X 254 124

STUDIA HUNGARICA

SCHRIFTEN DES UNGARISCHEN INSTITUTS MÜNCHEN

Herausgeber

† Georg Stadtmüller, Horst Glassl, Ekkehard Völkl
Edgar Hösch

28

BORSÁNYI JULIÁN

DER AUFTAKT ZU UNGARNS SCHICKSALSWEG

Die Dokumentation des Bombenangriffes auf Kassa
am 26. Juni 1941

UNGARISCHES INSTITUT MÜNCHEN
8 München 40, Clemensstraße 2

BORSÁNYI JULIÁN

A MAGYAR TRAGÉDIA KASSAI NYITÁNYA

Az 1941. június 26-i bombatámadás dokumentációja

KERÉK-könyvek, München 1985

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
6.
SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001188120

Ebből a munkából száz tiszteletpéldány készült a STUDIA HUNGARICA-sorozat vászonkötésében, hazai könyvtárak, tudományos intézetek és kutatók számára. Ezen kontingens előállítási, szállítási és egyéb költségeit a Sao Paulóban élő hazánkfia, Zolcsák István bocsátotta rendelkezésre.

X 254124

© Borsányi Julián

Készült a Molnár-nyomdában, Oertlinweg 4, 8000 München 90
Tel. (089) 65 53 88

FÜR MEINE FRAU EDITH
OHNE DEREN VERSTÄNDNIS
– FÜR DAS SCHICKSAL DES UNGARNTUMS –
GEDULD, HILFE UND OPFERBEREITSCHAFT,
DIESES BUCH NIE ENTSTANDEN WÄRE.

TARTALOMJEGYZÉK

Német nyelvű indoklás és tartalmi összefoglalás 13
Előszó 19

A

I. Bevezetés
(Mit tudott 1941. június 26-án a HM VI. — légoltalmi — csoportfőnöksége a Kassán történtekről?) 31

II. A támadást követő napon Kassán
(Az események helyszíni — „légoltalmi" — kiértékelése) 41

III. Az események utólagos rögzítésénél mutatkozó tárgyi és lélektani nehézségek 51

IV. Ormay J. beszámolója a legmegbízhatóbbnak tekinthető szemtanúk észleleteiről, valamint ezen közlések kiértékelése 59

V. Kassa légvédelme
(A kassai — honi — légvédelmi tüzércsoport, valamint a 217. sz. üteg parancsnokainak közlései.) 81

VI. Az ún. „Sárga csík" kérdései 93

VII. Ahogyan ma az egykori kassai események lefolyását látjuk
(Ami már bizonyos és ami még tisztázásra vár) . 101

VIII. Ormay J. tanulmánya a Kassára dobott bombákról
(A szerző kiegészítő közléseivel) 121

IX. Ormay J. tanulmánya a kassai támadás lehetséges géptípusairól
(Szelektálás) 143

B

X. A „Kassai provokáció" az 1945 utáni magyarországi történelmi tanulmányokban . . . 159

XI. A „Kassai provokáció" 1945 utáni magyarországi sajtóvisszhangjai 169

XII. A Bustyaháza-i közjáték *(Ormay J. kiértékelése)* 191

XIII. A „casus belli" a német és angol nyelvterületek tanulmányaiban *(Ormay J. ismertetése a szerző kiegészítéseivel)* . 200

XIV. A „Krudy-legenda" hátterének és e legenda hazai kezelésének vizsgálata 221

XV. A „Csekmek–Csekme"-legenda 233

XVI. A kormányzói emlékiratok és Szent-Iványi Domokos „visszaemlékezései" 238

C

XVII. A szlovákok vélt szerepének vizsgálata 251

XVIII. Újszászy István honv. vezérőrnagy nürnbergi jegyzőkönyvi közlései és Bamler Rudolf kelet-német (NVA) tábornok nyilatkozata a „kassai provokáció" szolgálatában 264

XIX. Lehetett-e és mennyiben a német katonai vezetés részes a kassai eseményekben? *(Mint e fejezet függeléke: Ormay J. ismertetése a „zsákmánygépek" kérdéséről)* 277

XX. Az ún. „Német kat. titkosszolgálat" („Abwehr III") feltételezett szerepe a kassai eseményekben . 297

XXI. Dr. Gosztonyi Péter állásfoglalása a német katonai vezetés feltételezett kassai szerepéhez . . 311

XXII. Himer német tbk. hadinaplója (KTB) *(Dr. Schramm professzor feljegyzései)* 313

D

XXIII. A honvéd vezetés valóságos szerepének és felelősségének tisztázása a kassai események, mint „casus belli" kapcsán és ennek keretében annak megállapítása, hogy
a) Milyen vizsgálatok előzték meg a kormány döntését? — valamint
b) Miképpen áll a „kassai provokáció" propagandája fontos kérdések tisztázása útjában? . . . 328

XXIV. Zolcsák István közlései a román légierő kassai szerepéről 346

XXV. A kir. román légierő esetleges kassai szerepének vizsgálata 356

XXVI. Milyen körülmények szólnak a szovjet légierő kassai szerepe mellett és melyek ellene? 368

XXVII. Összefoglaló áttekintés zárószóval 378

Rövidítések 383

Névmutató 385

Függelék

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 6.

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort 13

A

I. Einleitung
(Was wußte das Landesluftschutzkommando am 26. Juni 1941 über die Ereignisse in Kassa?) . . 31

II. Die Luftschutztechnische Auswertung am nächsten Tag in Kassa 41

III. Die psychischen und sachlichen Schwierigkeiten bei der nachträglichen Rekonstruktion der Geschehnisse 51

IV. Dr. J. Ormay's Auswertung der Berichte der sog. „verläßlichen Augenzeugen" 59

V. Die Berichte des Chefs einer Flak-Batterie und des Kommandanten der Flak-Artilleriegruppe in Kassa 81

VI. Die Probleme der sog. „gelben Markierung" . . 93

VII. Wie sieht und wertet die westliche Forschungsgruppe — auf Grund der neuesten Erkenntnisse — die einzelnen Ereignisse in Kassa? 101

VIII. Dr. Ormay's Untersuchung der auf Kassa geworfenen Bomben
(Mit Ergänzungen des Verfassers) 121

IX. Dr. Ormay's Selektion der in Betracht fallenden Flugzeugtypen 143

B

X. „Die Provokation Kassa" in den ungarischen geschichtswissenschaftlichen Abhandlungen . . 159

XI. Die journalistische Behandlung der „Provokation Kassa" in Ungarn 169

XII. Dr. Ormay's Stellungnahme zu dem „Vorfall in Bustyaháza" 191

XIII. Die Behandlung des „casus belli" in den Medien des deutschen und englischen Sprachgebietes . . 200

XIV. Eingehende Untersuchung der „Krudy-Legende" . 221

XV. Der „Csekme—Csekmek" Vorfall 233

XVI. Die Memoiren des Reichsverwesers und die „Szent-Iványi Erinnerungen" 238

C

XVII. Die mutmaßliche Rolle der Slowakei 251

XVIII. Das Nürnberger „Újszászy-Protokoll" und die Mitteilunngen des NVA-Generals R. Bamler . . 264

XIX. Hat die deutsche militärische Führung mit dem Vorfall in Kassa etwas zu tun gehabt?
(Als Ergänzung: Dr. Ormay's Abhandlung über „die Beuteflugzeuge") 277

XX. Der deutsche militärische Geheimdienst („Abwehr III") und Kassa 297

XXI. Dr. Gosztonyi über die unterstellte Teilnahme des deutschen Militärs 311

XXII. Das Kriegstagebuch (KTB) des Generals Kurt Himer und die privaten Aufzeichnungen des Prof. Dr. E. P. Schramm 313

D

XXIII. Eingehende Untersuchung der Rolle der ung. militärischen Führung *Dazu ergänzend*
a) Beruhte die Regierungsentscheidung auf irgendeiner Untersuchung des Vorfalles?
b) Wie verhindert die Propaganda der „Provokation Kassa" die Aufklärung wichtiger Tatbestände? 328

XXIV. Unerwartete Wendung in der Forschung des „casus belli": Die Veröffentlichungen über die mögliche Rolle der Rumänen bei dem Angriff auf Kassa 346

XXV. Eingehende Untersuchung der Möglichkeit (Wahrscheinlichkeit) einer rumänischen Beteiligung 356

XXVI. Welche Umstände sprechen für und welche gegen die Beteiligung der sowjetischen Luftwaffe? . . . 368

XXVII. Zusammenfaßende Auswertung und Schlußwort . 378

Abkürzungen 383

Namenregister 385

Anhang

BEGRÜNDUNG UND INHALTLICHE ÜBERSICHT DER DOKUMENTATION

Als am 26. Juni 1941 Hitlers Armeen zum Barbarossa-Feldzug antraten, lebte Ungarn noch in vollem Frieden. Es wirkten aber bereits starke innen- und außenpolitische Kräfte um die Regierung in Budapest zu einer aktiven militärischen Teilnahme an Hitlers Ostfeldzug zu bewegen. Die Regierung zögerte vorerst noch.

Am 26. Juni 1941, in den Mittagsstunden eines klaren Vorsommertages, erschienen unerwartet drei unbekannte Flugzeuge über der mit dem ersten Wiener Schiedsspruch zurückgegliederten —, nordungarischen Grenzstadt Kassa (Kaschau, jetzt Kosice) und warfen Sprengbomben auf die belebte Stadtmitte.

Die Nationalität des Verbandes, wie Sinn und Zweck des Überfalles sind bis zum Tage nicht geklärt. Die ungarische militärische Führung unterstellte jedoch sofort, daß Bomber der sowjetischen Luftwaffe die Angreifer waren. Dies gab der Regierung Bárdossy — dem Druck nachgebend — den Vorwand dazu, den Kriegszustand mit der Sowjetunion festzustellen und zu verkünden.

Die östliche Geschichtforschung, wie alle ungarischen Medien der Nachkriegszeit, vertraten einhellig die Ansicht, wonach der besagte Angriff ein gemeinsam geplantes und durchgeführtes Machwerk der deutschen und ungarischen Militärs gewesen war, um damit die zögernde ungarische Staatsführung zur aktiven Teilnahme an Hitlers Ostkrieg zu zwingen. Auch nennenswerte westliche Studien bedienten sich der östlichen Argumentation.

Ich bin in einer Monographie, die 1978 in der Reihe „Studia Hungarica" der Schriften des Ungarischen Instituts in München (UIM)[1] *erschienen ist, dieser Darstellung entgegengetreten. Ich vertrat die Ansicht, wonach die Argumente für die sog. „deutsch—ungarische militärische Provokation in Kassa" restlos politisch—ideologischer Natur sind und einer objektiv geführten Untersuchung nicht standhalten können.*

Die Erstellung der Monographie erfolgte unter schwierigen Umständen. Das Vorwort dieser Dokumentation hat dargelegt, warum manche Daten der Monographie (Dienstgrade, Zeitangaben usw.) einer Richtigstellung bedürfen, warum ganz wesentliche Erkenntnisse in der Monographie noch nicht enthalten sein konnten. Das

Buch wurde jedoch rasch vergriffen und es konnten nur einige Exemplare nach Ungarn gelangen. Da die Umstände in Ungarn sich stark verändert haben, machte auch die deutsche Sprache den Ungarn Schwierigkeiten. Das Interesse an den Geschehnissen vom 26. Juni 1941 in Kassa und damit an den Hintergründen des tragischen „casus belli" besteht jedoch unverändert. Hunderte von Briefen bewiesen dies.

Es schien daher angebracht die besagte deutsche Monographie — die bis zum Tage die einzige *Abhandlung blieb die versuchte* alle *Aspekte der Geschehnisse unpolitisch zu untersuchen — berichtigt und mit den neuesten Forschungsergebnissen reichlich erweitert, in ungarischer Sprache umzuarbeiten.*

Das UIM hat sich wiederum bereit erklärt auch diese ungarischsprachige Dokumentation in seine Reihe „Studia Hungarica" aufzunehmen. Dies war die Vorgeschichte dieser Studie.

Um es vorwegzunehmen:

Der ersten Monographie ähnlich, war auch bei dieser Dokumentation nicht unmittelbare *Absicht Nationalität und Ziel der Angreifer festzustellen. Bis die Archive des Ostblocks für die objektive, von der Politik unvoreingenommene (westliche) Forschung nicht zugänglich werden, können diesbezügliche Versuche kaum Erfolge zeitigen. Die unmittelbare Aufgabe dieser Veröffentlichung ist vielmehr die östlichen Argumente für die angebliche „deutsch—ungarische Komplizenschaft", genannt die „Provokation von Kassa", eingehend unter die Lupe zu nehmen.*

Die Mehrzahl der Abschnitte der Dokumentation sind in sich abgeschlossene Abhandlungen verschiedener Forschungsgebiete, die in vier Gruppen geteilt, im Inhaltsverzeichnis von „A" bis „D" gekennzeichnet sind.

Die Abschnitte der Gruppe „A" dienen zur Feststellung der tatsächlichen Geschehnisse am Tage des Angriffes —, so in den Dienststellen der militärischen Führung in Budapest, wie am Ort des Angriffes, d.h. im Raume der Stadt Kassa. Unter den protokollarischen Berichten der wichtigsten Augenzeugen sind die Mitteilungen des Chefs der — beim Angriff tätigen — Flakbatterie hervorzuheben. Von besonderer Bedeutung sind die Auswertungen von Dr. Josef Ormay[2] über die Untersuchung der vorgefundenen Bombenreste und der in Betracht kommenden Flugzeugtypen. Diese beiden Abschnitte (VIII. und IX.) veranschaulichen gleichzeitig, wie man durch eingehende fachmännische Auswertung der schon jetzt zu-

gänglichen, verläßlich feststellbaren Tatsachen der Frage der Nationalität (der Angreifer) näher kommen kann, auch ohne Hilfe des östlichen Archiv-Materials.

Die Abschnitte der nächsten Gruppe sind zuerst teils geschichtswissenschaftlichen Abhandlungen, teils der allgemeinen Publizistik der Nachkriegszeit Ungarns gewidmet. Nicht nur die Argumente werden ausgesondert kenntlich gemacht, mit denen man die sog. „deutsch—ungarische Komplizenschaft" glaubhaft zu machen versuchte. Durch die Untersuchung der, für die breite Öffentlichkeit bestimmten Publikationen wird neben den ideologisch-politischen Zielsetzungen auch die Absicht der Indoktrination klar erkennbar.

Nicht ohne Interesse ist festzustellen wie wenig kritisch, ja meist schon mit vorgefaßter Meinung manche Abhandlungen des englischen Sprachgebietes nicht nur die ideologisch abgefärbte Argumentation, aber auch den Geist und die Artikulation der budapester „Provokation Kassa" sich zu eigen gemacht haben. Der Abschnitt XIII. läßt kaum Zweifel darüber.

Besonders eingehend werden die persönliche Rolle und die Mitteilungen des Fliegerhauptmanns Adam Krudy behandelt. Das gesammte Propagandawerk der „Provokation Kassa" wurde in der Nachkriegszeit auf Krudys tatsächlichen oder ihm lediglich in den Mund gelegten Aussagen aufgebaut.

Die folgenden Abschnitte der Dokumentation untersuchen dann einzeln die Argumente der sog. „deutsch—ungarischen Komplizenschaft".

In den Abschnitten der Gruppe „C" wird u.A. nicht nur dargelegt wie und warum Hitler die Ungarn „nicht vom Anfang an" an dem Unternehmen Barbarossa beteiligen wollte, die Dokumentation bemüht sich auch überzeugend zu veranschaulichen warum die „Abwehr III" d.h. der Geheimdienst Canaris, nichts mit den Geschehnissen in Kassa zu tun gehabt haben konnte.

Besonders eingehend befaßt sich der Abschnitt XXII. mit dem Kriegstagebuch (KTB) General Himers, dem Bevollmächtigten der höchsten deutschen militärischen Führung bei der k.ung. Wehrmacht (Honvéd). Die ungarischen Wortführer der „Provokation Kassa" bemühten sich durch manipulierte Auslegung mancher Stellen des KTB den Beweis zu erbringen, wonach Gen. Werth, der Chef des Honvéd-Generalstabes, Handlanger des deutschen Militärs war. Die Dokumentation ist dagegen bemüht die Aufzeichnungen des Tagebuchführers, des ersten Ordonanzoffiziers des General Himers,

des Prof. Dr. Ernst Percy Schramm, ins richtige Licht zu rücken und die tatsächliche Rolle Werths klarzustellen.

Ergänzend zu dem dienstlichen Tagebuch berichtet die Dokumentation — zum ersten Male in der Fachliteratur — von den privaten Aufzeichnungen Prof. Schramms über die Geschehnisse derselben Tage. Es ergaben sich hier gänzlich neue und überraschende Aspekte. Es ist nicht auszuschließen, daß die Hinweise in Schramms persönlichen Aufzeichnungen — wenn sie auch vorerst lediglich als Vermutungen ausgesprochen wurden — zu der Lösung des Rätsels von Kassa führen können.

Nicht durch ihren Umfang, vielmehr durch die Natur der Aussagen verlagerte sich der Schwerpunkt der Dokumentation auf die Abhandlungen der letzten Gruppe.

Im Vordergrund steht die Frage der Verantwortung der militärischen Führung der Honvéd, genauer und klarer: die persönliche Verantwortung — so moralisch wie politisch — des Chefs des Generalstabes, Heinrich Werths.

Wenn auch der — als sowjetisch unterstellte — Angriff ein „gefundenes Fressen" für die militärpolitischen Vorstellungen Werths war, ist es zweifelsfrei bewiesen, daß weder der Honvéd Generalstab als solcher, noch Gen. Werth in seiner Person, mit dem Angriff auf Kassa auch das Geringste zu tun gehabt haben. Weder bezüglich der Planung, noch der Durchführung. Leider ist damit die Frage der politischen Verantwortung nicht bereinigt. Zwei gegensätzliche Tatsachen prägen das Syndrom dieser Verantwortung.

Die Behauptung der ung. militärischen Führung, wonach ein Verband der sowjetischen Luftwaffe die Bomben auf Kassa warf, wurde niemals mit Tatsachen—Beweisen untermauert. Die Farce einer nachträglich verordneten Untersuchung diente ganz offensichtlich eher der Selbstrechtfertigung als einer klärenden Beweisführung. Nicht minder einleuchtend ist aber auch die andere Seite der Münze.

Es ist praktisch nicht vorstellbar, daß in der gegebenen Lage und politischen Entwicklung, Ungarn sich aus der bewaffneten Auseinandersetzung hätte heraushalten können — auch dann nicht —, wenn die Bomben nicht auf Kassa geworfen worden wären. Ähnlich unwahrscheinlich ist es, daß Stalins Armeen an Ungarns Grenzen Halt gemacht hätten, wenn Budapest — Dank undenkbar glücklichen Umständen — seine Neutralität hätte bewahren können.

Natürlich mußte sich die Dokumentation im Abschnitt XXIII. damit begnügen die Aspekte dieses Syndroms lediglich anzudeuten statt in die Analyse tiefer einzugehen.

Eingehend berichtet dagegen dieser Abschnitt über die Manipulation bestimmter ungarischer Medien, mit denen nicht nur Tatsachen umgedeutet und auf dem Kopf gestellt, sondern auch wichtige, dokumentarische Beweise in die Versenkung befördert, d.h. unauffindbar gemacht wurden.

Die nächsten zwei Abschnitte sind den neuesten, überraschenden „Blüten" der Kassa-Forschung gewidmet: der sog. „rumänischen Alternative".

Auf Grund einer — ziemlich verspäteten — Berichterstattung eines ehemaligen Fliegers der ung. Luftwaffe (z.Zt. Großindustrieller in Brasilien)[3] entstand in Ungarn eine gänzlich neue Variante der „Kassa Provokation", allerdings — wie könnte es auch anders sein — mit der Beibehaltung der sog. „deutsch—ungarischen militärischen Komplizenschaft". Demzufolge sollte der Organisator des Kassa-Abenteuers — mit Einverständnis der deutschen und ungarischen Generalstäbe (!!) — der rumänische Staatsführer, Marschall Antonescu gewesen sein, der aus Suceava in der Moldau mit Bomben beladene Flugzeuge nach Kassa fliegen ließ.

Es ist gut vorstellbar, daß es für die rumänische Staatsführung unerträglich war in der Weite Rußlands zu verbluten, während bewaffnete Kräfte des Erzfeindes Ungarns zum Sprunge bereit an Siebenbürgens Grenzen Wache hielten. Es ist auch gut vorstellbar, daß die rumänische Führung daran interessiert war — obzwar namhafte Historiker diese Meinung nicht teilen[4] — die ungarische Regierung irgendwie dazu zu bringen auch gegen die Sowjetunion anzutreten, ihre militärische Kapazität im Osten zu binden.

Da die Überprüfung der an seine Person geknüpften Angaben des vorher erwähnten Großindustriellen in Brasilien sich als restlos stichhaltig erwiesen, hielt ich selbst — vorerst — die sog. „rumänische Alternative" als für die wahrscheinlichste unter allen Möglichkeiten — natürlich ohne irgendwelche Mitwirkung der deutsch—ungarischen Generalstäbe. Diese Frage wurde daher in den Abschnitten XXIV. und XXV. eingehend untersucht. Es ergab sich aber kein einziger zweifelfreier Tatsachen-Beweis dafür, daß am 26. Juni 1941 Flugzeuge der Rumänischen Luftwaffe über Kassa geflogen sind. Vielmehr waren Umstände festzustellen, die so eine Unterstellung fast ausschließen. Natürlich könnten weitere Nachforschungen das Bild noch gänzlich verändern.

Ein ähnlich widerspruchsvolles Bild ergibt sich in Abschnitt XXVI. bei der Behandlung der möglichen Rolle der sowjetischen Luftwaffe.

Sollte die sehr realistische, in Abschnitt XXII. beschriebene und in dem Privattagebuch des Prof. Schramm enthaltene Vermutung sich irgendwie als Tatsache beweisen lassen, so wäre das Rätsel von Kassa — als ein leicht erklärbarer Irrtum — bereits gelöst. Diese Lösung wäre nicht nur glaubwürdig, sondern würde auch die sowjetische Führung von der möglichen Schuld einer gezielten Provokation entlasten. Eine andere Erwägung schließt jedoch diese Möglichkeit aus.

Mit einer — kaum glaubwürdigen — Ausnahme behaupten alle *Augenzeugen, wonach die Flugzeuge des angreifenden Verbandes keine Hoheitszeichen trugen. Nach dem Gedankengang der Dokumentation haben sich entweder* alle *Augenzeugen getäuscht, oder der Verband gehörte nicht der Sowjetischen Luftwaffe an. Eine dritte Möglichkeit sieht die Dokumentation nicht.*

Die sowjetische Alternative blieb also ähnlich offen wie die rumänische. Sie zu schließen war auch nicht Zielsetzung dieser Veröffentlichung. Sie hat vielmehr erbracht, wonach keines der bisher bekannten Argumente für eine „deutsch—ungarische militärische Komplizenschaft" einer objektiven Untersuchung standhalten kann. Damit hat sie ihre selbstgestellte Aufgabe erfüllt.

NOTIZEN

1. „Julian Borsanyi: Das Rätsel des Bombenangriffes auf Kaschau." Verlag Dr. Dr. Rudolf Trofenik München, 1978.
2. Siehe Notiz No. 8 in dem Vorwort („Előszó")
3. István Zolcsák in Sao Paulo.
4. Z.B. Dr. Peter Gosztonyi, Bern.

ELŐSZÓ

Qui tacet, consentire videtur.

A második világháborúig Magyarország három végzetes dátumát emlegettük: a muhi és mohácsi csatáét, valamint a trianoni békeszerződését.

A tatárdúlás után csodának mondották, hogy a magyarság megmaradt és Szt. István országa új életre kelt. A másfél évszázados török uralom után az elnéptelenedett területekre betelepített, vagy beszivárgott nemzetiségek gyökeresen módosították a magyarság arányát a Kárpát-medencében, ami azután Trianonban elősegítette az ország feldarabolását.

Trianon nemcsak eltörölte az ezer esztendős határokat, megfosztva az országot területe kétharmadával anyagi erőforrásaitól, de a peremvidékek elcsatolásával közel hárommillió magyart juttatott idegen uralom alá.

A második világháború azután betetőzte a balsorsot. Az 1938. és 40. évi bécsi döntések ugyan visszaadták az elveszített területek egy részét, de ez az állapot kérészéletű volt és érte a nemzet szörnyű árat fizetett.

Az ország belekeveredett Hitler háborújába és osztozott a vesztesek sorsában. A légiháború, valamint a földi harcok okozta pusztítások semmiben sem maradtak a török—tatárdúlásoké mögött. A győzők nemcsak a trianoni határokat állították vissza, de azokat egyúttal a szovjet hatalmi impériumba cementezték.

Mi több, Erdélyben és az északi részeken elkezdődött — és mindmáig változatlan erővel folyik — a magyarság felszámolása. Semmi kétség, a magyarság, mint a Kárpát-medence államalkotó nemzete, a második világháború veszteseként kilátástalanabb helyzetbe került, mint ezeresztendős történelme folyamán bármikor.

De, szükségszerűen így kellett ennek történnie?

Amint nem vitás, hogy a kormányt semmiféle szerződés nem kötelezte Hitler fegyveres támogatására és Hitler nem kívánta (sőt eredeti terveiben ellenezte) Magyarország részvételét „kezdet-kezdetétől"[1] a Szovjetunió elleni „Barbarossa"-hadjáratban, úgy az sem kétséges, hogy a „Führer" a hadjárat folyamán nem türhette volna, ha a Kárpát-medence stratégiai fordítókorongját egy szigorúan sem-

leges, vagy pláne a nyugati hatalmakkal — esetleg a Szovjetunióval — rokonszenvező kormány ellenőrzi. Ugyanekkor Bulgária példája nyomán bizonyos, hogy Sztálin hadosztályai sem álltak volna meg a Kárpátoknál, még akkor sem, ha a német seregtestek nem magyar felségterületen át vonulnak vissza, mert a budapesti kormány kierőszakolta volna — Berlin felé — semlegessége tekintetbevételét. A bizonyosság határán álló valószínűséggel állíthatjuk, hogy hazánk az 1944 utáni esztendők szörnyűségeit akkor sem kerülhette volna el, ha az államvezetés valamilyen — reálisan alig elképzelhető — diplomáciai ügyességgel, 1941 júniusa után is megőrzi szigorúan „nem hadviselő" státusát. Ennek a lehetőségnek a taglalása, amely egyébként is távol esik felkészültségemtől, merő találgatás lenne. Annál reálisabb annak vizsgálata, hogy milyen események közepette, vagy következtében került 1941 júniusában a Szovjetunió elleni végzetes vállalkozásra a sor.

Köztudomású, hogy a honvédség Szovjetunió elleni hadműveleteit közvetlenül kiváltó esemény, az ún. „casus belli", a Kassa város ellen 1941. június 26-án végrehajtott légitámadás volt. Már itt hangsúlyozni kell, hogy a Kassát ért bombatámadást nem mint az őt követő tragikus folyamat kizárólagos okát, hanem csak mint annak esetleges kiváltóját (ürügyét) kell tekinteni. A Hitler Barbarossa-hadjáratába való sodródásunkhoz vezető történelmi folyamat kezdetét talán a trianoni békediktátumnál, talán még jóval előbb, az országunknak a 19. századba nyúló társadalmi és nemzetiségi problémáinál kell keresni. Valahogy hasonlóan ahhoz, ahogyan a majdnem pontosan 27 évvel előbbi szarajevói pisztolylövések is csak megindították az első világháborút, de a valódi okok mélyebben gyökeredztek. Ezzel azonban megszűnik a párhuzam Szarajevo és Kassa között.

Ez a munka természetesen nem foglalkozhat a magyar államvezetés 1941. június 26-i döntését megelőző és meghatározó történelmi folyamattal. Csak a szűkre határolt kassai események közvetlen részleteit és hátterét kívánja vizsgálni.

A vezérkar főnöke, a honvédelmi miniszterrel egyetértve, 1941-ben a támadást azonnal a szovjet légierő számlájára írta és ilyen értelemben követelte az államvezetéstől az általuk szükségesnek vélt intézkedéseket. Eltekintve attól, hogy az elrendelt katonai rendszabályok még akkor sem voltak meggyőzőek, ha feltételezzük (ami elejétől kezdve vitatható volt...), hogy a bombadobó kötelék a szovjet légierőhöz tartozott, mindmáig rejtély, hogy a katonai ve-

zetés milyen bizonyítékok alapján állította a bombázók nemzetiségét. Nemcsak a nyilvánosság, de a történészek előtt is tisztázatlan, hogy a honvéd vezérkar (ti. a vezérkari osztályok) igazgatásán belül miként jött — jöhetett — létre a vezérkar főnökének említett állásfoglalása. Ez annál csodálatosabb, mert (amint azt a XXIII. fejezetben látni fogjuk) egészen kétségtelen, hogy a történtek értelmezése szempontjából kulcsfontosságú ügydarabok otthon még a hatvanas években is léteztek. Mi több, olyan — az illetékes vezérkari osztályokban akkor szolgáló — személyek, akik ügykörszerű munkakörük révén, így vagy úgy, kisebb vagy nagyobb mértékben alakilag és igazgatásilag részesei voltak főnökük ítéletalkotásának, még a jelen dokumentáció összeállításánál is közöttünk éltek, sőt megkérdezhetők voltak. A későbbi fejezetek majd megmagyarázzák, hogy a két említett körülmény ellenére miért kell mégis sötétben tapogatódznunk.

*

Hazánk e legtragikusabb következményű eseményének Magyarországon nincsen tudományos értékű oknyomozó és kimerítő irodalma. E hiány magyarázata egyszerűbb, semmint gondolnánk.

A marxista történetírás (Moszkva közvetett és a hazai „helytartópárt" közvetlen nyomására) már kezdettől fogva ítéletet mondott az 1941 júniusi események felett. Eszerint Kassán a német és a magyar katonai vezetés közösen tervezett és végrehajtott vállalkozásáról („cinkosságáról") volt szó, hogy ezzel a habozó budapesti kormányt cselekvésre késztessék. Ez a tétel hazai publikációkban 1945 óta röviden „kassai provokáció" megjelölés alatt szerepel. (A következőkben ez a tanulmány szintén ezt a megjelölést használja, ha a kassai események hazai kezelésére utal.)

Odahaza a feltételezett kassai „német—magyar katonai cinkosság" olyan axiómának számít, amelynek bizonyítása felesleges és olyan dogmának, amelyben kételkedni szinte egyértelmű a rendszer tagadásával. Minden olyan próbálkozást, amely e dogmát vitatná, kérlelhetetlenül elnyomnak. Így érthető, hogy amíg a 2. hadsereg dóni tragédiáját már a történészek módszerével is szabad vizsgálni, e tragédia eseményszerű kiindulópontja, a kassai incidens, „tabu" az objektív kutatás számára. Ez a „tabu" a jelen dokumentáció[2] tárgya.

*

Legjobb tudomásom szerint mindmáig az egyetlen munka, amely a kassai bombatámadás eseményeinek minden vonatkozását, politikai szempontok megkötöttsége nélkül igyekezett vizsgálni, az 1978-ban, Münchenben megjelent német nyelvű monográfiám.[3] Ennek ez a története.

1951-től 1969-ig, mint a Szabad Európa Rádió műsorszerkesztője, szükségszerűen figyelemmel kísértem a hazai publicisztikát. Ugyanekkor, a háború előtti és alatti munkaköröm révén (lásd a következő fejezetet), azt is érzékelhettem, hogy a „casus belli" körülményeivel és hátterével, pontosabban a „kassai provokációval" foglalkozó hazai ismertetéseknél kizárólag az ideológia politikai szempontjai és az olvasók ilyen értelmű indoktrinációja volt a szempont, tekintet nélkül a tárgyi, illetve történelmi igazságra.

A német monográfiám megírásához azután egy, a hatvanas évek elején, Budapesten megjelent, de a magyar külképviseleti hatóságok által külföldön német és angol nyelven is terjesztett munka[4] adta a végső ösztönzést. Miután ez a pamflet[5] nemcsak az általam közvetlen közelből átélt eseményeket állította a fejük tetejére, de egykori szolgálati beosztásom révén személyemet is kitalált események középpontjába állította, elhatároztam, hogy kimutatom a „kassai provokáció" hazai értelmezésének tarthatatlanságát. Ezen célzat révén, bár mindvégig igyekeztem a „sine ira et studio" elvét betartani, a monográfiám, akarva-akaratlan, vitairattá vált. Így lett szükségszerűen és részben ez a magyar változat is vitairattá és ami még sajnálatosabb, részben — ugyancsak szükségszerűen — személyi természetű vitairattá.

Bizonyos helyi és személyi körülményeim miatt csak a hetvenes évek elején foghattam a kéziratba. Az elém tornyosuló és a lehetőségeimhez mérten aránytalanul nagy nehézségeket — amelyek nagyrészt, sőt esetleg fokozott mértékben ennél a magyar változatnál is fennálltak — a német monográfiám már vázolta.[6]

A tárgyalandó eseményekre vonatkozóan semmiféle feljegyzéssel nem rendelkeztem. Kizárólag az évtizedek során gyengülő emlékezőtehetségemre kellett támaszkodnom. 1941-ben nem sokat törődtem a mai vizsgálatunk számára annyira fontos körülményekkel. Vagy azért, mert ez a fontosság akkor (negyven év előtt) felismerhető nem volt, vagy azért, mert teljesen távol esett az akkori szolgálati feladataimtól, illetékességemtől. Ez az oka annak, hogy a német monográfiámban számos az elírás és tárgyi helytelenség, ami időpontokat, neveket, rendfokozatokat stb. illet. Az elírások zömét ugyan

a müncheni Magyar Intézet 1982—83. évi évkönyvében[7] helyesbítettem, de ez nem bizonyult elegendőnek.

Visszásan hangzik, de a kassai események rendszeres kutatására csak a német monográfia megjelenését követően kerülhetett sor. Több tucat olyan, az események lefolyására vonatkozó közlést kaptam otthonról és nyugatról egyaránt, amelyek lényegesen hozzájárultak az eddigi ismeretek bővítéséhez, vagy módosításához. Elég a kassai 217. honi lgv. üteg parancsnokának jegyzőkönyvi közléseire (lásd az V. fejezetet) utalni.

Csupán a német monográfiámat követően, részben annak hatására, alakult az a kicsiny munkacsoport, amelynek révén a Kassán történteket és azok közvetlen hátterét úgy sikerült lépésről lépésre teljessé rajzolni, amint azt ez a munka vázolja.

E munkacsoportban elsőnek Ormay József nevét kell említeni.[8] Személyi és helyi körülményei segítették e munkáját. Mint az oshawai (Kanada) „Magyar Aeromuzeum"[9] igazgatósági tagja, valamint a Múzeum évkönyvének, a hazai szakemberek által is jól ismert „Magyar Szárnyak"-nak[10] szerkesztője, már eleve személyes kapcsolatban állott olyan szemtanúkkal (lásd a IV. fejezetet), akiknek közlései az események rekonstruálásánál mint megbízható források voltak felhasználhatók.

Eredeti elgondolásom szerint ez a dokumentáció mint kettőnk közösen szerkesztett munkája került volna kiadásra. Ez a szándék azonban a közöttünk lévő földrajzi távolságból adódó technikai és szerkesztési nehézségek, valamint a téma eltérő szempontokból való vizsgálata miatt, a majdnem hetenkénti levélváltás ellenére, nem volt megvalósítható. Ormay kontribúciói ezért mint különálló fejezetek kerültek a munkába.[11]

Az egykor Kassán szolgáló és így a helyi viszonyokkal tökéletesen ismerős, majd a háború után Floridában élő és sajnálatosan korán elhunyt Héderváry-Konth János volt a kicsiny munkaközösség harmadik tagja. A kutatásaink folyamán tőle kapott levelek száma meghaladja a kétszázat. Munkásságának természetét és terjedelmét Ormay József a IV. fejezetben érzékelteti.

Helytelen lenne elhallgatni, hogy — a német monográfiám megjelenését követően — felettébb értékes, kiegészítő hozzászólásokat, mi több, általam alig beszerezhető dokumentációs anyagot kaptam hazai hivatásos és nem hivatásos történészektől. Kívánságaikat követem, amikor nem tolmácsolok itt név szerint köszönetet. E dokumentáció céljaira és természetére térve, a következőket kell leszögezni. E do-

kumentációnak eleve nem volt elsődleges célja arra felelni, hogy mely légierő köteléke és milyen szándékkal dobta a bombáit Kassára. Az ilyen szándéknak, értsd: az említett kérdésre történettudományos egyértelműséggel felelni, ma még hiányzanak az elemi feltételei.

Mindaddig, amíg világnézeti és politikai szempontokból eredő igazgatási nehézségek akadályozzák a szocialista országok levéltárainak betekintését, főleg amíg o t t a n dogmák és tabuk állják a tárgyilagos kutatás útját, addig meddő fáradtság konkrét választ keresni a felvetett kérdésre. Konkrétek lehetünk azonban két másik vonatkozásban.

E dokumentáció konkréten kívánja kimutatni, hogy azok az érvek, amelyekkel a hazai rendszer — mind a tudományos, mind a publicisztikai vonalon — a kassai „német—magyar katonai cinkosságot" kívánja 1945 óta elhitetni és indoktrinálni, ahogyan a „kassai provokáció" témáját kezeli, a tárgyilagos, a politikai (ideológiai) szándékoktól mentes vizsgálattal szemben nem állják meg a helyüket.

Ennek bizonyítása e munka elsődleges, konkrét célja.[12]

A második konkrétum útmutatás.

Ormay József két ismertetése, a Kassára dobott bombák eredetéről, valamint a Kassát bombázók géptípusának szelektálás útján való megközelítése (VIII. és IX. fejezetek), konkrét útmutatás a támadók nemzetiségét kutató vizsgálatok mikéntje számára addig is, amíg az egyéb irányú kutatás útjában politikai (ideológiai) előítéletek és tabuk állanak.[13]

E magyar nyelvű dokumentációnak vannak azonban másodlagos céljai is.

A kassai eseményeket tárgyaló német monográfiából csak kevés példány érhette el hazánkat. Igaz, hogy e munkáról két folyóiratban (a nagy példányszámú ÉS-ben, valamint a Néphadsereg tisztjei számára szerkesztett „Honvédelem"-ben (lásd a X. és XI. fejezeteket) amolyan recenziónak számító említés történt, de ezek az ismertetések — híven a „kassai provokáció" módszereihez — hemzsegtek a célzatos ferdítésektől. Ezek a ferdítések a hazai olvasók számára is érthető és általuk elérhető helyreigazítást kívántak. Helyesbíteni kellett azokat a tévedéseket és elírásokat is, amelyeket — a már említett okokból — a német monográfiánál nem tudtam elkerülni. Végül — talán ez a legnyomatékosabb szempont — kívánatos lett a nyugati kutatócsoport újabb felismeréseinek közlése is.

Bár e dokumentáció elsődleges célja a munkát „nolens volens" vitairattá formálta, igyekezett a „sine ira et studio" légkörét meg-

őrizni. Ha ez nem mindenütt sikerült, annak az a magyarázata, hogy vannak körülmények, amelyek puszta említése már polémiát éreztet. Különösen áll ez ott, ahol az „argumentum ad hominem" nem kívánatos területére kényszerültem, így pl. a XXIII. fejezetnél.

A politikai természetű kérdéseket csak annyiban érintettem, amennyiben az az összefüggések és az érthetőség miatt elkerülhetetlen volt. Ez áll a hadműveleti (stratégiai) és katonapolitikai vonatkozásokra is.

Az egyes fejezetek egymástól független, önmagukban zárt témákat tárgyalnak. Több fejezet — tanulmány formájában — már rendelkezésre állott. Mivel technikai és egyéb kényszerítő okokból csak igen rövid idő állott a kézirat elkészítéséhez rendelkezésemre, az egyes fejezeteket nem lehetett úgy átdolgozni, hogy a kényszerű és zavaró ismétlések eltűnjenek és a munka zökkenőmentes egészet alkosson. Ezt a szerkezeti gyengeséget tudatosan vettem számításba.[14]

Felkérésemre dr. Gosztonyi Péter, a berni „Stiftung Schweizerische Osteuropa Bibliothek"[15] *vezetője, aki kétségen kívül a második világháború magyar eseményeinek egyik legavatottabb nyugaton élő kutatója, különálló fejezetben elmondja, hogy a német levéltárakban betekintett okmányok, valamint az egykori Német Birodalom még életben lévő katonai vezetőivel folytatott személyes megkérdezések alapján, miként látja a németek szerepét a „kassai provokáció"-ban.*

Hazánkban, de nemcsak ott, a legutóbbi esztendőkben előtérbe került román katonai körök, de elsősorban Antonescu államvezető esetleges szerepe Kassa bombázásánál. Ez a változat Zolcsák István, Brazíliában élő nagyiparos (szerszámgépgyáros) hazánkfia közlései révén[16] *keltett világszerte feltűnést. Célszerűnek véltem, ha Zolcsák István, ugyancsak különálló fejezetben, maga mondja el, hogy miként jutott ezen ismeretek birtokába. Zolcsák István ismertetése után, nagyrészt a Románia területén egykor illetékes német „Luftflotte 4" Freiburgban őrzött papírjai alapján megvizsgálom, hogy milyen irányban folytatott kutatások lennének célszerűek a „román változat" végleges tisztázására.*

E dokumentáció fejezetei — értelemszerűen összefüggő — négy csoportot alkotnak. Az első csoport kilenc fejezete tisztázni kívánja, hogy a kérdéses napon valójában mi is történt Kassán? A második csoportban négy fejezet lényeges. Közülük kettő megállapítja, hogy a hazai rendszer, mind a tudományos(!), mind a zsurnalisztikai (és azzal rokon publicisztikai) szektoraiban milyen indoklással vonja le

a dogmává merevedett következtetéseit és milyen módszereket használ a „kassai provokáció" indoktrinálására. Egy harmadik fejezet a „Krúdy-legenda" vizsgálatával érzékelteti ezen indoktrináció moralitását, míg egy negyedik a „kassai provokáció" külföldi hatását tárgyalja, elsősorban az angol nyelvterületen.

A dokumentáció magvát a harmadik és negyedik csoport fejezetei alkotják, amelyek a második csoport fejezeteire felelve, kimutatják az utóbbiakban ismertetett félrevezető szándékot.

A szerkesztés, valamint a nyomdatechnika célszerűségi okaiból az e dokumentáció lényegét alkotó mellékleteket részben és bizonyos értelemben dokumentumjellegű iratokat külön függelék tartalmazza. A fejezetek szövegében római és arab számok jelzik az éppen hivatkozott mellékletet. A római szám arra a fejezetre utal, amelyhez a melléklet tartozik, az arab pedig sorszám a fejezeten belül.

A függelék természetesen csak az irattáramban lévő, több ezerre rúgó iratok, források kicsiny töredékét közölheti. A német monográfiám megjelenéséig a kassai eseményekkel kapcsolatos papírokat — a tárgyuk szerint — 23 csomagban helyeztem el. Ha a szövegben ezen iratok valamelyikére történik utalás, úgy az a „Cs" jellel és a csomag római sorszámával történik. (Így például Partridge őrgy. amerikai kat. attasé jelentéseit a „Cs — XXIV" csomagban kell keresni.)

A német monográfiám megjelenése után vett iratokat — ezeké a többség — iktattam, majd időrendben a 30 „Leitz" iratgyűjtő valamelyikében helyeztem el. Ezekre az iratokra való hivatkozás „L" betűvel, a gyűjtő római sorszámával és az iktatószámmal történik. (Pl. a Romániában annak idején elhelyezett német és román légierő hadrendje „L—XIX—3710", Erdmannsdorff követ levele „L—X—2085" számok alatt fekszik.)

Ha a szöveg a német monográfiára utal, úgy az „M" betűvel és a könyv oldalszámával történik. (Pl. Macartney prof. egyik hozzám intézett levele „M—113.)

A freiburgi levéltár iratait „Fr" betűkkel és a levéltári sorszámmal jelöltem.[17]

*

Miután e dokumentáció minden munkáját felettébb szegényes lehetőségek és alig leküzdhető nehézségek között, mindennemű anyagi támogatás nélkül, magamra hagyva kellett végeznem, nem boldogultam volna, ha nem kapok némi segítséget.

A müncheni Magyar Intézet[18] *igazgatóinak, dr. Horst Glassl egyetemi tanárnak és helyettesének, dr. Bogyay Tamás ismert történésznek köszönöm, hogy a munkámat felvették az Intézet „Studia Hungarica" sorozatába. Hathatósan támogatták a levéltárakban, tudományos intézetekben végzett kutatásaimat.*

Dr. Gosztonyi Péternek,[19] *a már említett berni könyvtár igazgatójának ismételt ösztönzése nélkül aligha mertem volna fejszémet a német monográfia összeállításának kemény problémájába vágni, így az ő akkori kezdeményezése nélkül ez a dokumentáció sem született volna meg („M—16"). Nemcsak a német monográfiámnál, de ezen munka szerkesztésénél is állandó bibliográfiai útmutatásaival és szaktanácsaival segített.*

A freiburgi hadtörténelmi kutatóhivatal[20] *két vezető munkatársától, dr. Horst Boog tudományos igazgatótól és dr. Jürgen Förster tudományos főmunkatárstól ismételten kaptam értékes útmutatásokat. A freiburgi katonai levéltár,*[21] *ahol három ízben végeztem beható kutatásokat, több okmány publikálását engedélyezte.*[22]

Hasonlóan voltak segítségemre a koblenzi szövetségi levéltár („Bundesarchiv"), valamint a müncheni „Institut für Zeitgeschichte".

A függelék elsőrendű, páratlan gonddal és hozzáértéssel kidolgozott vázlatait, úgy mint a német monográfiámnál, most is a Svájcban élő kitűnő kartográfus, Somorjai Béla, önzetlen bajtársi szívességből készítette.

Dr. Bereznai Aurél hosszú esztendőkön keresztül fáradhatatlanul és igen eredményesen segítette a dokumentációs anyag beszerzését.

Partridge őrnagy, amerikai kat. attasé kassai jelentéseit a Washington-i State Departement (felettébb fáradságosan kieszközölt) külön engedélyével a közben elhunyt Bór Jenő altbn.-tól kaptam („M—47"). A Partridge hátrahagyott anyagából származó és e dokumentáció VIII. fejezetéhez tartozó kassai felvételeket Ormay József a „General Services Administration, National Archives and Records Service, Washington DC"-nek köszöni.

Darnóy Pál és Apostaghy András bajtársaimnak, a HU szerkesztőinek, ismételt szakmabeli felvilágosításaikért vagyok lekötelezett. Köszönetet mondok Kollányi Károlynak, aki mint a vkf. 2. oszt. egykori beosztottja nemcsak e szolgálati helyével kapcsolatosan, de az ún. „német kat. titkos szolgálat" (Canaris-csoport) bibliográfiáját illetően is, igen alapos és értékes felvilágosításokkal segített. („M—89—168—169".)

Köszönettel kell említenem dr. Nagyrévi-Neppel Györgyöt is,

aki mint a Légoltalmi Liga egykori titkára gyakorlatilag ellátta az Országos Légvédelmi (majd Légoltalmi) Parancsnokság sajtóelőadói tennivalóit is, ilyen módon kitűnő emlékezőtehetsége és az akkori viszonyok elsőrangú ismerete révén a nyugati emigrációban e téren a legtájékozottabbnak tekinthető. Nemcsak igen értékes közlésekkel segítette német monográfiám kidolgozását, de ő figyelmeztetett elsőnek (igaz, hogy „post festum" . . .) a német monográfiám elírásaira is. Bár azóta megszakadt közöttünk a kapcsolat, e dokumentáció számos fontos melléklete még az egykori együttműködésünk idejéből származik. Ezt nem lehet elhallgatnom.

„Last but not least" ismét megemlítem, hogy hazai közlések e munkám lényeges részei lettek. Részletesebb utalásokat ugyancsak hazai kívánságra mellőzök.

Kerekes János nyomdatulajdonossal való szoros személyi együttműködésem érezhetően segítette e nyomdatechnikailag nem egyszerű munka sima lebonyolítását.

*

E dokumentáció megjelenése után mind a „casus belli" kérdésével való foglalkozást, mind a kapcsolatos levelezést és anyaggyűjtést lezárom.

Egy általam sokra tartott hazai (nem hivatásos) történész közlése szerint e munkámat követően odahaza „nagy felháborodás és ellentmondás várható . . ." Én, betöltvén a 82. életévemet, a természet törvényei szerint ezekre már aligha reagálhatok. Talán akad valaki a nyugati magyar emigrációban, aki adott esetben ezt a feladatot átvállalja . . .

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK AZ ELŐSZÓHOZ

1. „. . . .nicht vom Anfang an . . ." Így idézte Paulus vezértábornagy, Nürnbergben is és az emlékirataiban is, Hitler felfogását a Barbarossa-tervben a magyarok szerepét illetően.

2. Vitatható, hogy a „dokumentáció" megjelölés megfelel-e e munka műfajának, de e megjelölés használata a következőkben célszerűen megkülönbözteti e munkámat a német monográfiámtól.

3. „Das Rätsel des Bombenangriffes auf Kaschau" (A kassai bombatámadás rejtélye.) 260 oldal. A müncheni Ungarisches Institut „Studia Hungarica" sorozatának 16. kötete. München 1978.

4. A német kiadás címe: „Unbestrafte Kriegsverbrecher", az angolé: „Criminals at large". Mindkettő, megelőzve a magyar kiadást, Budapesten 1961-ben, a Pannónia Kiadónál, azonos rajzú borítólappal jelent meg. E könyveket a magyar külképviseletek ingyen osztogatták. A magyar nyelvű változatot, ugyancsak a Pannónia, 1962-ben jelentette meg. A szerzők Pintér István és Szabó László, a rendszer ismert propagandistái.

5. Így nevezte a munkát dr. Ránki György, a Tört. Tud. Intézet igazgatóhelyettese az ÉS 1979. ápr. 21-i számában.

6. „M – 14 ff"

7. Az anyagi és technikai nehézségek miatt az évkönyv („Ungarn-Jahrbuch") csak 1984 tavaszán jelenhetett meg.

8. Dr. Ormay József. Mint bombázó-pilóta és megfigyelő, később mint távolfelderítő szolgált. Hozzászólásai tehát „mesterségbeli" alapon is indokoltak. Kassán, a dokumentáció történéseinek helyszínén, avatták a kir. honvéd légierők hadnagyává. 1948-ban szerzett Debrecenben jogi és államtudományi doktorátust. Kanadában megszerezte a B.A.-fokozatot (Windsor, 1954) és tanári diplomát (Toronto 1955). Azóta középiskolában tanít történelmet, közgazdaságtant és jogot. 1964 óta egy középiskolában a történelmi szakosztály vezetője (Department Head). 1984 nyarán, mint történelemszakos pedagógus magas kitüntetésben részesült. 1985-ben vonult nyugdíjba.

9. A múzeum természetét és feladatait meghatározó alapszabályokat a múzeum évkönyvének, a „Magyar Szárnyak"-nak 1982. évi kiadásában a 91.–92. oldalak tartalmazzák.

10. Hungarian Aero Museum, 775 Chesterton Avenue, Oshawa Ontario, Canada L1H 3J5. Az évkönyv állandóan közölt, Ormay József szerkesztő tollából, a kassai események kutatásával összefüggő tanulmányokat.

11. A nehézségek természete csak a munka folyamán lett nyilvánvaló. Az Ormay által a dokumentáció számára küldött tanulmányokat zömben változatlanul iktattam a munkába. Ezáltal – egyébként az érthetőség és a célzat kára nélkül – itt-ott némileg megszakadt a felépítés egysége. Az a jelentéktelen nézetkülönbség, amely a támadók nemzetisége elbírálásának mikéntjénél(!) érezhető, remélhetően inkább meggyőzően, semmint zavaróan hat az olvasóra. Ormay egyébként a dokumentáció számára előzetes megállapodás alapján készített egyes tanulmányait (többek között a IX., XII. fejezeteket) a M. Sz. 1984. évi kiadásában is közölte, ami csak hasznára lehet a kis kutatócsoport eredményei megismerésének.

12. Ez a szempont volt már irányadó a német monográfia szerkesztésénél is, de a jelek szerint ez a szándék ott nem volt elég világosan felismerhető. Ezért kellett ezt itt nyomatékosan kiemelni.

13. Én magam – a XXVII. fejezetben kifejtett okokból is – még kissé korainak tartom mint végső megállapítást kimondani azt a következtetést, amelyet Ormay József von le a IX. fejezetben közölt tanulmánya utolsó bekezdésében. A saját állásfoglalásom kitűnik a XXV. fejezetből, ahol az ún. „román alternatívát" elemzem.

14. A szóban forgó átdolgozás legalább újabb esztendőt kívánt volna. Ezt az időtöbbletet nemcsak magas korom és igen gyenge egészségi állapotom zárta ki, de egyéb, a dokumentáció megismertetésének érdekében álló körülmények is.

15. A könyvtár (német nevének rövidítése: SOEB) a svájci állam (Bund), a berni kanton és Bern városának közös alapítványi létesítése, amely – mint tudo-

mányos és dokumentációs intézmény – főiskolai rangot kapott. Címe: Jubiläumstrasse 41. CH-3005 Bern 6.

16. Ezekkel a közlésekkel a XXIV. és XXV. fejezet részletesen foglalkozik. Zolcsák személyéről közöl két figyelemre méltó beszámolót a MSz. 1981. évi kiadása is.

17. Az irattáram terjedelmes anyagának elhelyezéséről – remélhetően – rövidesen e dokumentáció megjelenése után történik döntés. Én magam a budapesti Tört. Tudományi Intézetnek való átadást is mérlegeltem, de ezt a lehetőséget több körülmény, nem utolsósorban a XXIII. fejezetben tárgyalt 1. vkf. oszt.-beli ügydarab sorsa, annak „eltüntetése", kizárja. Valószínűnek tűnik, hogy a müncheni Magyar Intézet elvállalja a megőrzést. Azoknak a kérdés iránt érdeklődő kutatóknak, akik a dokumentációban említett iratok, vagy egyéb részletek után érdeklődnek, ajánlom a Magyar Intézethez (l. 18. alatt) fordulni. Életemben az érdeklődéseket az Intézet hozzám irányítja.

18. Ungarisches Institut, Clemensstrasse 2, III. D-8000 München 40.

19. Gosztonyi Péter az 1956-os események folyamán hagyta el hazánkat, majd a zürichi egyetemen szerzett diplomát. Svájci állampolgár. Félszáznál több magyar vagy német nyelven megjelent könyve, illetve tanulmánya révén nemzetközi hírnevű. Szerzői munkaterülete a 2. világháború, az azt közvetlenül megelőző, vagy követő időszak, majdnem mindig magyar szempontból, illetve a magyar kérdéssel a tárgyalás középpontjában.

20. Militärgeschichtliches Forschungsamt (MGFA), Grünwalderstrasse 14. D-7800 Freiburg / i. Breisgau.

21. Militärarchiv im Bundesarchiv, Wiesentalstr. 10. D-7800 Freiburg / i. Breisgau.

22. Az engedélyezés száma: II. 3. 6997/Borsányi 1984.

I. BEVEZETÉS

(Mit tudott 1941. június 26-án a Honvédelmi Minisztérium VI. – légoltalmi – csoportfőnöksége a Kassán történtekről?)

A hadiműszaki törzskari (hmtk-i) vizsga letétele és a Haditechnikai Intézet (HTI) légvédelmi szakosztályán eltöltött próbaszolgálat után, 1935-ben[1] az Országos Légvédelmi Parancsnoksághoz (OLP-hez), egyben a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportfőnökségéhez (HM VI. csf.-hez) osztottak be. Ezért tudok a történtekről első személyben beszámolni.

Miután a kassai támadás után, illetve a támadással összefüggően kiadott intézkedések elbírálásához, valamint a hatáskörök és felelősségek megértéséhez az akkori légvédelem, valamint légoltalom szervezetét legalább főbb vonásaiban ismerni kell, elsőnek ezeknek a fogalmaknak kell néhány sort szentelni. Ez annál inkább szükséges, mert az ún. „kassai provokáció" hazai kezelésénél – mind a történészek tanulmányaiban, mind a zsurnalisztikában – e szervezési kérdésekben megállapítható tájékozatlanság olyan tévedésekhez, téves megítélésekhez és állításokhoz vezetett, amelyek folytán egyes események alapvetően helytelen (gyakran: célzatosan helytelen) magyarázatot kaptak.[2]

A „légoltalom" (légo) fogalom alatt az élet- és vagyonvédelem passzív természetű rendszabályait (berendezéseit) kellett érteni, a „légvédelem" (lgv.) pedig az elhárítás aktív (általában fegyveres) tevékenységeit fejezte ki.[3]

Az OLP-t 1933-ban állították fel, a vezérkar főnökének 1923–25 és 30-ban kiadott irányelvei szerint. Az OLP-nek kettős hatásköre volt. Egyrészt alája tartozott az aktív légvédelem egész földi szervezete (ő volt egyben a légvédelmi tüzérség szemlélője, irányította annak kiképzését stb.), másrészt – mint a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportfőnöksége – kormányhatósága volt az 1939:II tc (honvédelmi törvény) ötödik részében foglaltak értelmében a légoltalom összes jogi és közigazgatási ügyeinek.[4]

Tárgyalásaink szempontjából még lényeges körülmény, hogy az OLP közvetlen végrehajtó szervei a hadtest légvédelmi parancsnokok (hdt. lgv. pk-ok) voltak, katonai és polgári vonalon egyaránt.

Ez a helyzet 1941. április 10-én (tehát tíz héttel a kassai esemé-

nyek előtt) gyökeresen megváltozott. A HM szervezési osztálya a 25 000 sz. eln. 1./a.—1941. rendeletével, a légierők kötelékében felállította[5] az I. légvédelmi hadtestet (I. lgv. hdt.-et), ugyanakkor megszüntette az „Országos légvédelmi parancsnok" elnevezést. Utóbbi a „HM VI. (légoltalmi) csoportfőnök" megjelölést kapta.[6]

Ugyanez a rendelet a hdt. lgv. pk.-okkal is intézkedett. Nevezettek szaklégvédelmi szempontból az I. lgv. hdt. pk. alárendelésébe kerültek, míg légoltalmi szempontból továbbra is — a területileg illetékes hadtestparancsnokok útján — a HM VI. (légoltalmi) csoportfőnöknek maradtak alárendelve. Az elnevezésük, e kettős alárendelésüknek megfelelően, „hadtest légvédelmi és légoltalmi parancsnok"-ra (hdt. lgv. és légo. pk.-ra) változott.[7]

Az előbbiekben ismertetett szervezési körülmények felettébb fontosakká válnak, ha annak vizsgálatára és elbírálására kerül sor, hogy a kassai támadás alkalmából KI és KINEK volt köteles jelenteni, illetve, hogyan kerülhetett a támadásról szóló jelentés az előírt szolgálati úton (!) egyrészt a vezérkar főnökéhez, másrészt a légoltalom legmagasabb kormányhatósági szervének, a HM VI. csoportfőnökének tudomására. Amint tudjuk, ez a kérdés a „kassai provokáció" keretében, részben tájékozatlanságból, de részben (sőt főleg) politikai-ideológiai célzattal szándékosan, különleges motivációt kapott. Erről még részletesen lesz szó.

Előbb azonban még néhány szót a polgári légoltalom szervezetéről — ismét a kassai események könnyebb és helyesebb megértése céljából.

A városok légoltalmi szervezete a „hatósági légoltalom" megjelölést viselte. Ez a szervezet magában foglalta a város határában, valamint a kiemelkedő pontokon (templomtornyokban stb.) felállított „helyi figyelőörsök" rendszerét, a légoltalmi központot, ahonnét a riasztás szirénáit működtették, valamint az oltás, mentés, helyreállítás segélyosztagait irányították. A hatósági légoltalom szervezetének, eszközeinek, berendezéseinek és fenntartásának költségeit a polgármester, mint a város „légoltalmi vezetője", az OLP irányelvei szerint készített, a „légoltalmi terv"-ben rögzítette, majd a város évi költségvetésében biztosította. Mind a költségvetés jóváhagyását, mind a terv végrehajtását a honvédelmi és belügyminiszter közösen ellenőrizték. Ezért bizonyos, hogy a kassai polgármester (illetve tűzoltóparancsnok) sok olyan jelentése, amely az OLP irattárával megsemmisült, a belügyminisztérium papírjai között nagy valószínűséggel fellelhető.

Ez utóbbi körülmény a támadás, valamint a támadást követő és még nem tisztázott események felderítése szempontjából elsőrendű fontosságú lehet. Semmi jele annak, hogy ennek a lehetőségnek a hazai kutatók valaha is utánajártak volna, ami eléggé csodálatos és sajnálatos.

Visszatérve a hatósági légoltalom szervezetéhez, még ezekre kell figyelemmel lenni. A város polgármesterének, az ún. „légoltalmi vezetőnek"[8] közvetlen közege, célszerűségi okokból, a helyi tűzoltóparancsnok volt.[9] Légvédelmi riadó esetén a hatósági légoltalom összes berendezéseivel és segélyosztagaival közvetlenül (tehát gyakorlatilag) a tűzoltóparancsnok intézkedett ugyan, de *formailag* (úgy mint tűzvészeknél, elemi katasztrófáknál) a rendészeti karhatalom vezetőjének, tehát az illetékes rendőrparancsnoknak alárendelve. Ezért viselte a rendőrkapitányság vezetője a „város légoltalmi parancsnoka" elnevezést.[10] Rövidség kedvéért több részletet elhagytam, de az előadottak a továbbiak helyes megértéséhez szükségesek.

Térjünk vissza az OLP-hez.

Az 1939. év folyamán az OLP-n belül egy „műszaki és ipari" csoport alakult, amelynek én lettem a vezetője. Ez a csoport dolgozta ki a riasztás, az elsötétítés, a lakóházi óvóhelyépítés, valamint a tűzvédelem előírásait, a hatósági légoltalom segélyosztagainak felszerelésére és alkalmazására vonatkozó utasításokat stb.[11] Kassa volt az első alkalom, amikor az előírások helyességét a valóságos helyzetnek megfelelően lehetett ellenőrizni.

Célszerű, ha először időrendben vizsgáljuk az eseményeket, majd utána térünk rá az elemzésére.

*

1941. június 26-án valamivel 14 óra után lehetett, amikor a csoportfőnök, Komposcht Nándor vezérőrnagy magához hivatta a beosztott alosztályvezetőket, és vezérkari főnöke (aki egyben a HM 35. osztályának vezetője volt) jelenlétében közölte, miszerint Kassa városát szovjet légitámadás érte, amely mind életben, mind vagyonban tetemes károkat okozott. Közölte azt is, hogy az értesítést a vezérkar 1. osztályától kapta. Felhívta a figyelmünket arra a tényre, hogy az előtte való napon a szovjet légierő támadást hajtott végre finnországi és romániai célok ellen. Hozzátette, hogy Fütterer német tábornok[12] a részletekről még ugyancsak tájékozatlan és ezért két tisztjét már a Kisgellérthegy alatti, ún. „Sziklaközpontba"[13] rendelte. Befejezésül utasított engem, hogy keressem fel a Sziklaközpontot, további tájékozódás végett.

A Sziklaközpontban Fütterer két tisztje[14] megerősítette az előző két napon a román és finn területek ellen intézett szovjet légitámadásokat. Kassával nem sikerült összeköttetést kapnom, csupán a miskolci kerléköz-zel, ahol azt a felvilágosítást kaptam, hogy időközben az OLP-t is részletesen tájékoztatták. Igen lényeges még a következő körülmény.

A Sziklaközpontban a MÁV légoltalmi jelentőszolgálatának (amelyet igen megbízhatónak ismertünk) ugyancsak volt egy hírállomása. Ennek révén értesültem arról, hogy nagyjában a déli órákban, a Felső-Tisza völgyében, a szovjet gépek alacsonytámadást hajtottak végre a Körösmezőről Budapest felé tartó gyorsvonat ellen. Azonnal felhívtam a MÁV-üzletvezetőség épületében lévő légo-szolgálat központját. A közlést megerősítették és feltett konkrét kérdésemre közölték, hogy *három* kétségen kívül szovjet felségjelet viselő egymotoros gépről volt szó, amelyek fedélzeti fegyvereikkel tüzeltek az álló gyorsvonat ellen. A veszteség egy halott és több sebesült volt. Utaltak arra, hogy a nap folyamán, sőt az előtte levő napon is, szovjet felségjellel ellátott gépek ismételten behatoltak Kárpátalja keleti légterébe, anélkül, hogy valamiféle kárt okoztak volna. Valószínűleg felderítésről volt szó, tették hozzá a MÁV-nál. A szolgálati helyemre visszatérve jelentettem a — részben — negatív eredményt. Ekkor tudtam meg, hogy a csoportfőnökség közben már birtokában volt az illetékes (tehát valószínűleg a miskolci) kerületi légvédelmi központ (kerléköz) azon tájékoztatásának, amely délkeleti irányból berepülő három olyan gépről szólott, amelyeken valamiféle sárga jelzés megállapítható volt ugyan, de felségjele nem. E jelentést, hangsúlyozom, magam nem olvastam, arról csak a HM 35. oszt. vezetője tájékoztatott szóbelileg. Ez, számomra, az adott körülmények között teljesen elegendő volt. A közlés részleteit és körülményeit annál kevésbé firtattam, mert azok nem érintették közvetlenül szolgálati beosztásom munkakörét.

Akkor természetesen nem sejthettem, hogy közel fél század múlva a támadásról beszámoló jelentések körülményei milyen különleges, bizonyos értelemben történelmi jelentőségű fontosságot nyernek.

Miután elsőrendű kérdés, hogy honnét, milyen alapon és miként jutott a „szovjet támadókról" szóló közlés — amely azután a további végzetes intézkedések kiinduló pontja lett — a katonai vezetés döntésre hivatott helyéig, ezzel a részlettel a VII. fejezet még behatóan foglalkozik.

Folytatva a nap folyamán a HM légvédelmi csoportfőnökségénél történteket, ezeket lehet rögzíteni.

Kassa légo-berendezéseit és -szervezetét mintaszerűnek ismertük,[15] munkatársaimmal ezért úgy határoztunk, hogy a helyszínen kell megállapítanunk a (benyomásunk szerint) keletkezett zűrzavart, az elkésett riasztás, valamint a nagy veszteségek okát és az utóbbival összefüggően az óvóhelyek körül szerzett tapasztalatokat stb. Ezen megállapítások alapján kívántunk majd arról dönteni, hogy az érvényben lévő előírásokon, utasításokon kell-e módosítani, azokat esetleg kiegészíteni. Ilyen értelemben menetlevelet állíttattam ki a magam és Molnár Endre őrnagy szervezési-kiképzési előadó számára, majd az előírásoknak megfelelően jövetelünkről értesítettük „Hughes"-en[16] Kassa város állomásparancsnokát, Máthé Kálmán vezérőrnagyot, kérve szállás biztosítását és azt, hogy másnap délelőtt rendelje magához azokat, akik a lefolyt események körülményeiről valamiféle felvilágosítással szolgálhatnak. Ezután az első gyorsvonattal — időpontra már nem emlékszem — Kassára utaztunk. Félreérthetetlenül hangsúlyoznom kell, hogy mind az elutazásom, mind a kassai tartózkodásom idején magától értetődőnek tartottam, hogy a támadást a szovjet légierő valamely köteléke hajtotta végre. Részben anakronisztikus, részben teljesen irreális arra gondolni, hogy a kapott szolgálati tájékoztatások, benyomások, vagy a munkaköröm (hatásköröm), illetve a konkrét kassai feladatom alapján más lehetőséget mérlegeltem, *mérlegelhettem* volna.

Ez történt — legjobb emlékezetem szerint — időrendben, a támadás napján, szolgálati helyemen, HM VI. csoportfőnökségnél, korábbi elnevezése szerint az Országos Légvédelmi Parancsnokságon. Ezután *mai szemmel* és az időközben szerzett ismeretek alapján kívánom a történteket elemezni, egyúttal a német monográfiám hibáit helyesbíteni. Elsőnek az utóbbiakat veszem sorra. A leglényegtelenebbel kezdem.

Molnár Endre a kassai kiszállásunk idején nem volt ezredes, ahogyan monográfiámban közel negyven év távlatából írtam, hanem (a gyalogságtól származó) ún. „helyi alkalmazású" őrnagy. Csupán a háború utolsó éveiben alezredes, majd ezredes. A következő hibáim már lényegesebbek.

A támadás napján nem Justhy (máskor Justy) Emil altábornagy volt a HM VI. csoportfőnöke, illetve az országos légvédelmi parancsnok, hanem kishindi Komposcht Nándor vezérőrnagy. Komposcht röviddel előtte vette át a csoportfőnökséget (parancsnoksá-

got) Justhytól, akit az I. lgv. hdt. parancsnokának neveztek ki. Justhynak (akivel, úgy mint Komposchttal, igen jó személyes viszonyban állottam) naponta referáltam. Közel fél század után úgy emlékeztem, hogy még ő intézkedett a kassai támadás napján is. Ezek a pontatlanságok, akármilyen kellemetlenek is, még semmiben sem befolyásolnák a Kassán történtek kiértékelését.[17]

A következő elírások már lényegesebbek, elsősorban azért, mert a szóban forgó helytelenségek — egészen kétségtelenül ezen monográfiám nyomán — felettébb érezhetően hatottak az e helytelenségeket kritikátlanul átvevő és a „kassai provokációt" tárgyaló hazai ismertetésekre is. Ezért indokolt még akkor is sorra venni ezeket a tévedéseket, ha maga a német monográfia már csak nehezen hozzáférhető.

A monográfia (a 192—193. oldalon), mint „Csejtey Béla ezredes, kassai hadtest (kerületi) légvédelmi parancsnok" jelentéseit ismerteti, azt a két — egymásnak kétségtelenül ellentmondó — közlést, amelyet egyrészt Komposcht vezérőrnagy — az I./a vezérkari osztályra hivatkozva — tudatott a csoportfőnöksége beosztottjaival, másrészt a vezérkari főnöke közölt velem személyesen, szóbelileg, a Sziklaközpontból való visszaérkezésem után.

Eltekintve attól, hogy Csejtey Béla[18] a támadás napján alezredes volt és nem ezredes, nem lehetett a kassai hadtest (kerület) „légvédelmi és légoltalmi parancsnoka" sem, annál kevésbé, mert ezt a beosztást a kassai hadtestnél csak a támadás *után* két (három?) hónappal később rendszeresítették. Ekkor kapta Csejtey a kinevezését is erre a beosztásra. A támadás napján (lásd az V. fejezetet) csupán a kassai légvédelmi tüzércsoport parancsnoka volt, aki semmi esetre sem volt illetékes az előbbiek szerint neki tulajdonított jelentések megtételére. Csejtey maga, a hozzám intézett beszámolójában[19] tagadja is, hogy ezeket a jelentéseket megtette volna.

A támadás napján a miskolci hadtest légvédelmi és légoltalmi parancsnoka, valamint a miskolci kerléköz (Kárpáty alezredes) voltak illetékesek Kassa esetében is.

A monográfia idézett „elírását" nem lehet ugyan menteni, de annál inkább magyarázni.

1941 második felét követően a háború végéig gyakran (havonta többször) volt szolgálati dolgom Csejteyvel, mint (akkor már) hadtest légvédelmi és légoltalmi parancsnokkal. Ő így élt az emlékezetemben negyven évvel később, a német monográfia megszerkesztése idején is. Csak a monográfia megjelenését követő (elsősorban hazai)

közlések, valamint a HM I./a osztály említett szervezési rendelete ismeretében lett nyilvánvaló a monográfia „elírása".

Sem menteni, sem megnyugtatóan magyarázni nem lehet viszont azokat a hazai tanulmányokat, amelyek az előbb említett tévedést szolgailag és kritikátlanul átvéve, gúnyosan csodálkoztak azon, hogy a kassai hadtest légvédelmi parancsnoka egyszer így, máskor (éppen a leglényegesebb részletet illetően) úgy jelent. Ezt az általuk megállapított ellentmondást azután — a „kassai provokáció" magyarázata keretében — mint a katonai vezetés szándékos mesterkedését értelmezték. A valóságos helyzetnek utánajárni — úgy, amint azt a dokumentáció VII. fejezete teszi — senkinek eddig eszébe nem jutott.

A függelék I. 4. sz. melléklete azokat a (jún. 26-i támadással kapcsolatos) jelentéseket tartalmazza, amelyek másolatainak betekintésére, illetve megszerzésére még a német monográfia szerkesztése idején lehetőségem volt.[20] Az akkori szervezési adottságok, valamint az ismert körülmények alapján bizonyosra vehető, hogy az I. lgv. hdt. a jún. 26. 14h 201 keltezésű jelentését nemcsak (az előljáró légierők parancsnokságával együtt) a vezérkar főnökének (az I. vk. osztálynak) küldötte meg, de tudomásul a HM VI. csoportfőnökségének is. Egészen kétségtelen, hogy ez az a szöveg — az ún. „kiegészítő jelentés"-sel együtt — amelyről engem a VI. csoportfőnökség vk. főnöke szóbelileg tájékoztatott. A lgv. hdt. jelentéséből az is kitűnik, hogy Justhy a miskolci (7.) kerléköz (Kárpáthy alez.) szövegét továbbította. Ez a körülmény több további kérdést vet fel.

Kárpáthy alezredes azt jelenti, hogy Kassával nem tud (hírváltási) kapcsolatba kerülni. Honnét tudta akkor — kell kérdeznünk — Kárpáthy alezredes (illetve a miskolci kerléköz) a jelentésében közölt részleteket? Ugyanígy kérdeznünk kell azt is, hogy milyen alapon állította az ún. „kiegészítő jelentés", miszerint a támadók sárga jelzéssel ellátott szovjet gépek voltak?

Ez utóbbi kapcsán merül fel a legfontosabb kérdés:

Komposcht vörgy. már említett első-belső tájékoztatója, a vkf.-e jelenlétében és az I. vkf. osztályra hivatkozva, kimondottan szovjet támadókat említett. Nincsen kétségem, hogy nem beszélt volna így, ha a vezérkari oszt. részéről nem ilyen értelmű tájékoztatást kap. Milyen alapon, mire támaszkodva állította az illetékes vezérkari osztály — már alig egy órával a támadás után — a bombadobó gépeket szovjetnek?

Ezt az igen lényeges kérdést én magának az akkori vkf. I. oszt.

vezetőjének (és Werth Henrik, a vezérkar főnöke legközvetlenebb munkatársának) Sáska Elemér (akkori) vk. alezredesnek[21] még a hetvenes években írásban is feltettem. E felettébb fontos részlettel a XXIII. fejezet kimerítően foglalkozik.

Végül még egy vonatkozás, amely az ún. „kassai provokáció" otthoni kezelése kapcsán igen jellemző és éppen ezért figyelmet érdemel.

A kassai támadás napján a Felső-Tisza völgyében megállapított élénk szovjet légitevékenység (a magyar légtér ismételt megsértésével egybekötött berepülések) ténye felől nem lehet kétség. Ezt a hazai — háború utáni — írások sem vonják kétségbe. A kárpátaljai magyar légtér ismételt megsértését bizonyos értelemben a helyzet természetes következményének kell tekintenünk és azok semmi esetre sem lehettek volna valamiféle „casus belli" alapjai. A következő okból nem:

A német „Heeresgruppe-Süd" déli szárnya, a 17. német hadsereg, a Kárpátokra, Uzsok térségére támaszkodott. Amellett a szovjet figyelmét nem kerülhették el a „Kárpát-csoport" felvonulásával járó, viszonylag élénk csapatmozgások sem. A 6. és a 26. szovjet hadsereg vezetőinek azt a törekvését, hogy e térséget légi-felderítésükkel szemmel tartsák, katonai értelemben szinte elengedhetetlennek kell mondanunk. A felderítést végző gépek — egy eset kivételével — nem voltak agresszívek és igyekeztek a légteret mielőbb elhagyni. A Tiszaborkút melletti alacsonytámadást pedig azzal a zűrzavarral magyarázhatjuk, amely ezekben a napokban, Hitler váratlan támadását követően, a szovjet légierő vezetésében uralkodott, és amelyről a XXVII. fejezetben még részletesebben szólunk. Az elgondolkodtató az egészen más körülmény.

Az még érthető, hogy a kassai támadáshoz mérten jelentéktelen tiszaborkúti incidenssel június 26-án (és azt követően) sem a honvéd katonai vezetés, sem a kormány nem érvelt különösképpen. Az viszont nem véletlen, hogy ezekről az egészen kétségtelen légi határsértésekről a kassai eseményeket tárgyaló hazai tanulmányok mélyen hallgatnak, azokat soha egyetlen szóval sem említik. Ez a hallgatás szerves része annak a — kétségtelenül irányított-igyekezetnek, amely megakadályozni kívánja, hogy a Szovjetunió bármiféle, akár a legtávolabbi kapcsolatba is hozható legyen a kassai eseményekkel. Erről még konkrétebben lesz szó.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK „I. BEVEZETÉS"-HEZ

1. Emlékezetem szerint májusban. Nem rendelkezvén feljegyzésekkel, azaz kizárólag (gyengülő) emlékezőtehetségemre támaszkodva, a közel fél század előtti szervezési adottságokat, hatásköröket stb. csak hazai felvilágosítások (otthon élő egykori bajtársak körülményesen hozzám juttatott közlései, csupán otthon betekinthető rendeletekre való utalások) segítségével és nagyrészt csak a monográfiám megjelenése után tudtam tisztázni és rögzíteni.

2. Elég a kassai állomásparancsnok (Máthé Kálmán vezérőrnagy), vagy a kassai honi légvédelmi tüzércsoport parancsnokának (Csejtey Béla alezredes) hibásan értelmezett hatásköreire és ezzel összefüggően jelentéseik (vagy vélt jelentéseik) célzatosan helytelen magyarázataira utalni. Ez a megállapítás független attól, hogy pl. Csejtey szolgálati beosztását a hazai tanulmányok a német monográfiám „elírásai" alapján szerepeltették helytelenül.

3. Miután hazánban 1945 után (elsősorban honvédelmi vonatkozásokban) a szovjet terminológia irányadó, ez az elnevezésbeli megkülönböztetés (légvédelem-légoltalom) tudtommal megszűnt. A légvédelem egykori fogalma nemcsak a fegyveres elhárítást (tüzérség, vadászrepülők) foglalta magában, de a „honi légvédelmi figyelő és jelző (jelentő) szolgálatot" is. A „légoltalmat" — még a szakirodalomban is — gyakran „polgári légvédelem"-nek nevezték, ami a német „Ziviler Luftschutz" szolgai fordítása. Ez félreértésekre adhat okot, mert lehetőséget nyújt két merőben eltérő fogalom, a „polgári légvédelem" és a „honi légvédelem" felcserélésére.

4. A csoportfőnökségnek először csak egy osztálya volt, a HM 35. Ennek vezetője volt egyúttal az OLP vezérkari főnöke. Később, 1944 elején, még egy osztály alakult, a HM 36, amely egyúttal az Országos Légoltalmi Intézet is lett. Ennek én voltam a vezetője, ill. parancsnoka.

5. A lgv. hdt. első parancsnoka Justhy Emil altábornagy lett, aki közvetlenül előtte az országos légvédelmi parancsnok tisztét töltötte be.

6. A rendelet egy példánya — 1981 óta! — a birtokomban van („LIII. 391") a közöltek helyessége felől tehát nem lehet kétség. Ennek ellenére tény, hogy a HM VI. csoportfőnökségén (illetve a HM 35. osztályon) belül, az „országos légvédelmi (sic!) parancsnokság" megjelölés nemcsak az ún. „házi használat"-ban, de hivatalos iratok fejlécein, körbélyegzőkön stb. még esztendőkig szerepelt. (Lásd a rendelet két oldalának fakszimiléjét az I. 1. sz. mellékletben.)

7. A rendelet II/A–2. pontja (lásd a függelék I. 1. sz. mellékletében).

8. Kassa esetében Pohl Sándor.

9. Kassán a nagyon tehetséges és felettébb öntevékeny László Árpád, egyúttal kerületi tűzrendészeti felügyelő. Ormay József megállapítása szerint László Árpád a hatvanas években Temesváron elhunyt. A történtek ellenőrzése céljából elsőrendű fontosságú lenne László esetleg hátrahagyott feljegyzéseit felkutatni és áttekinteni.

10. A kassai rendőrkapitányság vezetőjének nevére már nem emlékszem.

11. A munkacsoportom által kidolgozott előírások igen hatásosaknak bizonyultak. 1944 augusztus elején egy, a berlini „Reichsanstalt für Luftschutz" szakembereivel közösen felvett összehasonlító statisztika bebizonyította, hogy a hazánkban kiépített légoltalom hatásosabb volt, mint a Harmadik Birodalomban.

(Lásd. „M–20 lábjegyzet".) Teasdale Ottó, budapesti tűzoltó-főparancsnok (az egy hónappal a halála előtt írott) levelében és Budapest átélt ostromának tapasztalatai alapján úgy vélte, hogy az építésre vonatkozó légoltalmi szabályrendeletek, a kiépített lakóházi óvóhelyek, valamint a légoltalom tűzrendészeti rendszabályai nélkül az ostrom által okozott anyagi károk, valamint a lakosság véres veszteségei lényegesen nagyobbak lettek volna. („Cs–II")

12. „Kommandierender General der Deutschen Luftwaffe in Ungarn" cím hangzatosabb volt, mint a katonai hatáskör. „Parancsnoklás" helyett (hiszen nem voltak alakulatai) inkább amolyan konzuli feladatokat látott el, valamint összekötőtörzs volt a honvéd katonai vezetés (a légierőt beleértve), valamint a Luftwaffe, ill. a Reichsluftfahrtministerium között. Fütterer személyéről még bővebben lesz szó a XIX. fejezetben.

13. A Kisgellérthegy (a jelenlegi Villányi u., Manta u., és Schweidel u.) alatti bombabiztos (ma azt mondanánk, hogy „atombombabiztos") óvóhelyek, amelyek 300 fő befogadására és két hónapig terjedő ellátására voltak alkalmasak. Itt volt a honi lgv. és figyelőszolgálat országos központja, valamint fontos német híradószervek harcálláspontja. Ma szovjet vezetési törzsek befogadására szolgál – háború esetén. (Lásd „M–21")

14. Az egyik – emlékezetem szerint – Max Ruffmann német őrnagy volt, aki később összekötő tiszt lett Fütterer törzse és az osztályom között. Ruffmann a „saját szakállára" végzett – eredmény nélkül – kiterjedt kutatásokat a kassai támadók nemzetiségének kiderítésére. Erről bővebben a XIX. fejezetben.

15. 1941 tavaszán Molnár Endre őrnaggyal, az OLP szervezési és kiképzési előadóval ellenőriztük (mint minden nagyobb „légo-közület" esetében) Kassa légotervének végrehajtását, az elért készültségi fokot. Mindent kiválóan rendben találtunk. A polgármester is, a tűzoltóparancsnok is mind a HM-től (OLP-től), mind a belügyminisztertől írásbeli dicséretet kaptak.

16. Ez volt az akkori rendszeresített géptávirók honvédségi elnevezése.

17. Ezekre az elírásokra Nagyrévi Neppel György figyelmeztetett, sajnos csak a monográfiám megjelenése után.

18. Az elírásom annál sajnálatosabb (és jellemzőbb az emlékezőtehetségem elhomályosodására négy évtized után), mert Csejtey (akkor még „Biely") tanárom volt a középiskolában. Lásd bővebben az V. fejezetben.

19. L. az V. fejezetben.

20. E jelentések fénymásolatát részben a berni „Osteuropa Bibliothek"-nak (dr. Gosztonyi Péternek), részben dr. Nagyrévi-Neppel Györgynek köszönhetem, részben (a szövegről) otthoni megbízható forrásból értesültem.

21. Sáska Elemér a háború végével (már mint tábornok) Nyugat-Németországban maradt.

II. A TÁMADÁST KÖVETŐ NAPON KASSÁN

Az események helyszíni, „légoltalmi" kiértékelése

Kassán[1] az első utunk Molnár Endre őrnaggyal — a géptávírón történő bejelentésünknek megfelelően — Máthé Kálmán állomásparancsnokhoz vezetett.

A kassai eseményekkel foglalkozó hazai krónikások Máthé vezérőrnagyot gyakran mint „helyőrségparancsnokot" emlegetik, aki szolgálati hatásköre alapján, a honvédség szervezetén belül, illetékes volt a légvédelem és légoltalom kérdéseiben is. Eszerint értelmezik jelentése szövegeit, a valóban megtett, vagy csak szájába adott kijelentéseit és ezekből az ún. „kassai provokáció" tárgyalásánál „perdöntő" következtetéseket vonnak le. Miután otthon, a háborút követően megjelent tanulmányok szerzőinek zöme a kir. honvédség igazgatási és szervezési kérdéseiben általában kevéssé tájékozott, célszerűnek tűnik, a támadás eseményeivel kapcsolatosan elsősorban Máthé tábornok hatásköri feladatait tisztázni.

A honvéd állomásparancsnokok feladatait az egykori „Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára, Első rész" („szolg. szab. I.") c. szolgálati könyv 42 §-a, elsősorban a 360. pontja szabályozta. A rövidre fogott lényeg az, hogy az állomásparancsnok a helyőrség rendészeti kérdéseiért volt felelős. Semmiféle hatásköri vagy igazgatási kapcsolata nem volt a hatósági légoltalmi szervezettel, valamint — az általános rendészeti és belrendi kérdésektől eltekintve — a helyőrsége területén lévő honi légvédelmi alakulatokkal sem. Szolgálati úton tehát sem a hatósági légoltalomtól, annak figyelőszolgálatától, sem a légvédelmi alakulatoktól — beleértve a honi légvédelmi figyelő- és jelzőszolgálatot is — nem kapott jelentéseket, *szolgálati* tájékoztatásokat.[2] Ezzel magyarázható, hogy amikor a tábornoknál jelentkeztünk, ezzel fogadott: „Most legalább én is megtudom, hogy valójában mi történt . . ."[3]

Függetlenül azonban a vázolt szolgálati illetékességtől, az állomásparancsnokot a szolg. szab. 365 c. és f. pontjai arra is kötelezték, hogy „nagyobb szerencsétlenség"-ről, illetve „az állam érdekeire fontos minden eseményről" — a szóban forgó bombatámadást kétségtelenül így kell értelmezni — a honvédelmi miniszternek és a

vezérkar főnökének (többek között) jelentést küldjön. Jogos a kérdés, hogy milyen, a támadásra vonatkozó és milyen módon tudomására jutott tényeket tartalmazhatott esetünkben az állomásparancsnok jelentése? Erre is Máthé tbk. hozzánk intézett szóbeli közlése adott magyarázatot. „Környezete" — tehát beosztottjai, illetve a parancsnoksága segédszemélyzete — beszélgetéseiből, a hozzá felterjesztett „reggeli jelentések" *esetleges* utalásaiból tájékozódott. Ez a körülmény magyarázza, hogy a támadásról szóló jelentései[4] nemcsak téves adatokat tartalmaznak, de nem említenek fontos részleteket sem. (Lásd a VII. fejezetben a jelentés méltatását, valamint a függelék I. 4. sz. mellékletében a jelentés szó szerinti szövegét.) Ez az utóbbi körülmény is mutatja, hogy az állomásparancsnoknak semmiféle szolgálati kapcsolata sem volt a hatósági légoltalom szervezetével. A város polgármestere ugyanis László Árpád tűzoltóparancsnokkal már a támadást követően munkába vétette azt a részletes jelentését, amelyet a honvédelmi és belügyminiszterhez felterjesztett. Ha az állomásparancsnok erről tudomással bírt volna, elkerüli jelentései hiányosságait.[5]

Az állomásparancsnoknál 27-én 9 órakor kezdődő tájékoztató értekezletnek ezek voltak a feljegyzésre érdemes részletei. A hadtestparancsnokság étkezdéjében összegyűlt 30—40 résztvevő, zömben a honvédségi épületek légoltalmi felelősei, vagy az azokat képviselő honvédségi állományú egyének voltak. A Repülőakadémiát — emlékezetem szerint — másodmagával a segédtiszt képviselte. A tájékoztatás fontos személye volt az a rendőrfelügyelő, aki a támadás idején (véletlenül) a város légoltalmi központjában — egyúttal légo.-, hír- és riasztási központ — tartózkodott és aki a riasztást kiváltatta. László Árpád tűzoltóparancsnok, aki a szirénák hangjára ugyancsak a lakása szomszédságában lévő légoltalmi központba sietett, a támadást követő elfoglaltságai miatt csak az értekezlet végén jelenhetett meg. Utána ő volt a „cicerónk". Nem volt jelen Csejtey Béla alezredes, a honi légvédelmi alakulatok parancsnoka sem. Amint nekem később mondotta, nem kapott értesítést. (A kassai eseményekkel kapcsolatosan, harminc évvel később hozzám intézett levele az V. fejezetben részletes ismertetésre kerül.)[6]

Az értekezlet elején az állomásparancsnok segédtisztje fölolvasta a lőszerraktár őrsége parancsnokának aznap keltezett „reggeli jelentés"-ét, amely — a szolg. szab. 387. pontjában foglaltaknak megfelelően — az „egyéb események" között, a támadásra vonatkozó észrevételeit is tartalmazta. Miután a támadás éppen az őrségváltás

idejében történt, az őrség (alig ezer méter távolságból) a bombarobbanások dörejét, az azok nyomán felszálló füstöt és a (távozó?) gépeket jól érzékelhette. Az értekezlet után az odarendelt őrparancsnokkal személyesen beszéltünk. A bombarobbanások után távcsövével (!) figyelte a köteléket és igen határozottan állította, hogy semmiféle felségjelet vagy más jelzést nem látott a szerinte egyszínűen sárgára, vagy barnára festett géptesteken.[7] Bizonyos fokig értelmi ellentétben ezzel a határozottan állított észlelettel, miszerint a szakaszvezető nem tudott egyértelműen válaszolni arra, hogy két vagy három — esetleg több — gépet érzékelt-e? Az én emlékezetem szerint az őrparancsnok inkább két gépet vélt látni,[8] Molnár őrgy., a hozzám intézett, 1963. máj. 16-i (második) levelében[9] foglaltak szerint (bizonyos ellentétben az első levelében foglalt saját véleményével) a szakaszvezető inkább a három-gépes kötelékre emlékezett.

Az értekezleten jelenlévő (és a támadás idején a város légoltalmi (illetve riasztó-) központjában tartózkodó rendőrfelügyelő közlése szerint ő a város szirénáit a dóm tornyában lévő helyi figyelőörs (akkor egy tűzoltóaltiszt) jelentése alapján, valamint a majdnem egyidejű bombarobbanások hallatára működtette. Figyelmet érdemel az a körülmény, hogy a dóm tornyából (távcsővel!) figyelő személy pontosan azokat az észleleteket és úgy jelentette, mint a lőszerraktár parancsnoka! A rendőrfelügyelő még kiemelte a légoltalmi segélyosztagok meglepően gyors és eredményes működését. Jellemző, hogy a támadás után a város egész igazgatási szervezete a bombázás következtében átmenetileg megbénult postai távbeszélő-hálózat helyett a hatósági légoltalom hírrendszerét használta. A légoltalmi hírközpont 24 órára átvette a városi távbeszélő-központ szerepét.[10] Hangsúlyozni kell, hogy a Repülőakadémia jelenlévő képviselői egyetlen szóval sem említették azokat a közléseket, amelyeket Krudy Ádám állítólag az akadémia parancsnokának (és a hadtestparancsnoknak!) jelentett volna. Krudy Ádám neve az értekezleten el sem hangzott. Molnár őrnagy a már hivatkozott levelében azt is írja, hogy Krudy Ádám nevéről csak az én kérdéseim révén hallott először. Az állomásparancsnok segédtisztje semmit sem szólt arról, hogy valaki (jelesül Krudy Ádám) a géptávirót a támadás utáni hírváltásra használta volna (amint azt Krudy Ádám és az eseményekkel foglalkozó háború utáni hazai publicisztika állítják). Miután a Hughes (géptáviró) használatát szigorú előírások szabályozták, az állomásparancsnokságnak feltétlenül tudnia kellett volna, ha Krudy Ádám

az állítólagos közléseit így továbbítja Budapestre. Nem hihető, hogy ezt a fontos körülményt az állomásparancsnok segédtisztje az értekezleten elhangzott tájékoztatójában elhallgatta volna!

Nem történt az értekezleten említés a város légvédelmét ellátó honi légvédelmi alakulatok (az 5/8 M. cm-es üteg és a 40 mm-es gépágyú) elég rendkívüli szerepéről sem. Bizonyosan azért, mert Máthé tábornok (szóbeli közlésünk alapján is) tudatában volt annak, hogy érdeklődésünk szolgálati illetékessége kizárólag a légoltalom területére korlátozódott.

Annál több figyelmet érdemel a következő részlet.

Nemcsak a város légoltalmi parancsnokát (a rendőrkapitányság vezetőjét) az értekezleten képviselő rendőrfelügyelő, de az értekezlet több résztvevője is, szóvá tette azt a híresztelést, amely már a *támadást követő első órákban* városszerte elterjedt: Eszerint a támadást egy, azelőtt Kassán szolgáló, de a visszacsatolásnál a Szovjetunióba menekült, majd ott a szovjet légierőbe felvett, egykori cseh eredetű postás (más változat szerint rendőr) hajtotta végre, illetve vezette. Lélektani rejtély, hogy ez a minden részletében irreális legenda miként születhetett, tarthatta magát esztendőkig, sőt bizonyos formában és értelemben a mai napig! Ezzel a jelenséggel a XVII. fejezet még bővebben foglalkozik.

A lezajlott értekezlet után nem volt kétséges, hogy a lakosság riasztása céljából létesített rendszer műszaki értelemben hibátlan volt és kitűnően működött a hatósági légoltalom mentő- és helyreállító szolgálata is. Az elkésett riasztás okát a figyelőrendszer elmaradt jelzései okozták. Ennek kellett még utánajárnunk. Utána a helyszínen kívántuk megállapítani, hogy az épületszerkezetek, jelesül a pincékben szükségszerűen megerősített óvóhelyek mennyiben szenvedtek a bombatalálatoknál károkat. Gyakorlatilag az óvóhelyek azért nem juthattak szerephez, mert az elkésett riasztás miatt a lakosságnak egyszerűen nem volt ideje az óvóhelyeket felkeresni. László tűzoltóparancsnokkal először a tűzoltóság épületében azokat a személyeket hallgattuk meg, akik a támadás idején az egyes figyelőörsökön szolgálatot teljesítettek.[11] Nevezettek teljes felszerelésükkel és szolgálati előjegyzéseikkel jelentek meg.

Kitűnt, hogy csak a Heringes-magaslaton felállított 2. sz. helyi figyelőörs észlelte „idejében" — szerinte kb. 15 km távolságban — nagyjából a délkeletre fekvő Garbócbogdány irányából közeledő köteléket. Közlése szerint azonnal feltűnt a felségjel hiánya, valamint a gépek sárga jelzése (színezése?), ez utóbbi annál inkább feltűnt,

mert az Akadémia és a Horthy-repülőalap gépei, amelyek naponta gyakorlatoztak a város légterében (nem lévén hadrendi gépek), az ún. sárga ismertetőjel nélkül repültek. E két körülményt azonnal jelenteni kívánta a város légoltalmi központjának, de a tábori távbeszélőkészüléke, amely az előző napi zivatarban beázott, nem működött. (A figyelőörs naplójában az előző napi — tehát jún. 25. keltezésű — bejegyzést magam ellenőriztem)[12]

A város északi határán lévő lőtér magaslatain telepített és a dóm tornyában szolgálatot teljesítő figyelőörsök állítólag szintén észlelték a közeledő köteléket, de azt a felségjel hiánya és a sárga színezés miatt „saját"-nak vélték.[13] A dóm figyelője ennek ellenére felhívta — természetesen elkésve — a város légoltalmi központját. A város nyugati határán felállított három figyelőörs csak a bombák dörejére és a szirénák hangjára kapott észbe. Ezt elismerték. Azzal mentegetődztek, hogy a naponta a város légterében tartózkodó iskolagépek, valamint az átvonuló hadrendi gépek miatt éberségük eltompult és ezért érzékelték a felségjel (egyébként feltűnő!) hiányát.[14] (Véleményem szerint egyszerűen „szieztáztak" a kellemes kora nyári napsütésben.)

Kétségtelen, hogy a helyi figyelőörsök szolgálata volt Kassán a hatósági légoltalom gyenge pontja. A heringesi figyelőörs kivételével a távbeszélőhálózat ugyan kifogástalanul működött és ezen utóbbin nem múlott az elkésett riasztás, hanem az egyéb körülményeken. Zöméért azonban nem a kassai hatósági légoltalom volt a felelős. Az a kisebb ok volt, hogy a gépek azonosítására szolgáló táblázatok kezdetlegesek és elavultak voltak, valamint az, hogy — a dolgok természeténél fogva — a géptípusok felismerését és azonosítását nem lehetett úgy iskolázni, amiként az szükséges lett volna. Az elkésett riasztás oka komolyabb volt. A hatósági „helyi figyelőszolgálat"-ot a HM vonatkozó előírásai eleve csak kisegítő szükségmegoldásnak szánták. A városok légoltalmi és riasztóközpontjait elsősorban a honvédelmi miniszter által országosan szervezett (tehát katonai jellegű) „légvédelmi figyelő- és jelentő- (jelző) szolgálat kerületi légvédelmi központjai", az ún. „kerléköz"-ök voltak hivatottak idejében figyelmeztetni a közeledő veszedelmekre, és ezáltal a légoltalom „helyi" figyelőszolgálatát fokozott éberségre aktiválni. Kassa a miskolci „kerléköz"-höz tartozott. Később szó lesz róla, hogy ez a rendszer Kassán miért mondott csődöt.

Akármint is volt, kétségtelenül rosszindulatú politikai célzatú az a hazai publicisztikában előszeretettel ismételgetett beállítás, mintha

a kassai helyi figyelőörsök magatartása *szerves* része lett volna a katonai vezetés tervszerű „provokációjának".

A figyelőszolgálat vázolt ellenőrzése után László Árpád a Kis u. 3. sz. házhoz vezetett, ahol a házfal tövében egy fel nem robbant bombát tettek részben szabaddá. A bomba már földtől megtisztított hengeres részének alsó negyedében bizonyos cirill jelzések világosan felismerhetők voltak. Ezzel, mint általában a bomba eredetére esetleg utaló egyéb körülményekkel, *akkor és ott* nem sokat törődtünk, még pedig a következő okból. Az elutazásunk előtt kapott hivatalos tájékoztatások alapján semmi kétségünk sem volt afelől, hogy Kassán a szovjet légierő vállalkozásáról volt szó. A rádióhírek és a kormánynyilatkozatok ebben megerősítettek — ha ilyen „megerősítés"-re egyáltalában szükség lett volna. — Anakronisztikus annak feltételezése, hogy a mi szolgálati beosztásunkban és illetékességünkben más lehetőségre, pláne az ún. „provokáció" bármely változatára akkor(!) gondolhattunk volna.

A szóban forgó bombatest megtekintésénél László Árpád még közölte, hogy amint a hadtest (kerület) tűzszerészei rendelkezésre állnak, a bombát teljesen szabaddá teszik, a gyújtót eltávolítják és — a kiadott rendelkezéseknek megfelelően — a lakónegyedből elszállítják, ill. felrobbantják.[15] Tudomásom szerint a bomba „hatástalanítására" és kiemelésére közvetlenül elutazásunk után, június 29-én (szombaton) került sor. A szabaddá tett bombatestet László Árpád lemérte és lefényképezte. A képet a HM légoltalmi csoportfőnökének, a város által felterjesztett „kárjelentés"-sel egyidejűleg megküldte.[16] Nem emlékszem arra, hogy ezt a képet *akkor* bárki is történeti fontosságú bizonyítéknak tekintette volna. A kárhelyek ezt követő bejárása, valamint László Árpádtól való elválásunk után, Molnár őrnagy, mint a HM légoltalmi csoportfőnökség kiképzési előadója úgy vélte, hogy a kiásott és „vakraszerelt" bombatest, a gyújtójával együtt, jó szolgálatot tehetne a légoltalom tűzszerészei kiképzésénél, ezért célszerű lenne azt felrobbantás helyett Budapestre szállítani. Ezért a helyszíni bejárást követően ismét felkerestük az állomásparancsnokságot, ahol még ott találtuk Máthé tbk. segédtisztjét. Utóbbi tanácsára — tulajdonképpen túllépve szolgálati feladatunkat és illetékességünket — egy ún. „szolgálati jegyet" állítottam ki, amelyben kértem a Kis utcai bombának a „vakraszerelése" után — felrobbantás helyett — Budapestre való szállítását. Ez, sajnos, nem történt meg. Az állomásparancsnokság vélelmezhetően késve küldötte meg kezdeményezésünket a polgármesteri hivatalnak. Mire

a papír László Árpádot elérte, a robbantás már megtörtént. Valószínűleg 28-án délelőtt. Ha akkor, Kassán, valamilyen csoda folytán, mérlegelhettük volna, hogy a Kis utcai bomba felrobbantása nyomán, 35 évvel később, az egykori katonai vezetésünkkel szemben mennyi — részben csak tájékozatlan, de nagyrészt célzatosan rosszindulatú — szemrehányás, illetve gyanúsítás lát napvilágot, a bomba elszállítására vonatkozó indítványunkat László Árpádnak is megemlítjük. László Árpád, aki később maga is a légoltalmi tűzszerészszolgálat kiépítésében szerzett érdemeket, bizonyosan eleget tesz kívánságunknak és a bomba robbantására nem kerül sor, hanem azt Pestre szállítják. Ezzel a következőknek vehettük volna elejét.

A kassai, állítólagos, „német—magyar katonai cinkosság", röviden a „kassai provokáció" vádjának otthoni képviselői ugyanis a Kis utcai bomba felrobbantásában olyan, a honvéd vezérkar által felülről irányított tervszerűséget („összeesküvést") kívánnak láttatni, mint a helyi figyelőörsök jelentéseinek — előbb vázolt — vélt megakadályozásánál. Ezzel okoskodnak: Ha a bomba valóban szovjet eredetű lett volna, akkor azt — a szovjet légierő agressziójának bizonyítására — a katonai vezetés, az egykori „véres kard" mintájára, körülhordoztatta volna szerte az országban. A bomba (szerintük elsietett) felrobbantása viszont azt bizonyítja, hogy mielőbb eltüntetni kívánták a katonai vezetést terhelő bizonyítékot.[17]

A Kis utcai bombatest megtekintése után László Árpád kíséretében bejártuk (a feltételezett) repülőiránynak megfelelő bombabecsapódások sorrendjében a robbanások okozta „kárhelyeket". A megsérült épületrészeket lefényképeztük és a pincékben létesített óvóhelyek állapotát (amennyiben a pincék hozzáférhetők voltak) megtekintettük. A felvételeket a „Légoltalmi Közlemények (LK) júl. 1-i és 15-i számai közölték először. A függelék I. 4. sz. melléklete ezekkel a felvételekkel mutatja be a bombák okozta legjellemzőbb rombolásokat, a polgármester „kárjelentés"-éből a teljes bombaszőnyeget feltüntető vázlatot, úgyszintén a LK júl. 15-i száma alapján az összes — tehát 30 — bombatalálat felsorolását, az okozott kár rövid jellemzésével. Itt is érdemes megemlíteni, hogy az Enyickénél becsapódott (de nem robbant) harmincadik bombáról 27-én még semmit sem hallottunk és valószínű, hogy ekkor Kassán még a hatósági légoltalom szervei (közöttük László Árpád) sem tudtak semmit e bomba létezéséről. Én magam e harmincadik bomba további sorsáról, kiemelésének, felrobbantásának körülményeiről semmit

sem tudok — igaz, hogy később nem foglalkoztam a kassai támadással összefüggő eseményekkel.

*

Az osztályunk ügy- és munkakörét érintő légoltalmi tapasztalatokról — a kassai kiszállásunknál *csak* ilyenekkel foglalkoztunk — Molnár Endre őrnagy, az általam szerkesztett LÉGOLTALMI KÖZLEMÉNYEK (a légoltalmi csoportfőnökség hivatalos lapja) számára beszámolót készített, amely a lap július 1-i és 15-i számában jelent meg. Miután teljesen intern-jellegű ügyködésről volt szó, *egyéb jelentés nem készült.*

A kassai támadás kárának műszaki kiértékelésére, valamint a rombolóbombák hatásának numerikus és mechanikai (statikai és dinamikai) kiértékelésére még július első felében a HM légoltalmi csoportfőnökség és a Haditechnikai Intézet egy második bizottságot is kirendelt Kassára.[18] Ez a kiszállás nem járt a kívánt eredménnyel, mert a bombatölcséreket közben betemették, a labilis épületszerkezeteket lebontották, vagy ideiglenesen megerősítették.

Magam, mint a légoltalmi csoportfőnökség műszaki részlegének vezetője, többé semmiféle vonatkozásban sem foglalkoztam az 1941. június 26-i kassai eseményekkel. Erre csak sokkal később, negyed század múltán, itt Nyugaton, a hatvanas években, a már említett szubjektív kényszerítő okok miatt került sor.

*

A háború utáni hazai publicisztika, elsősorban a kommunista párt médiumai, mindmáig úgy kezelik az előbbiekben vázolt kassai utat, mintha az — Bárdossy miniszterelnök *személyes* kezdeményezésére (sic!) — a vezérkar főnökének *közvetlen* rendeletére (sic!)[19] kizárólag azért történt volna, hogy a miniszterelnök a bizottság „jelentésével a zsebében" állíthassa az országgyűlés előtt, hogy a szovjet légierő gépei támadták Kassát.[20]

Az e fejezetben vázoltak megvilágították e beállítás természetét.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A II. FEJEZETHEZ

1. Emlékezetem szerint a kora reggeli órákban érkeztünk 1941. jún. 27-én (pénteken) Kassára. Ezt megerősíti Molnár Endre őrnagy két levele is. („Cs. — V.")

2. Amint az értekezleten kitűnt, az állomásparancsnokságnak még közvetlen távbeszélő vonala sem volt a város légoltalmi központjához.

3. Nem szó szerinti, hanem értelemszerű szöveg, amelyet Molnár őrnagy levelei is megerősítenek.

4. Amint az a függelék I. 4. sz. mellékletében foglalt jelentésből kitűnik, Máthé tbk. már a támadást követő percekben távbeszélőn értesítette a légügyi csoportfőnököt (tehát a HM-et), majd a támadás estéjén összefoglaló jelentésében a vezérkar főnökét. Ezzel eleget téve a szol. szab.-ban előírt kötelezettségének.

5. A HM-hez felterjesztett polgármesteri „kárjelentés" már július 1-én a HM VI. csoportfőnökség (OLP) birtokában volt. Feltehető, hogy a belügyminiszterhez egyidejűleg felterjesztett példány a BM háborús iratai között fellelhető, ha az illetékesek az okmány utáni kutatást a történészek számára engedélyezik. Az OLP-nél lévő példány sorsa bizonytalan. Ha ez a jelentés a HM 35., illetve 36. osztályok fontosnak minősített irataival együtt Németországba került, akkor e papírokat tartalmazó ládát az „US Restitution Control Branch — Karlsruhe" a bajorországi Wittibreuthból először Deggendorfba, majd onnét Magyarországra szállíttatta. (A bajor pénzügyminisztérium, illetve a „Bay. Landesamt für Vermögensverwaltung" felvilágosítása.)

6. Az értekezlet lefolyásáról készített „Feljegyzés" egyik példányát a légoltalmi vezető (a város polgármestere) a felterjesztett „kárjelentés"-hez csatolta.

7. Lásd az *Új Látóhatár* 1970. évi 5. számának 432. oldalát és „M — 39—40"-t.

8. Ezt a látszólagos értelmi ellentmondást *most* azzal magyarázom *(akkor* nem ügyeltünk erre a részletre), hogy a gépet a távcsövével követő személy figyelmét a távcső látómezejében lévő gépre összpontosította s így a nagyon rövid idő alatt (ti. a kötelék eltűnéséig) a kötelék egészét — a többi gépet — nem tudta megfelelő figyelemmel kísérni.

9. „Cs — V."

10. Lásd a LK 1941. júl. 1-i számának 201. oldalát.

11. A helyi figyelőörsök telepítésének vázlata a polgármesteri „kárjelentés" melléklete volt. A függelék II. 1. sz. áttekintő vázlata a vonatkozó kiértékeléseink alapján készült. Ez a vázlat a későbbi fejezetek (pl. V.) megértéséhez is szükséges. A figyelőörsök szerepéről lásd még a fenti 7. sz. jegyzetben említett UL számát, valamint az „M—II." fejezetet is.

12. „M — 35/27. lábj." Ölvedi Ignác azon állítása, hogy a 2. sz. figyelőörs készüléke 26-án délelőtt még üzemképes volt, légből kapott valótlanság. Ez a célzatos állítás azt kívánja elhitetni, hogy a készülék „üzemzavara" a támadással összefüggően előre tervezett „hiba" volt.

13. A kiképzés céljait szolgáló iskolagépek viselték ugyan a felségjelet, de — a kiadott rendelkezéseknek megfelelően — az egységes „sárga" jelzés nélkül repültek. A város helyi figyelőörsei az említett sárga jelzést a szinte naponta átrepülő német hadrendi gépek révén ismerték. Abban természetesen kételkedni kell, hogy a csak szükségszerűen kiképzett figyelők egyáltalában különbséget tudtak tenni a különböző rendelkezések különböző méretű és színárnyalatú „sárga" jelzései között. Az is könnyen lehetséges, hogy a rejtés céljából esetleg tarka burkolófestésű

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 6.

géptestek rendszertelen sárga színfoltjaiban a figyelők az említett „sárga" jelzést vélték érzékelni.

14. Ezt a napi tevékenységet (általános megjegyzés formájában) a figyelőörsök ugyancsak rögzítették feljegyzéseikben. Erről meggyőződtünk.

15. 1941-ben a légoltalom tűzszerészszolgálata még nem érte el a kívánt fokot. Ott, ahol a hatósági, ill. közületi tűzoltóságok még nem rendelkeztek a megfelelő létszámú, ill. kiképzésű tűzszerészekkel, a honvédség látta el a feladatot. Így volt ez Kassán is. Az érvényes előírások szerint a „bedöglött" ejtőlőszert, a romboló- és gyújtóbombákat egyaránt, 24 órán belül *el kellett* (sic!) szállítani a lakott területekről és azokat „vakraszerelni", illetve fel kellett robbantani (sic!).

16. Miután a támadás után feltalált bombamaradványok (repeszek), valamint az ebből levonható következtetések utólag jelentős figyelmet keltettek, ezzel a kérdéssel a VIII. fejezet még részletesen foglalkozik. Kassáról való visszatérésünk után a LK júl. 1-i számának kéziratát sürgősen nyomdába kellett adni, a polgármesteri kárjelentést már nem várhattuk meg, ezért a lap júl. 1-i számában még csak 27 bombáról van szó. A LK idézett számai otthon könnyen hozzáférhetők. Itt Nyugaton a „Schw. Osteuropa Bibliothek" (Bern), illetve dr. Gosztonyi Péter, valamint az oshawai Magyar Aeromúzeum rendelkeznek példányokkal. A júl. 1-i füzet felvételeit, valamint a júl. 15-i lap 4. és 10. ábráinak felvételeit én készítettem, a többieket László Árpád. A függelék valamennyi László Árpád által készített és a LK-ban található felvétele része volt a polgármesteri „kárjelentés"-nek.

17. Lásd az LK 1941. júl. 15-i számának 217. oldalán a 2. bekezdést. A 150 kg-os súly sajtóhiba. A helyes érték 105 kg.

18. Tagjai voltak a légoltalmi csoportfőnökség állományához tartozó Rakolczai Sándor mérnök, az országos tűzrendészeti felügyelő által rendelkezésre bocsátott Kőry Árpád tűzoltótiszt, a „romok alóli mentés" szakértője, valamint a Haditechnikai Intézet légoltalmi csoportjából Makay Hollóssy Béla hmtk. szds. Utóbbi az épületszerkezetek robbanás általi igénybevételével foglalkozott. (Lásd még bővebben a VIII. fejezetben.)

19. Többek között: Szabó László (eredetileg rendőri riporter) kimerítő közlései a *Népszava* 1960. febr. 28-i és a *Népszabadság* 1983(!) március 12-i számaiban.

20. A minisztertanács 26-án 16 órát követően döntött a kormány magatartását illetően. Ekkor még el sem indultunk Kassára. Bárdossy bejelentése a hadiállapotról jún. 27-én délelőtt hangzott el a Parlamentben, amikor még alig kezdődött el Kassán az állomásparancsnok értekezlete.

III. AZ ESEMÉNYEK UTÓLAGOS RÖGZÍTÉSÉNÉL MUTATKOZÓ TÁRGYI ÉS LÉLEKTANI NEHÉZSÉGEK

Amikor elhatároztuk, hogy több mint három évtized elteltével utánajárunk a Kassán történteknek és a történések hátterének, tudtuk, hogy kemény fába vágtuk a fejszénket és azt is, hogy a feladat természete nem áll arányban lehetőségeinkkel. A valódi nehézségek azután felülmúlták képzelőerőnket.

A hazánk számára végzetes kassai kalandot a számottevőbb nyugati munkák nem tartják vizsgálatra, vagy akár említésre méltónak.

A magyar honvédség részvétele nem befolyásolta kimutathatóan Hitler „Barbarossa-hadjáratának" kimenetelét. Nyugatnémet munkák legfeljebb az 1943. évi doni katasztrófa keretében szentelnek néhány — nem nagyon tárgyilagos — sort a 2. hadsereg szerepének.[1] Ha hazánk háborúba lépése kerül szóba, a kassai eseményt, mint a honvéd hadműveletek origóját, esetleg egy-két sorban említik. Angol és francia munkákban még ennyit sem találunk. Néhány, az angol nyelvterületen megjelent tanulmány (ezekről a XIII. fejezetben lesz szó) többnyire változatlanul átvette hazai szerzők munkáinak lényegét, azok szellemével és célzataival együtt.

A nyugatnémet levéltárakban való utánajárás biztatónak ígérkezett. A hatvanas évek folyamán a szövetségi levéltárakból[2] a 2. világháború összes katonai tárgyú (a „Wehrmacht" különböző részeitől eredő) papírjait a Freiburg/Breisgau-i levéltárban[3] összpontosították. A megfelelő alakiságok elintézése után a levéltár vezetősége a legnagyobb készséggel volt segítségünkre, de ez a segítség — két okból — nem járhatott a várt eredménnyel.

Kézenfekvőnek látszott, hogy elsősorban a német légierő („Luftwaffe") annak idején titkosan kezelt papírjai, jelentései tartalmazhatnak használható támpontokat. A légierők főparancsnoksága („OB der Luftwaffe", tehát Göring) közvetlen törzsének Ic-részlege, az *összes* hadszínterekről, mind a tengerek, mind a szárazföld feletti légterekről, *naponta* összefoglaló és „titkos" jelzésű[4] helyzetjelentéseket („Lagemeldungen") terjesztett fel az OKW-hez, a fegyveres erők főparancsnokságához, azaz Hitler főhadiszállásán Alfred Jodl tüzérségi tábornok[5] törzséhez. Ezek — az akkor felettébb bizalmasan kezelt — napi jelentések meglehetősen terjedelmesek voltak. Néha

elérték a 30—40 gépelt oldalt[6] Az első csalódást ezek a helyzetjelentések okozták.

Az 1941. jún. 26-i kassai bombatámadást — a tiszaborkúti alacsonytámadással egy kalap alatt — a jún. 27-i 567. sz. helyzetjelentés 8. oldala tartalmazza. (Ezen oldal fakszimiléjét a függelék III. 1. sz. melléklete mutatja.) Amint látható, a jelentés az eseményt hat sorral intézi el — méghozzá téves adatokkal! Több körülményből, nagy valószínűséggel arra lehet következtetni, hogy a téves — valószínűleg elsietett — adatok a budai „Sziklaközpont" német kirendeltségétől jutottak 26-án, kora délután, az „OB — Luftwaffe" Ic-törzséhez. A Stuttgart-i „Arbeitskreis für Wehrforschung" (akkori) vezetője, dr. Hümmelchen, dr. Gosztonyi Péterhez (Bern) intézett 1973. márc. 20-i levelében,[7] amely szó szerint közli a jelentés magyar vonatkozású részét is, többféle következtetést von le. Elsősorban azt, hogy más, a kassai eseményekre vonatkozó jelentés a német katonai vezetésben („OB — Luftwaffe — OKW") nem létezhetett. Másodszor azt, hogy az „OB — Luftwaffe Ic" a hazánk feletti légteret teljesen mellérendelt fontosságúnak tartotta és azért nem foglalkozott annak eseményeivel részletesebben. Ezt a felfogást egy másik példa még jellemzőbben mutatja.

A Budapest felett 1944. július 2-án vívott (elhárító) légicsata (a két oldalon résztvevő gépek száma, a harccselekmények hevessége, valamint a veszteségek alapján) a 2. világháború egyik legnagyobb légi ütközete volt. Mégis az „OB Luftwaffe" az OKW-hez felterjesztett július 3-i 1345 sz. összefoglaló helyzetjelentésében csak négy (!) sort szentel az eseménynek — valószínűleg az előbb említett ok alapján.[8]

A „casus belli" kutatása számára biztatónak ígérkeztek a Luftwaffe bukaresti, pozsonyi és budapesti kirendeltségeinek titkos okmányait tartalmazó irattárak. Ha az OKW-nak, a Luftwaffe útján, akármiféle köze lett volna a kassai kalandhoz, akkor elképzelhetetlen, hogy (szervezési, anyagi és személyi okokból) a területileg illetékes kirendeltségek ne részesültek volna az őket megillető tájékoztatásban.[9] Ez volt a Freiburg-i Hadtudományi Kutatóhivatal vezető személyeinek egyhangú véleménye.

A második csalódás ezen a vonalon történt.

Ezek az irattárak, a katonai helyzet forgószélszerű változásai miatt elvesztek. Csak abban lehetett *(és lehet a jövőben is!)* reménykedni, hogy az egyes jelentések, rendeletek stb. ún. „elosztójában" szereplő szolgálati helyek valamelyikénél (a háború után elérhető

irattárakban) a keresett papír fellelhető lesz.[10] Ez viszont annyit jelent, hogy egy-egy részletkérdés kutatásánál a Freiburg-i Irattárban nem a papírok százait, de esetleg ezreit kell betekinteni, méghozzá a legkülönbözőbb, sokszor csak ötletszerűen kiválasztott területeken. Az ezzel járó fáradtságot, időszükségletet és anyagi kihatást nem kell részletezni.[11]

Mivel belátható ideig a „casus belli" kutatói számára az elsősorban tekintetbe jövő szoc. országok irattáraiban a vonatkozó természetű papírok aligha lesznek betekinthetők, de a nyugatnémet gyűjtemények (így Freiburg, vagy a müncheni „Institut für Zeitgeschichte" stb.) elvben — és a téma korlátozása nélkül — a hazai kutatók számára is rendelkezésre állanak. Az előbb közölt tapasztalatok megszívlelést érdemelnek . . .

Nemcsak a kutatás tárgyi és dologi útjai bizonyultak göröngyösnek.

A nyugati kutatás megindulásánál, azaz a hatvanas évek végén és a hetvenes elején, még nemcsak az események szemtanúi közül voltak sokan elérhetők és megkérdezhetők, de olyanok is, akik az események igazgatási, sőt politikai vonatkozásaiban is kisebb, vagy nagyobb személyes szerephez jutottak.[12] Több mint 400 (többnyire ajánlott) levelet küldöttem széjjel. 1978-ig a felére sem kaptam választ és a válaszok túlnyomó része negatív volt. Konkrétan: csupán 35 közlést lehetett olyannak tekinteni, amely valamely értelemben jelentősebb új ismereteket éreztetett. Alig telt el további négy esztendő és e közlésekből csupán három olyan maradt, amely hisztoriográfiai értelemben is használható új ismeretnek bizonyult.

Mielőtt azonban ez utóbb említett negatívum okát és természetét közelebbről szemügyre vennénk, egy másik, jelentős nehézség kíván említést. Azon a Nyugaton megjelent és a „casus belli" kérdésével foglalkozó munkák közül, amelyek közléseit ún. „tekintélyi" alapon, a kassai eseményekkel kapcsolatosan tényként fogadtuk el, többször — néha esztendőket kívánó és fáradtságos utánjárás után — tévesnek bizonyultak. Hogy csak a legjellemzőbbeket említsük, ilyenek voltak a kormányzói emlékiratban (Bárczy államtitkár közlései nyomán) a Krudyra vonatkozó megállapítások, valamint a magyarság nagy barátjának (és egyébként kitűnő kútforrásnak), Macartney professzornak a kassai támadókra vonatkozó adatai. Ez utóbbiakról a XVII. fejezetben még részletesebben lesz szó.

Visszatérve a birtokunkba jutott, először (rendszerint a közlő egykori szolgálati, vagy hivatali „illetékessége" alapján) megbízható

forrásként kezelt, de mégis téves adatokra, a tévedések természetét és okát a következőkben kell látnunk. Az emberi emlékezet — különösen három évtized, vagy közel egy fél évszázad távlatában — csalóka. Bebizonyosodott az a történészek által jól ismert igazság, hogy csak az események azonnali feljegyzése, adatszerű rögzítése avat egy közlést önmagában is hiteltérdemlővé. Az emlékezés jóhiszeműsége, főleg több évtized után, önmagában nem szavatolhatja az adatok helyességét.

A következő felsorolás példáit a későbbi fejezetek megértése indokolja. Csak a legjellemzőbb esetekről lesz szó. Olyan személyekről, akiknek akár szavahihetőségéhez, akár a szóban forgó kérdésre vonatkozó „illetékességéhez" szó sem férhet.[13]

A második fejezetben említettem, hogy feljegyzések hiányában a német monográfiám számos rendfokozatot, beosztást és hasonlókat tévesen közölt. Hogy nem személy szerinti rossz emlékezetről, hanem általános jelenségről van szó, a következő bizonyítja.

Molnár Endre ezredes a már említett hozzám írt két levelében (ez volt az első érintkezésünk a háború után) pontosan ugyanazokat az emlékezeti hibákat követte el, mint én. Egyidejűleg Molnár Endre megkérdezésével, levelet intéztem a HM légoltalmi csoportfőnökség két egykori beosztottjához. Válaszukban mindketten, egymástól teljesen függetlenül, rosszul emlékeztek a csoportfőnök nevére, valamint Csejtey alez. beosztására. Hozzám hasonlóan.[14] Talán valamennyi eset közül a legjellemzőbb az Országos Légvédelmi Parancsnokság egykori vezérkari főnökének (!!) 1981. január 3-án kelt[15] levele, amelyben megválaszolja kérdéseimet és részletesen beszámol élete folyásáról.[16] A levélíró szerint (ki lehetne illetékesebb, mint ő?) a HM légoltalmi csoportfőnöke csak június 27-én délelőtt (sic!), tehát egy nappal a támadás után, értesült a kassai eseményekről, méghozzá Hans Arimond német „repülőalezredestől",[17] Fütterer segédtisztjétől. A levél szerint sem én, sem Molnár Endre nem jártunk Kassán. Rám, mint őrnagyra, Molnár Endrére, mint alezredesre emlékezik.[18]

A következő példa azt hivatott érzékeltetni, hogy esetleg még az „ügykörszerűen illetékesek" sem emlékeznek (hangsúlyozom: három-négy évtized múltán) arra, ami nem tartozott *szorosan* a szolgálati kötelmeikhez.

A kassai kiszállásunk alkalmából semmit sem hallottunk (nem is kérdeztük, mert nem tartozott ügykörszerűen a feladatunkhoz) a Kassán tüzelőállásban lévő légvédelmi, pontosabban „honi" légvédelmi alakulatokról, azok szerepéről a támadás alatt. Ezért gyanakvó fenntartással fogadtam az 5/8 M. lgv. lövegek csőleszakadásáról, pláne „csőrobbanásáról" szóló híreket. Igyekeztem a nyugaton élő szerintem „legilletékesebb" személytől felvilágosítást kapni. A válasz 1972. április 8-i keltezéssel érkezett meg az ausztráliai Sydneyből. A levél lényeges részeit szó szerint idézem.[19]

„... Én a kérdéses napon a kassai légvédelmi tüzérosztály parancsnokának, Kozma (József) ezredesnek segédtisztje voltam ... A mi laktanyánk két bombát kapott ... Én láttam a gépeket, természetesen semmiféle jelzés sem volt rajtuk ... A két (? B.J.) gépre semmiféle légvédelmi egység sem tüzelt, valamint állítom, hogy a kérdéses napon a honi légvédelmi tűzkészültség nem volt elrendelve. Az Általad említett 5/8 lövegekről csak mint letűnt múltról (sic!) hallottunk ... 1941-ben Kassa légvédelmi parancsnoka (?? B.J.) Boross ezredes volt, akinek — külön parancs folytán — szintén segédtisztje voltam ..."

Amint azt az V. fejezetben a 217. honi lgv. ütegparancsnokának jegyzőkönyvi közlései, de egyéb adatok is bizonyítani fogják, a valóság igen erősen eltért a levélben foglalt közlésektől.[20] Általános tapasztalataink közé tartozott még az a megállapítás is, hogy az egyébként teljesen megbízható szemtanúk „emlékezetét" (valamely esemény lefolyásáról) utólag olvasott leírások módosították.

A kassai rep. akad. egyik alezredesével évekig folytattam — mint a támadás szemtanújával — levelezést. Levélváltásunk elején megkérdeztem, hogy tud-e valamit László Árpád tűzoltóparancsnok jelenlegi tartózkodási helyéről. Nem ismerte Lászlót, nem tud róla semmit — volt a válasz. Évekkel később, megfeledkezve az egykor tett közléséről, közvetlenül a halála előtt, már mint jó barátjáról emlékezett meg a tűzoltóparancsnokról, akinek ő adott tanácsokat a Kis utca 3. sz. alatti fel nem robbant bomba kiásásánál stb.[21]

A példák sorát még hosszan lehetne folytatni annak érzékeltetésére, hogy körülményeink és felettébb szerény lehetőségeink között milyen nehéz feladat volt az események hű képét megrajzolni. A közölt példákon kívül még két másik csoportról indokolt „summásan" megemlékezni. Az egyikbe azok tartoznak, akiknek neve — szolgálati beosztásuk folytán — mintegy „aktaszerűen kapcsolódik a kassai eseményekhez. Ezek közül néhányan még akkor is kitértek a kért felvilágosítás elől, ha nem tettek egyebet, mint amit a kötelességteljesítésük kívánt. Az igazságtalanul meghurcoltak példái késztették legtöbbjüket az elzárkózásra. Ez különösen akkor érthető,

ha a megkérdezett személyeket közvetlenül fenyegetheti a hazai rendszer megtorlása.

A másik csoportot „anyámasszony-katonája szindrom"-mal jelöltem. Ide azok sorolnak, akik értékes, néha történelmi jelentőségű közléseket tehetnének, de családtagjaik (elsősorban házastársaik) befolyása alatt kitértek a nyilatkozatok elől. A dolgok természete szerint olyan, rendszerint idősebb személyekről van szó, akiknél az enyhe családi terror, vagy a családi béke elsőbbsége elnyomta azt a meggondolást, hogy az igazságnak megfelelő, legtöbbször történelmi értékű közléseikkel, a saját múltjuknak, emberi önérzetüknek, egyszóval „a mundér becsületének" tartoznak.

Az előbbiekben vázoltak a kor- és szemtanúk közléseivel szembeni forráskritikát kívánták igazolni. Ez a kassai támadás esetében különösen indokolt, hiszen — egyelőre — a lepergett *helyszíni* eseményeket csak a megbízhatónak elfogadott észleletek mozaikköveiből tudjuk összeállítani. A következő IV. fejezet ezért azokat a szemtanúi közléseket ismerteti, amelyek alapján — zömben — a VII. fejezet a történteket úgy írja le, ahogyan azt az egyéb ismereteink segítségével is valószínűnek véljük. Rámutatva arra is, hogy az egyértelműen tisztázottnak vélt részletek mellett még maradtak olyanok is, amelyeket egyértelműen felderíteni nem sikerült. Az események rekonstrukciójánál megbízhatónak minősítettük egyrészt azt a megfigyelést, amely egészében, esetleg csak részeiben, pontosan megegyezett más, független észleletekkel. Megbízhatónak fogadtuk el másrészt a szemtanúi észleletet akkor is, ha egyéb objektív körülmények az észlelet helyessége mellett szólottak.

A még fennmaradt ellentmondó észleletek tisztázása, feloldása, az idők múlásával, úgy, ahogyan a tanúk kiválnak az élők sorából, mind nehezebb lesz. A jövő esztendők kutatóinak ezért e kérdés vizsgálatánál mindinkább az objektív körülményeket kell figyelembe venniök. Addig, amíg a levéltárak anyagaiban egyértelmű bizonyítékokra nem akadunk, a kutatás súlyát a Kassán feltalált tárgyi bizonyítékok, valamint a rendelkezésünkre álló, teljesen egyértelmű műszaki adatok alapján, a bombák eredetére és a tekintetbe jöhető géptípusok megállapítására kell helyezni.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A III. FEJEZETHEZ

1. A Német Demokratikus Köztársaságban (DDR) „hivatalos" hazai szerzők által német nyelven (rendszerint a kelet-berlini „Akademie Verlag"-nál) kiadott és minden kétséget kizáróan politikai (indoktrinációs) célzattal megjelentetett munkákat természetesen nem sorolhatjuk ide.

2. Bundesarchiv (Koblenz, Aachen, Bonn stb.).

3. „Militärarchiv im Bundesarchiv", Freiburg/Breisgau, Wiesentalstr. 10.

4. „Geheime Kommandosache", „Streng vertraulich" stb.

5. Később vezérezredes.

6. „Luftlageberichte d. Oberbefehlshabers d. Luftwaffe, Führungsstab Ic., an das OKW". Lásd még: „Fb R1 2 II/246" és „L–XVI 3096".

7. „Cs–V."

8. Az OKW egy külön jelentése állítólag bővebben szólott az eseményekről, de ezt a közleményt nem tudtam betekinteni. Kétségtelenül igen nagy Sárhidai Gyula otthoni hadtörténész érdeme, aki a „Magyar Nemzet" (MN) 1981. július 7-i számában szárazon tárgyilagos szakszerűséggel („sine ira et studio") ismertette az eseményt. Jellemző volt a hazai sajtóreakció. Az ÉS, a MN és az Esti Hírlap hasábjain idétlen bírálatok érték Sárhidai ismertetését, mert a szerző (így értelemszerűen a bírálók) nem vette figyelembe, hogy a főváros légterében harcoló 15. US légihadsereg a Szovjetunió szövetségese volt. Ilyen módon a magyar és német vadászok, valamint az elhárító tüzérség, a Szovjetunió ellenfelei lettek, ami Sárhidai bírálói és a hazai rendszer egészének szemében megbocsáthatatlan bűn.

Lásd még „L–IX. 1209", „HU 81 aug." és a „MSz–83"-ban Gaál Gyula ismertetését.

9. Ezek a kirendeltségek „Deutsche Luftwaffen Mission", rövidítve „DLM" megjelölés alatt szerepeltek, rendszerint a Luftwaffe egy tábornokának vezetése alatt. Budapesten a DLM szerepét Fütterer törzse látta el. A DLM-ek kétféle feladatot teljesítettek. Egyrészt a német légierőt képviselték az illető ország katonai vezetésénél, másrészt egyedül voltak illetékesek (az illető ország területén) a német légierő összes — elsősorban katonapolitikai — kérdéseiben. Ha tehát a kassai támadóknak valamiféle (szervezési, anyagi, személyi stb.) közük lett volna akár a német légierőhöz, akár utóbbi révén a román vagy szlovák légierőhöz, akkor annak a területileg illetékes DLM iratai között feltétlenül nyoma kellett volna hogy maradjon.

10. Az előzőekben tárgyalt helyzetjelentések például az egykori haditengerészet Kiel-ben őrzött irataival együtt kerültek Freiburgba.

11. Magam három ízben jártam Freiburgban, de korlátolt személyi lehetőségeim miatt egyik alkalomból sem tölthettem öt munkanapnál többet a levéltárban — ami természetesen teljesen elégtelen.

12. Csak nyugaton élő személyek jöhettek tekintetbe. A szocialista államok polgárai számára már a kérdéseinket tartalmazó leveleink vétele is kockázattal járt. Az időközben e téren beállott „liberalizálódás", vagy „enyhülés" inkább optikai, semmint lényegi.

13. Azokat a (feltehetően) még élő személyeket, akiktől még valamiféle ok miatt nem kaptam nevük említésére felhatalmazást, név szerint nem említem.

14. A két utóbbi Magyarországon él. Ezért (és célszerűségi okokból) megelégedtem Molnár Endre egyik levele fakszimiléjének közlésével.

15. A címet csak késve tudtam meg, egyébként már esztendők előtt felvettem volna egykori előljárómmal a kapcsolatot.

16. „L–VI. 775" és „L–VI. 776".

17. Hans Arimond, Fütterer segédtisztje, 1941-ben őrgy. volt.

18. A menetlevelünket ő írta alá. Én 1941-ben szds. voltam, Molnár Endre őrgy. A háború végén alezredes, illetve ezredes.

19. „Cs–V."

20. A segédtiszt tévedése – nagyrészt – érthető és menthető. Ő csak a hadtest hadrendi szervezetét és az ún. „kivonuló alakulatokat" ismerte, mint amilyen az ő VIII. lgv. tü. osztálya volt. A támadás napján Kassán a mozgósított, tehát a pótalakulatból felállított „honi" lgv. egységek voltak tüzelőállásban, részben olyan anyaggal (pl. 5/8 M. 8 cm gk. lgv. lövegek), amelyek már esztendők óta nem tartoztak a kivonuló hadrendi alakulatok rendszeresített felszereléséhez. Ezt magam is csak később tudtam meg, otthonról kapott tájékoztatásból. A segédtisztnek másképpen kellett volna a kérdést feltennem.

21. „Cs–VII."

IV. ORMAY JÓZSEF BESZÁMOLÓJA A LEGMEGBÍZHATÓBBNAK TEKINTHETŐ SZEMTANÚK ÉSZLELETEIRŐL, VALAMINT EZEN KÖZLÉSEK KIÉRTÉKELÉSE

(Bevezető tájékoztatás):
A támadó gépek alacsonyan repültek, az idő derült volt, a kora nyár déli óráiban forgalmasak voltak Kassa utcái. Mégis — az arra hivatott pár személyen kívül — senki sem ügyelt a város légterébe hatolt kötelékre, ahol egyébként is az Akadémia gyakorlatozó gépei a szokott képhez tartoztak. Csak a becsapódó bombák sorozatos döreje rázta meg a várost, de két perc sem telt el és a támadók már eltűntek a megfigyelhető légtérből. Ezért nem volt egyszerű dolog megbízhatóan megállapítani, mi és hogyan történt a válságos percekben és azt követően — holott mindez elsőrendű fontosságú az események hátterének felderítésénél.
A „kassai provokáció" hazai krónikásainak vagy a minden ízében légből kapott „Krudy-legenda" a forrásuk, vagy a képzeleterejük formál „dokumentummá" és „perdöntővé" jelentéktelen, vagy nem létező, vagy egészen más természetű körülményeket.
Ormay Józsefé az érdem, hogy esztendők munkájával felkutatta és kikérdezte azokat a még élő személyeket, akiknek észleleteit megbízhatóknak tekinthetjük és akiknek közlései — részben vagy egészben — ellenőrizhetők. Elősegítette munkáját, hogy a következőkben megszólaltattak általa vagy személyesen, vagy közvetve elérhetők voltak. Közléseik mindenkor betekinthetően és ellenőrizhetően állanak a kutatás rendelkezésére. A következőkben Ormay ezen közlések lényegét ismerteti, majd azokat kiértékeli. A beszámoló első személyben történik.

1. *Chirke Jenő, a bombázás még élő „koronatanúja"*

Azért hangsúlyozom a „még élő koronatanút", mert a halott koronatanúról, Krudy Ádámról, aránytalanul többet írtak (otthon), mint az előbbiről. Pedig a kassai bombázás alkalmából ketten egymás mellett állottak a repülőtéren, együtt figyelték az „ismeretlen" bombázókat, észrevételeket váltottak egymással. Együtt hajtottak a re-

pülőakadémiára, együtt jelentettek az akadémia parancsnokának, még több mint egy évig együtt szolgáltak Kassán. Jó barátok voltak. A háború után Chirke Jenő és felesége 1972 nyarán találkoztak Budapesten Krudyval. Halála előtt 15 hónappal ezeket írta (többek között) Krudy Ádám Chirke Jenőnek.[1]

„Hidd el, én vagyok a legdühösebb azért, amiért az újságírók, akik minden rendszerben szemetek, sok olyasmit adnak az ember szájába, amiket nem mondott, arról nem is beszélve, hogy írnak interjút anélkül, hogy beszélnének is az emberrel. Sőt még regényt is írnak. Képzelheted, milyen is az!..."

Ez az idézet a halott koronatúnak, Krudy Ádámnak az úgynevezett „nyilatkozatait" nyilvánvalóan érvénytelenné teszi, mert nem lehet tudni, hogy mit mondott Krudy Ádám, hogy mit mondattak vele és hogy mit mondtak az ő nevében.

Chirke Jenő ezzel szemben mint független kanadai állampolgár nyíltan beszélhet. Senkinek lekötelezve nincs. Politikai szankciók nem fenyegethetik. Nem óhajt személye iránt feltűnést kelteni. Anyagi előnyökhöz nem juthat beszámolója révén. Mindenek felett pedig tisztában van a mondanivalójának jelentőségével és minden szavát felelősségének tudatában mondja. Az elmúlt évek folyamán számtalanszor beszéltem Chirke Jenővel a kassai bombázásról. Beszélgetéseinkről „memorandumot" készítettem. Ezeket hitelesítés céljából aláírattam vele. Hangfelvételeket készítettem. Évente legalább egyszer találkoztunk az évenkénti „Magyar Repülő Napokon" Oshawában. Elkerülhetetlenül vissza-vissza térünk a kassai eseményekre. Beszélgetéseink folyamán tudatosan ráterelem a szót a fontos részletekre, hogy hátha újabb, eddig még fel nem merült felvilágosítást kaphatok. Azt hiszem, hogy a kassai bombázást követő 24 óra minden eseményét kimerítettük.

A következő hangfelvétel Chirke Jenő tevékenységéről szól, 1941. június 26-án és 27-én. (Készült 1979. augusztus 19-én az Oshawa-i repülő találkozó alkalmával.[2]

Ormay: 1979 tavaszán az „Élet és Irodalom (ÉS) című lapban olyan cikkek jelentek meg, amelyek rád hivatkoznak. Olyan tényekre is hivatkoznak, amelyek nem történtek meg, de nem is történhettek meg. Ezért szeretném, ha elmondanád időrendi sorrendben, hogy mi történt veled; merre jártál, kivel beszéltél június 26-án délután a bombázást követő időben és másnap, június 27-én?

Chirke: Bombázás után beültünk Krudyval az autóba, hogy az

akadémiára hajtsunk. Közben megálltunk és megnéztük a bombázás színhelyét. Be akartunk menni az akadémiára, de közben Krudy beugrott a hadtest parancsnokságra, ahol a tüzér-parancsnokkal akart beszélni. A tüzér-parancsnok a Ludovikán Krudynak osztályparancsnoka volt. A tüzér-parancsnok nem tartózkodott a hadtest parancsnokságon, ezért azonnal tovább folytattuk utunkat az akadémiára.[3] Az akadémián Illy Sándor ezredesnek, az akadémia parancsnokának leadtuk jelentésünket. Helyesebben mondva Krudy leadta a jelentést a jelenlétemben.

(itt a bombázás lefolyásának az ismertetése következik.)

... Illy ezredes ezután engem elbocsátott és pár percig Krudyval egyedül beszélt. Megvártam Krudyt, nem mondott semmit, hogy miről beszéltek. Krudy feleségével és két kis gyermekével, akik az akadémia uszodájában fürödtek a délelőtt folyamán, hazament ebédelni. Én az akadémián ebédeltem. Ebéd után a lakásomra mentem. Kb. két órát tartózkodtam a lakásomon. Ezek után autóval kimentem a reptérre. Útközben láttam, hogy három magyar vadászgépet lőtt a légvédelem. Le akartak szállni a reptérre. Mint utólag kiderült, Kiss Zoltán főhadnagy repülőraját láttam.[4] Kénytelenek voltak visszatérni Miskolcra. Miskolcról rádióüzenetet kaptam, hogy rövidesen visszatérnek és hogy hagyjuk őket leszállni.

Kb. fél hatig voltam a reptéren. Ki kellett adnom a parancsokat a másnapi repülés előkészítésével kapcsolatban. Hazaérve a lakásomra, otthon maradtam és senkivel sem beszéltem a feleségemen kívül. Lefeküdtem este 10 óra tájban. Éjfél tájban egy gépkocsivezető jött értem azzal az üzenettel, hogy Bárdossy miniszterelnök akar velem beszélni. Megérkeztem a postára, ahol helyreállítottak egy telefonvonalat. Nem tudom biztosan, hogy a miniszterelnökkel vagy a titkárral beszéltem-e. Nehéz volt megérteni egymást. Arra a kérdésre, hogy kik bombázták Kassát, hogy németek voltak-e vagy oroszok, csak azt tudtam felelni, hogy nem voltak német gyártmányú gépek.

Ormay: Jenő, tudod azt, hogy odahaza hivatkoznak rád, hogy miket mondtál, miket írtál alá és az Isten tudja csak, hogy még mivel fognak előállítani. Légy szíves megmondani, kiknek jelentettél, és ha aláírtál valamit is, az mi volt.

Chirke: Illy Sándoron kívül senkinek nem jelentettem semmit. Semmit alá nem írtam, hiszen a honvédségnél nem kértek aláírásokat, ott jelentés volt. Ha szükség volt, akkor írásban kellett a jelentést megtenni. Tőlem nem kért senki írásban jelentést; én nem írtam alá semmit. Amennyiben ilyen okmányt bárki is elő tud mutatni, az

hamisított okmány, hamisított aláírással. Semmiféle nyilatkozatot nem adtam senkinek, csak Illy Sándornak jelentettük a bombázás lefolyását.

Ormay: Másnap, 27-én kihallgatott-e valaki? Aláírtál-e valamit?

Chirke: A következő nap Krudy Ádám vezetésével rendes rep.-kiképzést végeztünk az akadémikusokkal. Még egyszer ismétlem, 27-én semmiféle jegyzőkönyvet nem írtam alá, semmiféle kihallgatáson nem vettem részt.

(Megjegyzés: A hangfelvétel az Oshawa-i Repülő Múzeum archívumába kerül megőrzésre.)

Kiegészítések:

Chirke az első írásbeli nyilatkozatát 1960. június 23-i keltezéssel írta Veress vezérezredes felkérésére, aki ezt a könyvében felhasználta. Második írásbeli nyilatkozata a Krudy-nyilatkozatok hatására készült (eskü alatt), tiltakozásként az „elferdítések és a kitalálások" ellen. (Mindkettő a rep.-múzeum archívumában.) Ezek a nyilatkozatok lényegileg megegyeznek az azóta készült interjúkkal és nyilatkozatokkal.

Chirke Jenő ismételten kijelentette, hogy nemcsak Krudy és ő voltak a bombázás tanúi a reptériekből, hanem a repülőtér teljes személyzete. Név szerint említi Halász őrmestert, a fegyvermestert, Szabó törzsőrmestert, hangármestert, az altiszti oktatókat: Bottló,[5] Pálfi és Molnár őrmestereket. Chirke elmondja, hogy miket mondtak egymásnak a támadás folyamán, milyen megjegyzések hangzottak el a bombázás folyamán.

Ismételten visszatértem a miniszterelnökkel való telefonbeszélgetés részleteire. Érdemes ezeket a részleteket lerögzíteni. A miniszterelnökségről telefonáltak a postára. Onnan kerékpáros küldönc ment a reptérre. Ott Molnár őrmester (ügyeletes) Illy ezredes sofőrjét utasította, hogy menjen Chirke főhadnagyért, mert a miniszterelnök beszélni akar vele. Molnár őrmester azt az üzenetet kapta, hogy a miniszterelnök beszélni akar valamelyik repülőtiszttel, aki a bombázásnak a szemtanúja volt. Tekintettel arra, hogy Krudy a város északi szélén lakott és Chirke közelebb lakott a postához, ezért a gépkocsit Chirke lakására küldte. A postán gyertyafény mellett két-három ember javította a berendezést. Nagyon nehezen lehetett csak megérteni a telefont, mondta Chirke. Másnap jelentette Illy ezredesnek a történteket.

„Reggel személyesen mondtam el Krudynak a telefonbeszélgetést"

— mondta Chirke. Miért nem küldtél értem? Én vagyok a repülőtér parancsnoka" — jelentette ki Krudy. — „Megmagyaráztam neki a körülményeket" — mondta Chirke és hozzátette: „Talán ez volt az egyetlen eset közös szolgálati időnk alatt, amikor Krudy — aki jó barátom volt — a rangidősségre, illetve a parancsnoki beosztásra hivatkozott. — Krudyval még több mint egy évig együtt szolgált Kassán. Ez alatt az idő alatt sohasem hallotta Chirke, hogy Krudy azt mondta volna, miszerint a bombázógépek németek lettek volna.

Chirke Jenő több ízben kijelentette, miszerint nem tartja valószínűnek azt, hogy a bombázók németek lettek volna. „Ha valaki arra gyanakodnék, hogy németbarát[6] lennék, csak azt mondhatom, hogy családi múltam miatt ez képtelenség. Apám a bajor királyi hercegi uradalom jószágigazgató-helyettese volt Sárváron. Testvéreimmel játszópajtásként nőttünk fel a hercegi család gyermekeivel. Hitler hatalomrajutása után a hercegi család majdnem kizárólag Sárváron tartózkodott. Még ma is tartjuk a kapcsolatot (levelezés, látogatás). Mint 'náci barát' ezt nem tehettem volna meg.

Semmiféle elkötelezettségem sincsen a németek irányában.[7]

2. *Brenner Jenő, akinek alig negyedórával a bombázás után a tenyerében volt a szovjet bomba fejgyújtója*

Brenner Jenő szkv. alezredessel, Cleveland-i lakossal legalább két tucat levelet váltottam. Sokszor beszéltünk telefonon és több ízben is találkoztunk, amikor élőszóban tájékoztattuk egymást a kassai bombázás kutatásának eredményeiről. 1977. június 5-én hangfelvételt készítettem Brenner Jenővel. Az igen hosszú és részletes felvétel néhány részletének átiratát itt közlöm:

... Kora hajnalban érkeztem meg. Szabadságon voltam. Táviratilag hívtak be. Benéztem az irodába, ott semmi sürgős munka nem volt. Majd a tiszti étkezdébe mentem, majd haza ... A szemben lévő laktanyában, a VIII. gk. tüzér-osztály anyaga ki volt rakva a laktanyán kívüli út mellett.[8] Ebből láttam, hogy ezek nyilvánvalóan mozgósítanak. 12 óra tájban hazamentem és lefeküdtem.

Álmomból egy üteg össztüzére ébredtem ... felültem az ágyban. Ez ismerős hang volt, hiszen ugyanilyen tábori ütegnél szolgáltam. Tehát a hangjáról nem cserélhettem össze ezt az üteg össztüzet (mással). Ezt az 5/8-as légvédelmi üteg lövegei adhatták le. Ezek után hallottam a bombák robbanását. Amint az ablakon kitekintettem,

láttam már a nagy füstoszlopokat. Rögtön felöltöztem és a ház előtt álló gépkocsimmal rögtön a laktanyába hajtottam."

Itt félbeszakítottam Brenner Jenőt és megkérdeztem, hogy a légvédelmi tüzérek előbb kezdtek lőni, még mielőtt a bombarobbanások megtörténtek? Brenner Jenő állította, hogy így történt.[9]

„... Kb. 15—20 perc múlva benn voltam a laktanyában (Görgey Arthur laktanya). Az udvarról akkor szállították el a sebesülteket. Ez a laktanya a régi nevén a „Kis Tüzér Laktanya" volt. Ez szemben volt a Főposta-épülettel. Az őrség sorakozva állt az őrszoba előtt. Ezek közül 4—5 fő halott volt, a többi megsebesült ...

... Amint beértem a laktanyaudvarra, Varga nevezetű nyilvántartó tiszthelyettes épp az udvaron állt és kezembe adott egy gyújtófejet. Ez szokatlan kifejezés, mert tulajdonképpen ez a gyújtóból állt és a gyújtó ‚környékéből', amibe a gyújtó be volt csavarva. Ez a bombának a felső része, ami lerobbant. Ez volt együtt. Ezt adta Varga tiszthelyettes a kezembe és jelentette, hogy a visszamaradó különítmény ruszin tolmácsa már elolvasta a ciril betűs felírást és azt jelentette, hogy ez Putyilovot jelent ... Nagysága akkora, hogy a tenyérben éppen elfér. A gyújtó nem volt megsértve, a gyújtó fejgyújtó volt ...[10] Bementünk együtt Varga tiszthelyettessel az irodába és a tiszthelyettes íróasztalának a polcára lett feltéve ..., ott feküdt már jó néhány repeszdarab amit összeszedtek. Szándékom volt, hogy ezt megőrzöm emlékül és bekrómoztatom. Másnap reggel, 9 óra tájban bementem a laktanyába, első szavam volt, hogy hova került a gyújtó. Szó szerint ezt mondta a tiszthelyettes: „Itt volt az amerikai követségtől néhány személy, talán a követ maga, és egyenest a laktanyába jöttek be és egyenest ide az irodába és kérték a gyújtót, amit magukkal vittek'" ...[11]

„... Körülbelül három hétig tartózkodtam Vinnycán 1941-ben. A Gyorshadtesthez vittem egy kb. 1500 főből álló szállítmány pótlást ... Kint maradtam a Megszálló Csoport Parancsnokságnál, ahol éppen összekötő tisztre volt szükség, aki a német nyelvet bírja. Ebben az időben Vinnycán az én tisztikaromban többen emlegették, hogy egyik (beszállásolt) magyarnak a háziasszonya említette, hogy őnála szlovák pilóták laktak, akiknek a fényképét is megmutatta és ezek említették, hogy a kassai támadást ők hajtották végre. Én ezt a kassai ismerőseimnek az előzetes megállapításai alapján elfogadtam és valószínűnek tartom."

A hangfelvétel befejezése után megkértem Brenner alezredest, hogy adjon írásbeli nyilatkozatot is a Magyar Repülő Múzeum archívuma számára. Ezt a kétoldalas és vázlatokkal ellátott nyilatkozatot 1977. június 23-i dátumozással megkaptam. Ennek a nyilatkozatnak a „fakszimile"-jét (fotómásolatát) közöltem a „Magyar Szárnyak" 1977-es számában.[12] Itt akarom megjegyezni azt, hogy a nyilatkozatban szereplő gyújtó rajza mindenben megegyezik az évek múlva megtalált gyújtók fényképeinek részleteivel.

Többen kétségbe vonták a nyilatkozat állításait. Egyik kritikus, aki Kassán szolgált, kétségbe vonta a Görgey Arthur-laktanya létezését. Elküldtem neki Kassa várostérképének azt a részét, amely feltüntette a laktanya nevét. Egy tüzér-szakértő kijelentette, hogy „1941-ben az 5/8. M.-anyag már nem szerepelt a hadrendben. Honnan a csodából szedték volna elő Kassán ezt az anyagot és méginkább miféle titkos, a szervezetben nem szereplő alakulat kezelte ezeket a lövegeket"?

Ez az ellenvetés szertefoszlott akkor, amikor meginterjúvoltam annak az 5/8-as ütegnek a parancsnokát, aki a támadó gépekre lövetett. Nyilatkozatáról beszámoltam.

Másik ellenvetés az volt, hogy a szovjet 100 kg-os bombák nem fejgyújtóval, hanem fenékgyújtóval voltak felszerelve. Ez az ellenvetés is szertefoszlott akkor, amikor a Kassán talált fejgyújtókról a fényképek megjelentek. (Magyar Szárnyak 1981, 1982.) Be kell vallanom, hogy én is kétségekkel küzdöttem Brenner alezredes azon kijelentése felett, hogy egy 5/8-as üteg össztüzére ébredt és csak utána hallotta a bombarobbanásokat. A hangfelvételt félbeszakítottam és még egyszer megkérdeztem erről (felvéve a hangszalagon).

Kétségeimre választ kaptam akkor, amikor az 5/8-as üteg parancsnokát meginterjúvoltam. Kijelentette, hogy a tűzparancsot akkor adta ki, amikor látta, hogy a repülőgépekből hullanak a bombák. Megkérdeztem, hogy ezek szerint az ágyúlövések előbb elhangzottak-e, mint a bombák robbanásának a hangja? Igennel felelt.[13]

Ez a kijelentés igazolja Brenner alezredes megfigyelésének a helyességét, de ugyanakkor igazolja az ütegparancsnok állítását is, nevezetesen, hogy a tűzparancs a bombák robbanását megelőzte. Az amerikai követ látogatásának a problémájáról több ízben is beszéltem Brenner Jenővel. Felvetettem annak a lehetőségét, hogy Varga tiszthelyettes esetleg magának akarta megtartani a gyújtófejet és ezért találta ki a követ-„mesét". Brenner alezredes erre kijelentette, hogy Varga tiszthelyettes becsületes, szavahihető ember volt. Különben is ezt az irodaszemélyzet jelenlétében jelentette.

Itt kell megjegyeznem azt, hogy Brenner Jenő nem állítja azt,

hogy a követ vitte el a gyújtófejet. Ő azt állítja, hogy neki ezt jelentették. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni azt, hogy Angliából megszereztem a Macartney professzor hagyatékában őrzött, Kassával foglalkozó magyar újságcikkek másolatait. (Royal Institute of International Affairs.)[14] Ezekből az újságcikkekből kiderül, hogy Kassán június 26-án és 27-én nyüzsögtek a magyar és külföldi újságírók. Lehetséges lett volna, hogy egy újságíró csoport „blöffölve" bement a laktanyába és amerikaiaknak adták volna ki magukat? (Az újságíróknak nincsenek skrupulózisaik, azt mondják!) Ne felejtsük el, hogy rendkívüli állapotok voltak a bombázás szenzációjának a következtében. Elképzelhetetlen-e hogy valaki, vagy valakik megpróbálták a tárgyi bizonyítékot megszerezni vagy eltüntetni? Ezzel az érveléssel kapcsolatban Brenner Jenő azt mondta, hogy olyan esztelenségnek hangozhatott az oroszok bombázása egy védtelen város, egy semleges ország ellen, hogy kétségbe vonhatták az orosz bombák létezését. Talán ezért volt valakinek vagy valakiknek szüksége a tárgyi bizonyítékra. Nem akarok itt kitérni az Ukrajnában állomásozó volt szlovák repülők történetére, akik állítólag bombázták Kassát. Ennek a történetnek több változata ismeretes. Egyelőre sem cáfolni, sem igazolni nem tudjuk ezt a történetet.[15]

3. *Ledényi József: Kassa bombázásáról egy repülőgép-szerelő szemszögéből*

1939—1942-ben a kassai repülőtéren szolgált mint szerelő. 1942-ben Ferihegyre az 1/1 vadász-századhoz helyezték. Ebből alakult később az éjjeli vadász-század. Ekkor mint őrmester, Krudy Ádámnak, a század parancsnokának volt a szerelője.

Repülő-összejöveteleinken az Ontario-i Oshawaban sokszor elbeszélgettünk a kassai eseményekről és Krudy Ádámról. Krudyékat még a kitelepítésük után is felkereste és segítette. Nagy szeretettel beszélt a Krudy-gyerekekről. 1977. június 21-én a beszélgetésünket hangszalagra vettem. Részletek a hangfelvételből:[16]

Ormay: Hol voltál 1941. június 26-án, csütörtökön délután 1 óra tájban?

Ledényi: A hangár előtt állottunk, sorakozóban és akkor vettük észre, hogy Opácka felől jönnek idegen gépek. Látjuk, hogy irányukat helyesbítik jobbra, majd balra, majd bombáznak.

Ormay: Milyen gépek voltak ezek? Színek? Formák? Motor hangok?

Ledényi: Hangjukat nem lehet összehasonlítani a mieinkkel. Különleges, egészen más hangú motorok voltak.

Ormay: Azt akarod mondani, hogy „túl búgtak"?

Ledényi: Nem volt túl búgás. Kamuflázs, felségjel nélküli gépek voltak.

Ormay: Kerestétek a felségjeleket rajtuk?

Ledényi: Néztük, de nem volt semmiféle felségjel rajtuk. Kb. 1500 méteren voltak.

Ormay: Színeket láttatok?

Ledényi: Sárga, az oldalán sárga csík látható volt, a sárga csík, amit nem lehetett felségjelnek mondani.

Ormay: Szárnyain volt szín?

Ledényi: Nem volt. Az egész gép egy „kamuflázs" volt. Kétmotorosak voltak. Bombázás után csináltak egy kört és ugyancsak Opácka irányában, kicsikét feljebb, WEST-re tértek.

Ormay: Meg tudtál különböztetni egy Capronit egy He. 111-estől?

Ledényi: Persze, hogy meg.

Ormay: Meg tudtál különböztetni egy Ju. 86-ost egy He. 111-estől?

Ledényi: Meg, persze hogy meg. Én magam repülőmodellező voltam. Én csináltam a modelleket a kassai akadémiának és az aksok (akadémikusok) éntőlem vásároltak (modelleket). Állandóan modelleztem és így a típusokat nagyon jól ismertem.

Ormay: Nem voltak ezek magyar vagy német gépek?

Ledényi: Nem, nem. Semmi szín alatt nem. Egész más típusúak voltak, amilyeneket még nem is láttunk.

Ormay: Véredben van a repülés, tudom, hogy most megint repülsz (második saját gépét repüli mostanában), feltételezem, hogy a típusokat ismered; lehetséges volna az, hogy tévedtél és 86-osokat, vagy Capronikat, vagy He. 111-eseket láttál?

Ledényi: No. Ki van zárva. Ennyire már ismerem a típusokat.[17]

A hangfelvétel után megkérdeztem Ledényit, hogy mit akar azzal mondani, hogy „az egész gép egy kamuflázs volt". Úgy magyarázta meg, hogy úgy emlékszik, hogy semmiféle kiemelkedő vagy kirívó színt nem lehetett megkülönböztetni, de ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a gép egy színre lett volna festve. Más szavakkal megismételve én úgy értelmeztem ezt a magyarázatot, hogy egy olyan rejtő festés lehetett a gépen, amelyikből egyetlen szín sem „rikított" ki. Ledényi elfogadta ezt az értelmezést.

Három gépre emlékezett. Repeszeket nem látott. Ledényi is hangsúlyozta, hogy a szerelőgárda a hangár előtt várt eligazításra és mindnyájan tanúi voltak az eseményeknek.

Arra a kérdésemre, hogy kik voltak vele, a közelében a bombázáskor, ezeket sorolta fel: Németh Ferenc, Makkai Ferenc, Gudman Ernő, Jancsó Károly.

„Tavaly, 1976-ban voltam Kassán, mondta Ledényi. „A hangárok le vannak bontva, az őrség épülete áll. Házprojektek, raktárak vannak ottan és egy épületelemeket gyártó gyár." Úgy hallotta, hogy az akadémia épületében valamilyen iskola van.

4. *Bottló Károly; egy „tanú", aki a bombázáskor nem volt jelen*

Bottló Károly őrmester oktató pilóta volt Kassán 1941-ben. Neve több úgynevezett Krudy-nyilatkozatban szerepel. Állítólag a bombázó kötelék üldözésére Krudy szds., Chirke fhdgy. és Bottló örm. szálltak fel. Chirke Jenő ezt megcáfolta. Bottló Károlyt, aki jelenleg Californiában lakik, levélben felkerestem ennek az állításnak a tisztázására.

1980. április 22-i levelében ezeket írja: „... abban az időben (bombázáskor) szertiszti tanfolyamon voltam Újvidéken. Nem tudom, Krudy Ádám hogyan írhatott (ilyen) cikket? Nem hiszem, biztos vagyok, hogy más, vagy mások írhatták." (Bottló Károly levelét a Magyar Repülő Múzeum archívumában őrizzük.)[18]

5. *Dr. Mudrony Jenő orvos százados tapasztalatai a kassai bombázásról*

Héderváry-Konth János hagyatékában (levelezését az özvegye nekem adta) bukkantam rá dr. Mudrony Jenő nevére. Jelenleg Indiana államban lakik. Két levelet váltottunk. A 23. tüzér-osztály orvosa volt Kassán, 1941-ben. Ezeket írta: „.... özönlöttek a sérültek a kórház sebészetére. A sebész — dr. Főző János orvos százados — rendeletére hirtelenében 4 vagy 5 tüzért tettem rá a vizsgáló asztalra (röntgen), hogy megállapítsam a szilánkok helyzetét. Hogy valaha is kiszedték ezeket... nem tudom."

Megkérdeztem dr. Mudronyt a „post-mortem"-ekről. Ezt válaszolta: „A post-mortemeket dr. Kátay-Pál István o. szds. patológus végezte. Hogy mennyit, nem tudom... Civil post-mortemeket a Kassai Városi Kórházban végezte az ottani patológus, sajnos a neve nem jut eszembe, de mind ő, mind Kátay Pista régebben meghaltak már."

A post mortemek azért érdekeltek, mert esetleg találhattak volna az áldozatok testében géppuskalövedéket. Korabeli források (újságok) említik, hogy a bombázók lőttek a géppuskáikkal. A lövedék kaliberének az ismerete hozzájárult volna a támadó gépek azonosításához, tekintettel arra, hogy a német, a szlovák, az orosz és a román fedélzeti fegyverek kaliberei sok esetben különböztek. Eddig nem sikerült géppuskalövedék nyomára akadni.

Dr. Mudrony levelében beszámol egyik barátjának, Dióssy Miklós tartalékos légvédelmi tüzér-tisztnek a bombázással kapcsolatos tapasztalatairól: „Sajnos, én már nem emlékszem a nevére, sem a helyére annak a kis emelkedésnek, ahol az ő légvédelmi ütege volt felállítva... Miklós annyit mondott, hogy mivel felségjelzés nem volt a gépeken, maguk sem tudták, hogy mit csináljanak. Azt megállapították, hogy nem német gyártmányú gépek voltak, de mielőtt a hadtestparancsnokságról véleményt vagy parancsot kaptak volna, a bombák lezuhantak és a gépek kifutottak a magyar területről és eltűntek."

Dr. Mudrony leglényegesebb kijelentése az, hogy ugyanarra, a Varga tiszthelyettes által talált, fejgyújtóra hivatkozik, mint Brenner Jenő alezredes. „Nézegettük és valamennyien (Brenner Jenő, Noszky Tamás, Fintor Sándor,[19] Héczey Pista) megállapítottuk a cirill jelzéseket rajta." Mudrony Jenő és Brenner Jenő egybehangzóan megerősítik a Varga tiszthelyettes által talált tárgyi bizonyíték létezését és sajátosságait. (1982. május 18-i levelét a Magyar Repülő Múzeum archívumában helyeztem el.)

6. *Szabó János, aki elejétől a végéig látta Kassa bombázását*

Az egyik Kassáról szóló cikkem olvasója írta, hogy lépjek érintkezésbe a vele egy városban lakó Szabó Jánossal, aki Kassa bombázásának a szemtanúja volt. Azonnal írtam. Kértem, hogy írja le, amit látott. „Nem akarlak most kérdésekkel zavarni, mert nem akarom az emlékezetedet befolyásolni" — írtam. „Egészen biztosan lesznek kérdéseim, ha az első beszámolót megkaptam." Nem tartottam kívánatosnak, hogy kérdéseimmel esetleg irányítsam a nyilatkozatot.

Hála Istennek, mint később kiderült, jóformán semmit sem olvasott a Kassa bombázásáról szóló irodalomról és ezért elfogulatlan, külső befolyásoktól mentes nyilatkozatot kaptam. (Nem lakott azelőtt Amerikában).

Posta fordultával megkaptam a nyilatkozatot. Nyilatkozatában pontosan hivatkozik helynevekre, valamint személyekre, akik valamilyen összefüggésben voltak az eseményekkel. Elküldtem neki Kassa és környéke 1:75.000 arányú térképét, hogy rajzolja bele a repülőgépek repülési irányát. Ezt megtette. Lerajzolta az általa megtalált szovjet eredetű bomba légcsavaros rúd-biztosítóját.[20] Minden levele újabb kérdésekre ösztökélt.

1981 októberében, átutazóban, feleségével felkeresett Torontóban. Több mint fél napot együtt-töltöttünk. Természetesen Kassáról beszéltünk. Szokásomhoz híven egy „memorandumot" írtam a tárgyalásunkról. Ugyanazokat mondta el, csak sokkal részletesebben, mint ami a nyilatkozatában szerepel. Azóta is levelezünk, telefonálunk egymásnak. Tájékoztatom a kutatás fejleményeiről. Az alábbiakban a kapcsolatunk folyamán felmerült témáknak a fontosabb részleteit összegezem.

A Nagy-féle vendéglő előtt, Kassaújfalu határában hárman figyelték a repülőgépeket. Vele volt egy egyetemista, aki a földmérésben segédkezett. A vendéglőnél találkoztak Vörös törzsőrmesterrel, a határvadászok parancsnokával. „A bombázók Szlovákia felől (keletről), Kassa felé húzva, a fejünk felett repültek egészen alacsonyan. Három gép volt. A repülési irány jobboldali gépét láttam a legjobban. Annak sem a törzsén, sem a farkán semmiféle felségjel nem volt, nem volt sárga gyűrű. A gépek barna színűek voltak végesvégig . . ., egy szárnyú zömök gépek voltak, csapottszárnyú, hasas gépek voltak. Mint nem szakértő, így tudom azokat leírni . . .. a gépek zárt kötelékben repültek. Mondom a törzsőrmesternek, de furcsa gépek, minden jelzés nélkül. Hirtelen felemelkedtek a gépek, majd széjjelhúzódva Kassa felett bombázni kezdtek. Szemünkkel kísértük a gépeket Kassaújfalutól Kassáig, majd láttuk, hogy nagy bal fordulóval Bárca—Enyicke irányában keletre fordulnak és keleti irányban eltűnnek a szemünk elől."

„Légvédelem nem volt. Nem láttam nyomjelző lövedékeket a bombázók körül. Nem láttam gépeket felszállni a bombázás után. A Kassaújfalusi hegyen állva nekem látni kellett volna a felszálló gépeket, pláne hármat.[21] A bombázás után Kassára siettünk. Nem tudtuk a bombakárokat megnézni a közben felállított rendőrkordon

miatt. Visszatértünk Kassaújfaluba. Ekkor már a Nagy-vendéglő mellett légvédelmi tüzérség volt felállítva.

„Négy óra felé újra jött egy kisebb kaliberű gép (sic!) A légvédelem lőni kezdte. A gép úgy látszott, hogy a föld felé zuhan, de hirtelen felhúzott és elrepült." (Ez volt Kiss Zoltán Cr—32-es vadászgépe, amelyik le akart szállni Kassán. Szabó János ezt ellenséges gépnek vélte.)

„Mikor abbahagytuk a mérést, délután 5 óra tájban, visszamentünk Kassára. Megszólaltak a szirénák és mi egy ház fala mellé álltunk egy üres telken. Mikor 5—10 perc múlva tovább indultunk, akkor pár lépés után belebotlottam a nyilatkozatomban lerajzolt bombabiztosító légcsavaros rúdba. Nézegettük a fekete fényes festékkel bevont légcsavart és az ahhoz tartozó rudat. Az egyik légcsavarlapáton több cirillbetű volt. Másnap ezt odaadtuk a légvédelmi üteg parancsnokának."

Szabó János korai hetvenes éveiben van. Olyan ember benyomását kelti, mint akiben semmi feltűnési vágy nincs, mint aki csak hozzá akar járulni egy fontos esemény körülményeinek a tisztázásához. Helyi ismeretei azért lényegesek, mert a berepülés és a kirepülés irányát pontosan meg tudta adni. Kérdésemre, hogy egyesek szerint a kötelék megkerülte a Bankót, azt mondta, hogy ez nem igaz. Amikor fejük felett elrepültek, akkor enyhe fordulóval, hirtelen emelkedéssel repültek Kassa fölé és a kötelék „széthúzódva" bombázott, majd balra fordulva kirepült Kassa légteréből.

Kérdésemre, hogy valójában milyen barna színük volt a gépeknek, azt mondta, hogy a csomagoló zacskók barna színéhez hasonlított legjobban. „Hárman figyeltük a gépeket. Hárman ugyanazt láttuk. Utána meghánytorgattuk az eseményeket és ismételten visszatértünk arra, hogy miért nem volt felségjel a gépeken."

Nagyon lényeges bizonyíték a bombabiztosító rajza. A vasúti aluljáró mellett találták meg. Ez a rárepülés irányával megegyezik. Valószínűleg a vasútvonal átrepülésénél oldhatták ki az első bombákat. Szabó János az egyetlen szemtanú, aki — eltekintve a hatósági légoltalom ma már nem elérhető, ún. „helyi figyelőörseitől" — a bombázást a rendkívüli kilátást biztosító kassaújfalusi hegytetőről elejétől végig látta.

7. *Héderváry Konth János, aki legalább 9 másodpercen át figyelte a bombázókat*

1977 májusában vettem fel a kapcsolatot Héderváry Konth Jánossal. Nevét már ismertem a kassai bombázással foglalkozó írásokból. Idézték, mint egy nagyon fontos szemtanút. A következő négy évben, 1981 nyarán bekövetkező haláláig, leveleztünk, telefonáltunk egymásnak és hosszabb mondanivalónkat hangszalagra véve üzentünk egymásnak. János igen fontos tagja volt annak a munkacsoportnak (Borsányi Julián München, Ormay József Torontó és Héderváry Konth János Sarasota, Florida), amely minden Kassára vonatkozó értesülést kicserélt és megbeszélt a másik kettővel. Az új értesüléseket megbíráltuk, kiértékeltük és „kivesézték" (ez János mondása). Sarasotában, Floridában Jánosnak kiváló „stratégiai helyzeti előnye" volt. Ugyanis Sarasota lett a téli hidegből a szubtrópusi éghajlatot kereső magyarok Mekkája. János így találkozott azokkal és meginterjúvolta őket, akiknek valami kis kapcsolata is lehetett a kassai eseményekkel. Az ezekből a beszélgetésekből származó értesüléseket — ha személyekről volt szó — lelevelezte, „kiásta" és kiértékelte.

Kapcsolataink felvételekor nyilatkozatot kértem tőle (írásban). Kaptam egy 6 oldalas nyilatkozatot, de ebben nemcsak a tapasztalatairól számolt be, hanem (nagyon határozott) véleményét is kinyilvánítja a kassai bombázással kapcsolatos eseményekről. Megkértem, hogy írjon egy olyan nyilatkozatot, amelyik csak a tapasztalatait (a látottakat) mondja el, hogy azt megőrizhessem a Magyar Repülő Múzeum archívumában. Itt közlöm a lerövidített nyilatkozatot:

„Híradó százados voltam, a kassai VIII. híradó zászlóalj 2. könnyűvezetékes századának a parancsnoka. Június 26-án délfelé, zászlóaljparancsnokunk, v. Czeke Sándor alezredes a helybeli VIII. hadtest parancsnokságra ment megbeszélésre, a 28-i „honvédnappal" kapcsolatban. A zászlóaljirodában vártuk vissza parancsnokunkat a megbeszélés eredményével. Itt a 2. emeleti nyitott, észak felé néző ablakban ültem, ahonnan a kis, zömében földszintes házak felett az egész várost a hegyekig át lehetett tekinteni — vagyis egy olyan helyen voltam, mintha a sors rendelt volna oda, hogy egy sorsdöntő esemény tanúja lehessek.

Néhány perccel 13 óra után, egyszerre csak bombadörejekre lettünk figyelmesek, és füst- és porfelhőket láttam az előttünk 7—800 m.-re levő postapalota körül. Az csak természetes, hogy azonnal felmerült a kérdés — kik bombáznak? A 2 (kettő) bombázógép felénk közeledett, de nem felettünk, hanem tőlünk jobbra repültek, 3—400 m-re becsülve a távolságot. (Ez, mint később megtudtam, több volt, de a távolság a kitűnő látási viszonyok miatt kisebbnek látszott.) Még a pilóták körvonalait is látni lehetett. A gépek kétmotorosak voltak, tiszta homoksárga színűek, de hovatartozásukat megállapítani nem lehetett: teljesen sima szárnyakkal, törzsekkel, azaz minden jelzés, felségjel nélküliek voltak. Csupán a szárnyvonalakból lehetett sejteni, hogy ezek volt csehszlovák Avia-gépek lehettek. Úgy emlékszem, mintha a szárnyak vonalát kissé megtörtnek láttam volna, ami azonban lehetett a látási szögtől is. Egyébként figyelmemet, a rendelkezésre álló néhány másodperc alatt, a gépek hovatartozásának a kérdése kötötte le és különben sem vagyok repülő-szakember.

A sárga csík-jelzést, a tengelyhatalmak különféle felségjeleit egységesítve, ez időben rendelték el, hogy citromsárga csíkot viseljenek. Voltak, akik ezt hozták kapcsolatba vagy ezeket festették át. (sic!)

Most is állítom, hogy a bombázók *nem* viselték a sárga csíkot, ami az egyetlen feltűnő lett volna az egységesen homoksárga törzsű-szárnyú gépeken. De ugyanezt állítják a dóm tornyában lévő figyelő (egy tűzoltó altiszt), valamint a lőszerraktár aznapi parancsnoka (egy igen értelmes fiatal szakaszvezető) is. A gépek északnyugat felől jöttek és délkeleti irányban távoztak. E helyen igyekszem leszögezni, hogy a kassai bombázás lefolyásának a történetét nem most, utólag 36 év távlatából, a poros emlékezetből írom le. Ez a közben eltelt hosszú évek folyamán mindig is érdeklődésem középpontjában állt, így rögződött emlékezetemben és az idők során nem változott.

Mint tudjuk, ez ideig Kassa bombázásának kérdése továbbra is nyitva áll. A különféle feltevések, érvek ellenérvekről szóló leírások szinte egy roskadozó könyvespolcot tesznek ki — megoldás nélkül. Ezt komplikálja még az akkori politikai helyzet, amelyhez ki-ki felfogása, álláspontja, beállítottsága szerint szól hozzá.

A találgatások már azon kezdődtek, hogy hány gép bombázott. A hivatalos tudósítás három gépet említett, ennyit láttak egyes „hiteles" megfigyelők is. Azonban négy gépről tanúskodott az utólagosan jelentkezett „szemtanú", Krudy Ádám repülő „ezredes" — ezzel is bizonyítva, hogy a támadók németek voltak, mert olyan alakzatban repültek, „amelyet a világ egyetlen légiereje sem használt, csak a

németek". Két bombázót látott rajtam kívül még a közelebb eső dóm tornyában lévő figyelő is.

Kelt: Sarasota, Florida, 1977. július 22-én."

János néhány állítását a felmerülő tárgyi bizonyítékok miatt kétségbe vontam. A repülési irány keletről nyugatra történt. Ezt a bombázás okozta károk három fényképével igazoltam, amelyek a becsapódás irányát kétségtelenné teszik. Évekig tartó viták után János ebbe „beletörődött". Az Avia-gépek bombafelfüggesztő berendezésének a fényképét elküldtem neki. Ezekből nyilvánvaló, hogy ezek a gépek nem bombázhatták Kassát, mert csak 6 drb. bomba befogadására alkalmasak. Ezzel a szlovák verzió feltételezése is megdőlt, de János haláláig hitte a szlovák lehetőség egyik változatát. Ezt az Ukrajnában (Dnyepropetrovszk) elterjedt híreszteléseskre alapozta, amelyek magánházhoz beszállásolt szovjet pilótákról terjedtek el, akik eldicsekedtek a szállásadóknak, hogy ők tulajdonképpen volt csehszlovák pilóták és ők bombázták Kassát. Itt kell megjegyeznem, hogy János évekig levelezett mindazokkal, akiktől erre vonatkozóan felvilágosítást remélhetett. Nem sikerült megtalálni azt a magyar tisztet, akinek a szállásadói ezt a hírt terjesztették. Második- és harmadkézből származó felvilágosításokat kapott csupán.[22] A gépek számára vonatkozó érvelést végül elfogadta és ezeket írta: (1981. május 9-i levél.)

„A gépek berepülését nem láttam, így elismerem, hogy ezek hárman voltak. Ami zavaró volt, hogy a bombázás után csak 2 gép — amelyeket láttam — haladt együtt. A harmadik távolabb lehetett és figyelmem e kettőre összpontosult."

Elküldtem Jánosnak a lehetségesnek feltételezhető bombázógépek fényképeit és árnyképeit. Egyikre sem ismert rá. Részleteket kértem tőle, hogy az általa említett megtört szárnyak hogyan „törtek" meg? Megkérdeztem, hogy alulnézetből úgy látszott-e, mintha a szárnyak a törzsből egyenesen jönnének ki, majd „megtörve" hátra hajlanak-e? Megkérdeztem, hogy elölnézetből a szárnytövek vonala a törzstől bizonyos távolságra felfelé hajolt-e? Küldött néhány rajzot, de ezekből nem lehet kiigazodni. János állítása szerint a pilóták egymás mögött ültek. Kérdeztem, hogy ugyanabban a kabinban ültek-e, vagy a „második pilóta" a gép törzsének az első harmada táján lévő kiemelkedő kupolában ült-e? (Ez lenne a felső lövész kupolája.) Sajnos, erre sem kaptam kielégítő választ.

Héderváry egységesen homoksárga színű gépeknek írja le a támadókat. Amikor Szabó Jánost kezdtem faggatni az általa barna

színűnek látott gépek barnaságáról, akkor azt mondta, hogy az a csomagoló zacskók színére emlékeztetett. Küldött egy mintát is. Ez egy fényes zománccal bevont, barna, kerámiai négyzet alakú, bélyeg nagyságú „valami". Elküldtem ebből egy darabot Héderváry-nak, aki úgy reagált, hogy ez nemcsak hasonlít, de megegyezik az általa észlelt színnel. Ő délről, a napsütéses oldalról látta a gépeket, Szabó János északról, az árnyékos oldalról látta a gépeket. Ezért az egyik világosabbnak, a másik sötétebbnek láthatta a színeket.

Héderváry úgy vélte, hogy legalább 9 másodpercig, aránylag hosszú megfigyelési ideig látta a gépeket, jóval hosszabb ideig, mint a többi figyelők nagy része, kivéve Szabó Jánosékat.

Sokat írtunk a térkép alapján kiszámítható látószögekről és az abból adódó távolságok kiszámításáról, valamint azokról a részletekről, amit a különböző távolságokból szabad szemmel ki lehet venni. „Kiveséztük" egymás sebezhető véleményét és sebezhető következtetését. János nagyon sokban hozzájárult az adatok gyűjtéséhez és az adatok kiértékeléséhez. Leveleit, hangfelvételeit az Oshawa-i Magyar Repülő Múzeum archívumában fogjuk megőrizni.

8. *Adalékok a „homoksárga" és a „csomagolózacskó-barna" színek problémájához*

Magyarázatot kerestem (de eddig még nem találtam) a Szabó János és Héderváry-Konth János által észlelt színekre.

Kassa bombázásával foglalkozó kutatási munkám kezdete óta foglalkozom az 1941-es korszak bombázóinak a rejtőfestésével. Sárga színt a szovjet gépek egy időben a felségjelnek, a vörös csillagnak a peremén egy vékony sávban azért alkalmaztak, hogy a vörös csillag jobban elkülönüljön a hátteret képező rejtőfestéstől.[23] Sárga csíkot némelyik repülőalakulat használt a Szovjetunióban az alakulathoz való tartozás felismerésére. (Erre fénykép-dokumentumaim vannak.) A szovjet gépek rejtőfestés-kombinációiban a sárga szín, tudtommal nem szerepel.

A románok rejtőfestésében a sárga szín óriási színfoltokban szerepelt mind a gépek törzsén, mindpedig a szárnyakon. A román felségjel domináló színe a sárga. Bizonyos távolságokból a domináló színek a legkivehetőbbek. Ezért esetleg előfordulhat, hogy a sárga szín által dominált rejtőfestést „egységes" sárgának nézhetik.

A németek és a nyugati államok az iskola- és gyakorlógépeket festették sárgára (lévén ez a legfeltűnőbb szín). Az Afrika Korps-ot

támogató gépek homokbarnára voltak festve. A nyugatiak is ezt a fajta „kamuflázst" használták.

A franciák rejtőfestésükben a barna föld- (brown earth) színt nagymértékben használták. Ez sötétbarna szín. Éjjeli bombázóik csokoládébarnára voltak festve. Ez a szín a napfény hatására a napsütötte oldalon esetleg világos barnának is vélelmezhető. (Elkerülhetetlen, hogy ne gondoljak a Marcel Bloch-gépek esetleges francia eredetű rejtőfestésére.)

A lengyelek Los-gépei egységesen barna (középbarna) színűre voltak festve. Ezt a színezést egy kiváló lakkozás borította. Napfény, illetve árnyék hatására ezt lehet világos vagy sötétbarna színnek is tekinteni. Hédervárynak is és Szabó Jánosnak is elküldtem a Los színes képét. Nem ismerték fel a színt. Hédervárynak elküldtem a felsorolt államok gépeinek a színes felvételeit. Nem ismert rá a színekre.

Az otthoni marxista történészek Kassával foglalkozó írásaiban olvastam, hogy otthoni tanúk világos szürke és sötétszürke színeket véltek látni. A világos kék ég háttérből az égre rajzolódó gépsziluettek színét nagyon nehéz felismerni.

A színek problémájával való kutatásaim során olvastam, hogy közvetlenül a német–szovjet konfliktus kitörése előtt, a Vörös Légierőkben egy színezési rejtőfestési krízis állt elő, amelyik Sztálin figyelmét sem kerülte el. Erről Alexander Boyd („The Russian Air Force since 1918", Purnell Book Service Ltd. Oxon, Great Britain 1972) ezeket írja:

„Megdöbbentő, hogy a camouflage (rejtőfestés) és a rejtés kérdésére a Luftwaffe felderítő repülései ellenére is csak június (1941) elején került sor. Állítólag egy repülő (katona) írt a Párt Központi Tanácsának, protestálva, hogy 'a táboraink a határok közelében olyan képet mutatnak, mintha inspekcióra várnának. A fehér sátorsorok tisztán kivehetők a levegőből'. Ugyanebben az időben rájöttek arra, hogy az SB-bombázókat a gyárak egy fényt visszaverő ezüst festéssel látják el és ezt a festést gyakran megtartják az alakulatoknál. A vadászok vászonborítású részein alkalmazott lakkfestés felülről könnyen felfedezhetővé teszi ezeket.

Sztalin parancsára ‚kézbe vették a munkát'; a Vörös Légierők számára rejtőfestési módokat kellett tervezni, a külföldön alkalmazott módszerek figyelembevételével . . ." (109. o.)

A szerző a fenti szövegében Yakovlev: „Tsel' Zhizni" (Moszkva, 1972) című művére hivatkozik.

9. *Néhány gondolat a szemtanú nyilatkozatokról*

Amióta Kassa bombázásának a problémájával foglalkozom, azóta nagy érdeklődéssel tanulmányozom az emlékezőtehetség működését, illetve e felejtés tüneteit. A problémával való foglalkozás eredményeként bizonyos következtetésekre jutottam. Erről szól ez a rövid értekezés.

A szemtanúk ugyanarról az eseményről, szubjektív beállítottságuk és érdeklődési körük alapján, másként fognak beszámolni. A formákra és a színekre való emlékezés, hacsak a szemtanúnak nincs speciális érdeklődése ezen a téren, általában nagyon „gyenge lábon" áll. Az emberek a számokra, azaz hogy egy vagy kettő vagy több látott dologról van szó, általában jobban emlékeznek, mint a színekre vagy a formákra. A kassai szemtanúknak a színekre és a formákra vonatkozó szinte összeegyezhetetlen megállapításai nem tudnak elfogadható képet adni a kutató történész számára. A Kassát bombázó gépek számának a megállapítása a szemtanúk megfigyelései alapján, eléggé egységes. A nagy többség három gépet látott. Ketten láttak négy gépet. Többen csak két gépet láttak. A három gépből kettőnek a látása elfogadható, hiszen nem volt mindenkinek módjában látási akadályoktól mentes területről végezni a megfigyelést. A szemtanúk majdnem kivétel nélkül megegyeznek abban, hogy kétmotoros egyfedelű gépek végezték a bombázást. Néhány szakember (szerelők) a motorok ismeretlen hangját is felemlíti.

Az események időrendi sorrendjének a megfigyelése sem egyöntetű a tanúk megállapításai alapján. A repülési irányra különbözőképpen emlékeznek a tanúk. A repülőgépek „viselkedésére" (irányváltoztatás, kötelékrepülés) különböző, néha ellentétes felvilágosításokat kapunk.

A bombázás után talált bizonyítékokra való emlékezés (bombamaradványok, repeszek, bombabiztosító légcsavaros rúd) eléggé megbízhatók. Természetesen ez érthető, mivel itt nem pillanattöredékekre szorítkozó megfigyelésről, hanem a szóban forgó tárgyak hosszabb ideig tartó és tüzetesebb vizsgálatáról van szó.

Komoly problémát okoz a nyilatkozatokban gyakran megtalálható „retroaktív asszociáció". Ez lényegében azt jelenti, hogy mennyire befolyásolják a szemtanút a már megjelent cikkek és nyilatkozatok. Például vegyük azt, hogy valaki látta a bombázás egyik mozzanatát. Hosszú ideig ez nem volt „érdekes". Újabb hosszú időköz elteltével az újságok cikkezni kezdenek a bombázásról. Ezeket a szemtanú

elolvassa. Újabb hosszú évek után a szemtanú megírja a nyilatkozatát. Ebbe akaratlanul is belekerülhetnek az eredeti élmény vagy megfigyelés mellé a régen olvasottaknak bizonyos részletei, amelyeket a szemtanú mint saját tapasztalatát adja elő.

Ez az „öntudatlan" retroaktív asszociáció nem téveszthető össze a tudatos utólagos megmásítással, illetve utólagos adatokkal való megtoldással. Ezt a német „Nachdichtung" szó fejezi ki a legjobban. Vannak emberek, akik szinte beteges mesterkedésekkel szeretnék a jól értesültségükkel személyük fontosságát bizonyítani és ezért nem riadnak vissza a „füllentéstől" sem. Pszichológiából ismert jelenség az, hogy az új, az eddig ismeretlen benyomásokat (látottakat) a már ismert tapasztalatokkal (benyomásokkal) hasonlítják össze. A kassai bombázás esetében utalok itt arra, hogy néhányan a bombázó gépeket a már ismert típusokhoz hasonlították. Néhány történész a hasonlóságot bizonyosságnak könyvelte el.[24]

A szűrés (angolul: Screening) pszichológiai folyamata abból áll, hogy a tapasztalatokból mindazt, ami fáj, vagy kellemetlen, vagy megmagyarázhatatlan, vagy nagyon „idegen", azt, vagy azokat az egyén „elejti" az emlékezetéből. Az elejtés, illetve az öntudatlan „kiradírozás" helyett az egyén néha az érthetetlen benyomásokat racionalizálja és a maga számára elfogadható magyarázattal áll elő, és ezeket adja elő, mint személyes megfigyeléseket. Nem véletlen az, hogy a büntetőjogban 20 év eltelte után fellép az elévülés és nem lehet büntető eljárást kezdeni az eseményeket követő huszadik év után. (Más érvek is szerepelnek erre vonatkozólag a büntetőjogban.)

A kassai nyilatkozatokkal kapcsolatban nem várhatjuk el, hogy valaki is hibátlanul, hajszál pontosan visszaemlékezzen mindenre. Viszont minden adat, minden adattöredék fontos. Keresni kell a más tanúk által mondottaknak azokat a részeit, amelyek korroborálják (megerősítik) az egyik tanú állítását. Nagy hiba volna a tanúk nyilatkozatának a semmibe vevése. Nagy hiba volna az is, ha a tanúk nyilatkozatának csak azt a részét fogadná el a történész, amelyik a saját érveit erősíti meg. (Ez nem a tanúknak, hanem a történészeknek a hibája.)

Szemtanú-nyilatkozatok alapján, négy évtized távlatából nem lehet a kassai bombázást megoldani. A szemtanú-nyilatkozatoknak azok a részei, amelyek tárgyi bizonyítékokkal is megerősíthetők, nyilvánvalóan emelik a szemtanú hitelét. A szemtanú-nyilatkozatok „elégtelensége" miatt határoztam el, hogy kutató munkámat tárgyi bizonyítékokra alapozom. A bombázó gépeknek a bombázó berendezése alapján kutattam a „lehetséges" géptípusokat. A tanúk nyilatkozatából egyetlen adatra támaszkodtam, nevezetesen arra, hogy a bombázást kétmotoros, egyfedelű gépek követték el. Kerestem azokat a kétmotoros, egyfedelű gépeket, amelyek képesek voltak a Kassára dobott szovjet bombák „kiszolgálására".[25]

A SZERZŐ JEGYZETEI ÉS MAGYARÁZATAI ORMAY J. BESZÁMOLÓJÁHOZ, A IV. FEJEZETHEZ

1. A levél első oldalának fakszimiléje, valamint teljes szövege a függelék XIV-el jelölt mellékletében. Az említett találkozónál Krudy az eseményeket ugyanúgy említette, mint a későbbi levelében és az előadottakhoz Chirke szóbeli egyetértését várta. A Chirke-házaspár már előzetesen megállapodott abban, hogy nem fog Krudynak ellentmondani. (Héderváry-Konth János közlése a szerzőhöz. „Cs–IX. 2.")

2. Értelemszerűen azonos ezzel Chirke Jenő azon nyilatkozata, amelynek szövegét a M.Sz. 1979. évi kiadásának 40. oldala közli. Ez utóbbi nyilatkozat eredetijéről készült fakszimilét a IV. 1. sz. melléklet mutatja.

3. A „kassai provokáció" hazai ismertetései azt kívánják a Krudy-közlések alapján elhitetni, hogy Krudy és Chirke (Illy ezds.-t megelőzően) a hadtestparancsnoknak (azon a napon helyesen: kerületiparancsnoknak) jelentettek, aki (Krudy szerint) legorombította őket, mert a jelentésük német és nem szovjet gépekről szólott. Valójában Krudy- és Chirkéének semmi szolgálati közük sem volt a hdt. (illetve ker.) pk.-hoz, mert a Repülőakadémia nem tartozott hdt. (ker.) szolgálati illetékességébe.

4. Kiss Zoltán rajáról a III. fejezet is megemlékezik.

5. Chirke itt Bottlót valószínűleg csak mint a rep.-tér szervezetszerű személyzetének egyikét említi. (A Krudy-beszámolókban Bottló – valamint Chirke – együtt repült volna Krudyval a támadók üldözésére.) Valójában Bottló a kérdéses napon Újvidéken volt szertiszti tanfolyamon. L. a IV. 4. mellékletben Bottló ezen tárgyban Ormayhoz írt levelét.

6. Ezen a helyen Chirke a „németek" alatt értelemszerűen a nácikat, a nemzeti szocialistákat érti.

7. Lásd mint fent.

8. Az osztály járműveit és lövegeit még a támadást követő nap délelőttjén is a mondott helyen felsorakozva láttam, vastagon bevonva a robbanás okozta porréteggel, de egyébként sértetlenül.

9. Ez megegyezik a 217. sz. gk. lgv. üteg parancsnokának közléseivel. (Lásd később.) Az üpk., aki távcsövével figyelte és követte a köteléket, pontosan érzékelhette, amint a bombák elhagyták a géptörzset és ebben a pillanatban kiadta a tűzparancsot, amit *azonnal* követett a (már betöltött) lövegek (egyetlen) össztüze. Az adott repülési magasságtól függően tíz, sőt több másodperc is eltelhetett, amíg a bombák a célterületet elérve robbantak. Brenner alez. lakásának a tüzelőállásho z,

illetve a célterülethez viszonyított (földrajzi) helyzete alapján, tekintettel a hang terjedési sebességére, valószínű, hogy Brenner alez. előbb érzékelte az üteg össztüzét, semmint a sorozatos bombarobbanásokat.

10. A szóban forgó gyújtó képeit és rajzát a VIII. fejezet mellékletei mutatják.

11. Kizárt, hogy az amerikai követségtől bárki (pláne maga a követ) akár 26-án du., akár a következő reggelen önhatalmúlag a laktanyába, az ütegirodába léphetett volna. Ez az US kat. attasé, Partridge örgy. jelentése alapján is — amelyről a VIII. fejezet még részletesen szól — nyilvánvaló. Az időkalkuláció és az útviszonyok alapján az is valószínűtlen, hogy a támadás délutánján pesti újságírók „nyüzsögtek" volna Kassán. Én magam nem emlékszem arra, hogy 27-én délelőtt, a célterületen, a kárhelyek bejáratánál, érdeklődő, fényképező riporterekkel találkoztam volna.

12. Lásd a IV. 3. sz. mellékletben ugyanezt a fakszimilét.

13. Lásd az előbbi 9. sz. jegyzetet.

14. Macartney prof. szóban forgó hagyatékával a XVII. fejezet részletesen foglalkozik.

15. A XVII. fejezet ugyancsak tárgyalja ezt a kérdést.

16. Az eredeti kézírásos jegyzőkönyv („memorandum") két oldalának fakszimiléjét a IV. 4. sz. melléklet mutatja.

17. A IV. 3. sz. melléklet 2. oldalának 1. bekezdéséből, valamint a „Cs–XVII."-ben foglalt iratokból kitűnik, hogy Ledényi oktatási célokra a kassai Akadémia számára modelleket készített az akkor ismert hadrendi gépekről — valószínűleg elsősorban a német és a honvéd légierőknél használatosakról. Ez a körülmény a szóban forgó géptípusok alapos ismeretét feltételezi.

18. Lásd az előbbi 5. sz. jegyzetet.

19. A kassai születésű Eöri Fintor Sándor (a támadás napján tüzér-százados) osztálytársam volt a Ludovikán. Tudván, hogy Kassán szolgált, megkíséreltem vele érintkezésbe lépni. Így értesültem arról, hogy az 1970-es évek végén elhunyt.

20. Lásd Szabó János saját kezű vázlatát a mellékletben.

21. Szabó ezen kijelentése, értelemszerűen, a Krudy-beszámolókban említett három „üldöző gépre" (Krudy, Chirke, Bottló) vonatkozik.

22. A XVII. fejezet részletesen foglalkozik a kérdéssel.

23. Az ún. „sárga csík" kérdését a VI. fejezet tárgyalja.

24. A IX. 1. sz. melléklet érzékelteti az 1941-ben, a különböző légierőknél használatos egyfedelű, kétmotoros gépek vázlatos körvonalait, árnyképeit. A hasonlóság olyan nagy, hogy határozott felismerést (megkülönböztetést) csak a típusok ismeretében igen járatos figyelőktől várhattunk, olyanoktól, akik ugyanekkor az egyéb körülményeket is (motorzúgás stb.) mérlegelni tudták. A melléklet azt is érzékelteti, hogy a kétfedelű egymotoros típusokat könnyű az előbbiektől (pl. az Avia-, ill. Letow-gépeket a Heinkel-bombázóktól) megkülönböztetni.

25. A VIII. és IX. fejezetekben, e dokumentáció igen fontos részeiben, Ormay József útmutatást nyújt ahhoz, hogy miként lehet és *kell* a kutatást az ún. „tárgyi bizonyítékok" alapján folytatni addig is, amíg a ma még zárt levéltárak stb. hozzáférhetők lesznek. (Lásd az „Előszóban" foglaltakat is.)

V. KASSA LÉGVÉDELME

A kassai — honi — légvédelmi tüzércsoport, valamint a 217. sz. üteg parancsnokainak közlései

E dokumentáció élvonalában a „kassai provokáció" hazai érvelésének vizsgálata áll ugyan, de ezzel szükségszerű és értelemszerű összefüggésben igyekszik a támadás alatt és azt követően történteket is tisztázni. Ez utóbbi kapcsán nem érdektelen a Kassa város aktív légvédelméért felelős személyek, illetve a fegyveres elhárításra hivatott egységek (ti. a város védelmére tüzelőállást foglalt honi légvédelmi alakulatok) június 26-i szerepét sorra venni. Annál inkább, mert ezzel a lényeges részlettel Magyarországon csak mellékesen, még inkább felettébb felületesen foglalkozva, hibás (gyakran célzatosan hibás) képet festettek.

A szerencsés véletlen úgy hozta, hogy a történések ezen szektoráról két „illetékes" — talán a „legilletékesebb" — beszámoló áll rendelkezésünkre. Sajnos ez a „szerencsés véletlen" sem bizonyult a „kassai provokáció" kutatása maradéktalan örömének. Olyan okok miatt, amelyeket már a III. fejezet említett.

Az egyik beszámoló Csejtey Béla tüzér alezredestől, a kassai honi légvédelmi tüzércsoport parancsnokától, a másik a kassai fegyveres elhárítás magvát képező 8 cm. lgv. gk. ágyus üteg parancsnokától[1] származik.

Mielőtt e két beszámoló sorra kerülne, célszerű az általános szervezési helyzetet megismerni.

Az 1941. június 22-ét követő katonai intézkedések kapcsán a kassai (VIII.) hadtest békehadrendjébe tartozó VIII. lgv. tü. osztály Kassáról elvonult. Először jún. 24-én Csap és Bátyu vasúti csomópontok légvédelmére ment tüzelőállásba, majd július elején a gyorshadtest közvetlen alárendelésébe lépve, Beregszászra menetelt.

Az elvonuló lgv. tüzérosztály helyét az egyidejűleg megalakuló (mozgosított) honi alosztályok (lgv. üteg és lgv. gépágyús szakaszok) foglalták el.[2] A VIII. lgv. tü. oszt. honi kerete — Kassán — a következő honi alosztályokat állította fel:

A 217. számú 5/8M 8 cm. honi gk. (öt tonnás Rába-tehergépkocsik felépítményére szerelt, tehát gépkocsizó és nem gépvontatású) légvédelmi ágyús üteget, valamint a 263. és 264. számú 40 mm-es gv. honi légvédelmi gépágyús-szakaszokat.[3]

A 217. gk. lgv. üteg, valamint az egyik (263.?) gk. lgv. gá. szakasz egy-egy félszakaszának (gépágyújának) valószínű felállítási helyét a függelék II. 1. sz. melléklete érzékelteti. Ezek szerint a 8 cm. ágyús üteg négy lövege a temető északkeleti részétől északnyugatra, az egyik gépágyús-szakasz egyik lövege (tehát félszakasza) a repülőtér délkeleti sarkában foglalt tüzelőállást. A szakasz másik gépágyúja a repülőtértől északra, a vasútvonal mellett került felállításra. A másik gépágyús szakasz (264?) Csejtey alezredes beszámolójából következtetve a Bankó-hegy egyik keleti nyúlványán, a Rozáliadombon volt tüzelőállásban. A tüzelőállás pontos helyét valamint azt, hogy a szakasz két gépágyúja együtt, vagy külön-külön került-e felállításra, nem sikerült megállapítani.[4]

A teljesség kedvéért még azt is meg kell említeni, hogy a honi légvédelmi figyelő és jelentő (jelző) szolgálat miskolci (7.) kerületi légvédelmi központjának (kerléköz) három figyelőörsét Kassa határában állították fel. A 7/47 számút Semcse község mellett, a 7/47 számút Garbócbogdány, a 7/41 számút pedig Kassa határában.

Ezek a figyelőörsök (nem tévesztendők össze Kassa város hatósági légoltalmának „helyi" figyelőörseivel . . .) a miskolci kerléköznek jelentették észleleteiket. A kerléköz volt azután adott esetben hivatva Kassa várost riasztani. A miskolci kerléköz említett figyelőörsei valószínűleg azonos okok miatt nem jelezték a központnak a bombadobó kötelék közeledését, mint a kassai helyi figyelőörsök. Valószínű, hogy az előbbiek is, csak a robbanások észlelésénél kaptak észbe. Miután bizonyos, hogy a miskolci kerléköz és a figyelőörsei közötti hírváltás a posta vezetékes hírrendszere útján futott (később egyes kerléközök és fontosabb figyelőörsök között rádióhírrendszer is létesült . . .) az első bombatalálatok a postapalotában elhelyezett hírközpontot is megbénították.

Térjünk vissza Csejtey alezredeshez.

Ő 1941. június 26. előtt a VIII. lgv. tü. oszt. „visszamaradókülönítményének" („vmk"-ének) volt a parancsnoka s mint ilyen állította fel az előbbiekben felsorolt honi alosztályokat, majd mint a helyi „honi légvédelmi tüzércsoport parancsnoka" átvette az együttes parancsnoklást ezen alosztályok felett.

Légvédelmi alkalmazási kérdésekben (tehát ellenséges légitevékenység esetén . . .) a miskolci hadtest légvédelmi parancsnokon keresztül az I. lgv. hdt. parancsnokának volt alárendelve. (Utóbbi pedig a légierők parancsnoka útján a vezérkar főnökének . . .)

Csejteynek tehát a támadás napján, a támadással összefüggően

semmi, de semmi szolgálati köze sem volt a HM VI. csoportfőnökséghez, előbbi nevén Országos Légvédelmi Parancsnoksághoz (OLP-hez). Ez utóbbi következtében semmiféle jelentésre nem volt kötelezve a HM VI. csoportfőnökség (OLP) felé. Ez fontos körülmény!

Most pedig elkerülhetetlenül személyi vonatkozásokat kell sorra vennünk.

Az 1977. január 17-én, 81 esztendős korában elhunyt Dr. Csejtey Béla tanárom volt a hüvösvölgyi Bocskai István reáliskolában, akkor még mint Biely Béla. Ez a személyes ismeretség lehetett az oka annak, hogy miután az USA-beli (kaliforniai) Palo Altoban olvasta a müncheni „Nemzetőr" 1974 áprilisi számában a „Mondvacsinált koronatanú"[5] című ismertetésemet, 1974. december 6-i keltezéssel levelet írt hozzám. A levél befejezetlen maradt, csak a 3. oldalig jutott el. (E levél 1. oldalának másolatát a függelék V. 1. sz. melléklete tünteti fel.) Röviddel e levéltöredék megszövegezése után, december 22-én az egykori alezredes hangszalagra mondotta az 1941. június 26-i támadásra vonatkozó mondanivalóit. E beszámoló szövegét, a hozzám intézett levéltöredék fénymásolatával Csejtey alezredes egyik fia 1979. december 14-i keltezéssel (tehát már a német monográfiám megjelenése után . . .) küldötte meg Kaliforniából. (A hangszalagról gépelt szöveget a függelék V. 2. sz. melléklete mutatja.)[6]

Ezt követően még több ízben váltottam a fiatalabb Csejteyvel levelet. A küldött szöveg több részletét illetően szerettem volna kiegészítő magyarázatot kapni. E kéréseimnek a fiatalabb Csejtey, amennyiben arra módja volt, igyekezett eleget tenni. A levélváltás során kaptam még — többek között — az alezredes kézírásos életrajzát, valamint kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredeshez intézett (ugyancsak töredékes . . .) levelét. Valamennyit fénymásolatban.

Ezen írások feladója szerint az alezredes rögtönzötten, tehát némileg darabosan mondotta el a beszámolóját. A fia ezért a leírásnál a szöveget gördülékenyebbé tette s azt kiegészítő magyarázatokkal látta el.[7] A szövegből kitűnik, hogy ez a „csiszolás" nem módosította a beszámoló értelmét.

Elsőnek a beszámoló sajnálatos hiányait kell szóvá tenni. Csejtey alezredes igen lényeges körülményeket vagy egyáltalán nem említ, vagy csupán futólag érint.

A beszámolóból sem azt nem lehet megállapítani, hogy milyen (milyen hadrendi számozású) alakulatok tartoztak a kassai honi légvédelmi tüzércsoporthoz, sem azt, hogy hol volt az egyes egységek

tüzelőállása. Némely kapcsolatos közlése kétségtelenül téves. Bizonyosan tudjuk, hogy Csejtey kassai csoportjához két gépágyús szakasz, azaz *négy* löveg tartozott. Nem több. A beszámoló leiratának 3. és 4. oldalain foglaltak szerint mind a négy gépágyú a repülőtéren lett volna felállítva (egy főhadnagy parancsnoksága alatt . . .) holott maga Csejtey is utal arra, hogy az egyik gépágyús szakasz a Bankóhegy térségében a Rozália-dombon) volt telepítve.

A legmeglepőbb és alig magyarázható az a körülmény, hogy a beszámoló egyetlen szóval sem említi a tüzelőállásban lévő alakulatok magatartását a támadás alatt. Egy szót sem szól a 217. üteg szerepéről, a kötelékre való tüzelésről, a csövek leszakadásáról. Ez utóbbi pedig nem volt mindennapi esemény. Nem említi — ami egyéb jelentésekben szerepel —, hogy a repülőtéren felállított gépágyú több sorozatot adott le a támadókra, amint elhallgatja, hogy a bombázás délutánján az alakulatai heves tüzelést kezdtek az ellenőrzés céljából Kassa felett megjelent saját vadászainkra. Így, természetesen, e felesleges, mert tévedésen alapuló tűzmegnyitás körülményei és magyarázata felderítetlenek maradnak.

Nem kétséges, ha Csejtey töredékes visszaemlékezéseit még az alezredes életében kapom meg, a kassai események sok fontos részlete ma valószínűleg már tisztázott.

Miről szól akkor ez a hét sűrűn gépelt oldalt kitevő beszámoló?

A közlések oroszlánrésze az alosztályok megalakulásánál tapasztalt személyi nehézségeket, hanyagságokat stb. panaszolja, tehát e dokumentáció szempontjából mellőzhető. A beszámolónak azonban vannak olyan részei is, amelyek figyelmet érdemelnek, sőt olyanok is, amelyek éppen a dokumentáció érvelése szempontjából jelentősek.

A beszámolóból megtudjuk, hogy abból a gépágyús szakaszból, emberekből, anyagból, amelynek a Bankó-hegyi Rozália-dombon jelöltek ki tüzelőállást, 26-án délelőtt tizenegykor csupán *egy* tűzmester volt az állásban. Biztosra vehetjük, hogy ez a két gépágyú még két óra múlva, a támadás idején sem volt tűzkész. Ez azért nem mellékes, mert lőirány, célmozgás, lőtávolság és hasonlók szempontjából a két gépágyú olyan kedvező helyzetben lett volna, hogy a hozzávetőleg ezer méter magasan repülő kötelék aligha úszta meg szárazon, ha ez a két gépágyú lövéshez jut. Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy e gépágyús-szakasz késedelmes tüzelőállásfoglalásán múlott, hogy a támadók kilétét illetően ma a sötétben kell tapogatódznunk. (A függelék II. 1. sz. mellékletének vázlata a Rozália-

dombon felállított gépágyúk, valamint a bombadobó kötelék útvonalának viszonylagos helyzetét érzékelteti . . .) Nem lenne meglepő, ha — a régi recept szerint — egyes hazai „történészek" e közlésünk nyomán a szóban forgó gépágyús-szakasz késedelmében a legfelső katonai vezetés mesterkedését látnák . . .

A Bankóról visszatérve és még azon mérgelődve, hogy a Rozália-dombon csak a gépágyús-szakasz hűlt helyét találta, Csejtey éppen akkor érte el a laktanyát, amikor a támadók kioldották bombáikat. Ezt Csejtey így mondotta el.

A laktanya kapujában észrevette, hogy az őr (távcsövével) az eget kémleli. Ő is felnézett és az égen „kb. ezer méter magasságban három, ék alakzatban repülő, sötét színű, de piros csillagos jelzésű (sic!) gépet" pillantott meg. A következő pillanatban már recsegett-ropogott minden. Két bomba eltalálta a laktanyát és Csejtey földhöz vágta magát. (Krudy Ádám Ölvedi által tolmácsolt elbeszélése szerint Csejtey „figyelő-műszerével" megállapította, hogy a bombázók németek voltak . . .)

Miként állunk a Csejtey által észlelt „piros-csillag" felségjellel?

Csejtey a rendelkezésre álló alig két másodperc alatt, több mint ezer méter távolságból észlelni vélte azt, amit sok más valóságos, vagy mondvacsinált figyelő közül *senki más* nem érzékelt: a szovjet felségjelet! Ez alig hihető. Annak találgatása, hogy mi késztethette Csejteyt erre a közlésre, vagy miképpen jöhetett létre ez az észlelet, túlhaladná tárgyalásunk határait.

Nehézséget okoz Csejtey egy másik közlésének kiértékelése is.

A beszámoló ismételten és nyomatékkal közli, hogy Csejtey semmiféle írásbeli, vagy szóbeli jelentést nem adott le a támadásról vagy annak körülményeiről —, egyetlen kivétellel.

A Csejtey beszámoló szövegének 5. oldalán az alezredes azt közli, hogy a támadást követő éjjelen „az összebombázott postapalota első emeletén lévő romos rádiószobából, rádiótelefonon (!) jelentett a miskolci légvédelmi hadtest parancsnoknak". E jelentésében azt mondotta, hogy a gépek „német típusúaknak látszottak", (sic!) de „feltétlenül orosz gépek voltak, mert vörös csillag, mint felségjel, rajta volt a szárnyakon."

A legutóbbi mondat második felével már nem kell foglalkoznunk, mert rögzíthettük a véleményünket. De hogyan állunk a „német típussal"? Mi az, hogy „német típus"?

A fiatal Csejteyvel történő levelezés keretében tisztáztuk, hogy az apja aligha ismerhette a géptípusokat, sem a németekét, sem az egyéb

légierőkét. Csejtey alezredes, a kézírásos életrajza szerint, 1941 június elejével, tehát három héttel a bombatámadás előtt került először olyan beosztásba, amelyben mint csapattiszt légvédelmi vonatkozásokkal, mint például a géptípusokkal, szolgálati vonatkozásba került. Előtte a „Központi Átvételi Bizottság" („KÁB") diósgyőri kirendeltségénél teljesített szolgálatot. Hol és mikor szerezhette meg a géptípusok felismeréséhez szükséges gyakorlatot? Ez a körülmény eleve feleslegessé teszi, hogy a „német típus" kitételének értelmét (illetve értelmetlenségét . . .) és a kitétel létrejöttét elemezzük.

A beszámoló azon közlése, amely szerint Csejtey igyekezett az első adandó alkalommal a légvédelmi vonalon legközelebbi elöljáró szolgálati helyével, a miskolci hadtest légvédelmi parancsnokkal, érintkezést keresni, teljesen megfelel a reális adottságoknak és ezért hihető. Hihető az is, hogy Csejtey nem jelentett (a támadással összefüggően) senki másnak. Kinek jelentett volna? Minden más jelentés illetéktelen szolgálati út lett volna. Erre a körülményre a következő fejezet még visszatér.

Beszámolójában Csejtey alezredes ismételten hangsúlyozza, hogy Krudy Ádámot nem ismerte, vele soha nem beszélt, vele közösen semmit nem jelentett, semmit nem írt alá. Kitér annak bizonyítgatására is, hogy Krudy miért nem szállhatott fel a támadást követően és így miért tartozik a mesék birodalmába, hogy ő (Csejtey) a repülőtéren várta volna az üldözésről visszatérő Krudyt.

Érdemes megjegyezni, hogy a beszámoló három nevet is említ. Unoka Bálint nyilvántartó altisztét, Vizy László hadnagyét és Dobozy István tartalékos századosét. Dobozy azóta Brazíliában elhunyt. Unoka Bálinttal Csejtey a háború után találkozott. Nevezett akkor már az új honvédség tisztje volt. Ha Unoka és Vizy még életben vannak, esetleg kiegészíthetik Csejtey beszámolóját. A Csejtey beszámoló említ egy, a kassai eseményekkel kapcsolatosan jól ismert különleges lélektani jelenséget is. Már a támadást követő órákban Kassán városszerte elterjedt a szovjet légierőkben szolgáló egykori cseh postás (más változatban rendőr) meséje, aki a postapalota bombázására repült kötelékével Kassa fölé. Csejtey beszámolója tizennyolc sort szentel e mese valószínűsítésére.

☆

A kassai támadás eseményeinek felderítését az előbbieknél kézzelfoghatóbban segítették a már említett 217. számú üteg parancsnokának azon közlései, amelyeket a függelék V. 3. sz. melléklete teljes szövegében, eredeti alakjában ismertet. Sajnos, ez az öröm sem mentes az üröm néhány cseppjétől.

Az ütegparancsnoki közlések megértéséhez ezeket kell tudni. A szóban forgó üteg löveganyaga, műszerfelszerelése és lőeljárása — a Bofors lövegekkel és a Juhász-Gamma lőelemképzővel felszerelt egységekhez viszonyítva — már nem volt teljesen korszerű és ezért nem szerepelt a honvédség ún. „kivonuló hadrendjében", hanem a honi légvédelmi alakulatok fegyverzetét, anyagát képezte.

A századfordulót követő években még elsőrangúnak számító 5/8 mintájú 8 cm. (valójában 75,6 milliméter űrméretű) tábori ágyú fék- és helyretolóberendezését a löveget tervező pilseni Skoda művek még az első világháború éveiben „adaptálták" az ún. „felső szögcsoportban" való tüzelésre, azaz magasan repülő célok elleni alkalmazásra.

A honvédségnél azután a középsarkas, a bölcsővel együtt körbenforgó löveget egy öt tonnás Rába-tehergépkocsira szerelték. A tüzelőállásban négy lebillenthető támasztókar tehermentesítette a gépkocsi alvázát, illetve a rugókat a lövéseknél előálló igénybevételtől.

Az ütegparancsnoki beszámoló kiértékeléséhez lényegesebb ennél a lőeljárás megismerése.

A két világháború közötti honvédségnél először a Karabetz-féle „Központi irányzókészülékkel" („KIK"-kel) irányították a mozgó légi célra tüzelő lövegcső mozgását.[8]

A KIK állandó hibái miatt a készüléket 1936-ban eltörölték s helyette a 36 M (mintájú) „röpirány- és sebességmérőt" („célelemmérőt") rendszeresítették. A távmérő és a vezényszótáblázat[9] megmaradt.

Anélkül, hogy részleteznénk azokat a tevékenységeket, amelyek az előbbiek alapján a „célelemmérővel" felszerelt üteg tüzelésénél lefolytak, megelégedhetünk a következők rögzítésével.

Ahhoz, hogy az üteg a mozgó légi célra tüzelhessen, legalább hat személynek kellett optikai műszerével (távcsövével, távmérővel stb.) a mozgó légi célt a látómezejében folyamatosan megtartani, követni: a négy lövegirányzónak, valamint a távmérő és a célelemmérő kezelőinek. Ez technikai feltétele volt annak, hogy a lövés egyáltalán leadható legyen! Miután kétségtelen, hogy az üteg egy össztüzet leadott, kétségtelen az is, hogy legalább a hat megnevezett személy a köteléket, vagy annak egyik gépét a megfelelő nagyítású optikai műszere látómezejében legalább tíz másodpercig szemmel tartotta. Az

említett személyekhez kell azonban még számítanunk az ütegparancsnokot, aki a beszámolójában kiemelte, hogy hétszeres nagyítású távcsövével figyelte és követte a köteléket, valamint — valószínűleg — az üteg első tisztjét, esetleg a figyelőtisztet, akik a rendszeresített 6x30 nagyítású távcsővel voltak felszerelve, valamint — ugyancsak esetleg — a rendszeresített második távmérőörs, amely a két méter alapú és tizenötszörös nagyítású távmérőjével végzett rendszerint oldalmegfigyelést.

Egyelőre elégedjünk meg annak rögzítésével, hogy ennyi személy *egyidejű* és *azonos* észleletét ténynek fogadhatjuk el. Az ütegparancsnok azt is kiemelte, hogy a beosztottjaival külön megtárgyalta azt a körülményt, miszerint a kötelék gépein sem felségjelet, sem valamiféle sárga színezést nem tudtak érzékelni!!

Az ütegparancsnok mind a közléseit tartalmazó jegyzőkönyvben („Memorandum"-ban), mind a megkérdezését kiegészítő, 1979. június 17-i levelében (lásd a függelék V. 4. sz. mellékletet) hangsúlyozta azokat a körülményeket, amelyekre nem emlékezett határozottan, amelyek tekintetében tehát kétségek merülhetnek fel. A felségjelre, illetve a „sárga csíkra" vonatkozó (nemleges) közlései nem tartoznak ide, azokat ezért ugyancsak tényként könyvelhetjük el. Ezzel a megállapítással a „sárga csík" mondvacsinált szerepét a „kassai provokáció" indoktrinációs rengetegében az őt megillető helyre sorolhatjuk. Ez történik majd a következő fejezetben.

Nemcsak a támadás eseményeivel foglalkozó hazai zsurnalisztika, de egykori hivatalos jelentések szerint is a 217. üteg össztüzét (amely az ütegparancsnok szerint „jól feküdt" . . .) nem követte több lövés, mert a légcsövek leszakadtak a felső lövegtalp bölcsőjéről. Egyes közlések szerint két, mások szerint három löveget érintett ez a „defekt". Az ütegparancsnok szerint — a körülmények is ezt valószínűsítik — mind a négy lövegcső „lemaradt". Véleménye szerint a tüzérszertártól egyenesen a tüzelőállásba szállított lövegek csövei „fékdefekt" miatt „maradtak le". Lehet, hogy az ütegparancsnok találgatása közel jár a valósághoz.[10]

Két lehetőség jöhet szóba.

Esetleg elszakadt (letörött) a csőfarral egy kovácsolási egységet alkotó „fékhúzó-toldat", amely a csövet kötötte össze a bölcsőben lévő fék-, illetve helyretolóberendezés dugattyúrúdjával. Ez az 5/8 M lgv. lövegek ismert és gyakori hibája volt, de nem valószínű, hogy ez egyszerre következett volna be mind a négy lövegnél.

Valószínűbb, hogy a szertárban — a váratlan hirtelenséggel kiadott

lövegeknél — nem töltötték fel a fékfolyadékot. Emellett szól, hogy az első össztűznél valamennyi cső „lemaradt".[11]

Ezután — a tárgyilagosság szabályai szerint — részletesebben szólunk az ütegparancsnok közléseit tartalmazó „Memorandum" és a kiegészítő levél egyéb vonatkozásairól is.

A „Memorandum" (függelék V. 3. sz. melléklet) első bekezdése jól érzékelteti azt a nehézséget, amellyel az események utólagos rekonstrukciójánál, szemtanúk megkérdezésénél, lépten-nyomon találkoztunk és amelyet a III. fejezet is részletez.

Az ütegparancsnok lényeges körülményekre „nem emlékezett"[12]. Különösen a tüzelőállása helyi körülményeit nem tudta már pontosan rögzíteni.

Az „ütegtől jobbra-balra" iránymegjelölések nemcsak zavartkeltőek, de laikusak is.[13] Az ütege egyébként semmi esetre sem lehetett Kassától északra és az a „másik 5/8 M üteg", amelyet az ütegparancsnok feltételez, a megállapítások szerint nem létezett. Minden amellett szól, hogy a 217. üteg tüzelőállása ott volt, ahol őt a függelék VII. 1. a. sz. mellékletének vázlata mutatja.

Ezzel szemben a kioldott bombasorozatokra vonatkozó megfigyeléseit mindenben igazolja a függelék II. 2. sz. mellékletében látható találati kép. Az ütegparancsnoki közlések utolsó bekezdése azt mondja, hogy az üteg beosztottjainak „következtetése" szerint „németek lehettek" a bombadobók. Vajon miből következtethettek?[14]

☆

Amint a „Memorandum"-ot kézhez kaptam, még 19 kiegészítő kérdést tettem fel. Úgy gondolom, hogy ezek némelyikére kívánt a függelékben közölt 1979. június 17-i levél válaszolni. Sajnos, éppen a leglényegesebb kérdések megválaszolatlanul maradtak. Nem kétséges, hogy az ütegparancsnok igyekezett a legjobb tudása, illetve emlékezete szerint eljárni.

Nem kívántam sem Csejtey alezredes, sem az ütegparancsnok beszámolóinak gyengéit, hiányait elkendőzni. Annál kevésbé, mert egyébként több fontos vonatkozásban segítették a történtek tisztázását.

A vérbeli történészek nem kedvelik a „mi lett volna ha . . ." találgatásokat. Miután ez a munka nem igényli a „történész" jelzőjét, elgondolkozhatunk a következőkön.

A bombadobó kötelék hozzávetőleg (és legalább) két és fél percig tartózkodott az 5/8 M üteg „hatásos" tűzkörletében. Az üteg állás-

pontjához viszonyított célmozgás, célmagasság, repülési sebesség és irány (!) olyan kedvezőek voltak, hogy azokat szinte eszményinek nevezhetjük. Ha feltételezzük, hogy az üteg a köteléket már a hatáskörletébe való belépés pillanatától tűz alá vehette volna és alapul vesszük az üteg „percenkénti négy össztűz" tűzgyorsaságát[15], akkor elméletileg öt százalék találati valószínűséggel számolhatunk, azaz a célpálya mentén robbanó gránátok közül kettőt lehetett volna „találat"-nak minősíteni.[16]

Még lényegesen kedvezőbbek lettek volna a Rozália-dombon tüzelőállást foglalt gépágyús-szakasz lövésszaki kilátásai, ha a lövegek a tüzet azonnal megnyitják, amint a kötelék a hatásos tűzkörletük határát eléri. Ebben az esetben négy találatot eredményez a papíron végzett valószínűségi számítás. Mindez természetesen csak akkor lenne a papíron érvényes, ha a 217. üteg csövei nem szakadnak le és a gépágyús-szakasz már tűzkészen várja a közeledő köteléket.

Ez a sok „ha" akármennyire elméleti játék is, kettőt kétségtelenül bizonyít.

Először azt, hogy a bombadobók kockázata igen nagy volt és egészen kivételes a szerencséjük, hogy baj nélkül estek át a kalandos vállalkozásukon.

Másodszor pedig — az előbbi fordítottját — a kassai védelem sorozatos balszerencséjét igazolja.

Ha folytatjuk a (következetes) találgatást, arra a megállapításra jutunk, hogy akárhogyan végződik a bombadobók számára a kassai kaland, hazánk — az adott körülmények között — aligha kerülhette volna el a háborúbasodródás tragédiáját. Legfeljebb a „kassai provokáció" hazai mesterkedőinek lenne nehezebb a dolguk. Ez is valami.

Nem lenne teljes a beszámoló, ha nem utalna a Zrínyi és Kossuth Kiadóknál 1975-ben, Budapesten „Magyarország felszabadulása" gyűjtőcímen kiadott tanulmányokra. A 23. oldalon, a kassai események leírásánál ez áll:

„A légvédelmi tüzérség tüzet nyitott a repülőgépekre. Három lövés után az 5. és 8. üteg két lövege hasznavehetetlenné vált." A második mondat minden adata légből kapottan kitalált. Találomra odavetett konkrét számokkal a „tájékozottság" látszatát akarja kelteni —, holott fogalma sincsen a körülményekről. E fejezet 11. számú jegyzete egy hazai munkát említ, amely ugyanezen esemény helyes adatait írja. A valósággnak megfelelő adatok tehát otthon is ismertek, de a „kassai provokáció" indoktrinációs céljait szolgáló írásoknál a tárgyi helyesség mellékes szempont.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK AZ V. FEJEZETHEZ

1. Az ütegparancsnok nem kívánta, hogy neve — amíg él — említésre kerüljön. Ezt a kívánságot — az objektív körülmények alapján — túlzott óvatosságnak ítéljük, de tiszteletben tartjuk.

2. A honi alosztályokat mozgósításkor a békehadrend csapattesteinek keretalosztályai állították fel. Ez utóbbiak szabályos békealosztályok voltak, de anyag nélkül.

3. A honi alosztályok 201 számmal kezdődően folytatólag voltak számozva: 201.–217. ágyús ütegek, 201.–269. gépágyús-szakaszok, stb. A 40 mm-es gépágyúkat rendszerint egyenként, azaz félszakaszonként alkalmazták.

4. A HM VI. csoportfőnökségen való beosztásom alatt — mert távol esett munkakörömtől — tájékozatlan voltam ezekről a mozgósítási részletekről. Azokat csak a német monográfia megjelenése után, egykori bajtársak révén, fáradtságos (gyakran kockázatos) levelezés útján sikerült megállapítani. Éppen ezért kisebb eltérések a valóságtól lehetségesek.

5. Az említett ismertetésem története sem mindennapi. Egy Kanadában élő és még ma is igen tevékeny kolumnista az egyik kanadai hetilap 1973. október 6., 13. és 20.-i számaiban „Mi az igazság a kassai légitámadás körül? című sorozatában megoldani véli a kassai rejtélyt. (Szerinte szlovákok bombáztak „ellopott" német He-111 gépekkel...) A cikkében — amely nem éppen kesztyűs kézzel kezeli a Krudyról megjelent ismertetéseimet — többek között azt állítja, hogy jelen volt (Krudyval együtt) a Bárdossy-per népbírósági tárgyalásán, ahol az elnök felolvasta Krudy eskü alatti vallomását. Erre válaszolt az a — müncheni „Nemzetőr"-ben megjelent — ismertetésem, amely Csejteyt a hozzám intézett levele megírására késztette és amelyben kimutattam, hogy Krudy semmiféle vallomást sem tett a Bárdossy-perben. Az eset igazi érdekessége azonban az, hogy tíz évvel később a „Honvédelem" című hazai folyóirat azzal vádolt, miszerint én Krudyt a Bárdossy-perben tett esküvel „rágalmaztam". Mi több, bizonyíthatni vélem, hogy a „Honvédelem"-ben megjelent cikk szerzője még a tanulságos írása előtt ismerte a „Nemzetőr"-ben napvilágot látott ismertetésem...

6. A teljes Csejtey-anyag: „L-II 176 a-c"

7. Ígéretet kaptam arra, hogy a hangszalag az oshawai Magyar Aeromúzeumba kerül.

8. A „KIK" — bizonyos értelemben — mint egy csőnélküli ötödik löveg szerepelt az ütegben. Az előretartás elemeit, amelyeket a becsült sebesség, valamint a távmérő adatai alapján ún. „vezényszó-táblázatokból" olvastak be, a KIK távcsövén állították, ezzel követték a célt. A folyamatosan változó oldalirányt és emelkedést kábelek közvetítették a lövegek jelfogóihoz. A lövegkezelők a jelfogó felvillanó lámpáinak letakarásával azután, anélkül, hogy a célt megfigyelték, vagy látták volna, a lövegcsövet folyamatosan a megkívánt oldal- és magassági irányba állították.

9. Gyakorlatilag a változás abban állott, hogy az előretartás elemeit a lövegtávcsöveken kellett beállítani és a célt így követni. A lövegkezelők tehát állandóan látták a célt, követték mozgását.

10. Egyes hazai ismertetések szerint a csövek „felrobbantak". Ha az így történt volna, aligha marad az ütegből valaki életben. Más hazai forrás — egyébként

magas színvonalú kitűnő munka – úgy véli, hogy mivel „a csövek a legmagasabb csőállással lőttek, a szerkezet nem bírta a terhelést". Ez több szempontból téves. Az adott lőtávolság és repülési magasság alapján a csőemelkedés aligha lehetett 50 foknál több. Igaz, hogy az 5/8 M tábori ágyú számára ez is sok lett volna, de a világhírű pilseni Skoda-művek légvédelmi célra „adaptálták" a löveget, azaz a fék- és helyretolóberendezést átméretezték a legmagasabb, (adott esetben 95 fokig (!!) terjedő) csőemelkedésre. Ezen a vonalon tehát aligha lehetett hiba.

11. Hasonló esetekben kivétel nélkül szigorú kivizsgálás történt, rendszerint a Haditechnikai Intézet bevonásával. Ez valószínűleg a zűrzavaros napok miatt maradt el. Ez lehetett az oka annak is, hogy értesülésem szerint ennek a kassai esetnek nincsen nyoma a HM 3a osztály hátrahagyott iratai között sem.

12. Az eseményekre való hibás, illetve hézagos emlékezés – közel félévszázadról lévén szó – általános nehézsége a kassai események tisztázásának.

13. A „tüzelőállástól jobbra, illetve balra..." meghatározás csak akkor egyértelmű, ha tisztázott az alapirány is. Ha az ütegparancsnok a régi tüzérszabályt alkalmazta, ahol a 6400 „vonás"-ra osztott teljes körben a 32-00 érték, mint alapirány, északra mutat, akkor az ütegparancsnok szerint a kötelék 16-00 irányból, tehát keletről közeledett –, ami megfelel a valóságos helyzetnek.

14. Az üteg zöme pár nap előtt bevonultatott Kassa környékbeli tartalékosokból állott. (Ezt mondja Csejtey alezredes beszámolója...) Ezek, de az üteg létszámának többi része is, aligha ismerték a géptípusokat, ennek alapján tehát nem is „következtethettek". Talán politikai mérlegelés alapján? Ez éppen olyan kevéssé hihető. Az ütegparancsnokot valószínűleg – tudat alatt – utólag olvasott kommentárok befolyásolhatták és a „Memorandum" felvételénél egyszerűen nem gondolta meg a kijelentését... A „Memorandum" tartalmi összefoglalását az oshawai Magyar Repülőmúzeum évkönyve (Magyar Szárnyak – 1979) a 72. oldalon ismerteti.

15. A légvédelmi tüzér lőiskola irányértéke szerint a KIK-kel felszerelt és jól kiképzett üteg öt össztüzet tudott percenként leadni.

16. A hadiműszaki törzskari vizsgám írásbeli feladata (disszertációm) a „mozgó légi célra való lövés találati valószínűsége" volt. Az itt közölt értékeket e munkánál alkalmazott módszer alapján számítottam ki.

VI. AZ ÚGYNEVEZETT „SÁRGA CSÍK" KÉRDÉSEI

Aki a kassai „casus belli" felderítésével foglalkozik, lépten-nyomon olyan körülményekre bukkan, amelyeknél a lélektani magyarázatot is keresni kell. Kizárólag lélektani rejtély például, hogy miként terjedhetett el Kassán, már a támadást követő órákban, a bombadobó cseh postaaltiszt (más esetben: rendőr) gyermekes meséje.[1] Amíg ez utóbbit az események által felcsigázott képzelőerő némileg menti, addig a „sárga csík" szindromja azt bizonyítja, hogy ott ahol a forráskritikai érzék nem elég éber, még légből kapott állításokat is el lehet hitetni. Csak ilyen körülmények között lehetett azzal érvelni, hogy a bombadobókon észlelt – helyesebben: észlelni vélt – valamiféle sárga színezés önmagában is az ún. „kassai provokáció" bizonyítéka, méghozzá „perdöntő" bizonyítéka. A „sárga csík" szindromja kibogozásánál több, szorosan egymáshoz kapcsolódó kérdésre kell feleletet keresni. Az első ez: Miről is van tulajdonképpen szó?

Még az első világháborúból ismert, hogy a királyi angol légierőnél, a RAF-nál, a csapattesteken belül, az egyes szervezeti részlegek (osztály, század) megkülönböztetésére – először tehát kizárólag belső szervezési és szolgálati célzattal – a gépek törzsére, szárny-, vagy farokrészeire, színes sávokat, esetleg mértani idomokat festettek. A színeket úgy választották meg, hogy az elüssön a gép rendszerint szürkés-barna, vagy tarkafestésű alapszínétől, például fehéret, vagy sárgát, esetleg vöröset.[2] A két világháború között azután általános lett, a világ legkülönbözőbb légierőinél, a japántól a francián keresztül az olaszig, a felségjeleken kívül, színes szervezési megkülönböztetési jelek felfestése a géptestekre, szárny, vagy kormányfelületekre. Gyakran a hadrendi gépeket különböztették meg így az egyéb segédszolgálatokat teljesítő gépektől.[3]

Az oshawai Magyar Aeromúzeum birtokában lévő adatok szerint a német légierő akár a saját szolgálatába állított, akár a „baráti" légierőknek eladott idegen gyártású (pl. zsákmányolt) gépek egyes részeit sárgára festette.[4] A freiburgi levéltárban elfekvő adatok szerint a német légierők parancsnoksága („OB-Luftwaffe") már 1939-ben felvetette azt a gondolatot, hogy a légtér figyelését és biztosítását végző katonai szolgálat könnyítésére a több mint féltucatnyi „baráti" légierők a saját felségjeleiken kívül (!) valamilyen egységes ismertetőjelet alkalmazzanak.[5]

Több forrás szerint a németek részéről 1940 végén történt ez első ilyen (akkor még tanácsadótermészetű) kezdeményezés. Pontosan meghatározott egységes jelzésekről még aligha lehetett szó, mert a Pozsonyban székelő DLM („Deutsche Luftwaffen Mission") 1940 decemberében Csatlós szlovák hadügyminiszterhez intézett iratában kifogásolta, hogy a szlovák légierő egyes állomáshelyein egymástól eltérően festik gépeikre a sárga jelzéseket („gelbe Anstriche") és közelebbről meg nem határozott egységes eljárást javasolt.[6]

Valószínűleg a jugoszláviai eseményekkel összefüggően, valamikor 1941. április 1. és 10. között, német kezdeményezésre adták ki a 108.888 le. mü. 41 számú rendeletet.[7] E rendelkezés oka az volt, hogy a németek és részben az olaszok, a jugoszláv légierőknek Bf—190E, Do-17Ka és S-79 gépeket szállítottak, tehát ugyanolyan típusokat, mint amilyenek a tengelyhatalmak oldalán is szerepeltek. Megjegyzendő még, hogy az említett (távolról sem egyértelmű) rendeletben foglalt színezést egyes alakulatok 1941 májusában saját kezdeményezésükből megváltoztatták. Például azért, mert a vezérsíkon az ékalakú hadijelet (felségjelet) a sárga színezés részben eltakarta, amint zavarokat okozott az orr sárga színezése is. Így került sor az 1941. június 19-én kiadott 56.097/eln.le.mü. 41. számú rendeletre, amely most már pontosan meghatározta, hogy a hadrendi és futárgépeken (tehát csak ezeken) a gépek mely része, milyen méretű és alakú citromsárga jelzést kap. (E rendelet szövegét a függelék VI. 1. sz. melléklete tartalmazza.)

Mindez azonban még távolról sem jelenti azt, hogy önmagában valamilyen sárgás-színű jelzés érzékelésénél — ha a felségjel nem nyújt tájékoztatást — feltétlenül német, vagy a németekkel szövetséges légierők valamelyikére kell következtetni! A hazai médiumokban elhallgatják azt — a szakemberek által már régen ismert — tényt, hogy a szovjet légierő egységeinél — kézenfekvő szervezési, belszolgálati okokból — a sárga színezés, az ún. „sárga csík", ugyanúgy használatos volt, mint a tengelyhatalmak légierőinél.

A freiburgi levéltárban őrzik a német „Luftwaffe" annak idején Romániában működő szerveinek és parancsnokságainak a háború után összegyűjthető papírjait.[8] Ezek között található az az 1941. június 27-i (!) keltezésű tájékoztató géptávirat is, amelyet a „Luftflotte 4" a Bukarest melletti Sagow-ban működő összekötő törzse (Bassange vk. ezredes) kapott. A 11. német hadsereg hírszerző osztálya közölte, hogy kevés kivétellel az „orosz repülőgépek a törzsön sárga sávot és sárga szárnyvégeket viselnek . . ." A freiburgi irat fakszimiléjét a függelék VI. mellékletei között találjuk. A „Koluft", (Kommando-Luft") a német-román légierők koordinációs törzse, a Bukarestben székelő DLM-el távbeszélőn közölte, hogy számos esetben hasonló jelzéseket állapítottak meg lelőtt szovjet gépeken.[9] E közlés dátuma ugyancsak június 27. Van azonban a szovjet gépek „sárga csík"-járól magyar dokumentumunk is.

Mocsáry István őrnagy, akit halála után 1943-ban alezredessé léptettek elő, mint a 4. bombázóosztály parancsnoka, 1942. augusztus 6-án — többek között — ezt vezette be hadinaplójába: „ . . . Voronyezstől Seljavnoje-ig elg. részéről vad. bo.-gépek működnek. Vigyázni, mert az elg. saját sárga jelzéseinket viseli gépein és saját rakétajelzéseinket is használja . . ."[10]

Van azután még más hivatalos magyar nyoma is szovjet gépek sárga jelzéseinek. A függelék VIII. jelzésű melléklete az I. légvédelmi hadtest 1941. június 27-i jelentésének fakszimiléjét mutatja. (E jelentésről már a VI. fejezet is megemlékezett . . .) Amint látható, Justhy tábornok a jelentését a légierők parancsnokságának és a vezérkar I. osztályának küldötte. A „vettemezés" után Árvay László vk. százados, aki az 1. vk. osztálynál a légierők ügyeinek — így tehát a kassai eseményeknek is — ügykörszerű előadója volt, a pro domojában ezt vezette a jelentésre: „Az orosz gépeknél, egyes bombázótípusoknál a törzsön a mi és szövetségeseinkhez hasonló (sic!) gyűrű van. Valószínűleg ezt nézték sárga sávnak a rep-gépeket észlelők . . ." Hazai ismertetések már többször szóvá tették ezt a papírt, de Árvay százados megállapítását minden alkalommal nemlétezőnek tekintették, azzal soha egyetlen szóval sem foglalkoztak.[11]

Aki tehát valamiféle sárga színezést, az ún. „sárga csík"-ot — *önmagában* — „perdöntőnek" mond a Kassát támadó gépek nemzetiségét illetően, vagy tájékozatlan, vagy tudatosan félrevezetni kíván, vagy — és ez a legvalószínűbb — mindkettő. Természetesen mi is a hazai ismertetések példáját követnénk, csupán fordított előjelekkel, ha *kizárólag* a „sárga csík" alapján a szovjet légierőkre kívánnánk hárítani a kassai bombázás odiumát. Ezt nem tesszük, hanem helyette ezt kérdezzük: bizonyos-e, hogy a Kassát bombázó kötelék gépei a honvéd légierő parancsnokság 56.097 számú rendeletével előírt sárga színezést viselték? Esetleg kérdezzük ezt:

Megbízhatók-e azok a „sárga csík"-kal kapcsolatos észleletek, amelyekre a hazai tanulmányok utaltak?

Elsőnek indokolt egy alapvető fénytani (optikai) szabályt, a szem ún. „feloldóképességét" említeni. E fogalom alatt azt kell érteni,

hogy az emberi szem — az egyén „látóképességétől" és a légköri viszonyoktól (megvilágítási erősség, stb.) függően — csak olyan sík —, illetve térbeli idomokat tud érzékelni, amelyeket egy fokperctől, hetven-nyolcvan fokmásodpercig terjedő „látószögnél" nagyobb szög alatt érzékel.[12] Miután a június 19-én kiadott rendelet szerint a géptörzsön körülfutó gyűrű, az ún. „sárga csík" (ez kellett a legfeltűnőbb legyen . . .) szélessége 50 centiméterben volt meghatározva,[13] egyszerű trigonometriai művelet megállapítani, hogy igen jó látási viszonyok és átlagosan jó látóképesség feltételezésével — *szabad szemmel* — a törzsön körülfutó citromsárga gyűrűt másfél kilométernél nagyobb távolságból aligha lehetett érzékelni. Ha még ehhez hozzászámítjuk azt is, hogy a kötelék repülési magasságát — megközelítésnél — hozzávetőleg ezer méternek feltételezhetjük, akkor minden további nélkül elfogadhatjuk, hogy a *szabad szemmel* figyelők számára, még ha pontosan a repülési útvonal alatt állottak is, a kötelék csak néhány másodpercig tartózkodott olyan távolságon belül, hogy a gépek törzsén körülfutó „sárga csík" érzékelhető volt. A valóságban ez a lehetőség még jobban szűkül. A bombák robbanása *előtt* — eltekintve a szervezetszerű figyelőktől — aligha volt a városban valaki, aki a kötelékre ügyelt volna. A valószínű „szemtanúkat" azok között kell keresni, akik a robbanások hallatára lettek a gépekre figyelmesek. Ekkor pedig a kötelék már néhány másodperce kívül volt azon a távolságon, amelyet a megbízható észlelés megkívánt. A szabad szemmel figyelők közül csupán két személy észleleteiről van megbízható, írásban rögzített tudomásunk. Az egyik Héderváry-Konth százados Trux főhadnagy társaságában, a másik a város határában (szintén másodmagával) geodétikus munkákat végző mérnök. Ezek pedig mindketten, illetve mindnégyen, határozottan állítják, hogy a gépeken semmiféle jelet, sem felségjelet, sem különleges sárga színezést észlelni nem tudtak.

Természetesen a szem feloldóképességére vonatkozóan említett értékek nem vonatkoznak azokra, akik optikai műszerekkel végezték a figyelést. Ilyen pedig közel egy tucat akadt olyan, akinek észleletei írásbeli rögzítésre kerültek.

A sort a hatósági légoltalom által a Heringes nevű magaslaton felállított 2. sz. figyelőörssel kell kezdeni, annál inkább, mert az optikai műszerekkel észlelők közül ő az egyetlen, aki a kötelék gépein a sárga színezést látni vélte. A kérdés vizsgálata szempontjából csak mellékes körülmény, hogy a város légoltalmi központját — közlése szerint — mégis értesíteni kívánta, de erre a készüléke előző napi átázásából

eredő műszaki zavar miatt nem volt lehetősége. A figyelőörs június 27-i személyes meghallgatásánál lényegesebb lett volna annak tisztázása, hogy az egyébként intelligens benyomást keltő fiatalember ismerte-e a különbséget az alig egy hét előtt elrendelt új és a megelőzően érvényes „sárga színezés" között. Ezt a kérdést bizonyosan feltesszük, ha tudjuk, hogy ez a részlet milyen „perdöntő" fontosságú lesz négy évtized múltán. Így azonban elmaradt. Miután a szóban forgó figyelőörs arra sem tudott határozottan válaszolni, hogy három, vagy négy gépből állott-e a kötelék, arra pedig, hogy egy- vagy kétmotoros gépeket figyelt-e, egyáltalában nem tudott alig 24 óra múltán emlékezni, hihető, hogy az említett különbséget sem ismerte. Ez azonban olyan találgatás, amelyre azért nincsen szükség, mert az összes többi (!) optikai műszerekkel figyelő személy egyetértett abban, hogy a bombadobó kötelék gépein semmiféle jelzés sem volt megfigyelhető.

Krudy Ádám és Chirke Jenő, mindketten hivatásos repülők, a repülőtérről figyelték a köteléket. Chirke Jenő a függelék IV. 1. sz. mellékletében közölt, 1970 augusztusában keltezett levele szerint a légköri viszonyok miatt nem tudták megállapítani, hogy volt-e „sárga tengelyjelzés" a gépeken. A lőszerraktár őrségének parancsnoka és a Dóm tornyában szolgálatot teljesítő figyelőörs (mindketten távcsővel végezték észleleteiket) a gépeken semmiféle jelzést sem tudtak felfedezni. Legnagyobb súlyú azonban a kötelékre tüzet nyitó 217. légvédelmi üteg parancsnokának jegyzőkönyvben rögzített beszámolója, amelyet az V. fejezet részletesebben ismertet. Eszerint az ütegen belül maga az ütegparancsnok a távcsövével, a távmérőt és a segédlőelemképzőt kezelők, valamint a lövegirányzók a köteléket, annak feltűnésétől kezdve, műszereikkel figyelték és követték. Enélkül az össztűz leadására sor sem kerülhetett volna! Az ütegparancsnok közlése szerint senki sem tudott a gépeken valamiféle jelzést megállapítani. A probléma leglényegesebb — és egyben legkényesebb — része azonban csak most következik.

A XI. fejezet ismerteti majd dr. Ölvedi Ignác a Néphadsereg ny. ezredese — hadtörténész — szerepét a „kassai provokáció" zsurnalisztikai kezelésénél.[14] Itten csak annyit, hogy Ölvedi szerint a gépeken alkalmazott sárga színezés (az előbb kifejtett okokból valószínűleg helyesebb „vélt színezés"-ről beszélni . . .), amelyet ő „sárga csík"-nak nevezett el és amely azóta is így szerepel a téma hazai említésénél, „perdöntő" (sic!) abban a vonatkozásban, hogy „Kassa bomba-

zása a német és a túlbuzgó magyar vezérkar második világháborús együttműködésének *legsikeresebb* akciója volt."[15]

Ölvedi érvelése szerint a „sárga csík" Máthé Kálmán tábornok, állomásparancsnok, azon „dokumentum értékű" (sic!) jelentése révén lett „perdöntő", amelyet a függelék I. 4. sz. melléklete szószerint ismertet.[16] A jelentés következő sorairól, illetve szavairól van szó: „Több szemtanú állítása szerint a repülőgépek ... a honvédségnél újonnan (sic!) bevezetett sárga színezéssel voltak ellátva."

A II. fejezet már rámutatott arra, hogy állomásparancsnokot a szolgálati szabályzat előírásai kötelezték arra, hogy a támadásról — mint országos jelentőségű eseményről, illetve mint különleges méretű katasztrófáról (!!) — jelentést készítsen. A jelentés idézett mondatának bevezetése „több szemtanú"-ra hivatkozik.

Kik voltak ezek a „szemtanúk", kell kérdezni.

Az erre a feladatra hivatottak, a hatósági légoltalom illetékesei, még inkább a honi légvédelmi figyelő és jelentőszolgálat szervei vagy közegei semmi esetre sem, mert ezekkel az állomásparancsnoknak, mint ilyennek, semmiféle kapcsolata sem volt, azoktól (semmiféle úton) semmiféle tájékoztatást sem kapott. Ezt meggyőzően igazolják a szóban forgó jelentés hiányosságai. (Lásd a következő fejezetet). Máthé tábornok június 27-én reggel maga közölte, hogy a tájékoztató értekezletig az eseményekről csak környezete „szóbeszédje" révén értesült. Megbízható, közvetlen, vagy pláne *„illetékes"*-nek nevezhető közlésről, vagy jelentésről szó sem lehetett!! A jelentés szerint ezek a „szemtanúk" (helyesebben a „vélelmezett" észleleteket, másod- vagy harmadkézből továbbadó személyek ...) a „honvédségnél *újonnan* (sic!) bevezetett sárga színezés"-ről beszéltek.

Honnét tudták ezek a meg nem határozható személyek, hogy a legújabb, az „újonnan bevezetett", vagy a még egy hét előtt érvényes színezésről volt-e szó? Honnét tudhatták, mikor a beszámoló hazai történész (aki hivatkozik a birtokában levő rendeletre ...) e színezés méreteit maga is tévesen közli, amikor az ötven centiméter helyett hetven-nyolcvan centiméternek hiteti a „sárga csík" szélességét?

A világnézeti dogmáktól nem befolyásolt tárgyilagos kutatónak ilyen szempontok alapján kell a körülményeket, az állomásparancsnok „dokumentum értékű"-nek mondott jelentését vizsgálni. Azt a papírt, amelyet a Néphadsereg tábornokai és tisztjei számára kiadott (belső terjesztésű") HONVÉDELEM folyóirat „megfontolt, min-

den feleslegtől megtisztított, katonás, félreérthetetlen hangvételű és éppen ezért a sárga sávok kérdésében perdöntő (sic!) jelentésnek" tekint.[17]

A következő fejezet ezzel a „méltatással" még bővebben, de más szempontból kíván foglalkozni.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A VI. FEJEZETHEZ

1. Lásd részletesebben a XVII. fejezetben.

2. A fehér szín jól elüt a sötétebb (pl. tarkafestésű) háttértől. A vörös és a sárga színek, miután hullámhosszuk miatt kevésbé szóródnak és nyelődnek el, megbízhatóbban érzékelhetők. Általában a sárga szín árnyalatai terjedtek el.

3. Pl. a célrepülésre, vagy célvontatásra használt, illetve a kiképzési célokat szolgáló egységektől. Az angol „Air Enthusiast" folyóirat 1974 januári száma színes képekben érzékelteti az ilyen célzattal a géptörzsre festett sárga sávokat. (A lap, illetve hasonló tárgyú képsorozat Ormay József, illetve az oshawai Magyar Aeromúzeum birtokában.) A sárga színezés csíkok, sávok, gyűrűk és más mértani alakok formájában, már 1940-ben használatos volt az amerikai, finn, japán, kínai, szovjet, stb. légierőknél is.

4. A németektől a finnek által vásárolt szovjet Poltawa mintájú zsákmánygép felső része sárgára volt festve. A finn „Suomen Ilmavoimien Historia 9" sorozatban (Tietoteos Kiadó, Helsinki 1982) a szovjet bombázókról szóló füzet 73. oldalán látható egy „IL-4" típusú szovjet bombázó fényképe a következő magyarázó szöveggel: „DF-25" (Ez volt a gép későbbi finn lajstromszáma) 12. 10. 42. A gépek felső része sárgára van festve ..., (Ormay József, illetve az oshawai Magyar Aeromúzeum közlése ...) ugyanígy sárgára festették a németek azoknak a csehgyártású B. 71 mintájú gépeknek az orrát, amelyeket a bolgároknak adtak el, illetve amelyeket a németek maguk célvontatásra használtak.

5. Az egyik ilyen kezdeményezés lehet az a javaslat, amelyet a XXXII. sz. „Fluko" („Flugwachkommando", megfelelt a mi „kerületi légvédelmi központunk"-nak), valószínűleg Alsóausztriában működve, röviddel az „Anschluss" után terjesztett fel, a figyelőszolgálat („Flugwachdienst") ellátásának megkönnyebbítésére. („Fr RL 6-34")

6. „Fr RL 6-80"

7. Sem a rendelet pontos dátumát, sem annak szó szerinti szövegét nem sikerült megállapítani. Két egymástól független, de mindenképpen megbízható forrás, egymással teljesen megegyezően, így közli a rendelet értelemszerű szövegét:
„A légierők felriasztott egységeinél a következő színjelzéseket kell azonnal alkalmazni. A gépek orra, a motorburkolat teljes hosszában, a vezérsíkok a belépőélig az egyidejűleg kiutalt sárga festékkel átfestendők." — A közlések még hozzáteszik, hogy egyes alakulatok — az „ideges" légvédelemre való figyelemmel — még a szárnyvégek alsó részeit is sárgára mázolták. — Egyidejűleg mind a légierők vadászalakulatai, mind a légvédelmi tüzérség utasítást kaptak arra, hogy minden gépre, amely nincsen ellátva az elrendelt sárga színezéssel, tüzelni kell.

8. „Fr RL 9-54", „Fr RL 7-49"

9. HU 1981 augusztus, 6. old.

10. A kézírásos napló az oshawai Magyar Aeromúzeum birtokában van.

11. Így például Pintér István, a Párttörténeti Intézet főmunkatársa az ÉS 1979. március 26-i számában, dr. Ölvedi Ignác a Honvédelem 1981 9-10. számaiban, stb.

12. Ezek az értékek természetesen nem érvényesek sötét háttérben felvillanó nagy fényerejű pontszerű fényforrásokra. Bonyolult lenne az ilyen fényforrásokat, azok észleleteit (amelyek a szóban forgó sárga színezés eseteiben amúgysem kerülnek szóba) figyelembe venni.

13. Dr. Ölvedi Ignác, aki a rendeletet ismételten idézi és így annak szövege nyilvánvalóan birtokában van, a „sárga csík"-ot ismételten 70–80 centiméter szélességűnek mondja.

14. A „zsurnalisztikai" jelző nem indokolatlan. Ölvedi magát ugyan „tanulmányozó történésznek" nevezi (pl. az ÉS 1979. április 29-i számában közölt ismertetése bevezetésében . . .), de mert a forráskritika szigorú alkalmazását gyakran ideológiai szempontokkal helyettesíti, közléseit indokolt „történelmi zsurnalisztiká"-nak nevezni.

15. ÉS 1979. április 29. „A sárga csík". Utolsó bekezdés.

16. „M 199–120" tartalmazza a jelentés szó szerinti német fordítását.

17. A Honvédelem 1981 10. számának 116. oldalán az első hasábban.

VII. AHOGYAN MA AZ EGYKORI KASSAI ESEMÉNYEK LEFOLYÁSÁT LÁTJUK

(Ami már bizonyos és ami még tisztázásra vár)

Az 1941. június 26-i kassai támadással összefüggő egyetlen körülmény, amely a HM VI. csoportfőnökségét még néhány hétig foglalkoztatta, annak megállapítása volt, hogy miért nem kapott a város légoltalmi központja idejekorán figyelmeztető értesítést a 7. (miskolci) kerléköztől, a város felé közeledő kötelékről? A kérdés annál inkább indokolt volt, mert a 7. kerléköz, amelyhez Kassa tartozott, ugyanezen a napon több más légo. közület számára elrendelte a riasztást. Ezeket a körülményeket a csoportfőnökség akkor tisztázta.[1]

Első körülményként a honi légvédelmi figyelő- és jelzőszolgálat hiányai voltak megállapíthatók. Ez az egyébként országos katonai szervezet a támadás napján a pár nap előtti aktiválása kezdeti állapotában volt, hiányos felszereléssel, szükségszerű híradó rendszerrel, elégtelen kiképzéssel és semmi gyakorlattal. A figyelőörsök személyzete idősebb korosztályokból állott, a visszacsatolt országrészekben nyelvi nehézségek még növelték a zavart.[2]

Célszerűnek tűnik a közvetlenül Kassára vonatkozó körülmények vizsgálata előtt az egész észak-magyarországi térség viszonyait szemügyre venni. A kassai támadás napján — leszámítva a Kárpátalján észlelt szovjet légitevékenységet — a figyelőörsök több mint húsz ízben jelentettek „ellenséges" repüléseket.[3] A csoportfőnökség és a lgv. hdt. által július elején végzett közös ellenőrzés folyamán azután kiderült, hogy túlnyomórészt vagy a keleti arcvonalról visszatérő német kötelékeket, vagy saját gépeket jeleztek „ellenséges"-nek. Csupán néhány olyan eset maradt,[4] amelyek a bizonyosságot megközelítő valószínűséggel szovjet gépekre — feltehetően felderítőkre — utaltak.

A június 25. és 27. között Kárpátalja légterében megállapított, élénknek nevezhető, de általában nem támadó természetű szovjet felderítő tevékenységet — a felvonuló honvédségi „Kárpát-csoport" csapatmozgásaira való figyelemmel — (lásd a függelék I. 3. sz. mellékletének vázlatait) katonai szempontból természetesnek kell találnunk. Bizonyos fokig még azt is, hogy ez a „passzív" felderítés a tiszavölgyi vasútforgalommal szemben több ízben (!!) fegyveres ag-

resszióig fajult.[5] A szovjet arcvonal gyors visszavételével, illetve a szovjet repülőalapok ugrásszerű távolodásával, az Észak-Magyarország feletti szovjet légitevékenység rohamosan csökkent, majd teljesen megszünt.[6] Annyira, hogy a HM is enyhítette az elrendelt „légo. készültség" (elsősorban elsötétítés) fokozatait. Egyidejűleg a HM erőteljesen interveniált a „Luftflotte-4"-nél azért, hogy utóbbi a Sziklaközponton át egyeztesse a német kötelékek átrepüléseit a jelzőszolgálattal. Ez utóbbi okból, de az arcvonal változott helyzete miatt is, ugyancsak elmaradtak az ország északi légteréből a hadműveleti német repülések.[7]

Amint már ismertettük, 1941 júniusában Kassa város légo. központja még a miskolci kerléköztől várta az esetleges veszély jelzését. Ezen még az sem változtatott, hogy a honi lgv. és fi. szolgálat 7/41 sz. örse Kassa közvetlen határában volt telepítve.[8]

A HM VI. csoportfőnökség és a lgv. hdt. már említett utólagos közös felülvizsgálata révén kitűnt az is, hogy bár a miskolci kerléköz a kassai támadás napján több ízben riasztást rendelt el (így Miskolc, Ózd, Sátoraljaújhely, stb. körzeteiben —, lásd a függelék I. 4. sz. mellékletében a lgv. hdt. jelentéseit . . .) egyetlen egy esetben sem volt határozottan megállapítható, hogy valamiféle kötelék Huszt-Munkács légteréből nagyjában nyugati irányba repült volna. Ennek a honi figyelőszolgálat már említett kezdeti hiányosságai miatt még két oka lehetett. Egyrészt a feltételezett kötelék Ungvártól keletre már szlovák légtérben mozgott, másrészt a Latorcától keletre, hozzávetőleg 2000 méter magasságban zárt felhőtakaró akadályozhatta e takaró felett repülő kötelék földi megfigyelését.[9]

Ezzel egyértelműen tisztázottnak vehetjük az elkésett kassai riasztást magyarázó körülményeket.

Nem ilyen egyértelmű annak megállapítása, hogy milyen irányból érkeztek a bombadobók Kassa légterébe?

A június 26-i eseményekkel foglalkozó valamennyi (!) hazai közlés szerint a kötelék délkeletről, nevezetesen Garbócbogdány irányából közelítette meg a várost. De —, bizonyos ez? Jogosnak vélem a kérdést feltenni, mert az idézett felfogás az én révemen (ti. a LK július 1.-i számában foglaltak révén) lett általános. Ma már ugyanis nem bizonyos, mi több, kétséges, hogy az időközben általánossá lett felfogás pontosan tükrözi-e a megközelítés irányát, vagy csak általánosnak tekintendő.

Garbócbogdány, illetve a délkeleti irány, a kassai polgármester „kárjelentésében" mint a Heringes-dombon felállított 2. sz. helyi

figyelőörs észlelete és közlése szerepelt. Így vette át az általam szerkesztett LK 1941. július 1-i száma, majd így került a német monográfiámba,[10] és lett a hazai ismertetésekben általános. A legújabb ismeretek azonban némi pontosítást indokolnak.

A 2. sz. helyi figyelőörssel magam beszéltem június 27-én Kassán. Kb. 18—20 esztendős, valószínűleg szlovák nemzetiségű (magyarul folyékonyan beszélő) élénk észjárású fiatalember (levente?) volt, aki azonban nem volt az előző napi (!) észleletei minden részletét illetően eléggé határozott. Így például nem tudott világosan emlékezni arra, hogy három, vagy négy gépből álló köteléket észlelt-e, azok milyen alakzatban repültek, stb. E bizonytalanságok ellenére nem kételkednék a jelentett megközelítési irány teljes pontosságában, ha nem lenne egy némileg eltérő észlelet is. A VI. fejezetben említett és a bombadobás perceiben Kassa keleti határán geodétikus méréseket végző „földmérő", akinek a kapcsolatos egyéb megfigyelései igen meggyőzőek, a Kassa légterébe való belépést úgy látta és általa készített vázlaton úgy rögzítette (!), ahogyan azt a függelék IV. 4. sz. vázlat mutatja. Eszerint a szlovák légtérből[11] belépő kötelék inkább keleti, semmint délkeleti (pontosabban talán kelet-délkeleti) irányból, de mindenképpen szlovák terület felől lépett a város légterébe. Ez így szőrszálhasogatásnak tűnik, de indokolttá válik akkor, ha valaki (többé-kevésbé önkényesen) kizárólag a megközelítési irány alapján messzebb nyúló következtetéseket kíván elhitetni.[12]

Ma már — szöges ellentétben az első feltételezésekkel — egészen kétségtelen a bombakioldást megelőző „célra való rárepülés" iránya. A polgármesteri jelentés szerint — amelyet a LK hivatalos ismertetése, majd a német monográfiám is átvett[13] a délkeleti irányból berepülő kötelék először megkerülte a várostól nyugatra emelkedő Bankó-hegyet, majd visszafordulva, tehát nagyjából nyugatról keletre repülve, oldotta ki a bombáit és hagyta el a légteret. A kötelékre tüzelő üteg parancsnokának hitelt érdemlő közléséből tudjuk (de egyéb körülmények is erre engednek következtetni . . .), hogy ennek pontosan az ellenkezője igaz, úgy ahogyan azt a függelék vázlatai mutatják. A kötelék már a célterületre való első rárepülésnél kioldotta a bombáit, majd egy „balforduló" után távozott nagyjában kelet-délkeleti irányban.[14]

Nem teljesen egységesek a vélemények a kötelék nagyságát, azaz a gépek számát illetően. Én magam először — teljesen helytelenül — kizárólag a találati kép alapján, két gépet feltételeztem. Ez már azért is helytelen volt, mert a támadás évében nem volt olyan tekintetbe

jövő géptípus, amely a Kassára dobott bombasúlyt (és számot) másodmagával szállítani képes lett volna. Az egyetlen német jelentés, amely (valószínűleg a Luftwaffe-nak a Sziklaközpontban lévő törzse tájékoztatása alapján . . .) kissé bővebben emlékezik meg a kassai eseményekről, négy gépet vélt tudni. Krudy Ádám (azóta minden lényegesebb részletben megcáfolt) sajtóközleményei igen határozottan négy gépet, két géppárt, „jellegzetes német alakzatot" említenek. A Krudy-közlésektől, kétségtelen megbízhatatlanságuk miatt eltekinthetnénk, ha egy megbízható másik szemtanú, Chirke Jenő nem emlékezne ugyancsak négy gépre, két géppárra. Számomra ezt a kérdést a 217. üteg parancsnokának és Szabó János „földmérő" ebben a vonatkozásban minden részletben megegyező észleletei, illetve közlései döntik el.

Mind a mérnök, mind az ütegparancsnok három gépről referáltak. Utóbbi észleletet megerősíti az üteg azon személyzete (számszerint legalább hatan), akik beosztásuk kötelmei révén optikai műszerekkel tartósan figyelték és követték a kötelék mozgását. Véleményem szerint a találati kép egészen egyértelműen három gépre utal. Az pedig — ha négy gépet feltételezünk — teljesen valószínűtlen, hogy egy négyes-kötelékben három gép bombázott volna, a negyedik nem.

Az ütegparancsnoki közlés „szorosan felzárkózott háromszögalakú" alakzatról beszél — amit a találati kép mindenben megerősít. Lényegében megegyező Szabó „földmérő" észlelete is. A kötelék repülési magasságát a megfigyelők ezer méter körül vélték. Objektív módon döntötte volna el a kérdést (az esetenkénti ismert „közegellenállási tényező" ismeretében) a bombatölcsérekben lemérhető behatolási mélység, de (amint azt már ismertettük) erre a HM-től és a HTI-től kirendelt és július első napjaiban Kassán járt szakbizottságnak nem volt lehetősége, mert a bombatölcséreket időközben betemették. (A bizottság rendelkezésére állottak azonban László Árpád tüzoltóparancsnok, városi légoltalmi előadó által megbízhatóan megállapított tölcsérméretek. Lásd a VIII. fejezetet.)

A támadókra tüzelő üteg parancsnokának az alkalmazott lőeljárásnál a cél repülési magasságát ismernie kellett, illetve az a lőelemek egyik alapjául szolgált. Az ütegparancsnok úgy emlékezett, hogy az egyetlen össztűz[14a] leadásánál az üteg 1200 métert vett repülési magasságnak. Miután az ütegparancsnok tájékoztatása szerint a robbanópontok aránylag jól feküdtek, feltehető, hogy a mondott magasság megközelítően helyes volt. Ugyanehhez az eredményhez vezet Héderváry-Konth János százados észlelete is, ki — beosztottja, Trux főhadnagy társaságában — a bombák robbanása után a laktanyája udvaráról figyelte (a valószínűleg már távozó) gépeket. (Lásd bővebben a IV. fejezetet). A híradólaktanya hozzávetőleg 2 kilométer távolságban volt a bombaszőnyeg központjától. Miután Héderváry és Trux a távozó gépek részleteit szabad szemmel is jól érzékelték, a figyelőtávolság 1500 méternél semmi esetre sem lehetett több, inkább kevesebb. Ebből legfeljebb ezer méteres repülési magasságra lehetne következtetni.

Sem a kötelék alakzatának, sem (a bombakioldásnál) a repülési magasságnak nincsen okozati köze a támadás alapvető kérdéséhez (a bombadobók nemzetiségéhez), de a kép teljességéhez, illetve helyességéhez tartozik. Ezekkel a részletekkel tehát nem kell tovább foglalkoznunk.

Ami a Kassát bombázó kötelék gépeinek típusát illeti, csak egyetlen vonatkozásban nincsen kétség: kivétel nélkül valamennyi észlelő kétmotoros egyfedelű gépet látott.[15] Ezzel azonban megszűnik az észleletek egyezése — kivéve egy negatív körülményt. A IV. fejezetben foglaltak szerint Chirke Jenő hivatásos repülőtiszt és Ledényi József az ugyancsak igen gyakorlott és tapasztalt repülő (aki az Akadémia számára mint oktatási segédleteket, repülőgépmodelleket készített!!) egyetértettek abban, hogy számukra ismeretlen, eddig soha nem észlelt típusú, de egészen határozottan *nem német hadrendi* gépeket láttak. Ledényi még a számára teljesen ismeretlen motorzúgásra is utalt. A függelék IX. jelzésű melléklete közötti vázlatos rajzok jól érzékeltetik a tekintetbe jövő bombázógépek körvonalainak, sziluettjeinek, nagy hasonlóságát. A típus megállapítása tehát semmi esetre sem volt könnyű dolog. Nem csoda, hogy az egyébként is gyakorlatlan figyelőörsök, vagy a légvédelmi tűzfegyverek ebben a tekintetben iskolázatlan személyzete, vagy akárki más, akinek nem volt ezen a területen megfelelő gyakorlata, a típusra vonatkozóan még akkor is kétséges értékű megfigyelést közölt, ha az észlelést optikai eszközökkel végezte. A zavaros, ellentmondó, gyakran célzatosan félrevezető közlések tömegei közepette legcélszerűbb a kassai támadók géptípusa feletti elmélkedést félretenni addig, amíg *objektív* módszerrel folytatott vizsgálat megnyugtató *objektív* eredményhez nem vezet.

A következő vonatkozás ismét teljesen egyértelmű. Egyetlen szemtanú sincsen, aki a gépeken valamiféle nemzetiségi azaz felségjelet észlelt volna.[16] Ez a megállapítás annál lényegesebb, mert a kiadott táblázatok és az iskoláztatás révén a kötelék gépeit figyelők

ennek megállapítására lettek volna a legalkalmasabbak, vagy egyedül alkalmasak. A felségjelek hiányát tehát tényként könyvelhetjük el.

Sok félreértésre adott okot, sőt gyakran célzatos félrevezetésre szolgált az úgynevezett „sárga csík", vagy „sárga tengely" jelzés, akár valódi, akár mondvacsinált észlelet alakjában. Magának a megkülönböztető, egyben azonosító sárga (vagy más!) színű, a repülőgépeken *világszerte* alkalmazott jelzéseknek a kérdése annyira sokrétű és egyben a tisztázása annyira lényeges, hogy azzal az előző VI. fejezet kimerítően foglalkozik. A kassai bombázók esetében azonban felmerül egy igen indokolt rokon kérdés is:

Volt-e egyáltalában a kötelék gépein valamiféle „sárga" jelzés megállapítható? A távcsövével figyelő és a sárga jelzés felismerésében kétségtelenül gyakorlott Chirke Jenő szerint, amint azt a függelék IV. 1. sz. mellékletében fakszimilében közölt levele tanúsítja: „A párás kék éggel a háttérben lehetetlen volt határozottan megállapítani, hogy volt-e sárga tengelyjelzés a gépeken".

A megfontoltan és tárgyilagosan beszámoló Szabó János földmérő a gépeken *semmiféle* jelzést nem tudott felfedezni, igaz, hogy ő szabad szemmel végezte megfigyeléseit. Amint azt már ismételten hangsúlyoztuk, a gépekre tüzelő 217. ütegben, magán az ütegparancsnokon kívül legalább öt személy, a szervezetszerű beosztása révén, távcsővel vagy távmérővel követte a köteléket. Ez a tevékenységük előfeltétele volt az össztűz leadásának! Egyikük sem tudott a géptesteken valamiféle jelzést megállapítani.[17]

A már említett Héderváry szds, Trux fhgy.-gyal együtt a gépeket egyszínű ságás-barna testűeknek látta, bármiféle jelzés nélkül. Ez a megfigyelése értelemszerűen azonos a lőszerraktár őrparancsnokának — aki távcsövével végezte a megfigyeléseit — szóbeli közlésével.

Egészen bizonyos, hogy a kötelék 30 bombát dobott le. Huszonkilencet Kassa területére, egyiket — valószínűleg egy ún. „bentragadt" egységet — már a város elhagyása után a Kassa melletti Enyicke község zárdájának kertjébe. Ez az utóbbi, valamint a már említett Kis utcai bomba nem robbantak.[18] Mindmáig vitán kívül áll a 29 bomba találati képének és az egyes rombolások természetének helyessége úgy, ahogyan azt a polgármesteri kárjelentés közölte —, illetve arról a II. fejezet mellékletei a függelékben beszámolnak.

Helytelen az a számos hazai ismertetésben olvasható kifogás, miszerint a Kis utcai bombáról a kiásása után nem készült volna felvétel, illetve az adatait nem állapították volna meg. A polgármester felterjesztett jelentésében részletesen szerepeltek a László tüzoltóparancsnok által közölt méretek (innét kerültek azok a félhivatalos Légoltalmi Közleményekbe), amint mellékelve volt a kiásott bombatestről készült több felvétel is.[19]

Teljesen alaptalan az a — bizonyíthatóan Krudy Ádám által útjára engedett — híresztelés is, mintha a Kis utcai bombatesten a kétfejű cári-sas lett volna látható.[20] Arról viszont magam is meggyőződtem, hogy a bombatesten — általam ki nem betűzhető — cirill jelzések voltak megállapíthatók. E feliratokat (betűkből és számokból álló csoportokat) sajnos tudomásom szerint senki sem rögzítette és azok a homályos felvételeken sem voltak kibetűzhetők. Brenner Jenő alezredes „nyilakozata" szerint (a függelék IV. 2. sz. mellékletében) egy bombamaradványon (bombafej a fejgyújtó részével . . .) az alakulat „ruszin tolmácsa" a „Putylov" felírást vélte kibetűzni. Szakértők már kezdettől kételkedtek abban, hogy a bombatest ezen helyén a gyártó (vagy szerelő) cég teljes neve szerepelt volna. Valószínűnek tűnik, hogy egy cirillbetűcsoportot (esetleg szám- és betűcsoportot) egészítettek ki, némi képzelőerővel, „Putylov" felírásnak. Egészen kétségtelen viszont, hogy a feltalált bombamaradványokon, amennyiben azokon egyáltalában valamiféle jelzés, megjelölés volt megállapítható, mindig cirillbetűkről volt szó. Más maradvány eddig nem került elő. Ezzel a részlettel a VIII. fejezet még kimerítőbben foglalkozik.

Az is bizonyos, hogy a város területén megállapított egyetlen fel nem robbant bomba súlya a polgármesteri jelentés ill. a tűzoltóparancsnok megállapítása szerint 105 kg. volt,[21] tehát abba a 100 kg.-körüli súlycsoportba sorolható, amely a szovjet bombázók felszerelését is képezte. A legutóbbi esztendőkben felmerült az a kérdés, hogy a többi bomba is ebbe a súlycsoportba tartozott-e, vagy a kötelék vegyesen dobott a száz kilogrammosokkal azoknál könnyebb, pl. ötven kilogramm súlyú, egységeket is?[22] Ma már aligha lehet a szakember számára is meggyőző módon kimutatni, hogy a kassai kárhelyek melyikén okozta 100 és melyikén 50 kilogrammos vagy másmilyen bomba a rombolást? Említettük, hogy a bombatölcséreket betemették mire a HM és a HTI bizottsága — többek között ebből a célból is — július első napjaiban Kassán járt.[23] Maga a kárt szenvedett épületrész (különösen ha csak a rombolás felvétele áll rendelkezésre) csak kivételesen szolgálhat megbízható utalással a töltet (tehát a bomba) súlyára. Az optikailag megállapítható rombolás természete és mértéke annyira függ a kérdéses épületelem

szerkezetétől, szilárdságától, a töltet távolságától, elhelyézésétől és egyéb körülményektől, hogy ún. „visszakövetkeztetések" levonása felettébb fogas feladat.[24]

Én magam más okból csatlakoznék Makay-Hollósy a 23. lábjegyzet alatt közölt megállapításához. Nem tartom valószínűnek, hogy az a kötelék, amely csak egyetlen — azonos fajtájú — célcsoport ellen tervezte vállalkozását, különböző súlyú bombákat szállított volna, még akkor is, ha a gépek bombafelfüggesztő berendezése erre módot adott volna. Véleményem szerint a Kis utcai bombából a találati kép többi egységeire is lehet következtetni.

A keletkezett károk természete és nagysága semmiféle okozati összefüggésben sem áll a bombadobók kérdésével és így azzal — túlmenően a II. fejezetben foglaltaktól — felesleges tovább foglalkoznunk. Az ún. „véres veszteségek" — tehát a halottak és sebesültek számának — kérdését azonban más okból kívánom szóvá tenni.

A LK július 1-i számának 202. oldala 31 halottat, 19 súlyos és 12 könnyebb sérültet közölt. Azokat a számokat, amelyeket a június 27-i értekezleten jelenlévő rendőrfelügyelő ismertetett és amelyeket László Árpád tűzoltóparancsnoktól is megkaptunk. A lap következő száma azután a polgármester által július első napjaiban jelentett számokat ismertette: 32 halálos, 50 súlyos és 220 könnyű sérülést. Ez volt az utolsó (és bizonyos értelemben egyetlen írásbeli ‚*hivatalos*'!!) közlés a támadás „véres veszteségeiről".[25] A veszteségekkel összefüggően még egy körülményt kell — mint tisztázottat — kiemelni. A „kassai provokáció" egyes hazai kommentátorai szerint (pl. Ölvedi Ignác) a támadás általuk feltételezett „tervezői azért választották az ismert időpontot (azaz 13 órát), mert tudták, hogy az „akkori" szokások szerint 13 óra körül tartózkodnak a legkevesebben a laktanyákban. Amint tudjuk, ennek pontosan az ellenkezője igaz. 13 óra volt a délelőtti foglalkozás befejezése, az ebédkiosztás ideje, ekkor voltak az őrségváltások, eligazítások, kihallgatások stb. tehát gyakorlatilag ekkor tartózkodtak a legtöbben a laktanyában. Ez magyarázza a honvédségi személyek magas arányszámát a halottak és a sebesültek között.

A Kassán, június 26-án lefolyt események mai értékelése nem lenne teljes, ha nem szólnánk még négy további körülményről: a támadás után még háromszor történő riasztás magyarázatáról, az az állomásparancsnok által még a támadás estéjén (a szolg. szab. 365. pontja alapján) továbbított jelentésének, valamint az I. lgv. hdt. parancsnokának a vezérkar főnökéhez intézett és a kassai eseményekkel foglalkozó másnapi jelentésének elemzéséről, végül arról a felettébb fontos kérdésről, hogy a megállapításaink szerint, a támadást követően, ki kinek és hogyan küldött jelentést, pontosabban: a vezérkar főnöke (az illetékes osztályai előadásának alapján . . .), miből következtetett — ha egyáltalában következtethetett — szovjet kötelékre.

1. A támadást követő további riasztások június 26-án

A rendelkezésünkre álló egykori jelentések alapján[26] mint tényt fogadhatjuk el, hogy a támadást követő másfél órán belül még háromszor (a nap folyamán tehát összesen négyszer . . .) szólaltak meg a város szirénái. Mivel az illetékes (miskolci) kerléköz és a város hatósági légoltalmi központja között még az esti órákban sem állott helyre a közvetlen (vezetékes) összeköttetés,[27] az is bizonyos, hogy a hatósági légoltalom helyi figyelőörseinek jelentése alapján szólaltatták meg a szirénákat. Nem vitás, hogy semmi esetre sem a szovjet kötelékek jelentek meg ismételten Kassa légterében, hanem az ellenőrzés céljából kirendelt „saját" vadászok.[28] Azt a körülményt, hogy a „kassai provokáció" krónikásai által az állomásparancsnok „dokumentum-erejűnek"[29] előléptetett „rutinszerű" jelentése ezeket a „saját" vadászokat is mint „ellenséges" gépeket említi, mint „adminisztratív elírást" könyvelhetjük el. A támadást követően Kassa irányába rendelt vadászokról csak hiányos és nem feltétlenül megbízható adatok állnak rendelkezésünkre. Az I. lgv. hdt. jelentése szerint (függelék I. 4. sz. melléklete), a hadtest — a kerléköz útján — egy teljes vadászszázadot irányított Kassa fölé, de a város légterében csak egy géppár, majd egy magányos gép jelent meg. Lehet, hogy a géppár Kiss Zoltán rep. főhadnagy volt, kísérőjével, Szentgyörgyi Dezső őrmesterrel, a magányos gép pedig Gyenes László főhadnagy. Egyes közlések szerint Kiss Zoltán és kísérője kétszer jelentek meg a város felett. Először, a heves elhárítótűz hatására visszafordultak és csak rádióértesítés után szálltak le az akadémia repülőterén. (Ezt a részletet nem sikerült tisztázni . . .), bár Kiss Zoltán maga színes beszámolóban írta le az ezzel kapcsolatos élményeit. Sajnos, ez a beszámoló, annyira eltér a valóságtól, hogy csak kis részben alkalmas az események tisztázására.

Az említett „vak" riasztások ismét bizonyítják a helyi figyelőörsök gyakorlatlanságát. Felségjel ide, vagy oda, a kétfedelű egymoto-

ros vadászgépeket nem tudták megkülönböztetni a kétmotoros egyfedelű bombázóktól.

2. Az állomásparancsnok géptáviró-jelentése.

A II. fejezet 3. és 4. bekezdései elmondották, hogy az állomásparancsnok — esetünkben Máthé Kálmán vezérőrnagy — a támadást követően kinek, miért és mit volt köteles jelenteni. A függelék I. 4. sz. melléklete szószerint tartalmazza a június 26-án este 21 óra 40 perccel keltezett géptáviratot is. A jelentés első mondatából megtudjuk azt a felettébb fontos (később még részletesebben megvizsgált . . .) körülményt, miszerint az állomásparancsnok hozzávetőleg a támadás után másfél órával személyesen (!!) távbeszélőn jelentett a légügyi főcsoportfőnöknek[30] és ezzel máris eleget tett a szolg. szab.-ban elrendelt kötelezettségének. E szóbeli jelentés tartalmáról semmi bizonyosat sem tudunk —, arra csupán következtetni van módunk. (Ezt tesszük majd a fejezet befejező részében.) Annál inkább van lehetőségünk a függelékben közölt géptávirati jelentést megvizsgálnunk és konkretizálni azokat a hiányosságokat és tévedéseket, amelyekre a II. fejezet már általánosságban rámutatott.

Első pillantásra csodálatosnak tűnik, hogy a hét órával (!) a támadás után útjára indított jelentés sem a veszteségeket, sem a ledobott bombák számát nem közli helyesen —, még megközelítően sem. Ez a csodálatosnak tűnő körülmény azonban érthető, sőt természetes lesz, ha meggondoljuk, hogy az állomásparancsnoknak, mint ilyennek, semmiféle szolgálati (hivatalos) kapcsolata sem volt a város légoltalmi szervezetével, legkevésbé a figyelőrendszerrel. Amit tehát a hatósági légoltalom szervezete már két órával a támadást követően pontosan tudott, az még este sem érte el az állomásparancsnokot. Ez még nem minden.

Az állomásparancsnok jelentése semmit sem mond a város légvédelmét ellátó tüzércsoportról, jelesül a 217. ütegnél történtekről.[31] Ez a körülmény pedig azt érzékelteti, hogy az állomásparancsnoknak a légvédelemhez (beleértve a honi lgv. figyelő- és jelentő-szolgálatot is . . .) sem volt szolgálati, tehát illetékességi kapcsolata. Amit e vonalról megtudott, azt csak „szóbeszéd" útján tudhatta meg. Van azonban még tovább is. A jelentés „expressis verbis" azt az állítást tartalmazza, hogy a riasztás „ellenséges (!!) gépek megjelenésével kapcsolatosan"[32] történt. Ha tehát otthoni kommentátorok ezt a jelentést mint „dokumentum-erejű bizonyítékot" kívánják szerepeltetni, akkor az „ellenséges" jelzőt mint tudatos megtévesztést kellene felfogni. Ezt a megtévesztést még az sem enyhítheti, hogy a jelentés ugyanekkor a felségjel hiányát és a megtévesztő „sárga színezést" is említi, igaz, hogy csak mint több szemtanú közlését, azaz „szóbeszéd" jelleggel.

Ezen egyértelmű hiányosságok miatt hibáztatható-e az állomásparancsnok jelentése?

Semmi esetre sem.

Azzal, hogy jelentette az eseményt, eleget tett a szolg. szab. előírásainak. Részletesebb, megbízhatóbb közlésekhez egyszerűen hiányoztak a szervezetszerű szolgálati adottságai. A látszólag visszás helyzet (ti. a hiányosan megtévesztő jelentés . . .) azáltal állott elő, hogy a légitámadással — annak összes következményeivel — előálló állapot egészen más természetű szervezési adottságokat kívánt, mint amilyent a szolg. szab. szerkesztői annak idején elképzeltek. Akármint is van, a jelentés létrejöttének, valamint szolgálati természetének körülményei semmi esetre sem jogosítanak arra, hogy a géptáviratból a támadók célzatára vonatkozó alapvető, sőt hisztoriográfiai következtetéseket vonjunk le úgy, ahogy azt a „Honvédelem" folyóirat tette. Amikor a „Honvédelem" szóban forgó ismertetésének szerzője (az állomásparancsnok jelentésében[33] egészen mellékesen említett) „sárga színezést" központi jelentőségűnek állította be, akkor — olvasói tájékozatlanságát kihasználva — a jelentés természetét a saját politikai céljainak megfelelően „manipulálta". Erre való figyelemmel indokolt megismételni az előző fejezet azon befejező szavait, amelyekkel a „Honvédelem" (ismételjük: kizárólag a Néphadsereg tábornokai és tisztjei számára szerkesztett „belső terjesztésű" folyóirat . . .) olvasói számára a géptáviratot jellemezte:

„ . . . megfontolt, minden feleslegtől megtisztított, katonás, félreérthetetlen hangvételű és éppen ezért a sárga sávok kérdésében perdöntő (sic!) . . . "

Ezt az ismétlést elsősorban az indokolta, hogy ez a példa is jellemző a „kassai provokáció" egészének otthoni kezelésére. A támadás eseményeivel közvetlenül összefüggő hivatalos iratok közül azonban nem az állomásparancsnoki géptávirat az egyedüli, amelynek értelmét utólag „manipulálták". Ilyen még az I. lgv. hdt. június 27-i kiértékelő jelentése is.

3. I. lgv. hdt. június 27-i kiértékelő jelentése

Ezt a jelentést a „kassai provokáció" hazai irányítói az előbb ismertetett állomásparancsnoki géptávirattal együtt az időközben tarthatatlanná vált Krudy-beszámolókat helyettesítő „perdöntő" okmánynak léptették elő. A „kassai provokáció" irodalmában elsőnek Pintér István, a Párttörténeti Intézet főmunkatársa ismertette az ÉS 1979. május 26-i számában. E jelentés fakszimiléjét a függelék VII.-el jelzett mellékletei között találjuk.

Nehogy a „manipulált" jelző félreértésre adjon okot, le kell szögezni, hogy e papírt magát, a közölt formájában, minden vonatkozásban eredetinek (hitelesnek) kell tekinteni. A következőkben előadottak megértéséhez ajánlatos a függelékben közölt fakszimilét pontosan szemügyre venni.

A jelentést Justy (Justhy) Emil, a lgv. hdt. parancsnoka június 27-én 11 óra 15 perckor írta alá, tehát a megfogalmazása a támadást követő nap kora délelőttjén történhetett. Már az első bekezdés figyelmet érdemel.

Justy közli, hogy még a támadás napján „hughesen", „a részletek felderítése céljából" a kassai állomásparancsnokkal érintkezésbe lépett, majd ugyancsak a „részletek felderítésére" utasította (az ebben a tekintetben közvetlenül alárendelt) miskolci 7. lgv. ker. pk.-ot (légvédelmi kerületi parancsnokot) is. Arról a nagyon lényeges körülményről, hogy a kassai állomásparancsnokkal való „géptávirón érintkezésbe lépése" révén kapott-e felvilágosítást és mit, Justy jelentése nem szól. Nem lehet elhallgatni a Justy-jelentés azon pontatlanságát sem, hogy „7. lgv. ker. pk."-ot ír „7. hdt. lgv. pk." helyett. A miskolci hadtest — a kassaival ellentétben — még nem vonult el, tehát a „hadtest (hdt.)" elnevezést nem váltotta fel a „kerület (ker.)" megjelölés. Ez kicsiség ugyan, de arra vall, hogy a jelentés megszövegezője nem nagyon ügyelt a részletek helyességére. Az viszont már nehezen magyarázható, hogy miként várhatta a lgv. hdt. Miskolctól a „részletek felderítését", amikor a miskolci kerléköz előzőleg már jelentette, hogy Kassával (valószínűleg a postapalotában lévő hírközpont bombatalálatai miatt . . .) nem tud összeköttetésbe lépni.

Lényegesebb a Justy-jelentés két következő fejezete, amelyeknél először mint a jelentés felületes megszövegezésére valló körülményt kell említeni, hogy mind „Csejthey" alezredes, mind „Csirke rep. fhdgy." nevét hibásan írja. (Helyesen: „Csejtey", illetve „Chirke").

A jelentés harmadik bekezdésének első mondata szerint a támadók felségjele „a kedvezőtlen időjárás miatt" (sic!) nem volt felismerhető, majd (a következő mondatban) úgy véli, hogy „a felségjelek valószínűleg be voltak mázolva". A „sárga gyűrűt" viszont valamennyien felismerni vélték. Ezután következik a jelentés csattanója.

Chirke állítólagos (!) jelentése szerint a gépek 2—3 motorosak voltak, erősen visszahajló szárnyakkal és a Ju—52-höz „hasonlítottak" (!). Krudy viszont — Justy jelentése szerint — úgy vélte, hogy a támadók gépei a „saját" (!) Savoya típusú nehéz bombázókhoz „hasonlítottak" (!).

Nehéz elhatározni, hogy a lgv. hdt. szóban forgó jelentésének mely része az, amelyet vagy azért kell fejcsóválva olvasni, mert nem hiteltérdemlő, vagy azért, mert nehéz megérteni, hogy a légvédelmi hadtestparancsnok, még inkább a vezérkari főnöke, ilyen pongyola szövegezésű jelentést útjára engedhettek.

A jelentést — a géptípusokra vonatkozó kijelentései miatt — véleményadásra megküldöttem a oshawai Magyar Aeromúzeumnak. Ormay József, a múzeum szakembereivel való megtárgyalás után, a következő állásfoglalást küldötte:[34]

„Ezek a kijelentések semmi esetre sem származhatnak repülőtisztektől. Ez olyan tévedés lenne, mintha egy gépjárműszakember összetévesztene egy személyautót egy autóbusszal."

Krudy (állítólagos) közléseire ezt mondja a szakvélemény: „A honvéd légierő hadrendjében soha nem szerepeltek „Savoya nehéz bombázók", értsd „Savoya 79" mintájú gépek. A MALÉRT (Magyar Légiforgalmi RT) tulajdonát képező, 1938-ban vásárolt és forgalmi célokra használt öt „SM—75" típusú személyszállítógépet 1940-ben bevonultatták ugyan a Légierőkhöz, de azokat az ejtőernyősök kapták. Ezekre az óriási, hárommotoros, az oldalain háromablakos gépekre semmi esetre sem gondolhatott Krudy."

Ezeket az észrevételeket még kiegészítik egyéb tények is. Krudy a „Képes Figyelő"-ben megjelent első sajtónyilatkozatában „Martin-bombázókról", tehát szovjet „S—B2" gépekről, a későbbi, nagy port felvert közléseiben pedig a német légierő „H—111" mintájú bombázóiról beszélt. Egyszer így, máskor úgy.

Ormay József állásfoglalása az állítólagos Chirke megfigyeléssel kapcsolatban pedig ezeket mondja:

„A Ju—52-es gép árnyképe (sziluettje) bármely irányból tekintve olyan jellegzetes, hogy azt nem lehetséges más géppel a ‚hasonlóság' alapján összetéveszteni. Mindezen felül az oshawai Magyar Aero-

múzeum birtokában van a Chirke Jenővel 1979. augusztus 17-én, az oshawai repülőnapokon készített hangfelvétel. Ebben Chirke lépésről-lépésre beszámol az 1941. június 26. és 27.-i tevékenységéről. Ezek szerint Illy Sándor ezredesen (a repülő akadémia parancsnokán) kívül senkinek sem jelentett semmit, semmiféle nyilatkozatot nem adott, semmiféle jegyzőkönyvet sem írt alá."[35]

A fentiek kapcsán még mérlegelni kell Chirke Jenő 1979. aug. 12-i levelét, a függelék IV. 1. sz. mellékletében. Ebben a levélben — amely Chirke időrendben első (!) írott nyilatkozata a kassai eseményekről — arról van szó, hogy a párás kék ég és a ragyogó déli napsütés (nem pedig a „kedvezőtlen időjárás . . .") miatt nem lehetett megállapítani, (!) hogy a támadó gépek viselték-e azt a bizonyos „sárga gyűrűt" vagy sem.

Az előbbiekben közölt ismertetés után szükségszerűen merül fel ez a kérdés:

Miként jöhetett létre az ennyi helytelenséget tartalmazó jelentés? Megnyugtató feleletet ma már alig lehet adni. Én magam, a jelentés tartalmáért, de főleg annak formájáért elsősorban felelős hadtest vezérkari főnököt, Ambrózy Arnoldot jól ismertem, hiszen az akadémián négy évig osztálytársak voltunk, egy fegyvernemnél szolgáltunk és a bajtársi kapcsolatokat az akadémiai évek után is megtartottuk.

Ambrózyt mindenki igen lelkiismeretes, hajszálhasogatóan pontos (túlzottan „pedáns") adminisztrátornak, bürokratának ismerte, aki a szokott körülmények között aligha türhette volna a felsorolt pontatlanságokat, ellentmondásokat. Természetesen igyekeztem őt magát megkérdezni és ebből a célból hollétét megállapítani. Sajnos, mire soraim elérhették volna, elhunyt. Utódjával, aki az eseményeket követő egy évvel később lett a lgv. hdt. vezérkari főnöke, sikerült ugyan — közvetett úton — kapcsolatba kerülnöm, de ő már nem tudott felvilágosítással szolgálni.

Jól ismertem Justy (Justhy) Emilt is, aki az OLP-nél, majd az azt követő HM légvédelmi csoportfőnökségnél előljáróm volt és ebben a minőségében nála naponta referáltam. Kiválóan képzett, borotvaéles elméjű katona volt. Úgy tudom, hogy pályáját — a nagyhírű Mödling-i tüzérakadémia után — az ugyancsak ismert „k. u. k. Artilleriestab"-nál kezdte. Szellemi tulajdonságai közé tartozott, hogy kedvelte a tekervényes, de csillogó elméleteket és azokat, ha illettek elgondolásaihoz, valóságként kezelte akkor is, ha azoknak a valósághoz kevés közük volt. Lehet, hogy jelentése kérdőjeleire, valahol

ezen a vonalon kell a választ keresni, de mindez már csak találgatás.

A most tárgyalt, a függelékben fakszimile formájában közölt papír még június 27-én az illetékes vezérkari osztályhoz jutott. A vettemezési bélyegző alapján ez kétségtelen. Az illetékes előadó (Árvay László — akkor — vk. szds.) pro domojában foglalt megállapítása azonos e dokumentációnk VI. fejezetének érvelésével.

A „kassai provokáció" egyes hazai képviselői gúnyoros gyanúsítással kezelik Árvay azon kézzel írt megjegyzését, hogy az ügydarab (ti. a lgv. hdt. jelentése) „nem kíván további intézkedést" és ezért irattárba helyezhető. Aki valamelyest ismeri az egykori ügykezelést, az bizonyosan elismeri, hogy Árvay intézkedése — ezen az ügydarabon — értelmileg és formailag helyes volt, tehát nem kifogásolható. Legfeljebb arról lehetett volna szó, hogy ezt a papírt kapcsolják („szereljék") ahhoz az ügydarabhoz, amelyet Árvay talán ugyanabban az órában szerkesztett, a kassai támadás kivizsgálásának tárgyában és amelyet a XXIII. fejezet még behatóan elemezni fog.

A lgv. hdt. most tárgyalt jelentése a természeténél és eredeti jelentőségénél fogva aligha kívánt volna ilyen beható vizsgálatot, ha — ismételjük — azt otthon nem nevezték volna ki a „kassai provokáció" egyik „dokumentum-erejű" bizonyítékának.

E fejezet most következő befejező része a „casus belli" egésze vizsgálatának egyik leglényegesebb — talán központi — kérdését fogja érinteni.

4. Milyen jelentésből következtethetett az egykori katonai vezetésünk a kassai támadók szovjet voltára?

Az kétségtelen, hogy június 26-án 14 óra körül (a pontos időt ma már aligha lehet megállapítani . . .) Komposcht Nándor vezérőrnagy, a HM VI. (légoltalmi) csoportjának főnöke, a beosztottjait — a vezérkar 1a osztályától kapott közvetlen közlés alapján — kimondottan „szovjet" támadásról tájékoztatta.

A müncheni Magyar Intézet „Studia Hungarica" sorozatában kiadott német monográfiám szerint az említett jelentést a vezérkar 1a osztálya a kassai kerület légvédelmi parancsnokától „Csejthey ezredestől" kapta volna.[36] Ezt a beállítást minden ellenőrzés nélkül átvették és a „kassai provokáció" tárgyalásánál (és a céljaiknak megfelelően értelmezték) az eseményekkel foglalkozó hazai tanulmányok.

Amint azt e dokumentáció I. fejezete kifejtette, az említett beállítás alapjaiban téves. Kassának, a támadás napján még nem volt „kerületi légvédelmi parancsnoka". Kassa légvédelme ezen a napon még Miskolchoz tartozott. Csejtey alezredes (és nem Csejthey „ezredes") nemcsak azért nem jelentett a vezérkar főnökségének, mert az alárendeltségét és a számára előírt szolgálati utat illetően a vezérkar osztályaihoz semmi *közvetlen* köze sem volt, hanem azért sem, mert közvetlenül a támadást követően hiányoztak e jelentés továbbításához szükséges technikai lehetőségek is. Bár Csejtey alez.-nek a kassai lgv. tüzércsoport parancsnokának beszámolója, amelyet az V. fejezet ismertetett, több kérdést nyitva hagyott, az a közlése, hogy közvetlenül a támadás után sem együttesen, sem egyedül senkinek semmiféle jelentést sem küldött, teljes egészében hitelt érdemlő.

Az a szóbeli tájékoztatás, amelyet én 26-án kora délután a Szikla-központból visszatérve a HM légoltalmi csoportfőnökség vezérkari főnökétől (Fónagy János vk. őrnagytól) kaptam és amely egészen egyértelműen „orosz gépekről" szólott, kétségtelenül a lgv. hdt. 14 óra 20 perckor keltezett azon jelentésén, pontosabban azon a „kiegészítő jelentésén" alapult, amelyet a függelék I. 4. sz. mellékletében találunk. Ezzel a körülménnyel két kérdés kapcsolatos.

Először az, hogy milyen értesülésen alapult a lgv. hdt. ezen közlése? Ezt ma már aligha fogjuk megállapítani és azt a lehetőséget sem lehet kizárni, hogy ez az értesülés is azok közé tartozik, amelyeket az utólagos ellenőrzés tévesnek, alaptalannak talált.

A második kérdés, hogy a lgv. hdt. szóban forgó jelentése milyen úton jutott a légoltalmi csoportfőnökséghez? Valószínűleg szintén az 1a vezérkari osztály útján, de ennek a második kérdésnek egyelőre nincsen jelentősége. Lényegesebb egy másik körülmény.

Az előzőekben ismertetettek alapján kétségtelen, hogy a kassai állomásparancsnok a HM légügyi főcsoportfőnökének (és ezzel a vezérkari főnökségnek is) 14 óra 30 perckor személyesen távbeszélőn jelentett. Ezt mondja az állomásparancsnok esti összefoglaló jelentésének bevezetése. Ezzel ismét két kérdés merül fel.

Melyik jelentés érte el előbb a vezérkar 1a osztályát: a lgv. hdt. géptávirata, vagy a kassai állomásparancsnok személyes távbeszélőjelentése? Az is lényeges körülmény lenne, hogy mit tartalmazott az állomásparancsnok távbeszélő közlése? Pár éve úgy tűnt, hogy ezekre az alapvető kérdésekre választ kaphatunk.

A véletlen úgy adta, hogy módom volt az említett vkf. 1a osztály akkori vezetőjét — aki saját közlése szerint személyesen referálta a

kassai eseményeket Werth Henriknek, a vezérkar főnökének — a történtekről megkérdezni. Ezen írásbeli megkérdezés körülményei és eredményei azonban külön és beható ismertetést, valamint elemzést kívánnak. Ezekre a XXIII fejezetben kerül sor.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A VII. FEJEZETHEZ

1. A „honi légvédelmi figyelő- és jelzőszolgálat" szervezési és anyagi kérdései kívül estek ugyan munkacsoportom szolgálati ügykörén, de figyelemmel arra, hogy maga a szorosan vett „riasztás" — mint műszaki feladat — a csoportomhoz tartozott és mert a közületi „légoltalmi riasztóközpontok" működése elsősorban a kerléköz-ök működéseitől függött —, én a csoportfőnökség kivizsgálását figyelemmel kísértem. Ezért vélek az akkori megállapításokra emlékezni.

2. „M 20—21"

3. A német monográfia 191—217 oldalai felsorolták a június 26-i légitevékenységre vonatkozó jelentések közül azokat, amelyek hozzáférhetők voltak. Legtöbbjük a budapesti Hadtörténelmi Intézet levéltárából származott és azokat részben dr. Gosztonyi Péter (Bern), részben dr. Nagyrévi-Neppel György bocsátottak rendelkezésemre, részben más hazai források révén értek el. (Ezeket a jelentéseket, esetenként magyarázó szöveggel ellátva, a függelék I. 4. sz. melléklete tartalmazza.)

4. Emlékezetem szerint: négy.

5. A LK 1941. okt. 1-i számában („Az Államvasutak légvédelmi figyelőszolgálatának szerepe") a 310. oldalon (jobb hasáb) a 3.—7. pontok.

6. Tovább tartottak azok a szórványos vállalkozások, amelyeket a szovjet vezetés — vélelmezhetően — eredetileg Románia ellen tervezett, de azután (a visszacsatolt) erdélyi területeket érte. (A LK 1941. okt. 1. számában a 279. oldalon a 2. bekezdés.)

7. LK 1941. júl. 15-i számában a 232. oldalon a HM rendelet. Nem mindennapi az a beállítás, ahogyan — a „kassai provokáció" dogmájának szellemében — egyes hazai történészek a hazánk légterében 1941. jún. 25. és 27. között megállapított légitevékenységet értelmezik. Így például Dombrády Lóránt, akinek a II. világháború időszakával összefüggő tanulmányai elismerésre méltóak, a HK 1979/3. számában úgy vélte, hogy az 1941. június 26. körüli élénk légitevékenységet maga a katonai vezetésünk *rendezte* kizárólag azért, hogy azzal mintegy leplezze a „kassai provokáció" végrehajtását!!

8. Ez a figyelőőrs, ha lettek volna is észleletei, azokat nem közvetlenül a város légo. központjával, hanem a 7. kerléközzel közölte volna.

9. Felkérésemre a budapesti Meteorológiai Intézetnél betekintett feljegyzések igazolták az említett felhőtakarót (és Kassa térségében, a déli órákban, a felhőtlen eget). Én magam az 1972 júniusi megkeresésemre az Intézettől nem kaptam választ. („Cs 5")

10. „M 35—36"

11. A kassai eseményekkel foglalkozó hazai közvéleményekben lépten-nyomon tapasztalható nagyvonalúságot (értsd: tájékozatlanságot) mi sem érzékelteti job-

ban, mint a következő eset. A „casus belli" téma egyik legismertebb hazai „történész publicistája", közvetett úton, kérdéseket juttatott hozzám. Egyik kérdéséből kitűnően fogalma sem volt arról, hogy 1941 júniusában Kassától pár kilométerre keletre és délkeletre húzódott a szlovák határ, a támadó kötelék tehát szükségszerűen szlovák légtérből repült a magyar légtérbe.

12. Pl. egy bukovinai, vagy a nyíregyházi repülőteret mint kiindulási alapot feltételezni . . .

13. „M 237 és 241"

14. A függelék II. 1. és 7. sz. mellékletének vázlatai és képei, amelyek a bombaszőnyeg egyes találatait mutatják, megtartották a polgármesteri vázlat számozását, amely egyébként is megfelelt — a repülési iránytól függetlenül — a valóságnak. Az 1-es bomba robbant tehát először, utolsónak a 29. illetve 20. számozásúak.

14a. Az első össztűz után a lövegcsövek lecsúsztak a bölcsőkről. Bővebben az V. fejezetben.

15. Az I. lgv. hdt. parancsnoka jelentésének a függelékben közölt azt a részét, amely — mint lehetőséget — hárommotoros gépeket is említ, e fejezet végén még tárgyalni fogjuk. Egyértelműen bizonyítottnak vehetjük, hogy a támadó kötelékekben csak kétmotoros gépek repültek.

16. A kassai honi lgv. tü. csoport parancsnoka a beszámolójában (az általa megállapított) szovjet felségjelről beszél ugyan, de ezt a közlést, a III. fejezetben leírt körülmények alapján, figyelmen kívül hagyhatjuk.

17. Az ütegparancsnok, a támadást követően, ezt a részletet külön megbeszélte az optikai műszereket kezelő, távcsővel figyelő beosztottjaival. (Jegyzőkönyvek és levelek: „Cs-XVI")

18. A második fel nem robbant bombáról a jún. 27-i kassai tartózkodásunk idején semmit sem hallottunk. Akkor még valószínűleg László Árpád sem tudott a létezéséről. Talán 8—10 nappal, vagy később szereztem arról tudomást, de mert akkor a kassai feladatomat már lezártam, nem jártam utána. Ma sem tudom, hogy mikor, milyen körülmények között ásták ki, robbantották fel.

19. Egyrészt a képek gyenge, reprodukcióra kevésbé alkalmas minősége miatt nem kerültek azok a LK-be. Másrészt — akkor — kézenfekvőnek tekintették a bombák szovjet eredetét. Demonstrálására tehát nem volt szükség. Egyébként is a lapot (rendeltetésénél fogva) elsősorban az okozott hatás, nem pedig maga a bomba érdekelte. Az viszont kétségtelen, hogy mind a sajtóban közzétett, mind Macartney gyűjteményéhez tartozó bombaképek László Árpád felvételei. Más teljes bombatestet, mint a Kis utcait, nem találtak a város területén. Nem boszorkányosság megállapítani, hogy a különböző felvételek ugyanazt a bombatestet mutatják. Részletesen lásd még a VIII. fejezetben foglaltakat is.

20. Ez az állítás azt kívánta elhitetni, hogy a „kassai provokáció" rendezői ezt a „demonstratív" „dög bombát" valamilyen múzeum fegyvergyűjteményéből szerezték.

21. A LK-ben közölt „150 kg." sajtóhiba.

22. Ez a kérdés gyakorlati szerephez jut akkor, ha a kötelék nagysága, az egyes gépek teherbíróképessége (feltételezett bombaterhelése), illetve a ledobott teljes bombasúly alapján a támadásban résztvevő gépek típusára akarunk következtetni.

23. Amint azt a következő VIII. fejezet (Ormay József tanulmánya) kimutatja,

a bombatölcsérek méretei (a „bombák névjegye") azonban rendelkezésre állottak, László Árpád tü. pk. feljegyzéseiben. Ezekre utal Ormay József is és zömben erre támaszkodtak az említett HTI-OLP bizottság vezetőjének, Makay-Hollósy Béla (akkori) hmtk. szds.-nak hozzám intézett, 1979. július 5-i keltezésű levelének közlései is. (Lásd a függelék VIII. jelzésű mellékletei között a levél kivonatát, illetve a teljes, eredeti levelet a „Cs—V"-ben.)

24. Magam Medgyessy M. hmtk. őrnaggyal, a HTI műszaki osztályának vezetőjével — különböző épületszerkezeteken — több tucat kísérleti robbantást végeztem. Kassán azonban, csupán az épületkárok alapján nem tudtam volna megállapítani, hogy az egyes rombolásokat azonos, vagy különböző súlyú töltetek okozták-e.

25. A LK július 15-i adatait a kassai polgármester július első napjaiban — az írásbeli „kárjelentése kiegészítéséül — sürgönyileg közölte az OLP-vel. A fővárosi és a kassai helyi sajtóban napvilágot látott, legtöbbször önkényes és egymásnak mindég ellentmondó adatokat a LK beszámolói nem vették figyelembe.

26. Lásd az előbbi 3. sz. jegyzetet.

27. Erre nemcsak a 3. alatt említett jelentésekből kell következtetni, de Csejtey alez. beszámolójából is.

28. Azt a körülményt, hogy ezek a riasztások, a saját vadászokra való tüzelés, stb. a 27-i megbeszélésen szóba sem kerültek, az magyarázza, hogy kizárólag a légoltalmi vonatkozású tapasztalatokra helyeztünk súlyt.

29. Az Ausztráliában megjelent „Sorsunk" című folyóirat 1959 januári számában „Amiről sokat beszélnek és ahogyan történt" címmel. A szerző magát, a kassai események terén, „az egyik legtájékozottabb személynek" nevezi. Ez a felettébb önérzetes kijelentés azonban nem áll összhangban a terjedelmes beszámoló sok légbőlkapott kijelentésével.

30. A szervezési adottságok alapján úgy értelmezhetjük, hogy a jelentés egyidejűleg a HM és a vezérkari vonalnak is szólott.

31. Az I. lgv. hdt. 14 óra 20 perckor keltezett jelentése említi a 217. üteg „csőleszakadását", valamint a kiegészítő jelentésben a „sárgára festett orosz gépeket". Miután ugyanekkor a miskolci kerléköz azt jelenti, hogy Kassával nincsen összeköttetése, mindmáig rejtély, hogy a lgv. hdt. honnét vette a jelentésében szereplő és Kassára vonatkozó értesüléseit.

32. A tárgyilagosságnak tartozunk annak elismerésével, hogy az állomásparancsnok jelentése „ellenséges"-t mond és nem „orosz"-t, vagy „szovjet"-et. Az „ellenséges" megjelölést úgy is lehet értelmezni, hogy a kötelék magatartása (ti. a bombázás) volt „ellenséges", anélkül, hogy ebből a körülményből a jelentés szerkesztője a bombadobók nemzetiségére kívánt volna következtetni . . .

33. Az általános körülmények ismeretében egyébként is valószínűnek vehetjük, hogy a jelentést nem maga Máthé tábornok, hanem a segédtisztje szövegezte. Erre vall az is, hogy a 27-i délelőtti értekezleten inkább a segédtiszt volt a szóvívő, míg Máthé az elnöklő „megfigyelő" szerepét töltötte be.

34. Miután a nekem megküldött szöveg olyan részleteket is érint, amelyek nem tartoznak a szorosan vett kérdésünkhöz, félreértések megelőzése végett ezeket a kérdéseket elhagytam. Ebből az okból bizonyos értelmi („stiláris") átszövegezésre volt szükség. Egyúttal felvettem a szövegbe más kérdéseimre adott, de tárgyában

ide tartozó közléseket is. Az idézőjelbe tett szöveg tehát csak értelem- de nem szószerinti idézet.

35. Chirke nyilatkozatát lásd a függelék IV. 1. sz. mellékletében, valamint a Torontóban megjelenő „Krónika"-ban.

36. „M–23"

VIII. ORMAY J. TANULMÁNYA A KASSÁRA DOBOTT BOMBÁKRÓL

A szerző kiegészítő észrevételei

Bevezető tájékoztatás

Amikor a légoltalom kormányhatósága (a HM VI. légo. csoportfőnökség) és igazgatási szervei a kassai támadás ügykörüket illető következményeivel foglalkoztak, úgy vélték, hogy a városra dobott bombákról mindent tudnak, ami feladatukat illeti.

Ismert volt, hogy a támadó kötelék harminc bombát oldott ki, tehát a három gép ennyit hordott magával. Közvetlen és közvetett megállapítások révén feltehető volt az egyes bombák súlya, azok súlycsoportja is.

Nem lehetett kétség afelől, hogy a város belterületére 29 bomba hullott és ezek közül egy nem robbant. (!)[1] *Ezt a bombát a kötelező előírásoknak megfelelően kiásták, majd felrobbantották.*[2] *A harmincadik bomba valószínűleg bennszorult a felfüggesztőberendezésben és ettől a távozó gép személyzete a Kassával szomszédos Enyicke határában megszabadult. Ez a bomba sem robbant és amikor azt később felfedezték, ugyancsak eltávolították és felrobbantották.*[3]

Részletes pontossággal ismert volt a bombázás találati képe, az egyes találatok okozta rombolás természete és mértéke, azaz hatása.[4]

Ezek a tények és semmi egyéb *érdekelték a támadás anyagi hatását vizsgáló légo. szakközegeket. A vizsgálataik egyetlen célja volt megállapítani, hogy a HM által kiadott élet- és vagyonvédelmi előírások (pl. az óvóhelyek tekintetében . . .) beváltak-e az egyenként száz kilogrammos bombákkal végrehajtott támadásnál, vagy indokolt az előírások megváltoztatása, kiegészítése. A kapott szolgálati tájékoztatások alapján már eleve abból indultak ki, hogy a támadást a szovjet légierő egy köteléke hajtotta végre és így természetesnek találták, ha a bombák szovjet eredetére valló körülményekre akadtak. A Kassán június 27-én és azt követően tevékenykedő légo. szakemberek nem kutatták a támadók nemzetiségét, mert azt elintézettnek, adottnak tekintették és ez a kérdés messze felülmúlta illetékességüket. Minden más beállítás vagy anakronisztikusan tájékozatlan (mondjuk így: kontár), vagy rosszhiszeműen célzatos.*

A háborút követő időszakban azután egészen más szempontok kerültek az előtérbe, elsősorban a „kassai provokáció" keretében.

Elhangzott az az állítás, hogy a kassai Kis utcában kiásott bomba valamely múzeumból kicsempészett régi orosz (cári) bomba volt. Ez magyarázná a cirillbetűket. Más közlés azt igyekezett elhitetni, hogy Kassán nem is szovjet, de német eredetre valló bombamaradványokat találtak, de ezt a tényt elkendőzik. Ismét más azt találta gyanúsnak, hogy a Kis utcában kiásott bombát, annak képét, nem publikálták eléggé. Mintha valami okból rejteni igyekeztek volna. Egy másik — egyébként komoly — hazai történész azt vélte szokatlannak, hogy az állítólag Kassáról származó bombamaradványokat a Nemzetközi Vásáron állították ki, ahelyett, hogy azokkal azonnal a múzeumba siettek volna . . .

Nemcsak odahaza termettek ilyen bolondgombák, de „horribile dictu", Nyugaton is.

Egy általam sokra tartott történész kifogásolta, hogy a Kassán kiásott bombát — szovjet eredetének bizonyítására — az egyszeri „véres kardhoz" hasonlóan nem hurcolták szerte-széjjel országszerte. Ezt gyanúsnak vélte. A badarságok koronája azonban a kanadai Montreálból származik.

Egy a M.Sz. szerkesztőjéhez, majd ugyanattól a szerzőtől egy másik közvetlenül hozzám írt levél — a német monográfia 46. oldalára, illetve a 31. lábjegyzetre utalva — a szememre veti, hogy a Kassára dobott bombákat egytől-egyig (sic!) eltűntettem, hogy megakadályozzam azok német eredetének felderítését.[5]

Az említett, a „kassai provokáció" fegyvertárába tartozó érvek nyomán indokolt a kassai bombák olyan részleteinek is a körmére nézni, amelyeket a légoltalom illetékes személyei annak idején merőben feleslegesnek tartottak. Ezt teszi a következőkben Ormay József kimerítő, esztendők kutatásain alapuló tanulmánya. E tanulmány elsődleges szándéka azonban többet igényel, mint a „kassai provokáció" említett badarságainak helyreigazítását.

Ormay vizsgálatai példát mutatnak arra, hogy a ma is hozzáférhető, illetve ellenőrizhető „tárgyi bizonyítékok" segítségével miként lehet közelebb jutni a támadók nemzetiségének kérdéséhez, a keleti „tabuk" ellenére is. (Erre már az Előszó is utalt.)

Ormay ezt a beszámolóját is, a IV. fejezethez hasonlóan, első személyben ismerteti.[6]

Ormay tanulmányát követően azt kiegészítem a saját birtokomban levő adatok és tények ismertetésével. Az áttekinthetőség kedvéért és az összefüggések megszakításának elkerülésére, ebben a kiegészítésben az Ormay-közlések néhány ismétlésére kerül sor.

Az Ormay-tanulmányhoz tartozó felvételeket (a gyújtó képeit, stb.), amelyek zöme a „Partridge-hagyaték" Ullein-Reviczkytől származó felvételeiből áll, a függelék VIII.-al jelölt mellékletei tartalmazzák. Amennyiben a tanulmány szövege nem tartalmaz megfelelő utalást, a mellékletek aláírása kielégítő felvilágosítással szolgál. Célszerű az Ormay-tanulmányhoz a II. fejezethez tartozó mellékletek helyszíni felvételeit is figyelembe venni.

☆

A Kassára dobott 29 bomba közül a Kis utca 3. sz. ház keleti, külső falának tövében, kb. 4 méter mélységben, a földbe fúródva találtak egy fel nem robbant („dög") bombát. Ezt a bombát, valamint az enyickei zárda kertjében talált harmincadik (szintén fel nem robbant) bombát kiásták és felrobbantották. A Kis utcai „dög" bombát, különös figyelemmel a bombatesten észlelt cirillbetűs jelzésekre, lefényképezték. (Ezeket a képeket a magyarországi levéltárakban nem lehet megtalálni.) A Kis utcai bomba adatait azonban László Árpád tűzoltófőparancsnok, a polgármester légoltalmi előadója feljegyezte, majd a város „kárjelentéséhez" mellékelte: magassága 82 cm., a test átmérője 35 cm., súlya 105 kg. Ezeket az adatokat közölte — a polgármesteri jelentés alapján — a HM légo. csoportfőnökség hivatalos lapja, a Légoltalmi Közlemények is. *Ezek a méretek megfelelnek a szovjet légierőknél rendszeresített bombák méreteinek.*

A fel nem robbant bombákról, továbbá a bombák robbanásának a színterén, beleértve a puszta földben robbant bombák által kivájt bombatölcséreknél összegyűjtött repeszekből, nagy történelmi vita alakult ki.

Ezért elengedhetetlen a Kassára dobott bombák fellelhető adatainak a kiértékelése. A sorozatok becsapódási képe (szórásképe), a bombakárok leírása, a bombákról készült fényképek, a kerti földre hullott bombák által kivájt tölcsérek méretei, mind megannyi fontos részletet tisztázhatnak.

Az épületekben okozott bombakárokról nagyon nehéz a bombák súlyára (tömegére) következtetni. A vasbeton szerkezetű kassai postapalotában más rombolást mutat egy 100 kg-os bombarobbanás, mint egy ugyancsak 100-kg-os bomba telitalálati képe egy 200 esztendős Vársánc utcai lakóházban. Más károkat okozott egy nyílt te-

repre becsapódó bomba, mint egy ugyanolyan tömegű bomba, amelyik a Rákóczi körút 36. számú emeletes ház zárt udvarában robbant.[7]

Természetesen a bombakárok attól is függenek, hogy a bombák pillanatgyújtásra, késleltetett gyújtásra vagy pedig akna hatású késleltetett gyújtásra vannak-e beállítva. A leggyakrabban használt „közepes súlyú" bombatípusok (50—100—250) általában késleltetett gyújtásra voltak beállítva, mert ezáltal ha épületekbe mélyen behatolva robbantak, a robbanó hatás (feszítő- és szívó hatás) tetemes károkat okozott. Ha ugyanilyen (tömegű) bomba nyílt terepen robbant, akkor a repeszhatása súlyos károkat okozhatott az élő célokban. Természetesen ha a repülőszemélyzet előre meghatározott célpontra volt bevetve, akkor annak megfelelő bombákat és a célnak legmegfelelőbb gyújtásmódot „rendelte" meg a bombaszerelő személyzettől. A gyújtásmódot még a felfüggesztés előtt kellett beállítani.

Kassa város ún. „kárjelentése", amelyet László Árpád tűzoltófőparancsnok, a polgármester légoltalmi referense, állított össze, tartalmazta a bombabecsapódások pontos térképvázlatát, valamint a vázlat bombaszámozásának megfelelően az egyes „kárhelyek" felvételeit, úgyszintén azok leírását.[8]

Kutatásunk szempontjából azok a bombák lettek a legfontosabbak, amelyek a legkevesebb kárt okozták. Ezek azok a bombák voltak, amelyek a kassai kertekben robbantak. A puszta földben robbant bombák által okozott bombatölcsérek méretei ugyanis eléggé megbízható adatokkal szolgálnak a bombák tömegére vonatkozóan. Az ilyen bombatölcséreket szinte „névjegynek" lehet tekinteni.

A tizenegyedik és tizenötödik bomba (a polgármesteri „kárjelentés" vázlatának számozása szerint . . .) a Bethlen Gábor körút 29-es számú házának kertjében robbant, hét méter átmérőjű tölcsért vájva. A tizenkilencedik bomba a Kis utca 7 számú ház kertjében robbant és nyolc méter átmérőjű tölcsért vájt. A huszonötödik bomba a Benczur Gyula utca 20 számú lakóház kertjében robbant és nyolc méter átmérőjű tölcsért vájt ki —, olvashatjuk a hivatalos jelentésben. A tizenhatodik és a huszonhetedik bombáról azt írja a jelentés, hogy az előző bombákhoz hasonlóan robbantak.[9]

A Kis utcai fel nem robbant bomba súlyát ismerjük. A kerti földben robbant hat bomba súlyára pedig a bombatölcsérekből megbízhatóan következtethetünk. Az eredmény ugyanazt a súlycsoportot adja. A bizonyosságot megközelítő valószínűséggel állíthatjuk, hogy ilyen súlyú volt a többi 22 bomba is.

1943-ban jelent meg Gaáli Zoltán repülő őrnagy „A bombázás eszközei" című könyve 271 oldal terjedelemben (Wiko Könyvnyomda, Kassa). Ez a könyv a Kassai Repülő Akadémia tankönyve volt. Gaáli őrnagy volt az akadémián a bomba és fegyvertani ismeretek tanára. Ebben a könyvben a 91. oldalon lévő ábrák a „Német bombák összefoglalt adatai" címen a különböző bombák robbanás által okozott bombatölcsérének a méreteit adja meg. Ezek szerint az 50 kg-os bombák késleltetett gyújtással 5,4 méter átmérőjű tölcsért vájnak ki a talajból. A 250 kg-os bombák késleltetett gyújtással 9 méteres átmérőjű tölcsért vájnak ki.

Angol bombatípusok kerti talajban robbanva, lényegtelen eltérésekkel hasonló méretű bombatölcséreket okoznak.[10]

A bombatölcsérek mérete nem képezheti vita tárgyát. Amikor ezeket a méreteket leírták, még nem tudhatták, hogy milyen nagy jelentőségű adatokat jelentenek ezek a kassai bombázás körülményeit kutató történészek számára. Ha a talaj fizikai összetétele (agyagos, homokos, humuszos talaj) miatt kisebb eltéréseket számításba is kell venni, akkor is ugyanarra a következtetésre fogunk jutni, nevezetesen, hogy a kassai bombák 50 kg-osnál nagyobb és a 250 kg-osnál kisebb súlyúak (tömegűek) voltak.

Az 50 kg-os és a 250 kg-os súlyhatárok azért olyan rendkívül fontosak a számunkra, mert ezeken a súlyhatárokon belül 1941-ben nem volt német repülőbomba rendszeresítve a Luftwaffe felszerelésében. A német gyártmányú magyar bombázógépek sem tudtak más bombákat használni, mint a gépekhez rendszeresített bombákat.

A bombák eredetére sokáig csak szemtanú nyilatkozatok alapján lehetett következtetni. A nyilatkozatok cirillbetűs repeszeket és bombamaradványokat emlegetnek.

A „dög" bombán és a repeszeken látott cirillbetűkről László Árpád tűzoltófőparancsnok, a polgármester légoltalmi előadója beszámolt a város „kárjelentésében".

Hambach László gépkocsizó hadnagy volt Kassán 1941-ben. Később a „demokratikus" hadseregben szolgált és mint őrnagy vonult nyugalomba. 1969. március 16-i nyilatkozatában beszámol arról, hogy a bombatámadás alatt a Bethlen utcai légvédelmi tüzérlaktanyában tartózkodott. Több bomba hullott a laktanya területére. Az udvaron 4-5 bombabiztosító légcsavaros rudat találtak, amelyeken cirillbetűk voltak.[11]

Brenner Jenő szolgálaton kívüli tüzéralezredes, jelenleg Cleveland-i lakos (Ohio államban) a bombázás után kb. 15 perccel érke-

zett a Görgey Arthur tüzérlaktanyába. „Itt a nyilvántartó, Varga tiszthelyettes, akivel a laktanya udvarán találkoztam, mindjárt a kezembe adott egy bombáról származó gyújtófejet" — írja Brenner Jenő alezredes. (1978-as nyilatkozat.) A bombafejen cirillbetűs felírás volt.[12]

Szabó János földmérő, egykori kassai lakos, aki jelenleg az Egyesült Államokban lakik, társával Kassa-Újfalu határában dolgozott és a „fejük felett" repültek el a támadó gépek. Szemmel kísérték a gépeket mindaddig, amíg el nem hagyták Kassa légterét. Bombázás után bementek Kassára megnézni a pusztítást. Délután folytatták a földmérést. Ezeket írja 1981-ből származó nyilatkozatában: „Délután öt óra tájban abbahagytuk a földmérést és mentünk Kassára. Ahogy a vasúti aluljáróhoz értünk, megszólaltak a szirénák. Mondom fiatal társamnak — gyerünk el innen és álljunk az országút túlsó oldalán álló ház falához. Oda is álltunk. Az út és a ház fala között egy füves-gazos terület volt. Mivel semmi gépet nem láttunk, úgy öt-tíz perc múlva elindultunk ki az útra. Alighogy két-három lépést tettem, belebotlottam valami kemény tárgyba. Felvettem: egy bomba légcsavarja volt. Nézegettük. Fekete fényes mázzal volt bevonva. Az egyik lapátján 3-4 cirillbetű volt rápréselve. Másnap, amikor újból mérni mentünk, ezt a légcsavart magunkkal vittük és odaadtuk a légvédelmi üteg parancsnokának. Ez az üteg Kassa-Újfalu határában a Nagy-féle vendéglő mellett az országút szélén volt felállítva.[13]

Gaáli Zoltán repülő alezredes (41-ben őrnagy), a Kassai Repülő Akadémia bombaismereti és fegyvertani tanára a következőket írja nyilatkozatában: „ . . . bombatámadás után fényképezőgépemet magamhoz véve azonnal a bombázott területre siettem. Itt találkoztam László Árpád tűzoltófőparancsnokkal és a rendőrség főkapitányával, akikkel nagyon jó viszonyban voltam. Kalauzolásukkal végigjártam majdnem az összes bombatalálatok helyeit és ezekről számos fényképet készítettem . . . A fényképfelvételeimből egy teljes sorozatot László Árpádnak ajándékoztam. Sajnos a saját fényképsorozatom Budapesten a visszahagyott lakásomban maradt.

A Kis utca 3-as számú ház keleti fala mellett a földbefúródott és fel nem robbant bombára bukkantunk. A hadtest egyik tüzszerész részlege azon fáradozott, hogy ezt a bombát kiássa . . . Később ide visszatérve a bombát már sikerült sértetlenül kiásni és előttem szabadon feküdt. Természetesen rögtön lefényképeztem. A bombatesten egy cirillbetűs felírás volt látható, melyet külön is közelről lefényképeztem."

Gaáli Zoltán egykori akadémiai tanárom 1981 nyarán Németországban elhunyt. Tucatnyi levelét őrzöm, amelyekben a bombázás repülőtechnikai lehetőségeiről tárgyaltunk.

Dr. Mudrony Jenő, a volt 23. tüzérosztály orvosa, jelenleg amerikai, Illinois állambeli lakos, 1982 májusában ezeket írta a kassai bombázás idején szerzett tapasztalatairól:

„A bombatámadás alatt mellkas átvilágításokat végeztem a helyőrségi kórházban . . . éreztem a talajt megrázó robbanásokat . . . elmentem a 23-as laktanyába, ahol Brenner Jenővel, valamint Varga tiszthelyettessel és másokkal (felsorolja ezeket) beszélgettem a történtekről. Akkorra már több bombaszilánk forgott közkézen, nézegettük és valamennyien megállapítottuk a cirill jelzéseket . . ."

„Varga tiszthelyettes mutatta a repeszeket . . ."

„Két cirillbetű volt kivehető az egyik darabon . . ."

Ennek a nyilatkozatnak az a különleges jelentősége, hogy ugyanarra a Varga tiszthelyettes által talált repeszre hivatkozik, mint Brenner Jenő. Két egymástól térben és időben legalább negyven éve elválasztott szemtanú — akik egymás észleleteiről semmit sem tudtak — ugyanazt a tárgyi bizonyítékot említi.

Nincsen tudomásom egyetlen szemtanúról sem, aki mást mint szovjet eredetű bombamaradványokat látott volna a kassai bombázáskor. Olyan szemtanút „eddig még" nem sikerült találni, aki német repeszeket látott volna. Ilyen szemtanút nem sikerült találni, de Ölvedi Ignácnak sikerült egy olyan történetet elindítani a Kassával foglalkozó irodalomban, amely állítólagos Kassán talált német repeszekre vonatkozik. 1981. június 28-án így nyilatkozott a Magyar Hírlapban: „Bánfalvy vezérőrnagy — esztendőkkel később a magyar légierők parancsnoka — betekintést nyerhetett a kassai bombarepeszek vizsgálatát rögzítő — azóta nyomaveszett jegyzőkönyvbe, és abban az állt, hogy a repeszeken német jelzéseket találtak". Alig fél év múlva a „Honvédelem"-ben[14] egy Bánfalvy István vezérőrnagy és Fütterer német repülő attasé között lezajlott eseményről, amelyet Bánhidi Antal visszaemlékezésére alapoz, ezeket írja: „Tábornok úr — így Bánfalvy Füttererhez — a Kassán összeszedett bombarepeszek német repülőbombákra vallanak, illetve a repeszeken olyan jeleket találtak, amelyek német repülőbombákra vallanak".

Beszámoltam Ölvedi nyilatkozatáról volt előljárómnak, Czapáry Zoltán szkv. repülő ezredesnek, Welland-i (Ontario, Kanada) lakosnak. Véleményét kértem a történtekről. Ezeket mondta: Bánfalvy 1941—42-ben köztudomásúan a legjobb barátságban volt Füttterer-

rel. Bánfalvy teljesen a német vonalon állt akkoriban. Elhidegülése valószínűleg 43-ban következett be. Kiábrándult, mert a németek nem szállították a megígért anyagot.

Ha Czapáry Zoltán soha nem hallott arról amit az Ölvedi nyilatkozat imputál, akkor az a történet valószínűtlen. Ugyanis a Légierőknél az „öregek" a legjobb barátságban voltak egymással. Összejártak, mindent elmondtak egymásnak. Lehetetlen, hogy a német repeszek históriája „titok" maradt volna.

Czapáry Zoltán ezredes másik lényeges ellenvetése az volt, hogy ez szolgálati jellegű ügy volt, tehát Bánfalvy betartotta volna a szolgálati utat.[15]

Miután a Bánfalvy-história ismételten megjelent Ölvedi Ignác verzióiban, ezért levélben felkerestem Bánfalvy István öccsét, Bánfalvy Ottó szkv. rep. vezérkari századost, aki az Egyesült Államokban, Philadelphiában lakik. Kérdésemre ezeket válaszolta: „Nem hiszem, hogy Ő (Pista bátyám) a németekre gyanakodott volna, mert felháborodottságában úgy gondolom, hogy azt nekem is elpanaszolta volna".

Heribert Kuno Fütterer tábornokot, repülő attasét, 1946 januárjában több hétig „tartották" az Andrássy út 60-ban. Ismételten kihallgatták, de egyetlen Kassára vonatkozó kérdést nem adtak fel neki.[16]

Ölvedi, a bombarepeszekkel való „bűvészkedésről" és a bombarepeszekkel való „manőverezésről" azért ír, hogy a szovjet repeszekről szóló nyilatkozatokat ilyen jelzőkkel eleve kétségbe vonassa az olvasókkal. Így vélekedik: „Véleményem szerint még az sem volna perdöntő, ha a ledobott és felrobbant bombák között találtak volna szovjet bombarepeszeket, valószínű, hogy volt is (sic!). A provokációnak azt a látszatot kellett kelteni, hogy szovjet repülőgépek bombáztak és ezt bombákkal szándékoztak demonstrálni".[17]

A háború utáni Magyarország történészei sokáig azt hangoztatták, hogy a kassai bombák orosz eredetűek voltak ugyan, de azokat német gépek dobták le. Olyan hírek is napvilágot láttak az új rendszer egyik díszkiadású könyvében, hogy első világháborús bomba volt az egyik Kassán talált fel nem robbant bomba. „A fel nem robbant bombán, amelyen a kétfejű cári sas és Putyilovszkij-Zavod felírás volt, június 28-án ásták ki, tehát első világháborús gyártmány volt ... Ez a provokáció ... a német és magyar vezérkar legjobban sikerült 2. világháborús együttműködése volt".[18]

Legújabban már kétségbe vonják a bombák orosz eredetét. Ezeket

olvashatjuk a „Honvédelem" című folyóiratban:[19] „A fel nem robbant bombákról az Országos Légvédelmi Parancsnokság hivatalos folyóirata nem közölt képeket, sem a budapesti lapok. Lehetséges, hogy felvételt sem készítettek? Ha így történt, ez csak azzal magyarázható, hogy a bombák fotómásolatai leleplezték volna a tetteseket. Félő volt, hogy valaki vallatóra fogja a képeket, s ezért a fényképezés helyett rövid úton megsemmisítették a bombákat." — írja Ölvedi Ignác ny. ezredes, a Zrínyi Akadémia egykori hadtörténésze.

Ez a kijelentés arra céloz, hogy a Kassára dobott 30 bomba közül kettő nem robbant és ezeket a „dög" bombákat kiásásuk után felrobbantották az egykori gyakorlótéren. Elfelejti Ölvedi ezredes megemlíteni, hogy az egyik fel nem robbant bomba méreteit, nevezetesen a bomba hosszát, átmérőjét és súlyát feljegyezték.

A következő fényképekről van tudomásom, amelyek a kassai bombát ábrázolják:

1. Ölvedi azt írja,[20] hogy a Krudy Ádám repülő százados által a bombáról készített fénykép másolata a birtokában van.

2. A „Nehéz Idők Emlékeiből" című cikksorozat[21] közöl egy fényképet a kassai bombáról. A Kis utca 3-as számú ház tövéből kiásott bombát mutatja ez a kép a gödör aljában. Sár és föld tapad a bombához. Esetleg a bomba alakjára lehet erről a képről következtetni.

3. Macartney professzor hagyatékából származik egy újságcikk, amelyik a Kis utca 3. számú ház tövéből kiásott bombát ábrázolja. A kép a Pest című lapban jelent meg, Macartney jegyzete alapján 8. 7. 41-ben. A cikkben többek között ezeket olvashatjuk: „ ... napfényre került egyik fel nem robbant bomba ... Ebből, valamint az esetről felvett jegyzőkönyvből kétségtelenül megállapítható, hogy a fel nem robbant bomba a szovjet légierő típusbombája ... "

4. Béres Elek őrmester cikke: „Tapasztalatok a kassai légitámadásról"[22] közöl egy fényképet a fel nem robbant bombáról. Ezeket írja magyarázatként: „Az egyik fel nem robbant bombát az osztályunk műszaki tisztviselője robbantotta fel. Az 5. sz. ábrán a bomba látható a kiásás után."

Ezen a 5. sz. ábrán a kép előterében egy hordágyszerű, vagy saroglyaszerű alkalmatosság látható. Két kb. 4 méteres hosszúságú, combvastagságú rúd közé egy ponyva van erősítve (úgy, mint egy rögtönzött hordágyon). Ezen a ponyván látható a bomba. A kép nem a legélesebb. (Könyvből kimásolt fénykép másolata van a birtokomban). A fényképen határozottan ki lehet venni a bombatest

alakját. A bomba méretarányai, nevezetesen az átmérőjének (keresztmetszetének) és a bombatest hosszának az aránya a szakértő számára rendkívül fontos adatokat szolgáltat.

Megfogadva Ölvedi tanácsát bárki „vallatóra foghatja" a fényképeket és levonhatja a szemmel látható konzekvenciákat.

A Macartney-féle újságcikkben közölt fényképen a bomba alakja tökéletesen látható, ennek a bombának a vezetőszárnyai a földbefúródáskor leszakadtak. Valószínűleg a bomba orra kissé deformálódott. Határozottan meg lehet állapítani a bombatest arányait, nevezetesen az átmérőnek (keresztmetszetnek) és a bombatest hosszának az arányát.

A korabeli Légoltalmi Közlemények közlik a bomba méreteit. Átmérő 35 cm, a bombatest hossza 80 cm. Ezeknek az adatoknak az alapján is kétséget kizáróan megállapíthatjuk a bomba alakját. Ez a rekonstruált és a fényképen is ábrázolt bomba nemhogy nem hasonlít, de nagyon lényegesen különbözik a német és olasz bombák alakjától. Ha összehasonlítjuk a kassai fel nem robbant bomba méretarányait a szovjet 100 kg-os henger alakú bomba méretarányaival, akkor azt tapasztaljuk, hogy ezek a méretarányok azonosak.

Tudtommal a 30-as évek első felében az úgynevezett könnycsepp alakú (angolul: teardrop) bombák voltak rendszeresítve a Vörös Légierőkben. A cilinder alakú bombák a 30-as évek végén tüntek fel, nagyjából az újtípusú bombázógépek megjelenésének az idején.

1942-ben mint bombázó pilóta teljesítettem frontszolgálatot és akkor láttam mindkét bombafajtát; a könnycsepp alakút és a henger alakút. 1942-ben gyakran használtunk orosz zsákmánybombákat a Caproni 135-ös típusú bombázóinkkal. A németek nem tudták az orosz bombákat felhasználni, mert bombázógépeik bombavető berendezése nem volt alkalmas az orosz bombák befogadására. A szovjet bombák gyakran „bedöglöttek", ami köztudomású volt és a jelenlegi szakirodalom is elkönyveli ezt a tényt.

Összefoglalva az eddigieket, tudomásul kell venni a következő vitathatatlan tényeket: a fényképek alapján megállapíthatók a bombatestnek és a bomba keresztmetszetének (átmérőjének) az aránya. Ezek az arányok kizárják annak lehetőségét, hogy ezt a bombát német vagy olasz bombának lehetne nyilvánítani. Ezek az arányok megfelelnek a Vörös Légierőkben rendszeresített 100 kg-os bombák arányainak.

1982-ben Kassa bombázására vonatkozó fényképeket sikerült egy washingtoni archívumban „felfedezni". Útmutatásom és kérésem

alapján egy washingtoni honfitársam felkutatta ezeket a fényképeket. A képek története a következő:

1941-ben az USA katonai attaséja Budapesten Richard C. Partridge őrnagy volt. A kassai bombázásról a kormányához intézett jelentése már régóta a birtokomban volt.[23] Partridge a jelentésében fényképekről tesz említést. Ezeknek a fényképeknek egy részét (8 darabot) sikerült megtalálni.[24] A Research Services (Washington) egyik Russia jelzésű dobozának a gyűjtőjében.

Partridge őrnagy, Ullein-Reviczky Antaltól, a Külügyminisztérium sajtóosztályának a főnökétől kapta a fényképeket. Jelentésében kifogásolja, hogy a fényképeket egy hónappal a támadás után kapta kézhez. Véleménye szerint a felvételek „pózoltak", azon a felvétel kedvéért állították a megfelelő helyzetbe a felvett személyeket.

A romok eltakarításáról László Árpád egy közlése megemlíti, hogy 30 légo. segélyosztagos 21 napon keresztül végezte a munkát. Megemlíti, hogy a támadás után rendőröket és próbarendőröket vezényeltek a bombázások színhelyére az ingóságok őrzésére. A Partridge képeken jól láthatók a légo. osztagosok és a rendőrök. Nem valószínű, hogy a fényképezés kedvéért utólag újból kiásatták volna a bombatölcséreket és kirendelték volna a légo. személyzetet csak azért, hogy Partridge őrnagynak meggyőző fényképeket csináljanak.

A fényképeken látható a fejgyújtón a cirill felírás. Az APUV betűk jelentése a következő: Aviatsionnyy Pnevmatichesskiy Universal'nyy Vzryvatel, angolul: universal pneumatic impact fuze, magyarul: légi pneumatikus univerzális gyújtó.[25]

A látható bombafelfüggesztő abroncs azt bizonyítja, hogy a bombák vízszintesen voltak felfüggesztve a gépben. Ez a tény nagyon lecsökkenti a számba jöhető bombázógép típusokat.[26] Amennyiben a bombák egymás felett voltak egy függőleges bombarácsra felfüggesztve, úgy homogén bombákat, jelen esetben 100 kg-os bombákat kell feltételezni. Függőleges bombarácsos felfüggesztés esetében nem lehet különböző „kaliberű" bombákat egymás fölé függeszteni.

A „Légoltalmi Közlemények" 1941 évi 219. oldalán közölt 8. sz. fénykép a „Görgey Arthur", régi néven kis tüzér laktanya parancsnoksági épületét ért bombakárt ábrázolja.[27] Gyakran hivatkozás történik arra, hogy ezt a kárt nem okozhatta 100 kg-os bomba. Épületkár csak az esőcsatornán és az annak közvetlen közelében csatlakozó tetőszerkezeten volt. A kép alapján az a feltevés látszik valószínűnek, hogy a tetőszerkezeten becsapódó bomba „gellert" („gurula-

tot") kapott, azaz a tetőszerkezet széle kibillentette eredeti irányából. Az érintkezéskor a gyújtó rendszere már működésbe lépett és ezért a bomba még a földetérése előtt a levegőben vagy közvetlenül a becsapódáskor robbant. A robbanás csak egy lapos bombatölcsért vájt ki. Ennek a szélén találta meg Varga tiszthelyettes s Brenner és a Mudrony-nyilatkozatokban említett felgyújtót. Ezzel a példával azt szeretném érzékeltetni, hogy az épületkárok alapján nem egyértelmű a bombák méretére (kaliberére, súlyára) való következtetés.

Gyakran felmerült a kérdés, hogy mit szándékoztak a támadó gépek bombázni. Erre nem tudunk határozott feleletet adni. Az a feltevés, hogy a postapalota volt a főcél, nem igazolható. Ha a postapalota lett volna a főcél, akkor nem „ék" alakzatban, hanem „oszlop" alakzatban (egymás után) történt volna a célra való „rárepülés", illetve a bombavetés.

A tárgyi bizonyítékok és a szemtanú nyilatkozatok nem hagynak kétséget a bombák származása felől. A bombák szovjet gyártású bombák voltak. A bombákat olyan gépek dobták, amelyek képesek voltak a 100 kg-os szovjet bombák „kiszolgálására".

A szerző kiegészítése Ormay J. ismertetéséhez

Ahhoz kétség sem férhet, hogy a támadást követően Kassán semmi egyebet nem találtak, mint szovjet eredetre valló bombarepeszeket. Mi több, otthoni (kritikus) levelezőpartnereim már sokalták is az előkerült és cirilljelzésekkel ellátott maradványokat. „Telefirkálták volna a bomba testét cirill betűkkel?" kérdezték. Ezen először magam is elgondolkodtam, de ez az egyszerű magyarázat.

Általános (nemzetközi) gyártási eljárás a bombaköpenybe és a fenéklapba a sorozatot, súlyt és típust feltüntető számokat (jelzéseket) beleütni, ill. önteni. Ugyancsak általánosnak vehetjük, hogy a rézből (esetleg bronzból) készült gyújtót, úgyszintén a biztosító és felfüggesztő berendezés részeit más üzem készítette, mint az, amely magát a bombatestet öntötte (hengerelte, húzta). Ezek a részek viszont megint más gyártási jeleket, sorozatszámot, szerelési útmutatást stb. viseltek. A Kassán robbant 28 bomba esetében tehát egészen szép szám adódik a cirilljelzéseket viselő bombamaradványok számára.

Ormay előző ismertetése szóvá tette Ölvedi Ignác ny. hadtörténész ezredes azon feltételezését, amely szerint Kassán német eredetre utaló bombamaradványokat is találtak. Ormay megfelelt erre a feltételezésre, de érdemes egy lépéssel tovább menni.

Ölvedi Ignác valamikor 1982 elején, vagy közepén járt Kassán. Ez kitűnik a „Repülés" című hazai folyóirat 1982 decemberi és az ezt követő számaiban foglalt Ölvedi-ismertetésekből. (Ölvedi ezen cikksorozatával a XI. fejezet még kimerítőbben foglalkozik.) Bizonyosra vehető, hogy Ölvedi, a „kassai provokáció" egyik legtöbbet szereplő hazai kolumnistája, Kassán idevágó, értsd a németek szerepének igazolására alkalmas, bizonyítékokat remélt találni. Ilyen eredményről azonban nincsen említés a Repülésben én ilyesminek máshol sem tudtam nyomára akadni.[28]

A Repülés sorozatában viszont a szerző azt kívánja érzékeltetni, hogy mégsem jött üres kézzel vissza Kassáról és ez az, ami ugyancsak jellemző a „kassai provokáció" és a kapcsolatos indoktrináció módszereire. A Repülés decemberi számának 14. oldala ugyanis azt a két kassai képet közli, amely a függelék VIII.-al jelölt mellékleteinek sorozatában található. E felvételek — így mondja a Repülésben közölt képek aláírása — a kassai „Vychodoslovenské Muzeum"-ból származnának. Ez lehetséges, de mégis itt van a bökkenő. Ezek a képek ugyanis már *40 év előtt* a LK 1941. július 15-i számának 217. és 219. oldalain jelentek meg először (lásd a függelékben a II. fejezet mellékleteit...) és a dolog további ún. „pikantériája", hogy ezeket a felvételeket én magam készítettem 1941. június 27-én Kassán. A Repülésben közzétett első kép *betű szerint* (!!) azt a megírást viseli (Az 5. sz. bomba rombolása..."), amellyel én láttam el negyven évvel előbb a LK-ben megjelent felvételeket. Így került volna az a kassai szlovák múzeumba?[29] Ha a „kassai provokáció" szorgos kolumnistája csak ezt és csak ennyit talált Kassán, akkor bizonyos, hogy nincsenek más olyan „tárgyi bizonyítékok", mint azok, amelyek a szovjet eredetű ejtőlőszer irányába mutatnak.

Most pedig néhány kiegészítés az Ormay-ismertetés Partridge amerikai örgy. kat. attasét érintő részeihez.

Még 1972 végén fordultam az akkor washingtoni kat. szerveknél foglalkoztatott Halmai Bór Jenő szkv. altbn.-hoz azzal a kérdéssel, hogy milyen jelentéseket kapott a State Departmen, illetve a Pentagon a kassai támadásról budapesti képviselőitől? Válaszként 1973. március 10-i keltezéssel megkaptam Bór Jenőtől: Partridge három jelentésének, valamint Ullein-Reviczky Antal, miniszteri rangban lévő külügyminisztériumi sajtófőnök Partridge-hoz intézett levelének fénymásolatait.[30]

Az őrnagy jelentései, illetve e jelentésekben említett fényképek, négy szempontból kívánják a hozzászólást.

Először: hány és miféle kassai felvételek jutottak Partridge birtokába?

Amint azt az első, július 5-én kelt jelentés tanúsítja, Partridge 16 felvételt hozott magával Kassáról.[31] Ormay, amint az az előző ismertetésből kitűnik, nem tudott e felvételek nyomára akadni. Nincsen kétségem afelől, hogy e képek László Árpádtól származtak és másolatai azoknak, amelyek részei voltak a polgármester „kárjelentésének".[32] Az őrnagy birtokába került kassai képek második csoportját az a nyolc felvétel alkotja, amelyeket Ullein küldött Partridgenek. Ezen képeket, megfelelő magyarázatokkal, a függelék mellékletei mutatják, azokkal tehát itt felesleges behatóbban foglalkozni. Helyette Partridge három megjegyzése (kifogása) érdemel figyelmet. Mindhárom azon júl. 31-i jelentésének része, amellyel Ullein leveléről számol be Washingtonnak.

Az első kifogás (egyúttal a második szempont) a jelentés első bekezdésében szerepel. Az amerikai attasé rosszallja, hogy egy hónapig tartott, amíg végre Ulleinen keresztül szovjet eredetet bizonyító felvételeket kapott.

E kifogás kapcsán csodálkozni kell azon, hogy az őrnagy miért várta a Küm. sajtóosztályától a kívánt képeket és miért nem fordult azon szolgálati helyek valamelyikéhez, amelyek Partridge kérésének elintézéséhez *ügykörszerűen* illetékesek lettek volna: vagy a HM elnökségéhez, vagy a vkf. 2. oszt. attasé-ügyeket intéző előadójához. Az előbbi az attasék mindennemű „protokoláris" kérdéseiben[33], az utóbbi pedig szaktekintetben állott az attasék rendelkezésére.[34] Ulleinnak szükségszerűen időre volt szüksége, amíg Partridge kívánságának utána járhatott. Valószínű, hogy Ullein először a BM-hez fordult, ahol esetleg az országos tűzrendészeti felügyelőn keresztül[35] igyekeztek a kassai illetékesnél (László Árpád, tűzoltóparancsnok, légoltalmi előadón keresztül) a felvételeket megszerezni. Az sincsen kizárva, hogy Ullein közvetlenül fordult Kiss Lajoshoz, aki jó barátja volt.[36]

Akármint is volt, Partridge kívánságát követően a hivatalos iratváltások („aktatologatások") egész sorára volt szükség, amíg teljesíthető lett az amerikai őrgy. kérése. Az eltelt idő — bürokratikus értelemben — inkább rövid volt, semmint hosszú.

A harmadik körülmény, azaz Partridge-kifogás, az őrgy. július 31-i jelentése 2. bekezdésében a 3. sor *now* szócskájában jut kifejezésre. Partridge itt nyomatékkal azt érezteti, hogy a magyar illetékeseknek a kért bizonyítékok csak *most* állanak rendelkezésükre, előbb nem, azokat tehát *utólag* kellett fabrikálni. Ormay megelőző ismertetéséből, de a IV. fejezetben foglaltakból is egyértelműen kitűnik, hogy cirillbetűs bombamaradványok Kassán már a támadást követő órákban úgyszólván „közkézen" forogtak. Erre kár több szót vesztegetni.

A negyedik kifogásolt körülményt végül Partridge a szóban forgó jelentés 2. bekezdésének első sorában, az „. . . obviously posed . . . " szavakkal érezteti. Az őrgy. úgy véli, hogy a kapott felvételeken látható csoportokat az ő kedvéért öltöztették be újból, ásták ki a bombatölcséreket, stb. E feltételezés oktalanságára már Ormay is rámutatott, de önmagukért beszélnek a függelék VIII. részének felvételei is. A szakszerűen gondos fototechnikai összehasonlítás után (hosszadalmas lenne az eljárás részleteit itt vázolni . . .) ugyanis éppen az tűnik ki, hogy az Ullein által megküldött felvételeket *előbb*(!) készítették, mint azokat, amelyek a LK júl. 15-i számában jelentek meg! A fotótechnikai vizsgálat azt bizonyítja, hogy az Ullein-féle csoportképek a romeltakarítás *első* óráiban, tehát még jún. 26-án délután készültek, míg a LK felvételei jún. 27-én a déli órák ebédszünete alatt.

Elősegíti a helyszín megismerését Makay-Hollósy Béla (akkor hmtk. szds.) közléseinek ismerete is.

A II. fejezet (és annak 18. jegyzete) már említette azt a műszaki bizottságot, amely az épületszerkezetekre gyakorolt bombahatás és a lakóházi óvóhelyépítést szabályozó előírások helyességének vizsgálata céljából alig egy héttel a támadást követően járt Kassán. Ezt a vizsgálatot az óvóhelyépítés miniszteri biztosának kívánságára rendelték el.[37] Miután 1977 elején a bizottság tagjai közül már csak Makay-Hollósy Béla volt életben, illetve elérhető, hozzá fordultam felvilágosításért. Az ezzel összefüggő levelezésünkből[38] az 1979. júl. 5-én kelt írásának kivonatát a függelék melléklete tartalmazza. (Az előbb hivatkozott jegyzet megindokolja, hogy a melléklet — az összes családi és személyi vonatkozások elhagyásával — miért csak a levél azon részleteit idézi, amelyek kizárólag a szóban forgó kirendelésre vonatkoznak. Ezek a részletek viszont szószerinti idézetek . .) Makay közlésének lényege ez:

— A bizottság júl. 4-től (péntektől) júl. 7-ig (hétfőig) bezárólag tartózkodott Kassán, tehát nyolc nappal a támadás és négy nappal a Partridge-csoport látogatása után.

— A kiszállás egyik feladatát, a lakóházi óvóhelyek rendeltetésszerű alkalmasságának ellenőrzését, megoldották.[39]

— A bombahatás numerikus felmérése (az épületszerkezetekre gyakorolt hatása), valamint a bombatölcsérek méreteinek és természetének helyszíni megállapítása terén, a bizottság kiszállása hiábavaló volt. Két okból. Egyrészt mert júl. 5-én a bombahatásnak kitett épületrészek robbanást követő eredeti állapotát (részben lebontás, részben ideiglenes megerősítés, részleges helyreállítás révén . . .) statikai értelemben teljesen megváltoztatták. Másrészt — és számunkra ez lényeges — a bombatölcséreket már mind betemették, sőt a törmelékek zömét is elhordták.

— László Árpád a betemetés előtt a bombatölcsérek méreteit, valamint a talaj minőségére vonatkozó megállapításait feljegyezte és ezeket az adatokat a Makay-bizottságnak átadta. Ezekből a HTI és az OLP szakemberei, a használatos táblázatok alapján és a bombafal méreteiből következetett „töltethányados" ismeretében, a bombasúlyokat elfogadható pontossággal megállapíthatták. *Az eredmény minden esetben 100 kg. körüli bombasúlyra utalt.*

— A ledobott bombák eredete, azok „nemzetisége", a bombamaradványokon található jelzések ilyen értelmű vizsgálata, a bizottságot nem érdekelte. Ők (úgy mint magam . . .), a hivatalos közlést, azaz a szovjet támadás feltételezését tekintették iránytadónak. Számukra az átadott bombamaradványok csak a bombasúly (esetleg a típus) megállapítása miatt bírtak jelentőséggel.

Az e fejezetben tárgyaltak szempontjából a Makay-közlésekben két körülmény alapvető, a „kassai provokáció" kedvenc kifejezését használva: „perdöntő".

Nem lehet kétség afelől, hogy a Kassára dobott bombák, kivétel nélkül, a hozzávetőleg 100 kg. körüli súlycsoportba tartoztak.

A közlésekben foglaltak kizárják, hogy a Partridge-jelentés Ormay-által megszerzett felvételei (amelyek élességét, minőségét Ormay fototechnikai úton tetemesen megjavíttatta . . .) június 4-e *után* készülhettek volna, illetve a csoportképeket az újból kiásott bombatölcsérek mellett (és kizárólag Partridge kedvéért) „pózoltatták". Ezt a megállapítást még több körülmény támasztja alá, de ezek már túllépnék a tárgyalás kereteit.

Makay mellékletben kivonatosan közölt beszámolója érinti a Kassán feltalált bombamaradványok kérdését is. A beszámoló a kérdésnek éppen azt a részét érinti, amelyben jó magam is mindmáig nem látok tisztán. Éppen ezért érdemes erre kitérni.

Makay bizottságát — hivatalból — elsősorban azok a bombamaradványok érdekelték, amelyek alapján a bombaköpeny falvastagsága és ezen a réven (ha a bombatest külső méretei rekonstruálhatók) az ún. „töltethányados", tehát közvetve a robbanóanyag súlya (ettől függ elsősorban a hatás) volt megállapítható. A beszámoló azonban azt is említi, hogy a bizottság két tagját, mégpedig Rakolczait és Köryt, a cirillbetűs feliratot viselő darabok is érdekelték, de kizárólag „emlékgyűjtés" és nem a hivatalos kirendelés feladata szempontjaiból. Akármint is van, Makay írása szerint Rakolczai és Köry hoztak magukkal Kassáról ilyen bombadarabokat is.

A XXIII. fejezet utal a vkf. 2. oszt. klgs. csoportja vezetőjének, Kollényi György (akkori) vk. szds.-nak hozzám intézett közléseire. Ezek szerint Kollényi emlékezett ugyan arra, hogy a budapesti Nemzetközi Vásár légoltalmi pavilonjában kiállított „kassai" bombarepeszeket a csoportja bocsátotta rendelkezésre, de arra már nem, hogy a csoportja miképpen jutott e darabok birtokába.

Miután Ölvedi Ignác ismertetése a Honvédelem folyóirat 1981 évi 10. számában (lásd a XI. fejezetet) szóvá teszi Kollényi hozzám szóló közléseit[40] és egyébként is felmerült a „kassai provokáció" keretében az a (minden alapot nélkülöző) feltevés is, amely szerint a Vásáron kiállított bombamaradványokkal a vezérkar főnöke kívánta a közvéleményben a szovjet légierő kassai szerepét megerősíteni, az alábbiakat kell leszögeznem.

Emlékezetem szerint a légoltalmi pavilon gondolata a Nemzetközi Vásárok vezérigazgatójától Hollósytól származott. Abban nem vagyok már bizonyos, hogy Hollósy a javaslatát rajtam keresztül vagy közvetlenül közölte-e az OLP-vel, de tény, hogy a HM VI. csoportfőnökségen belül én kaptam feladatul az ötlet megvalósításának ellenőrzését. Maga a kiállítás megszervezése értelemszerűen a Légoltalmi Liga feladata lett és az előkészítő szervezést, valamint a megvalósítást a Liga felettébb agilis és tehetséges titkára, dr. Nagyrévi Neppel György vette kezébe. Minden kétséget kizáró tény, hogy Nagyrévi kezdeményezése volt a légitámadások fenyegető realitását a még frissen az emlékezetben élő kassai események néma tanúival, a támadásból származó repeszdarabokkal érzékeltetni. Ehhez a *kezdeményezéshez magához* tehát a vezérkar főnökének sem közvetlenül, sem közvetve semmi köze sem volt.

Hogy a repeszek terén Nagyrévi mikor és hogyan került Kollényivel (illetve a csoportjával) kapcsolatba, azt a mai napig sem sikerül felderítenem. Miután a Légoltalmi Liga népszerűsítő—felvilágo-

sító (értsd: propaganda) tevékenységéről volt szó, eszembe sem jutott, hogy a kiállításra kerülő repeszek hátterét vizsgálgassam. Az akkor adott körülményeket feltételezve ma sem tenném.

A Makay-beszámoló kivonata a mellékletben azonban a HTI-hez került repeszeknek még egy fejezetére utal. Makay említi, hogy a HTI mű. szakosztályának vezetője, Medgyessy-Mitschang Miklós (akkor) hmtk. őrgy.[41] a repeszeket Dóczy Lóránt hmtk. szds.-hoz továbbította Csepelre.[42] Erről jóval később, talán 1943 közepén, mint a LK szerkesztője szereztem tudomást. Turcsányi Gyula, az egykori Katonai Szemle műszaki rovatának szerkesztője ugyanis megküldötte nekem, felhasználásra, mint a LK szerkesztőjének, Dóczy Lóránt egy kb. 7—8 gépelt oldalt kitevő beszámolóját. Ebben Dóczy azt kívánta igazolni, hogy a Kassa elleni támadás fegyverei ugyanolyan típusú és eredetű bombák voltak, mint azok, amelyek az 1942 szeptemberi éjszakai szovjet támadásnál hullottak Budapestre.[43]

A német monográfiám csak egészen mellékesen és röviden (tagadhatatlanul *némileg* felületesen) foglalkozott a Kassára dobott bombák azon aspektusaival, amelyekre Makay beszámolója utalt. A monográfiám említett néhány sorainak megfogalmazásánál minden esetre gondosabban jártam volna el, ha sejtem, hogy ezek a jelentéktelen részletek a „kassai provokáció" torzító tükrében milyen méltatásra találnak.[44] Erről még a X. és XI. fejezetek is megemlékeznek.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A VIII. FEJEZETHEZ

(A jegyzeteket, értelemszerűen a szövegnek megfelelően, vegyesen Ormay J. és a szerző szövegezték)

1. A budapesti román kat. attasé szerint a kassai támadást megelőző napon a Bukarestre dobott 60 szovjet bombából 58 (!) nem robbant. (Lásd később az US kat. attasé közlését.) Hasonló arányt említ a német „Luftflotte 4" összefoglaló napi helyzetjelentése is.

2. A kiadott rendelkezések szerint a lakóterületekre hullott és fel nem robbant romboló, ill. gyújtóbombákat, 24 órán belül, a gyújtók hatástalanítása („vakraszerelése") után a lakóterületekről *el kellett* (sic!) távolítani, majd felrobbantani. Aki tehát a 29., ill. 30. kassai bomba felrobbantását „sajnálatos eseménynek" véli, illetve abban bizonyos szándékosságot kíván éreztetni, az vagy tájékozatlan, vagy (akár tudatosan, akár az indoktrináció hatása alatt öntudatlanul . . .) rosszhiszemű. Lásd erre vonatkozóan a II. fejezetet, ill. „M—46"-ot.

3. Erről a 30. bombáról magam is csak hetekkel később értesültem. Részleteket mindmáig nem tudok (más sem tud) és azok (akkor) nem is érdekeltek. Bizonyos,

hogy a kassai kiszállásom alkalmából László Árpád tűzoltóparancsnok, városi légo. előadónak sem volt fogalma e bomba létezéséről. Egyébként a polgármesteri „kárjelentés" szóvá tette volna. Csak az ésszerűség alapján feltételezhető, hogy ez a bomba is azonos típusú és súlyú volt mint a többi 29. Miért lett volna eltérő?

4. Egészen más lapra tartozik, hogy a katonai- és államvezetés azon személyeit, akik a támadás nyomán politikai (katonai) döntéseket hoztak, nem ezek a körülmények, de elsősorban a bomba és bombadobók nemzetisége, eredete kellett volna érdekelje, amint azt a XXIII. fejezet kifejti.

5. E két levél „L-VII. 901", illetve „L-VIII. 1045" számok alatt fekszik irattáramban. Az egyik kézzel írott. Ennek fakszimiléjét, a körülményekre jellemző volta miatt, a függelékbe mint mellékletet kívántam felvenni, de ettől Ormay J. kívánságának engedve elálltam.

6. Néhol, ott ahol tőlem származó közlésekről, adatokról van szó, jelentéktelen mértékben módosítottam Ormay szövegezésén.

7. Ott ahol a szöveg következőkben konkrét kassai károkra, bombahatásra utal, a függeléknek a II. fejezethez tartozó (tehát II.-vel jelölt) mellékleteit is célszerű figyelembe venni.

8. Lásd az előbbi 7. alatt.

9. Ugyanaz.

10. Ezeket az adatokat a „Military Engineer" (folyóirat) az „Army Ordnance" (folyóirat) és a hivatalos brit források alapján állította össze Willy Ley: „Bombs and Bombing" c. könyvében. (Modern Age Books, New York, 109. old.)

11. Ormay J. birtokában lévő nyilatkozat alapján.

12. Brenner Jenő nyilatkozatai, levelei, hangfelvételei és számos személyes megbeszélés alapján. (Lásd a IV. fejezetet is.)

13. Szabó János nyilatkozatai, levelei, térképvázlata, a biztosítórúd általa készített vázlata, valamint személyes megbeszélések alapján. (Lásd a IV. fejezetet is.)

14. „Honvédelem", 1981/10. sz. 113. o.

15. A közlés Czapáry Zoltán hozzájárulásával történik.

16. Lásd a XIX. fejezetet és „M—93ff"-et.

17. Mint 14., de 119. o.

18. „Magyarország felszabadítása" 1975-ös kiadás, 22—24. o.

19. Mint 14., de 118. o.

20. Mint a 14., de 117. o.

21. III. rész 1961. dec. 15. (14. évf. 24. szám)

22. „Honvéd Altisztek Lapja" 1941 aug. 50—54. o.

23. A szerző megjegyzése: A Bór Jenőtől kapott anyagot (lásd később) fénymásolatban megküldöttem még 1978-ban Gosztonyi Péteren keresztül a Bern-i SOEB-nek, Ormay Józsefnek, illetve az Oshawa-i Múzeumnak, valamint egy munkatársán át a budapesti Történettudományi Intézetnek is. — Miután már a Washingtonból küldött másolatok sem voltak alkalmasak a kifogástalan nyomdai sokszorosításra (különösen áll ez Ullein-Reviczky Partridge őrgy.-hoz intézett levelére . . .) a függelék VIII.-al jelzett mellékletei a három Partridge-jelentés fakszimiléin kívül valamennyi Bór Jenőtől kapott irat magyar fordítását is közli. A fordítás nem mindenütt szó szerinti. A könnyebb érthetőség kedvéért, valamint félreértések elkerülésére a Partridge által használt kifejezések némelyike helyett az értelemszerű magyar kifejezést használtam. A Partridge-jelentésben előforduló

nyilvánvaló tévedések, illetve tárgyi helytelenségek (pl. a „sárga színezés" a semlegesség jele . . .) kommentálásától eltekintettem.

24. Ormay J. megjegyzése: Az első Partridge-riport (July 1., 1941) második oldalán 16 fénykép mellékletről történik említés. Minden lehetőt elkövettem, hogy ezeknek a képeknek nyomára akadjak. A következő archívumokban, könyvtárakban és hivatalokban kerestem, de nem találtam a fényképeket: War Department Intelligence Service, Offices of Strategic Services, Defense Audio-Visual Agencies (itt négy különböző osztályon folyt a kutatás . . .), Still Picture Branch, Special Archives Division.
1983-ban megszereztem Major General Richard C. Partridge (retired) özvegyének címét. Írtam neki és megkérdeztem, hogy van-e valami emléke (napló, fényképek, stb.) férje magyarországi szolgálatának idejéből. Szívélyes hangú választ kaptam. Nincsen semmi emlékük. (E hosszú magyarázatnak az a célja, hogy megkönnyítse az utánam következő kutatók munkáját.)

25. A „Library of Congress" által kiadott „Glossary of Russian Abbreviation and Acronyms" szerint.

26. Német, olasz, román (beleértve a lengyel és olasz származású gépeiket is) csehszlovák és francia zsákmánygépek bombázóberendezése nem volt alkalmas a Kassára dobott bombák kiszolgálására.

27. Lásd 7. alatt.

28. Megbízhatónak ismert magyarországi források szerint Ölvedi beszélt ugyan Kassán „öreg postásokkal", azaz olyanokkal, akik annak idején átélték a támadást, de — állítólag — ezek sem emlékeztek egyébre mint cirilljelzéseket viselő bombamaradványokra.

29. A Honvédelem folyóirat már ismételten idézett 1981 évi 10. számában foglalt Ölvedi-ismertetés alapján nem lehet kétséges, hogy a szerző már a kassai útját megelőzően rendelkezett a LK azon számaival, amelyek (a polgármesteri „kárjelentés" vázlatának — találatképének — számozása szerint . . .) az 5. és a 12. számú bomba által okozott rombolásokat érzékeltetik. A Repülés folyóirat olvasóival azonban azt a benyomást kívánja keltetni, hogy ezekről a felvételekről nem a LK-ből, hanem a szlovák múzeum jóvoltából értesült. Csak azért, hogy a kassai útjának valamilyen, a „kassai provokáció" szellemének megfelelő eredményét-értelmét igazolja?

30. A Partridge-iratok Washingtonból küldött eredeti fénymásolatai a „Cs–XXIV"-ben. Lásd még „M–47 ff".

31. Lásd az előző 24. jegyzetet.

32. A polgármester említett jelentése jóval több felvételt (talán két-háromszor annyit . . .) tartalmazott, mint amennyit a LK júl. 15-i száma közölt. A szerkesztőség ui. közlésre csak azokat a felvételeket választotta ki, amelyek — a találati kép vázlatának számozása szerint — az egyes robbanások okozta hatás természetét és méreteit jól érzékeltették. Más szempontokat nem vett figyelembe.

33. Ilyenek, többek között, a különböző rendezvényeken való részvétel, amilyennek a kassai út is nevezhető volt. A HM elnöki osztályán Litteráti Ervin alezredes törődött az attasék ügyeivel. A kassai utat megelőzően, jún. 30-án, hétfőn, Litteráti alez. távbeszélőn tőlem kért tájékoztatást ahhoz, hogy Kassán mit és hogyan mutasson be csoportjának. Én László Árpádhoz tanácsoltam. Ha Litteráti Partridge kívánságait azonnal a VI. csoportfőnökséghez (vagy személy szerint hozzám) továbbítja, bizonyos, hogy az amerikai őrgy. napokon belül a kért bizonyítékok (szovjet jelzéseket viselő bombamaradványok) felvételeinek birtokába jut.

34. A vkf. 2. oszt. attasé-csoportját Kádár Gyula is említi a „Ludovikától Sopronkőhidáig" című könyvében. Miután nem kétséges, hogy az osztály klgs. csoportja birtokában volt cirillbetűket feltüntető repeszeknek, Partridge ezeket a „bizonyítékokat" kezébe is vehette volna, ha a számára illetékes helyhez, a vkf. 2. oszt.-hoz fordul.

35. Név szerint dr. Nádudvari Kiss Lajos.

36. Én magam Kiss Lajos egy vacsoráján találkoztam Ullein-Reviczkyvel.

37. A miniszteri biztos Krompecher László építészmérnök, műegyetemi adjunktus volt.

38. Makay-Hollósy Béla 1979 előtti postái „Cs–XX" alatt fekszenek. Az első kérdéseim elől, azok tárgya miatt, kitért. Érdemi válaszát, amelynek kivonata a függelék VIII. jelzésű mellékletei között található, jóval később, 1979. júl. 5-i keltezéssel és kerülő utakon (Olaszországon keresztül) küldötte. Csak 1979. dec. 7-én, tehát már a monográfiám megjelenése után, kaptam kézhez. („L–I. 140a"). A levélíró 1914 óta osztálytársam volt. Bár rövid (a 2. hds.-nél töltött) harctéri szolgálatától eltekintve csupán igazgatási természetű beosztásokban dolgozott és egyébként is igen szelíd természetű volt, valószínűleg fivérével való névazonossága miatt, a háború után igen meghurcolták és megkínozták. Ezt haláláig sem heverte ki. Ez magyarázza félelmét és tartózkodását, amit, családtagjaira való figyelemmel is, méltányolni kívánok. Az egyébként is nehezen olvasható, kézírású, elmosódott levélnek csupán a kassai vonatkozásait — de ezeket szószerint — közli a függelék kivonata.

39. A bizottság megállapítása, az érvényes műszaki előírásokat illetően, teljesen pozitív értékű volt.

40. Magam sem tudom (csak sejtem . . .), hogy a Honvédelem cikkírója miként szerezhetett Kollényi hozzám intézett közléseiről tudomást, de ezzel a részlettel nem kívánok foglalkozni. Több mint négy évtized múltán abban sem vagyok bizonyos, hogy az 1941 évi őszi, vagy a következő év tavaszi Nemzetközi Vásárjáról van-e szó? A hozzám érkező hozzászólások többsége az őszi Vásárt igazolja, a német monográfiám a tavaszit említi.

41. Medgyessy-Mitschang Miklóssal (a háború végén hmtk. alez.), aki a háborút követően Saarbrückenben élt, szoros személyi kapcsolatot tartottam. Sajnos elhalt, mielőtt e kérdéssel behatóbban foglalkozni kezdtem és hozzá fordulhattam volna.

42. Én magam — akkor — ezekkel a részletekkel sem a szolgálati munkaköröm révén, sem „érdeklődésből" nem foglalkoztam. Dóczy a szóbanforgó időben (és a HTI keretében) Csepelen a berepüléssel, valamint anyagátvétellel kapcsolatos repülő-műszaki feladatokkal foglalkozott. Később ő került a Feri-hegyen általa kezdeményezett Repülőkísérleti Intézet élére. (Lásd a MSz 1983 évi számában Varga László ismertetését.)

43. Részben a tárgyalt kérdés akkori időszerűtlensége miatt, de azért is, mert a LK fegyvertechnikai és hasonló tárgyú kérdésekkel nem foglalkozott, Dóczy ismertetése a LK-ben nem került közlésre. Megkíséreltem a kézirat nyomára akadni, de nem értem el eredményt. Megpróbáltam a háború után Kanadába került Dóczyval ismét felvenni a személyes kapcsolatot, de hiába. Korán elhunyt.

44. A német monográfiám a 46. és 47. oldalakon csupán hat-hat sort szentel a

HTI azon szerepének, amellyel a Makay-közlések foglalkoznak. Ránki György, az ÉS 1979. április 21-i számában azt állította (lásd a X. fejezetet is...), hogy a monográfiám szerint a két fel nem robbant kassai bombát kiásták, az „egyiket" a HTI-be szállították, és „ott cirillbetűs feliratot fedeztek fel rajta". (Ilyesmiről a monográfiában egyetlen szó sincsen.) Almásy Pál egykori hmtk. tiszt, a háborút követően altbn. a HM-ben) ugyancsak az ÉS-ben, annak 1979 április 26-i számában, anélkül, hogy a monográfiámat olvasta volna, csupán Ránki közlései alapján, hozzászólt a kérdéshez. Azt állította, hogy a HTI semmiféle formában sem foglalkozott akár egy kiásott kasasi bombával, akár repeszekkel. Igazolja Krudy állításait, majd személyi támadással, engem nyilasnak („szélső jobb felé orientálódónak") minősítve zárja hozzászólását. Egy dr. Gosztonyi Péterhez intézett, de nekem is megküldött 1979. aug. 10-én kelt levelében nemcsak Ölvedi megállapításait, de – a „kassai provokáció" képviselőivel maradéktalan egyetértésben – a kassai „német-magyar cinkosság"-ot is tényként fogadja el. („Cs–XVII")

IX. ORMAY JÓZSEF TANULMÁNYA A KASSAI TÁMADÁS LEHETSÉGES GÉPTÍPUSAIRÓL

A szerző (B. J.) bevezető észrevételeivel

Bevezető tájékoztatás

Ez a tanulmány ésszerű kiegészítése az előző VIII. fejezetnek. Ormay József egyidejűleg készítette ezen dokumentáció, valamint az oshawai Magyar Aeromúzeum 1984-i évkönyve, a MSz számára, „Milyen gépek bombázhatták és milyen gépek nem bombázhatták Kassát?" címmel. Lehet, hogy az a megállapítás, amelyet Ormay vizsgálatai eredményéül közöl e tanulmány záró mondatában, még nem az „utolsó szó" ebben a vitában. Több okból.

A tanulmány csak közvetve terjed ki a szovjet légierő géptípusainak vizsgálatára, csak részben vonja be azokat az összehasonlító kiértékelésbe. Ez a rész még kiegészítésre vár és bizonyos, hogy azzal Ormay még tüzetesebben kíván foglalkozni.

Nyugaton élő volt román repülőtisztek megkérdezése alkalmából ismételten kaptam utalásokat arra, hogy a volt román légierő birtokában lévő, lengyel gyártású, „Los" (jávorszarvas) nevet viselő „P.Z.L.P. 37" jelzésű bombázót a románok megkísérelték a szovjet 100 kilogrammos bomba szállítására „adaptálni". Ez az utalás azonban ellenőrzést kíván, elsősorban azért, mert az értelme is kérdéses. Talán már eleve azzal számoltak a románok, hogy az érezhetően „küszöbön álló" hadjáratban az esetleg német birtokba jutó szovjet zsákmányanyagot (ti. a 100 kilogrammos bombákat...) a „Los" gépeik számára hasznosítsák? Ez kevéssé valószínű. (A Freiburg-i levéltár bőséges – a német „Luftflotte 4"-től származó – anyagában semmi nyomára nem akadtam annak, hogy ilyen átalakított „Los"-gépek a román kir. légierő valamely kötelékének birtokában lettek volna.) Akármint is van, Ormay következőkben ismertetendő tanulmánya három szempontból jelentős:

Elsőnek azért, mert az irodalomban először kerül sor a tekintetbe jövő gépek zömének párhuzamos kiértékelésére.

Másodszor azért, mert nem lehet kétség az Ormay által közölt műszaki (szerkezeti) adatok és részletek helyessége tekintetében.

Harmadszor („last but not least") pedig azért, mert – hasonlóan

az előző VIII. fejezet tárgyalási módjához — útmutatást nyújt ahhoz, hogy miként lehet a kassai támadók sokat vitatott „nemzetiségének" kérdését „tárgyi bizonyítékokkal" addig is megközelíteni, ameddig a szocialista országok (elsősorban a Szovjetunió) levéltári anyaga az objektív, politikai előítéletektől mentes kutatás számára megközelíthetetlen.

(Az Ormay-tanulmány eredeti szövegén — az értelmet nem érintő — néhány szóváltoztatás történt.)

☆

Azzal tisztában vannak, legalábbis a katonaviselt emberek, hogy a 7.8 milliméteres Mannlicher puskából nem lehet 9 milliméteres lövedéket kilőni. Azt is tudják, hogy egy 9 milliméter kilberű puskához nem lehet 8 milliméteres lőszert használni. Azzal azonban nincs tisztában az átlag olvasó, hogy bizonyos típusú repülőgépek (bizonyos kivételekkel) csak az ahhoz a típushoz rendszeresített bombákat tudják bombatáraikban felfüggeszteni. A felfüggesztésen kívül rögzíteni is kell a bombákat, hogy a szállítás alatt ne lötyögjenek; biztosítani kell a bombákat, hogy idő előtt fel ne robbanjanak és a kioldó berendezéssel úgy kell kioldani a bombákat, hogy azok a megfelelő ballisztikai pálya után a célba találjanak.

Azok a bombázógépek, amelyek a bombákat a gép belsejében az ún. bombatárakban függesztik fel, általában nem tudnak „idegen" bombákat használni.

Azok a külső felfüggesztési berendezések, amelyek a szárnyak alatt, illetve, a törzs alatt vannak felszerelve, könnyen átállíthatók „idegen" bombák felhasználására. Ugyancsak könnyen átalakíthatók idegen bombák használatára a törzs belsejében lévő egyréteges vízszintes „rácsos" felfüggesztő berendezések.

A fentiek figyelembevétele azért fontos, mert ha ismerjük a bombák adatait[1], illetve a bombázógépek bombafelfüggesztő berendezését, valamint a géptípus teherbírását, akkor következtetni lehet arra, hogy bizonyos bombákat milyen típusú gépek tudnak technikai adottságaik alapján felfüggeszteni, a célterületre szállítani és ott „ledobni". Természetesen ennek a fordítottja is lényeges. Ugyanis arra is lehet következtetni, hogy melyek azok a géptípusok, amelyek bizonyos bombatípusokat nem tudnak — technikai berendezésük különlegessége miatt — „használni".

A tárgyi bizonyítékok (fényképek) és a szemtanú nyilatkozatok

nem hagynak kétséget a bombák származása felől.[2] Ha meg akarjuk tudni, hogy milyen repülőgépek bombázhatták Kassát, akkor olyan bombázógépeket kell keresnünk és találnunk, amelyeknek a bombázó berendezése alkalmas volt arra, hogy a Kassára dobott bombákat felfüggessze, tárolja, rögzítse, biztosítsa (a gyújtókat), élesítse (a gyújtókat) és kioldja a bombákat.

A legvalószínűbb feltevés — a szóráskép[3] és a szemtanúk nyilatkozatai alapján —, hogy a repülőgépek egyenként 10 bombát dobhattak. Ennek a feltevésnek az alapján azokat a repülőgép típusokat kell elsősorban kikutatni, amelyeknek a „tipikus" bombaterhelése 10 x 100 kg. Nem valószínű, hogy nagyobb megterhelésű gépek fél rakománnyal jöttek volna bevetésre. Repülőharcászati szempontból ez logikátlanságnak minősülne (kivéve azt az esetet, amikor a bombák egy részének a súlyát üzemanyaggal kell pótolni a repülőtávolság, azaz egy töltéssel való leszállás nélküli távolság miatt.)

Nem egyszerű a feladat, hogy olyan repülőgép típusokat találjunk, amelyek a fenti követelményeknek megfeleljenek.

Évekig elhúzódott az adatgyűjtés. Össze kellett gyűjteni és ki kellett értékelni a Magyarországgal szomszédos államok kétmotoros bombázógépeinek a műszaki leírását. A német, szlovák, román és szovjet légierők gépeit bombázó-technikai szempontból részletesen ki kellett értékelni. Úgyszintén meg kellett állapítani a Jugoszláv Királyság bombázóinak a műszaki adatait is, mert ezek némelyike a Szovjetunióba menekült 1941 áprilisában. A németek által zsákmányolt, főként az Armée de l'Air (Francia Légierők) gépeit is ki kellett értékelni a „lehetségesség" szempontjából.

A német változat

A német bombázók felfüggesztő berendezése és a milliméterek töredékeinek pontosságával épített bombatárak a „Luftwaffe" által rendszeresített bombák befogadására készültek. A Luftwaffe arzenáljában rendszeresített (standardizált) bombatípusok „hivatalos" elnevezései a következők voltak: (SC) Spreng Cylindrische Bombe, (SD) Spreng Dickwand Bombe. Ezek további „alcsoportokra" oszlottak: (SB) Splitter Bombe, (Pz) Panzer Bombe stb.

A német bombák a következő súlycsoportokba tartoztak: (csak az 50 kg-nál nagyobbakat ismertetem 500 kg-ig) SC 50 kg, SD 50 kg, SC 250 kg, SD 250 kg, SC 500 kg, SD 500 kg.

A feladatunk az, hogy megvizsgáljuk, hogy mennyiben voltak ké-

pesek a német bombázórepülőgépek „idegen" gyártmányú bombák befogadására és felhasználására.

Junkers Ju 86-os bombázó

A Ju 86-os repülőgép bombaszekrénye négy bombatárból állt. Ezek össze voltak szerelve és a gép törzsében, annak hosszanti tengelyében voltak beépítve. A bombatárakban a következő súlyú bombákat lehetett elhelyezni: 4 db. 250 kg-os bombát, vagy 16 db. 50 kg-os bombát (kisebb bombákkal nem foglalkozom). A négy bombatár lehetővé teszi a különböző súlyú bombák kombinációját. A bombák kioldhatók egyenként, sorozatban, vagy összvetéssel.

Megkérdeztem volt Repülő Akadémia-i tanáromat, Gaáli Zoltán szolgálaton kívüli repülő alezredest, aki Magyarország egyik legelismertebb bomba szakértője volt, hogy mi a véleménye a Ju 86 bombázógépnek „idegen" gyártmányú, főként orosz bombáknak a felfüggesztési és tárolási lehetőségeiről. Ezt a választ kaptam: „A Ju 86-os repgép bombaszekrénye kizárólag német rendszerű bombák, súly szerint 250 kg, 50 kg, 10 kg és 2 kg-os bombák, valamint 1 kg-os gyújtóbombák befogadására alkalmas. A németeknél 100 kg-os bomba nem volt rendszeresítve és ilyen súlyú bombák befogadására már szerkezeténél fogva sem alkalmas a Ju 86-os gép. A bombák függőlegesen voltak felfüggesztve, fejjel felfelé. Idegen eredetű és rendszerint fejgyújtóval ellátott 100 kg-os bomba a Ju 86-os bombatárába függőlegesen nem függeszthető fel. A fejgyújtós 100 kg-os bombának fejjel lefelé, vagyis vezetőszárnyánál való felfüggesztése biztonsági okokból lehetetlen. A 250 kg-os bombára méretezett bombatárban a 100 kg-os bomba a biztonság rovására lötyögne. A bombaszekrényen illetve a bombatáron még kisebb átmeneti átalakítások is csak igen nehezen hajthatók végre. A Ju 86-os bombázó berendezése olyan tökéletes szerelvény, amelyet a német bombák befogadására szerkesztettek. Más ‚idegen' bomba be nem szerelhető."

A Ju 86-os gépeket a németek a lengyel hadjárat után kivonták a hadi szolgálatból. A Magyar Légierő 1941-ben a Szovjetunió ellen még bevetette ezeket az elavult gépeket.

A Heinkel He 111-es bombázó

Ennek a gépnek a bombázó berendezése a Ju 86-os gép berendezésének a megduplázásából állott. A két bombaszekrény egymással párhuzamosan volt a gép törzsébe, annak hossztengelyébe beépítve. A bombatárak (8. db.) ugyanolyanok voltak, mint a Ju 86-os bombatárai. Ugyanazokat a bombákat ugyanolyan kombinációkban lehetett felfüggeszteni, mint a Ju 86-osban, csak kétszer annyit. Az „idegen" bombákra vonatkozó észrevételek vonatkoznak a He 111-es gép berendezésére is.

A Junkers Ju 88-as bombázó

Ez a repülőgép volt a „Luftwaffe" mindenese. A bombázó típusok a gép törzsében lévő bombaszekrénybe 16 db. 50 kg-os bombát tudtak elhelyezni. A szárnyakon, a motorok és a gép törzse között, jobbról és balról két felfüggesztő szerkezet volt felszerelve, 250 kg-os, illetve 500 kg-os bombák számára. (Lásd az ábrát.) Ezekre a szerkezetekre egy ügyes bombaszerelő kis átszereléssel, esetleg fel tudott idegen bombákat is függeszteni, de nem többet, mint 4 darabot. (Ju 88 A 4.) A Ju 88 összterhelése (1941) 1800—2000 kg volt. Későbbi szériák a 3000 kg. terhelést is lehetővé tették, az üzemanyag megterhelésétől függően.

Dornier 17-es, Dornier 217-es bombázók

A „repülő ceruzának" (Fliegender Bleistift) nevezett géptípus tovább fejlesztésének eredményeként a bombaterhelés az eredeti 500 kg-ról (1935) 1000 kg-ra emelkedett a háború kezdetéig. Az első Do 17-es gépekbe a bombákat bombaszekrényekben kellett elhelyezni. A későbbi Do 17-es típusoknak egy nagyon komplikált bombázó berendezése volt. 4 db. függőleges „bomba felfüggesztő rácsra" (Bomben Rahmen) egymás fölé 5 db. bombát függesztettek fel vízszintesen. Összesen 20 db. 50 kg-os bombát lehetett így elhelyezni. Az 50 kg-os felfüggesztők helyébe két darab 250 kg-os bomba felfüggesztésére alkalmas berendezést is lehetett használni. A háború folyamán azt az újítást vezették be, hogy a törzs oldalára és a szárnyak alá külső felfüggesztő berendezéseket szereltek. Ezekre a szerkezetekre egy ügyes bombaszerelő — kis átszereléssel, esetleg fel tudott „idegen" bombákat függeszteni, de csak kettőt, esetleg négyet. A szárnyfelület túlterhelése nem volt biztonságos. Feltételezhető,

hogy a gép törzsében, a 250 kg-os bombák helyébe is lehetséges volt „idegen" bombák felfüggesztése. Nincs elég részletes adatom erről a felfüggesztő szerkezetről (Träger EVHC 500/VIII), de erre a bizonyítékra talán nincs is szükség. A Do 17-es gépek (akár három, vagy négy) nem rendelkeztek elegendő felfüggesztési lehetőséggel a Kassára dobott 30 bomba elhelyezésére. A Do 17-es típus nem jöhet számításba Kassa bombázásával kapcsolatban.

A Do 217-es bombázók igazi nagy karrierje csak 1941 után következett be. 1940—41 telén készült el a 217 E 1, széria, amelyek 1941 tavaszán kerültek csapatszolgálatba, kizárólag az „Atlanti Fronton". (Do 217-es gépek a Keleti Fronton nem szerepeltek a „Barbarossa" hadrendjében 1941-ben.) Különös tekintettel kell lenni a különböző szériák pontos építési dátumára. Az E 1. széria (1941 májusa) gépeinek a megterhelése kb. 2000 kg volt. A későbbi szériák ezt megkétszerezték. Az E 1. széria gépei horizontális bombázók voltak. Bomba befogadóképességük a következő volt: 16-szor 50 kg, vagy 4-szer 250 kg, vagy 2-szer 500 kg plusz 2-szer 250 kg. (Súlyosabb bombákat is el tudtak helyezni.) Az 1940-ben és 1941 elején épített gépek leírása külső felfüggesztést nem említ. Az E 2. széria 1941-ben elkészült gépeit zuhanó bombázó feladatra szánták.

Összegezve az idegen bombák német bombázógépekbe való felfüggesztési lehetőségét, azt lehet vélelmezni, hogy néhány idegen bombát esetleg el lehetett helyezni a német bombafelfüggesztő szerkezetekben, de a Kassára vetett 30 bomba elhelyezése a rendszeresített gépekben nem volt (kettes, hármas, vagy négyes kötelékkel) megvalósítható.

Gondolkoztam azon, hogy repülőismereteimet és személyes tapasztalatom felemlítsem-e ebben a tanulmányban. Úgy gondoltam, hogy ez is a tanulmányhoz tartozik. Bombázó pilóta és megfigyelő (navigátor és bomba tiszt) kiképzésben részesültem. Jogosítva voltam a Ju 86, Caproni Ca 135 (olasz bombázó), He 111, Do 215 és a Ju 88-as kétmotoros gépek vezetésére. 1942-ben frontszolgálatot teljesítettem, mint bombázó pilóta. Bevetéseinken, ha 100 kg-os bombákat kellett alkalmazni, általában orosz zsákmány bombákat használtunk (olasz Caproni bombázóinkban). A németek az orosz zsákmány bombákat rendelkezésünkre bocsátották, mert sem a He 111-es alakulatok, sem a Ju 88-as alakulatok nem tudták ezeket felhasználni. Ha idegen bombák használatára olyan könnyű lett volna a német gépeket átállítani, akkor talán a német találékonyság módot talált volna ennek a megoldására.[4]

A szlovák változat

Az a tény, hogy a Csehszlovák Köztársaság 1937/38-ban 54 db. kétmotoros bombázógépet és ezekhez rendszeresített bombákat vásárolt a Szovjetuniótól, ismételten arra a feltételezésre vezette a történészeket, hogy esetleg ezek a gépek bombázták Kassát.

Szerencsére megbízható műszaki leírások alapján tisztázni lehet a problémát. A szovjet SB-2 (Skorosztnoy Bombardirovschik — azaz gyorsbombázó) gépek hadialkalmazása a Spanyol Polgárháborúban kezdődött el. 210 gépet kaptak a Köztársaságiak a Szovjetuniótól. Az amerikai „Martin" bombázóhoz való nagy hasonlósága miatt a „Kondor Légió" repülői „Martin bombázó" néven emlegették ezt a típust.

A csehek B-71 „felhasználási jelet" adtak ennek a géptípusnak. 1938-ban a csehszlovák kormány „licenciával" (gyártási engedélylyel) megkezdte ezeknek a gépeknek a sorozatgyártását. 105 gép építését kezdték el. Ezeknek a gépeknek a befejezése a német megszállás alatt történt.

Bulgáriának 42 db. B-71-et adtak el a németek, a többi gépet pedig felhasználták saját személyzeteik repülő gyakorlati kiképzésére, (rádiós, lövész) és célvontatásra. Háború utáni szlovák források szerint csak azok a B-71-es gépek maradtak Szlovákiában, amelyek javítás alatt voltak és amelyekkel a német „Zsákmány Arzenál" személyzete nem tudott Bohémiába átrepülni.

A forrásként használt műszaki leírások a cseh hadügyminisztérium irattárából származnak. 1938-ban a cseh hadügyminisztérium utasítást adott a B-71 építésének a technikai részleteiről. Az utasítás szerint a gépbe vagy 1 db. hatrekeszes bombatárat, 6 x 100 kg-os bombák részére, vagy pedig ennek a helyére 2 db. rúd alakú bombafelfüggesztő szerkezetet, 2 x 200 kg-os bombára lehetett beszerelni. Az első esetben a bombák függőleges, a második esetben vízszintes helyzetben voltak felfüggesztve.

Az elsőnek említett felfüggesztő berendezés neve: *Pumovnice Stredni Vzor* 35, azaz 35 mintájú bombatár, a másodiknak említett felfüggesztő berendezés neve: *Zavesnik na Pumu Hrubour Vzor* 37, azaz 37 mintájú bomba felfüggesztő berendezés nehéz bombákra.

Ezek szerint a B-71 licencgyártású gépek hatrekeszes bombatárral rendelkeztek. Az SB-2-ről nincsenek ilyen kimerítő adataink. Lehetséges, hogy a bomba felfüggesztése más fajtájú is lehetett, de a teherbírása ugyanaz volt. „A Szovjet Légierők a II. Világháborúban"

című hivatalos szovjet kiadás[5] a következő teherbírásról számol be: SB-2 (1935 széria) 500 kg, későbbi szériák 600 kg. SB-2 bis (1939 széria) 600 kg. (394—395 oldal.)

A fenti adatok alapján a kassai bombázás „szlovák verzióját" nem lehet elfogadni. Sem kettő, sem három, sem négy B-71-es gép nem tudott 30 db. bombát szállítani. Már pedig Kassára 30 bomba esett.

Dusan Slavkovsky szerint a szlovák légierőnek 1939. március 15-e után 4 db. („nehéz") bombázója volt: 1 db. Fokker VII. (hárommotoros elavult típus), 2 db. Avia B-71 bombázó. A négy darab gép vagy szolgálati úton, vagy műhelyben javításban volt 1939-ben, amikor a szlovák köztársaságot kikiáltották. Állítólag a németek nem engedték meg, hogy a Csehországban szolgáló pilóták hazahozzák a gépeiket.[6]

A nyugaton megjelent szlovák repülő tárgyú könyvekben közölt szlovák repülőhadrendben bombázógépek nem szerepelnek.

A Szovjetunióba dezertáló szlovák repülőkről beszámol D. Slavkovsky. Az 1941-es évben a következő dezertálások, illetve dezertálási kísérletek történtek:

1) Kukorelli főhadnagy és barátja Kolembus főhadnagy Jugoszláviába való szökést terveztek. Jugoszlávia németek által történt megszállása — (1941 április) ennek a tervnek a kivitelezését megakadályozta. Később úgy határoztak, hogy a Szovjetunióba repülnek. 1941. augusztus 20-án mindkettőt letartóztatták dezertálásra való előkészületek miatt. (Slavkovsky, 33. oldal.)

2) Goralik őrmester vadászrepülők tömeges átrepülését készítette elő 1941. június végén. Elárulták és bebörtönözték.

3) Peter Horváth szakaszvezető a hadműveletek megindulásakor a Szovjetunióba akart repülni B-534-es vadászgépével. Iglóról szállt fel és a 135 km-re levő Ungváron szállt le, abban a hiedelemben, hogy már a Szovjetunióban van. A magyarok kiadták a szlovákoknak, akik halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták.[7]

Peter Horváth navigációs kiképzésével valami hiba történhetett. Némileg enyhíti az esetet az a tény, hogy június utolsó hetében rendkívül rossz időjárás volt a Kárpátok felett. Horváth repülőgépe nem volt alkalmas műszerrepülésre. (Vakrepülésre.)

4) Az 1941-es esztendő utolsó dezertálása 1941 telén következett be. A kievi frontszakaszon szolgáló egyik szlovák pilóta B-534 gépével átszökött az oroszokhoz.

A „szlovák változat" egyik fantasztikus elgondolása az, hogy a

dezertáló pilóták német bombázógépeket loptak és a Szovjetunióba repülve ezekkel a gépekkel bombázták meg a „fasiszta" várost. Egy bombázókötelék ellopása nem könnyű dolog. Egyik bökkenője ennek az elgondolásnak az, hogy a szlovák pilóták német gépekre való átképzése csak a következő évben kezdődött el. Egy másik nagy „bökkenő" pedig az, hogy a német bombázórepülőgépek berendezésüknél fogva nem voltak alkalmasak a Kassára dobott bombatípusok felfüggesztésére.

A legfantasztikusabb „csehszlovák változat" azon alapszik, hogy esetleg az Angliában szolgáló emigráns csehszlovák repülők bombázhatták Kassát. Az első csehszlovák bombázó osztály 1940. augusztus 6-án alakult meg Angliában. Két évig szolgált ez az alakulat a „Bomber Command" beosztásában. Az alakulat Vickers „Wellington" kétmotoros bombázókkal volt felszerelve. A gép bombaterhelése 4500 lbs (2043 kg), a repülőtávolsága (leszállás nélkül) a legkedvezőbb körülmények között 2440 mérföld (3905 km.)

Tájékoztatásként megjegyzem, hogy London Kassától kb. 1500 km távolságra van. Elvileg a „Wellingtonok" lerepülhették volna ezt a távolságot. Ehhez azonban kb. öt órával a bombázás előtt kellett volna startolniuk (reggel 8-kor) és ismét öt óra hosszat kellett volna visszarepülniök. Ezt a tíz órás repülést abban a légtérben kellett volna lefolytatni, amelyben a Luftwaffe akkoriban még óriási fölényben volt.[8]

A román változat

A román repülőhadrendben, 1941. június 14-én a következő kétmotoros bombázógépek szerepeltek:[9]

Bristol Blenheim; repülőtér: Jorasti (1. szd. 7 gép.) Jorasti (3. szd. 7 gép.)

Heinkel He 111; repülőtér: Pogoanele. (V. bo. oszt. 21 gép.)

Savoia 79 B. (Savoia 79 B-I.A.R.); repülőtér: Pogoanele. (I. bo. oszt. 14 gép.)

P.Z.L.P. 37; repülőtér: Buzau. (IV. bo. oszt., esetleg önálló szd. 9 gép.)

Bloch 210; repülőtér: Sihlea. (III. bo. oszt. vegyes gépállománnyal: I.A.R. 37-es P.Z.L. 23-as és Bloch 210-es gépek, 25 db.)

A Luftwaffe helyzetjelentése 1941. június 22-én a következő adatokat tartalmazza a román légierők bevethető (Einsatzbereit) és javításban lévő gépeiről: Blenheim: 15; javításban 8. He 111: 14; ja-

vításban 11. Savoia 79: 23; javításban 14. P.Z.L. Los 5; javításban 7.

A következő megjegyzés olvasható a kimutatás alján: „ . . . azokat a gépeket, amelyek ebben a kimutatásban nem szerepelnek, mint oktató gépeket használják és ezek nem kerülnek hadi alkalmazásra . . "

Ebből azt kell következtetnünk, hogy a Marcel-Bloch gépeket hivatalosan kivonták a hadi szolgálatból. Ennek ellenére foglalkoznunk kell ezekkel a gépekkel, mert mint lehetséges típusokat Kassa bombázásánál ki kell értékelni.

Blenheim I

A románok a Blenheim gépeket kizárólag távolferderítőként használták. Fényképezőgépek voltak a gép törzsébe beépítve.

A Blenheim I. bombázó változata sem jöhet számításba Kassa bombázásánál, mert teherbírása 450 kg volt.[10]

Heinkel He-111

A román Heinkel bombázók berendezése ugyanolyan volt, mint a német gépek berendezése. Nem jöhetnek számításba Kassa bombázásában.

Savoia SM-79 B

A Román Királyi Légierők 1938-ban 24 db. SM-79 B típusú gépet vásárolt. Ezek kettő db. 1000 lóerős GNOME-RHONE K-14-es motorokkal voltak felszerelve. 1939-ben a románok újabb 24 gépet vásároltak. Ezek Junkers Jumo 211 D. soros motorokkal voltak felszerelve. Licenciával, (gyártási engedéllyel) az I.A.R. (Industria Aeronautica Romana) gyár 16 db. SM-79 B gépet épített Jumo motorokkal. Ezeknek a típus megjelölése SM-79 IAR volt.

Az SM-79 B gépek az SM-79-nek, a Sparviero-nak (jelentése vércse vagy ölyv, vagy sólyom) nevezett 3 motoros gépnek voltak a kétmotoros változatai. A Sparviero volt az olaszok leghíresebb bombázója. Kiváló repülőtulajdonságokkal rendelkezett. Maximális sebessége 440 km/h.[11]

Maximális bombaterhelés: 1250 kg: 5 x 250 vagy 10 x 100 (egyes források szerint 12 x 100) kg. Torpedóvetésre is alkalmazták az olaszok.

A bombák függőlegesen voltak elhelyezve úgynevezett kosarakban. Az olasz bombák stabilizátorait (vezérsíkjait) egy gyűrű vette

körül. Ez rögzítőként és merevítőként is szolgált. A kosarakban ezen álltak a bombák. Különböző bombákhoz különböző berendezésű kosarakat szereltek a bombatérbe (bombaszekrénybe).

Ki lehet zárni annak a lehetőségét, hogy ezeket a gépeket vízszintes bomba felfüggesztésre át lehetne alakítani. A bombatérben nincs helye vízszintes rácsos felfüggesztő berendezésnek szovjet gyártmányú 100 kg-os bombák számára. (Lásd az olasz és szovjet 100 kg-os bombák méreteit.)

Az SM-79 B (kétmotoros) típus a harmadik motor kivételével ugyanolyan volt (belső berendezését tekintve), mint a hárommotoros típus.

P.Z.L.P. 37. Los. (magyarul: jávorszarvas)

„1939. szeptember 16-án, amikor a Szovjetunió hátba támadta Lengyelországot, a Bombázó Brigád parancsot kapott a Romániába való visszavonulásra."[12] Összesen 39 P. 37-es Los gép repült Romániába.

Az első áttelepülő csoport 19 gépe a X/1 osztály és a XV/1 osztály állományába tartozott. Ezek P.Z.L.P. 37-es Los B. típusú gépek voltak, ami azt jelenti, hogy ezeknek osztott farok vezérsíkja (dupla farka) volt.

A második áttelepülő csoport gépei a No. 213 Squadron 20 gépe volt. Ez a gépállomány kétkormányos iskolagépekből (gyakorló gépek) a Los 37 A szériából származó gépekből, főként egyes farokvezérsíkú gépekből és a B szériából származó osztott farokvezérsíkú gépekből állott. (Néhány A szériából származó gépnek is osztott farokvezérsíkja volt, kísérleti célokból.)

Ez a 39 gép alkotta a Román Királyi Légierők lengyel eredetű bombázó állományát. Ezekből több elpusztult az 1940—41 alatti (háború előtti) időszakban. Ennek az okai törések, kényszerleszállások és zuhanások voltak.

A Los gép volt a lengyel repülők „büszkesége". Az első széria max. sebessége 410 km/h volt. Az utolsó széria (P. 37 D.) max. sebessége 490 km/h volt.

Normál maximum megterhelés: 10 db. 100 kg-os (110 kg-os) bomba a felfüggesztő berendezés felső sorában; 8 db. 100 kg-os (110 kg-os) bomba az alsó sorban és két db. 300 kg-os bomba az alsó sor közepén. (Lásd vázlat.)

A kapcsos felfüggesztő berendezés nem igényel felfüggesztő ab-

roncsot a bombatesten. Mechanikus bombagyújtó biztosító szeg (ami a biztosító rudat „biztosítja" a szovjet bombákon) használata nem okozna problémát ezzel a berendezéssel. A bombarekeszek mérete problémát okozhat, mert a szovjet bombák 35 cm-es átmérője szokatlanul nagy.

1940-ben megkezdték a románok a Los bombázók átalakítását német bombázó anyagra. Ez nem okozhatott nehézséget, mert a német 50 kg-os és a német 250 kg-os bombák nyilvánvalóan beleférték a keskenyajtós és szűkrekeszes bombaszekrénybe. Ezek a lengyel típus-bombák számára készültek. Ezek a következők voltak: PuW 300 kg, vagy Z31 300 kg. Hossz: 2.75 m. Átmérő 365 mm. PuW 110 kg. Hossz: 1.83 m. Átmérő: 250 mm.

Az elektromos gyújtóberendezést át kellett alakítani a német bombák gyújtóberendezésének különbözősége miatt.

Nem valószínű, hogy az átalakítások során a román vezetés tudatában lett volna annak, hogy 1941. június 26-án olyan berendezésre lenne szükség a Los gépeken, amelyik alkalmas lesz majd a nagy kaliberű (átmérőjű) orosz bombák befogadására. Kizártnak látszik az a lehetőség, hogy a Los bombavető berendezését rövid idő alatt át lehetett volna alakítani. A románok nem tudhatták, hogy június 22 és 26 között magyarok be fognak-e avatkozni a háborúba, tehát, hogy szükség lesz-e egy provokációs támadásra. Mindezek felett választ kellene találni arra, hogy honnan szereztek a románok szovjet bombákat. Nem régi típusú bombákról van szó, hanem az aránylag új (1941-ben még újnak számító) henger alakú szovjet bombákról.[13]

Marcel-Bloch MB-200 és Marcel-Bloch MB-201

1934-ben kerültek az MB-200-as gépek francia csapatszolgálatba. Csehszlovákia licenciával gyártotta ezeket a gépeket, Aero MB-200 típusjelzéssel. Merev futószerkezetű gép volt az MB-200. Maximális sebessége 230 km/h volt. A háború kitörésekor már nagyon elavult típusnak számított. Azért foglalkozom ezzel a típussal, mert a cseh zsákmány anyagból a németek a szövetségeseikre „sózták" (eladták) a következőket: Horvátország „kapott" Aero MB-200-os gépeket. (Mennyisége ismeretlen.) Bulgária 12 db.-ot „kapott". Romániának 25 db.-ot juttattak.[14]

Ugyanez a forrás felemlíti, hogy Németországban használatban

voltak mind a francia, mind pedig a cseh eredetű gépek. Ezeket gyakorló gépekként használták a hajózó személyzet kiképzésére.

Fel kell tételeznünk, hogy ezek a gépek szép számmal szerepeltek a Királyi Román Légierőkben 1941-ben, bár a hadrendben (érthető okokból) már nincsenek feltüntetve.

Az Aero MB-200-as bombafelfüggesztési variációi a következők (50 kg-nál könnyebb bombákkal nem foglalkozom.) 1000 kg-os üzemanyag feltöltéssel a következő variációk lehetségesek:

a) 2 x 500 kg a vízszintes bo. rácsokon.
b) 5 x 200 kg. a vízszintes bo. rácsokon.
c) 10 x 100 kg. a függőleges bombatárakban és a bo. rácsokon.
d) 20 x 50 kg függőleges bo. tárakban és a bo. rácsokon. 600 kg-os üzemanyag feltöltéssel: 14 x 100 kg 8 db. a függőleges bombatárakban és 6 db. a bo. rácsokon. Meg kell jegyezni, hogy a függőleges bo. tárak, vagy francia, vagy cseh bombák számára készültek. A francia bombákról készült nagyon kisméretű ábráról a megadott mérték alapján a következő „körülbelüli" méretekre lehet következtetni: 100 kg-os francia bo. hossza kb. 150 cm, átmérője kb. 23 cm. 50 kg-os francia bomba hossza kb. 124 cm, átmérője kb. 20 cm. (Hangsúlyozni kívánom, hogy ezek nem pontos adatok, de az orosz bombákhoz való összehasonlítás céljának megfelelnek.)

A cseh 100 kg-os bombák nagyon elnyújtott könnycsepp alakú bombák voltak. Az 50 kg-os 31 mintájú cseh bomba méretei: Hossz: 1148 mm, átmérő: 200 mm. A 100 kg-os 25 illetve 35 mintájú bomba méretei: Hossz: 1656 mm, átmérő: 250 mm.

Ugyanazok a felfüggesztőrácsok (rudak) és bombatárak lettek beépítve mind a B-71-es licence alapján gyártott gépbe, mind pedig a licence alapján gyártott Avia-Bloch 200-as gépbe. Ezek a szerkezetek a rendszeresített bombákra voltak méretezve. (Lásd: Vaclav Nemcek: Ceskoslovenska Letadla c. könyvet, Praha, 1968, 171. oldalnál kezdődő leírást.)

Nyilvánvalóan a függőleges bombatárak nem voltak alkalmasak szovjet bombák befogadására, egyrészt azért, mert a méretek nem engedik meg ezt a feltételezést, másrészt azért, mert légcsavar biztosítású szovjet bombák felfüggesztése függőlegesen ezekbe a bombaszekrényekbe lehetetlenség. Harmadsorban a szovjet bombák élesítése az MB-200-as bombatáraiban nem lehetséges. A vízszintes felfüggesztésre alkalmas bombarácsokra lehet szovjet bombákat felfüggeszteni.

A függőleges felfüggesztésű bombatárak olyan kivitelben is ké-

szültek, amelybe 10 db. 50 kg-os bombát lehetett felfüggeszteni.

A Marcel Bloch 210-es gépek bombázó berendezése hasonló volt az MB-200-as bombázó berendezésekhez. Külsőleg abban különbözött az MB-200-astól, hogy behúzható futószerkezete volt.[15]

Az MB-210-es maximális sebessége 298 km/h, messzire lemarad a háború kitörésekor használt bombázók sebességétől. Ennek ellenére az 1939. szeptember 2-i francia repülő hadrendben 12 bombázó osztály volt MB-210-es gépekkel felszerelve és 9 bombázó osztály volt MB-200-as gépekkel felszerelve.

A francia zsákmány anyagból a bulgárok 37 darabot kaptak.[16]

A románok Franciaországtól vásároltak 10 darabot (36-ban vagy 37-ben). Másik forrás szerint[17] Németország 37 db. MB-210-es zsákmánygéppel rendelkezett, Bulgáriának 6 és Romániának 24 MB-210-es francia zsákmány anyagból származó gépe volt.[18, 19]

A francia eredetű zsákmánygépek lehetősége

Az 1939. szept. 2-i francia repülő hadrendben a következő bombázógépek vannak felsorolva: Marcel Bloch MB-200. (Ismertetve az előző részekben.) Marcel Bloch MB-210. (Ismertetve az előző részekben.) Farman 222. (Négymotoros, tandem építéssel, feltűnő szárny merevítéssel.) LeO 257 Bis. (Dupla fedelű elavult típus.) Amiot 143. (Autóbusznak csúfolták, merev futószerkezetű gép.) Potez 54-540. (Kétfedelű elavult típus.) LeO 206. (Kétfedelű elavult típus.) *LeO 451* (Modern bombázógép.)

Az 1940. május 10-i hadrendben a következő gépek szerepelnek, amelyek nincsenek feltüntetve az 1939. szeptember 2-i hadrendben: Douglas DB-7. (Maximális bombateher 800 kg.) Martin 167-E. (Maximális bombateher: 550 kg.) *Amiot 351/354. (széria)* (Modern bombázógép.)

Ha arra gondolnánk, hogy milyen francia eredetű zsákmány gépeket lehetett volna Kassa bombázásánál felhasználni, akkor részletes vizsgálatra csak a LeO-451 és az Amiot 351/354 szorítkozik.

Lioré et Olivier, LeO 451

1940. május 10. előtt 450 darab LeO 451-es készült el. Ezek egyrésze elpusztult. 150 darab készült el a német megszállás alatt, 1941 decemberétől 1943-ig. Bombaterhelése: 1400 kg. A 451-B 4 típus

maximális bombaterhelése: 2000 kg. A németek (gyors) szállításra alakították át ezeket a gépeket.

Amiot 351/354 (széria)

86 gép készült el a fegyverszünetig. Bombaterhelése: 1200 kg. Szép vonalú modern gép volt. Dupla és szimpla vezérsíkkal is készültek. A németek gyors szállításra alakították át ezeket.

Bloch 175

A hadrendi felsorolásokban nem szerepel ez a gép. A háború befejezésekor 21 gép volt készen, de már nem kerültek hadi alkalmazásra. 1940 októbere és 1941 júniusa között újabb 56 darab készült el. Ezeket a gépeket kivétel nélkül Németországba szállították. Maximális bombaterhelése: 1550 kg. Finom vonalú, osztott vezérsíkú gép volt.

A rendelkezésemre álló adatok alapján a LeO 451-es gép bombafelfüggesztő berendezése nem volt alkalmas 10 db. szovjet gyártmányú bomba befogadására. Az Amiot 351-es szériáról és a Bloch 175-ről nincsenek részletes adataim. Ismerve a francia típus-bombák méreteit, valamint a német típus-bombák méreteit, fel kell tételeznünk, hogyha bombázásra akarták volna ezeket a gépeket felhasználni, akkor vagy a francia, vagy a német bombázó berendezéssel kellett ezeknek a gépeknek rendelkezniök. Ezek a bombázó berendezések alkalmatlanok voltak szovjet bombák befogadására.

Ha a németek provokációs támadást terveztek volna francia gépekkel Kassa ellen, hogy a magyarokat a háborúba kényszerítsék, akkor csak egy-két nap állott rendelkezésükre, hogy a bombázó berendezést átalakítsák szovjet bombák befogadására. Ennyi idő alatt lehetetlenség a bombázó berendezés átépítése.

☆

Ebben a tanulmányban felsoroltam és ismertettem azokat a bombázógépeket, amelyek nem bombázhatták Kassát, mert a bombázó berendezésük alkalmatlan volt a Kassára dobott szovjet bombák befogadására.

Csakis olyan gépek bombázhatták Kassát, amelyek alkalmasak voltak a szovjet bombák befogadására. Ennek a tanulmánynak az

alapján le lehet vonni azt a következtetést, hogy 1941. június 26-án egész Európában csak a Vörös Légierők gépei voltak alkalmasak a Kassára dobott bombák „kiszolgálására".

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A IX. FEJEZETHEZ

1. Lásd a bombák méreteit és alakját feltüntető vázlatokat a függelék VIII. jelzésű mellékleteiben.

2. Lásd a MSz 1982 évi kiadásában (a 86–90. oldalakon) Ormay József ismertetését a „Kassai bombák. Szemtanúk, tárgyi bizonyítékok" címmel.

3. Lásd a bombabecsapódások (a találati kép) vázlatát (a polgármesteri „kárjelentés"-ből) a függelék II. 2. sz. képsorozatában.

4. A Dornier gépekre vonatkozó adatok és fényképek a Dornier GmbH Archívumából származnak.

5. Fordítás: Doubleday Co. New York, 1973. 394–395 o.

6. Dusan Slavkovsky: „Vo vzuduchu i na zemi". („Levegőben és Földön"), Obzor, Bratislava, 1969, 18. o.

7. Slavkovsky, 33. o.

8. A csehszlovák repülő adatokért hálás köszönetemet fejezem ki Bihary Mihály repülő történésznek.

9. A Románia területén illetékes német „Luftflotte 4" elhelyezési (szervezési) vázlatát, valamint a román kir. légierő gépállományának táblázatos kimutatását a függelék XXV.-el jelzett mellékletei tartalmazzák.

10. Profile publication No. 93. „The Bristol Blenheim I."

11. Profile publication No. 89. „The Savoia Marchetti S.M. 79."

12. Profile Aircraft Publication No. 258. „P.Z.L.P. 37 Los"

13. P. 37. Los adatok főként a Profile No. 258-ból származnak.

14. E.C. Weal et al. „Combat Aircraft of WWII" Gage Trade Publishing, 1977. Agincourt, Ontario. 18. o.

15. E.C. Weal. 86. o.

16. John W.R. Taylor, ed. „Combat Aircraft of the World" Pub.: G.P. Putnam's Sons, New York, 1969. 76. o.

17. E.C. Weal. 86. o.

18. A Marcel Bloch gépek adataiért hálás köszönet illeti Piller Tamás Ferencet, aki a Le Bourget-e Museé de L'Air Archívumából „kiásta" a dokumentumokat. Az Avia Bloch 200-as adatait Bihary Mihály repülő történésztől kaptam.

19. A lengyel bombák adataiért hálás köszönet illeti Mr. Jerzy Rozwadowsky volt újságírót, volt tartalékos repülőtisztet, aki lengyelországi barátai révén szerezte meg ezeket az adatokat.

X. A „KASSAI PROVOKÁCIÓ" AZ 1945 UTÁNI MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI TANULMÁNYOKBAN

Az előző fejezetek elmondották (elemezték), hogy a nyugati magyar — tehát emigrációs — kutatásnak mit és hogyan sikerült az 1941. június 26-i eseményekből rekonstruálnia. A következő két fejezet megkíséreli bemutatni, hogy mind a hazai tudományos igényű történelmi tanulmányok, mind a zsurnalisztika milyen következtetéseket vonnak le az eseményekből, pontosabban: mit igyekeznek a hazai olvasóval elhitetni és mivel indokolják következtetéseiket.

Mielőtt a történelmi tanulmányok sorra kerülnének, néhány körülményt kell kiemelni.

A „kassai provokáció" tanulmányainak szemrevételénél kizárólag a munkák azon részeiről lesz szó, amelyek közvetlenül a kassai eseményekre vonatkoznak. Ez a fejezet nem vizsgálja részletesebben az általa felsorolt munkák érveit, állításaik helytállóságát sem. Ez külön fejezetek feladata.

Igen sok tanulmány utal — akár közvetve, akár közvetlenül — az ún. „Himer-hadinapló"-ra. Mivel e naplóval is külön fejezet (XXII.) foglalkozik, itt ezek az utalások is figyelmen kívül maradnak. Ugyanez vonatkozik a „Szent-Iványi iratokra" is. (XVI. fejezet).

Mielőtt a hazai marxista történetírás — feltűnően egységes szellemű — munkái sorra kerülnének, említést érdemel, hogy a „kassai provokáció" fogalmának időbeli elsőbbsége egy Stuttgartban, 1948-ban megjelent német munkát illet. Erich Kordt a „Wahn und Wirklichkeit" című könyvének egyik lábjegyzetében (tévesen, ill. megtévesztően hivatkozva a nürnbergi perek anyagára . . .) már utal arra, hogy a kassai támadás valójában „provokáció" volt. Ez az időrendbeli „elsőbbség" természetesen semmit sem módosít a hazai tanulmányok hisztoriográfiai (. . . és erkölcsi . . .) minősítésén. Annál kevésbé, mivel Kordt könyvét a hazai hisztoriográfia 1948 és 1955 között aligha ismerhette. Ezzel megkezdhetjük az áttekintést.

Kun József, hadtörténész-őrgy. (ill. alez.) a Hadtörténelmi Levéltár parancsnoka, a HK 1951. évi 1. számában kimerítő (és azóta gyakran idézett . . .) tanulmányt közölt „Magyarország második világháborúba való belépésének katonapolitikai vonatkozásai"-ról. Kun József Krudy Ádám „tart. repülő-alezredes",[1] a kassai repülőtér akkori parancsnoka „visszaemlékezéseiből"[2] idézi Krudy har-

madmagával történő állítólagos felszállását. E felszállásánál Krudy több körülményből megállapította, hogy a támadó kötelék a német légierőhöz tartozott —, írja Kun. Krudy a megállapításait (Kun szerint) „azonnal" jelentette a hadtestparancsnokának, géptávírón a légierők parancsnokának és — levélben — Bárdossy miniszterelnöknek.

Kun ezenkívül, a NPI-ra hivatkozva[3] közli, hogy Újszászy István vőrgy., 1941-ben a vk. hírszerzőosztályának, a vkf. 2. oszt.-nak vezetője, Nürnbergben beszámolt arról a „meggyőződéséről", miszerint a bombázást szovjet-orosz felségjellel ellátott német gépek hajtották végre.[4]

Juhász Gyula, tekintélynek örvendő egyetemi tanár, a Történettudományi Intézet munkatársa, a múltban több tanulmányában foglalkozott a kassai eseményekkel. Az Akadémiai Kiadónál 1964-ben megjelent „A Teleki-kormány politikája" című könyvében a németek kassai szerepét a NPI Újszászy jegyzőkönyvével, valamint a Bamler-közlésekkel (lásd XVIII. fejezetet) véli igazolhatni.[5] Juhász könyve szerint „Bárdossy a hadbalépést bejelentő kommüniké szövegezése közben kapta Krudy expressz levelét (sic!) azzal a közléssel, hogy a bombázók német gépeket repültek, a szárnyakon és a törzsön a tengelyhatalmak sárga jelzésével".[6]

A Kossuth Kiadónál 1969-ben megjelent „Magyarország Külpolitikája" című könyve szerint a kassai támadás tervét „a német titkos szolgálat, szoros együttműködésben a magyar vezérkarral dolgozta ki". Itten Juhász azt közli, hogy Bárdossy „nem sokkal a (26-i, kora délutáni . . . B.J.) minisztertanács után kapta Krudy említett értesítését."[7]

Juhász professzor társszerzője (Ádám Magdával és Kerekes Lajossal együtt) a Történettudományi Intézet által az Akadémiai Kiadónál 1964-ben megjelentetett „Magyarország és a második világháború" című munkának is. E munka VII. fejezete szerint[8] a „provokáció" terve, amely szerint szovjet felségjellel (sic!) átfestett német gépek végeznék a támadást, „Fütterer német tábornok, légügyi attasétól és László Dezső vezérőrnagytól, a magyar vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjétől, származott". A könyv még azt is elmondja, hogy miközben Bárdossy a parlamentben bejelentette a kormány elhatározását, „zsebében ott lapult Krudy Ádám repülőezredes jelentése."

Az Akadémiai Kiadónál 1976-ban megjelent „Magyarország Története" című munkában[9] értesülésem szerint Juhász professzortól

származik az a szöveg, amely szerint „ . . . nem sokkal a minisztertanács után Krudy Ádám alezredes — telefonon arról értesítette Bárdossyt, hogy . . . német gépek bombáztak."

A budapesti Akadémiai Kiadónál 1979-ben jelent meg Juhász angol nyelvű munkája „Hungarian foreign policy" címmel. E munka — zömben — egy évekkel előbb megjelent magyar könyvének angol változata. Juhász a kritikus napok eseményeit megközelítő történelmi hűséggel vázolja, kivéve (a 190. oldalon) az állítólagos Krudy-Bárdossy üzenetváltást. Itt a szerző — a valóságot némileg módosítva — az állítólagos Krudy üzenettel hozza kapcsolatba Bárdossy azon kijelentését, amelyet Ullein-Reviczky is idéz (de egészen más értelemben . . .) a „Guerre allemande, pai russe" című könyvében. Erről még szó lesz a XIII. fejezetben is.

Karsai Elek az „Országgyarapítás—országvesztés" című 1966-ban megjelent, valamint „A budai vártól a gyepűig" egy évvel előbb kiadott munkáiban a „kassai provokációt" az NPI „Újszászy-jegyzőkönyvével" véli bizonyíthatni.

Figyelmet érdemel egy héttagú író-közösség[10] által a Zrínyi Katonai Könyvkiadónál megjelentetett és három kiadást (1971, 75 és 80) megért munkája „Magyarország felszabadulása" címmel. Ennek a munkának az Ölvedi Ignác által írt és a „magyar-német katona politikai viszonyt" tárgyaló fejezete foglalkozik a „kassai provokációval". Az 1975. évi 2. kiadás (amely szószerint egyezik az elsővel . . .) Krudy Ádám állítólagos felszállására és az ezzel kapcsolatos megállapításokra helyezi a súlyt. Ezenkívül közli, hogy a fel nem robbant bombát, amelyen — Ölvedi szerint — a kétfejű cári sas volt látható és amelyet csak 28-án ástak ki, minden bizonnyal valamelyik múzeumból hozták el „koronatanú"-nak. Az 1980. évi kiadás azután kihagyta az összes Krudyval kapcsolatos részleteket.[11] Helyette Justhy azon jelentésével érvel, amellyel már a VII. fejezet foglalkozott. Az állítólag jún. 28-án kiásott „múzeumi" bombára vonatkozó megállapításokat ez a kiadás is tartalmazza.

A Történelmi Szemle 1975. évi 1. számának „Tanulmányok" részében A.I. Puskás[12] közli, miszerint „ . . . a Bárdossy és Werth perben megállapítást nyert, hogy Kassát szovjet felségjellel ellátott német gépről egy (sic!) magyar pilóta bombázta".[13]

E dokumentáció már említette az egyébként igen alapos Dombrády Lóránt azon nem mindennapi megállapítását, amelyet a HK 1979. évi 2. száma tartalmaz „Adalékok Kassa bombázásához" címmel. Dombrády szerint az Északmagyarország felett az 1941. június

25-i és 26-i napjaiban megállapított szokatlanul élénk légitevékenységet maga a honvéd katonai vezetés szervezte azért, hogy ezzel leplezze azt a kassai kalandot, amelyben — Dombrády szerint — természetesen a magyar vezérkar volt ludas.[14]

Nem érdektelen az a körülmény sem, hogy nyilvánvalóan kizárólag politikai célzattal a Német Demokratikus Köztársaságban is megjelentettek magyar szerzőktől a „kassai provokáció"-val foglalkozó német nyelvű munkákat. Ezek közül az 1979-ben a keletberlini Akademie Verlag-nál „Die Rolle Ungarns im II. Weltkrieg" című munka érdemel említést.[15] A szerzők szerint „okmányok bizonyítják . . .",[16] hogy olyan német provokációról van szó, „amelyről a magyar vezérkar egyes tagjai is tudomással bírhattak . . ." A lábjegyzet az „okmányok" kifejezés igazolására Ránki György és Kun József tanulmányainak érveit említi.[17]

Ugyancsak szerepel még Ránki a Keletberlinben 1969-ben kiadott „Der deutsche Imperialismus in der Zweiten Weltkrieg" című munka III. kötetében az „Ungarns Eintritt in den Zweiten Weltkrieg" fejezetben. Itt Ránki Horthy emlékirataival, Újszászyval és Bamlerrel gondolja a németek kassai szerepét bizonyíthatni. Ő is utal „Krudy alezredes"-re, mint „Kassa légvédelmi parancsnokára", akinek jelentését — Ránki szerint — Bárdossy éppen a háborús állapotot bejelentő közleményének fogalmazása közben kapta kézhez. (Ebben az időpontban Krudy — a saját közlései szerint — még el sem küldötte a Bárdossyhoz szóló állítólagos üzenetét.)

Sulyok Dezső „A magyar tragédia" című (nyugaton megjelent) munkája meggyőző bizonyítéka annak, hogy miként lehetett (lehet?) a magyarországi olvasónak szánt közlésekben a legnyilvánvalóbb képtelenségeket ellentmondás nélkül állítani, ha azok egyeznek a „kassai provokáció" céljaival, illetve azokat elősegíthetik. Sulyok a könyve 381. oldalán azt állítja, hogy Krudy ezds. (sic!) és Bárczy István államtitkár Bárdossy népbírósági perében azt „vallották", miszerint nemcsak Bárdossy, de a kormányzó is Krudy jelentését még a végzetes minisztertanács előtt (!!) olvasták. Ezt, írja Sulyok, neki Bárczy ismételten megerősítette. Amint az ma már köztudomású, Krudy nem volt jelen Bárdossy népbírósági tárgyalásánál. Ezenkívül technikai képtelenség, hogy alig néhány órával a kassai bombák robbanása után valamiféle írásbeli jelentés a miniszterelnök, illetve a kormányzó előtt lehetett volna.

Célszerűségi okból a felsorolás végére maradtak, bár a kassai kérdéssel való szerves kapcsolataik miatt az élre kívánkoztak volna

Ránki György, a Történettudományi Intézet igazgatóhelyettesének a következőkben említésre kerülő tanulmányai, közleményei.

Az első tanulmányai a HK 1952. évi második, illetve az 1959. évi első számában jelentek meg, majdnem azonos érveléssel. Hasonlóan az előbb említett tanulmányok szerzőihez, bizonyításra ő is elsősorban Krudyt szerepelteti. „Bárdossy a hadbalépést bejelentő kommüniké megfogalmazásával foglalatoskodott, amidőn Kassa légvédelmi parancsnoka, Krudy alezredes jelentkezett . . ." írja Ránki.[18] Itt említi, mint a német-magyar cinkosságot bizonyító körülményeket, a nürnbergi Újszászy-jegyzőkönyvet, valamint a Bamler közléseket. Az igazságnak tartozunk azzal, hogy azóta Ránki Újszászyt, mint a „kassai provokáció" bizonyítékát elveti. Más tekintetben viszont jóval tovább megy.

Némi fenntartással ugyan,[19] de tovább megy a következtetéseivel a Kossuth könyvkiadónál 1964-ben megjelent munkájában, amelynek címe „Emlékezések és valóság Magyarország második világháborús szerepéről". Itt mint lehetőséget említi, hogy a „provokáció előkészítésébe" csak a két vezérkar volt beavatva, tehát Bárdossy és Horthy — személy szerint — nem. Ezután következik a legmeglepőbb rész. Úgy véli, hogy a kassai kaland gondolata június 25-én délelőtt, tehát alig 24 órával a bombák robbanása előtt (!),[20] Himer és Werth, valamint néhány német és magyar tábornokok villásreggelijénél, a „fehér asztalnál" született és kapott konkrét formát. Erről az egészen rendkívüli képzelőerőt tanúsító beállításról a későbbiekben még ismételten lesz szó.

Az aki Ránki olyan kiváló munkáit, mint az „1944 március 19"-et, vagy az 1982-ben 3. kiadását megért „A második világháború történetét"[21] ismeri, hajlandó a rendszer kényszerítő légkörének számlájára írni, ha még a legprominensebbnek számító hazai történészek is elvesztik mértéktartásukat, elemi kritikai érzéküket, amint a „kassai provokáció" témájával foglalkozni kényszerülnek. Ennek igazolására szolgálhat Ránki két „vendégszereplése" a zsurnalisztika területén.[22]

1960. június 26-án, tehát a kassai támadás évfordulóján, Ránki a párt lapjában, a Népszabadságban, visszaemlékezést közölt. Ebben azt írja, miszerint „ma már *köztudomású* (!), hogy Kassát *német* gépek bombázták." A továbbiakban ezt írja: „Ismeretes az is, hogy néhány órával a provokáció után, de még a hadüzenet megtörténte előtt (sic!) a kormány kezében volt Krudy Ádámnak, Kassa légvédelmi parancsnokának erről szóló jelentése . . ." Ránki még ennél is tovább megy amikor ezt írja: „Az újabb kutatás . . . arra enged kö-

vetkeztetni, hogy a provokáció gondolata a magyar vezérkar berkeiben születhetett és azt Himmler (sic!) tábornokkal, a német hadsereg magyar összekötőjével készítették elő . . ."[23]

Ránki második zsurnalisztikai (kassai) „vendégszereplésére" majdnem két évtizeddel később, 1979. április 21-én, az ÉS lapjain került sor. A majdnem teljes oldalt, öt hasábot kitevő tanulmány címe egy (Ránki részéről) meglepő kérdés: „Ki bombázta Kassát?" Így, kérdőjellel. Nemcsak a cím kérdőjele, de maga a tanulmány is több szempontból meglepő. Három körülmény kellemesen lepi meg a „kassai provokáció" nyugati kutatóit, kettő pedig kellemetlenül azokat, akik Ránki tanulmányaiban a lelkiismeretesen gondos körültekintést becsülik.

Az első kellemes meglepetés a cím kérdőjele. Eszerint a szerző módosította azt a húsz éven át képviselt felfogását, miszerint „*köztudomású*, hogy Kassát német gépek bombázták . . ." Második kellemes körülmény, hogy a cikkben Ránki felszólítja a hazai történészeket arra, miszerint (a kassai kérdésben) „alapos vizsgálódást folytassanak mindaddig, amíg új, cáfolhatatlan eredményre nem jutunk".

Mindez világos bizonyítéka annak, hogy Ránki az ún. „német-magyar cinkosságot" nem tekinti többé dogmának, vagy axiómának, illetve magát a témát (kutatási) tabunak. Ez kétségtelenül nagy változás, ha akarjuk: fejlődés. Még inkább az a nézete, amely elképzelhetőnek[24] véli, miszerint „eltévedt" szovjet kötelék[25] „dobta le a bombákat, amelyekkel a már a Szovjetuniónak hadat üzent Szlovákiát akarta támadni."[26]

Ami azonban a nyugati kutatás számára pozitív értékű változás volt Ránki két évtizedes, a „kassai provokációt" illető felfogását illetően, az távolról sem volt érdem a hazai „helytartó párt" szemében. Megbízható hazai hírek szerint — szovjet és csehszlovák kívánságra is — a párt Ránkit mind a kérdőjelért, mind az eltévedt gép spekulatív feltételezéséért, komoly dorgálásban részesítette.[27] Miután nem lehet elképzelni, hogy Ránki ezt a reakciót ne mérlegelte volna, az a bátorság is figyelmet kíván, amellyel cikke ezen részeit fogalmazta.[28]

A következő két körülmény — sajnos — már aligha alkalmas arra, hogy azokat e dokumentáció pozitív előjellel említse. Nem lehet kétség afelől, hogy Ránkit e dokumentáció közvetlen és szerves elődje, a „casus belli" kérdésével foglalkozó, Münchenben kiadott német monográfia késztette az ÉS-ben megjelent állásfoglalása megírására. A neves történész siet ugyan kijelenteni, hogy ő nem (az

említett) könyvvel, hanem annak témájával kíván foglalkozni,[29] de az ismertetésében alig van egyéb mint a monográfia egyes megállapításaira vonatkozó bíráló megjegyzés. Az enyhe „bíráló" jelző nem fejezi ki sem Ránki megjegyzéseinek természetét, sem azok „mértékét".

Ránki az ÉS egy oldalra terjedő ismertetésében számos, lényegtelennek egyáltalában nem nevezhető olyan „elírást" követ el, amely vagy nem felel meg részben a történelmi tényeknek, részben a monográfiában foglaltaknak, vagy olyan állításokat imputál a munkának, amelyekről ottan egyetlen szó sincsen.[30] A részletezés túllépné e tárgyalás kereteit. A körülmény említésére azonban szükség volt, mert — amint azt már a következő fejezet említi — Ránki ÉS-közleménye a „kassai provokáció" zsurnalisztikai tárgyalásánál amolyan kisebb lavinát indított el. Ránki György ÉS-cikkének van még egy olyan állítása, amely nem maradhat nyilvános válasz nélkül — elsősorban a „kassai provokáció" vizsgálatát végző dokumentáció keretében nem. Ránki a monográfiáról[31] azt írja, hogy annak „. . . minden igyekezete ellenére sem sikerült megcáfolnia azt, hogy Kassa bombázását a magyar és a német vezérkar együttesen tervezte ki". Ránki e megállapítása felettébb „nagyvonalú" és ezért pontosítást kíván.

A Ránki által az ÉS-ben lecsepült monográfiának egészen nyilvánvalóan az volt az elsődleges szándéka, hogy kimutassa, miszerint azok az érvek, amelyeket a hazai, marxista történelemkutatás a kassai „német-magyar katonai cinkosság" bizonyítására használt, az objektív vizsgálat fényében nem állják meg a helyüket. A monográfia megjelenését követő reakciók és körülmények (az otthoniak is . . .) azt igazolják, hogy a monográfia ezt a célját (amely egyébként e dokumentációnak is elsődleges feladata) maradéktalanul elérte.

☆

Az előbbiekben említett munkák csak kis részét alkotják ugyan a „kassai provokáció" neve alatt említhető hazai tanulmányoknak, de egyrészt érvelésükben reprezentatívak a többiek számára is, másrészt szerzőik a hazai történészek élvonalához tartoznak. Némely közös vonásuk szembeszökő. Elsősorban ezek:

Feltűnően egységes a forráskritikai érzék gyengéje, vagy teljes hiánya, ami azután nemcsak az egyes tanulmányok közötti, de a tanulmányokon belüli ellentmondásokhoz is vezet. Feltűnő gyakori-

sággal használnak érvelésre olyan körülményeket, amelyek lehetetlenülése, némi megfontolás után még a laikus számára is kézenfekvő. Elég például Krudy állítólagos felszállását, a Krudy-Bárdossy üzenetváltást, vagy a támadó gépekre vonatkozó meghatározásokat említeni. Nehezen érthető, hogy egyes tanulmányok szerzői nem tartották szükségesnek megismerni az egykori honvédség előírásait, szervezetét, ügykezelési szabályait — még nagy vonalakban sem.

Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy nem a történések pontos, objektív megismerése, hanem az eseményekkel összefüggő ideológiai-politikai indoktrináció volt az elsődleges szempont. Ez, a dolgok természeténél fogva, még nyilvánvalóbb lesz, ha a következő fejezetben a kérdés zsurnalisztikai kezelésére kerül sor.

A „kassai provokációt" tárgyaló tanulmányok érveit, a bizonyításra használt hivatkozásaikat, világosan és szinte egységesen lehet konkretizálni. Ezek: Krudy Ádám közlései; Szent Iványi Domokos iratai; Újszászy István Nürnbergben felolvasott nyilatkozata; Bamler NVA-tábornok közlései; a Himer-Schramm hadinapló; az ún. „német titkosszolgálat"; a német és magyar katonai vezetés szándékai, illetve magatartásuk az események kapcsán.

A „kassai provokáció" ezen felsorolt hazai érvei közül némely érv (pl. Újszászy és nagyrészt Krudy) már elhallgatott. A vizsgálat azonban még ezeket illetően is helyénvaló. Évtizedeken keresztül bizonyítékul szolgáltak olyan szándékok szolgálatában, amelyek — a jelek szerint — ma is változatlanok.

Mielőtt az előbb felsorolt érvek egyenként sorra kerülnének, a következő (XI.) fejezet a kassai események hazai zsurnalisztikai kezelését, e kezelés módszereit és moralitását kívánja érzékeltetni.

Célszerűnek látszik még megismerni azt is, hogy a német és angol nyelvterületen — jórészt a téma hazai kezelésének hatása alatt — mennyiben és hogyan került említésre a kassai eseményekkel összefüggő „casus belli" kérdése. Ezzel foglalkozik majd a XIII. fejezet.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A X. FEJEZETHEZ

1. Az események idején százados volt. Lásd a XIV. fejezetet.

2. Ezt az írást, amelyet Kun József közlése szerint a Hadtörténelmi Intézet Levéltára a „visszaemlékezések" gyűjtőjében őriz, több más kutató is említi, publikálására azonban nem került sor, bár már a megjelenését is meghirdették. (Gosztonyi P. közlése . . .) Krudy tagadta, hogy ez az írás tőle származna. Szerinte felszólították ugyan a visszaemlékezései megírására, de a felszólításnak nem tudott eleget tenni. (Lásd még a XIV. fejezetet.)

3. A német nyelvű kiadásra . . .

4. Feltétlenül hitelt érdemlő forrás szerint Kun 1977-ben kijelentette, hogy a tanulmányát „ma már másképpen" írná meg, de a lényegre vonatkozó véleményét fenntartotta. Kun — a tájékozottságom szerint — azóta nem foglalkozott e kérdéssel.

5. Juhász itt az OL-ban őrzött Szent-Iványi kéziratokra, valamint a 2. alatt említett Krudy-papírokra is hivatkozik.

6. Megbízható értesülésem szerint a professzor azóta — valószínűleg a nyugati kutatási eredmények hatása alatt — módosította a Krudy nyilatkozatokkal kapcsolatos véleményét.

7. A támadást követő idő olyan rövid volt, hogy az alatt alig érkezhetett meg posta útján továbbított levél, még expressz küldemény esetében sem. Távirat sem valószínű. Az időkalkuláció alapján — ha elfogadjuk Juhász közlését Krudy „értesítéséről" — csak távbeszélő jöhetett volna szóba. Ennek viszont ellentmondana az a változat, amely szerint Bárdossy parlamenti tájékoztatása alatt már a „zsebében lapult" Krudy közlése. Telefonüzenet nem „lapulhatott" volna.

8. Szerzője: Kerekes Lajos.

9. Főszerkesztő Ránki György. Szerkesztők Hajdú Tibor és Tilkovszky Lóránt.

10. Gazsi József, Kis András, Nagy Gábor, M. Malahov, Ölvedi Ignác, Száva Péter, Tóth Sándor, Várady György. Nevezettek vagy kizárólag, vagy nagyrészt hadtörténelmi kérdésekkel foglalkoznak.

11. Nyilvánvalóan a Nyugaton megjelent közlemények hatása alatt.

12. A kárpátaljai származású — de nagyrészt Moszkvában tevékenykedő — Puskást, a neve ellenére, inkább szovjet, semmint a magyar hadtörténészek közé kell sorolni.

13. A perben erről szó sem volt, ellenben az ügyészi vádirat, a Csekmek név kapcsán, hivatkozik Tarnóy miniszteri titkár közlésére. Lásd a XV. fejezetet.

14. Dombrády ezen cikke a hazai sajtóban első ízben említette a Krudy repülések valószínűtlenségét.

15. Szerzők: Madarasy, Tokody és Niederhauser.

16. Az eredeti német szöveg a „möglicherweise" szóval érzékelteti a korlátozó esetlegességet.

17. Tehát a nürnbergi Újszászy-jegyzőkönyvet és a Bamler közléseket. Krudy különböző nyilatkozatait aligha lehet „okmánynak" minősíteni.

18. Ismét hangsúlyozni kell, hogy az események idején Krudy nem volt alezredes és soha, semmiféle vonatkozásban Kassa légvédelmi parancsnoka, ahogyan hazai tanulmányok és cikkek lépten-nyomon említik.

19. Ti. a feltételes mód nyelvtani használatával.

20. Tehát alig 24 órával a kassai bombák robbanása előtt (!!). Az állítás irrealitását, a kritikai érzék hiányát a XIX. és XX. fejezetek még világosabban érzékeltetik. Az ott leírtakból nyilvánvaló, hogy egy ilyen kockázatos és technikailag felettébb bonyolult vállalkozás előkészítéséhez, megszervezéséhez legalább egy hét, de valójában sokkal hosszabb idő lett volna szükséges –, még a legjobban működő „titkosszolgálatok" esetében is.

21. Ebben a 640 oldalas munkában, teljes összhangban az események világtörténeti arányaival, az 1941. évi Kassa csak ebben az egyetlen mondatban szerepel: „A magyar kormány 1941. június 27-én, a kassai provokációs bombatámadás ürügyén, hadat üzent a Szovjetuniónak". Semmi több. Hihető, hogy a „provokációs" jelző, valamint a „hadüzenet" használata „hadiállapot" helyett, az az engedmény volt, amelyre minden hazai történész kötelezett. Krudy, vagy Újszászy nevét hiába keressük a munka közel 600 nevet tartalmazó „névmutató"-jában.

22. Feltehetően jelentek meg egyéb publikációk is a nagyközönségnek szánt napi- és időszaki sajtóban, de olyant, amely a „kassai provokáció"-val foglalkozik, csak kettőt ismerünk.

23. Azt Ránki nem árulja el, hogy miféle „legújabb kutatási eredmény" az, amely őt erre a következtetésre jogosítja.

24. Ránki az „elképzelhetőt" „nem elképzelhetetlennek" szelídíti.

25. Ránki egyesszámban „gépet" mond.

26. Ezt a lehetőséget (amelynek felvetése Magyarországon szentségtörésnek számít...) a nyugati magyar kutatás régen hangoztatja, azzal a reális kiegészítéssel, hogy a (feltételezett) szovjet kötelék számára Kassa (még mint Kosice) szlovák városnak számított.

27. Birtokomban van az a levél, amelyben egy Budapestet megjárt angolországi egyetemi történész erről a megrovásról, mint illetékes helyről származó értesülésről, beszámol. („Cs–IX").

28. Világszerte a félig német, félig francia „Zivilcourage" szóval jelölik a bátorság ezen fajtáját.

29. Nem mondja, de világosan érezteti, hogy az ilyesmi (ti. egy nyugati emigráns, méghozzá – horribile dictu – egy volt kir. honvédtiszt munkájának recenziója...) méltóságán alul áll. (Levél birtokomban, „Cs–IX.") Az ilyen írás a hazai normák szerint, szándékainál és témájánál fogva, a hazai történészek számára eleve „tisztességtelen".

30. A közel tucatnyi „elírás", illetve „tévedés" helyreigazítását igénylő levelemet mind a szerző, mind az ÉS szerkesztősége megkapták. Rövid, semmitmondó, részben lefitymáló válaszuk kitért a konkrét állásfoglalás elől. Valószínűleg kivételes elbánásnak szánták, hogy egyáltalában válaszra méltattak.

31. A vonatkozó szöveg így kezdődik: „S Borsányi Juliánnak minden igyekezete ellenére sem sikerült..."

XI. A „KASSAI PROVOKÁCIÓ" 1945 UTÁNI MAGYARORSZÁGI SAJTÓVISSZHAGJAI

„Calumniare audacter, semper aliquid haeret..."

Az előbbi fejezet a „kassai provokáció" hazai, tudományos igényű tanulmányai közül azokat a — reprezentatívnak nevezhető — írásokat említette, amelyek tanúsították a kassai „német-magyar katonai cinkosság" bizonyításánál Magyarországon használt érvelést. Így lesz majd mód a dokumentáció későbbi fejezeteiben, ezen érvek helytállóságát szemügyre venni. Ez, a most következő fejezet csak részben hasonló igényű.

A következők ugyanis elsősorban azt kívánják érzékeltetni, hogy a hazai olvasóközönség — esetleg csak egy bizonyos szűk hivatás-, illetve társadalmi réteg[1] — tájékoztatására hivatott napi és időszaki sajtó milyen módon kívánta, sőt változatlanul kívánja, a „német-magyar katonai cinkosság" gondolatát és ezen keresztül az egykori katonai vezetés „bűnösségét" (értsd: emberi tisztességének hiányát) hazánk széles köreiben tudatosítani, indoktrinálni. Amíg tehát az előző fejezet az érveket kereste, most a módszerek, a módszerek természete, pontosabban azok politikai moralitása lesz az ismertetés tárgya.

Se szeri, se száma a hazai sajtóban a háború befejezésétől a napjainkig megjelent azon hosszabb-rövidebb közleményeknek, amelyek, a „kassai provokáció" eseményeinek kapcsán, egészen kétségtelenül kizárólag ezt az indoktrinációt szolgálják. Egy birtokomban lévő kimutatás az 1950 és 1973 évek között megjelent ilyen (hazai) közlemények számát több mint kétszázra teszi.[2] Ha még ehhez hozzászámítjuk azokat a tankönyveket, ifjúsági regényeket és hasonló kiadványokat, amelyek az eseményeket a megkívánt politikai (ideológiai) szempontoknak megfelelően ismertetik, illetve a fiatalság ilyen befolyásolására iródtak, úgy a sajtótermékek alig áttekinthető sokaságával állunk szemben. Feladatunkat azonban az adott kereteink között és mégis áttekinthetően megoldható, ha a vizsgálatok a publikációk azon három témacsoportjára korlátozódnak, amelyek az összes többiek számára is mértékadónak (reprezentatívnak) tekinthetők.

Ezek között az első Krudy Ádám repülőalezredes[3] neve alatt megjelent, vagy csupán a szájába adott beszámolók az 1941. június 26-i

eseményekről, valamint e beszámolókra épített rövid kommentárok.[4]

A második csoportot Pintér István és Szabó László újságírók (riporterek) sorozatai alkotják az események hátteréről.

A harmadik csoportba dr. Ölvedi Ignác ny. néphadseregbeli ezredes, hadtörténész váltakozó érvelésű közleményei tartoznak, a „német-magyar katonai cinkosság" indoktrinálására.

E három témacsoport különálló vizsgálata azért sem egészen önkényes, mert a hazai sajtóban is megközelítően ilyen idő- és sorrendben váltották fel egymást a „kassai provokáció" tárgyalásánál alkalmazott szempontok.

Az első témacsoport előtt indokolt megemlíteni azt a közleményt, amely valószínűleg az első olyan hazai sajtóhang, amely részletesebben (sőt hivatalos kútfőket éreztetve) foglalkozott a „kassai provokáció"-val. Ez Nyári Iván őrnagy (később alezredes) ismertetése volt a „Honvéd" folyóirat 1951. évi 6. számában.[5] A közlemény több szempontból figyelemreméltó. „Legújabban előkerült okmányokra" hivatkozva a támadást a német légierő számlájára írja ugyan, de anélkül, hogy állítása igazolására bárminemű bizonyítékkal szolgálna, vagy megmondaná, hogy mit ért a „legújabban előkerült okmányok" alatt. Csupán Máthé tábornok, kassai állomásparancsnok 1941. június 26-i összefoglaló jelentése (a függelék I. 4b. sz. melléklete) és az I. lgv. hdt. június 27-i jelentése (a VII. 2. sz. mellékletben) alapján közöl néhány téves adatot (pl. a ledobott bombák, valamint a halottak és sebesültek számáról . . .) anélkül azonban, hogy Krudy Ádám nevét, vagy a Krudy nevéhez fűződő megállapításokat egyetlen szóval említené.

Krudy Ádám első — interjú formájában rögzített — beszámolója a budapesti „Képes Figyelő" második évfolyamának 11. számában jelent meg 1946. március 16-án. Címe „Krudy repülőalezredes szenzációs leleplezése".[6] A cím elárulja, hogy olyan „leleplezésről van szó, amelyet eddig még nem ismerhetett a hazai újságolvasó. Krudy a „Figyelő" munkatársának (valószínűleg Petur László főszerkesztőnek . . .) elmondotta a június 26-án tett megállapításait. Ennek, amint a lap mondja, „szenzációs leleplező vallomás"-nak ezek a részletei érdemelnek figyelmet. (Lásd a függelék XI. 1. sz. mellékletének fakszimiléjét.) Krudy szerint négy „Martin" típusú gépből (!) állott a bombadobó kötelék. „Martin"-nak nevezték, az amerikai azonos nevű bombázókhoz való hasonlóságuk miatt, a spanyol polgárháborúban alkalmazott Tupoljev SB-2 gépeket. Krudy szerint már a kötelék jellegzetes négyes alakzata elárulta német voltát.

(Megj. A találati kép, valamint több mértékadónak tekinthető megfigyelés három gépből álló köteléket valószínűsít. Három gép nem repülhetett „négyes" alakzatban . . .)

A kötelék gépeinek szárnyain, a törzseken és a farkon „sárga színezés" volt megállapítható.

(Megj. E „sárga színezés" problematikus voltával a VI. fejezet kimerítően foglalkozott.)

Még a repülőtérről azonnal felhívta a Repülő Akadémia parancsnokát és jelentette észleleteit.

(Megj. Ez erősen eltér későbbi beszámolóitól. Krudy a repülőtérről csak a már lebombázott, tehát nem üzemképes távbeszélőközponton át hívhatta volna fel a Repülő Akadémiát, illetve a hadtestparancsnokságot. Kézenfekvő, hogy Krudy kapcsolatos közlései valótlanok.)

Az említett távbeszélőközlésen kívül „hivatalos" (tehát az előírt szolgálati útnak megfelelő) írásbeli jelentést is készített, de ezt „illetékes helyről nem továbbították". Erre levelet írt Bárdossy miniszterelnöknek, amelyre „két hét múlva" kapott „udvarias, de egyben fenyegető" választ.

(Megj. A hazai tanulmányok szerint, amint azt az előző fejezet ismertette, Bárdossy még 26-án megkapta Krudy állítólagos üzenetét. Eszerint tehát Krudy alig adta le szolgálati úton tett jelentését, máris megállapította, hogy azt „nem továbbították" és ezért Bárdossyhoz fordult . . .)

Az interjú legzavarosabb fejezete Krudy azon közlése, amely szerint, még a Bárdossyhoz szóló levele megírása előtt (!!), tehát a Krudy-féle időszámítás szerint alig pár órával a bombák robbanása után, „érkezett meg . . . egy nagy bizottság", amely — többek között — egy repülőőrmesterből (sic!), egy tüzérségi szakértőből (lehet, hogy Krudy „tűzszerészt" akart mondani . . .) és az amerikai katonai attaséból (sic!) állott. Ez a bizottság „egy repeszdarabból" (sic!) megállapította, hogy a repeszhez tartozó bomba a „Putiloff"-művekben készült. Az interjú szerint a felírást magát Krudy is látta, tehát a cirill írást el tudta olvasni.

(Megj. E zagyvaságok nem kívánnak kommentárt . . .)

Ennek az időrendben legelső Krudy-nyilatkozatnak az a leglényegesebb — és e dokumentáció számára kétségtelenül szenzációs — része, amelyben a „repülőtér parancsnoka" megmagyarázza, megindokolja, hogy miért nem szállhatott fel a bombázók üldözésére!!

Elmondja, hogy miért nem jogos őt szemrehányásokkal illetni, azért, hogy háborítatlanul távozni engedte a támadókat.

Ez a közlés az interjú egyetlen értelmes része. Csodálkozva kell kérdezni a hazai (valódi és műkedvelő) történetkutatók, valamint a „kassai provokáció"-val foglalkozó publicisták hosszú sorát: Valóban nem tudtak a több mint ötezer példányszámban megjelenő „Képes Figyelő" ezen „leleplezéséről", vagy csupán célszerűségből tekintették „nem létező"-nek, hogy annál kevesebb gátlással szolgálhassák majd a következő — most már kedvezőbb — Krudy-közlés alapján a „kassai provokáció" megkívánt dogmáját?

Ez a kedvezőbb közlés azután 15 évvel később a MH 1961. november 15-i számában, majd kétheti időközökkel összesen négy folytatásban jelent meg, „Nehéz idők emlékeiből" címmel. Fontos körülmény, hogy ez a sorozat Krudy saját neve alatt jelent meg. Ezt a közben „klasszikussá" vált Krudy-beszámolót több lényeges körülmény különbözteti meg a „Képes Figyelőnek" adott interjútól. Ebben az új változatban Krudy elmondja, hogy — teljes ellentétben a „Képes Figyelő"-ben megjelent közléseivel — a robbanások hallatára „villámgyorsan kifordítottak" három iskolagépet és „úgy, ahogyan voltak, ingben és nadrágban" harmadmagával, Chirke főhadnaggyal és Botló őrmesterrel beugrottak a gépekbe és a támadók után iramodtak, amelyeket azután Pálháza és Sátoraljaújhely között annyira megközelítettek, hogy ekkor Krudy már teljes határozottsággal megállapíthatta, miszerint a bombadobók He-111 mintájú német gépeket repültek. (Ne feledjük, hogy a VII. fejezetben foglaltak szerint a Justhy-papír azt mondja, miszerint Krudy (a támadás napján) Savoia „nehéz bombázókat" jelentett, a „Képes Figyelő"-ben pedig Martin bombázókra, azaz Tupoljev SB-2 gépekre emlékezett. Melyik változat az igaz?)

A Krudy által említett (állítólag vele együtt repült) személyek, illetve a támadás idején a repülőtéren tartózkodók jegyzőkönyvi közlései szerint a felszállásra és a támadók üldözésére már csak azért sem gondolhatott senki, mert a rendelkezésre álló fegyvertelen iskolagépek — a délelőtti foglalkozás után — feltöltetlenül, ápolatlanul állottak a hangárok előtt. Mielőtt Krudy észbe kaphatott volna, a kötelék máris elhagyta Kassa légterét, arról nem is szólva, hogy az iskolagépek, a szükséges magasságra való emelkedés után, sohasem érhették volna el, sohasem közelíthették volna meg látótávolságra a lényegesen nagyobb sebességű bombázókat. Ehhez a megfontoláshoz nem kell sem „hadtörténésznek", sem repülőtisztnek lenni, csupán józan ésszel rendelkezni.

Hasonlóan szegényes az igazságtartalmuk ezen „klasszikus" Krudy-beszámoló egyéb részleteinek is. Nemcsak önmagukban irreálisak, de eltérnek a „Képes Figyelő"-ben megjelent, egyébként azonos tárgyú részletektől is.

Szolgálati, írásbeli jelentésről itten már nincs szó. Szóbelileg jelentette volna észleleteit először a hadtestparancsnok Szombathelyi altábornagynak,[6a] majd utána Illy vk. ezredesnek, közvetlen elöljárójának, a Repülő Akadémia parancsnokának. Ezenkívül, így írja Krudy, géptáviratot küldött a Légierők Parancsnokságának, majd a Honvédelmi Minisztérium Légügyi Csoportfőnökének.[7] Ez még nem minden. A beszámoló szerint a Légierők „egyik vezérkari őrnagya" a hadtest géptávirójához hivatta Krudyt és megtiltotta, hogy fenntartsa a németekre vonatkozó állítását.[8]

Teljesen eltérően a „Képes Figyelő"-ben közöltektől adja elő Krudy a „Nehéz idők . . ."-ben. Az előbbiben azt mondja, hogy két hét múlva kapta meg a miniszterelnök válaszát. Az utóbbi szerint Bárdossy „pár nap múlva" nyugtázta a Krudy-közléseket. E részlet érdekessége, hogy később Krudy tagadta, miszerint Bárdossytól valaha, valamiféle választ kapott volna. Erről a XIV. fejezetben lesz szó.

Azt is állítja a most tárgyalt beszámoló, hogy Krudy még a támadás délutánján beszélt velem, illetve Molnár Endre őrnaggyal, mint az Országos Légvédelmi Parancsnokság tisztjeivel. Attól eltekintve, hogy a mondott időben még mindketten Budapesten voltunk, sem Molnár Endre[9] sem én sohasem találkoztunk Krudyval és abban az időben még a nevét sem hallottuk. Hasonló részletek elemzését még hosszan lehetne folytatni. Mi sem természetesebb, mint az, hogy Krudy szóban forgó beszámolója a hazai sajtóban éveken keresztül tucatszor kelt új életre, de mindég más-más tálalásban. A sok közül elégedjünk meg Szász István két közleményével.

Az egyik, „Emlékezés a szégyen napjaira" címmel a MH 1970. június 30-i számában jelent meg. A másik amolyan nekrológ, amely a Krudy temetését követő harmadik napon látott napvilágot a Magyar Nemzet 1973. május 26-i számában. A MH közleménye először — a nürnbergi perek Újszászy-jegyzőkönyvére utalva — „Fütterer német légügyi marsall (sic!) és a magyar vezérkar közötti tervet említi, amely szerint „szovjet gépeknek álcázott német repülők" (sic!) bombázták Kassát. Aztán rátér arra a beszélgetésre, amelyet

Szász „egy kis vendéglő vidám fehér asztala mellett . . .” folytatott a „korontanú” Krudyval. Szász szerint Krudy elmondotta, hogy a bombadobókat üldöző köteléke olyan közel jutott a menekülőkhöz, hogy „még a német egyenruhás (sic!) pilóták arcát is jól láthatták . . .” (Az olvasó hajlandó lenne elhinni, hogy Szász ezt a közlést tréfának szánta.)

A repülőtérre visszatérve — referálja Szász — „Krudy kirohant a hadtestparancsnokhoz”, aki azután amolyan „ . . . hallja maga . . .” stílusban őrültnek gorombította Krudyt, azt ordítva, hogy nem németek, hanem oroszok voltak a bombadobók.[10] Szász nekrológja ugyancsak említi a hadtestparancsnok goromba rendreutasítását, majd elmondja, hogy Krudyt „a szolgálati út megkerüléséért és megalapozatlan hírek terjesztéséért, szigorú fegyelmi elé állították” (sic!) Később (tehát büntetésből?) „a frontra vezényelték”.[11]

Szász István most említett két közleményéhez hasonlóan még tucatnyi (a vidéki lapokkal együtt talán több tucatnyi . . .) beszámoló népszerűsítette, indoktrinálta Krudy Ádám soha meg nem történt élményeit. (A sok közül még csak Bácskai László teljesoldalas visszaemlékezése a „Tükör” 1973. szeptember 4-i számából kívánna említést.

Az országszerte elterjedt Krudy-legendák kapcsán több körülmény elgondolkoztató. Elég kettőt említeni.

Csodálatos, hogy nemcsak a napilapok és az időszaki termékek riportereit nem zavarták az egymásnak teljesen ellentmondó részletek, de még a tudományos jelzőre igényt tartó hazai kutatókat sem. A következőkben még behatóbban említendő Ölvedi Ignác ezredes-hadtörténész ezt így magyarázza az ÉS 1979. április 28-i számában: „ . . . a három évtizedes zsurnalisztikai gyakorlat szerint . . . a különböző lapok mindig csak töredékeket közöltek . . .” Ölvedi bizonyosan úgy gondolta, hogy ugyanaz az esemény vagy körülmény — néha ugyanazon személy előadásában — egyszer így, máskor pontosan a feje-tetejére állítva kerül ismertetésre, anélkül, hogy azt valaki is szóvá tenné.

Kérdezni kell: Ilyen könnyű egy egész ország milliónyi olvasóit az orruknál fogva vezetni?

A válasz: ilyen könnyű, bizonyos körülmények között. A propaganda tanítása szerint elég egy valótlan dolgot, legyen az még olyan valószínűtlen is, az imamalmok módjára ismételgetni, hogy az — akár tudat alatt — meggyőződéssé váljék. A nyugati kutatócsoportunk helyreigazításai, magyarázó cáfolatai, ha egyáltalán, csak igen

ritkán érik el az otthoni érdeklődőket. A szerkesztőségekhez, kiadókhoz, szerzőkhöz intézett helyreigazítási kérelmek válasz nélkül maradnak. A valótlanságoknak a nyugati jogrendszerek szerinti sajtóhelyreigazítása odahaza ismeretlen. Erre éppen a „kassai provokáció” területén adódott tanulságos példa. (Lásd a 32. sz. Jegyzetet.) A hetvenes évek vége (mondjuk így: a monográfia megjelenése) óta — egyetlen szektor kivételével — elhallgattak a Krudyra való utalások.[12] Nem felesleges szószaporítás akkor, ha ez a dokumentáció annyi teret szentel a „Krudy-szindrom”-nak?

Távolról sem.

A legutóbbi esztendők megnyilvánulásai alapján indokolt a feltevés, hogy a „kassai provokáció” mesebeli hófehérkéje nem halt meg, csak alszik. Ha megemésztette az akaratlanul lenyelt „nyugati” falatot, új életre kelhet. Szükséges tehát a „Krudy-szindrom” természetét, illetve moralitásait világosan kimutatni és emlékezetben tartani.

A következő két témacsoport tárgyalását megelőzően nem lehet kitérnem egy személyes természetű megállapítás elől. A két témacsoport a „kassai provokáció” két különböző szektorával foglalkozik ugyan, de mindkettő személyemre — az egyik a volt munkakörömre, a másik a német monográfiámra — építi érveléseit. Nem tudtam olyan megoldást találni, amely e két témacsoport természetének és (politikai) moralitásának ismertetését az „argumentum ad hominem” módszerének kikapcsolásával is lehetővé tenné.

Elsőnek Pintér István és Szabó László ismertetései kerülnek sorra.

A két szerző neve alatt és „A hóhérok nyilatkoznak” címmel 1962-ben, a Kossuth Kiadónál úgynevezett „riportkönyv” jelent meg.[13] Ebben a szerzők leírják, hogy 1960–61-ben nyugatnémetországi körútjuk során milyen válaszokat kaptak egykori náci nagyságoktól. Ugyanazon lélegzetvétellel beszámolnak Nyugaton élő, egykori magasrangú, vezetőbeosztású volt honvédtisztekről is. Engem, a viszonylag alacsony rendfokozatom ellenére, az 1941. június 27-i kassai szolgálati utam, no meg a Szabad Európa Rádiónál való szerkesztői szerepem miatt tartottak említésre méltónak. Az elsőnek említett kirendelésem kapcsán a szóbanforgó pamflet szerzői egy olyan körülményt említenek, amely kulcsfontosságú lehet a „casus belli” hátterének kutatásánál. Az említett riportkönyv mellékleteihez tartozik ugyanis az egykori vezérkar 1. osztályának, Werth vezérkari főnök kézjegyével ellátott egyik ügydarabjának fakszimiléje is. Ez lenne az *egyetlen* eddig feltalált olyan okmány, amely a kassai

bombatámadás valamiféle (bár „post festam" elrendelt) vizsgálatáról adhatna felvilágosítást. Nos, a riportkönyv szerzői ezt az ügydarabot, amely kétségen kívül birtokukban volt, szőrén-szálán eltüntették. Vajon miért és kinek az utasítására?

Én személy szerint — a riportkönyvben — úgy kerültem ezzel a fontos okmánnyal kapcsolatba, hogy a pamflet szerzői az említett vezérkari ügydarab mellett a minősítési lapom töredékének fakszimiléjét is közlik[14] és az utóbbi egyetlen szava alapján bizonyítottnak veszik, hogy Werth vezérezredes, a vezérkar főnöke, Bárdossy közvetlen utasítására (sic!) személyesen engem jelölt ki személy szerint (sic!) a kassai eseményeket kivizsgáló bizottság elnökéül. Én azután, a pamflet szerint, a várakozásnak megfelelően igazoltam volna, hogy a támadó gépek a szovjet légierőkhöz tartoztak. Függetlenül ettől a személyes vonatkozástól, a hivatkozott ügydarab és annak körülményei — az elrendelt vizsgálat „post festum" ténye ellenére — annyira fontosak a „kassai provokáció" kutatása szempontjából, hogy azokkal e dokumentáció XXIII. fejezete külön és kimerítően foglalkozik.[15]

Pintér István azonban az idézett pamflettjével nem fejezte be a „kassai provokáció" területén való zsurnalisztikai tevékenységét. Az 1970-es évek elején „Amerikai és más nagybácsik", „Magyarok amerikai koszton", „Sürgős háború", „Szenzációk nyomában" és más címek alatt, egyenként 6—7 folytatásból (!) álló sorozatai jelentek meg a budapesti „Tükör" című folyóiratban. Egyrészük a Táncsics Kiadónál brosúra formájában is megjelentek, némelyik Szabó Lászlóval, mint társszerzővel. A felsorolt munkákban, amint a „casus belli" kérdésére kerül sor, személyem szerepeltetésére helyezi a súlyt.[16]

Lényegében az előbbi megállapítások érvényesek Szabó László azon zsurnalisztikai működésére is, amelyek a „kassai provokáció" eseményeivel kapcsolatosak, azzal a kiegészítéssel, hogy ő még érezhetőbben igyekszik a háborúba lépésünkkel összefüggően kitalált szerepemet kidomborítani. Ilyen értelemben 1960. február 1-én a MHi-ben (a Magyarok Világszövetsége lapjában . . .) „Kicsoda Bell ezredes?" című és az ugyanazon hónapban, február 28-án a NSZ-ban megjelent „A kassai bombázás cinkosa", valamint huszonhárom évvel később ugyancsak a NSZ-ban 1983. március 12-én közétett „Még egyszer a SZER hangszereléséről" című közleményei[17] a nagy időkülönbség ellenére egyetlen értelmi, eszmei és politikai egészet alkotnak.

Nem lenne teljes a kép, ha az „argumentum ad hominem" kényszerű alkalmazása keretében nem lenne szó két olyan másik közleményről is, amelyek (teljesen azonosan a Szabó és Pintér publikációkkal) bizonyítják a „kassai provokáció" zsurnalisztikai indoktrinációjának évtizedeken átnyúló egységét. Tóth Sándor alezredeshadtörténész és Pintér István párttörténész egy-egy ilyen szerepléséről lesz szó.

Tóth, 1971. március 26-án, a háborúbalépésünk 30. évfordulójára rendezett konferencián[18] — mint hivatalos előadó — többek között ezeket mondotta: „A kassai provokációt . . . László vezérőrnagy és Fütterer (német) tábornok szervezték Borsányi Julián műszaki vezérkari tiszt (!) . . . közreműködésével . . ." Tóth természetesen feleslegesnek tartotta a bizonyítást, ismervén a „calumniare audacter . . ." mondást.

Pintér István, a Párttörténeti Intézet munkatársa[19] az ÉS 1970. május 26-i számának „Visszhang" rovatában megjegyzéseket, méghozzá igen jellemző megjegyzéseket fűzött Ránki György ugyanezen lap 23-i (és az előző fejezetben kimerítően tárgyalt . . .) tanulmányához. Pintér mindenekelőtt kioktatja Ránkit. Szemére veti a szerinte is „neves történész"-nek a „felelősségtudat hiányát", amikor tanulmányával „egy a széles közvéleményt befolyásoló lapban" kétségeket ébreszt a „történetírás (sic!) eddigi megállapításaival szemben." (Ezt valószínűleg a Ránki-tanulmány címének kérdőjelére érti . . .) Pintér a monográfiámat olyan „krimi"-nek nevezi, amelyet csak azért írtam, hogy igazoljam az 1941-ben adott „szakmai véleményemet". Azt nem árulja el, hogy 1941-ben (nyilván a kassai események kapcsán) hol, kinek és miféle „szakvéleményt" adtam? Pintér egyébként a szóbanforgó hozzászólásával azt a Justhy-jelentést kívánja a „kassai provokáció" igazolására felhasználni, amelyet a VII. fejezet már kimerítően ismertetett és amelynek fakszimiléjét a függelék VII. 2. sz. melléklete mutatja.

Ezzel sor kerülhet a „kassai provokációt" tárgyaló hazai zsurnalisztika harmadik téma-csoportjára, amely dr. Ölvedi Ignác ny. ezredes nevéhez fűződik.[20] Bár Ölvedi magát — a legutóbbi szakmai tevékenységének megfelelően — a „kassai provokáció háttéranyagát gyűjtő és tanulmányozó történész"-nek nevezi,[21] a kassai eseményekre vonatkozó publikációi (e dokumentáció előző fejezetében említett „Magyarország felszabadítása" című munka kivételével és amennyiben az megállapítható volt . . .) kizárólag a napi és időszaki sajtóban láttak napvilágot.

Mindezektől függetlenül tény viszont, hogy Ölvedi adalékai és működése a „kassai provokáció" területén otthon nemcsak nagy sajtóvisszhangot keltettek, de igen messzemenő — az igazságszolgáltatás területére is kiterjedő — támogatást kaptak, elsősorban a párt részéről.[22]

Tárgyalásunk keretében Ölvedi négy publikációja érdemel figyelmet. A „Sárga csík" című közleménye az ÉS 1979. április 28-i számában, „A honvéd vezérkar és a casus belli" a „Honvédelem" című folyóirat 1981. októberi és novemberi számaiban, a „Suceávából szálltak fel a Kassát bombázó repülőgépek" című tudósítás a MH 1981. november 22-i számában, végül a „Repülés" folyóirat 1982 novemberi számával kezdődő négyfolytatásos beszámoló „Kassa bombázásáról".

A felsorolt négy sajtóközlemény ugyan a szerző „színeváltozásait" is érzékeli, de mindvégig közös vonásuk marad Ölvedi kassai „ceterum censeo"-ja, a „német-magyar", illetve legújabban a „román-német-magyar katonai cinkosság", ahol a sorrend sem önkényes. Ez a mag a változatok folyamatos módosulása ellenére is Ölvedinél szilárdan változatlan marad.

A „Sárga csík" című beszámoló tulajdonképpen Ránki György azon felszólítására válaszol, hogy a történészek foglalkozzanak behatóbban a kassai események hátterének felderítésével. Ölvedi siet kijelenteni, hogy Ránki felszólítása máris túlhaladott, mert ő „hiteles dokumentumok" (sic!), illetve „hiteles tanúvallomások" alapján máris válaszolhat a Ránki által megfogalmazott kérdésre. Az egyik ilyen „hiteles dokumentum" az az írásbeli nyilatkozat, azaz „hiteles tanúvallomás" (sic!), amelyet a „koronatanú" Krudy Ádám adott Ölvedinek. Érdemes e „tanúvallomás" körmére nézni.

Először három mellékesnek tűnő, de valójában nemcsak Ölvedire, hanem az egész kassai zsurnalisztikára jellemző részlet kíván említést.

A „Sárga csík" fejezet bevezetése említi a Heringes-dombon, a város hatósági légoltalmi szervezete által felállított 2. sz. helyi figyelőörsöt,[23] amely a közeledő köteléket nemcsak észlelte, de jelenteni is akarta, azonban a készüléke üzemzavara miatt erre nem volt módja. Amint azt a II. fejezetben foglaltak leírták, az örs készüléke az előző napi zivatarban beázott és meghibásodott. Ezt a körülményt a figyelő az eseménynaplójába bejegyezte, amiről június 27-én a helyszínen meggyőződtünk. Ölvedi, akinek az események tényleges lefolyásáról fogalma sem lehet (honnét is lenne: tudása nem terjed

tovább, mint az általam szerkesztett Légoltalmi Közleményben — amelyre lépten-nyomon hivatkozik — foglaltak . . .) azt írja az ismertetésében, hogy a szóbanforgó készülék a „délelőtti ellenőrzésnél" még működött, de délután már nem. Ölvedi ezzel a teljesen légből kapott közlésével azt szeretné érzékeltetni, hogy a figyelőörs célzatos manipuláció miatt nem tudott jelenteni. Arra Ölvedi nem gondolt, hogy miért nem manipulálták a rejtélyes hatalmak a többi figyelőörs készülékeit is?

A második részlet még cifrább: Krudy „hiteles tanúvallomása" szerint Csejtey alezredes, a tüzelőállásban lévő honi légvédelmi alakulatok parancsnoka, a „mérőműszerében határozottan felismerte a sárga színezést" és ezen az alapon ő is németnek minősítette a kötelék gépeit. Eltekintve attól, hogy Csejtey nem ismerte Krudyt és vele sohasem beszélt (ez kitűnik Csejtey nekem megküldött beszámolójából, amelyről a dokumentáció V. fejezetében volt szó . . .) a „mérőműszer" említése az olvasók tájékozatlanságára épített színtiszta halandzsa. Ilyen műszere Csejteynek sem szolgálati beosztása révén, sem egyébként sem volt. De még ha lett volna is, az alezredesnek, még a kötelék feltűnése előtt (!!) valahol (a „műszerével" együtt) figyelő-készültségben kellett volna állnia, hogy a város légterében csupán percekig tartózkodó köteléket megbízhatóan szemügyre vegye. Ha Krudy egyáltalában mondott ilyen badarságot Ölvedinek, mint egy forráskritikai érzékkel rendelkező „hadtörténész"-nek azonnal fel kellett volna ismernie e közlés természetét és ennek megfelelően viselkednie.

A harmadik részlet hasonló szellemű: Ölvedi zárómegjegyzése szerint a támadók azért választották a bombadobás idejét, mert tudták, hogy ebben az időben (13 órakor) senki sem (vagy kevesen) tartózkodik a honvédség laktanyáiban. Ölvedi tisztesi rangban szolgált az egykori honvédségben. Tapasztalatból kellett tehát tudnia, hogy (országszerte . . .) ez az óra volt a délelőtti foglalkozásokat befejező ebédkiosztásnak, az őrségváltásnak, az eligazításoknak, kihallgatásoknak stb. ideje. Nem a legkevesebben, de a legtöbben tartózkodtak a laktanyaszerű honvédségi épületekben.

A lényeg azonban ez: Ölvedi a Krudy felszállását és üldözési meséjét tartalmazó „hiteles tanúvallomást" 1979 áprilisában közölte. Alig hihető, hogy mint lelkiismeretes „adatgyűjtő-kutató" ne hallott volna a „Képes Figyelő"-ben megjelent Krudy-interjúról, amely eleve valótlanná avatta a „dokumentum-értékű" „hiteles tanúvallomást". Még akkor is, ha négy évtized forgatagában ez az interjú,

Krudy ezen közlése, a feledés homályába merült volna. Ölvedi az ÉS-ben megjelent beszámolója idején már ismerte a német monográfiámat, hiszen az birtokában volt, mi több, arról a „Honvédelem" hasábjain leszedte a keresztvizet (lásd később). Igaz, hogy Ölvedinek csak a német monográfiám egyes ötletszerűen kiválasztott részeit fordították le magyarra, de a „Képes Figyelő" szóbanforgó közleményének *(magyar nyelvű)* fakszimiléje a dokumentáció mellékletei között foglaltatott, annak tehát még a fordítására sem volt szüksége. („M—249")

Nehéz lenne elvitatni a „Sárga csík" *tudatosan* megtévesztő célzatát.

Ölvedi a „Sárga csík" című ismertetésében még egy iratot említ, amely szerinte ugyancsak „perdöntő" a „kassai provokáció" szindromjában. Így minősíti Máthé Kálmán vezérőrnagy állomásparancsnok[24] jelentését a támadásról, pontosabban a „sárga színezés"-re való utalást e jelentésben. Miután a VII. fejezet erről a jelentésről, a VI. fejezet pedig magáról a „sárga színezés"-ről kimerítően beszámolt, ezek már jellemezték Ölvedi ismertetésének ezt a részét is.

Az ezredes-hadtörténész ezt a cikkét is a szokott „ceterum censeo"-val zárja: „Kassa bombázása a német és a túlbuzgó magyar vezérkar második világháborús együttműködésének legsikeresebb akciója volt."

Ölvedi legtöbb port felvert tanulmánya a „kassai provokáció"-ról a Honvédelmi Minisztérium kiadásában megjelent „Honvédelem" folyóirat 1981. évi 9. és 10. számaiban látott napvilágot.[25]

Mielőtt azonban ez az egyébként bizalmasan kezelt folyóirat megjelenhetett volna Ölvedi tanulmányával, az ezredes a cikkét már öt hónappal előbb bejelentette a MH 1981. június 28-i (vasárnapi) számában, a lap munkatársával, Vincze Péterrel folytatott, egy teljes oldalt kitöltő beszélgetés keretében. A beszélgetés indító témája a Münchenben megjelent és a kassai eseményeket tárgyaló monográfia volt, amely Vincze szerint „a nyugaton élő volt katonatisztek emlékezéseire támaszkodik".[26] Ölvedi azután ebben a szellemben folytatva a társalgást, felsorolja az állítólagos helytelenségek azon hosszú sorát, amelyek — Ölvedi szerint — elveszik a munka hitelét. Valójában ezekről a monográfiában vagy egyetlen szó sincsen, vagy éppen az ellenkezője az imputált értelmezésnek. Így Ölvedi 32 helyett 312 halottat tulajdonít a munkának[27] és azt állítja, hogy a monográfia „minden bizonyíték nélkül felmelegíti" a szlovák szökevények kassai szerepét, holott a munka éppen azt igazolja, hogy a Szlovákiából a szovjet oldalra menekülő és közben Kassát bombázó pilóták kalandját semmiféle részletében sem lehet bizonyítani. Ölvedi még azt is állítja, hogy a bombadobók azért kerülték a pályaudvart, mert ott éppen nyolc német katonavonat vesztegelt. Az igazság az, hogy sem a támadást megelőző, sem az azt követő órákban egyetlen katonavonat sem tartózkodott Kassa körzetében. Mindezek Ölvedi szokott érvelései. A Vincze Péterrel folytatott beszélgetés azonban két olyan részletet is tartalmaz, amely a „kassai provokáció" tematikájában újdonságnak számít. (Az egyik — a szöveg szedéséből következtetve — Vincze megjegyzése.) Felemlíti azt a meggondolást, amelyre a kritizált monográfia már kimerítően rámutatott.[28]

A következőkről van szó. Könnyű kiszámítani, hogy amennyiben a kassai bombázás valóban átgondoltan szervezett provokáció lett volna, annak tervezése, előkészítése, végrehajtása száznál több személy bevonását kívánta. Amennyiben e vállalkozás „gazdája" a német titkosszolgálat lett volna, nem lehet elképzelni, hogy azóta a nyugaton élő egykori „bennfentesek" között ne akadt volna olyan, aki élményeit „jó pénzért" már ne publikálta volna.

Ölvedi elvben jóváhagyta ezt az eszmefuttatást, de magyarázatként említette azt a lehetőséget, hogy a kaland kiinduló fészkét valahol Északkelet-Romániában kell keresni. (A beszélgetés szövegét kiegészítő vázlat — mindenféle bővebb magyarázat nélkül — ezt a feltevést érzékelteti . . .) Ehhez a meggondoláshoz Ölvedi azután hozzáfűzi azt a lehetőséget, amely az ő részéről kétségtelenül újdonságnak számít. Mintegy mellékesen megemlíti, hogy Werth esetleg csak az elvi hozzájárulását adta, anélkül, hogy a végrehajtás részleteiről előzetesen tájékozott lett volna. Ez magyarázná azt a „zűrzavart és kapkodást", amely Ölvedi szerint a támadást követően megállapítható volt. Ennyit a „Honvédelem" tanulmányát bejelentő cikkről. Ami magát a „Honvédelem" közleményét illeti, elég csupán a 10. számmal foglalkozni. Ez tárgyalja ugyanis a „kassai provokáció" lényegét.

Amíg a már ismertetett „Sárga csík" cikkében Ölvedi Krudy mondvacsinált repülését, mint a „német-magyar cinkosság" „perdöntő" bizonyítékát említi, addig a „Honvédelem" ezen számában az ezredes-hadtörténész maga is beismeri, hogy Krudy olyan sok változatban országszerte kolportált üldözési kalandja a legendák birodalmába tartozik, magyarán mondva: valótlanság. Ölvedi, az annyi lenézéssel emlegetett „nyugati emigráció tisztjeinek" leleplezése

után nem tehetett mást. Bizonnyal nem könnyű szívvel tette. Ezt a beismerést természetesen igyekezett a lehető legkisebb feltűnéssel, mintegy „dugva" elintézni a tanulmánya 114. oldalán, valamint a 121. oldal 12. sz. „jegyzetének" egy-egy félmondatában. Mi több, még azt is hangsúlyozza, hogy azért mert őt Krudy az elbeszéléseivel bolonddá tette „még sem engedi a fürdővízzel együtt a gyermeket is kiönteni" — mondja Ölvedi szó szerint. Kijelenti, hogy Krudy „megállapításait" — a kétségtelen valótlanságok ellenére — változatlanul „dokumentum-erejűnek" tartja. Azt is megmondja, hogy milyen megállapításokra gondol. Egyrészt a „sárga színezésre vonatkozóan, másrészt azt a Krudy-észleletet, amely a támadók gépeinek a német He 111 bombázókhoz való hasonlóságát" (!) illeti.

A „sárga színezés"-re a VI. fejezet kimerítően válaszolt. Ami pedig a „hasonlóságot" illeti: A hasonlóság távolról sem bizonyosság. A függelék IX. 1. sz. melléklete feltűnteti az abban az időben rendszeresített kétmotoros egyfedelű bombázók árnyképeit, körvonalait. A képek „hasonlósága" alapján nyilvánvaló, hogy a gépek vizuális azonosítása nem mindennapi gyakorlatot kívánt. Egyébként is Krudy csak a minden részletében valótlannak bizonyult üldözési meséje kapcsán emlékezett erre a „hasonlóság"-ra (nem „bizonyosság"ra). A „Képes Figyelő" interjújában „martin"-bombázókról beszélt. A VII. fejezetben ismertetett Justhy-papír szerint „Savoia nehéz bombázókat" említett. Vajon melyik változatot tekinti Ölvedi „dokumentum erejűnek"?

A „perdöntő" felszállás és üldözés valótlanságának beismerése, valamint e beismerés ellenére a Krudy-apotheozis változatlan fenntartása a „Honvédelem"-tanulmány első, bár paradox különlegessége. A második pedig ez:

A „Honvédelem"-tanulmány második része elsősorban az én német monográfiám recenziójának tekinthető, amennyiben személyi mocskolódásokat recenziónak lehet nevezni. Ez a recenzió azért sem mindennapi, mert Ölvedi bebizonyítottan csak a dokumentáció egyes, találomra magyarra fordított részeit ismeri. Lényeges fejezetről fogalma sincsen, illetve a recenziója publikálásánál még fogalma sem volt.[29]

Ölvedi a „Honvédelem"-ben azt állítja, hogy én Krudyt (a „dokumentum-erejű megállapításai miatt . . .") „kérlelhetetlen dühhel" támadtam[30] valamint „nyomdafestéket nem tűrő durvasággal vádaskodtam és rágalmaztam".[31] E dokumentáció „Krudy legendával" foglalkozó XIV. fejezete szószerinti fordításban közli mindazt, ami

a német dokumentációban Krudy személyével kapcsolatosan található, a függelék XIV. 1. sz. melléklete pedig azt a szöveget tartalmazza, amelyre Ölvedi (egy, a bírósághoz intézett beadványa szerint) a „rágalmazás" vádját alapozta. Ezen a réven is egyszerű Ölvedi közléseinek igazságtartalmát, moralitását ellenőrizni.[32]

Ölvedi a MH 1981. november 27-i számában — tehát közvetlenül a „Honvédelem"-ben foglalt tanulmánya megjelenése után — harmadszor változtatott a „kassai provokáció" témájának kezelésén. Az alapot egy kazáni hadifogolykórházban, egy román ezredessel felvett jegyzőkönyv szolgáltatná. Eszerint a kassai támadás gondolata Antonescu marsalltól származott és azt egy Suceávából felszálló román kötelék hajtotta volna végre. Antonescu, kézenfekvő okoskodással, ilyen módon kívánta a honvédséget a Szovjetunió elleni fegyveres fellépésre késztetni, ahelyett, hogy Erdély határánál várakozzék lábhoz tett fegyverrel, amíg a román haderő elvérzik az orosz térségben. Ölvedi, természetesen, most sem enged a „ceterum censeo"-jából. Azt erősítgeti, anélkül, hogy bármiféle bizonyítékkal szolgálna, miszerint a román államvezető a kassai kalandot a német titkosszolgálattal kéz a kézben tervezte és erről a tervről (hogyan is lehetne másképpen? . . .) a magyar vezérkarnak is — jóváhagyó — tudomása volt.

A MH közleménye azt érezteti, hogy ez az új változat Ölvedi kutatásának eredménye. Egy későbbi közleménynek egyik mellékesen odavetett mondatából azután kitűnik, hogy mindezeket egy Brazíliában élő nagyiparos hazánkfia, Zolcsák István közléseiből merítette. E dokumentáció XXIV. fejezetében Zolcsák István maga mondja el a történetet.[33]

Ölvedi a román-német-magyar kaland valószínűsítésére a „Repülés" című hazai folyóiratban közölt négyrészes ismertetést. Az 1982 november-decemberi számokban foglalkozik az 1941. évi júniusi eseményekkel. A sorozat 3. és 4. részében azután, a Huszt és Máramarossziget közötti, Tisza-jobbparti Bustyaháza tábori repülőterén elhelyezett vadászszázad élményeit írja le úgy, hogy azt neki a század egyik szakaszvezető pilótája elmesélte. Eszerint a század egyik gépe, június 26-án 14 óra körül, géppuskatűzzel vegyített tűzharcba keveredett egy kb. 1500 méter magasan északnyugat-délkeleti irányba haladó és három (a He 111 német bombázókhoz hasonló) gépből álló kötelékkel. A kötelék azután eltűnt Románia-Bukovina irányába. A körülmények alapján Ölvedi bizonyítottnak látja, hogy a Kas-

sát bombázó kötelék repült Bustyaháza felett romániai repülőtere felé.

Ezzel a részlettel Ormay József foglalkozik kimerítőbben, e dokumentáció következő fejezetében. Itt csak a „Repülés"-sorozat azon részeiről lesz szó, amelyek ugyancsak figyelmet érdemelnek.

Ölvedi ezen alkalommal forrása nevét, Zolcsák Istvánt is megnevezi, mi több, közli Cernaianu román ezredes személyi adatait is. Ennél is érdekesebb — mert jellemző Ölvedi módszereire — a „Repülés" decemberi számának 14. oldalán közölt két felvétel. (Lásd az összehasonlítást a függelék VIII. 6. sz. mellékletében.) A „Repülés"-ben közzétett felvételeket — így mondja Ölvedi — a kassai „Vychodoslovenské Museum"-tól kapta. Ebben a közlésben nem ildomos kételkedni, de rá kell mutatni egy különös körülményre. A LK 1941. július 15-i száma közli azokat a felvételeket, amelyeket László Árpád tűzoltóparancsnokkal készítettünk a támadást követő napon. Amint az az összehasonlításból egészen egyértelműen kitűnik, ezek között vannak azok a felvételek is, amelyeket Ölvedi közöl (mint a múzeumtól kapott képeket) a „Repülés"-ben.[34] Nemcsak a felvételek azonossága szokatlan, de az is, hogy a kassai múzeum felvételei *betűszerint* azt a „megírást" viselik, mint amelyet én készítettem a LK képei számára. Egyébként is, mi szüksége volt Ölvedinek a szlovák múzeum felvételeire, amikor az *ugyanezen* képeket tartalmazó LK már esztendők óta a birtokában volt, hiszen a lap e példányára lépten-nyomon hivatkozik a „Honvédelem"-ben közzétett recenziójában is? Vagy talán ezzel kívánta a „Repülés"-ben dokumentálni, hogy mégis talált valamit Kassán? A jelek szerint ezt a „dokumentálást" maga Ölvedi sem találta elégségesnek, mert azt nem mindennapi közlésekkel egészítette ki a „Repülés" 1985. évi februári számában.

E beszámolójának első része a kassai repeszekkel, a második azzal a „Bustyaházi kaland"-dal foglalkozik, amelyet Ormay József vizsgál a XII. fejezetben.[35] A bombamaradványokkal foglalkozó rész először kellemes meglepetésnek tűnik. Ölvedi ugyanis közli, hogy „3—4 héttel a bombázás után (!) a romeltakarítók egy reggel a posta belső udvarán" egy egész „kupac" cirillbetűs bombamaradványokat találtak.[36] Ezt Ölvedi régi postásoktól véli tudni. Ez a kellemes meglepetés azonban korai. A hadtörténész-ezredes ugyanis siet közölni, hogy ezek a rejtélyes repeszek nem a bombatámadásból származnak. Azokat „hetekkel később lopták oda" (sic!). Kik és miért —, kell kérdezni. Ezt Ölvedi csak közvetve árulja el. Azt érezteti,

hogy azok tehették ezt, akik a támadó gépekre felfestették a tengelyhatalmak sárga gyűrűjét és „lemázolták a nemzeti felségjelet". Kik ezek? Ölvedi ezt sem rejti véka alá. A „Repülés" 1982—83. évi sorozatában Ölvedi ismét kimondja az ismert „ceterum censeo"-ját, ez alkalommal a feltételes mód kissé enyhített formájában:

„A magyar vezérkar néhány vezető beosztású tisztje szerepet kaphatott és valószínűleg vállalt is a Kassa elleni támadás kivitelezésében . . ."

Semmi kétség: ezek a „vezető beosztású tisztek" hordatták „kupacba" *hetekkel a támadás után* (!) a postapalota udvarán talált cirillbetűs repeszeket. Vajon kik azok a „Repülés" olvasói közül, akik hitelt adnak ezeknek a badarságoknak? Valószínűleg azok, akik annak idején készpénznek vették Krudy Ádám Ölvedi által tálalt, de azóta minden részletében megcáfolt meséit.

Egyébként: A támadás után 3—4 héttel „belopott" repeszek „kupaca" nem először tanúsítja a beszámoló élénk képzelőerejét. Ez nyilvánult meg akkor, amikor a heringesi figyelőőrs beázott készüléke még működött a támadás délelőttjén, amikor Csejtey alez. a „figyelőműszerében" megállapította, hogy a támadók németek, stb.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XI. FEJEZETHEZ

1. Így például a „Honvédelem", a Honvédelmi Minisztérium ún. „belső terjesztésű" folyóirata, amely kizárólag a Néphadsereg tisztjei és tábornokai számára készül. E lapról, valamint a „kassai provokáció" terén megállapítható legújabb szerepéről ez a fejezet még bővebben szól.

2. A kimutatást, felkérésemre, dr. De Rivo Zoltán a Szabad Európa nyilvántartási anyagából állította össze.

3. Miután a szóbanforgó közlemények Krudy „rehabilitációja", azaz a tartalékállományba alezredesi ranggal való visszahelyezése után jelentek meg, indokolt őt ezzel a rendfokozattal említeni, bár a kassai események idején, sőt még a háború végén is, csak százados volt.

4. 1960-ig hét olyan sajtóközlemény volt megállapítható, amelyeket vagy Krudy szignált, vagy nevében írtak. Ugyancsak 1960 előtt készült Krudyról egy kb. 15 perces ún. „dokumentumfilm", amelyet 1958 és 1960 között vetítettek a Híradó Moziban. Ebben Krudy — háborús híradókból vett jelenetekkel tarkítva — a négy gépből álló bombázókötelékről és a harmadmagával történő felszállásáról (az „üldözésről") beszél. Ez az anyag ma a MAFILM archívumában van.

5. Ugyanez a szöveg elhangzott a Budapesti Rádióban is, a bombatámadás 10. évfordulója alkalmából.

6. „M 248—49".

6.a Milyen elgondolás alapján jelentett volna Krudy a hdt. pság.-nak? A hdt. pság. nem volt Krudy (illetve a Rep. Akadémia) előljáró kat. hatósága. Az akadémia a HM (lü.fcs.) ún. „közvetlen" szerve volt, a hdt. pk.-nak tehát semmi szolgálati köze sem volt az akadémia hatáskörét, ügykezelését illető kérdésekben. Ha valaki, úgy bizonyos tekintetben a kassai állomásparancsnok lehetett volna érdekelt, de ezt körülményes lenne itt fejtegetni... Krudy bizonyosan tisztában volt ezekkel a körülményekkel, de tudta azt is, hogy azoknak, akik kívánságára a „beszámolóit" készítette (illetve, akik ezeket majd olvassák) az említett szolgálati illetékességekről fogalmuk sincsen, ezeknek tehát mondhat, írhat, amit akar. (Chirke nyilatkozata szerint – lásd a III. fejezetben – Krudy, Chirke jelenlétében, csak Illy ezds.-nek, az akadémiaparancsnoknak jelentett. Ez teljesen hihető.)

7. Nem hihető a géptáviró („Hughes") Krudy által vázolt használata sem. A géptávíró használatát részletes előírások szabályozták. Ötletszerű, személyes üzenetgetésre való felhasználása teljesen valószínűtlen. Egyébként is a helyőrségi géptáviró az állomásparancsnok, pontosabban a segédtisztje illetékessége alá tartozott. Az is valószínűtlen, hogy az áp.sgt.-je, aki mintegy „előadója" volt a jún. 27-i tájékoztató megbeszélésnek, ezt az egyébként fontos körülményt elhallgatta volna.

8. Ma már tudjuk, hogy kit értett Krudy az „egy vezérkari őrnagy" alatt. Dezsényi Miklós az „Örvények a Dunán" címmel a Móra Ferenc kiadónál 1964-ben megjelent könyve 75.–76. oldalain foglaltak szerint Krudy Dezsényinek megnevezte az őrgy.-ot: Aszódy Zoltánról volt szó. A jelenleg az USA-ban (Connecticut) élő Aszódy, aki a támadás idején még szds. volt, a Kanadában megjelenő MSz 1983. évi kiadásának 5. oldalán adatszerűen megcáfolta ezt a szerepeltetését.

9. Lásd Molnár Endre levelét a függelék I. 5. sz. mellékletében.

10. Attól eltekintve, hogy a Szombathelyi köztudomásúan igen udvarias, halkszavú ember volt, a szerzőnek nyilvánvalóan fogalma sincsen arról (honnét is lehetne), hogy a honvéd tisztikarban milyen hangot használtak – szolgálaton kívül és belül – a személyes érintkezésnél. Szász István távolról sem az egyedüli ezen a téren. Így például Pintér István szerint Szombathelyi altábornagy, mint a „Kárpát-csoport" parancsnoka, hasonló „... hallja maga..." stílusban gorombította le Rakovszky vezérőrnagyot, az egyik dandárparancsnokát, amikor az neki közvetlenül (és nem a segédtisztjének!) akart távbeszélőn jelenteni. („14 nap" Gondolat Kiadó 1966. 127. old.)

11. Ez a beállítás merőben új. Sem előtte, sem utána nem hallottunk ehhez hasonlót. Krudy egy napig sem teljesített frontszolgálatot.

12. Szó sincs arról, mintha odahaza – a kassai események kutatási területén – híjával lennénk a tájékozott és teljes kritikai érzékkel rendelkező szakembereknek. E dokumentáció sok igen fontos részlete otthon élő hozzáértők – elsősorban volt bajtársak – útmutatásainak, adatainak köszönhető. Ránki György említett esete érzékelteti, hogy miért nem kívánják nevük említését.

13. Lásd az Előszónál a Jegyzetek és magyarázatok 4. és 5. pontjait. A „pamflet" szó jelentését a Duden lexikon így határozza meg: „gyalázkodó vitairat, sértegető röplap" (1969. évi kiadás 1707. old.). Hasonló a Brockhaus lexikon magyarázata is. Erre való figyelemmel a szóbanforgó „riportkönyv"-et nem az előző fejezet tudományos igényű munkái, hanem itt, a „kassai provokáció" zsurnalisztikai szektorában említjük.

14. A minősítést valószínűleg azért is közölték, mert okoskodásuk szerint, aki a

kir. honvédségben „kiváló" minősítésű tiszt volt, az az új hazai koordináta rendszerbe transzformálva csak harmadrendű silány ember lehet.

15. A Münchenben megjelenő „Új Látóhatár" 1983. augusztusi száma, „Kassa és a Casus belli" cím alatt a témát az e dokumentáció XXIII. fejezetében foglaltakkal azonosan tárgyalja.

16. Kiemeli a SZER keretében való szereplésemet, különös figyelemmel az 1956. évi őszi eseményekre és a „Bell-ezredes" műsorokra. Ennek kapcsán figyelmet érdemel az események negyedszázados évfordulója alkalmából a kanadai „Magyar Élet"-ben 1981 november-decemberében megjelent hét folytatásból álló sorozatom: „A Szabad Európa Rádió és az 56-os szabadságharc" címmel. E tanulmány kimutatta (dokumentálta) a rádió magyar szerkesztőségét ért vádak alaptalanságát és az ezzel kapcsolatos méltánytalanságokat. Jellemző, hogy a 23 (!!) magyarországi címre postázott tanulmány közül csak egyetlen egy (a TTI-nek címzett) érte el a rendeltetési helyét.

17. Tóth Sándor szerkesztőbizottsági tagja a kétségtelenül színvonalas, néha ideológiai célzatoktól mentes, szakszerű tanulmányokat is tartalmazó HK-nek.

18. A konferencia előtt fél esztendővel megjelent „Új Látóhatár" 1970. évi 6. és 7. számai részletesen ismertették a kassai események körülményeit, hátterét. Nem lehet kétség, hogy a hadtörténész az előadását megelőzően már ismerte ezt a tanulmányt. A „caluminare audacter..." mondás gyakorlati érvényét mi sem bizonyítja jobban mint az a tény, hogy a „Signal", a csehszlovák fegyveres erők lapja, az 1976 szeptemberi 38. számában, Tóth Sándor és hasonlók közléseire hivatkozva és a kassai eseményekre utalva, azt állítja, hogy én szerveztem a kassai támadást, majd 1943-ban mint a honvédség összes légvédelmi alakulatainak parancsnoka működtem (valójában a rendfokozatom ekkor szds. volt...), majd megtetőzi azzal, hogy a zsidók deportálását irányítottam.

19. Nem azonos az előbbiekben említett Pintér Istvánnal a „riportkönyv" társszerzőjével.

20. Ölvedi, mint a Zrínyi Akadémia (tanszékvezető) hadtörténésze, 1979-ben (?) ment nyugdíjba. Ezen tevékenysége kapcsán is, de főleg azért, mert a legutóbbi esztendőkben ő lett a „kassai provokáció" hangadó és a jelek szerint (bizonyos politikai berkekben...) tekintélynek örvendő, főleg pedig a „helytartópárt" által dédelgetett kolumnistája, akit még a rendszer jogszolgáltatása is megkülönböztetve kezel –, indokolt személyéről pár szót szólni. – A HK 1980/3. számában „Emlékek és adalékok Néphadseregünk születéséhez" című, kétségtelenül rokonszenvet keltő beszámolójában elmondja saját marxista-történészi pályájának nekiindulását. Ez a lényeg:

Mint székely szegényparaszt-segédmunkás család fia már eleve tanító kívánt lenni. A visszacsatolt Észak-Erdélyben 1941 és 43 között teljesített – mint továbbszolgáló – katonai szolgálatot. 1944 április elején került a 33. hegyivadász zászlóaljjal a harctérre és alig két héttel később már szovjet fogságba. Itten mihamar partizán kiképzést kapott. Hazaszállítása után a 2. gyalogezredben lett mint őrmester, nevelőtiszt. – Arról már nem szól a beszámoló, hogy miként lett történész-doktor, kandidátus és a rendszer legfelső katonai kiképzőfórumának egyik vezető oktatója. Erre csak a hadifogságban, jelesül a partizániskolában szerzett képesítései, no meg a szocialista országokból jól ismert hasonló sémák alapján következtethetünk. Hadtörténelmi munkásságának ismertetése már túllépné e dokumentáció kereteit,

bár csábító polémia lenne a debreceni páncéloscsatát ismertető munkáját párhuzamba állítani Hans Kissel német tbk. pontosan ugyanezen hadműveleteket leíró könyvével.

21. Lásd az ÉS 1979. április 28-i számában foglalt közleménye első bekezdését. A francia enciklopédisták mondása szerint: „l'oeuvre est tout, l'auteur n'est rien". Értelemszerűen szabad fordításban: az író mondanivalói döntik el, hogy ő hová tartozik, nem pedig az, hogy ő minek nevezi magát . . .

22. Egy ismert hazai történész, a TTI egyik munkatársa, a birtokomban lévő magánvéleménye szerint („L XV–2858") engem is Ölvedi munkái irányítottak a kutatásomban. A valóság az, hogy az én első „Kassa"-publikációm 1970-ben jelent meg. Ölvedi hasonló tárgyú első tanulmánya majdnem tíz évvel később.

23. A HM IV. csoportfőnöksége általam szerkesztett hivatalos lapjára, a LK 1941. július 1-i számára hivatkozva.

24. Ölvedi minduntalan felcseréli a „helyőrségparancsnok" és az „állomásparancsnok" fogalmakat. A kettő távolról sem azonos. Az állomásparancsnok működési és hatásköre kizárólag a helyőrség rendészeti és biztonsági (őrségek, stb.) kérdéseire terjed ki.

25. A „Honvédelem", amint azt már említettem, a Honvédelmi Minisztérium ún. „belső terjesztésű" folyóirata, amelyet a Néphadsereg tábornokai és tisztjei számára szerkesztenek. Én még a lap impresszumát is csak igen körülményesen tudtam betekinteni. Ölvedi cikke azonban – hiszen az indokrinációt szolgálta – kivétel volt. Nemcsak a napilapok emlékeztek meg ismételten a tanulmányról, de különlenyomatok is készültek. (Én magam négy példányt kaptam. Kettőt ismeretlen pesti feladóktól.)

26. Vincze ezt a megjegyzését, amelyet kétségtelenül lekicsinylésnek szánt, Ránki György azonos szándékú szószerinti megjegyzéséből vette át, az ÉS 1979. április 21-i számából.

27. A kassai halottak és sebesültek számának kérdése, az Ölvedi elleni keresetem révén a magyar bíróságok előtt is szerepelt. A LK 1941. június 15-i száma 217. oldalon az *akkori utolsó hivatalos adatok alapján* (!!) 32 halottban, 60 súlyos és 220 könnyű sérültben jelölte meg a bombatámadás úgynevezett „véres veszteségeit". A német monográfia azután – egészen mellékes megjegyzésben – *összevontan* 312-ben jelölte meg, illetve *idézte* (!), a *„halottak és sebesültek"* számát. Erre Ölvedi a „Honvédelem"-tanulmányában a 114. oldal jobb hasáb utolsó mondatában „megdöbbentőnek" mondotta, hogy nálam az „idők múlásával" a halottak és sebesültek száma *„évről-évre"* növekszik. Ezt a magam részéről hitelrontóan sérelmesnek tartottam, de a pesti bíróság Ölvedinek adott igazat.

28. „M–133"

29. Az erre vonatkozó bizonyítás részleteit mellőzni kívánom, mert egyébként olyan személyi vonatkozásokra kellene még az eddiginél is behatóbban kitérni, ami zavarná a vizsgálatok tárgyilagosságát.

30. A „Honvédelem" 1981./10. számának 114. oldal jobb hasáb első bekezdésében.

31. A „Honvédelem" 1981./10. számának 113. oldal jobb hasábjának utolsó bekezdésében. Az „Értelmező Szótár" 5. kötete 891. oldalán foglaltak szerint a rágalmazás „olyan valótlan tény állítása valakiről, amely ha igaz lenne, büntető következményekkel járna, vagy azt, akire vonatkozik, közmegvetésnek tenne ki." A

büntetőtörvénykönyv (BTK) az 1978. évi IV. tv. 179 §-ában pedig azt nevezi rágalmazónak, aki valakiről a becsület csorbítására alkalmas tényt állít.

32. A nem mindennapi pert, amely bizonyos értelemben része lett a „kassai provokáció" szindromjának, így lehet röviden összefoglalni:

Részben a kormányzói emlékiratok, részben Bárczy István és Sulyok Dezső beszámolói, de számos hazai ismertetés alapján is, azt hittem egy ideig, hogy a Népbíróság Krudy Ádámot a Bárdossy-perben (eskü alatt) kihallgatta. Ilyen értelemben írtam abban a kassai bombázást ismertető cikkemben is, amely az Új Látóhatár 1970. évi 5. számában jelent meg. (Az ismertetés vonatkozó részének fakszimiléje a függelék XIV. 1. sz. mellékletében). Amikor a periratok alapján meggyőződtem arról, hogy Krudyt a bíróság meg sem idézte, ezt a közlésemet, először a Münchenben megjelenő Nemzetőr 1972. februári számában („A Bárdossy-per évfordulójára" címmel), majd ugyanezen lap 1974. évi áprilisi számában („Egy mondvacsinált koronatanú" címmel) *igen kimerítően* helyesbítettem. A német monográfiám pedig, amely külön fejezetet szentelt Krudynak, hangsúlyozottan kiemelte, hogy Krudy a Bárdossy-perben semmiféle „vallomást" sem tett. (Mindazt, amit a monográfiám Krudyval kapcsolatosan közölt, e dokumentáció XIV. fejezete szószerinti fordításban megismétli). Bizonyos, hogy Ölvedi a Nemzetőr említett cikkeit megkapta. A monográfiáról pedig recenziót írt, elvben tehát azt is ismernie kellene. Ennek ellenére azt írta a „Honvédelem"-ben, hogy én Krudyt (a Bárdossy-per kapcsán) „nyomdafestéket nem tűrő durvasággal" támadtam, illetve „rágalmaztam". Figyelemmel az előbbi 31. jegyzetben a „rágalmazás" fogalmának hazai hivatalos meghatározására, a „Pesti Központi Kerületi Bíróság"-tól, a „polgári törvénykönyv" (PTK) 84. fejezet első bekezdése alapján a "jóhírnevem megsértésének" megállapítását kértem. (Ez minden, amire a hazai jogrendszer lehetőséget nyújt . . .). Amint az a körülmények ismeretében reálisan várható volt, a bíróság a két fokon futó perben a kérelmemet elutasította. E per kísérőkörülményei (a párt beavatkozása), valamint a bírósági indoklások annyira rendkívüliek, hogy azok – amennyiben arra még az időmből és erőmből telik – a nyugati magyar sajtóban, úgyszintén (felkérésre) egy német és egy angol nyelvű jogi szaklapban ismertetésre kerülnek. Értesítések szerint hazai jogi fórumok sem találták mindennapinak a kérelmem elutasítását. Állítólag hasonló döntések megelőzésére szolgálna a Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága ún. „polgári kollégiumának" 1984. évi „PK 432" sz. határozata –, de ezt nem tudom elbírálni. Mindenesetre, a per összes fontosabb iratait (a beadványaimat, az alperes ún. „ellenkérelmét", a tárgyalási jegyzőkönyveket és természetesen az ítéletek indoklásait), mint jellemző okmányokat, megküldöttem másolatban az oshawai Magyar Múzeumnak, a berni „Osteuropa-Bibliothek" vezetőjének, valamint a hazai TTI-nek is.

33. Lásd még a Kanadában megjelenő MSz 1982. évi kiadását, valamint Zolcsák István azonos tárgyú ismertetését az (Egyesült Államokban és Brazíliában kiadott . . .) „Erdélyi Magyarság" 1982. évi 2. számában.

34. Ölvedi bizonnyal azért utazott Kassára, hogy a helyszínen keressen adatokat, nyomokat a „kassai provokáció" hazai elméletének alátámasztására. Ezt a célt szolgálnák a Repülésben közölt említett képek, valamint a lap 1985. februári számában a bombarepeszeket tárgyaló azon beszámoló, amelyet e fejezet ismertet.

35. Ölvedi, Ormay ismertetésének gyengítésére, a Bustyaházán „szigorú készültségben" lévő vadászszázad egykori beosztottjaitól hoz „nyilatkozatot" és „iga-

zolásokat". (Mertek volna mást mondani ...) Ezeket a nyilatkozatokat Ölvedi azáltal avatja „dokumentum" jellegűvé, hogy a Hadtörténelmi Levéltár pk.-a igazolja a nyilatkozók személyi adatait ...

36. László Árpád, tűzoltóparancsnok, városi légoltalmi előadó és a „hatósági légoltalom" segélyosztagainak vezetője a LK-ben közzétett beszámolójában (amelyet Ölvedi kétségtelenül ismer ...) közli, hogy a romeltakarítás (nem helyreállítás) munkálatai a támadást követő ötödik nappal befejeződtek. Csak éppen a postapalota udvarán tevékenykedtek volna még négy hét után is (!!) „romeltakarítók"? Ez nehezen hihető.

XII. A BUSTYAHÁZA-I KÖZJÁTÉK

(Ormay József kiértékelése)

Ölvedi Ignác nyugalmazott ezredes, hadtörténész indította világgá a Bustyaházán történteket. Valahogy úgy járt, mint Goethe „Zauberlehrling"-je (varázsló tanonca) aki a ledugaszolt palackból kiengedte a szellemet, de azután már nem tudta befolyásolni a történteket.

A Bustyaházán történtek tekervényes fejlődését Ölvedi cikkeiből, illetve a cikkeinek a tudósításáról szóló beszámolókból tudjuk nyomon követni.

A „Magyar Hírlap" 1981. június 28-i számában Vincze Péter ismertette Ölvedi Ignác készülő tanulmányát: „A honvédvezérkar és a casus belli". Ez a tanulmány 1981 őszén két részletben megjelent a „Honvédelem" című folyóiratban. (9. 10. számok). Vincze ismertetéséből megtudjuk, hogy Ölvedi elképzelése szerint román bombázók követték el Kassa bombázását. „A bombázó kötelék délkeletről jött és délkelet felé távozott. A repülés oda-vissza irányából arra következtethetünk, hogy Észak-Romániából jöttek. Az események logikája, a bombázógépek érkezésének és távozásának útvonala is ebbe az irányba mutat. A királyi Románia minden adottsággal rendelkezett" — jelenti ki Ölvedi.

Zolcsák István, brazíliai honfitársunk, miután elolvasta Vincze Péter cikkét, egy „Vallomást" írt (nyilatkozatot), amelyben egy Kazán városi hadifogoly kórházban a betegek közt lezajló politikai vitát így ír le: Ion Cernaianu román ezredes „a vita alatt azt mondta, hogy ti még akkor sem akartatok Németország mellé állni, mikor a németek nektek visszaadták Erdélyt. Antonescunak kellett bombáztatnia Kassát, hogy résztvegyetek a kereszténységért folytatott harcban." — idézi Zolcsák István Cernaianu ezredest. Vallomásának a következő részében azt írja Zolcsák, hogy Cernaianu halála után egy NKVD hadnagy felolvasott előtte egy jegyzőkönyvet. „E jegyzőkönyvben Cernaianu megerősítette, hogy Antonescu utasítására egy kommandó vállalkozás keretében Suceava-ról a Román Légierők bombázták Kassát." Ezt a vallomásnak nevezett nyilatkozatot (az aláírást) hitelesítette egy brazíliai közjegyzővel. A vallomásról készült egyik másolatot elküldte Ölvedinek, a másikat elküldte nekem (Ormay Józsefnek).

A tárgyilagos történelemírás forráskritikai szempontjai alapján, valamint az „unus testis nullus testis" (egy tanú nem tanú) évezredes római jogi felfogás szerint, Zolcsák István úgynevezett „vallomását" sem bizonyítani sem cáfolni nem lehet mindaddig, amíg azt más források meg nem erősítik, illetve meg nem cáfolják.

A „Magyar Hírlap" 1981. november 27-i számában „Vallomás a kazáni hadifogolykórházban, Suceavából szálltak fel a Kassát bombázó repülőgépek" címen Ölvedi beszámol a kassai „provokációról".

Ölvedi zárószavai fényt vetnek a felfogására. Ezeket írja: „A végrehajtók lehettek román fasiszták, vagy vegyesen németek és románok, de fő szervező és irányító a német titkosszolgálat volt, minden bizonnyal egyetértésben a legfelsőbb német illetve magyar katonai vezetéssel."

A következő fejlemény a Bustyaházai Incidens történetében Ölvedi négy folytatásból álló cikksorozata volt a „Repülés" című folyóiratban (1982 nov. és 1983 febr. között jelentek meg.)

A cikksorozat bőven ismerteti a kassai támadás körülményeit. A lényeges új adat a Bustyaháza tábori repülőtéren tartózkodó Balogh János szakaszvezetőnek és társainak az élményével foglalkozik.

1941. június 26-án Nyemecz Pál zászlós raja, amelynek Balogh szkv. tagja volt, szigorú készültségben volt a délutáni órákban. Két óra tájban Bustyaháza felett három kétmotoros gép jelent meg. A készültségi raj fel akart szállni, de csak Balogh gépe indult azonnal, így ő egyedül szállt fel, de később a másik két gép is felszállt. Balogh utolérte a három gépet. Ezek Heinkel 111-es bombázókhoz „hasonlítottak". Mielőtt a közelükbe ért volna, a bombázók tüzet nyitottak (kb. 600 méterről), amelyet Balogh viszonzott. A kötelék ezek után „behúzott" a felhőkbe és útjukat így folytatták Románia felé — írja Ölvedi Ignác Balogh mondanivalóját.

Ölvedi következtetése az, hogy ezek Heinkel 111-es típusú bombázók voltak és miután Kassát bombázták, Bustyaháza felett hazatértek Romániába. „Olyan casus belli kellett, amely a kormányt mozgásba hozza" — írja Ölvedi. „Ilyen akciót Kassa ellen csakis a már tapasztalatokkal rendelkező német szervek készíthettek elő, a Wehrmacht felső vezetőinek a jóváhagyásával és a magyar vezérkar főnökének a hozzájárulásával".

„Nekünk nincs mit takargatni... ha folytatjuk az aprólékos anyaggyűjtést, előbb-utóbb mindenre választ fogunk kapni" — írja Ölvedi.

Ezzel az utolsó félmondattal teljes egészében megegyezem. Ugyan-

akkor kénytelen vagyok Ölvedi cikkeinek a tanulmányozása után kijelenteni a következőket: Ölvedi nem ért a repüléshez, nincs fogalma a bombázás alapismereteiről; logikája hézagos, elképzelését csakis olyan adatok alapján hajlandó vizsgálni, amelyek az elképzelését támogatják; kétségei látszólag nincsenek. Önbizalma szinte határtalan, mert olyan elsöprő erejű következtetésekbe bocsátkozik ,amelyekre az általa felsorolt adatok és történetek nem jogosítanának fel egy forráskritikával rendelkező történészt. Mindezeken felül írásait politikai propaganda terjesztésére is felhasználja. Saját szavaival fogom mindezt a következőkben néhány meggyőző példával bizonyítani:

1. A kassai bombavetésről ezeket írja: „A kötelék nem keringett a város felett, hanem ahogyan a kassai székesegyházat elhagyta, megkezdte a bombateher kiszórását". („Repülés", harmadik folytatás.) Ha ez valóban így történt volna, akkor az első bombák a ballisztikai törvények alapján a székesegyháztól kb. 1200 méterre csapódtak volna be az úgynevezett Agyagosba, a Kálváriától délre. Ez egy lakatlan terület volt 1941-ben.

2. „Ugyanaznap (június 26-án) 12 óra 40 perckor géppuskatüzet kapott a rahói pályaudvart elhagyó vonat. Nos a repülőidő (sic) és az irány alapján feltételezhető, hogy a vonatot támadó gépek érkeztek Kassa fölé 13 órakor." (Magyar Hírlap, 1981. június 28.) Raho (illetve Tiszaborkút) Kassától mintegy 235 kilométer távolságra van. Ezt a távolságot 12.40-től 13.08-ig (ekkor hullottak a bombák Kassára) 28 perc alatt kellett volna a támadóknak lerepülniök. Ez 510 kilométeres óránkénti sebességet feltételez. A románoknak (de egyetlen hadviselőnek sem) ilyen sebességű bombázóik nem voltak 1941-ben.

3. „Sok mindent nem tudunk meg, de azt igen, hogy 1941. június 26-án délután egyetlen szovjet gép sem repült be Magyarország légterébe." („Repülés" negyedik folytatás.) Rahót vöröscsillagos szovjet gépek lőtték. Alacsonyan támadtak és a felségjelek határozottan felismerhetők voltak. A támadás időpontja délután volt.

4. (A támadók) ... „csöndesen és észrevétlenül igyekeztek az országot elhagyni..." („Repülés" harmadik folytatás.) Ha észrevétlenek akartak volna maradni, akkor nem a felhő alap alatt repültek volna el Bustyaháza felett, hanem a felhő felett. És „csendesen"??

Krudy Ádám ezeket írta volt repülőtiszt bajtársának és jóbarátjának, aki Kanadában lakik (részletek az 1972. február 12-i levélből): *„Hidd el én vagyok a legdühösebb azért amiért az újságírók, akik*

minden rendszerbeni szemetek, sok olyasmit adnak az ember szájába, amit nem mondott, arról nem is beszélve, hogy írnak interjút, anélkül, hogy beszélnének is az emberrel. Sőt regényt is. — Képzelheted milyen is az". A levél halványkék hártyapapíron, halványkék tintával íródott. (Borsányi Juliánnak megküldöttem Krudy Ádám levelezéséről készült fénymásolatot.)[1]

5. Chirke főhadnagy „Ormay József (a ‚Magyar Szárnyak' főszerkesztője) kérdésére kijelentette, hogy amiket látott azok a Heinkel 111-es típusra *hasonlítottak*" . . . „A bombázókhoz legközelebb Balogh János pilóta jutott. A szkv. így nyilatkozott: az volt a véleményem akkor is és ma is, hogy He 111-es típusokhoz *hasonlítottak*". Ölvedi erre megjegyzi, hogy Románia rendelkezett He 111-es bombázókkal. („Repülés" negyedik folytatás.) A következő megjegyzésem nem lényeges: a „Magyar Szárnyak"-nak nincs főszerkesztője. Ezt én tudom, hiszen én vagyok a szerkesztő.)

Ha valaki egy ismeretlen gépről azt mondja, hogy hasonlított a He 111-es bombázóra, az nem jelenti azt, hogy az valóban az is volt. Ha valaki biztos a megfigyelésében, akkor azt mondja, hogy a gépek He 111-esek voltak. Közismert pszichológiai jelenség az, hogy egy ismeretlen tárgyat önkéntelenül is ismert tárgyhoz hasonlítunk. Az a kijelentés, hogy „hasonlított" az minden logikusan gondolkozó ember számára kétséget fejez ki. Mindezek ellenére Ölvedi kijelenti „a három repülős (sic) szakember (a harmadik Krudy szds.) véleményét a géptípust illetően *„dokumentum erejűnek"* lehet tekinteni.[2] Ez a kétkedést kizáró kijelentés elgondolkoztató.

6. „(1941. június 23-án)" Molotov külügyi népbiztos fogadta Kristóffy József követünket és kinyilvánította jóindulatú békés szándékát Magyarország iránt. Kifejezte azt a reményét, hogy Magyarország semleges marad. („Repülés" második folytatás.) Molotov még Erdély iránti követelésünket is megvalósíthatónak látta. A Molotov-Kristóffy interjú nagy szerepet játszik az otthoni politikai irodalomban. Nyilvánvaló, hogy jó lett volna elfogadni Molotov ígéretét. Az akkori kormány azonban nem bízott az ígéretben. Horthy kormányzó az emlékirataiban azt is megmondja, hogy miért. A nagyhatalmak, kisebb országokkal szemben nem nagyon tartották magukat az ígéreteikhez, a szerződés betűihez.

Az itt közölt néhány észrevételemnek az a célja, hogy bemutassa miszerint Ölvedi Ignác adatait alaposan ellenőrizni kell. Ölvedi Ignác magyarázata a Bustyaháza légterében észlelt repülőgépekkel kapcsolatban nem kielégítő.

Ha feltételezzük a román-német cinkosságot, akkor mérlegelnünk kell azt is, hogy a németeknek tudomásuk volt a bustyaházai tábori repülőtérről. Nem valószínű, hogy titkos vállalkozás után (Kassa bombázása) egy magyar vadászrepülők által megszállt repülőtér felett repüljenek el. Ha a románokkal végeztették volna el a „piszkos" munkát, akkor is valószínűleg figyelmeztették volna őket a magyar vadászokra. Hiszen nem lehetett érdekükben, hogy a magyarok esetleg lelőjenek a „titkos cinkostársak" gépeiből akárcsak egyet is.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a következőket: az orosz légierőnek a háború kitörésekor kb. 800 hosszú-távolsági bombázója volt. Ezek messze a hátországban állomásoztak. A távolsági bombázók egy része az Il-4-es illetve régi néven (átalakítás előtt) DB-3-as típusú bombázók voltak. Repülőtávolságuk (leszállás nélkül) 2000 kilométer felett volt. (Ilyen gépek bombázták Budapestet 1942-ben 1000 kilométer távolságra lévő repülőterükről). Igazán nem volt ezeknek a repülőgépeknek lényeges, hogy a legrövidebb útvonalon hagyják el Magyarország légterét. Számukra esetleg nagyobb biztonságot jelentett a Kárpátok feletti repülés mint egy esetleges találkozás német vadászokkal a Lemberg—Tarnopol arcvonalon. Ott nyüzsögtek a német Messerschmittek. A háború első éveiben a magyar bombázók még végeztek úgynevezett erőszakos felderítést. Ez abból állott, hogy kis kötelék (raj vagy géppár) ellenséges terület fölött felderítette a bombázandó célokat és azokat bombázta és géppuskázta. Itt nem az a célom, hogy ezt a bevetési módszert kiértékeljem (szakszerűtlen volt), hanem arra szeretném az olvasó figyelmét felhívni, hogy az oroszok is „csinálhattak" ilyesmit. Annál is inkább valószínű ez a feltevés, mert az „Első Direktíva" (Szovjet Vezérkari Hadparancs) így hangzott:

„1941. június 22, 07 óra 15 perc. Felderítő és harci gépeink állapítsák meg, hogy az ellenséges repülők és földi erők hol vannak koncentrálva. Repülőink hatalmas csapásokkal semmisítsék meg a csapat koncentrációkat és (semmisítsék meg) repülőiket a repülőtereken. Ezek a csapások bárhol 60—100 mérföldes távolságban végrehajthatók német területen. További parancsig nem szabad finn vagy román területeket megtámadni."

(Nem érdektelen megjegyezni, hogy Szlovákia és Magyarország nincsenek felemlítve. Szlovákia 23-án üzent hadat.)

Természetes jelenségnek tekinthető, hogy orosz felderítők kíváncsiak voltak a Tisza völgyében húzódó országúti és vasúti forgalomra. Ha Bustyaháza légterét délkeleti irányban hagyták el, ez azt lát-

szik igazolni, hogy követték a délkeleti irányba húzódó országutat és vasutat Máramarossziget irányába. Az a tény, hogy felhőalap alatt repültek azt látszik bizonyítani, hogy nem a felhőkbe burkolt Kárpátok átrepülése volt a céljuk (Máramarosi és Radnai havasok, kb. 2300 méter magasságú csúcsok) hanem annak a megállapítása, hogy mit tudnak felderíteni a felhő alap alján repülve a Tiszavölgyi forgalomból.

Nevetséges és naiv az az elképzelés, hogy a Bustyaháza légterét délkeleti irányban elhagyó repülőgépek kizárólag csak ebben az irányban repülhetnek további útjukon. (Szabad feltételeznem, hogy az olvasók láthattak már repülőgépeket fordulózni és irányt változtatni. Ez nem ördögi művelet!)

Lehetséges az is, hogy német bombázók „hazatérőben" a Lemberg—Tarnopol-i frontról Bustyaháza felett repültek el Romániába a repülőterükre, hogy elkerüljék a szovjet vadászokat. Lehetséges, hogy lőttek az ellenségesnek látszó kétfedelű vadászokra. Eź részint Ölvedi elméletét támogatná, de a sebességek nem egyeznek. A következő kimutatásban bemutatom a szovjet, német és román kétmotoros gépek maximális sebességeit. Ha ezeket összehasonlítjuk a magyar Cr—42-es vadászgép maximális sebességével, akkor láthatjuk, hogy Balogh szkv. üldöző repülésének leírásában talán nem lehet minden adatot kétkedés nélkül elfogadni.

	max. sebesség
Cr—42	426 km/h
Savoia Marchetti S. M. 79.	432 km/h
P.Z.L. 37. Los.	436 km/h
Bristol Blenheim Mk. IV.	425 km/h
Marcel Bloch 210.	300 km/h
Tupolev SB-2	406 km/h
Tupolev SB-2	420 km/h
Tupolev SB-2 Bis	446 km/h
Archangelski Ar-2	472 km/h
Il-4 vagy DB-3	424 km/h
Yermolaev Yer-2	480 km/h
Heinkel 111 Pl	426 km/h

Meg kell jegyezni, hogy az alakulatoknál levő gépek nem érték el általában a leírásokban megadott maximumokat. Legfeljebb a max. sebesség 85—90 százalékát érték el általában. Függött ez a motorok

állapotától, elhasználtságától is. Ugyancsak meg kell jegyeznem, hogy a maximális sebességeket az úgynevezett szolgálati magasságokban érték csak el. Ezek azonban nem bírnak jelentőséggel a jelen esetben, mert ezek a lehetőségek vonatkoznak a Cr-42-esre éppenúgy, mint a bombázókra.

Ha a fenti sebesség táblázatot megvizsgáljuk, akkor csak a Marcel Bloch és esetleg az SB-2-es típusok azok, amelyeket a Cr-42-es utólérhet. Nem kell elfelejteni, hogy a startoló és emelkedő gép sebessége jóval a maximális sebesség alatt van.

Ha tehát Balogh szkv. megközelítette a bombázókat és azok az ő elmondása alapján kb. 600 méterről rálőttek, akkor egészen biztosan már előbb is észre kellett vegyék Balogh gépét. Ha ez így van, akkor miért engedték Baloghot 600 méterre? Balogh még mindig emelkedőben levő gépétől könnyűszerrel megszabadulhattak volna, ha maximális sebességre kapcsolnak. Kivételt képeznek a Marcel Bloch és az SB-2-es bombázók. Ezekkel pedig az a probléma, hogy bombázó szerkezetük nem volt képes a Kassára ledobott bombamennyiség (és bombasúly) befogadására. A fenti táblázatban felsorolt nem szovjet gyártmányú gépek egyike sem volt alkalmas a Kassára dobott orosz bombák befogadására (felfüggesztésére).[3]

Ahhoz, hogy a következő magyarázatot megérthessük, el kell mondanom, hogy mi az amit a repülők „utazó sebességnek" neveznek. A maximális sebesség az, ami teljes gázzal „kihozható" a gépből. A teljes gázzal való repülés csak a startnál vagy veszély esetén indokolt. Ugyanis ez a motorok túlterhelésére vezet, amit csak rövid ideig lehet megengedni. Az utazó sebességet úgy állapították meg, hogy a motorok kímélése mellett, gazdaságos üzemanyag fogyasztással (magasságnak megfelelően) a legmegfelelőbb sebességet tartsák be. Ez általában a maximális sebesség 70 százaléka körül mozog. (1000 méteren).

Feltehető, hogy a Kassát bombázó kötelék utazó sebességgel repült Kassa és Bustyaháza között. Ha egy tipikus bombázó utazó sebességét veszem alapul, például a Heinkel 111-esét, akkor ez 1000 méteren kb. 300 km/h lenne (de inkább valamivel még több is). Ha ezt a sebességet veszem alapul, akkor a bombázóknak Kassa bombázása után 36 perccel kellett Bustyaháza légterében lenniük. Ez 13.46 lenne a számítások szerint. 14 órakor ezek a bombázók Kassától már 250 kilométerre lennének, (Bustyaháza Kassától kb. 180 kilométerre van) és Bustyaházától 70 kilométerre lennének keletre.

Az egyetlen géptípus amely két óra tájban érte volna el Bustyaháza

légterét, az a Marcel Bloch 210-es típus. Ezt Balogh szkv. minden további nélkül utolérte volna.

A bustyaházai emlékezések egy másik észrevétele is gondolkozóba ejti a pilótakiképzéssel rendelkező olvasót. Ha a kötelék Suceavaból szállt fel és kötelékben közelítették meg Kassát, akkor a felhők felett kellett a Kárpátokon átrepülniük. Felhőben nem lehet zárt kötelékben repülni. Hazafelé menet ugyancsak át kellett repülniük a felhőbe borított Kárpátok felett. Mivel Kassára menet észlelték a felhőréteg vastagságát, ezért hazafelé is a felhők fölé kellett volna emelkedniük, már csak a hegyek magassága miatt is. Veszély esetén belemerülhettek volna a felhőbe. Teljesen logikátlan tehát, hogy Bustyaháza légterében a felhő alap alatt repültek.

Az itt leírtakkal hozzá akarok járulni Ölvedinek ahhoz a felszólításához, hogy aprólékos adatgyűjtéssel előbb-utóbb mindenre választ kapunk. Ha helyes választ akarunk, akkor adatainkat nagyon szőrszálhasogatóan kell mérlegelni. Ölvedi következtetéseit nem tudom elfogadni. Talán elfogadhatónak látszik az az álláspont, hogy 1941. június 26-án délután két óra tájban Bustyaháza felett ismeretlen gépek átrepültek. Amíg több korroboráló adat nem akad, ennél tovább nem mehetünk. Túlságosan komoly probléma a kassai bombázás problémája. Találgatással nem lehet ezt a kérdést megközelíteni.

Ölvedi írásaiban találkozunk Bánhídi Antal híres magyar sportrepülő, tartalékos főhadnagy nevével. Ölvedi idézi is írásaiban Bánhidit, de csak azokat a kijelentéseit idézi, amelyek nem ártanak az elméletének. Én is idézek a következőkben Bánhídi Antal 1983. március 11-i hozzám intézett leveléből. Ezek az idézetek „más" megvilágításba helyezik a bustyaházai sztorit.

„Balogh vallomása kissé labilis" — írja Bánhídi Antal. „Húsz évvel ezelőtt Nyemecz Pali, a raj parancsnoka nekem két gépet említett, amelyek megítélésük szerint Blenheimok voltak. Akkor Nyemecz nem ismerte a Borsányi könyvében először nyilvánosságra hozott szórásképet, tehát hogy három gép dobott. Tehát akkor befolyásmentesen mondott két gépet. Balogh most már tudja, hogy három gép dobott, tehát nem kettőt mond *mostan* (aláhúzás Bánhíditől származik), mert ezzel cáfolná a hitelességét."

„Nyíregyházán úgy tudom ekkor csak egy vadásziskola volt és nem század. Ábrányban a miskolci kerléközhöz tartoztunk. Ezt is csak Pesten keresztül tudták értesíteni... Kárpáthy intézkedése az „üldözésre" szakszerűtlen volt (mint lehetetlen). Nem üldözni mentünk, hanem megelőzni egy második bombázó hullámot..." Ignác részéről feltételezett portyázási tilalom valótlan."

„Miért nyitott tüzet (a bombázó kötelék), nehogy lelepleződjenek? Hiszen ezzel elárulták magukat, hogy „ellenségesek". Különben sem hiszem, hogy tüzet nyitott a három gép. Ezt Nyemecz *akkor* (aláhúzás Bánhíditől származik) nem említette. Balogh ezt most valószínűleg azért mondja, mert így „érdekesebb a szerepe".

Bánhídi Ölvedi cikkét „mohó" írásnak, Ölvedi elképzeléseit „rögeszmének" nevezi.

Bánhídi Antal megjegyzései nem kívánnak kommentárt.

BORSÁNYI JEGYZETEI ORMAY KIÉRTÉKELÉSÉHEZ

1. A levél első oldalának fakszimiléje, majd a teljes szövege a függelék XIV. sz. mellékleteiben.

2. Krudy egyszer „saját Savoia-típusú nehéz bombázóknak" máskor „Martin" (azaz szovjet SB-2) típusúnak, majd ismét máskor He 111 mintájúaknak mondotta a Kassát támadó gépeket. Mely közlése „dokumentum erejű" —, kell Ölveditől kérdeznünk. (Egyébként „perdöntő" és „dokumentum erejű" Ölvedi kedvelt kifejezései.)

3. Lásd a IX. fejezetben Ormay ismertetését.

XIII. A „CASUS BELLI" A NÉMET- ÉS ANGOL NYELVTERÜLET TANULMÁNYAIBAN

Zömben Ormay J. ismertetései

Miután az előbbi három fejezet a „kassai provokáció" szindromjának kezelését vizsgálta mind a hazai történet-tudományos igényű irodalomban, mind a nagyközönség tájékoztatását szolgáló publicisztikában, indokolt egy lépéssel tovább menni és kérdezni:

Felmerült-e a felvetett kérdés vizsgálata olyan országokban is, ahol nincsen olyan ellenőrző-irányító politikai erő, amely befolyásolhatná a kutatást, illetve a véleményközlés módját? Ha van ilyen terület, hogyan vélekednek ott a kassai események hátteréről?

Egyszerűsítéssel kezdhetjük. A nyugati társadalmak közvéleménye számára a kassai események háttere annyira érdektelen, hogy annak olyan publicisztikai kezelésére mint a magyarországi médiumokban, eleve nem kerülhet sor. Ez a szektor tehát máris elhagyható. Elég a hisztoriográfiai igényű ismertetéseket szemügyre venni. Mint e dokumentáció egyéb területein, most is csak szűk határok közé szorított és ott is csak a lényegre terjedő vizsgálatokról lehet szó. Célszerűségi és egyéb okokból elsőnek a NSzK, majd az angol nyelvterület kerülnek sorra.

A NSzK területén megjelent és a hitleri birodalom világháborús szerepét tárgyaló hadtörténeti munkák természetesen nem hallgatják el a honvédség szerepét sem. Persze, nem nagyobb arányokban, mint ami e gigantikus erőfeszítésben a honvédség résztvétele mértékének megfelel.[1] Érthető, hogy ebben a keretben a kassai „casus belli" behatóbb vizsgálatára aligha kerülhetett sor.[2] A NSzK területén kétség kívül a freiburgi (szövetségi, tehát állami) Hadtörténelmi Kutatóhivatal („MGFA") „Der Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg" című terjedelmes sorozatát kell mértékadó hadtörténelmi munkának tekinteni. A 4. kötet, a 347—360. oldalakon, a magyar háborús résztvételt megelőző és determináló politikai folyamatot ismerteti, de a „casus belli"-t magát, tehát a kassai eseményeket, nem vizsgálja. „Ez a légitámadás nem oka, hanem csupán ürügye volt Magyarország hadbalépésének . . . ", hozzávetőleg ezekkel a szavakkal kommentálja Kassát. Nem hosszabban.[3]

Az előbbiekkel ellentétben az angol nyelvterületen már bőven

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 6.

találunk olyan tanulmányokat, amelyek nemcsak magát a „casus belli" szűkebben értelmezett körülményeit vizsgálják, de — szellemükben és részben — emlékeztetnek a „kassai provokáció" hazai kezelésére is.

Az angol ismertetések élére, az időbeli sorrendet illetően is, kétségtelenül Macartney angol történész kimerítő tanulmánya „October Fifteenth" kívánkozik. Ebben a munkában a hazánkban esztendőket töltött oxfordi professzor nemcsak a háború felé sodródó országunk részletes és hű politikai kortörténetét rajzolta meg, de a kassai bombázás egyik — szerinte lehetséges — magyarázatával is szolgál. Ezt a részletet a XVII. fejezet még behatóan ismerteti. Itt azért egyelőre átugorhatjuk.

A magyar határokon kívül megjelent, angol nyelvű és az elmúlt évtizedek magyar eseményeit vizsgáló történelmi tanulmányok között — éppen a „casus belli" vizsgálata kapcsán — figyelemre méltó helyet foglal el a „Hungarian Studies Revue" („HSR") című folyóirat Dreisziger Nándor szerkesztésében megjelent különkiadása.[4] A HSR-ben megjelent és egyéb a „casus belli"-vel kapcsolatos angol tanulmányokat kimerítően elemezte Ormay József, részben a Torontóban megjelent „Kanadai Magyarság" hasábjain,[5] részben az e dokumentáció számára összeállított „könyv-, illetve tanulmányismertetéseiben". A következőkben összefoglalom Ormay említett ismertetéseit részben kiegészítve saját észrevételeimmel. Igyekeztem az anyagot úgy csoportosítani, hogy Ormay ismertetései és az én észrevételeim jól megkülönböztethetőek legyenek. (A szó szerinti — vagy megközelítően szó szerinti — Ormay szöveget idézőjelek mutatják . . .)

Ormay Dreisziger Nándor „Hungary's Way To World War II" című munkájával kezdi el ismertetéseit.[6] „Ez a munka főleg a ‚casus belli'-t, azaz a háborúba keveredésünk közvetlen okát (pontosabban: ürügyét) vizsgálja. A könyv 166 oldala foglalkozik az előzményekkel és csak az utolsó 12 oldal a kassai eseményekkel." E fejezet számára ezek az utolsó oldalak lényegesek. Ezekről Ormay így ír, illetve így idézi Dreiszigert. (Összevontan)

„Sokszor és sokféleképpen mondották már el a június 26-i bombázás történetét" — írja Dreisziger. „Két elmélet kristályosodott ki: 1) Németek végezték a bombázást, hogy ezzel Magyarországot a háborúba kényszerítsék. 2) Szlovák pilóták hajtották végre a támadást, a Szovjetunióba való disszidálásuk alkalmából. (170. old.)."

„Ismerteti Krudy Ádám és Újszászy István nyilatkozatait, hozzá-

téve, hogy ezek felettébb kérdéses források. (170. old.) A cseh változattal kapcsolatban felemlíti Dreisziger azt a történetet, amely szerint az egyik ukrajnai helységben beszállásolt magyar tiszt házigazdái kijelentették, hogy az előző ‚lakó' egy beszállásolt cseh származású szovjet pilóta volt, aki elmondotta, hogy részt vett Kassa bombázásában (171. old.). Dreisziger ezt a változatot elfogadhatónak véli, mert szerinte ez azt is jelenti, hogy ugyanazon gépek bombázták Rahót, amelyek később Kassát támadták. Dreisziger mindezt feltételes módban írja, de kijelenti, hogy ebben az esetben azt is fel lehet tételezni, hogy a kassai támadók keletről, azaz a Szovjetunióból jöttek, nem pedig északról, Szlovákiából."[7]

„Befejezésül felveti Dreisziger, hogy volt-e (Magyarország számára) valamilyen kiút? Határozott ‚nem'-mel felel. Egy dunai állam, de még az összes dunai államok szövetsége sem tudta volna a németeket megállítani. Az orosz megszállást akkor sem lehetett volna elkerülni, ha az ország nem vesz részt a Szovjetunió elleni hadjáratban. Bulgária jó példa erre."

Ormay, mint jómagam, a következőkben látja Dreisziger érvelésének gyengéit. (Ismét összevontam Ormay okfejtését.):

„Az időszámítás igazolja, hogy a rahói vonatot és Kassát nem támadhatták ugyanazon gépek." „A kassai bombázás szlovák változata elfogadhatatlan. Dreisziger erre vonatkozó vélelmét a viszonyok nem-ismerése magyarázza . . . "

Dreisziger tanulmányát Ormay így értékeli: „Dreisziger adatai általában pontosak. A könyv felépítése szakszerű. Forráskritikája — beleértve az 1945 utáni magyar kiadványokat is — helytálló, ami igen nagy érdeme egy nyugaton felnőtt történésznek. Azt is mondhatnám, hogy az első 166 oldalt „referencia" gyanánt is lehetne használni a háborúba keveredésünk diplomáciai történetének elemzésénél. Mindent összevetve: úttörő munkát végzett, amikor 1968-ban elsőnek megírta angol nyelven „Magyarország útja a Második Világháborúba" című könyvét. Kiváló munkát végzett a diplomáciai történelem megírásával. Sajnálatos, hogy Kassa bombázásának leírása (még nagyobb vonalakban is . . . B.J.) hiányzik a könyvéből. Nem foglalkozik sem a bombázás szemtanúival, sem a tárgyi bizonyítékokkal. Az okok keresésénél az elemi repülő szakismeretek (valamint az ún. „couleur local" ismeretének . . . B.J.) hiányában repülőtechnikai tévedésekbe keveredett. (Olyanokba, amelyek azután kijelentései lényegét befolyásolták . . . B.J.)"

Ormay utóbbi megállapításához még két megjegyzést kívánok

hozzáfűzni: Macartney professzor már említett hasonló tárgyú munkája több mint tíz évvel előzte meg Dreisziger tanulmányát, ami azonban semmivel sem csökkenti Dreisziger érdemeit. Igaz, hogy Dreiszigernél kétségtelenül megtalálhatók azok a tévedések, amelyeket Ormay az idézett ismertetése utolsó mondatában említ, de ezek eltörpülnek azon (hasonló természetű) baklövések mellett, amelyeket Fenyő Mario vagy Thomas Sakmyster követtek el, akár a „HSR" később ismertetésre kerülő tanulmányaiban, akár máshol.

Ormay még röviden ismerteti a Dreisziger említett könyvét követő két másik tanulmányát is. Az egyik 1972-ben, a másik 1978-ban jelent meg. Előbbi címe: „Egy régi rejtély új fordulata; Kassa bombázása 1941. június 26-án" az utóbbié: „Magyarország Szovjetunió elleni hadüzenetéről szóló ellentétes bizonyítékok."[8]

Ormay csak általánosságban és csak röviden szól e két tanulmányáról. Megállapításait így lehet összefoglalni.

„Dreisziger különböző történészek feltételezéseit sorolja fel, egyértelmű következtetések nélkül. Mindkét tanulmány sokat foglalkozik (ill. elsősorban . . . B.J.) Krudy nyilatkozataival. Ezekben a nyilatkozatokban annyi a valótlanság és a kézzel fogható képtelenség, hogy azokat nehéz rendszerezni. Dreisziger elemezni próbálja Krudy nyilatkozatainak valótlanságait, de nem jut zöldágra. Ez érthető, hiszen egy irracionális rendszerben hiábavaló racionális magyarázatok után kutatni . . ." Így Ormay. Az utolsó mondatával nehéz lenne perbe szállni.

Visszatérve a „HSR" Dreisziger szerkesztése alatt megjelent kettős-számú különkiadására, talán nem túlzás azt állítania, hogy ez a kétszázoldalas füzet a „casus belli" hátterének és kísérőkörülményeinek olyan összefoglalt megvilágítása, amelyhez hasonlót nehéz találni, legkevésbé a vasfüggöny keleti oldalának „tabuk" által szabályozott területén. A füzet tíz tanulmánya egymástól teljesen eltérő szempontokból vizsgálja ugyanazon szindrom más-más vonatkozásait. E tízből három (valamint egy könyvismertetés . . .) közvetlenül a kassai eseményekkel foglalkozik. Ezekből az egyik a témája kezelésénél (angolul „approach" lenne a használatos kifejezés . . .) erősen emlékeztet (. . . bizonyosan nem véletlenül . . .) arra a szellemre, amelyet e dokumentáció a téma hazai kezelésénél „kassai provokáció" címmel jelölt.

A két részből álló „tanulmány-kompendium" egy-egy részéhez Dreisziger írt bevezetést. E két bevezetésnél olyan világosan-meggyőző áttekintésekről van szó, amelyek — elsősorban a hazai olvasó-

ra való figyelemmel — megérdemelnék a behatóbb méltatást. Erre azonban az adott keretek között nincsen lehetőség. Ezt helyettesíti Ormay következő összevont ismertetése, amelyet ismét kiegészítenek saját észrevételeim.

A „HSR" szóbanforgó számának 79—97. oldalain Dreisziger „A kassai bombázás: Krudy Ádám rejtélye" címmel közöl tanulmányt.[9] Ezt a tanulmányt Ormay a „Kanadai Magyarság" 1984. július 28-i számában megvizsgálja. A következők Ormay elemzésének leglényegesebb részeit közlik:

„Ebben a tanulmányban Dreisziger professzor azt boncolgatja, hogy miért keresnek a történészek „összeesküvést" Kassa bombázásának hátterében? Ennek kapcsán a leggyakrabban emlegetett szemtanúnak, Krudy Ádámnak „titkát" igyekszik megfejteni. Megkísérli kibogozni a kassai bombázással összefüggő „intrikákat és félrevezetéseket". (80. old.) Leírja a júniusi események diplomáciai bonyodalmait és foglalkozik Veress Lajos tábornok, Ullein-Reviczky sajtófőnök, Nagy Vilmos tábornok, Szent-Iványi Domonkos diplomata és Bárczy István államtitkár kassai eseményekre vonatkozó közléseivel. Azt a következtetést vonja le, hogy mindezeknek (a kormányzót is beleértve) a német összeesküvésre vonatkozó egyetlen forrása az, amit Bárczy államtitkár vallott Bárdossy miniszterelnök népbírósági tárgyalásán . . . Dreisziger azt véli, hogy Krudy, a bajtársai szerint, először nem volt meggyőződve a bombázók német voltáról, csak később változtatta meg véleményét. Nyilvánvalóan arra utal Dreisziger, hogy ezzel a „pálfordulásával" („change of heart") a Krudy történetek politikai célt szolgáltak . . A tanulmányból úgy látom, hogy Dreisziger gondolatmenete szerint a kassai intrikák megfejtését Krudy Ádám titka oldhatja meg . . ." írja Ormay a Dreisziger tanulmány ismertetésében.

Bárczy államtitkárra vonatkozó véleményével Dreisziger igen közel jár a valósághoz, de aligha a „Krudy-titok"-kal. Ilyen „Krudy-titok", vagy „Krudy-rejtély" ugyanis nincsen. E dokumentáció XIV. fejezete behatóan ismerteti Krudy magatartását mind 1941-ben és az azt követő háborús években, mind 1945 után. Ezek ismeretében minden emberileg érthető és magyarázható Krudy viselkedésében. Csak Krudy szerepének, személyének folyamatos (valamint folyamatosan változó . . .) „manipulálása" a „kassai provokáció" sajtójában okozhatja azt, hogy azok, akik számára ismeretlen világ az egykori Magyarország belső élete, Krudy magatartásában nem érthető rejtélyeket vélnek látni. Aki azonban ismeri azokat a szándékokat,

amelyekkel Magyarországon a mai rendszer tollforgatói Krudyt szerepeltetik, az sohasem fogja Krudy személyében olyan titkok nyitját kutatni, amelyek eloszlathatják a kassai eseményeket még kétségtelenül burkoló ködöt.

Ormay a „tanulmányismertetése" végén közli személyes észrevételeit is. Ezek a lényegesebbek: „Dreisziger professzor részletesen foglalkozik a ‚Képes Figyelő' 1946 februári cikkével. Ebben Krudy első ízben számol be (vagy számolnak be az ő nevében . . .) a Kassát bombázó gépekről. Krudy itt szovjet géptípust (az amerikai Martin-bombázókhoz hasonló szovjet SB-2 gyorsbombázót) említ. Ugyanezzel a lélegzetvétellel németnek mondja a köteléket, az alakzatuk alapján. Pilótatiszt véletlenül sem követ el ilyen baklövést. Ez elkerülte Dreisziger figyelmét."

„Az a körülmény, hogy Dreisziger bővebb magyarázat nélkül ‚double agent'-nek, azaz kétkulacsos ágensnek nevezi Krudy Ádámot, nem járul hozzá a tanulmány könnyebb érthetőségéhez.

„Dreisziger professzor elismerésre méltó előbbi kassai munkásságával nincsen összhangban ez az inkább zsurnalisztikára, mintsem történelmi elemzésre emlékeztető tanulmány. A rejtélyesség kedvéért rejtélyeket igyekszik kreálni" — fejezi be Ormay a Dreisziger-tanulmány ismertetését. Persze, a „rejtélyességre" való utalás — még hozzá elég ködösen előadva — felmenti Dreisziger is a világos állásfoglalás elől. Krudy „rejtélyességének" ezen némileg erőszakolt hagsúlyozásától eltekintve, Dreisziger tanulmánya figyelemre méltó utalásokat tartalmaz.

Himer német tbk. hadinaplójával kapcsolatosan kiemeli a német kat. vonal azon felfogását, hogy Magyarországnak, ha a SzU-elleni hadjárathoz csatlakozni kíván, úgy annak „azonnal" és „önkéntesen" kell megtörténnie. Ezzel kissé „nagyvonalúan" intézi el a sokat emlegetett hadinaplót.

Igen lényeges részletekben Dreisziger következtetése azonos a nyugati kutatócsoportokunkéval. Elfogadja Ormay azon érvelését, amely szerint a „Luftwaffe" gépei nem szállíthatták Kassa fölé a szovjet gyártású bombákat. Ő is említi azt a kézenfekvő kockázatot, amellyel a kassai támadóknak számolniok kellett, amint ő is úgy véli, hogy a vállalkozás előkészítésének részletei nem maradhattak volna mindmáig titokban, ha az a tengelyhatalmak oldalán történik.

Szóvá teszi Lakatos Géza: „Ahogyan én láttam" című visszaemlékezését, amely a szlovák változatot fogadja el, némileg kiegészítve

a Krudy (Horthy) közlésekkel, sőt valamelyest a „kassai provokáció" hazai érveivel is.

Mindent egybevetve: Dreisziger Nándor igen értékes, a történelmi tények alapos ismeretén, valamint ezen ismeretek tárgyilagos előadásán alapuló tanulmányának egyetlen gyengéje, helyesebben hiánya, hogy Krudy mondvacsinált „miszticizmusával" bajlódik, ahelyett, hogy a Krudyt mozgató, kijelentését interpretáló és manipuláló hazai médiumok eljárását, szándékaikat, szándékaik magyarázatát vizsgálná.

A „Kanadi Magyarság" 1984. július 21-i számában megjelent „tanulmány ismertetés"-ét Ormay dr. Wagner Ferenc közleményének szánja. („HSR" 67—78. oldalak.) Wagner „a magyar diplomáciai testület tagja volt. Amerikában a kongresszusi könyvtárban dolgozott nyugalomba vonulásáig" — írja Ormay. Wagner rövid tanulmányát így ismerteti:

„A tanulmány első nyolc oldala a diplomáciai előjátékkal foglalkozik. Az utolsóelőtti oldalon kezdi el Kassa bombázását tárgyalni. Kijelenti, hogy több repülőgép bombázta Kassát, Munkácsot és Rahót és a magyar katonai vezetők kihasználták ezt az alkalmat, hogy a kormányt a háborús állapot bejelentésére kényszerítsék, mivel a katonák szerint szovjet gépek bombáztak. (76. old.)"

„Wagner felteszi a kérdést, hogy ez a mesterkélt magyarázat megfelelt-e a valóságnak. Így érvel: Két hónappal a bombázás után beszélt Krudy Ádámmal, az incidens egyik szemtanújával . . . aki hevesen fogadkozott, hogy német gépek hajtották végre a bombázást."[10]

„1943 októbere és 1944 márciusa között Wagner Ferenc több ízben is beszélt szlovák diplomatákkal. Ezek említették — Wagner szerint nagyon bizonytalanul —, hogy a bombázók Igló repülőteréről szálltak fel."

„Dr. J. B. szlovák orvosalezredes, aki a kassai incidens idején Iglón[11] szolgált, elmondta Wagnernek (1946 és 1948 közötti időszakban), hogy magasrangú szlovák tisztek tudtak arról, hogy német gépek felszálltak Igló repülőteréről, azzal a paranccsal, hogy bombázzák a közeli városokat, amelyeket Magyarország az 1938-as bécsi döntés alkalmával szerzett meg. (76. old.) A későbbiek folyamán jól értesült szlovák egyéneket megkérdezett a kassai titokról. Ezek kitérő választ adtak."[12] Ormay ezután közli Wagner előadására vonatkozó saját megjegyzéseit. Ezeket — a saját észrevételeimmel kiegészítve — így foglalhatom össze.

A tanulmány első bekezdésének utolsó három sorában foglaltak

szerint Wagner úgy véli, hogy a támadást „mély titokban" tervezték. Afelől sem hagy kétséget, hogy a németeket véli a felelős „tervezők"-nek. Arról viszont sehol sem nyilatkozik világosan, hogy akár a magyarok, akár a szlovákok részesei voltak-e ennek a tervezésnek.

Wagner a szóban forgó tanulmánya megírásánál tudhatta, hogy Krudy kijelentéseinek valóságtartalmát ma már Magyarországon is nullának tekintik. Mégis, elsőnek reá hivatkozik.

A támadók iglói repülőtérről való indulását feltételezve, tájékozatlanságot árul el.[13] A németek birtokában nem volt 1941 júniusában olyan géptípus, amelyből három Kassa fölé szállíthatta volna a harminc darab százkilós szovjet bombát. Mivel kétségtelen, hogy a támadó kötelék délkeletről közelítette meg a várost, az iglói start feltételezői szerint a bombadobók először Ungvár-Sátoraljaújhely térségébe repültek és onnét kanyarodtak Kassa felé. Ez valószínűtlen. Bizonyítékul másod- és harmadkézből származó híreszteléseket fogad el.[14] A közvetlenül magára a támadásra vonatkozó közléseinek nincsen történelmi forrásértéke.

Nehezen érthető, hogy Wagner „HSR"-tanulmánya befejező másfél oldalán (milyen befolyásra, főleg milyen célzattal . . .) hanyagolta el a legelemibb forráskritikai meggondolásokat? Ti. nem lenne méltányos és nem felelne meg a tényeknek, ha ezt a negatívumot Wagner tanulmányának többi (első nyolc . . .) oldalaira is vonatkoztatnánk. Ez utóbbi részben ugyanis Wagner igen figyelemre méltó és a politikai előzmények beható ismeretét tanúsító megállapításokat közöl. Kitűnik, hogy Wagner — már amennyire azt tanulmányának rövidsége engedte — tárgyilagosan mérlegelni igyekezett az összes számba jöhető körülményeket.

Világosan mutat rá a háborúbalépésünkhöz vezető (részben azt meghatározó . . .) diplomáciai jelenségekre: Hitler és Ribbentrop animozitására a magyar politika egésze és különösen Kánya, valamint Csáky külügyminiszterek személye ellen, ugyanakkor a Szlovákiát gyámolító magyar-ellenes magatartásukra, úgyszintén a Bled-i konferencia jelentőségére a kormányzó 1938. évi németországi látogatása idején. Wagner emlékezetünkbe idézi, hogy Molotov nem 1941. június 23-án ígért először támogatást az Erdély visszaszerzésére irányuló magyar külpolitikának. Megtette ezt már 1940. július 14-én és augusztus 25-én is.[15]

Wagner fején találta a szeget, amikor a 71. oldalon az 1939:II.t.c.-re, az ún. honvédelmi törvényre (Gömbös Gyula poszthumusz szel-

lemi-politikai hagyatékára . . .) mint olyan tényezőre hivatkozott, amely érezhetően befolyásolta a háborúhoz vezető belpolitikai élet természetét. Valószínű, hogy ezen törvény felhatalmazása, mi több, annak imperatív militáns szelleme nélkül az egyébként formailag korrekt Werth Henrik, mint a vezérkar főnöke, nem lett volna a háborúbalépésünk olyan dinamikus szorgalmazója, mint amilyennek valójában bizonyult. Másrészt téved Wagner, amikor a Legfelső Honvédelmi Tanácsot („LHT") mint a minisztertanácsok, vagy pláne a kormány felett álló szervnek mutatja be. A gyakorlatban a valóságos helyzet más volt.[16]

A „HSR" most tárgyalt különkiadásában szerepel még Fenyő D. Mario egy tanulmánya is, amelynek ugyan sem közvetlen sem közvetett kapcsolata sincs a háborúbalépésünk körülményeivel (a magyar szellemi életnek a 2. világháború alatti „ellenállási" megnyilvánulásait vizsgálja,[17]) így azzal nem kell foglalkoznunk, de Fenyő neve mégis egy, a háborúbalépésünk körülményeit tárgyaló írása révén lett a nemzetközi szinten ismert. Ezen írása címe: „Hitler, Horthy és Magyarország. Miként üzent hadat Magyarország a Szovjetuniónak."[18]

Fenyő ez utóbb említett munkájáról Ormay József ugyancsak készített egy „tanulmányismertetést". Ennek kapcsán így mutatja be a magyar származású Fenyőt:

„Különböző egyetemeken tanított az Egyesült Államokban, Puerto Ricóban és Szudánban. Jelenleg a Calabar-i egyetemen, Nigériában tanít. Érdeklődési területe a modern magyar történelem (?)."

Ormay ismertetésének ez a némileg rövidebbre fogott tartalma: „. . . . hogy Kassa egy provokálatlan szovjet támadás áldozata lett volna, senki sem hitte el —, abban az időben . . . A tények azt bizonyítják, hogy Kassát nem tévedésből bombázták." Ezeket mondja Fenyő a tanulmánya elején. A végén viszont ezzel fejezi be mondanivalóját: „Be kell vallanom, hogy semmiféle olyan határozott bizonyítékot nem találtam, amely alátámasztotta volna azt, hogy Kassa bombázása német, vagy magyar „trükk" lett volna. Ha a bombázást a budapesti német légügyi attasé tervezte volna, akkor is a parancsnak Hitlertől és Haldertől kellett volna jönnie. Semmiféle ilyen utasításnak nem akadtam nyomára — mondja Fenyő a tanulmánya 23. oldalán.

„A tanulmányt bevezető és berekesztő kijelentések közötti húsz oldalon a leglehetetlenebb állításoktól a legkitűnőbb forráselemzésig minden megtalálható."

„Fenyő szerint Kassát nem véletlenül bombázták. Bár ezt bizonyítani nem tudja, az olvasót félreérthetetlenül (. . . és lépten-nyomon . . . B.J.) abba az irányba tereli, hogy rájöjjön arra, hogy itt valamiféle német, vagy német-magyar ‚stikli' rejlik a diplomáciai és vezérkari ingoványokban."

Ormay ismertetése még szóvá teszi Fenyő egyéb, a tárgyilagos vizsgálat fényében alig helytálló közléseit. Így például Krudy kalandos meséit, a Bárdossynak küldött állítólagos táviratát, a tájékozatlanságát eláruló „sárga csíkra" való utalását, majd pedig azt a Fenyő tárgyalási módját és szellemét eláruló utalást a 21. oldalon, amely szerint (most Fenyő szószerinti idézete következik . . .): „Hitler nem akart kéréssel fordulni a magyarokhoz, amikor egy kis trükközéssel (sic!) ugyanezt a célt elérheti." Megemlíti Ormay, hogy Fenyő miként kezeli a jugoszláviai eseményeket, azt a jelentést, amely szerint jugoszláv repülők bombáztak magyar városokat. Fenyőt így idézi: „Ez az incidens a kassai támadás szervezőinek (Fenyő a „plotters" — „felbújtó-összeesküvő" szót használja . . .) példát szolgáltathatott —, ha egyáltalán voltak ilyenek (ti. összeesküvők . . .)" Majd a 22. oldal második bekezdésében határozottan kijelenti: „Nem találtam bizonyítékot (documents) arra vonatkozólag, hogy a kassai incidenst németek vagy mások készítették volna elő." Ellentétben ezzel a félreérthetetlen közléssel Fenyő a 22. oldal lábjegyzetében Szent Miklósy Istvánt[19] említi, aki szerint a kassai magyar támadást magyar tisztek szervezték „némi német segítséggel". A Fenyő tanulmány még megemlíti szlovák, illetve cseh pilóták lehetséges szerepét is, Macartney angol és Hillgruber német történészekre való hivatkozással.

Ismertetése végén Ormay kiértékeli Fenyő tanulmányát. Ezt a kiértékelést, a saját megjegyzéseimmel kiegészítve, így foglalhatom össze: Ormay rámutat arra, hogy a Krudy-meséket már a marxista történészek is elvetették, a Bárdossyhoz intézett távirat pedig nem bizonyítható, majd ezt írja: „Fenyő professzor bizonyítékok nélkül feltételez és sugalmaz, ami nemcsak tárgyilagosságának kétségbevonásához vezet, de zsákutcába vezetheti az olvasót."

Valóban, Fenyő értekezését legjobban ezekkel a szavakkal jellemezhetem: ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes. A tanulmány ismételt hivatkozásai, a gondolatmenet szelleme, zavartalan öröme lehetne a „kassai provokáció" bármelyik hazai tollnokának. Ugyanekkor Fenyő félreérthetetlenül kijelenti, hogy a kassai eseményekkel

kapcsolatos német-magyar katonai összeesküvésnek semmiféle nyomára sem akadt.

Fenyő tanulmánya bővelkedik a forrásokra való hivatkozásokban, de jobb ezeknek nem a körmükre nézni. Csupán három példát említek, bát többre is telne.

A 4. oldal 2. bekezdésének utolsó három sora szerint Bárdossy miniszterelnök a sorsdöntő minisztertanácsot követően Ullein-Reviczkyvel folytatott beszélgetésében, mint tényt (!) említette a német-magyar vezérkari „konspirációt". Forrásként Fenyő Ullein „Guerre allemande, paix russe" című emlékiratának 108. oldalát idézi. Fenyő ezen utalása azonban megtévesztő, illetve célzatosan kiforgatja („manipulálja") Ullein közlésének valódi értelmét.[20]

A 23. oldalon, miközben Macartney professzor hiányos forráskritikáját bírálja (!), azt állítja, hogy az angol professzor szerint az általa szerepeltetett cseh Ondrej Andele a tengelyhatalmak fogságában tette volna a sokszor emlegetett közléseit. Ilyen beállításról Macartneynál szó sincsen, amint az a későbbiekben, a XVII. fejezetből még meggyőzően kitűnik. Ez a pontatlanság azonban nem érinti a tárgy lényegét. Annál inkább a 22. oldal 87. sz. lábjegyzetében a Szent-Miklósy Istvánra való hivatkozás, a honvéd tisztek már előbb említett kassai szerepéről.[21]

Fenyő tanulmányának olvasása után, még 1979 októberében levelet intéztem Szent-Miklósyhoz, megkérdezve, hogy mivel támasztja alá Fenyőhöz intézett állítólagos közlését? A postafordultával kapott válasz fakszimiléjét a függelék XIII. 1. sz. melléklete mutatja. Részletesebb magyarázatra nincsen szükség.

A vádnak (honvéd tisztek részvétele a „kassai konspiráció"-ban . .) ilyen könnyelmű kezelése a „calumniare audacter, semper aliquid haeret . . ." mondásra emlékeztet. Ilyesmi a téma hazai kezelésének mindennapi velejárója, komoly nyugati történésznél szokatlan és — akarva-akaratlan — felveti a célzatosság okának kérdését is.

Ez a legutóbbi kérdés maradéktalanul érvényes a „HSR" tanulmányok utolsónak említendő szerzőjére Thomas L. Sakmysterre, a Cincinnati egyetem történészére. A folyóirat különkiadása Sakmyster egy tanulmányát és egy könyvismertetését közli. A tanulmány tárgya a „casus belli" vizsgálata, valamint a kassai bombázás háttere,[22] a könyvismertetés pedig a kassai bombázás rejtélyét tárgyaló német monográfiámmal foglalkozik.

A tanulmányt Ormay József a „Kanadai Magyarság" 1984. július 14-i számában ismertette. Ezt az ismertetést a következőkben lehet

összefoglalni: „A magyar társadalomban a tisztikar volt a legkimondottabban német- és nácibarát — jelenti ki Sakmyster a tanulmánya 54. oldalán. Egynéhány tiszt annyira igyekezett Magyarországnak a Harmadik Birodalommal való kapcsolatát előmozdítani . . . hogy tudatosan kerestek egy megfelelő háborús okot, amely Magyarországot Németország oldalán bevonná a konfliktusba. (55. old.) Ilyen tiszt volt Homlok Sándor vezérkari ezredes (1939 után berlini katonai attasé), aki Helmuth Groscurth német vk. őrgy. illetve alezredesnek, az ‚Abwehr III' (Canaris-csoport) 2. osztálya (szabotázs-rombolás) főnökének, azt javasolta 1938. szeptember 1-én, hogy a németek dobjanak cseh bombákat magyar területre, hogy ezáltal ‚casus belli'-t szolgáltassanak a magyaroknak. (60. old.)"

„Hasonló kéréssel fordult Sztójay Döme, berlini követ Hitlerhez 1941. április 4-én, Teleki öngyilkossága után . . . Amikor a németek megtámadták a Szovjetuniót, a krízis olyan bátor taktikát követelt, mint amilyent Homlok és Sztójay már két ízben is javasoltak, 1938 szeptemberében és 1941 áprilisában . . . Valószínűnek látszik, hogy ilyen kéréssel Homlok és Sztójay nem fordultak Hitlerhez, vagy Ribbentrophoz, hanem az ‚Abwehr III'-ban szolgáló barátaikhoz . . . (62. old.)"

„Az a tény, hogy az erre vonatkozó dokumentáció hiányzik, német részről magyarázható: az ‚Abwehr III' eltüntette a nyomokat" —, írja Sakmyster a 63. oldalon . . .

„Felmerül a kérdés, hogy a németek tervezhették-e és végrehajthatták-e a kassai bombázást a rendelkezésre álló rövid idő alatt, június 22. és 26. között?[23] Sakmyster határozott ‚igen'-nel felel . . . Egészen biztosan nem volt szükség többre mint egy napra, hogy az ‚Abwehr III' parancsnoksága alatt álló szlovákiai repülőtereken megszerezzék és előkészítsék a megfelelő gépeket" — írja Sakmyster.

Ormay még említi Sakmyster írásaiban Homlok sötét („unsavory") szerepét a magyarországi zsidókérdésben, majd közli a tanulmányra vonatkozó saját észrevételeit. Ez utóbbiakat, a saját megjegyzéseimmel kiegészítve, így vonhatjuk össze: Sakmyster kertelés nélkül közli, hogy Homlok Sándor 1938-as szerepéről semmiféle hivatalos német vagy magyar dokumentumot nem tudott fellelni. Feltételezéseit az „Abwehr III" már említett osztályvezetőjének, Groscurthnak naplófeljegyzéseire alapozza. Hogy miért téves (esetleg célzatosan megtévesztő . . .) Sakmyster ezen feltételezése, azt a német „titkosszolgálatot" tárgyaló XX. fejezet megkíséreli kimerítően dokumentálni. Sztójay Hitlernek tett javaslatát illetően egyet-

len adatra, Nagy Vilmos 1945 után kiadott „Végzetes esztendők" című könyvére hivatkozik. Ezzel kapcsolatban Ormay az „észrevételeiben" kiemeli, hogy egyetlen forrást, különösen emlékiratokból, naplókból származottakat, nem szokás döntő bizonyítékként elfogadni. Hisztoriográfiában hangsúlyozzák a „cross reference"-nek, a „corroborating evidence"-nek a szükségességét. Kétezer évvel ezelőtt a rómaiak törvénybe iktatták az „unus testis, nulus testis" elvét — hangsúlyozza Ormay ismertetése.

Sakmysternek az a véleménye, hogy az „Abwehr III" Szlovákiában repülőtérrel rendelkezett,[24] hogy a Canaris-szervezet tisztjei, vagy „ügynökei" saját hatáskörükön belül szervezhették meg a kassai kalandot, meggyőző bizonyítéka annak, hogy Sakmysternek fogalma sincsen (vagy volt) az „Abwehr III" szervezetszerű feladatairól, alárendeléséről, főleg pedig a „Luftwaffe"-t is érintő hatásköréről. Teljesen laikus az a felfogása, hogy az „Abwehr III" a saját igazgatásában repülőtereket üzemeltethetett Szlovákiában. Ilyen az az elképzelése, hogy bárki az „Abwehr III"-on belül — akár maga Canaris — Hitler, vagy az „OKW-OKH" háta mögött, azok tudta nélkül (!!) ilyesféle — ilyen súlyos katonapolitikai hatású — „baráti" szívességeket tehetett „nem-német" kollegáknak. E dokumentáció XX. fejezetében foglaltak alapján efelől nem lehet kétség.

Alapvetően téves Sakmyster azon elképzelése is, hogy az egykori CSR légierő birtokában lévő (tehát 1941-ben a németeknek is rendelkezésére álló . . .) „Avia B-71" típusmegjelölésű gépek szállíthatták Kassa fölé a bombáikat. Igaz, hogy ezért a felfogásért én tehetek a legkevésbé Sakmysternek szemrehányást, mert őt a német monográfiám egy téves következtetése késztette ugyancsak téves feltételezésre.[25]

Sakmyster azt is véli, hogy az „Abwehr III" megsemmisített minden kassai vonatkozású iratot, feljegyzést és ezért nincsen semmi nyoma a németek kassai szerepének. Valóban, ez lenne a legkényelmesebb (!!) indoklása annak a Fenyő-Sakmyster által a tanulmányaikban lépten-nyomon sugalmazott (de sehol világosan ki nem mondott . . .) feltételezésnek, hogy Kassa bombázásáért a németek felelősek. Ez az indoklás azonban felettébb gyenge lábakon áll. Tudjuk, hogy az „Abwehr III" legtitkosabb, „legkompromittálóbb" vállalkozásainak is nyomára akadtak. Akár a nürnbergi törvényszék előtt, akár valahol, valamelyik irattárban, esetleg a sok tucatnyi emlékirat lapjain. Csak éppen Kassa lenne kivétel? És ha igen, miféle meggondolás alapján vélték a feltételezett „ködösítők" éppen Kassát a 2.

világháború eseményei között leginkább titoktartásra méltónak? Erre nehéz elfogadható feleletet találni.

Fenyő Marióhoz hasonlóan Sakmyser sem tekinti a hazai „kassai provokáció" három pillérét, a Krudy-legenda változatait, az Újszászy-jegyzőkönyvet, valamint a Bamler-közléseket, valamiféle, hisztoriográfiai értékű bizonyítéknak. Mi akkor Sakmyster közléseinek lényege? Ez világosan kitűnik tanulmánya utolsó bekezdéséből.

A bekezdés első mondatában félreérthetetlenül megmondja, hogy az előadott „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes" konspirációs elmélkedéseit indiciumokra[26] alapítja. Ezt azután ugyanilyen félreérthetetlenül kiegészíti a szemléletét, a vizsgálatainak szellemétszemszögét meghatározó magyarázattal, amelyet Ormay ismertetése így idéz: „Még akkor is, ha egy szép napon szenzációs és meggyőző bizonyítékokat találnak, amely a felelősséget a Szovjetunióra, vagy a szlovákokra, vagy a csehekre hárítja, még akkor is elmondhatjuk, hogy voltak olyan magyarok, akik képesek voltak arra, hogy ilyen provokációkat kezdeményezzenek . . .;

Másképp fogalmazva ez a következőket jelenti. Még abban az esetben is, ha bebizonyosodna, hogy — teljesen függetlenül a németek esetleges szerepétől — a honvéd katonai vezetésnek semmi, de semmi köze sem volt, semmiféle vonatkozásban sem, a kassai eseményekhez, Sakmyster a kassai tragédia erkölcsi ódiumával mégis „némely magyarokat" („some Hungarians") kíván elmarasztalni, azokat, akik — Sakmyster szerint — hajlamosak lettek volna (feltételes mód!!) a provokáció e fajtájára. A „HSR"-tanulmánya csak két nevet említ, Homlokét és Sztójayét, de egészen világos, hogy Sakmyster az ingatag feltételezésekre alapított, de erkölcsileg annál súlyosabb ítéletét sokkal tágabb körre, a honvéd tisztikar egészére, elsősorban a katonai vezetésre érti. Azok számára, akik ismerik a „Katonatisztek és a két háború közötti Magyarország külpolitikája" című tanulmányát, amely a „Journal of Contemporary History" című folyóirat 1975 októberi számában jelent meg[27] efelől nem lehet kétség.

Ez a húszoldalas, igen bő bibliográfiára támaszkodó tanulmány azt a „döntő" befolyást igyekszik dokumentálni, amelyet az első világháborút követően a honvéd tisztikar (pontosabban a kat. vezetés) gyakorolt nemcsak a magyar társadalom egészére, de elsősorban a külpolitika irányítására. Azt igyekszik (a felületes olvasásnál meggyőző módszereivel) elhitetni, hogy ez a befolyás szükségszerűen vezetett Kassához, illetve az azt elkerülhetetlenül követő magyar tragédiához.

Ilyen értelemben képez a „Contemporary History" cikke szerves egészet a Sakmyster „HSR"-tanulmányát befejező következtetéssel. Ezért indokolt megvizsgálni azt a szempontot (vagy célzatot?), amely Sakmystert vezette.

Sakmyster értekezése olyan tényekkel foglalkozik, amelyeket — mint tényeket — aligha lehet kétségbe vonni. Az, hogy e tények oknyomozó vizsgálatával ez a csupán húsz oldalas cikk nem foglalkozik (nem foglalkozhat . . .), hogy ilyesmit megkísérelni Sakmysternek esze-ágába sem jut, az megint más lapra tartozik.

A „Contemporary History" cikkéhez tartozó forrásjegyzék terjedelme elismerést érdemel. Kétségtelen: Sakmyster igyekezett minden tekintetbe jövő és fellelhető forrást — a saját szempontjainak megfelelően — figyelembe venni. Igaz, hogy e források — elenyésző kivételtől eltekintve — mind a szocialista országokban kötelező ideológiához alkalmazkodnak, de az is igaz, hogy ezen hazai dokumentációk zöme torzítatlanul (tehát nem manipulálva . . .) közli a tárgyalása alapjául szolgáló okmányokat, írásokat. (Természetesen a hazai rendszer által megkívánt beállításban és kommentálással.) Emellett tény az is, hogy Sakmyster forrásainak tekintélyes hányada nyugati archívumokból származik, nyugati eredetű, tehát eleve mentes ideológiai színezettől.

Sakmyster szocialista oldalról származó forrásainak számbavétele, valamint e források egészen nyilvánvaló politikai-ideológiai célzata alapján elkerülhetetlen a következő kérdés:

Foglalkozott-e Sakmyster olyan tanulmányokkal is, amelyek kimutatják azt az ideológiai célzatot, amellyel a szocialista oldal krónikásai a két háború közötti magyar rendszert mint a nemzeti szerencsétlenségünk egyedüli bűnbakját kívánják indoktrinálni?

A válasz erre a deklamatórikus kérdésre kétségtelenül „nem", de ez a „nem" kiegészítő magyarázatot kíván.

Én magam nem tudtam nyomára akadni olyan értekezésnek[28], amely hisztoriográfiai színvonalon, oknyomozó módszerrel, a történelmi tények ismerete alapján igyekezett volna bizonyítani azon (a szocialista orbitusból eredő . . .) tanulmányok félrevezetően célzatos, ideológiailag egyoldalú voltát, amely tanulmányokra Sakmyster is részben támaszkodik. Bizonyosra veszem, hogy Sakmyster figyelembe vette volna, ha ilyesmi valahol fellelhető lett volna.[29] Ismerte és ismertette a Münchenben megjelent, nem éppen könnyen hozzáférhető „UL" 1970. évi 5-6. számaiban közzétett első „Kassa"-tárgyú ismertetésemet. A „HSR" már említett különkiadásában recenziót

közölt a német monográfiámról. Ez a recenzió talán alkalmas lehet arra, hogy megvilágítsa Sakmyster „Kassa"-mentalitását, hogy megértesse azt a szellemet, amellyel ő a volt honvéd tisztikart a vádlottak padjára ültette. E megismerés kedvéért vállaltam a kitérőt az „argumentum ad hominem" nem kívánatos területére.

A recenzió a rövidsége ellenére azt bizonyítja, hogy Sakmyster figyelemmel olvasta a megbírált monográfiát. Még az a rövid mondat sem kerülte el a figyelmét, amelyben azt írtam, hogy nem vagyok történész. [30a] és [30b] Egyetért a monográfia tárgyi megállapításaival, elismeri, hogy az használható segítség a kassai rejtély kutatói számára, de a munkát mégsem tartja történelmi tanulmánynak. („. . . by no means a definitiv study.") Éppen ezen álláspontjának indoklása az, ami megmagyarázhatja azt a szellemet és célzatot, amelyek meghatározták ítéletét.

Az előítéletemet és könnyelműségemet az anyag kezelésénél a következőkben látja. Rosszallja, hogy polemizálok a marxista történészekkel, bár elismeri, hogy bírálatom „gyakran" indokolt. Szerinte forrásokból idézek, amelyeket nem nevezek meg. (Ti. a bibliográfiai adataikkal . . .)[31] Felettébb rossznéven veszi, hogy a monográfiám nem kételkedik Bárdossy és Werth emberi tisztességében és őket — végzetszerű politikai felelősségük ellenére — kifogástalan jellemű hazafiaknak tartja. Sakmyster szerint ez kritikátlan és méltánytalan. („uncritical and unwarranted"). Kifogásolja, hogy a monográfiám nem említi Fenyő Mariót, Ránki Györgyöt, valamint az ő (Sakmyster) munkáit.[32]

A legjellemzőbb körülmény azonban ez: Kétségtelen, hogy Sakmyster figyelmesen vizsgálta a megbírált monográfiámat. Amint az is bizonyos, hogy a „HSR" tárgyalt füzetében foglalt tanulmánya 9. sz. jegyzete (64. old.) szerint ismeri, bizonyosan jól ismeri, Ránki György közleményét is az ÉS 1979. április 21-i számából. Aligha kerülte el tehát a figyelmét, hogy Ránki ezen ismertetése — a monográfiámmal kapcsolatosan — a „tévedések" (vagy „elírások") hosszú sorát tartalmazza. Hogy olyasmiket imputál a monográfiámnak, amelyekről ott szó sincsen, viszont hiányol olyasmit, amit a munka kimerítően tárgyal. Nem hihető, hogy a részletekre nagy gondot fordító Sakmyster ezeket a baklövéseket ne regisztrálta volna, de tény, hogy egyetlen szóval sem említi. Véletlen lenne ez az egyoldalúság? — Aligha.

A hivatkozások terén Sakmyster egyébként is (Fenyő Marióhoz hasonlóan . . .) kissé „nagyvonalú". A néhány közül egy példa. A

„Journal of Contemporary History"-ban közzétett tanulmánya szerint én magam is azon a nézeten voltam („Borsányi suggests . . .)", hogy Homlok ötletét (Homlok tudta nélkül . . .) valósították meg Kassánál az „Abwehr III" emberei.[33] Ilyesmit, természetesen, soha, sehol le nem írtam.

Összegezve ezt mondhatom:

Sakmyster most ismertetett két tanulmányának szelleme-célzata igen rokon a „kassai provokáció" hazai ismertetéseinek célzataival. Természetesen a képzett nyugati történész mesterségbeli értelemben kifogástalan módszereivel.

A magyarországi tanulmányok dokumentációi (szándékosan) azt a benyomást keltetik, hogy a két háború közötti országban amolyan — a középamerikai „banán-köztársaságokhoz" hasonló — katonai uralom volt. Elhallgatják az ország korrekt parlamentáris rendszerét, számottevő és hangos ellenzékkel, valamint azokat a körülményeket, amelyek kényszerítően kiváltották a politikai életet uraló ún. „revíziós" irányzatot. A történések ilyen szellemű beállítása a mai, hazai rendszerben természetes. Egy nyugati, elfogulatlan (!), tárgyilagos oknyomozásra törekvő történésznél nem az.

Hogy e dokumentáció ezen fejezete nem indokolatlanul szentelt (talán aránytalanul) bő teret Fenyő Mario és Sakmyster Thomas tanulmányainak azt Ormay József azon felszólítása magyarázza, amely a „Kanadai Magyarság" 1984. évi július 21-i számának 7. oldalán jelent meg és a következőket mondja.

Az ismertetett tanulmányokat az „American Association of Slavic Studies" 1982. év októberi washingtoni konferenciáján is felolvasták. A szóbanforgó tanulmányok írói mögött intézményük tekintélye áll. Sok angol nyelvű olvasónak fogják ezek a tanulmányok a magyar történelemről alkotott véleményét befolyásolni. Ezért kell a tanulmányokban található valótlanságokat és szakszerűtlen módszereket visszautasítani. Talán így a magyar nyelvet értő (beszélő) és angolul író történészeket gondosabb és lelkiismeretesebb munkára bírhatjuk, a magyar történelemmel való foglalkozásuk esetén.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XIII. FEJEZETHEZ

1. Lásd a III. fejezet bevezető részét.

2. Amennyire azt megállapítani módomban volt, a nevesebb nyugatnémet történészek között csak Andreas Hillgruber és Martin Broszat azok, akik röviden foglalkoznak a kassai támadással magával, illetve Krudy nevét is említik.

3. . . . annak ellenére, hogy a 4. kötet, a forrásmunkák jegyzékében — többek között — Juhász Gyula angol nyelvű munkáját, Fenyő Mario (később még említendő) könyvét, sőt a „Studia Hungarica" sorozatában megjelent német monográfiámat is említi . . .

4. A félévenként megjelenő „HSR"-t (azelőtt „Canadian–American Review of Hungarian Studies") a torontói egyetem magyar tanszéke a „Magyar Olvasó-Szolgálat"-tal együtt adja ki. Az 1983. évi kettősszám (Vol X. Nos i., 2. — 1983) 1984 márciusában jelent meg. A „Review" 1974 óta a pártpolitikától függetlenül magyar történelmi politilógiai és kulturális kérdésekkel foglalkozik. Szerkesztők Bisztray György és Dreisziger Nándor. Társszerkesztő Papp M. Zsuzsa.

5. Az 1984 június–július számaiban.

6. Megjelent 1968-ban, a Magyar Helikon Társaságnál, Torontóban, Weller kiadónál. Dreisziger professzor 1970 óta tanít a kanadai (Kingston) katonai akadémia („Royal Military College") történelmi szakosztályán. Nem mindennapi érdeme, hogy kifogástalanul megtanult magyarul.

7. Ezekkel a részletekkel a XVII. fejezet kimerítően foglalkozik.

8. Eredeti címük: „New twist to an old riddle. The bombing of Kassa (Kosice), June 26, 1941." Journal of Modern History, June 1972 és „Contradictory evidence concerning Hungary's declaration of war on the USSR in June, 1941." Előbbi 11, utóbbi 8 oldalas tanulmány.

9. „The Kassa-bombing: the riddle of Adam Krudy."

10. Wagner még a találkozás helyét is megírja: Krudy egyik távoli rokonának lakásán, Budapesten, Podmaniczky u. 42. sz. alatt.

11. Wagner minden alkalommal Igló helyett „Spišská Nová Ves"-t ír. (Ez Igló szlovák neve.) Kassát, Munkácsot és Rahót viszont a magyar nevükkel említi. Spišská Nová Ves a „Zipser Neudorf" szolgai fordítása és mint ilyen — a rendelkezésemre álló adatok szerint — 1800 előtt nem fordult elő. A „Zipser Willkür" a szepesi németek XIV. századból származó „Magna Charta"-ja, viszont ismételten használja az „Igló" magyar megjelölést.

12. Wagner megemlíti, hogy Szlovákia egykori budapesti követét, dr. Ján Spišiakot, valamint (1948 után) Čatloš volt szlovák hadügyminisztert is megkérdezte. Egyiktől sem kapott kielégítő választ.

13. Bizonyítottnak tekintem, hogy 1941. június 23. és 28. között nem szállott fel (vagy le) Igló repülőteréről (repülőterére) a német Luftwaffe birtokában lévő valamiféle gép. A „Luftflotte 4" Iglón szolgálatot teljesítő időjelző állomása — amely német gépek forgalmáról pontos (részletes) előjegyzést vezetett és a pozsonyi DLM-nek jelentett — a júniusi előjegyzésében a fenti időközben nem regisztrált német gépeket vagy Iglón (akár átmenetileg) tartózkodó Luftwaffe pilótákat. Egy ilyen kimutatás Freiburgban betekinthető. A XIX. fejezet szól majd ar-

ról a pesti Fütterer-törzshöz tartozó Max Ruffmann örgy.-ról, aki a kassai támadást követően (félig-meddig a saját kezdeményezésére . . .), a támadók után „nyomozva", bejárta Szlovákia (valamint a „Schutzgebiet") repülőtereit, figyelmét Pöstyénre és Iglóra összpontosítva. Semmi „nyomot" sem tudott észlelni.

14. A XVII. fejezetben szó lesz a volt szlovák repülőtisztek Angliában székelő szövetsége — 1971. november 21-i keltezéssel — a kassai ügyben Ormayhoz írt leveléről. A levélben semmiféle ilyen utalás sincsen. Bár Ormay a szövetségnek más konkrét kérdést tett fel, a választ adó aligha hallgatta volna el, ha olyasféléről hallott volna, mint amilyent Wagner beszélőpartnerei közöltek.

15. Ennek kapcsán Wagner, a tanulmánya 24. jegyzetében, személyesen tanúsítja, hogy Kristóffy azon (1940 évi!) sürgönyét, amelyben a Molotov-beszélgetést jelenti, ő maga (tehát Wagner) dolgozta fel 1940. július 5-én.

16. Én magam legalább féltucatszor — ha nem többször — vettem részt „LHT"-tárgyalásokon mint a HM VI. csoportfőnökség rendelettervezeteinek ismertetője. Nem emlékszem olyan esetre, amikor miniszter, vagy államtitkár lett volna jelen, bár tudom, hogy ez rendszeresen előfordult. Az „LHT" elsősorban arra szolgált, hogy megrövidítse a minisztériumok közötti, rendszerint hónapokig, néha évekig tartó „aktatologatás" útját, idejét. Az „LHT" ülései általában az illetékes minisztériumok megállapodásaival, az ügy elintézésével végződtek. Tagadhatatlan, hogy általában, de távolról sem mindig, a HM felfogása érvényesült. A sokat vitatott „tűzrendészeti-kódex"-nél, a 180.000 BM — rendeletnél például mindenben a belügyminiszter álláspontja győzött a HM-mel (VI. csf.) szemben.

17. A nyolc oldalas tanulmány címe: „Hungarian Intellectuels during World War II."

18. „Hitler, Horthy and Hungary. How Hungary Came to Declare War against the Soviet Union." New Haven — London, 1972. Yale Univ. Press.

19. Otthon utoljára (a német megszállásig) mint vk. őrgy. az „LHT" beosztott vk.-tisztje (így is mondhatjuk: az „LHT" vezértitkárának vezérkari főnöke) volt. Volt német (nyilas) és kommunista letartóztatásban. Politikai tájékozottságát indokolt feltételezni.

20. Az Ullein-emlékirat 108. oldala szerint a sajtófőnöke azon kérdésére, hogy bizonyos-e miszerint az oroszok voltak a (kassai) támadók, Bárdossy ezt felelte: „Puisque notre Etat-major, manifestment d'accord avec les Allemands, a constaté que c'étaient les Russes et puisque le Régent le croit, c'est ainsi et basta!" Magyarul: „Miután a vezérkarunk, a németekkel hangsúlyozott egyetértésben megállapította, hogy az oroszok voltak és mert ezt a kormányzó is (el) hiszi, ez így van és ezzel vége."
Fenyő azonban — Ullein könyvének idézett soraira hivatkozva — ezeket adja Bárdossy szájába: „Besides, . . . if the Hungarian General Staff was conspiring with the Germans, what was there to be done?" Magyarul: „Mit tehettünk egyébként, ha a magyar vezérkar a németekkel konspirált?" A szöveg „manipulálásával" megnyilvánuló megtévesztő szándék felől nem lehet kétség.

21. Lásd a 19. sz. jegyzetet.

22. „The Search for a Casus Belli and the Origine of the Kassa Bombing."

23. Sakmystert e deklamatórikus kérdése felvetésére a német monográfiám 132. oldalán foglaltak késztették. Ez tűnik ki tanulmánya 25. sz. jegyzetéből.

24. „ . . . an airfield under Abwehr jurisdiction in Slovakia." — írja Sakmyster

a 63. old. utolsó bekezdésében. Azt a „titkos" repülőteret (Mátyásföldön . . .), amelyet Sakmyster említ tanulmánya 27. jegyzetében (és amelyről egyébként a XX. fejezetben is szó esik) nem az „Abwehr III, hanem maga a Luftwaffe" üzemeltette, illetve — az „Abwehr III" 1. osztályának felkérése (megbízása) alapján — ő végeztette a felderítő repüléseket. Ez a körülmény kimerítően ismertetésre került a Nürnbergi Törvényszék előtt is.

25. Sakmyster tanulmányának 26. sz. jegyzetéből kitűnik, hogy ő a német monográfiám 135. oldalának (nem eléggé átgondolt . . .) közléseiből következtetett arra, hogy a csehszlovák légierő egykori állományából származó Avia B-71 mintájú gyorsbombázói is repülhettek volna a Kassát támadó kötelékben. Annak idején még nem tudtam, de időközben megállapíthattam, hogy ezt a géptípust törölhetjük a kassai bombázásnál tekintetbe vehető bombázók jegyzékéből. (Lásd e dokumentáció IX. fejezetét. Jó lenne ha Sakmyster tudomásul venné Ormay szóbanforgó ismertetését és — hozzám hasonlóan — legalább utólag „megtanulná a leckét".)

26. Sakmyster a „circumstantial evidence" kifejezést használja.

27. „Army Officers and Foreign Policy in Interwar Hungary. 1918—1941." Sage Publications. London—Beverly Hills. (Calif. USA). Sakmyster még legalább három írásában foglalkozott — egészen hasonló szellemben — a szóban forgó témával, de ezek teljes szövegét nem sikerült megszereznem.

28. Természetesen csak nyugaton megjelent tanulmányokról lehet szó. Valószínű, hogy többszáz volt vezérkari, illetőleg magasabb beosztású honvédtiszt tartózkodott 1945 óta nyugaton. Olyanok is, akik nemcsak értenek a tollforgatáshoz, de képzettségük és egykori beosztásuk révén megfelelő ismeretekkel és látókörrel is rendelkeznek. Nem tudok arról, hogy ezek közül valaki is megkísérelte volna a hazai rendszer egyoldalú, elferdített, ideológiát szolgáló érveléseivel szemben megfelelő szinten és formában megvédeni a „mundér becsületét". Ez a téma azonban már túllépi e dokumentáció kereteit.

29. Sakmyster személyi körülményeit nem ismerem. A hivatkozott forrásmunkái alapján azonban nem lehet kétséges, hogy beszél (vagy legalább olvas) magyarul.

30 a. A magyarországi médiumokban (tudtommal) csak két ismertetés foglalkozott a monográfiámmal: az ÉS az 1979. április 21-i és a „Honvédelem" 1981. 10-i (októberi) számai. Az előbbi közel tucatnyi „elírásából" nyilvánvaló, hogy a szerző feletébb felületesen futotta át az általa tárgyalt monográfiát. Az utóbbi (demagógikus ferdítésekkel teli) cikk szerzője, nem tudván németül, csak a munka néhány ötletszerűen kiválasztott és lefordított részét ismerte. (Lásd a X. és XI. fejezeteket.)

30 b. Az a közlésem, hogy „nem vagyok történész . . ." nemcsak arra vonatkozott, hogy nem rendelkezem a hivatásos történész (személyes) mesterségbeli kellékeivel, de főleg arra, hogy a „Kassa"-kérdéssel való foglalkozásomnál magamra hagyva, anyagi eszközök teljes híjával, egyetemi vagy hasonló intézmények technikai, szervezési, bibliográfiai stb. lehetőségei és támogatásai nélkül kellett munkálkodnom. A felhasznált források jó része mások (rendszerint esetleges) segítőkészsége révén ért el. (Lásd az Előszót).

31. Azóta ellenőriztem (ellenőriztettem) a monográfiát. Nem találtam (találtunk) olyan szövegrészt, amely igazolná a recenzor kifogását.

32. A kézirat szerkesztésénél — a 30 b. alatt említett okokból — sem Sakmyster, sem Fenyő, sem (horribile dictu) Ránki Gy. nevét nem ismertem. Dreisziger két munkája nevezett szívességéből, Fenyő és Sakmyster tanulmányai, úgyszintén a „HSR" különkiadása, Ormay József jóvoltából értek el.

33. A 40. oldalon az 59. sz. jegyzet, amely a 36. oldalon található szövegre utal.

XIV. A „KRUDY-LEGENDA" HÁTTERÉNEK ÉS E LEGENDA HAZAI KEZELÉSÉNEK VIZSGÁLATA

A hetvenes évek végéig alig volt a háború utáni Magyarországon olyan, a kassai eseményekkel foglalkozó tanulmány, vagy sajtóközlemény, amely ne Krudy Ádámot, személyét és szerepét, állította volna tárgyalásai központjába, illetve ne neki utalta volna ki a „koronatanú" szerepét. Ez számos nyugati publikációra is érvényes, amint azt az előző (XIII.) fejezet is kimutatta.

Igaz, hogy a müncheni Magyar Intézet 1978-ban megjelent „Studia Hungarica" sorozat német monográfiájának megjelenésére, továbbá a nyugati kis magyar kutatócsoport közleményeinek hatására, Krudy ezen szerepeltetése — a hazai sajtóban — általában elhalványult, de egy bizonyos szektorban nemcsak megmaradt, hanem látszólag új erőre is kapott. Erre emlékeztet a „Honvédelem" folyóirat azon 1981. évi tanulmánya, amelyet a XI. fejezet kimerítően tárgyalt. Ebben a tanulmányban Ölvedi Ignác ezredes-hadtörténész Krudy közléseit még változatlanul „dokumentum-erejűnek", sőt „perdöntőnek" szerepelteti. Nem felesleges tehát Krudy Ádám hazai szerepeltetésének konkrét személyi és tárgyi vonatkozásait összefoglalva kiértékelni.

Van azonban egy másik lényeges szempont is. Ez a szempont a Krudy-szindrom kezelésének természete (helyesebb lenne „moralitást" írni . . .) a hazai médiumokban, főleg pedig az ebből eredő ideológiai-politikai vonatkozások, valamint — ez utóbbi kapcsán — az egészen nyilvánvaló indoktrinációs szándékok. Már most leszögezhető: mindaz, ami a hazai publicisztikában a Krudy-szindrom kezelésének mikéntjével kapcsolatosan megállapítható, maradéktalanul érvényes a „kassai provokáció" egész anyagának otthoni kezelésére, természetére is. Ezért nem felesleges, sőt indokolt, a most következő összefoglalás. Célszerű elsőnek Krudy személyét és hivatásipályafutását szemügyre venni.[1]

Családja jól ismert volt az egykori Magyarországon. Őt magát 1930-ban avatták tüzérhadnaggyá a Ludovika Akadémián. Ezt követően jelentkezett a Légierőkhöz. Magyarországi és németországi repülőkiképzése után („igen jó", illetve „kitűnő" minősítéssel), előléptették főhadnaggyá és 1939-ben a kassai Repülőakadémiához osztották be. Itt hajózást (navigációt) oktatott és alosztályparancsnoki

hatáskörben az akadémiai repülőtér anyag- és szolgálatkezeléséért, valamint az ott folyó kiképzésért volt felelős. Általában igen rátermett tisztnek számított, nevelésének megfelelő kifogástalan modorral. Nem politizált, amit a hivatásos tisztekre vonatkozó előírások szerint, amúgy sem tehetett volna. Családi hagyományai alapján Kossuth tisztelője volt s mint ilyen eleve nem kedvelte a németeket. Angolbarát hírében állott.[2] 1940-ben léptették elő századossá és ebben a rendfokozatban érte meg a háború végét. Ludovikás évfolyama ugyan 1944 őszén őrnaggyá előlépett, de ő — letartóztatásban lévén (lásd később) — ebből kimaradt. Azok a közlések tehát, amelyek szerint őrnagy, vagy alezredes volt a kassai bombázás idején, a szokott tájékozatlanságra vallanak. Horthy az emlékirataiban (ezekről még szó lesz a XIV. fejezetben) pláne mint ezredest említi. Horthyt ebben is, Bárczy István államtitkár helytelen (gyakran szándékosan célzatos) tájékoztatásai tévesztették meg.

1942 nyarán Orosz Béla ezds., a kassai Repülőakadémia akkori parancsnoka, Krudyt elhelyeztette. Krudy az 5/1 kísérleti éjszakai vadászszázad parancsnokságát vette át. E beosztásban indult ellene 1944 májusában hadbírósági eljárás gyávaság és defetizmus miatt. Az ok az lett volna, hogy megakadályozta alakulata bevetését az angol és amerikai bombázók ellen. Utóda az éjszakai vadászok élén Hollós János repülőszázados lett. (Utóbbi úgy tájékoztatott 1946-ban, Bajorországban, hogy Krudy csupán a még nem megfelelően kiképzett és hiányosan felszerelt alakulata bevetése elé gördített akadályokat.) Krudyt földi beosztásba helyezték, de a hadbírói eljárást a légierők parancsnoksága elaltatta. Komolyabbra fordult a helyzete, amikor 1944 októberében a nyilasok letartóztatták. Ennek azonban sem a kassai eseményekhez, sem az éjszakai vadászokhoz nem volt köze. Egyik bajtársa (aki állítólag félzsidó származása enyhítésére így kívánt „jó pontokat" szerezni) denunciálta. A feljelentő szerint Krudy nyilvánosan szidalmazta Keksz Edgár repülőezredest, a repülőerők akkori ideiglenes parancsnokát.[3] Megbízható közlés szerint az „elhárítás" már régen figyelte Krudyt német-ellenes és angol-barát kijelentései miatt és csupán az alkalomra várt. A vádirathoz képest igen enyhe ítéletet, 10 esztendőt kapott. Úgy mondják, hogy akkor lett valóban „ellenálló".

Így került Sopronkőhidára, majd onnét a mauthauseni KZ-be. Sopronkőhidai fogsága alatt állítólag úgy mesélte el fogolytársának, Almásy Pálnak[4] a kassai bombatámadással kapcsolatos szerepét, amint azt Ölvedi írta le a „Sárga csík" című beszámolójában, az ÉS

1979. évi április 28-i számában. Ezt közölte Almásy Pál Gosztonyi Péterhez intézett 1979. augusztus 10-i levelében.[5] Feltételezve a levelében foglaltak helyességét, Ölvedi azt rögzítette a cikkében, amit neki Krudy elmesélt. Ölvedinél ezért — ebből az alkalomból — csak a történésztől parancsolóan megkívánt forráskritika teljes hiányát kell hibáztatni, amellyel elhitte, és mint dokumentációs anyagot tálalta — részben még mindig tálalja — azokat a kézenfekvő irrealitásokat, amelyeket neki Krudy elmesélt, vagy amelyeket Krudyval kapcsolatba hoznak.

Az említett Almásy-levélben foglaltak igazságtartalmában azonban indokolt kételkedni. Nemcsak azért, mert Almásy a levelében azt a hozzászólását kívánta igazolni, amelynek több lényeges állítása valótlan,[6] de főleg azért, mert ha Krudy az említett szellemben nyilatkozott fogolytársának 1944 végén, mi oka volt azt alapvetően módosítani néhány esztendő múltán, a „Képes Figyelő"-nek adott nyilatkozatában?

Akármint is van, Krudyt miután kiszabadult a német KZ-ből, igazolták, majd átvették a demokratikus honvédségbe. 1946-ban, valószínűleg nyilas-, illetve náci fogságának jóvátételére, előléptették őrnaggyá és kitüntették a „Szabadság"-érdemrenddel.[7] Először a minisztérium elnöki-, majd a gépkocsiosztályán dolgozott. Még 1946-ban alezredes lett, majd őt is elérte a Rákosi-féle tisztogatás szele. 1950-ben lefokozták és 1951-ben mint osztályidegent családjával együtt egy Hatvan melletti községbe kitelepítették. Az ezt követő időszakról nincsen megbízható adatom. Állítólag „bizonyos körök" még a kitelepítése idején sem feledkeztek meg róla és rendszeresen kapott anyagi támogatást. Aránylag korán visszatérhetett. Először Budakeszin, majd Budapesten kapott maga és családja számára lakást.[8] A jelek szerint a deportálásból való visszatérését követően öltött alakot az a szereplése, amely nevét összekovácsolta a „kassai provokáció" hazai propagandakampánnyal. A neve alatt megjelent, esetleg csupán a szájába adott és a személyével, illetve az állítólagos kassai szereplésével foglalkozó hírlapi közleményeken kívül néhány rádióelőadást, illetve nyilvános előadást tartott.[9] A legrejtélyesebb az az „Emlékezéseim" című állítólagos „emlékirata", amelyre komolynak számító hazai kutatók (pl. Kun József) ismételten hivatkoztak, amelynek megjelenését sajtóban már 1960 körül meghirdették, de amely sohasem látott napvilágot. Erre csak utalások olvashatók, de hollétéről, tartalmáról nincsen bizonyosság. Maga Krudy — Hédervárvyval folytatott beszélgetésében erélyesen ta-

gadta, hogy ilyesféle iratot valaha is összeállított volna.[10] Miután nem lenne semmi elképzelhető oka, illetve értelme, hogy Krudy éppen ezeket a közléseit letagadja, az annyiszor hivatkozott Krudyféle „Emlékezéseim"-et valószínűleg ugyanúgy a „kassai provokáció" rejtélyes, felderítésre, illetve bizonyításra váró részletei közé kell sorolnunk, mint például az ugyancsak gyakran hivatkozott és „bizonyító erejű"-nek mondott (de a megtörténtét illetően semmiképpen, legkevésbé okmányszerűen bizonyított..) Bárdossy-Krudy üzenetváltást. Kitelepítése megszüntetése után Krudy visszakapta (a tartalékos állományban) alezredesi rendfokozatát és egyidejűleg nyugállományba helyezték. Arra vonatkozóan, hogy (az aránylag gyors) rehabilitálása, valamint a „kassai provokáció"-val kapcsolatos szerepeltetése között volt-e valamiféle okozati összefüggés, semmi bizonyosat sem tudunk. 1973. május 23-án hunyt el. Katonai tiszteletadással temették el. Sírjára a honvédelmi miniszter koszorúját is elhelyezték.[10a]

Krudy neve a „kassai provokáció" szindromja keretében még egy további vonatkozásban kíván tisztázást. Ez az állítólagos „eskü alatti" vallomása a népbíróság előtt, a Bárdossy-perben.

Bárczy István államtitkár már említett helytelen tájékoztatása alapján Horthy kormányzó az emlékirataiban, Sulyok Dezső, valamint számos hazai sajtótudósítás (pl. Pintér István cikke a „Tükör"-ben...) azt állította, hogy Krudy Ádám a kassai támadással kapcsolatosan a bombázók nemzetiségére vonatkozó észleleteit a perben eskü alatt megerősítette. Ezeknek a közléseknek, elsősorban a kormányzói emlékiratoknak én is hitelt adtam a Münchenben megjelenő UL 1970. évi 5. számában megjelent ismertetésemben. (Ez utóbbit azután rövidesen, az ugyancsak Münchenben megjelenő „Nemzetőr" 1972. és 1974. évi februári illetve áprilisi számaiban kimerítően helyesbítettem.) Krudy annál kevésbé vallhatott, akár eskü alatt, akár másképpen a perben, mert a tárgyalásra nem idézték meg és ezért ott meg sem jelent. Eltekintve Krudy saját nyilatkozataitól, a periratok alapján efelől semmi kétség sem lehet. A német monográfia egyébként a körülményekre igen részletesen utal.[11]

Mielőtt a Krudy-szindrom egy igen jelentős és jellemző mozzanata befejezné a Krudy-legenda vizsgálatát, célszerű kiemelve összefoglalni azokat a vonatkozásokat, amelyek befolyásolták (némely vonatkozásban döntően befolyásolták) és részben még változatlanul befolyásolják a „kassai provokáció" hazai kezelését.

Krudy felszállása és a bombázók üldözése

Ma már senki sem merészel otthon ezzel érvelni, de több kérdés változatlanul válaszra vár. A legfontosabb ez:

Miként lehetséges, hogy ez a fantazmagória, amelynek technikai képtelenségét még a laikus is felismerheti, otthon évtizedekig tarthatta magát és még vérbeli történészek is erre építették a „kassai provokáció"-nál alkalmazott érvelésüket? Hogyan lehetett ezzel a mesével milliókat az orruknál fogva vezetni —, évtizedeken át?

(Jogos a feltételezés, ha a nyugati emigráció, illetve Ölvedi szavai szerint „a nácikat és a nyilasokat egyaránt kiszolgáló tisztek"[12] nyugati közlései nem világítottak volna rá a „Münchausen"-i elbeszélések irrealitására, az odahaza még ma is érvényes dogma lenne.)

Rejtélyesnek tűnik az is, hogy Krudy, akinek intelligenciájához kétség nem fér, átlátszó technikai lehetetlenségek elhitetésén fáradozott. Krudy egykori bajtársai, az oshawai Magyar Repülőmúzem szakértői erről így vélekednek: „... meg vagyunk győződve arról, hogy Krudy tudatosan állított repülőtechnikai képtelenségeket, hogy azt minden repülő és minden logikusan gondolkodó ember azonnal „megértse". Ezért említette név szerint jó barátját Chirke Jenőt, Bottló Károly pilóta őrmestert, Ledényi Józsefet, aki szerelője volt, mert tudta, hogy ezek szabad földön élnek és hogy ezek megcáfolhatják az ő nyilatkozatait. Ezek ezt meg is tették. Ezek a dokumentumok a Repülőmúzeum irattárában vannak.[13]

Bárdossy miniszterelnökkel való üzenetváltása

Ennek sehol semmiféle kézzelfogható nyoma sincsen, semmiféle irattárban. Ahány tanulmány, annyiféleképpen írnak erről a részletről — csupán a következtetés azonos. Krudy kitartott a Bárdossynak küldött üzenete mellett, de ezt bizonytalanul tette. Teljes határozottsággal tagadta viszont, hogy Bárdossytól bármiféle választ, pláne hallgatási parancsot kapott volna.

A támadók német voltának azonosítása

Kétségtelen, hogy a „Nehéz idők emlékeiből" című beszámolójában egészen egyértelműen He 111-es típusúaknak mondotta a bombázókat. Ennek azonban ellentmond — többek között — a „Képes

Figyelő"-ben foglalt megállapítása, legfőképpen pedig a Héderváry-Konthnak tett szóbeli közlései. (Lásd később.)

Az úgynevezett „sárga csík"-ra, mint a németekre utaló bizonyítékra vonatkozóan kétségtelenül „perdöntő"-nek tekinthető Chirke Jenő azon levele, amely a függelék IV. 1. sz. mellékletében található. A „sárga csík" szenzációs bizonyítékká felfújt badarságaira egyébként e dokumentáció VI. fejezete kimerítően rámutatott.

Ez marad tehát a „Krudy-szindrom"-ból, ha lehámozzuk róla azokat a mondvacsinált irrealitásokat, amelyekkel azt a „kassai provokáció" hazai tollforgatói „dokumentum erejű" bizonyítékokká léptették elő.

A zavaros helyzet tisztázásához nagy mértékben hozzájárultak Héderváry-Konth Jánosnak, a kassai VIII. hiradózászlóalj egyik századparancsnokának közlései. Héderváry, akiről e dokumentáció IV. fejezete mint a helyszíni viszonyokról kitűnően tájékozott és egyik legmegbízhatóbb szemtanúról már megemlékezett, bajtársa és jó barátja volt Krudy Ádámnak. Az időközben váratlanul elhunyt Héderváry, aki utoljára a floridai Sarasota-ban lakott, 1972 júliusában hivatásával összefüggő ügyben Svájcban járt és a lehetőséget felhasználta egy rövid budapesti látogatásra is. Pesten, minden tervszerűség nélkül a telefonkönyvben lapozgatva rábukkant Krudy Ádám nevére. Felhívta. Héderváry szavai szerint „Ádám kitörő örömmel válaszolt, hogy feltétlenül látni, beszélni akar velem, de hogy lakását éppen festik, hozzá, sajnos, nem hívhat, így találkozzunk mindjárt, azaz kb. egy órán belül a Gellért-szálló presszójának teraszán. Előbb érve oda, leültem. Rövid idő múlva Ádám a vállamra csapott. Én bizony, már meg sem ismertem volna . . ."

Héderváry, akivel a kassai kutatásaim kapcsán felettébb élénk levelezési viszonyban állottam (háromesztendős iratváltásunk postái egy teljes gyűjtőt töltenek meg) négy hosszú levélben számolt be a Krudyval történő találkozásáról. Az első és legterjedelmesebb írása 1972. szeptember 7-én kelt. Utána — a kiegészítő kérdéseimre — az október 16-i és november 20-i írásaival válaszolt, majd megküldötte az ugyanazon témáról szóló és Vörösvári Istvánhoz a „Kanadai Magyarság" főszerkesztőjéhez intézett 1973. szeptember 29-én (tehát már Krudy halála után kelt) ugyancsak terjedelmes beszámolójának fénymásolatát is.[14] A következőkben a felsorolt írásokban foglaltakat, témánként összefoglalva ismertetem. A fontosabb részeknél Héderváry szószerinti szavait idézőjelbe tettem.

A Gellért-szálló zsúfolt teraszán Krudy nem tett lakatot a szájára.

Hangosan szidta a rendszer sajtóját (riportereit), mert kiforgatták a szavait. Héderváry, a saját biztonságát féltve, szorongva hallgatta, de a szomszéd asztaloknál ülők nem hederítettek reájuk. Azonnal a beszélgetésük elején a Krudy személyével foglalkozó ismertetéseim kerültek szóba. Az egyik szerkesztőségtől fénymásolatban kapta meg az UL-ban, a HU-ban és a „Nemzetőr"-ben megjelent ismertetéseimet. Felettébb méltatlankodott azért, hogy közleményeim megírása előtt nem kerestem vele személyes kapcsolatot az „audiatur et altera pars" alapján. „Sok mindent egészen másképpen" láttam volna. Nyomatékosan kérte Héderváryt, hogy tolmácsolja nekem az üzenetét és kérte, hogy további közleményeimet küldjem meg neki is. (Ezt megtettem. Lásd később.) Héderváry nak az volt a benyomása, hogy Krudy szeretne velem találkozni, bár kételkedett abban, hogy kiengedik Nyugatra. Nehezményezte, hogy a nyugaton élő magyarság a hazai sajtóban megjelentek alapján alkot róla véleményt. „Hát akad még ott valaki, aki elhiszi, amit itten firkálnak?" (Héderváry szerint Krudy nem ilyen „választékosan" fejezte ki magát . . .)

Az állítólagos felszállást és üldözést Héderváry, mint kényes témát csak óvatosan hozta szóba. Krudy kitartott amellett, hogy Chirkével és Bottlóval együtt a bombázók üldözésére startoltak. Héderváry (bátortalan) és a gépek sebességkülönbségére utaló közbevetésére azzal válaszolt, hogy a támadó kötelék a bombái kioldása után még „több kört írt le a város felett" (!!) így Krudyéknak lett volna idejük a kellő magasságra emelkedni. Héderváry „hogy ne vigye zsákutcába a beszélgetést, adta a naivat".

A kassai támadók német volta

Krudy világosan megismételte ugyanazt a véleményét, hogy a bombadobók németek voltak, de ugyanilyen nyomatékkal kiemelte, hogy ezt a körülményt „kizárólag (!) a felségjel hiányára, valamint a kötelék jellegzetesen német alakzatára alapozta." „Ő sohasem beszélt a támadó gépek típusáról" — mondotta volna Krudy. „Nehogy kiélezzem a vitát, ismét adtam a tájékozatlant" — írja Héderváry és ezért nem említette azokat a cikkeket, amelyek ellentétben állanak Krudy idézett kijelentésével.

A Bárdossyhoz írt levele (intézett üzenete . . .)

E téma felvetése Krudyt érezhetően zavarba hozta. Bátortalanul ugyan, de kitartott amellett, hogy levelet írt Bárdossynak, hozzátéve, hogy azt „bizonnyal megkésve kapta meg". Azt viszont igen határozottan tagadta, hogy a miniszterelnöktől választ, vagy pláne hallgatási tilalmat tartalmazó utasítást kapott volna. Bárdossyval úgy került személyi kapcsolatba, hogy mint a MALÉRT forgalmi pilótája többször repülte az egykori bukaresti követet a román fővárosba. Bárdossyék őt teára is vendégül látták.

Krudy és a Bárdossy-per

„Felháborodottan tiltakozott az ellen, hogy ő valaha is képes lett volna Bárdossy ellen — akit igen tisztel és sokra becsül — terhelően vallani." Ezekért a híreszteléseként azonban Bárczy államtitkárt és a Horthy-könyveket hibáztatja. Gúnyolódott azon, hogy az egykori kormányzó „mint ezredesről" beszélt róla.

Krudy letartóztatása 1944-ben

„Miért tartóztatták le? — kérdeztem. Az éjjeli vadászoknál való állítólagos szabotálásom miatt jelentettek fel, válaszolta Krudy" és megnevezte a jelenleg Kanadában élő feljelentőjét is.

Krudy különböző nyilatkozatai

Hédervárynak tett közlése szerint felszólították ugyan, hogy írja meg a „visszaemlékezéseit", de „mert az írás nem kenyerem, a felszólításnak nem tudtam eleget tenni . . ." mondotta Krudy. Ezzel szemben többször adott interjút, beszélt hangszalagra, stb. Haragosan megjegyezte, hogy mondanivalóit „mindig meghamisították." Héderváry tapintatból nem említette a Krudy nevével jelzett közleményeket, így például a „Nehéz idők emlékeiből" címűt.

Nem tartozik ugyan a Héderváry-Krudy beszélgetésekhez, de a téma kapcsán Héderváry még egy fontos közlését kell rögzíteni. Héderváry beosztottja volt Trux Hugó híradócsapatbeli főhadnagy, akinek a nevét a IV. fejezet is említi. Trux nemcsak jó barátja, de

távoli rokona is volt Krudynak és Trux apja egyúttal Krudy keresztapja is volt. Miután Trux a bombázás perceiben Héderváry társaságában volt, utóbbi többször „konfirmáltatta" beszámolóit Truxszal. Héderváry az 1976. január 7-én kelt levelében[15] Trux egyik ilyen közlését idézi: „A következő napokban sok időt töltöttem a reptéren mint a hirközp. parancsnoka, így hosszan beszélgettem Ádival. Azonkívül együtt voltam a városban Máthé Kálmán vőrgy.-gyal, Czekével (hir. zlj. parancsnoka B.J.), mindenkor Ádi társaságában. Sohasem hallottam arról, hogy Ádi telefonált, vagy táviratozott volna Budapestre, állítva, hogy német gépek voltak a támadók. Kizárt dolog, hogy ezt ne említették volna, ha megtörtént volna."

☆

A Héderváry által tolmácsolt Krudy-üzenetre hivatkozva a függelék XIV. 4. sz. mellékletében fakszimilében közölt ajánlott levelet küldöttem 1972. október 12-i keltezéssel Krudynak. A német „Bundespost" értesítése szerint a küldeményt október 26-án kézbesítették a címzettnek.

Teljesen megbízható forrásból tudom, hogy Krudy ebben az ügyben tárgyalt szerkesztőségekkel, de én sohasem kaptam választ felszólításomra. Lehetségesnek vélem, hogy ebben Krudyt csak a halála akadályozta meg. Azt erősen kétlem, hogy az illetékesek őt — mint a „kassai provokáció" egyik kényesen-értékes „személyi kelléké"t — valaha is kiengedték volna nyugatra.

☆

Az előbb vázoltakkal azonban még nem lehet lezárni a „Krudy-legenda" vizsgálatát. Legutóbb olyan körülmények kerültek nyilvánosságra, amelyek feljegyzést érdemelnek.

Ölvedi Ignác a már ismételten idézett „Honvédelem"-tanulmányában megmagyarázni kívánja, hogy miért olyan ellentmondóak gyakran, a Krudyval kapcsolatos hazai sajtóhangok. Ölvedi szerint ugyanis az a jelenlegi hazai szokás, hogy a riporterek mindig csak egyes, más-más természetű mozzanatokról számolnak be, amelyek így eltérő tárgyúak. Nos, ehhez a kérdéshez maga Krudy is hozzászólott.

Már lezártam e dokumentáció Krudyra vonatkozó fejezetét, amikor, 1984 június végén, Ormay Józseftől egy, az oshawai Magyar

Aeromúzeum birtokában lévő írás fénymásolatát kaptam. Ekkor bocsátotta Chirke Jenő a múzeum rendelkezésére azt a levelet, amelyet még 1972. febr. 14-i keltezéssel Krudy Ádámtól kapott.[16] Krudy ezen írásából kitűnik, hogy felriasztva az UL müncheni folyóirat azon cikkétől, amelynek vonatkozó része a függelék XIV. 1. sz. mellékletében olvasható, Chirkétől annak igazolását kéri, hogy ő — mármint Krudy — Chirkével valóban felszállott a Kassát bombázó kötelék üldözésére, valamint megfelelnek a valóságnak azok a részletek is, amelyek valóságában én (Krudy szerint őt „súlyosan bántó" ismertetésemben . . .) kételkedtem. Ormay József útján úgy tudom Chirkétől, hogy ő Krudy ezen írásbeli felkérésére sohasem válaszolt. Chirke hozzám intézett levele a függelék IV. 1. sz. mellékletében, úgyszintén Ormay József beszámolója a megelőző IV. fejezetben, feleslegessé teszik, hogy tépelődjünk azokon a lélektani és egyéb körülményeken, amelyek Krudyt az említett írására késztették. Csupán egyetlen részlet, amelyre már Ormay is rámutatott, érdemel ismételt figyelmet. Krudy ugyanis a személyével foglalkozó sajtóhangokról ezeket írja a Chirkéhez szóló levelében:

„*Hidd el, én vagyok a legdühösebb azért, amiért az újságírók, akik minden rendszerben szemetek* (sic!!), *sok olyasmit adnak az ember szájába, amit nem mondott, hogy írnak interjút, anélkül, hogy beszélnének is az emberrel. Sőt regényt, képzelheted, hogy milyen az . . .*"

Ezt az idézetet azért indokolt többször ismételni, mert Ölvedi Ignác a „Honvédelem" 1981. évi 10. számának már ugyancsak többször idézett tanulmánya 114. oldalán, a „kassai koronatanú" (ti. Krudy) jellemzésénél, többek között, ezeket írja:

„ . . . Ha valaki kérdezte, akkor beszélt, ha nem kérdezték, akkor hallgatott. Ilyen ember volt! . . . "

Miféle kérdés alapján fogalmazhatta tehát Krudy a vele foglalkozó sajtóhangokra utaló lesújtó véleményét?

Van azonban egy másik körülmény. A függelék ill. e fejezet ismerteti mindazt, amit valaha, valahol Krudy személyéről, szerepeltetéséről írtam. A szövegekből meggyőzően kitűnik, hogy Krudy méltatlankodása alaptalan. Miután kétségtelen, hogy az említett levél írása idején, illetve azt megelőzően, Krudy Ölvedi Ignáccal kapcsolatban állott, kézenfekvőnek tűnik az a feltevés, hegy ez a kapcsolat késztethette Krudyt arra, miszerint Chirkétől valamiféle „igazoló" írást kérjen. A sajtóismertetésekre utaló kitétel Krudy levelének akaratlan, bár őszinte „melléktermé̊ke" volt csupán. Ma, Krudy halála

után, a Chirkéhez intézett levele lélektani magyarázatain való további elmélkedés csak találgatás lehet.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XIV. FEJEZETHEZ

1. A Krudy személyére vonatkozó szövegrészek — rövid, értelemszerű kiegészítésektől és nyelvtani okból szükséges módosításoktól eltekintve — vagy szószerinti fordításai a német monográfiám szövegének, vagy azok értelemszerűen azonosak a „Magyar Szárnyak" 1980. évi kiadásának 21. oldalán foglalt, Krudy személyére vonatkozó szöveggel. Az említett közleményeken kívül még figyelembe kell venni az UL-ban megjelent ismertetés azon részét, amelyet a függelék XIV. 1. sz. melléklete tartalmaz. (A HU-ban megjelent ismertetés Krudy-része azonos az UL közleményének megfelelő részével.) Ez minden, ami tőlem nyomtatásban Krudy Ádámról megjelent. Ezek alapján írta Ölvedi Ignác a „Honvédelem" folyóiratban, hogy én Krudyt „nyomdafestéket nem tűrő durvasággal" (sic!) szidalmaztam és rágalmaztam. A hazai bíróság — miután Szabó László négy nappal a tárgyalás előtt, a „Népszabadság"-ban, a párt lapjában, terjedelmes cikkében felhívta figyelmét a „kassai provokáció" terén betöltött szerepemre — elutasította az Ölvedi megállapítása illetve jelzői elleni felszólamlásomat, azaz igazat adott Ölvedinek.

2. „M–58", illetve „M–60"
A MSZ-ban ezt írtam: „ . . . elsőrangú tiszt, kiválóan minősített repülő és általánosan kedvelt bajtárs volt, családjának, neveltetésének megfelelő kitűnő modorral . . ." Ezekben a sorokban, valamint a függelék XIV. 1. sz. mellékletében közölt szövegrészben kellene lenni — Ölvedi Ignác ezredes-hadtörténész szerint — annak a „nyomdafestéket nem tűrő durvaságnak", amellyel én Krudyt „szidalmaztam", illetve „rágalmaztam".

3. Ezeket velem szemben 1971-ben Regensburgban Keksz Edgár személyesen megerősítette, hozzátéve, hogy az ellene (Keksz Edgár ellen) folyó népbírósági eljárás folyamán Krudy vele szemben (Keksz Edgárral szemben) „igen korrektül és bajtársiasan" viselkedett.

4. Almásy 1944-ben hadműszaki-törzskari alezredes volt, aki az ismert (nyilasokkal szembeni) ellenállási mozgalomban való résztvétele miatt került Sopronkőhidára. A háború után, mint altábornagy, egy ideig a HM anyagi csoportfőnöke volt. A Rákosi időszak tisztogatása őt sem kímélte.

5. „L–IV. 431" Szóbanforgó levél Almásy azon hozzászólásával kapcsolatos, amely Ránki György közleményével összefüggően jelent meg az ÉS 1979. május 26-i „Visszhang" rovatában és amely hozzászólásában Almásy engem — többek között — az 1944. évben tanúsított szélsőjobb (értsd: „nyilas") „orientációval" vádol. Ha ez megfelelt volna a tényeknek, a családom aligha kaphatott volna a svéd Wallenberg-től 1944. október 1-i keltezéssel és AB 30/944 szám alatt, valamint a genfi Nemzetközi Vöröskereszttől 1944. november 23-i keltezésű és A.B./U. 1944 számú menleveleket. Az erre vonatkozó további részletek azonban nem valók e dokumentációba.

6. „Cs XIX" és „L–IV. 430"

7. Bácskai László a „Kassai tanú" című cikkében. („Tükör" 1973. szeptember 4.)

8. Az erre vonatkozó adatokat a Krudyval jó barátságban lévő és egy ideig vele szolgáló (jelenleg a floridai Sarasotában élő) dr. Bognár Kálmán professzortól kaptam.

9. Ezekre vonatkozóan nem tudtam konkrét adatokat megállapítani.

10. Dr. Nagyrévi-Neppel György, aki a „casus belli" hisztoriográfiai vizsgálata, illetve források felkutatása terén felettébb jelentős eredményeket ért el, igyekezett ennek a kérdésnek is utána járni. Vonatkozó beszámolóját a német monográfia tartalmazza. („M–221"). Nagyrévi Kun alezredes szolgálati távollétében Kun helyettesével, Pap Tibor alezredessel átkutatta a levéltár összes katalógusait (az úgynevezett „levéltár-naplókat" is), de semmi olyasmit nem talált, ami akár közvetve, akár közvetlenül Krudy nevére utalna. Más – nem ellenőrizhető – források szerint a belügyminisztérium (vagy a párt?) az összes kényesebb természetű iratokat (nemcsak a Hadtörténelmi Levéltárban lévőket...) ismeretlen helyre szállíttatta. Ez lett volna az úgynevezett „Emlékezéseim"-nek is a sorsa, amelynek létezését egyébként Krudy maga mindvégig tagadta?

10. a A család által kiadott gyászjelentést lásd: „L–XVIII. 3500"

11. „Cs–XXII" és „M–58–60–76–85"

12. „Honvédelem" 1981/10. szám 113. old. jobb hasáb utolsó előtti bekezdés.

13. A Kanadában megjelenő „Krónika" folyóirat egyik 1979. évi számában. Ezt a megjegyzést némileg zavarja az a körülmény, hogy Krudy a Héderváryval 1972. július 17-én este a Gellért-szálló teraszán folytatott baráti beszélgetésben – nyilván „törököt fogtam nem ereszt" alapon – kitartott a technikailag lehetetlen felszállási és üldözési meséje mellett. Az említett „bajtársi értelmezést" ugyancsak gyengíti Krudy azon (Chirke Jenőhöz intézett) 1972. febr. 14-i levele is, amelyet a fejezet befejezése említ. (Lásd a 16. pontot.)

14. „Cs–VI" Lásd még Héderváry beszámolóját a MSZ 1978. évi kiadásának 46–48. oldalain.

15. „Cs–VI"

16. A levél első oldalát feltüntető fakszimile a függelék XIV. 2. sz. mellékletében egy igen halvány fénymásolatról készült, ezért olyan gyenge minőségű. Célja: a kézírás révén a hitelességet érzékeltetni. A levél teljes szövege a függelék XIV. 3. sz. mellékletében. (A hiányzó szavak kibetűzhetetlen szövegrészekre utalnak). Az írás eredetije az oshawai múzeum birtokában van.

XV. A „CSEKMEK – CSEKME" LEGENDA

A fenti címben említett név ugyan már hosszú esztendők óta nem található a „kassai provokáció" propaganda-közleményeiben (a tudományos igényű „Kassa"-tanulmányokban egyébként sem szerepelt...), de mert e név kisebb mértékben ugyan, de azonos természetben került említésre, mint az előző fejezet „Krudy-legendája", mégis indokolt az egykori szerepével közelebbről megismerkedni.

A „Csekme-Csekmek"szindrom a neves Macartney angol professzor révén lett „szalonképes" a kassai kérdés vizsgálatánál. A professzor az October Fifteenth munkája 2. kötetének 32. oldala lábjegyzetében említi a nevet — „Cekmek"-nek írva. A lábjegyzet szerint a Népbíróság a Bárdossy-perben, „hivatalos papírok"-ra hivatkozva, utalt egy Csekmek nevű honvéd repülőtisztre, mint aki Kassát bombázta. (Egyelőre egyedül!). Macartney a közlését azzal egészíti ki, hogy ilyen nevű tisztje a honvéd légierőknek sohasem volt (amiben a professzornak teljesen igaza van.) Macartney szövege szerint a név „természetesen" cseh. A Bárdossy-perre való utalása is helyes, csupán a „Cekmek" nevet kell (a magyar fonetikának megfelelően) „Csekmek"-kel helyettesíteni.

A Csekmek-név, a kassai eseményekkel kapcsolatosan, már a Bárdossy-per népbírósági tárgyalása előtt felmerült éspedig a „Mai Nap" 1945. május 22-i számában, ahol Balogh István államtitkár[1] — többek között — ezeket írta:

„... A budapesti német követ sürgette Magyarország hadbalépését, de Bárdossy miniszterelnök még tétovázott. Erre Csekmek László magyar repülőszázados, egy idegen gépből, amelyre orosz felségjeleket hamisítottak, bombázta Kassát és egy óra múlva Bárdossy beadta a derekát..."

Ez a szöveg, néhány nap múlva a budapesti rádióban is elhangzott.

Anélkül, hogy e közlés értelmetlen részeivel foglalkoznánk, megismételjük, hogy a honvéd légierőknek sohasem volt Csekmek nevű tisztje, sem László, sem más keresztnévvel, de nem volt ilyen tisztjelöltje, vagy altisztje sem.

A Bárdossy-perben az ügyészi vádirat[2] ezt mondja a Csekmek névvel összefüggően: „... Hogy a kassai légitámadást pontosan ki hajtotta végre, az még nincs tisztázva. Tarnay István tanúnak a nép-

ügyészségen tett tanúvallomása alapján feltehető (sic!), hogy egy németbérenc, vagy németbarát magyar klikk által kiküldött (sic!) Csekmek nevű repülőszázados hajtotta végre a támadást . . ." Az említett Tarnayt („Ternoy"-nek írva . . .) a vádirat a „megidézendők"[3] névsorában mint Aranykéz u. 7. sz. alatti lakost említi. Nevezettet a népügyész 1945. okt. 13-án hallgatta ki. A Tarnay által aláírt jegyzőkönyv ezeket mondja:[4] „1944. október 8-án érkeztem Moszkvába és 1944. okt. 11-től kezdődően a Moszkvai Magyar Küldöttség (Fegyverszüneti Bizottság) titkára voltam. Ezen minőségemben a Moszkvában talált és Pestről érkezett diplomáciai iratok rendezése közben az egyik iraton egy olyan feljegyzést találtam, hogy Kassának 1941 júniusában történő bombázását egy Csekmek nevezetű magyar repülőszázados vezette (sic!) orosz jelzéssel és átfestésekkel ellátott német gépeken (sic!). Sajnos, arra már nem emlékszem, hogy ezt a feljegyzést milyen iraton láttam, hogy azt ki írta és hogy mi lett ezen irat sorsa.

Ugyanilyen értelmű kijelentést tett előttem, még Moszkvában (!) gróf Teleki Géza, jelenlegi kultuszminiszter úr is. De hogy a miniszterelnök úr honnan tudta, vagy miből gondolta ezt az állítását, velem nem közölte."[5]

Erre alapozta a népügyészi vádirat a már idézett és némely naiv kitételétől eltekintve óvatosan tartózkodónak minősíthető megállapításait.

Mindezek ismeretében először 1980 januárjában, majd decemberében[6] az akkor Washingtonban élő (közben elhunyt) Teleki Gézához fordultam. Válaszát a függelék XVI. 1. sz. mellékletének fakszimiléje mutatja. Ehhez a válaszhoz csak ennyit: Kézenfekvő, hogy Teleki bizottságához, moszkvai tartózkodásuk alatt Budapestről semmiféle diplomáciai irat nem érkezhetett. Abban is kételkedni kell, hogy ilyesféle okmány, ilyen tartalommal, az egykori magyar követség iratai között található lett volna.

A Tarnay-közlések valóságtartalmának elbírálásához az akkori körülményeket és a népügyészi kihallgatás lélektani hatását kell elsősorban mérlegelni. Ha ezektől eltekintünk, akkor a Tarnay-közlések két részletét érdemes megemlíteni. Tarnay szerint az általa idézett irat több gépről, tehát kötelékről beszél. Csekmek-et nem mint „bombadobót", hanem mint e kötelék vezetőjét említi. Egyébként, a megjegyzések 4. pontjában foglaltakon kívül, Tarnayról nem tudunk többet mondani.

Még 1969 májusában, az iglói repülőtér egyes helyi viszonyai tár-

gyában kérdést intéztem egy eredetileg iglói illetőségű, de később Pozsonyba költözött rokonomhoz. Nevezett a repülőtér szomszédságában lakott és éppen azért költözött Pozsonyba, mert háza a honvéd légierő ismert iglói támadása alkalmából elpusztult. Nemcsak a feltett kérdésemre válaszolt, de ismertette egy pozsonyi (szlovák) lap tudósítását is, amely Bárdossy kivégzése alkalmából a népbírósági perrel foglalkozott.[7]

A levélíró által meg nem nevezett lap azt írta, hogy ugyanaz a repülőtiszt — és itt a lap „Csekme Béla százados" nevet említi — aki a népügyész szerint Kassát bombázta volna —, az iglói repülőtér elleni támadásban, illetve előzetesen a Szobránc feletti magyar-szlovák légiharcokban is részt vett. A lap tudósítója azt is elárulja, hogy egy budapesti repülésügyi folyóirat beszámolójából következtetett a „Csekmek-Csekme" nevek azonosságára. A budapesti lap ugyanis a szobráncai eseményekkel és az iglói vállalkozással foglalkozott. A pozsonyi lap tudósítója természetesen nem mérlegelte, hogy Csekme Béla, ha egyáltalában volt köze az említett két eseményhez, azokban mint vadászrepülő, nem pedig mint bombázópilóta vehetett csak részt.[8]

1970. január 5-i keltezéssel levelet kaptam a kaliforniai Berkeleyből, dr. Czigány Lóránt professzortól.[9] Nevezett olvasta az UL-ban a kassai eseményekkel foglalkozó beszámolómat és ehhez közölt adalékokat. A professzor egyik ismerősétől — akinek a nevét nem kívánta említeni — hallotta, hogy az ismerős egyik távolabbi rokona az a Csekme Béla repülőezredes (sic!) volt, aki 1941 júniusában másodmagával (sic!) dobta a bombákat Kassára. A professzor közölte, hogy Csekme Béla 1944-ben elhagyta az országot, Ausztráliába került és 1955-ben elhunyt. A professzor informátora szerint a családnak, Csekme Béla kassai szereplése miatt, komoly kellemetlenségei támadtak. Közölte a hátramaradottak ausztráliai címét, hogy így a dolognak utána járhassunk. Ez megtörtént és mihamar kitűnt, hogy a „story" kacsa a javából.

Csekme Béla a kassai támadás idején százados volt, a háború végén őrnagy. Vadászrepülő volt, aki soha bombázógépet nem repült, és nem volt kiképezve többmotoros gépek vezetésére. Gyiressy Sándor, egykori repülőezredes, 1940 és 41-es években a mátyásföldi 1. repülőezred parancsnoka, az USA beli Buffalóból írt, 1979. május 30. keltezésű levelében[10] közölte, hogy ő Csekmét 1940-ben az 1/1. vadászszázad parancsnokának nevezte ki. Gyiressy késznek nyilatkozott bármikor közjegyző előtt esküvel megerősíteni, hogy Csekme

1941 júniusában semmiféle más szolgálati feladattal nem hagyta el állomáshelyét. Az oshawai Magyar Aeromúzeumban őrzött okmányokból az is kitűnik, hogy Csekme őrnagyot 1942-ben az 5./I. vadászosztály parancsnokának nevezték ki. Ezt követően a kiújult tüdőbaja miatt nem repülhetett. Kolozsvárott szolgált segédtiszti beosztásban. A múzeum birtokában vannak a családtagok nyilatkozatai is. Ők semmit sem tudnak a Czigány professzor informátora által említett „kellemetlenségek"-ről. Még akkor is, ha — valamiféle vonatkozásokban — a katonai vezetésünk keze lett volna a kassai eseményekben, elképzelhetetlen, hogy erre a felettébb kockázatos, kényes és nehéz bombázófeladatra egy a bombavetés technikájában soha ki nem képzett, tehát ilyen értelemben gyakorlatlan vadászrepülőt választottak volna ki, mint a kötelék parancsnokát, aki ráadásul még labilis egészségi állapotban is volt. Nem lett volna a honvéd légierőknek más rátermett bombázópilótája?

Mind Gyiressy ezredes, mind Csekme Béla közvetlen bajtársai Csekme Béla jelleme alapján is elképzelhetetlennek mondották, hogy Csekme egy ilyen feladatot (egy különös becsben tartott történelmi magyar városon bombákkal rajtaütni . . .) valaha is elvállalt volna. Ezt a körülményt a német monográfiám kiemelte és ezért otthonról részben gúnyos, részben mérges bírálatok értek. Az úgynevezett „tiszti becsület", amelyre az egykori királyi honvédség tisztjeit — gyakran gyermekkoruktól nevelték —, a „kassai provokáció" hazai szerkesztői és történészei számára imaginárius és irracionális fogalom, amellyel nem tudnak mit kezdeni.[11]

Még egy lényeges szempont, amelyre a német monográfia 80. oldala már nyomatékkal rámutatott: A kassai bombázás, mint feladat, legalább (!!) kilenc főnyi hajózószemélyzet és valószínűleg tucatnyi földi beosztott tényleges közreműködését kívánta volna. Elképzelhetetlen, hogy ez a vállalkozás a kicsiny honvéd légierőben, ahol mindenki, mindenkiről mindent tudott, titokban maradhatott volna. Az egykori légierő tagjai közül nagy számban élnek nyugaton, ahol semmi sem kényszeríti őket arra, hogy véka alá rejtsék ismereteiket.

A „Csekmek-Csekme legenda" vizsgálata valóban némileg idejétmúlt. Semmi esetre sem időszerű kérdése a „casus belli" problémának, de az előbbiekben végrehajtott analízis példát szolgáltathat arra, hogy a kassai események igen sok ma még homályos részletét aprólékos utánjárással fel lehet deríteni.

Igen sajnálatos, hogy ennek az (elfogulatlan) utánjárásnak otthon az ismert „tabuk" állják útját . . .

MEGJEGYZÉSEK ÉS MAGYARÁZATOK A XV. FEJEZETHEZ

1. „Cs—VIII" és „M—78". Balogh István a legutóbbi háború alatt plébános volt Szeged egyik kerületében. A zsidóüldözések leghevesebb időszakában elismerésre méltó bátorsággal védte-segítette a nyilasok áldozatait. Valószínűleg az ezzel járó kockázatai jutalmául kapta Bárczy István miniszterelnökségi államtitkárságát. Nem annyira politikai szereplésével mint inkább magánéletével tűnt fel. Érdeklődése a budapesti éjszakai élet iránt sok gondot okozott egyházi hatóságának. 1976-ban hunyt el.

2. „A Bárdossy-per" Budapest, Híradó Könyvtár, 1945. 15—16. oldal.

3. Az előbbi kiadás 32. oldalán.

4. Nagyrévi Neppel György igyekezett Tarnay István személyének és sorsának utánajárni. A rendelkezésemre bocsátott kapcsolatos feljegyzéseiben („L—III. 328") ez áll: „ . . . A Hírünk a Világban című Washington-i lap 1955 január-áprilisi számában Teleki Géza ír a Budapestről Moszkvába érkezett fegyverszüneti bizottságnak (Moszkvában) okt. 12-én rendelkezésére bocsátott Tarnay István külügyminiszteri titkárról. Tarnay Bukarestben, mint az ottani követség titkára került szovjet kézre és okt. 12-ig a Ljubjankában volt fogva. Tarnay további sorsáról nincsen feljegyzés.

5. Ezt a szöveget teljesen megbízható hazai forrásból kaptam, de ezt a szöveget közli Karsai Elek „Ítél a nép" című munkája is.

6. „L—IV. 481" és „L—V. 701"

7. Cs—VII" és „M—79". A felettébb érdekes egyéb részleteket tartalmazó levelet a jelenleg Pozsonyban élő írójára való tekintettel még kivonatosan sem kívánom közölni.

8. A levél küldőjéhez több kiegészítő kérdést tettem fel, de ezekre nem kaptam választ. 1982-ben, kerülő utakon tudatta, hogy a velem való levélváltás számára kellemetlen következményekkel járt.

9. „Cs—V" és „M—81"

10. „Cs—V"

11. Gosztonyi Péter berni történész, éppen a „kassai provokáció"-val kapcsolatosan ismételten hangsúlyozta, hogy az egykori királyi honvédség tisztikarának eszmei normáit a hazai történészeknek is indokolt lenne mint reális tényezőt számításba venni.

XVI. A KORMÁNYZÓI EMLÉKIRATOK ÉS SZENT-IVÁNYI DOMOKOS „VISSZAEMLÉKEZÉSEI"

A fenti cím sorrendjétől eltérően több szempontból célszerű az ismertetést Szent-Iványi (a továbbiakban „SzI") kéziratainak kezdeni. Az egykori kormányzó emlékiratának a kassai eseményekkel foglalkozó része ugyanis maradéktalanul Bárczy István egykori miniszterelnökségi államtitkár közléseire támaszkodik. Bárczy személyét, közléseinek természetét viszont nem világíthatják meg jobban más források, mint SzI kéziratai, pontosabban e kéziratok kapcsán velem leveleiben közölt felvilágosításai.

A „kassai provokáció"-val foglalkozó hazai prominens történészek (pl. Ránki György, Kun József) ismételten utalnak az Országos Levéltárban elfekvő SzI-kéziratokra, mint a „német-magyar katonai cinkosság" bizonyítékaira, anélkül, hogy SzI konkrét közléseit említenék. Hasonlóan járnak el, mint az ún. „Krudy visszaemlékezések"-kel. Amíg azonban ez utóbbinak se híre, se hamva, sőt maga Krudy szenvedélyesen cáfolta, hogy ilyen „visszaemlékezéseket" valaha írt volna, (lásd a XIV. fejezetet) a SzI-kéziratokat valóságnak kell tekintenünk, még akkor is, ha e kéziratok egy részének holléte egyelőre kifürkészhetetlen.

1976 elején sikerült Nagyrévi Neppel György segítségével hozzájutnom az Országos Levéltárban őrzött kézirat[1] azon két oldalának (656—657.) fénymásolatához, amelyek a „casus belli" kérdésével, illetve a kassai eseményekkel foglalkoznak. A szöveg német fordítását — a hozzáfűzött észrevételekkel együtt — a német monográfiám 209—217. oldalai már tartalmazták. Ez a fejezet a következőkben ugyancsak ismerteti a lényeget. Ez, egy mondatba foglalva így hangzik: SzI fenntartás nélkül a német és magyar vezérkarok közös kalandjának mondja a kassai támadást. Ezen közlései fontosságát még tetézi az a körülmény, hogy a megállapítás az akkori rendszer egyik olyan magasrangú személye részéről hangzott el, aki éppen rendkívüli hivatali állásánál, illetve különleges megbízatásánál fogva a történések hátteréről és az események mozgató erőiről a legjobban tájékozott kellett volna legyen. Egyoldalú eljárás lenne tehát, ha ez a dokumentáció, amely olyan kimerítően tárgyalta a „német-magyar katonai összeesküvést" valló hazai történelmi tanulmányokat és az

ilyen szellemű sajtóvisszhangot, kitérne SzI kéziratainak létezése elől.

Miután Tamás András könyvében[2] SzI-ről ez áll: „Ügyködésében olyan teljhatalmat kapott, hogy ő lett az országban a legbennfentesebb propagandatényező" és megtudtam, hogy SzI az NSZK-ban (Konstanzban) él[3] 1976. november 17-én levélben fordultam hozzá. SzI postafordultával és igen készségesen válaszolt.[4] Amit e dokumentáció SzI személyéről és tevékenységéről közöl, az vagy a leveleiből, vagy a leveleihez mellékelt tanulmányaiból vett szó szerinti idézet, vagy közléseinek értelmileg hű összevonása. Lássuk hát elsőnek dióhéjban, hogy mit mond SzI önmagáról.[5]

1898-ban született. Erdélyi családját a honfoglaló Kabar-törzsből, illetve Kaplony vezértől származtatja. Budapesten 1916 és 24 között szerzett jogi doktorátust majd még három egyetemen záródiplomát. 1925-ben a párizsi Sorbonne-on nyer doktorátust gazdasági és politikai földrajzból, közben, 1924-ben a párizsi olimpiai játékokon, mint a francia (?) olimpiai bizottság tagja vesz részt. 1925-ben a bécsi egyetemen, 1927—28-ban négy különböző US egyetemen végez tanulmányokat.[6] 1925-ben lép a külügyminisztérium szolgálatába. 1939-ig részben külföldön (követségeinken és konzulátusainkon), részben a minisztériumban teljesített szolgálatot. 1977. március 10-i levelének 4—5. oldalain szó szerint ez áll:

„Engem azután áthelyeztek Berlinbe köv.tan.-nak (1938-ban B.J.), ahol Sztójay alatt szolgáltam egy ideig, de visszarendeltek Pestre és megbíztak a miniszterelnökségen egy új osztály, a „ME—IV" megszervezésével és irányításával. Ezen új szervről a min. elnök a Parlament két házában be is számolt. (Lásd az „Országgyűlési Naplót" és a „Hivatalos Lapot" 1939 júniusában) . . . a kormány száz százalékig megbízott bennem és nagy súlyt helyezett arra, hogy munkám sikere érdekében kitűnően legyek mindenről tájékozott. (Egyes külföldi források, így az oroszok is, engem mint a magyar „Intelligence Service" fejét tüntettek fel, ami természetesen nem felel meg a valóságnak, mások pedig a „Teleki Privat Cabinet" főnökeként szerepeltettek.) . . .

Mindennek a folytatása az lett, hogy a kormány és Werth utasítására megjelentek nálam dr. Fábry Dániel tbk. a „Legfelső Honvédelmi Tanács" vezértitkára, Újszászy István ezredes a vk. hírszerző osztálya éléről (SzI egy tucat további vezető állásban lévő személyt sorol fel . . . B.J.). A nálam külön-külön megjelent személyek előadták, hogy miniszterüktől, illetve a vezérkar főnökétől utasítást

kaptak arra, hogy velem a személyes érintkezés, illetve a tájékoztatásom körülményeit megbeszéljék . . .

. . . a 2. vkf. osztály részéről a hozzám beosztott (sic!) vk. tisztek közül Padányi Jenőt tartottam a legtehetségesebbnek és legönzetlenebbnek . . . A dechiffrirozó osztállyal az érintkezés különleges volt . . . az európai nyelvű számjeltáviratokat egy-két nappal a keltezésük után már olvastam . . . Valamennyi követ jelentése is befutott hozzám . . . a Werth elnöklete alatt megtartott kat. attachéi értekezleteken személyesen vettem részt . . ."

Ha ez így volt, akkor az ország legfelső igazgatásában aligha lehetett volna tájékozottabb személy, mint SzI!!![7] Levelét azért idéztem ilyen részletesen, mert kéziratának a kassai eseményekkel kapcsolatos közlései nem tükrözik ezt a tájékozottságot. Erről nem lesz nehéz meggyőződni.

SzI a vázolt különleges helyzetében szerzett ismereteit 1940 és 1975 között 12 vastag kötetben, összesen 4300 gépelt oldal terjedelemben (közel 1000 okmány és egyéb melléklettel . . .) foglalta össze. Ez a 12 kötet, tartalmuk szerint öt „MS"-sel jelölt[8] témacsoportból áll. Az MS—I jelű magyar az MS—II-től az MS—V-ig angol nyelvűek. A 34. sz. tanulmánya szerint ezek az egyes kéziratcsoportok témái:

MS—I. A Trianon-i Magyarország külpolitikája 1918—1945. 1000 oldal.

MS—II. The Hungarian independent movement 1936—1946. 600 oldal.

MS—III. Policy of the great Powers in East-Central-Europe, Part I French policy in Hungary 1270—1946. 500 old.

(Az MS—IV-et a felsorolás kifelejtette . . .)

MS—V. Reminicensis and reflexions 1945—1975. 1300 oldal.[9]

A 34. sz. (magyar nyelvű) 1976. szept. 15. keltezésű tanulmánya 1. oldalán — nem nagyon szerényen — magáról ezeket írja (harmadik személyben):

„A kéziratok szerzőjének nagy előnye abban áll, hogy amíg egyrészt minden fontos határozatnál jelen volt, politikai felelősség rajta nem nyugszik, mert nem ő volt a döntést meghozó személy, hanem az államfő, a miniszter, stb. Így a szerző egyrészt mindent látott, hallott és feldolgozott, mégis objektív tud maradni, mert nem kell magát igazolnia . . . Még egy különleges értéke van az öt kéziratnak: a második világháborúban, Budapest 1944—45. évi ostroma alatt és az 1956. évi események folytán . . . a titkos levéltári anyag jórészt

megsemmisült. A szerző viszont a levéltárak ezen titkos okiratanyagát 1941—45 között dolgozta fel és így a megsemmisült okiratokat is mind lemásoltatta és kéziratban azokat feldolgozta."

A kézirat sorsáról ezt közli leveleiben:

Mindegyik MS négy példányban készült. Az MS—I-et 1945 novemberében, tehát még a letartóztatása előtt befejezte és két példányt sikerült nyugatra juttatnia. SzI szerint az otthon maradt két példány egyike (égési sérülésekkel) az Országos Levéltárban, egyik pedig a Ráday levéltárban található. A többi kéziratainak zömét sikerült diplomaták segítségével idejében külföldre juttatnia, vagy azok — kis részben — itt nyugaton készültek. A leveleiből az tűnik ki, hogy az anyagot értékesíteni kívánta, de ez a terve nem sikerült.[10] Az írásokat három különböző városban, egyenként három példányban azzal helyezte el, hogy azokat csak 25 évvel a halála után lehet publikálni. (Ez bizonyos értelemben ellentétben áll értékesítési próbálkozásaival, B.J.) Még ő is csak nehezen tud a papírokhoz hozzáférni, ha valamit betekinteni kíván, mondotta egyik telefonbeszélgetése alkalmából 1977 nyarán.[11] Tudtommal 1980 elején hunyt el.

Ezek után ideje, hogy szemügyre vegyük azt, amit „a mindenkinél tájékozottabb hivatalos személy" az MS—I írásaiban a „casus belli" hátteréről közöl.[12] Indokolt a 656. oldal 1. bekezdését szó szerint idézni . . .

„ . . . A magyar résztvétel 1941 nyarán tehát csak szimbólikus és arra csupán Románia, Szlovákia és Finnország után kerül sor. Ezen túlmenően az Oroszország elleni háborúba való belépést belpolitikai okok is meghatározták. Fentebb ismertettük a magyar területen kifejtett német propagandát, amely a magyar kormánynak már 1937 óta komoly nehézséget okozott. Ha ehhez hozzávesszük a bolsevizmustól való félelemből származó erős magyar szovjetellenes hangulatot és a német haderő bámulatától eltelt magyar tisztikar háborús kedvét, meg kell értsük, hogy a kormány, a rend teljes felbomlásának elkerülése végett, kelletlenül bár, mégis kénytelen volt (sic!) az orosz háborúba belépni . . ."

Nehéz lenne SzI ezen érveléseivel szembeszállni. Annál könnyebb lesz a következőkben a „mindenről tájékozott" SzI kézirata érveinek tarthatatlanságát kimutatni.

SzI szerint *„a kassai bombatámadás előzetes német-magyar vezérkari megállapodás alapján történt."*[13] Ezt SzI a 657. oldal 4. bekezdésében Paulus vezértábornagynak a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék előtt (SzI szerint) tett (de valójában soha el nem hang-

zott...) vallomásával véli bizonyítani. SzI szerint a megállapodást 1940 őszén egy Németországban járt magyar tábornok a kormány és az államfő háta mögött kötötte. (A tábornokot nem nevezi meg.) Ezt megelőzően SzI Krudy Ádám állítólagos megfigyeléseivel, valamint az állítólagos Krudy-Bárdossy üzenetváltással érvel. A kézirat szerint — amely nem említi Krudy felszállási és üldözési meséjét — Krudy a látcsövével (!) és a földről állapította meg, hogy a bombázó kötelék négy „német gyártmányú és német jelzésű (sic!) hadigépből" állott.[14] Krudy még a támadás délutánján (!!) értesült a minisztertanács döntéséről. Mivel, SzI szerint, Krudy a Bukarestben folytatott katonai tárgyalásai folyamán (!!) megismerkedett Bárdossyval, az akkori bukaresti követtel, levélben közölte a miniszterelnökkel észrevételeit. SzI azt írja, hogy Bárdossy két hét múlva válaszolt Krudynak, eltanácsolva őt attól, hogy a kérdést tovább „feszegesse". A kézirat 657. oldala igazoltnak veszi, hogy a támadás napján (tehát a minisztertanácson B.J.) Bárdossy még nem tudott a támadók német voltáról és csak a „rákövetkező napok valamelyikén" foghatott gyanút (Krudy leveléből? B.J.). Ekkor azonban már a kocka el volt vetve.

A kézirat szóban forgó oldalának záró soraiban SzI ismét hangsúlyozza, hogy „a magyar vezérkar elsősorban felelős Magyarországnak a második világháborúba való sodródásáért."

Az MS—I előbbiekben tárgyalt két oldalának tisztázásáért SzI-vel folytatott terjedelmes levelezésemet az e fejezet 4. megjegyzése említi. Én összesen hat levélben közöltem észrevételeimet SzI szerintem téves közléseire és tettem fel újabb és újabb kérdéseimet. SzI a tíz, zömben igen terjedelmes leveleinek csak kis részében válaszolt konkrét kérdéseimre. Amint érveimre nem tudott megfelelően válaszolni, vagy a kérdések számára kellemetlenek voltak, kitért a válasz elől és azokat bő lére eresztett világpolitikai fejtegetésekkel helyettesítette. Tájékoztatásul megküldöttem neki a munkában lévő német monográfiám kéziratának azon részeit, amelyek az MS—I előbb tárgyalt két oldalának állításaival foglalkoztak. Ő ezek erős megváltoztatását, lényeges részek törlését szorgalmazta. Kifogást emelt az ellen, hogy levelezése egyes részeit még az ő életében publikáljam. E kívánságának eleget tettem és ezeket a részeket ezen dokumentáció pótolja. Miután kívánságai egy részét nem voltam hajlandó, illetve a monográfia kára nélkül nem tudtam volna teljesíteni, iratváltásunk 1977 augusztusában megszakadt.

Levelezésünk folyamán a következő témák tisztázására törekedtem:

Kéziratának Krudy Ádámra vonatkozó részei.

A Krudy-Bárdossy üzenetváltás.

Az állítólagos 1940. évi őszi, Berlin melletti vezérkari megállapodás.

Bárczy államtitkár szerepe, ellentmondásai, szavahihetősége.

A Kristóffy-féle számjeltávirat, Molotov üzenetével.

Az első, 1976. november 17-i levelemben a Krudyra vonatkozó forrásait kérdeztem. A minisztertanácsi jegyzőkönyvre, de elsősorban (rokona) Bárczy államtitkár szóbeli és írásbeli közléseire, valamint fivére, úgyszintén unokanővére Bárdossyné (a miniszterelnök felesége) bizalmas, családi jellegű[15] közléseire hivatkozott.[16] A minisztertanácsi jegyzőkönyvnek természetesen semmi köze a Krudy meséhez s azt SzI csak azért említette, mert Bárczy István volt a jegyzőkönyvvezető. A levélváltás folyamán ugyanis hamar kitűnt, hogy SzI főinformátora ezen a téren Bárczy István volt, de kézenfekvő lett az is, hogy az államtitkár közléseit légből kapottnak kell tekinteni. SzI levelei szerint Bárczy nemcsak szóbelileg tájékoztatta SzI-t, de átadta vonatkozó feljegyzéseit is. SzI megígérte, hogy ez utóbbiakat betekintésre rendelkezésemre bocsátja, de erre — többszöri kérésem ellenére — sohasem került sor.[17]

SzI levélbeli értesítéseiből ezeket lehet megállapítani:

Bárczy, a miniszterelnökségen, négyszemközt hosszan beszélgetett Krudyval. Ezt a beszélgetést Bárczy feljegyezte. Bárczytól, illetve a feljegyzéséből „tudja" SzI azt is, hogy Krudy a Bárdossy-perben, a bíróság előtti (!!) megkérdezése alkalmából, részletesen elmondta kassai élményeit, megállapításait. Bárczy olvasta volna nemcsak Krudy Bárdossyhoz írt levelét, de Bárdossy válaszát is. Feljegyzése mindkét írást ismerteti. SzI fivére „törv. bíró, tiszti arany-vitézségi-érmes tart. huszár főhadnagy" Krudy jóbarátja volt. A kettő bizalmas beszélgetései után a fivér teljesen a Bárczy-feljegyzésekkel egyezően referált volna SzI-nek.

Ezután megírtam SzI-nek azt, amit Krudyval kapcsolatosan mint bizonyosságot lehet tekinteni.

Hogyan hihette ő, a diplomata, kérdeztem SzI-tól, hogy Krudy, a viszonylag alacsony rangú csapattiszt, Bukarestben „katonai természetű tárgyalásokat" folytathatott volna? Megküldöttem neki Héderváry beszámolóját a Krudyval a pesti Gellért-szálló teraszán folytatott beszélgetésről, a Krudyhoz intézett levelem másolatát, valamint

a monográfiám kéziratának azt a részét, amely kimutatja a Krudy-mesék valóságtartalmát. Bebizonyítottam, hogy Krudy neve szóba sem került a Bárdossy-perben, tehát Bárczy közlése légből kapott. Ezekre a közlésekre egyáltalán nem reagált. A témára csak annyiban tért vissza, hogy — velem ellentétben — továbbra is a Bárczy-feljegyzéseket tartja, minden más változattal szemben, történelmi tényeknek.

Megírtam SzI-nek, hogy 1940 őszén Berlin mellett történt állítólagos „vezérkari megállapodás"-ra ő azokból a Zossen-i tárgyalásokból következtethetett, amelyeket a honvédség magasrangú képviselői[18] folytattak a honvédség számára az átszervezés és korszerűsítés folytán szükséges anyagszállításokról. Zossen az OKH (a szárazföldi haderő, a hadsereg — „Heer"-főparancsnoksága) főhadiszállása volt. Halder vezérezredes, az OKH feje 1940 decemberi naplófeljegyzése szerint a honvédség a „Barbarossa" hadműveleteknél egyelőre nem jut szerephez. Hitler 1940 őszén még nem döntött a tervezett hadjárat fontos részleteiről. Elképzelhetetlen, hogy ebben az időben és ilyen körülmények között a honvédség egy tábornoka, felhatalmazás nélkül, „a kormány és az államfője háta mögött", az OKH-val egy olyan kockázatos kalandban állapodhatott volna meg, mint amilyen a kassai bombázás vállalkozása lett volna. Ilyen komolytalanságra (politikailag értéktelen megállapodásra . . .) a németek nem lettek volna kaphatók. Közöltem SzI-val Paulus vezértábornagy kijelentéseit a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék előtt. Mire alapozta és fenntartja-e az MS—I 656. oldalán közölteket, kérdeztem. Erre a kérdésemre sem reagált. A témára (ti. a kassai támadást előkészítő német-magyar vélt megállapodásra . . .) későbbi leveleiben egyetlen szóval vagy utalással sem tért többé vissza.

Az éremnek — bizonyos értelemben — van másik oldala is. SzI a szóban forgó leveleiben három alkalommal is hangsúlyozta, hogy bár Bárdossyt és Werthet politikai és történelmi értelemben teljes mértékben felelősnek tartja nemzeti szerencsétlenségünkért és ezért sorsukat megérdemeltnek, pillanatnyilag sem kételkedik emberi tisztességükben és a magyarságot szolgáló jószándékaikban. Az ő sorsuk, így írta 1976. december 28-i levelében, a „játszmavesztes politikusok" sorsa.

Az e fejezetben előadottak alapján kétségtelen, hogy potenciális hivatali lehetőségei révén hazánkban kevesen lehettek az eseményekről és az események hátteréről, mozgató rúgóiról alaposabban tájékozottak, mint SzI. Ugyanekkor, mint alig magyarázható paradoxont

kell megállapítani, hogy az MS—I jelzésű kéziratának előbb tárgyalt oldalai példátlan tájékozatlanságot, sőt naivságot bizonyítanak. SzI a történészt is meggyőző tényeket gyakran családi fecsegésekkel helyettesíti. Ilyen-e kéziratának többi közel négyezer oldala is? Ezt a kérdést SzI-nek is feltettem, ami valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy SzI megneheztelve megszakítsa a velem való érintkezést.

Az SzI kéziratok kétoldalnyi töredékét és az azok körüli levelezést csak azért érdemesítettem hisztográfiai értéküket jóval meghaladó vizsgálatra, mert bizonyítékai annak, hogy a „kassai provokáció" hidrája ellen milyen különböző síkokon kell hadakozni.[19]

A terjedelmes SzI-levelezésben említés történt két olyan mozzanatról is, amelyek figyelemreméltó tartozékai lehetnek — amennyiben helytállóak — a „casus belli" szindromnak.

SzI 1976. november 20-i levelében idéz Bárczy feljegyzéseiből. Bárczy, részben a kormányzó, részben Gerlóczy szárnysegéd közlései alapján ezeket rögzítette volna.

„Werth és Bartha a minisztertanács után kirohantak Kenderesre. Horthy falusi otthonának teraszán fogadta a két katonát. ‚Remélem itt maradtok vacsorára?' A két katona szabadkozott. Ma este először lesz elsötétítés és így csak úgy fogadhatják el a meghívást, ha a vacsora után mindjárt távozhatnak. Így is történt. Közel két óráig tanácskozott a kormányzó a honvédelmi miniszterrel és a vezérkar főnökével. A vacsorán a kormányzó felesége, a honvédség e két vezetője és Gerlóczy Gábor huszárezredes, a kormányzó szárnysegéde vettek részt. A vendégek távozása után a kormányzó igen nyomott hangulatban volt. ‚Te Miklós' szólt hozzá a felesége ‚nekem nem tetszik. Mit keresett itt nálad ilyen sokáig ez a két katona? Csak nem akarnak téged háborúba kényszeríteni, hiszen ez borzasztó volna.' ‚Nyakamra tették a kést. Azzal fenyegettek, ha most nem vesz részt a honvédség a németek oldalán a háborúban ez könnyen forradalmat válthat ki a honvédség tisztikaránál. A honvédség becsülete követeli, hogy a támadásra azonnal reagáljunk' "[119]

SzI ezt az elbeszélését Bárczy feljegyzései nyomán közölte, de alaposabb vizsgálata után a közlés hitelességében kételkedni kell. Méghozzá több okból.

A Bárczy-féle feljegyzés ellen szól elsősorban az időbeli számvetés. A miniszter és a vezérkari főnök aligha indulhattak 14 óra előtt Kenderesre, inkább később. Az akkori útviszonyok mellett a Budapest-Kenderes-i utat nem lehetett gépkocsival három óránál rövidebb idő alatt befutni. Visszafelé ugyanennyi lett volna az időszük-

séglet. Ha ehhez még hozzászámítjuk az államfőnél való referálást és az azt követő vacsora legalább két óra időtartamát, közel nyolc órát kapunk. A két magasrangú katona tehát eleve nem érkezhetett volna vissza Budapestre a besötétedés előtt. Inkább éjfél körül.

Még valószínűtlenebbé teszi SzI, illetve Bárczy elbeszélését az a tény, hogy mind a honvédelmi miniszter, mind a vezérkar főnöke részt vettek a hozzávetőleg 16 órakor kezdődő végzetes minisztertanácson. Sáska Elemér alez., a vk. 1. oszt. akkori vezetője, a hozzám intézett és a függelék XXIII. jelzésű mellékletei között található levele fakszimiléje szerint Werth a minisztertanácsot követően még tájékoztató megbeszélést tartott a közvetlen munkatársaival. Mikor került volna akkor a Kenderes-i útra sor?

Hitelt érdemlő értesülésem szerint a kérdéses napon a kormányzó egyébként sem tartózkodott Kenderesen, hanem a Várban. Hiszen Bárdossy a minisztertanácsot követően személyesen referált neki. Vagy nem?

Még jelentősebb volt közlése 1977. március 25-i levele 6. oldalán. Ezeket írja:

„Kristóffy moszkvai jelentése eltűnt, de kétségtelen, hogy Bárdossy megkapta, nem is tagadta soha. Ahogy megírtam Neked, jogom volt bárkit kihallgatni a háborús bűnösség kérdésével kapcsolatban. (Ennek a munkának semmi köze sem volt az ME—IV, illetve a ‚Különleges Iroda' működéséhez, illetékességéhez; ez három különféle célú munkakör volt, mind a hármat én vezettem). Így Kristóffy Moszkvából Budapestre való visszatérte után — kérésemre — felkeresett s nekem mindent részletesen elmondott, amit le is írtam. Ő június 26. előtt Molotovval hosszú megbeszélést folytatott, amelyben a szovjet kormány üzenetet is küldött a magyar kormányhoz. Miután ez a hosszú számjelüzenet — bár azt Bárdossy kézhez vette — a titkos irattárban nem volt meg, azt Kristóffy nekem, ott a külügyminisztériumban, újra leírta. Egy óráig ült nálam és végleges formába öntötte a szöveget. Így került ez az *egyetlen* hiteles szöveg a birtokomba."

SzI kilátásba helyezte, hogy Kristóffy szövegét — betekintésre — rendelkezésemre bocsátja, de ez nem történt meg.

Csak mint „bon mot"-t említem SzI egyik megjegyzését ugyanezen levél 5. oldalán a „Miért tettem Veled szemben kivételt . . ." kezdetű bekezdés végén:

„ . . . három foglalkozás az, ami az embert elkapatja, beképzeltté

és fölényessé tesz: egyetemi tanár, diplomata és vezérkari tiszt." SzI tudvalevően maga is diplomata volt.

☆

A következőkben a kormányzói emlékiratok azon részeit veszem sorra, amelyeket a német monográfiám is említ.[20]

A „kassai provokáció" hazai tárgyalásánál legtöbbször a kormányzó azon szövegét idézik, amely Krudy megfigyeléseire vonatkozik és amelyben Horthy — Bárczy felvilágosítása alapján — lényegében elfogadja Krudy (a bombázók német voltára vonatkozó) közléseit.

A kormányzó, Bárczy államtitkár tájékoztatására hivatkozva, Krudyt mint ezredest említi, Bárczy nyomán utal az (állítólagos) Bárdossy-Krudy üzenetváltásra, valamint Krudy (ugyancsak állítólagos) eskü alatti tanúvallomására a Népbíróság előtt.[21]

A kormányzói emlékirat 1944-ben jelöli meg a Bárczy közlések évét, ami valószínűleg téves. A „Schweizer Illustrierten Zeitung" 1946. szeptember 25-i száma ugyanis beszámol egy Horthyval folytatott beszélgetésről. Ebben a kormányzó, a kassai támadás kapcsán, még egészen világosan „oroszokról" és „orosz bombákról" beszél.[22] Az emlékiratai idézett részében viszont alig hagy kétséget aziránt, hogy most már a németeket tartja a tetteseknek. Kézenfekvő, hogy az időközben tudomására jutott Bárczy-közlések nyomán változtatta meg véleményét. Bárczy félrevezető adatait (Krudy ezredesi rendfokozata, a Népbíróság előtti, eskü alatti tanúvallomása stb), annál inkább fejcsóválva kell fogadnunk, mert SzI előbb ismertetett közléseiből következtetve Bárczy jól ismerte Krudyt, vele (még 1944 előtt) hosszan megtárgyalta az eseményeket, tehát tudnia kellett Krudy helyes rendfokozatát. (Valószínű, hogy a kormányzóhoz, Estorilba juttatott közlései vagy feljegyzései már Krudy — 1946 után történő — alezredesi előléptetését követően készültek. Az alezredes-ezredesi rangcsere így már könnyebben érthető . . .) Az is kétségtelen, hogy Bárczy — miután a népügyész őt a Bárdossy-per folyamán ismételten kihallgatta[23] — jól tudhatta, hogy Krudynak a perhez semmi köze sincsen.

A megtévesztő Bárczy közlések negatív hatását bizonyítja az is, hogy a legtöbbször hivatkozott külföldi tanulmányokat (pl. Macartney, Hillgruber[24]) kimutathatóan — és tévesen — befolyásolták a kormányzói kéziratban foglaltak.

Miután a „kassai provokáció" szóvívői gyakran idézik a kor-

mányzói kéziratok egyes részeit, szólanunk kell azok keletkezéséről is.

A függelék XVI. 1. sz. melléklete mutatja Otto Erdmannsdorf egykori budapesti német követ hozzám intézett 1976. november 19-i keltezésű levelének másolatát.[25] E levélben Erdmannsdorf tiltakozik az ellen, miszerint ő azt mondotta volna, hogy a Moszkvával való diplomáciai viszony megszakítása a „legkevesebb", amit a magyar kormány az adott esetben (ti. a Szovjetunió elleni német támadás megindulását követően . . .) tehet. A kormányzó — Erdmannsdorf szerint — szabadkozott. Arra hivatkozott, hogy emlékiratai megszövegezésénél semmiféle feljegyzés sem állott rendelkezésére.[26]

Elterjedt nézet, hogy az emlékiratokat nagyrészben családtagok — elsősorban a kormányzó menye, a kormányzóhelyettes özvegye — fogalmazták.[27] Bár a szövegezők legjobb szándékát s igyekezetét aligha lehet kétségbe vonni, ezt a körülményt, ha megfelel a valóságnak, az emlékiratok értelmezésénél mégis mérlegelni kell.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XVI. FEJEZETHEZ

1. Az Országos Levéltárban „U.63. kül.pol. (Szent-Iványi)" megjelölés alatt.

2. Tamás András: „Délkelet-Európa a diplomáciai törekvések sodrában. I. 1934–1942", Északi Fény, Montreal 1961. Tamás a háború idején külügyminiszteri szolgálatában állott és utoljára Lisszabonban volt titkos küldetésben.

3. A felvilágosítást Hennyey Gusztávtól (a volt külügyminisztertől) és Gosztonyi Pétertől kaptam.

4. A válasz kelte 1976. november 20. 1977. augusztus 14-ig összesen tíz, részben igen terjedelmes levelet kaptam SzI-tól. 1977. március 25-i írása például 8 oldalon kb. 6000 szóból állt. (A német monográfia 211. oldalán a 198. lábjegyzet azért utal csak három levélre, mert csupán ezek azok, amelyek konkrét választ tartalmaznak az általam feltett kérdésekre.) E leveleken kívül három terjedelmes (részben magyar, részben német) tanulmányában részletes életrajzát és kéziratai felépítését közölte velem. Valamennyi írása a „Cs–X"-ben.

5. 1977. március 10-i levele 4. oldalán, úgyszintén a 28. sz. (német) tanulmányában, valamint a 29. sz. tanulmánya 6–7. oldalain. Tamás András, az előbbi 2. alatt említett könyvében, azonosan mutatja be SzI-t.

6. A nehezen magyarázható időbeli „ütközésekre" (ellentmondásokra) SzI nem ad magyarázatot. Sok egyéb közlése is tisztázást kívánna. Igen figyelemre méltó Nagyrévi-Neppel György (birtokomban lévő) 1979. november 5-i keltezésű kiértékelése SzI 28. sz. és 29. sz. tanulmányairól. Rámutat azokra a forráskritikai szempontokra, amelyeket SzI — szerénynek aligha nevezhető — közléseinél alkalmazni kell. (Ugyancsak „Cs–X"-ben.)

7. Az előbbi 6. jegyzettel ellentétben kétségtelen, hogy SzI a leveleiben számos

olyan (nagyrészt személyi) aprólékos részletet említ, amelyek pontosan egyeznek az én ismereteimmel. Így a honvédségi személyekre, azok beosztására, hatásköreikre vonatkozó közlései meglepő emlékezőtehetséget bizonyítanak. Különösen meglepett, hogy saját — alig jelentős — munkaköröm néhány részletéről is helyesen tájékozott volt, pl. az óvóhely építés miniszteri biztosa kinevezése körüli tárcaközi vitáról a Legfelső Honvédelmi Tanács előtt, a HM és BM közötti hatásköri nézeteltérésekről a légo. szolgálatosok tekintetében stb.

8. Az „MS" kétségtelenül a „Manuscript – manuscript – manuscrit" általánosan használt rövidítése.

9. Mint nem lényeges, de mégis jellemző körülményt kell megemlíteni, hogy mind levelében, mind a tanulmányaiban (pl. a 34. számúban) az MS-ek megadott oldalszámai (azok összege) nem azonosak.

10. Így például keveselte az állítólag felajánlott ötvenezer dollárt.

11. Szent-Miklósy István („Columbia University, Institute on East-Central-Europe" New York), aki történelmi (diplomáciai) kutatásai révén SzI-vel közvetlen kapcsolatban állott, 1983-ban végzett európai útja során igyekezett a kéziratok hollétét kideríteni, de sikertelenül. SzI fiatal özvegye, aki a Rajna-vidékén él, szintén nem tudott (vagy akart?) felvilágosítást nyújtani. (Szent-Miklósy szóbeli közlései, illetve 1984. április 6-i levele. „L–XVII 3359")

12. A szóban forgó két gépírásos oldalról az Országos Levéltárban készült fénymásolat olyan gyenge minőségű, hogy arról már nem lehetett e dokumentáció számára újabb másolatot készíteni. (A szöveg szó szerinti német fordítása az ahhoz fűzött kommentárokkal együtt: „M–207–209")

13. Az idézőjelbe tett és kiemelt szöveg ilyen alakban, széljegyzetként jelent meg a kézirat 656. oldalán.

14. Nem nagyon valószínű, hogy Krudy, aki éppen kocsijába szállt, hogy ebédelni induljon, ezt nyakába akasztott távcsövével tette volna.

15. SzI leveleiből kitűnik, hogy nemcsak Bárdossyné, de Keresztes-Fischer Ferenc (belügyminiszter), Gömbös Gyula, Andorka Rezső (tábornok, ill. követ) feleségei is közeli rokonai voltak. Ez csak egy része befolyásos sógorságának, akik mind hozzájárultak volna értesülései kiegészítéséhez.

16. „M–214–215 (202–203 lábjegyzet)"

17. Legutoljára — 1977 húsvét táján — távbeszélőn abban állapodtunk meg, hogy Bárczy feljegyzéseit, valamint a Kristóffy-féle számjelsürgöny szövegét személyesen fogja betekintésre átadni, ha tervezett müncheni útja során személyesen találkozunk. Erre az útra nem került sor.

18. Ruszkiczay-Rüdiger altbn. a HM anyagi csoportfőnöke szűkebb törzsével, sőt néhány napig maga a honvédelmi miniszter is.

19. Egészen hasonló okból közlik a függelék XIV. 2. és 3. sz. mellékletei Krudy levelét, ill. a kézírás egy részének fakszimiléjét.

119. SzI ezen szövegét közli, betűről-betűre, Gosztonyi Péter is „Magyarország a második világháborúban" című riportgyűjteményében (Herp, München 1984) a 19. oldalon. Az egyezés egyszerű magyarázata ez: SzI leglényegesebb leveleinek másolatait megküldöttem — megőrzésre, illetve belátása szerinti felhasználásra — Gosztonyi Péternek, a berni SOEB-könyvtár vezetőjének, mint az általam ismert egyik legfontosabb nyugati magyar történelmi krónikásnak.

20. Az emlékiratok azonos értelmű szövegekkel magyar és német nyelven jelen-

tek meg. A magyar kiadás „Emlékirataim" c.-el 1953-ban Buenos Airesben, a német „Ein Leben für Ungarn" címmel Bonnban került kiadásra. A Krudyra vonatkozó közlések a magyar kiadás 225. és a német kiadás 236. oldalain találhatók.

21. Eltekintve számos hazai forrástól, elsősorban a kormányzói emlékiratokban foglaltak alapján véltem először magam is helytállónak Krudy esküvel megerősített tanúvallomását a Bárdossy-perben. (Az UL 1970. évi 5. számában.) Ezt a téves tájékozottságomat azután a müncheni „Nemzetőr" 1974 áprilisi számában, majd – igen kimerítően – a német monográfiámban helyesbítettem.

22. „M–84"

23. Bárczy neve, sorrendben, másodiknak szerepel a Bárdossy-per vádiratában az ügyész által megidézni kívánt tanúk névsorában. A vádirat igen kimerítően foglalkozik Bárczy – Bárdossyval felettébb rosszindulatú – közléseivel.

24. „Andreas Hillgruber: Deutschland und Ungarn 1933–44" Wehrwissenschaftliche Rundschau 1959. évi 11. szám.

25. A levelet részletesen idézik a német monográfiám 122–123. oldalai.

26. Horthy ugyanekkor megígérte – írja Erdmannsdorf – a tévedései helyreigazítását az emlékirat következő kiadásánál. Erre már nem került sor.

27. Így tájékoztatott Hennyey Gusztáv vezérezredes, egykori külügyminiszter, aki többször megfordult Estorilban és dr. Langsfeld Géza. Utóbbi 1944 előtt államtitkár volt Horthy kabinetirodájában. 1944 októbere után a németek felszólítására, ill. nyomására (előtte a Gestapo foglya volt) Szálasinál lett a kabinetiroda főnöke. Ezért Népbíróság elé állították, de – a még nem jogerős – elsőfokú (halálos!) ítélet után elhagyhatta az országot. Élete végéig a délsvédországi Ystad-ban lakott, de ugyancsak érintkezésben maradt Estoril-lal. Hozzászólásra megkapta az emlékiratok kéziratának néhány fejezetét is. Erről 1956 májusában, müncheni találkozásunk alkalmából tájékoztatott. Ezzel szemben, Ormay József közlése szerint a kormányzóhelyettes özvegye őt (Ormayt) úgy tájékoztatta, hogy apósa (tehát Horthy) maga szövegezte emlékiratait.

XVII. A SZLOVÁKOK (VÉLT) SZEREPÉNEK VIZSGÁLATA

A XI. fejezet kimerítően foglalkozott a hazai „Honvédelem" című folyóirat 1981 szeptember-októberi számaiban megjelent: „A honvéd vezérkar és a kassai casus belli" című tanulmánnyal. Ez utóbbi második része a „Studia Hungarica 16" német monográfiájának meglehetősen epés recenziója. Azóta megállapítható volt, hogy a „Honvédelem" cikkírója csak a monográfia számára találomra lefordított részeit ismeri, az ún. „szlovák változattal" foglalkozó IV. fejezetét egyáltalán nem. Erről ugyanis ezt írja:

„ . . . *Az egész szlovák változat egy dokumentum nélküli koncepció. Ma is azt a célt szolgálja, mint megjelenése idején: elterelni a figyelmet az igazi tettesekről . . .* "

A „Honvédelem" cikkírója bizonyosan úgy vélte, hogy olvasói, a Néphadsereg tisztjei, nem juthatnak az általa bemutatott monográfiához. Ezeknek tehát írhat, amit akar. Ha ugyanis hozzájuthatnának, azonnal megállapíthatnák a „Honvédelem" előbb idézett megállapításának két bökkenőjét:

Az első ez: A monográfia — hasonlóan az ebben a fejezetben foglaltakhoz — bőségesen „dokumentálta" a szlovákok feltételezett kassai szerepére vonatkozó véleményét.

A második még ennél is lényegesebb: A monográfia annál kevésbé kívánja a figyelmet valamiféle tettesekről „elterelni", mert a IV. fejezetének tanulsága éppen az, hogy sem az akkori szlovák Tisokormánynak, sem az egykori szlovák légierőnek, de még a Szovjetunióba disszidált cseh, vagy szlovák pilótáknak sem lehetett valami közük a június 26-i kassai bombatámadáshoz. Semmi esetre sem olyan, amelyet a mai ismereteink alapján hisztoriográfiai értékű bizonyítéknak fogadhatnánk el.

Éppen ezért a kassai eseményeket vizsgáló magyar (nyugati) kutatócsoportnak már két esztendeje az a „hivatalos" véleménye, hogy a szlovákok (bármit értsünk is e megjelölés alatt . . .) szerepét ki kell zárni a kassai eseményekből.

Ha majd megismertük a következőkben sorra vett részleteket, valószínűleg kétségesnek tűnhet, hogy ez a kutatásaink egyszerűsítése érdekében elhatározott „kizárás" a hisztoriográfiai normák alapján helyes volt-e? A probléma ugyanis távolról sem egyszerű. A bonyo-

lultsága még a legcélszerűbb tárgyalási sorrend választását is megnehezíti.

☆

A legegyszerűbb az ún. „hivatalos" szlovák vonallal kezdeni. Lehetett-e Tiso szlovák kormányának, vagy a szlovák légierőknek, mint olyannak, valami közük a kassai eseményekhez? Aligha.

A következő fejezetben majd sor kerül Rudolf Bamler keletnémet tábornok egy ismertetésére. Eszerint német repülők, a német katonai igazgatás alatt álló nyugatszlovákiai ún. „Schutzgebiet" *német* repülőtereiről indultak volna, Tiso elnök „engedélyével" (sic!), Kassa bombázására. Eltekintve azon körülmények hosszú sorától, amelyek eleve hitelét veszik Bamler közléseinek, még Bamler szerint is Tiso csak „beleegyezését" adta volna egy minden részletében német vállalkozáshoz, amely éppen ezért semmiképpen sem lenne „szlovák"-nak nevezhető. Még akkor sem, ha igaz lenne.

Tisónak ugyanis semmi beleszólása sem volt abba, hogy a német fegyveres erő mit tesz a Vágtól nyugatra fekvő szlovák térségben. A német légierőnek semmi szüksége sem lett volna Tiso valamiféle beleegyezésére.[1]

Tisónak és kormányának semmiképpen sem lett volna érdeke — ellentétben pl. Antonescuval — a magyarokat mintegy „beugratni" Hitler háborújába. Tisóék éppen azért siettek — egy nappal a kassai események előtt — fegyveresen csatlakozni a Barbarossa-hadműveletekhez, hogy a bécsi döntés revíziójában reménykedve „jó pontokat" szerezzenek, a magyarokkal szemben, Hitlernél. A honvédség ezt a számítást húzta keresztül, amikor éppen a kassai támadás nyomán, megindult a Szovjetunió ellen. A *hivatalos* Szlovákia valamiféle kassai szerepét tehát megnyugtatóan kizárhatjuk.

Ilyen értelmű, bár valamivel bonyolultabb lesz a kép, ha a szlovák légierőt, annak hadrendi állapotát és belső helyzetét vesszük szemügyre.

Hitler 1939 júniusában adta „beleegyezését" (értsd: elrendelte) egy három hadosztályból álló szlovák haderő, majd ugyanazon év őszén a két osztályból és egy központi repülőiskolából (központi tartalékból) álló repülődandár felállításához. A szlovák légierő hadrendjét, valamint az alakulatok elhelyezését a függelék XVII. 1. sz. melléklete mutatja. Ezt az állapotot tünteti fel az a jelentés, amelyet Schlieper altábornagy, a pozsonyi hadügyminiszter mellé rendelt német tábornok[2], 1941 februárjában terjesztett fel a német légierők

főparancsnokának.[3] Feltételezhető ezért, hogy ez volt a szlovák légierő gépállománya a kassai támadást megelőző napokban is. A szlovák légierő *hadrendi* gépei kizárólag (!) „Letow 328" mintájú felderítőgépekből (könnyű bombázókból) és „Avia 534" mintájú vadászgépekből állottak. Ezek egymotoros, kétfedelű gépek voltak, amelyek június 26-án bizonyosan nem repültek Kassa felett! Emellett egyik típus sem lett volna alkalmas arra, hogy hármas kötelékben elszállítsa a Kassára hullott bombákat, sem darabszám, sem súly szerint. A pöstyéni központ repülőállományát Schlieper altábornagy kimutatása 68 gépben jelölte meg. Ezekből 46 gép lett volna „Letow", illetve „Avia" mintájú (további részletezés nem tűnik ki a vázlatból) és tíz darab „B—71" mintájú gyorsbombázó. A fennmaradt 12 gép mintáját nem sikerült megállapítanom, sem Freiburgban, sem más forrásokból. Megjegyzendő még, hogy a Schlieper-vázlaton, az iglói alakulatoknál feltűntetett „B—71" mintájú bombázó nem tartozott a hadrendhez, hanem valószínűleg kiképzési célokat szolgált.

Az előbb említett és „B—71" mintájúnak nevezett gépek „átkeresztelt" és a szovjetektől vásárolt „SB—2" gyorsbombázók voltak.[4] Feltételezhető, hogy csehszlovák készletben rendelkezésre állottak e gépek felszereléséhez tartozó (szovjet mintájú) 100 kg körüli bombák is, de a „B—71", illetve „SB—2" gépek egyenkénti maximális 600 kg bombaterhelése — eltekintve egyéb lényeges körülményektől — máris kizárja azt a feltételezést, hogy a pöstyéni tartalékból származó három „B—71" gyorsbombázóból álló kötelék dobhatta volna Kassára a 30 darab, egyenként hozzávetőleg 100 kg súlyú bombát.[5] Ha lett volna a pöstyéni gépállományban olyan géptípus, amely harmadmagával a Kassára dobott bombákat szállíthatta volna és ha eltekintünk attól a nagyon lényeges körülménytől, hogy a kassai támadók délkeleti irányból közelítették meg a várost — és ebben a tekintetben nincsen kétség! — akkor — *de csak akkor* — a következő körülmények alapján elméletileg feltételezhető lenne[6], hogy a június 26-i támadók valamely szlovákiai (célszerűen a pöstyéni, semmi esetre sem az iglói . . .) repülőtérről indultak. A Pozsonyban székelő DLM[7] 1941 márciusában kifogásolta, hogy a szlovák légierő gépeire még nincsen felfestve az 1939 végén elrendelt felségjel. Június elején egy keményebb hangú rendelet megsürgette a végrehajtást. Ez a körülmény magyarázhatná a szlovákiai repülőtérről Kassa felett felségjel nélkül megjelenő köteléket, ha ilyen feltételezés reális lehetne.

Már a szlovák légierő felállításánál kikötötték a németek, hogy a

szlovák légierőbe nem lehet felvenni az egykori CS-légierő cseh nemzetiségű repülőit, különösen akkor nem, ha azok az ún. „légionáriusok" csoportjához tartoztak. Ha ilyenek még lennének szlovák alakulatoknál, azokat mielőbb el kell bocsátani —, kívánta a rendelet. A jelek szerint a szlovákok nem siettek ezt a német kívánságot teljesíteni, mert 1941 június elején a DLM újabb névsort küldött Čatloš szlovák hadügyminiszternek, erélyesen követelve a névsorban szereplő személyek azonnali eltávolítását.

Ezen körülmények alapján elképzelhető lenne, hogy Szlovákia hadbalépését követően (tehát egy nappal Kassa bombázása előtt) a névsorban szereplők közül néhányan három pöstyéni géppel (amelyeken még a felségjel is hiányzott . . .) felettébb tekervényes úton, azaz Kassát délkeletről megközelítve-útbaejtve, a Szovjetunióba menekültek.

Az előbbiekben elméletileg feltételezett szökés számos okból valószínűtlen. Mindenekelőtt nem lehetett volna azt titokban tartani, semmi esetre sem a németek előtt. A szlovák légierő valamennyi (!) repülőterén, elsősorban Pöstyénben, ahol a szlovák repülődandár parancsnoksága is székelt, a német légierő egy-egy kirendeltsége is szolgálatot teljesített. Névleg meteorológiai szolgálatot láttak el a német légierő, jelesül a „Luftflotte-4" számára, de emellett — elsősorban — *naponta* jelentettek a pozsonyi DLM-nek a repülőtereiken észlelt minden eseményről, mozgásról, változásról.[8] A szökés ezért a DLM előtt aligha maradhatott volna titokban. Egy ilyen eseményről szükségszerűen értesült volna a Budapesten székelő Fütterertörzshöz tartozó Max Ruffmann német repülőőrnagy is, aki június 26. után, éppen a kapcsolatos részletek kifürkészése céljából, több napot ügyködött Pozsonyban a DLM-nél. Semmi ilyesmit nem tudott megállapítani. Erről később még részletesebben és konkrétebben lesz szó.

A felsorolt tényeket mérlegelve kutatócsoportunk az eddigi adataink alapján kizárta azt a feltevést, amely szerint Kassát valamely szlovák repülőtérről felszálló és a Szovjetunióba dezertáló cseh, vagy szlovák repülők bombázták. Ezzel azonban távolról sincsen kimerítve, illetve elintézve a „koncepció nélküli szlovák változat" vizsgálata, hogy a „Honvédelem" kifejezését használjuk.

☆

Már ismételten említés történt arról a legendáról, amely már közvetlenül a támadást követő órákban elterjedt Kassán. Szájról-szájra

járt az az irreális híresztelés, hogy a bombázó köteléket egy olyan cseh eredetű pilóta vezette, aki a város visszacsatolása előtt kassai lakós volt, de még idejében a Szovjetunióba menekült. Az egyik változat szerint postásról, a másik szerint egykori rendőrről lett volna szó.[9] Miután elképzelhetetlen, hogy erről a körülményről, ti. a Kassára bombázógépen visszatérő rendőr-postásról, még ha igaz lett volna is, valaki a városban közvetlenül a támadás után tudomást szerezhetett volna, e híresztelést legfeljebb mint a tömeghisztéria egyik tünetét lenne indokolt említeni és azután elfelejteni, ha ez a híresztelés a háború után nem öltött volna új, komolyabb alakot.

C. A. Macartney professzor, a magyarság őszinte és tárgyilagos barátja, két jól ismert könyvében („October Fifteenth" és „Hungary's declaration of war") név szerint is említi az egykori cseh légierő azon tagját, Ondrej Andelet, aki, szerinte Kassa visszacsatolása előtt a Szovjetunióba dezertált, azután mint a szovjet légierő főhadnagya repült bombázókötelékével Kassa fölé. Az angol professzor természetesen a forrását is megnevezi, éspedig a „Pesti Hírlap" 1942. június 26-i számát. Ezen a nyomon elindulva megkíséreltem ezt a kassai Ariadne-fonalat felgöngyölíteni, ami azután felettébb kalandos vállalkozásnak bizonyult és valójában még ma is tovább gombolyítható lenne . . .

Mielőtt azonban Macartney közlésével tovább foglalkoznánk, illetve részletezném az Ondrej Andele utáni kutatás eredményeit és állomásait, célszerű a „szlovák változat" egy más formáját is szemügyre venni. Nemcsak azért, mert azzal a német monográfia is kimerítően foglalkozott, hanem egyrészt azért, mert időben megelőzte az Andele utáni kutatásunkat, másrészt és főleg azért, mert példája annak, hogy publicisztikai viszketegségből született „hírlapi kacsák" miként tudták esztendőkig helytelen irányba terelni a nyugati kutatás fáradozásait és figyelmét.

☆

A „Kanadai Magyarság" című tekintélyes hetilap 1973. április 25-i számában Nagy Lajos[10] aláírásával ismertetés jelent meg, amely a magyar emigrációban bizonyos feltűnést keltett. Nagy — a kassai támadással kapcsolatos egyéb észleletei közlése után — elmondja, hogy 1950-ben, az ausztriai Wels városkában dolgozott mint az US megszállóerők alkalmazottja. Egy szlovák munkatársától a „Slovák" című és állítólag Brünnben megjelent szlovák lap egy példányát kapta.[11] A lap egy Jan Stribar nevű, egykori csehszlovák repülőtiszt napló-

kivonatait közölte. Eszerint Jan Stribar 1941-ben Vinnyica repülőterén a szovjet légierőben szolgált volna mint alezredes. 1941. június 26-án, negyedmagával,[12] Kassa és Rahó bombázása céljából — gyakorlórepülés ürügye alatt — felszálltak. Nagy szó szerint ezeket írta:

„Előzőleg a felségjeleket a gép színével egyező vitorlavászonnal leragasztották. Visszatértük után mind a négyüket orosz haditörvényszék elé állították és csak Magyarország hadbalépése után kaptak, Benes intervenciójára kegyelmet és újra beosztást az orosz légierőbe."[13]

Bár ez a történet önmagában is hihetetlenül hangzik, igyekeztem az ismertetésben foglaltaknak, elsősorban Jan Stribar személyének utánajárni. Az eredmény teljesen negatív értelmű lett.

Feltéve, hogy nem álnévről van szó, a nyugaton élő egykori csehszlovák repülőtisztek Jan Stribarról sohasem hallottak. Dr. Michael Stepanek, a Tel-Aviv-i egyetem katonai könyvtárának vezetője, olvasta Nagy Lajos cikkét és arra 1973 júniusában egy tanulmányban válaszolt.[14] E tanulmányban foglaltak szerint Stepanek, aki a legutóbbi világháború előtt sajtóelőadó volt a prágai hadügyminisztériumban, majd a háború után egy ideig a prágai Hadtörténelmi Intézetben dolgozott, rendelkezik a szovjet légierőben egykor szolgáló összes volt csehszlovák repülőtisztek névsorával. Jan Stribar nincsen köztük.

A nyugaton élő volt csehszlovák repülőtisztek Angliában székelő szövetsége[15] az Ormay Józsefhez, A „Magyar Szárnyak" szerkesztőjéhez írt, 1979. november 21-én kelt levele szerint a szövetségben senki sincsen, aki a Jan Stribar nevet hallotta volna.

Utánajártam a „Slovák" nevű lapnak is. A Hlinka-pártnak volt ugyan egy ilyen nevű, Pozsonyban megjelent napilapja, de ez megszűnt, amint a szovjet erők Szlovákiát megszállták. Dr. Stepanek szerint Brünnben sohasem jelent meg ilyen nevű nyomdatermék. Azonos értelmű választ küldött a Brünn-i egyetem is a müncheni Magyar Intézet kérdésére. (Eleve nem volt valószínű, hogy egy szlovák párt, vagy érdekeltség ne Szlovákiában készíttesse sajtóorgánumát.)

A Majna-Frankfurtban székelő és a Német Szövetségi Köztársaság (NSzK) hivatalos szerve gyanánt működő „Deutsche Bibliothek" 1955-ig nyilvántartást vezetett a NSzK, a NDK és Ausztria területén megjelent összes nyomdatermékekről, tekintet nélkül arra, hogy azokat milyen nyelven nyomták. (1955 után csak a NSzK területén megjelentekkel foglalkozik . . .) A „Deutsche Bibliothek" 1981. november 26-i értesítése szerint nem tud arról, hogy a felsorolt országok területén 1950-ben, illetve az azt megelőző esztendőkben, egy „Slovák" nevű és szlovák nyelvű lap létezett volna.[16]

Münchenben 1956-tól 1968-ig megjelent ugyan dr. Ferdinand Durcsánszky szerkesztésében egy szlovák nyelvű és „Slovák" című folyóirat, amelyet a magyar Herp János nyomdájában nyomtak, de ez a lap 1950-ben még nem létezett.

Ezzel a Jan Stribar ügyet, mint csupán a képzelet szülöttjét, félretehetjük és megkezdhetjük Macartney professzor lényegesen reálisabb, de nem kevésbé bonyolult, sőt talán még rejtélyesebb közléseinek vizsgálatát.

C. A. Macartney professzor az „October Fifteenth"[17] munkája második kötetének 32. oldalán a „Pesti Hírlap" 1942. június 26-i számára hivatkozva, a következő történetet közli:

A legutóbbi háborúban, a honvéd csapatok szovjet földön történő előnyomulása idején, Dniepro-Petrovszkban honvéd tiszteket egy ukrán tanárhoz[18] utaltak szállásra. A tiszteknek az ukrán tanár elmondotta, hogy előzőleg egy Ondrej Andele nevű szovjet pilóta lakott nála, aki elmesélte, hogy az ő alakulata bombázta Kassát.[19]

A „Pesti Hírlap" hivatkozott számában nyoma sincsen a közölt elbeszélésnek, sőt az egész évfolyamban nem fordul elő Andele neve. Utánanéztünk a hasonló nevű napilapok (pl. Pesti Napló) évfolyamainak is. Sehol, semmi említés Andele-ről. Ezért, a német monográfiám kéziratán dolgozva, 1975 novemberében írásban fordultam a professzorhoz (akivel már előzőleg két ízben személyesen találkoztam . . .) és közöltem kutatásaim eredménytelenségét. Macartney 1975. december 8-án kelt válaszának fakszimiléjét a függelék XVII. 2. sz. melléklete mutatja. (E választ a német monográfia is közölte a 113. old. 94. lábjegyzetében.)[20] Miután a professzor ezzel az írásával nyomatékkal megerősítette a könyvében foglaltakat, egyelőre rezignáltam. Mit is tehettem volna mást?

Ugyanekkor a Dniepro-Petrovszk-i eset némileg más színezettel ugyan, de bizonyos értelemben konkrétebben kezdett formát ölteni.

Amint az a német monográfiám 5. függelékének jegyzőkönyvéből kitűnik,[21] Nagyrévi Neppel György révén értesültem arról, hogy egykori harctéri bajtársa, a jelenleg a NSzK-ban élő dr. Meleghy Gyula nagyiparos, a háború alatt járt szolgálati minőségben Dniepro-Petrovszkban és az angol professzor által közölt esethez hasonló élményről tudott beszámolni. Írtam Meleghynek, akitől a függelék XVII. 3. és 4. sz. mellékleteiben foglalt választ kaptam.

A meglepő az, hogy dr. Meleghy válasza nem maradt egyedül. A IV. fejezetben már említés történt Héderváry-Konth János századosról, aki az események idején a kassai VIII. híradózászlóalj egyik századának volt parancsnoka és aki nemcsak értékes megfigyelésekkel, de lelkiismeretes utánjárásaival is segítette a kutatást.

Fáradhatatlan érdeklődései révén ismét kapcsolatba került egykori bajtársával, az USA-beli Aurora-ban lakó Erdélyi József volt páncélos őrnaggyal, akiről egy bajtársi találkozó alkalmából hallotta, hogy szintén tud valamit mondani a Kassát bombázó repülők ukrajnai „nyomáról". Héderváry e tárgyban Erdélyihez 1980. július 9-én intézett kérdéseit, valamint Erdélyi válaszát (beszámolóját) a függelék XVII. 5. és 6. sz. mellékletei tartalmazzák. Nyomatékkal kell kiemelni, hogy Erdélyi előzetesen sem dr. Meleghy beszámolójáról, sem Macartney közléseiről nem tudott. Ennek megállapítására különös gondot fordítottunk. (Lásd „L—IV. 527, 536" stb.)[22]

A német monográfiám már tartalmazott olyan utalásokat, amelyek dr. Meleghy és Erdélyi közléseit bizonyos fokig alátámasztják. A teljesség és érthetőség kedvéért ezeket itt megismételjük.[23]

A jelenleg Münchenben élő Kollányi Károly 1942-ben, mint tartalékos tiszt, a vezérkar 2. osztályán („vkf. 2." — a hírszerzés és kémelhárítás) teljesített szolgálatot. 1974. szeptember 30-i keltezéssel a következő írásbeli értesítését kaptam („Cs—XII"):

„Emlékezetem szerint 1942 szeptemberében, a Budapestet ért első szovjet légitámadás után, a vkf. 2. osztályánál ismét utána néztek a kassai bombatámadás esetének. Ebből az alkalomból hallottam, hogy a „Kárpát-csoport" Ib. vk. tisztje 1941 nyarán jelentette, miszerint az előnyomuló csoport az egyik ukrán városban a Kassát bombázó szovjet kötelék csehszlovák eredetű személyzetének nyomára akadt volna . . . "

Részletekre, több mint három évtized távlatából, Kollányi Károly nem emlékezett ugyan, de közlését — ugyancsak konkrét részletek nélkül — szóban megerősítette a pár év előtt Münchenben elhunyt Kern Károly, egykori vk. őrnagy, aki 1942 és 1944 között a vkf. 2. osztályában a kémelhárító („def.") csoport vezetője volt. (1944 őszén a Gestapo letartóztatta . . .)

Ennyi egybevágó, de részleteiben még továbbra is homályos és nem teljesen meggyőző útmutatás után indokolt volt ismét utána nézni Macartney professzor közléseinek.

Miután a professzor közben elhalt, kérésemre dr. Bogyay Tamás, a müncheni Magyar Intézet helyettes igazgatója (Macartney hozzám

intézett 1975. december 8-i levelének két utolsó mondatát követve . .) írásban fordult a professzor feljegyzéseit és okmánygyűjteményét gondozó londoni külügyi intézethez.[24] Az úgyszólván postafordultával érkezett kimerítő és előzékeny választ a függelék XVII. 7. sz. mellékletének fakszimiléje tartalmazza. Ez a válasz, pontosabban a válaszhoz mellékelt újságkivágás, váratlan és meglepő fordulat volt ugyan, de a rejtély magvát még mindig nem oldotta meg, sőt bizonyos értelemben újabb, mindmáig megválaszolatlan, kérdéseket vetett fel. (A szóban forgó újságkivágás a függelék XVII. 8. sz. mellékletében.)

A londoni intézet leveléből és a levélhez csatolt újságkivágásból egyértelműen kitűnik, hogy a kitűnő professzor ez alkalommal tévedett. Nem a „Pesti Hírlap", hanem az ugyancsak Budapesten megjelenő „Reggeli Magyarország" 1942. június 26-i száma volt az, amelyre Macartney utalni kívánt. A meglepő újságcikket rövidesen újabb meglepetés követte. A londoni intézet közléseitől indíttatva Nagyrévi Neppel Györgynek sikerült beszereznie az egykor Kassán megjelent „Felvidéki Újság" 1942. június 26-i és 27-i számai egy-egy oldalainak mikrófilmjét. A 26-i szám beszámolója úgyszólván *szóról-szóra* egyezik a Londonból megküldött újságkivágás szövegével. (A „Felvidéki Újság" említett cikkét lásd a függelék XVII. 9. sz. mellékletében.)[25] Az 1942. június 27-i szám tudósítása beszámol arról az előző napi ünnepségről, amelyen az egy év előtti áldozatok emlékművét avatták fel. Az ünnepi beszédet, Lakatos Géza altábornagy, hadtestparancsnok jelenlétében, Schell Péter főispán tartotta. Schell ismételten (és név szerint) hivatkozott a „Felvidéki Újság"-ban közölt adatokra, ezzel azokat bizonyos fokig „hivatalos"-nak avatta. Mielőtt ezzel a részlettel közelebbről foglalkoznánk, a következő rövid kitérőt kell tennünk.

Kutatócsoportunknak a „Reggeli Magyarország", illetve az azzal egyező „Felvidéki Újság" Andele-re vonatkozó közlései (mindmáig) irreálisnak, nem hitelt érdemlőnek tűntek, illetve tűnnek. A forráskritikai kifogásoknak nem lenne se vége, se hossza, ezért csak a leglényegesebbeket említjük.

Az állítólagos Andele a színtiszta cseh Domazlicén született, 1896-ban, tehát a kassai támadás idején 45 (!!) esztendős lett volna. Bár ún. „legionárius" volt ugyan, de az első világháború után nem mint tiszt, hanem mint szakaszvezető szolgált a CS-légierőben. Ilyesmire nem volt példa. Teljesen érthetetlen, hogy miért váltott át a rendőrséghez, ahol nem sokat tarthattak róla, hiszen az asztalosműhely-

ben dolgoztatták. (!!) A körülményekből következtetve, háromnégy évvel a német-szovjet ellenségeskedések kitörése előtt disszidált a Szovjetunióba, ahol — ez köztudomású — a háború kitöréséig nem bántak kesztyűs kézzel a csehszlovák átállókkal. Vagy gyűjtőtáborokba dugták őket, vagy gyáraikban dolgoztatták. Ez Sztálin politikája volt, aki nem akart okot szolgáltatni a német-szovjet viszony formai megsértésére. Andele-vel kivételeztek volna? Nehezen hihető, hogy az egykori szakaszvezető-rendőr-asztalost máris mint tisztet vették volna át a szovjet légierőbe és 45 éves fejével olyan kényes feladattal bízták volna meg, mint amilyen a kassai kaland volt. Ez csak egy része a fogas kérdéseknek.

Akármint is van, a két lap tudósításának német fordítását, véleményadás céljából, elküldöttem Wienbe, Oswald Kostrba-Skalickynek.[26] Kostrba nemzetközileg elismert szakértője a Dunamonarchia utódállamai légierőinek, maga is a CS-légierőben szolgált és (így tudom) apja egy ideig, tábornoki rangban, a légierő szemlélője volt. Kostrba 1979. január 24-én kelt válaszát a függelék XVII. 10. sz. melléklete mutatja, és pontról-pontra osztja meggondolásaimat.

Még említésre vár egy Andele-vel kapcsolatos fontos körülmény, pontosabban két körülmény.

Az első ez: Az említett Andele-cikkek megjelenése idején már bizonyos sajtóellenőrzés-irányítás volt életben. Miután a két tudósítás szövege azonos és adataikat a főispáni beszéd is idézte, bizonyosra vehető, hogy a két lap riporterei ugyanazon „illetékes" helyről kapták értesüléseiket. A másik körülmény pedig ez: Miután az Andele-közlemények megállapítható egyezést mutatnak a dr. Meleghy és Erdélyi beszámolók „körvonalaival", kézenfekvőnek tűnik, hogy a riporterek ott kapták adataikat, ahová a Meleghy- és Erdélyi-jelentések annak idején *szolgálati útjaikon* befutottak és ahol ebben a tárgyban „illetékes"-ek voltak. Ez a szolgálati hely pedig a kassai hadtest (kerület) hírszerző-kémelhárító osztálya volt, amely a katonai (harctéri, stb) hírek vonalán amolyan sajtótájékoztató, ellenőrző szerepet is teljesített. Ennek az osztálynak 1942-ben Kassán Szilvássy Nándor ezredes volt a vezetője. A kapcsolatos kérdések tisztázása csak tőle személyesen volt várható.

Nagyrévi-Neppel György ennek is utána járt és 1980 márciusában felkereste lakásán Szilvássyt. Beszámolója a függelék XVII. 11. sz. mellékletében olvasható és nem kíván kommentárt. Legfeljebb csak ezt a polemikus megjegyzést: A sors iróniája, hogy a „szlovák

változat" oda kanyarodott vissza, ahonnét a „kassai provokáció" minden hazai szövevénye kiindult: a Krudy-halandzsákhoz.

A kassai támadással kapcsolatosan feltételezhető valamiféle szlovák részvétel ügyében esztendőkön át folytatott kutatásaink eredményeit így összegezhetjük:

Bár számos komolyan mérlegelendő körülmény indokolná az ún. „szlovák változat" további szemmeltartását, eddig a legszorgosabb utánjárásaink sem vezettek konkrét eredményre. Ilyesmire — az itten nyugaton rendelkezésre álló és évről-évre csökkenő lehetőségeinkkel — továbbra sincsenek kilátásaink.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XVII. FEJEZETHEZ

1. Az ún. „Schutzvertrag" világos rendelkezései alapján a Vágtól nyugatra eső területeken beszélni sem lehetett valamiféle szlovák szuverenitásról.

2. „Deutscher General beim Slow. Verteidigungsminister". A Freiburg-i levéltárban betekinthető levelezéseiből (jelentéseiből stb.) következtetve hasonló, de befolyásosabb szerepet tölthetett be Pozsonyban, mint Himer német tbk. Budapesten. Nem tévesztendő össze az ugyancsak Pozsonyban működő DLM-mel.

3. „Oberbefehlshaber (OB) der Deutschen Luftwaffe"

4. A csehszlovák hadügyminisztérium által 1969-ben kiadott „Vaclav Nemcek Ceskoslovenska Letadla" című referátum ezeket mondja: 1935-ben a CSR képviselői, Moszkvában 54 darab „SB–2" mintájú gyorsbombázót vásároltak –, a gépekhez tartozó bombákkal együtt. (Más, feltétlenül figyelmet érdemlő források szerint, a gépek szállítása bombák nélkül történt, de a gépekhez tartozó ejtőlőszer gyártására a csehországi Avia-gyár berendezkedett . . .) A CSR a vásárolt gépekkel együtt megkapta azok gyártási jogát is, cserébe a Skoda-művek kitűnő (16M) hegyi tarackjának licencéért és rajzaiért. A szovjet gyorsbombázókat azután az Avia-gyár „B–71" típusmegjelölés alatt gyártotta –, még a német megszállás ideje alatt is. A németek a gépeket részben célvontatásra használták, de zömüket a bolgár légierőnek adták el. A SzU-tól vásárolt példányok továbbra is „SB–2" megjelöléssel szerepeltek a CS-légierőben.

5. Egy volt szlovák pilótatiszt közlése szerint 1942 májusában még nyolc darab „B–71" gép lett volna a pöstyéni állományban.

6. A következőkben foglalt megállapításokat még 1976-ban jegyeztem fel a freiburgi levéltárban, az ottani iktatószámokkal együtt. Mivel a levéltár 1979-ben történő átrendezése alkalmából a számozás is megváltozott, de ezeket nem ismerem, félreértések megelőzése végett, elhagytam a régi, tehát már nem érvényes, számokra való hivatkozásokat.

7. „Deutsche Luftwaffe Mission". E kirendeltségekről a III. fejezetben már történt említés. Sajnos, a pozsonyi DLM papírjai nem kerültek a NSzK-ba. Ezek vagy Pozsonyban, vagy Prágában bizonyosan fellelhetők lesznek. A freiburgi levél-

tárban csak olyan papírok (jelentések stb.) voltak fellelhetők, amelyeket a DLM – annak idején – más szolgálati helyeknek küldött és az utóbbiak irataival került valamelyik „Militärarchiv"-ba, végül Freiburgba.

8. A freiburgi levéltárban több olyan *utalást* tudtam megtekinteni, amelyek ezen meteorológiai állomások (az időjárással semmi összefüggésben nem álló . . .) jelentéseire hivatkoztak.

9. A szóban forgó híresztelést már Máthé tbk. június 27-i, délelőtti értekezletén megemlítette a hatósági légoltalom parancsnokát (a rendőrkapitányság vezetőjét) képviselő rendőrfelügyelő. Részletesen kiszínezve utal arra Csejtey alez. hangszalagra mondott beszámolója is. Ezen kívül négy olyan kassai levél birtokában vagyok, amelyek e megfoghatatlan híreszteléssel foglalkoznak. („Cs–XII")

10. Tudomásom szerint volt csendőrtiszthelyettes, aki az egykori „Csendőrségi Lapok" (a címben nem vagyok bizonyos) munkatársa volt s így bizonyos értelemben hivatásos publicistának számít.

11. Amint az Nagy Lajos más közleményeiből kitűnik, ő maga nem beszél szlovákul s így a lap tartalmát csak szlovák munkatársa fordításából ismeri. Egyébként a „Jan Stribar történet" egészével kimerítően foglalkoznak a német monográfiám 109–111. oldalai. („Cs–XI.")

12. Tehát a cikk szerint Stribárról és még három repülőtársáról, nem pedig három gépről van szó. Nagy közléséből nem lehet megállapítani, hogy több gépből álló kötelékről, vagy pedig csak egy gépről ír-e Stribar naplókivonata.

13. A „Kanadai Magyarság" egyik későbbi (1973. júl. 28.) számában Nagy Lajos ismét foglalkozik a kassai eseményekkel és név szerint is megemlíti, hogy a szóban forgó cikket kinek adta tovább. Ennek is utána jártam, de eredmény nélkül. A megnevezettek közben vagy elhaltak, vagy nem tudnak semmit az esetről. Ez a cikk egyébként főleg Krudy Ádám szerepének hátterét ismerteti –, több sajnálatos elírással.

14. A tanulmányt dr. Gosztonyi Péter (Bern) bocsátotta rendelkezésemre. („Cs–XI.") A tanulmány egyes közléseiből következtetve Stepanek felesége kassai születésű. Valószínűleg ezért érdekelte Nagy Lajos cikke. Lehet, hogy Stepanek ért magyarul.

15. Angol nevén: „The Pilot Association of Free CSR" („L-II. 235")

16. „L–X. 1978"

17. „October Fifteenth, a history of modern Hungary. I.–II.". Edinburgh 1957. II. kötet 32. old.

18. A professzor „schoolmaster"-t ír.

19. Macartney szövege így szól: „. . . who by his own account was the *man* who had actually bombed Kassa . . . " (Kiemelés B.J.) Nem valószínű, hogy Andele („. . . the man . . . ") egyedül hajthatta volna végre a vállalkozást. Ő csupán a kötelék – legalább – kilenc főnyi személyzetének egyik (!) tagja lehetett volna.

20. („M–113, 94. lábj.") Miután a jelen dokumentáció nemcsak a „kassai provokáció" hazai érveinek vizsgálatával, de azonos mértékben azokkal a tényekkel is foglalkozni kíván, amelyek az érvelők moralitását és indoktrinációs szándékaikat is megvilágítják, indokolt – az idézett lábjegyzettel összefüggően – a következő körülményre emlékezni:
A X. fejezet már szól az ÉS 1979. ápr. 21-i számának 5. oldaláról, amely sok tárgyi „elírással" – a német monográfiát ismerteti. A tisztesség úgy kívánná, hogy a recenzió szerzője a megbírált munkát ismerje. Ennek ellenére az ismertetés szerzője azt közli, miszerint „Borsányi ennek a variációnak" (ti. a Macartney-féle közléseknek . . .) „nem nézett utána". Előtte pedig szemrebbenés nélkül írja, hogy Macartney . . . szintén Kassa német bombázását valószínűsíti . . ." Mi ez, ha nem tudatos kihasználása annak a körülménynek, hogy külföldi helyreigazítás otthon sohasem kap helyet?

21. „M–224"

22. Héderváry a háborút követő években a floridai (USA) Sarasotában élt és a kassai eseményekkel összefüggő kutatásai terén szoros levelezési kapcsolatban állott mind Ormay Józseffel, mind velem. (Levelei, beszámolói és tanulmányai egy vastag gyűjtőt töltenek ki . . .) Váratlan távozása alig felbecsülhető veszteség kutatócsoportunk számára. Héderváry Erdélyi Józsefhez intézett 1980. július 9-i levele azt a körültekintő alaposságot hivatott érzékeltetni, amellyel Héderváry az utánjárásait végezte.

23. „M–168–169 és 163. lábj."

24. „Royal Institut of International Affairs" London.

25. A másolatról készített mikrofilm újabb másolata magyarázza a gyenge (nem olvasható) minőséget. A melléklet csupán az újságcikk létezését kívánja érzékeltetni. A Svájcban megjelent „Duna Tudósító" 1979. nov.-dec.-i számának 3. oldala szó szerint közli a „Felvidéki Újság" beszámolóját.

26. „Aviation Collection: Kostrba-Skalicky, Heckhotergasse 9/10, 1100 Wien."

XVIII. UJSZÁSZY ISTVÁN HONV. VEZÉRŐRNAGY NÜRNBERGI JEGYZŐKÖNYVI KÖZLÉSEI ÉS BAMLER RUDOLF KELETNÉMET (NVA) TÁBORNOK NYILATKOZATA A „KASSAI PROVOKÁCIÓ" SZOLGÁLATÁBAN

A fenti címben szereplő közlések a „kassai provokáció" azon kevés érvei közé tartoznak, amelyek kézzelfogható és ellenőrizhető okmányokra támaszkodnak. Az állítólagos Krudy-Bárdossy üzenetváltás mellett elsősorban e két nyilatkozatra hivatkoztak a „német—magyar katonai cinkosság" gondolatát szolgáló azon tanulmányok, amelyeket e munka X. fejezete említ. Csak e két körülmény indokolja, hogy a honvédség egykori tábornokát ugyanazon fejezet tárgyalja. Canaris azon egykori munkatársával, aki azután a Német Demokratikus Köztársaság biztonsági szolgálatának egyik megbízható oszlopa lett ismert.

Ujszászy István mint vezérkari alezredes, illetve ezredes, 1933 és 1937 között Varsóban, majd Prágában volt katonai attasé. 1939-ben a honvéd vezérkar hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkozó 2. osztályának lett a főnöke, 1942-ben pedig már mint vezérőrnagy a belügyminisztérium „Államvédelmi Központjának" (ÁVK) vezetését vette át és a háború befejezésénél ebben a minőségben került szovjet fogságba.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a szovjet hatóságok nem sokat teketóriáztak azokkal a kezeik közé került személyekkel, akikről bebizonyosodott, hogy szolgálati beosztásukban hírszerzéssel foglalkoztak. Alig tudunk ebből a személyi körből valakit, aki élve hagyta volna el a szovjet fogságot. Ujszászy azonban kivétel, minden esetre annyiban, hogy a szovjet fogságban — amennyire sorsát követni lehet — hajaszála sem görbült meg. Pedig az ő szolgálati tevékenysége ugyancsak szálka lehetett volna Moszkva szemében. Eltekintve attól, hogy az ÁVK legfontosabb feladata a kommunista színezetű szervezkedések szemmeltartása volt, mint a vkf. 2. osztályának vezetője fontos szerepet játszott éppen abban az időben — 1939 és 1940 között — amikor az erdélyi kérdésben a legerősebb volt a diplomáciai huzavona egyrészt a magyar revíziós igényekkel bizalmatlan óvatossággal taktikázó ún. „Harmadik Birodalom", másrészt az Imrédy-Teleki kormányok között. Ebben az időben és ezen a területen a vkf. 2. osztálya — a saját hatáskörében — felettébb tevékeny volt.[1]

Lehet, hogy éppen az említett körülményeknek köszönhető, hogy Ujszászy nem tűnt el nyomtalanul, hanem az illetékes szovjet szervek nagyon is ügyeltek szelleme ébrentartására. Ez a szellem, nem pedig Ujszászy személyesen, jelent meg 1946. február 12-nek délutánján a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék ülésén, ahol a hitleri „kis szövetségesek" háborúba keveredését tárgyalták. Paulus vezértábornagy a sztálingrádi német 6. hadsereg egykori parancsnoka és Buschenhagen gyalogsági tábornok a norvégiai német erők vezérkari főnöke kihallgatása folyamán Zorya szovjet segédvádló[2] felolvasott egy — állítólag — Ujszászyval felvett jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyv rövidre fogott tartalma ez:[3] Kassa bombázását Fütterer Kuno Heribert német repülőtábornok, a „német légierők magyarországi vezénylő tábornoka"[4], „Frimond" alezredes nevű segédtisztjével, valamint László Dezső vezérőrnaggyal, a honvéd vezérkar hadműveleti csoportfőnökével együtt dolgozták ki — már előzetesen. A tervük az volt, hogy — adott esetben — szovjet felségjelű német gépek dobjanak orosz eredetű (!) bombákat határmenti magyar településekre. Ezt a jegyzőkönyv mint szolgálati úton Ujszászy tudomására jutott tényt közli. Ennek az alapján Ujszászy meggyőződése (sic!), hogy június 24-én[5] a német „Luftwaffe" gépei bombázták Kassát. Ezt a „meggyőződését" a következő indoklással igyekszik bizonyossággá formálni.

— Fütterer és a német sajtó felfújták a támadást.

— László Dezső, a hadműveleti csoportfőnök, mint Újszászy közvetlen előljárója, azonnal utasította a vkf. 2. osztályt, hogy haladéktalanul fényképeztesse le a feltalálható bombamaradványokat, hogy azután a képeket a fasiszta hatalmak sajtói azonnal közölhessék.

— Fütterer, „Frimond" és László „suttogó propagandával" terjesztették, hogy a támadók, német gépekkel, szlovákok voltak, akiknek helyismerete magyarázza a jól fekvő bombatalálatokat.

Először Újszászy ez utóbbi három „bizonyítékát" kell sorra venni.

Német hivatalos közleményben nyoma sincs a kassai támadásnak. A „Luftwaffe" napi helyzetjelentése („Lagebericht") pár sorban intézi el az eseményt. A német sajtóban a legszorgosabb kutatás ellenére sem sikerült a támadás nyomára akadni. Újszászy tudhatta a legjobban, hogy Fütterernek sem a magyar, sem a német sajtóhoz semmi köze, azokhoz semmi kapcsolata sem volt.

László Dezső, a saját hatáskörében, aligha adhatott a támadást

követően valamiféle szolgálati utasítást Újszászynak. Igaz, hogy László, mint hadműveleti csoportfőnök (tehát e minőségében Újszászy közvetlen előljárója . . .), az 1940—41 években vezető szerepet játszott a németekkel folytatott átszervezési-átfegyverzési tárgyalásokon, de László már két hónappal a kassai események előtt megvált a hadműveleti csoportfőnöki beosztásától. A támadás napján már nem volt Újszászy előljárója, szolgálati utasításokra jogosult igazgatási főnöke. A fényképek terjesztésére vonatkozó szolgálati utasítást már nem adhatott a vkf. 2. osztálynak.[6] Egyébként a „kassai provokáció"-val foglalkozó hazai sajtóközlemények éppen azt vetik az egykori katonai vezetésünk szemére, hogy a támadást követően elmaradt a támadók szovjet voltát bizonyító bombamaradványok képeinek, e maradványok létezését igazoló bizonyítékoknak széleskörű publikálása.

Értelmetlenség a szlovákok szerepére vonatkozó „suttogó-propaganda" állítása is. Közvetlenül a támadás után — érthető okokból — a HM és a vezérkar bizonyos szintjein spontánul felmerült ugyan a „szlovák változat" lehetősége, de ezt a beállítást éppen a katonai vezetés tűrhette a legkevésbé. A hadiállapot hivatalos indoklásául a bombázók szovjet volta szerepelt. A „szlovák változat" terjesztése ennek hitelét gyengítette és nem kívánatos következtetésekre adhatott volna okot.

Gyenge lábon áll az Újszászy-okmány azon része is, amely „szovjet-felségjelű" német gépeket említ. Ha valakinek, úgy a vkf. 2. oszt. vezetőjének kellett tudnia, hogy a megfigyelések, úgyszólván kivétel nélkül, felségjel nélküli gépekre vonatkoztak.

Az Újszászy-jegyzőkönyv csattanóját azonban a személyi részeknél találjuk.

Fütterernek nem volt „Frimond" nevű beosztottja, semmiféle rendfokozatban. Fütterer első segédtisztjét — aki gyakorlatban az Ia vk-tiszt feladatait is ellátta — Hans Arimondnak hívták, aki az események idején repülőőrnagy volt, a háború végével alezredes.[7] A hasonló hangzás alapján a névcsere kézenfekvő, bár sok tekintetben — éppen Újszászy részéről — nehezen magyarázható. Újszászy nemcsak azért ismerte jól Arimond-ot, mert a vkf. 2. oszt. ún. attaséalcsoportja állandó szolgálati összeköttetésben állott Fütterer törzsével, személy szerint magával Arimonddal, de azért is, mert Újszászy és Arimond társadalmilag is sűrűn érintkeztek.[8] Nem lehet megérteni, hogy Újszászy miért keresztelte át Arimondot „Frimond"-dá, ha a jegyzőkönyvhöz egyáltalában valami köze volt?

Még cifrább Fütterer szerepeltetése. Fütterer a háború végével esett amerikai hadifogságba és éppen kulcsfontosságú budapesti beosztása miatt 1945 őszén mint vizsgálati fogoly a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék letartóztatásába került. Itt Zorya szovjet segédvádló két ízben röviden kihallgatta. A kassai eseményeken Zorya átfutott érdemlegesebb kérdések nélkül.[9] Fütterer neve csak a peranyag (német kiadásának) index-kötetében szerepel a 230. oldalon, ott is csak az Újszászy-jegyzőkönyvvel kapcsolatosan, sehol máshol. 1946 januárjában, a magyar kormány kívánságára, Fütterert tanúkihallgatás céljából, Budapestre szállították. Több hetet töltött az Andrássy-út 60-ban, de Kassával kapcsolatosan egyetlen kérdést sem tettek fel.[10] Azután visszaszállították Nürnberge, majd vádemelés nélkül szabadon engedték.

A legfontosabb szempont azonban ez: Ha a német repülőtábornoknak a kassai eseményekben csak megközelítően olyan szerepe lett volna, mint amilyent az Újszászy-jegyzőkönyv alapján a hazai történelmi tanulmányok, de főleg a publicisztika, Fütterernek tulajdonított, vagy e tekintetben komoly gyanú merült volna fel, a tábornokot a Nemzetközi Katonai Törvényszék statutumai II. fejezet 6. szakasza értelmében, mint háborús bűnöst, feltétlenül vád alá kellett volna helyezni. Amennyiben a vád tárgyát alkotó cselekmény meghatározott földrajzi helyhez — esetünkben Magyarországhoz — kötött, a vádlottat az érdekelt országnak, tehát Budapestnek, a bűnügyi eljárás lefolytatása miatt ki kellett volna adni. Ezt kívánja az 1943. okt. 30-i moszkvai deklaráció. Teljesen érthetetlen lenne, ha az amerikaiak éppen Füttererrel tettek volna kivételt, még érthetetlenebb, hogy ezt a szovjet vádhatóság eltűrte, Budapest pedig nem kifogásolta volna. Félig-meddig komoly gyanúokok alapján mindez elképzelhetetlen.

Az Újszászy-jegyzőkönyvet az előadottak alapján, a „kassai provokáció" sok más kellékével együtt, a képzelet birodalmába sorolhatjuk. Néhány kérdés azonban még feleletre vár. Újszászy rovására kell-e írni a jegyzőkönyv megtévesztő közléseit, vagy a szovjet vádhatóság mesterkedéséről van-e szó? Ezt a kérdést nem lehet megkerülni.

Gosztonyi Péter birtokában van egy levél, amelynek írója 1945-től közel két évet töltött együtt Újszászyval a Krasznojarszk-i 27. sz. szovjet hadifogolytáborban és így — szükségszerűen — a fogság ideje alatt a tábornokkal személyi érintkezésbe került. Mi több, jól ismerte Újszászy háború előtti és alatti életének több szereplőjét, így Karády

Katalint is. A tárgyilagos hangú, igen kimerítő levél hitelt érdemlő írót érzékeltet.[11]

A szóban forgó levél nagyon kedvezőtlen képet fest Újszászy jelleméről. A tábornok mindent elkövetett, hogy a szovjet hatóságoknál maga számára előnyöket, kivételes bánásmódot biztosítson. E téren nem voltak gátlásai és a denunciálástól sem riadt vissza. Beárulta Deseő László tábornokot, volt varsói attasét is, aki így a Ljubjankába került. A fogolytábor honvéd tábornokai kerülték Újszászyt.

Kádár Gyula „A Ludovikától Sopronkőhidáig" című s nem nagyon lélekemelő könyv szerzője azt kívánja az olvasóval elhitetni, hogy ő már fiatal katonaiskolás korától kezdve a mai hazai rendszer szemüvegén keresztül látta és így ítélte meg az egykori Magyarországot és annak honvédségét.[12] Ettől a lólábtól eltekintve Kádár nagyjában helyesen mondja el a történelmi eseményeket és határozottan javára kell írni, hogy — több hasonló szerzőtársával ellentétben — kedvezően szerepelteti egykori bajtársait, feljebbvalóit.[13] Csupán Újszászyval kivételez, akinek utódja volt a vkf. 2. osztálya élén. Három alkalommal, esetenként öt-hat sorban emlékezik meg Újszászyról, de ítélete teljesen azonos az előbb említett levél íróéval.

A mondottak alapján elképzelhető, hogy Újszászy a jegyzőkönyve meséivel a fogvatartóinál akart „jó pontokat" szerezni, helyzetén könnyíteni, esetleg hazaszállítását kieszközölni.

Azt a lehetőséget sem szabad viszont elhallgatni, hogy a jegyzőkönyv tendenciáját politikai okokból, talán budapesti csatlósai ideológiai megsegítésére gondolva, a szovjet vádhatóság faragta arra a formára, ahogyan azt Nürnbergben megismertük. A következő meggondolás szól e lehetőség mellett.

Miért nem hozták a jegyzőkönyv helyett magát Újszászyt Nürnbergbe? Vagy ami még kézenfekvőbb, még hatásosabb lett volna: Miért nem állították, koronatanúnak, Paulus német vezértábornagyhoz hasonlóan, Werth Henriket, a honvédség egykori vezérkari főnökét, a Szovjetunió elleni háború szószólóját, Nürnberg nyilvánossága elé? Talán azért nem, mert ez kétségtelen kockázattal járt volna?

Paulust, akit Hitler eszelőssége először a 6. hadsereggel a sztálingrádi csapdába kergetett, majd csúfosan cserben hagyott, már mint a Szovjetunió „Antifa"-iskoláját megjárt, az egykori náci-rendszert már egy más égitestről figyelőt állíthatták a törvényszék kérdezői elé. Werth, amennyire és ameddig magatartását figyelni lehetett,

mindvégig állott katonapolitikai elképzeléseihez, még akkor is, amikor kétségtelenné vált, hogy ezek az elképzelések szakadékba torkolltak. Werth a háborút magáénak mondotta még akkor is, amikor már ő sem tagadhatta, hogy jóhiszemű, de a realitások híjával lévő helyzetmegítélése végzetes lett a nemzet számára. Lehet, hogy a szovjet rendezők mérlegelték azt a lehetőséget, miszerint Werth nürnbergi magatartása, amelyet aligha lehetett volna elkendőzni a törvényszéket alkotó szövetségesek előtt, nem szolgálhatta volna azt az ideológiai anyagot, amelyet a „kassai provokáció" hazai képviselői igényeltek. Lehet.

Bizonyos értelemben csodálatos, hogy a mesterségüket kétségtelenül értő, színvonalas hazai történészek, mielőtt az Újszászy-jegyzőkönyvet a „kassai provokáció" nyomatékául választották, nem törődtek azokkal (az előbbiekben ismertetett) könnyen megállapítható körülményekkel, amelyek levegővé foszlatják az Újszászy-közlések hisztoriográfiai értékét. Ez valószínűleg azért van így, mert a „kassai provokáció" hazai érveinek eleve semmi közük a hisztoriográfia normáihoz.

Az igazság azonban megkívánja, hogy az utóbbi észrevételt „pontosítsuk".

Amennyiben azt megállapíthattuk, odahaza elsőnek Ránki György érvelt — igaz, hogy csak egy lábjegyzetben — Újszászy nürnbergi közléseivel. Ennek már több mint két évtizede. Ránki nyomán az ismert történészek sora (Ádám M., Juhász Gy., Karsai E., Kun J. stb.) utalt ugyan a jegyzőkönyvre, mint a német-magyar katonai cinkosság „okmányára", de annak is több mint másfél évtizede. Azóta nem találkoztunk Újszászy nevével a „kassai provokáció"-val foglalkozó hasábokon. Mi több, 1979-ben maga Ránki is úgy vélte az ÉS-ben,[14] hogy az Újszászy-jegyzőkönyv aligha alkalmas a német-magyar katonai cinkosság bizonyítására, mert ez a papír fogságban készült. Véleményünk szerint ez az utóbbi körülmény — önmagában — még nem zárná ki a közlések szavahihetőségét, ha nem lennének sokkal nyomatékosabb szempontok is. Ezekről volt szó.

☆

Bamler Rudolf Kassával kapcsolatos közléseit, időben, majdnem tizenkét esztendő választja el a nürnbergi Újszászy-kijelentésektől, de a „kassai provokáció"-val foglalkozó hazai történészeink majdnem minden esetben együtt említik e két közlést.[15] Érdekes körül-

mény, hogy Ránki György, annak ellenére, hogy az Újszászy-téma a „színesebb", látszólag reálisabb, a Bamler-közléseket véli (a „kassai provokáció" szempontjából . . .) változatlanul a nyomatékosabbnak. Kun József egyenesen a Bamler-közlésekkel vélte eldöntöttnek nek a kassai események felderítését.

A kérdés lényegére térve, először Bamler személyével kell megismerkednünk.[16] Rudolf Bamler, mint vk. őrnagy, majd alezredes,[17] az OKW-nak közvetlenül alárendelt és Canaris admirális irányítása alatt álló — hivatalosan „Amt Ausland-Abwehr"-nek, máskor „Abwehr III"-nak nevezett — hatalmas szervezet, népszerű nevén az ún. „katonai titkosszolgálat"[18] III. csoportjának, osztályának („Abteilung") volt a vezetője 1933-tól 1939. szept. 12-ig.[19] A Canaris-szervezet említett III. osztálya fontos része volt az „Abwehr III"-nak. Kémelhárítás volt a feladata.

Bamlert valamennyi életrajzírója jól képzett katonának, elsőrangú szervezőnek és kedvelt bajtársnak mondja. Izzig-vérig lelkes náci volt. Ezzel valamennyi biográfusa egyetért. Egyik főfeladatának tekintette egyrészt Canaris, másrészt mesterségbeli nagy vetélytársa, a hírhedt „SD" vezetője, Heydrich, között szorosabbra fűzni az együttműködés fonalait, egyúttal elhatárolni a működési területeket.[20] Bamler ezt a paradox feladatot sikeresen oldotta meg és ez a körülmény még figyelmet kíván a „titkosszolgálat" feltételezett kassai szerepének vizsgálatánál.[21] Canaris maga is elismerte Bamler ezen érdemeit, de emberi vonatkozásokban nem tudott vele szemben felmelegedni. 1938 végén könnyű szívvel túladott rajta.

Bamler a következő esztendőkben azután mind szolgálati-működési, mind földrajzi értelemben messze került, igen messze, Canaris szervezetétől. Ez a körülmény ugyancsak nem lesz közömbös Bamler „kassai" kapcsolatainak vizsgálatánál.[22]

Bamler, már mint altábornagy, 1944 közepén átvette a 12. lövészhadosztály parancsnokságát. A „Heeresgruppe-Mitte" összeomlásánál, az „Orscha—Mogilev—Minszk"-i katlancsatában seregteste elpusztult, ő maga szovjet fogságba esett. Itt kezdődik a tárgyalásaink szempontjából lényeges életszakasza.

Mint annyiszor máskor, az izzig-vérig náciból lelkes kommunista lett. Egyik első dolga volt bajtársát, Mogilev védelmi rendszerének parancsnokát, Gottfried von Erdmannsdorff vezérőrnagyot denunciálni, akit azután a szovjeték nyilvánosan felakasztottak.[23] A fogságból, az „Antifa"-iskolán kiváló eredménnyel való átképzése után hazaküldték Németország szovjet megszállási övezetébe. A most kö-

vetkező esztendőkben magasra ívelt Bamler pályafutása. Helyettes felügyelője lett a keletnémet biztonsági rendőrségnek. 1950-ben a Szovjetunióban újabb politikai iskolázáson esett át, majd a keletnémet Állambiztonsági Minisztériumban (a hírhedt „Stasi"-ban) kapott vezető beosztást. Ilyen minőségben jutott szerephez a „kassai provokáció" szövevényében.

1957. november 25. és 30. között a Szovjetunió és az NDK együttes „történelmi bizottsága" Lipcsében ülésezett. Elsősorban a második világháború ún. „reakciós történetkutatását" vitatták.[24] Bamler a Canaris-szervezetben szerzett állítólagos tapasztalatairól közölt adalékokat.

A lipcsei szimpózium anyagát a kelet-berlini „Akademie Verlag" 1958-ban kiadta. A kiadvány címlapját, valamint a Bamler-referátum „kassai" részét a függelék XVIII. 1. és 2. sz. mellékletei fakszimilében mutatják. Indokolt a vonatkozó rész szó szerinti fordítását megismerni. Minden mondata fontos.

„Amikor 1941-ben a Szovjetunió elleni támadást előkészítették, ismét a német katonai titkosszolgálat volt az, amely megállapította, hogy egy esetleges közös háború megindulásánál a Hitler-hű magyar kormány nem számíthat széles magyar körök megértésére. Erős eszközökre volt tehát szükség, hogy a magyar lakosságot a szovjetellenes háború gondolatáért megnyerjék. Ez egy provokáció segítségével történt. A német katonai titkosszolgálat szlovákiai repülőterekről felségjel nélküli német gépeket startoltatott, amelyek a szovjet-magyar határ közelében fekvő magyar helységeket bombáztak. A sajtó és a rádió azután úgy számolt be az esetről, mintha szovjet gépek bombáztak volna. Mindez Tiso szlovák államelnök, a németek bizalmi emberének tudtával és segítségével történt. Egyébként ez a provokáció annak a mintájára történt, ahogyan Kammhuber tábornok, a Német Szövetségi Köztársaság légierőinek jelenlegi főnöke, a második világháború alatt Freiburgot bombáztatta és azután ezt a franciák számlájára írta."

Mielőtt ezt az együgyű, minden mondatából propagandát sugárzó referátumot részeire bontanánk, helyénvaló néhány általános megállapítás.

Bamler az ismertetése elején bejelentette, hogy az egykori Canaris-szervezet olyan tevékenységeiről kíván beszámolni, amelyek az ő személyes (!) tapasztalatai, amelyeket ő személyesen átélt („. . . aus eigenem Erleben . . ."). Nos, 1941-ben, amikor az elhitetni kívánt „provokációt" Bamler saját szavai szerint „előkészítették", ő Kelet-

Németországban egy páncélos hadtest vezérkari főnöke volt s már két esztendeje semmiféle szolgálati kapcsolatban sem állott egykori munkahelyével, az „Abwehr III"-al. Személyes élményről, „aus eigenem Erleben"ről, tehát szó sem lehetett. Azt sem lenne boszorkányság bebizonyítani, hogy Bamler sem a történések idején, egykori bajtársaitól, sem a háború befejezése után nem szerezhette értesüléseit, de ez túllépné a kereteket.

Teljesen laikus Bamler azon beállítása, mintha az általa leírt kaland a Canaris-szervezet önálló-öntevékeny vállalkozása lehetett volna, hasonlóan az ún. „titkosszolgálatoktól" megszokott egyéb „csínyekhez". Az „Abwehr III" az OKW szerve volt. Olyan messzeható katonapolitikai kalandra, mint amilyen a Kassa elleni támadás lett volna, az OKW, helyesebben a legfelső katonai vezetés konkrét utasítása nélkül sem Canaris, sem bármelyik osztályvezetője még gondolni sem mertek volna. Jellemző Bamler hallgatóinak hozzáértésére, forráskritikai érzékükre, hogy ezt a kacsát nemcsak be lehetett adni, hanem még ki is nyomtatni.

Miután a „Studia Hungarica 16" német monográfiája kimutatta a Bamler közlések tarthatatlanságát, Budapestről ez volt az ellenvetés: „Bamler úgyszólván ‚napirenden kívül', tehát rögtönzötten hozta szóba a kassai bombázás esetét. Nem tért volna el referátuma tárgyától, nem rögtönzött volna, ha kijelentéseiről nem lett volna meggyőződve . . ."

Ez az ellenvetés nem helytálló. Rögtönzésről, az eredeti referátum tárgyától való eltérésről csak az beszélhet, aki nem olvasta Bamler vonatkozó előadásának teljes szövegét.

Igaz, hogy a magyar vonatkozás csak egy mozaikköve volt a Bamler referátumnak, de szervesen, hézagmentesen illett a teljes képbe. Bamler a Canaris-szervezet, az ún. „katonai titkosszolgálat" (nem pedig a felső katonai vezetés . . .) felforgató munkáját akarta érzékeltetni. Ennek kapcsán igyekezett elhitetni, hogy a spanyol Franco Canaris-ék fizetett ügynöke volt, hogy egykori bajtársa az „Abwehr III"-ban, az osztrák származású (és általánosan becsült . . .) Lahousen ezredes már az „Anschluss" előtti bécsi szolgálata alatt Canaris szolgálatában állva az „Anschluss" előkészítésén fáradozott, stb. Szervesen ehhez a sorozathoz tartozott — Tiso szlovák államelnökkel a középpontban — az amit Bamler a magyarországi célok elleni „provokációs" támadásról előadott.

Miután a Bamler által vázolt kép egészében nem hitelt érdemlő, nem hitelt érdemlő az a rész sem, amellyel a hazai történészek a „kassai provokáció"-t kívánják valószínűsíteni. Ez a valószínűsítés a következő okból is sántít.

Bamler egyetlen szóval sem mondja, még közvetett utalással sem érzékelteti, hogy Canarisék azon tervezéséhez, amely magyar városokat kíván bombáztatni, a honvéd vezérkarnak bármi köze is lett volna, vagy arról valamit is tudott. Bamler előadása szerint Canarisék önálló, független vállalkozásáról lett volna szó, amelyet saját politikai elképzelésük szerint terveztek, majd végrehajtottak, mint állam, az államban. Csodálatos, hogy erre eddig nem jöttek rá azok, akik Bamler meséivel a német-magyar katonai cinkosságot kívánták valószínűbbnek elhitetni.

Az általános vonatkozások után rátérhetünk a részletekre. Bamler előadásának több mint egy tucat súlyos, néha nevetséges bökkenője van . . . Ezek a leglényegesebbek:

Nem kétséges, hogy Bamler a referátuma elkészítése előtt még a kassai események lefolyását, azok politikai összefüggéseit sem érdemesítette megismerésre, átgondolásra. (Ennyire lebecsülte hallgatói tájékozottságát?) Szerinte a magyar nép hangulatának átformálása, nem pedig a kormány befolyásolása volt a vállalkozás közvetlen célja. Ez merőben új és az irodalomban eddig egyedül álló beállítás.

A referátumból következtetve Bamler nem hallotta Kassa nevét és nem ismerte a város földrajzi fekvését sem. Egyébként nem beszélt volna a szovjet—magyar határ közelében (sic!) fekvő magyar helységekről.

Egészen kétségtelen, hogy Bamlernek fogalma sem volt a kassai események technikai részleteiről. Nem tudta, hogy a kassai támadók délkeletről közelítették meg a várost, ami bármelyik szlovák repülőtérről indulva csak felettébb körülményesen lett volna megvalósítható. Arra sem gondolt, hogy a német légierőnek nem volt olyan kétmotoros bombázója (még zsákmánygépe sem . . .) amelyből három gép elszállíthatta volna a Kassára dobott bombákat akár súly, akár darab szerint . . .

Bamler Tiso szlovák államelnök engedélyéről-beleegyezéséről beszél, holott a németeknek semmi ilyesmire sem lett volna szükségük. Mind a szlovák légierő, mind az összes repülőterek német ellenőrzés alatt állottak. A Vágtól nyugatra fekvő „Schutzgebiet" egyébként is német katonai igazgatási kerület volt.

Bamler Tiso szlovák államelnököt a Canaris-szervezet „V-emberének", „bizalmi emberének", azaz „besúgójának", „spiclijének" nevezi. Ez a mondat — viszonylagos rövidsége ellenére — a referá-

tum magyar vonatkozású szövegének központi része és külön elmélkedést érdemelne, ha az eddig vázoltak nem lennének elégségesek a Bamler-közlések helyes értékeléséhez.

Befejezésül talán még ezt:

Bamler előbbiekben idézett szövege az utolsó mondatban Kammhuber repülőtábornokot (1957-ben!), a NSZK légierejének parancsnokát említi a második világháború ún. „Freiburg-i bombázásával" összefüggően. Bamler rosszindulatú beállításából arra a feltételezésre kell következtetni, miszerint referátuma hallgatói nem ismerték a valódi tényállást . . . [25]

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XVIII. FEJEZETHEZ

1. Lásd a Freiburg-i „MGFA" szövetségi intézet tíz kötetes „Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg" munkájának 4. kötetében dr. Jürgen Förster értekezését a Barbarossa-t megelőzően Magyarországgal szemben folytatott náci külpolitikáról (elsősorban katonapolitikáról . . .) a kötet 327–365. oldalain. Ha lehetne a nyugatnémet hadtörténelmi kutatás hivatalos állásfoglalásáról beszélni (amint nem lehet . . .), akkor az említett munka ezt az állásfoglalást tükrözné. Éppen ezért, a hitleri Németország (a Harmadik Birodalom) hazánkkal szemben tanúsított katonapolitikai szándékainak értelmezésénél ezen munka felfogását fogadtam el. Az Újszászy-jegyzőkönyveket illetően: „M–91 f"

2. Zorya a tárgyalási jegyzőkönyvben mint vezérőrnagy, a Törvényszék hivatalos névsorában pedig „harmadosztályú jogtanácsos"-ként szerepel. A sorsa nem mindennapi. Alig egy hónappal Újszászy nürnbergi szerepeltetése után, a hivatali szobájában, szolgálati revolverével agyonlőtte magát. (Az illetékes szovjet közlések szerint balesetről volt szó: a fegyver tisztogatás közben sült el . . .) „Minek szolgálati fegyver egy bírósági tárgyalásnál a vádhatóság képviselője számára? . ." méltatlankodott volna a Törvényszék amerikai elnöke.

3. A szovjet vádhatóság által felolvasott Újszászy-nyilatkozatok a dokumentációk jegyzékében „USSR–115", illetve „USSR–150" számok alatt szerepelnek. E két okmány egyikét sem vették fel a peranyag ún. „dokumentációs kötetébe" és az előbb említett jegyzékben „csillag-nélkül" találhatók, ami azt jelenti, hogy a Törvényszék elnöke vagy az eredetüket nem tartotta tisztázottnak, vagy azokat kétséget kizáróan bizonyító értékűnek. A nürnbergi peranyag 42 kötetes tömegében az Újszászy-jegyzőkönyvek – mint általában a magyar vonatkozású anyagok zöme – a VII. kötetben találhatók, a német kiadás 368 ff oldalain. A peranyag, azonos értelmű szöveggel, angol, francia, orosz és német nyelven került kiadásra.

4. „Kommandierender General der Deutschen Luftwaffe in Ungarn." Személyéről később még bővebben lesz szó.

5. A Zorya által felolvasott jegyzőkönyv a támadás napját – tévesen – június 24-nek mondja.

6. Utódját nem sikerült megállapítanom. Lászlót a (Pálffy-laktanyában elhelyezett) Hadiakadémia parancsnokának nevezték ki, de e beosztását ténylegesen

csak az Akadémia nyári szünete után (szeptemberben?) vette át. Több, megbízhatónak számító értesülés szerint, László a június hónapot a Mátraház-i Tiszti Üdülőben töltötte. Beteg volt. Erről Schramm „személyes" naplója is megemlékszik. (Lásd XXII. fejezetet)

7. A következőkben említésre kerülő részleteket Fütterer tábornokkal az ötvenes évek végén személyesen tisztáztam. Fütterer a halálát megelőző éveket (1959–1960) Münchenben töltötte. Személyes ügyben (tudakozódás magyar ismerősei után . . .) ő kereste velem a személyes kapcsolatot. Kétszeri levélváltáson kívül („Cs–V") két ízben személyesen is találkoztunk. Akkor még nem sejtettem, hogy rövidesen a „kassai provokáció" szindromjával ilyen behatóan kényszerülök foglalkozni. Egyébként Fütterernél több lényeges részletnek utána jártam volna.

8. Ezt közvetlen, személyes ismereteim alapján is tudom. Miután Arimond a Fütterer-törzs munkájának minden részletében tájékozott volt (mind politikai, mind igazgatási tekintetben) és mert vele magával is személyi kapcsolatban állottam, a német monográfiám munkábavétele előtt igyekeztem hollétét felkutatni és vele ismét kapcsolatba kerülni. A „Bundesarchiv–Zentralnachweisstelle" 1970. június 1-i értesítése szerint Arimond 1961. október 4-én Offenbachban elhunyt, özvegye ismeretlen helyre költözött.

9. Fütterer csak tőlem értesült – nem korábban – Újszászy reá vonatkozó nyilatkozatáról. Kérésére (a müncheni Staatsbibliothekban) fénymásolatot készítettem a peranyag VII. kötetének megfelelő oldalairól.

10. Igyekeztem megtudni, hogy van-e Budapesten valamiféle nyoma Fütterer kihallgatásának, megkérdezésének. Az eredmény nem sokkal több a semminél. Hosszú utánjárás után, egyébként teljesen megbízható forrásból, annyit sikerült megtudnom, hogy Fütterertől valamiféle buda-környéki, zsidótól bérelt ingatlan felől érdeklődtek. Kassával kapcsolatos kihallgatásnak semmi nyoma.

11. „L–XVI–3104"

12. Hogy ez nem volt így és Kádár viselkedése a vkf. 6. osztály (propaganda . .) élén éppen a visszája volt annak, amit könyve elhitetni kíván, azt a saját bőrömön tapasztaltam. Egyik bajtársam–barátom ügyetlensége révén egy levelem (tanulmányom), amelyben a vezérkarunk intézményét (!) bíráltam és azt vizsgáltam, hogy miképpen lehetne hátrányok nélkül kibújni a német szövetségből, Kádár kezeibe került. Illetékességét messze túllépve magához rendelt és szolgálati hangon olyan „vonalas" kioktatásban részesített, hogy még Szálasi szíve is repesett volna, ha hallotta volna. Miután Kádár e „világnézeti" kioktatásával akkor elintézettnek vette a dolgot (és ezzel engem vaskos kellemetlenségektől óvott meg) én is lenyeltem a hatásköri túllépést és most sem kívánom az esetet jobban részletezni.

13. A Horthy-családot könyve megvédi bizonyos híreszteléseklel (pl. dinasztikus tervek . . .) szemben. A kormányzó két fia iránt kimondott rokonszenvet, sőt barátságot éreztet.

14. Az ÉS 1971. április 21-i számában „Ki bombázta Kassát?" címmel.

15. Pl. Ránki György a HK 1959. évi 2. számában, illetve a Magyarország háborúba lépését tárgyaló, Berlinben 1962-ben megjelent német tanulmányban, úgyszintén Kun József a HK 1962. évi 1. számában stb.

16. „M–86f" A Bamler személyére és pályafutására vonatkozó adatokat „Gert Buchheit: Der Deutsche Geheimdienst, List Verl. München 1975" munkájából, az Aachen-i „Bundesarchiv–Zentralnachweisstelle" (megkeresésemre küldött) 1975. dec. 16-i levele adataiból, a Stuttgart-i „Arbeitskreis Wehrforschung" (Dr.

Hümmelchen) 1975. december 1-i és 8-i leveleiből, úgyszintén az egykor a Canaris-szervezetben szolgáló Otto Wagner ezredes 1976. március 18-i közléseiből vettem. Igen értékes és bőséges bibliográfiai, valamint biográfiai útmutatásokat kaptam a háború alatt a honv. vk. 2. osztályában szolgáló (jelenleg Münchenben lakó) Kollányi Károlytól is. Valamennyi: „Cs–XV"

17. A Wehrmachtnál viselt utolsó rendfokozata altábornagy volt.

18. Az ún. „katonai titkosszolgálattal", hivatalos nevén az „Abwehr III"-al a XX. fejezet kíván behatóan foglalkozni.

19. Az apja Stettinben volt ismert, jól kereső orvos.

20. „SS-Gruppenführer" Reinhard Heydrich a felettébb befolyásos náci pártszervezet, az „SD", a hírhedt „Reichssicherheitsdienst" valamint a titkos birodalmi rendőrség, a „Geheimes Staatspolizeiamt" feje volt. Mint tengerész hadapród, a „Berlin" iskolacirkálón, Canaris alatt szolgált s vele később is, társadalmilag, sűrűn érintkezett. Heydrich 1942-ben, Prágában, merénylet áldozata lett, aminek a hírhedt „Lidice"-i vérengzés lett a következménye.

21. Ez a körülmény nem közömbös annak elbírálásánál, hogy az „SD"-nek – mint katonapolitikai kérdésekkel is foglalkozó igen befolyásos pártszervezetnek – lehetett-e valamiféle köze-szerepe egy feltételezett kassai kalandban?

22. Először a 4. tü. ezred parancsnokságát vette át. Utána Danzigba került. 1940 közepén a XXXVII. páncélos hadtest vezérkari főnöke lett. Utána még távolabbi vidéken, Norvégiában szolgált, mint a megszálló erők vezérkari főnöke.

23. Ezt a hírt a délbajorországi Pöckingben lakó Erdmannsdorf-család megerősítette. „Cs–V"

24. Tájékozottságom szerint ezen a – kizárólag ideológiai propagandát szolgáló – értekezleten Ránki György is részt vett, akire a jelek szerint maradandóan hatott Bamler referátuma. Valószínűleg ez magyarázza, hogy Bamlert odahaza (Újszászyval ellentétben) még mindig mint a „kassai provokáció" egyik hiteltérdemlő tanúját szerepeltetik. Bamler állítólag 1979-ben, Erfurtban hunyt el.

25. („L–XI. 2237") 1940. május 10-én a Landsberg/Lech-ben állomásozó 50. bombázóosztály („Kampfgeschwader") 8. százada 14 órakor francia célok bombázására indult. A század egyik raja, három He–111 bombázó, Paul Seidl hdgy. psága alatt, a Schwarzwald feletti sűrű felhőzetben eltévedt. A határmenti francia Dole-Travaux helyett a Rajna másik oldalán, az alig 20 km-el keletebbre fekvő Freiburg/Breisgau városára dobta bombáit. A lgv. figyelőszolgálat, felismerve a „saját" gépeket, nem riasztotta Freiburgot. 57 halott, közöttük 22 gyermek, volt az áldozatok száma. – Az igaz, hogy a náci propaganda úgy állította be az esetet, mintha az angolok bombáztak volna és ezzel indokolta a megindított légi hadviselést. Göring ennek ellenére elrendelte a fegyelmi és hadbírói kivizsgálást, de mert Seidl alig egy hónappal később az Anglia (Portsmouth kikötője) feletti légiharcban elesett, az eljárást beszüntették. A történteket először Erhard Milch tábornagy, a „Luftwaffe" felügyelője 1946-ban ismertette a Nürnbergi Törvényszék előtt. 1947-ben, Halder feljegyzései alapján, a Baden-i miniszterelnökség adott ki tájékoztató sajtónyilatkozatot. Bamler tehát 1958-ban ismerhette – és bizonyosan ismerte is – a valódi tényállást. Lásd „Gerd Ueberschär-Wolfram Wette: Bomben und Legende, Verlag-Rombach Freiburg", valamint Der Spiegel 1982. ápr. 25.

XIX LEHETETT-E ÉS MENNYIBEN, A NÉMET KATONAI VEZETÉS RÉSZES A KASSAI ESEMÉNYEKBEN?

(Mint e fejezet kiegészítése: Ormay J. ismertetése a „zsákmánygépek" kérdéséről)

Az előző fejezetek kimutatták, hogy azok az érvek, amelyekkel a hazai marxista történetírás a kassai bombatámadást mint a „német-magyar katonai cinkosság" eredményét véli bizonyíthatni, a politikamentes, tárgyilagos vizsgálattal szemben fenn nem tarthatók. Ezt bizonyították — többek között — a helyszíni eseményeknek a lehetőség határáig történő rekonstruálása, az ún. „sárga csík" szindromjának, valamint Krudy Ádám szerepének beható vizsgálata, úgyszintén az Újszászy-jegyzőkönyv és az ún. Bamler-közlések aprólékos taglalása. A következő lépés, amely immár a felvetett kérdés magvát érinti, annyiban különbözik az előbbiektől, hogy nem közvetlen vita a „kassai provokáció" érvelőivel, hanem lényegében kortörténeti események többé-kevésbé a hazai történészek által is elfogadott lefolyásával foglalkozik. A fejezet címével adott kérdésre célszerű több lépésben felelni. Az első ez:

Tényező volt-e Magyarország, illetve az ország fegyveres ereje, Hitler keleti, illetve délkelet-európai terveiben?

A válasz lényegét már a Kárpátmedence geostratégiai természete önmagában is megadja. Attól a pillanattól kezdve, hogy a német katonai vezetés terveiben a Pruthtól délre, illetve nyugatra fekvő romániai Moldva-térség a Szovjetunió ellen alkalmazott hadműveleti harapófogó déli ágának felvonulási területe lett, később pedig azután, hogy Hitler a páratlan gyorsasággal végrehajtott hadműveleteivel rátenyerelt Jugoszláviára és Görögországra,[1] Magyarország nem volt többé kikapcsolható a Harmadik Birodalom politikai tervezéséből.

A Kárpátmedence átvette a Romániába irányított katonai szállítmányok, illetve onnét Németországba áramló gazdasági javak, elsősorban az olajszállítások, úgyszintén a Balkánnal lebonyolított forgalom fordítókorongja szerepét.

A Moldvába fokozatosan átszállított és ott készültségi állást foglaló német erőkhöz[2] csak a Duna-völgyén át vezetett az út. Ezen út

politikai és katonai biztosítása nélkül Hitler „Barbarossa"-tervének megvalósítására — az adott formában — nem kerülhetett sor.

Még egy geostratégiai körülmény lényeges. A „Barbarossa"-féle hadműveleti harapófogó északi részének jobb szárnya, a német 17. hadsereg, a Keleti-Beszkidek északi lejtőjére támaszkodva a szó szoros értelmében a levegőben lógott. Ezt a hadsereget — és vele együtt Rundstedt vezértábornagy déli hadseregcsoportját, a „Heeresgruppe-Süd"-et — az Erdős Kárpátok hadműveleti értelemben fedezetlen több mint 200 kilométer hosszú vonulata választotta el a harapófogó másik ágát alkotó moldovai német—román hadseregcsoporttól. (Lásd a függelék I. 2. sz. mellékletének vázlatát). Ez a hosszú és fedezetlen hadműveleti rés a Jugoszlávia 1941. évi lerohanása után vált a német déli hadseregcsoport, elsősorban a 17. hadsereg számára kockázatossá. Hiszen a Kreml alig pár hónappal előbb szavatolta Jugoszlávia biztonságát. Ha Sztálin ezen kötelezettsége alapján demonstratív, vagy megtorló katonai lépésre gondolt volna — amint nem gondolt — úgy erre az Erdős Kárpátok másik oldalán védtelenül fekvő Kárpátalja és Tisza-völgye kínálkoztak legjobban. A későbbiekből kitűnik, hogy ez a helyzet másképpen éreztette a német katonai vezetésre gyakarolt hatását 1941. június 22. előtt és másképpen utána.

A gondolatmenetet folytatva, arra kell felelni, hogy az előbbiekben vázolt helyzet alapján gondolt-e Hitler a magyar medencét számára biztosító politikai és katonai rendszabályokra? Kétségtelenül gondolt mindkettőre.

Hitler Budapesttel szembeni politikáját két körülmény segítette. A honvéd tisztikar egésze és vele együtt a katonai vezetés, csodálattal figyelte Hitler sikeres villámháborúit. E politikához való cselekvő alkalmazkodástól remélték az áldatlan trianoni állapot orvoslását. Magyarország viselkedése a jugoszláviai események folyamán, valamint Teleki Pál tragikus halála azt is igazolta, hogy semmiféle magyar kormány sem helyezkedhetett szembe e felfogással. A német katonai vezetés ezt kétségtelenül számításba vette. (Bárdossy későbbi viselkedése igazolta, hogy számításuk helyes volt . . .)

A másik tényező az a politikai labdajáték volt, amelyet a Wilhelmstrasse a magyar revíziós igényekkel, jelesül a magyar—román ellentéttel folytatott. Csábító lenne ennek részletes vizsgálatával foglalkozni, de ez messze vezetne. Meg kell elégedni annak megállapításával, hogy Berlinnek sikerült nemcsak féken tartani a Darányi—Imrédy—Teleki-kormányok már-már fegyveres lépéshez vezető erdélyi

politikáját, de (kétségtelenül a bécsi döntések alkotta légkörben . . .) úgyszólván ellenszolgáltatás nélkül megkapnia Budapesttől mindazokat a gazdasági, forgalmi és egyéb engedményeket, amelyekre a kelet felé terjeszkedő hitleri külpolitikának szüksége volt.[3]

E dokumentáció szempontjából lényeges az a kérdés, hogy mind Hitler, mind a legfelső német katonai vezetés (OKW és OKH) igyekeztek-e és miként a honvédség (szerintük is szerényre becsült) katonai potenciálját a „Barbarossa"-terv számára biztosítani?

Magát Hitlert illetően — általános vonatkozásban — ezek mondhatók mint olyan megállapítások, amelyeket hasonlóan regisztrálnak a hazai történelmi tanulmányok is.[4]

Hitler érzelmi beállítottsága a magyarokkal szemben határozottan negatív természetű volt. Ez az ítélete bizonyosan elsősorban a kormányzó 1938. évi Kiel-i látogatása alkalmából keletkezett, amikor Horthy is, a miniszterei is egyértelműen visszautasították a Hitler által Csehszlovákia ellen tervezett agresszióhoz való csatlakozás gondolatát. Ezzel Hitler egy hatásos ütőkártyát veszített el Chamberlain-nel szemben és ezt többé nem felejtette el.

Amíg Antonescut igen sokra tartotta és viszonya a román marsallhoz felettébb szívélyes volt, addig ehhez hasonlót egyik magyar politikussal vagy vezető katonával kapcsolatosan sem lehet mondani. Feletébb óvatos volt a magyarok felé tett ígéreteivel is, akár Holicsról, akár a Bánátról volt szó. Ügyelt arra, hogy a magyarok felé tett ígéreteivel ne ingerelje román szövetségesét (ellenkező értelemben ezt nem lehetne állítani . . .), valamint arra is, hogy szabad kezet biztosítson magának egy későbbi, újabb „rendezés" esetére. Hitler ez utóbbi magatartását a honvéd katonai vezetés — elsősorban a vezérkar főnöke — a valóságnak megfelelően érzékelte és az ebből eredő tudat maradandóan befolyásolta Werth Henrik későbbi, súlyos következményekkel járó helyzetmegítélését, magatartását.

Ezenkívül Hitler nem bízott a magyarokban. Fecsegőknek tartotta őket — mondotta Paulus Nürnbergben — valamint óvatosságra intette őt számottevő magyar körök Anglia iránti nosztalgiája. Mindezek eredményéül fokozottan zárkózott volt a magyarok felé és ezt követelte közvetlen munkatársaitól is. A honvédség harcértékét, vagy mondjuk így: hadműveleti értékét nem tartotta sokra és ezt az ítéletét maradéktalanul osztották vezető tábornokai is.[5] Kétségtelen, hogy a honvédség szervezete és fegyverzete korszerűtlen volt, fogatolt tüzérséggel és vonattal, elégtelen és hatástalan páncélos, valamint páncélelhárító alakulatokkal. A németeknél olyan fontos sze-

repet betöltő altisztikar — ilyen értelemben — a honvédségnél hiányzott.[6]

Lényegében így jellemezték az említett Görlitz-könyvben foglalt Paulus-feljegyzések Hitler és a német katonai vezetés felfogását. Paulusnak nemcsak azért kellett ezt a felfogást ismernie, mert 1941-ben ő volt a német vezérkar helyettes főnöke, de mert 1940-ben elsősorban ő tárgyalt a honvédség vezetőivel. Paulus feljegyzései és nürnbergi kijelentései nyomán nem lehet kétség afelől, hogy Hitler — függetlenül a Jugoszlávia elleni hadműveletektől — biztosan számításba vette a honvédség későbbi felhasználását, de hogy ez mikor és hogyan történt volna, ha a június 26-i kassai események nem következnek be, azt ma már sohasem fogjuk megtudni. A következők azonban bizonyosak:

A német katonai vezetés — minden eshetőségre — szorgalmazta a honvédség átszervezését, átfegyverzését. Ebből a célból 1940 őszén László hadműveleti csoportfőnökkel, valamint a HM anyagi főcsoportfőnökségét képviselő Ruszkiczai-Rüdigerrel az élen nagy létszámú honvéd küldöttség érkezett a Berlin melletti Zossen-be, az OKH akkori székhelyére. (Néhány napot maga a honvédelmi miniszter is Berlinben töltött . . .) Két hétig tárgyalták a honvédség által szükségesnek vélt anyagszállítások kérdéseit.

Több hazai tanulmány — teljesen tévesen — úgy véli, hogy Zossenben már konkréten szó esett a honvédség szerepéről a Szovjetunió elleni hadműveletekben.[7] Ilyesmiről természetesen szó sem esett, szó sem eshetett. A következő okokból nem.

Azok a hadianyagok, amelyeket a honvédség képviselői igényeltek, csak esztendők múltán emelték volna érezhetően a honvédség harcértékét. A németek által határozottan kilátásba helyezett fegyverzet jelentékeny részét a honvédség sohasem kapta meg. (Erről a saját munkakörömben is konkrétan beszámolhatnék, de ez túllépné a kereteket.) Fontosabbak a következő tények:

A „Barbarossa"-tervet illető végső döntésre csak hetekkel a Zossen-i tárgyalások után, december 17-én került sor. A hadműveleteknek 1941. június 22-én történt megindulásáig soha (!), sehol (!) nem történt olyan tervekről említés, amelyek a honvéd alakulatok konkrét és offenzív értelmű felhasználására, résztvételére vonatkoztak volna. Halder vezérezredes, a szárazföldi erők feje (OKH) 1940. december 5-én a „Barbarossa"-tervvel kapcsolatosan ezt írta a naplójába: „. . . partnereink a finnek és a románok . . .", a magyarokról egyetlen szó említés sincsen. Mi több, még 1941. március 17-én is

ezt jegyezte fel: „. . . A magyarok megbízhatatlanok. Semmi okuk sincsen arra, hogy (velünk együtt) felsorakozzanak az oroszokkal szemben."[8] Az 1941 május elején a „Barbarossa"-hadműveletek konkrét előkészítését szabályozó egyik rendeletben Keitel az OKW-t arra utasítja, hogy a magyarok, biztosítás céljából (!), állást foglaljanak a (kárpátaljai) határok mentén. Kiemeli, hogy a honvédség esetleges járulékos feladatait illetően később történik intézkedés.[9] Hitler 1941. június 3-án, tehát nem egészen három héttel a hadműveletek megindulása előtt, a Berchtesgaden melletti Obersalzbergen lévő házában úgy nyilatkozott Osima japán nagykövetnek, hogy a magyaroknak egészen más (!!) feladatot szánt, mint a finneknek, vagy a románoknak.[10]

Az a tény, hogy Hitlernek esze ágában sem volt a honvédséget már a „Barbarossa"-hadműveletek első napjaiban fegyveres résztvételre ösztökélnie, kitűnik Paulus vezérezredes azon közléseiből, amelyek 1946. február 11-én hangzottak el a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék előtt. Rudenko szovjet tábornok által feltett kérdésre Paulus közölte, hogy Hitler felettébb mérgelődött, amikor értesült a budapesti kormány június 26-i, illetve 27-i elhatározásáról és (így áll a NPI VII. kötete 288. oldalán) azonnal utasította a 12. (sic!) hadsereget Dragowitsch (latin betűkkel helyesen: Drogobytsch) megszállására, az olajkutak biztosítására.[11] A Freiburg-i levéltárban betekinthető a német 17. hadsereg „Vollzugsmeldung" megjelölésű és július 1-i keltezésű jelentése az olajterület megszállásáról. Ezzel a 17. hadsereg igazolja a NPI-ben említett Hitler-i utasítás realitását, valamint közvetve azt is, hogy Paulusnak Nürnbergben igaza volt, amikor a magyar kormány „öntevékeny" hadbalépése nyomán Hitler bosszús reakciójáról beszélt.[12]

Az eddigi vizsgálatok eredményét így lehet összegezni: Az Erdős Kárpátok (értelemszerűen deffenzív jellegű) biztosításától eltekintve — amit minden semleges állam megtett volna — a „Barbarossa"-terv semmiféle vonatkozásban sem számolt a honvédség valamiféle aktív szerepével, résztvételével.[13] Függetlenül ettől a megállapítástól tényként fogadhatjuk el, hogy Hitler egy későbbi időpontban (!!) a honvédséget valahol, valamiképpen felhasználni kívánta. Hogy mikor és hogyan azt találgatni kellene. Nem lehet kétség afelől, hogy a június 26-i kassai támadást követően a magyar államvezetés elhatározása magát Hitlert is új helyzet, befejezett tények elé állította. Amennyiben tehát mint „advocatus diaboli" feltételezzük, hogy a német katonai vezetés valamely szintjének valamiféle kezdeményező

köze lehetett a kassai támadásban, úgy az csak Hitler szándékaitól függetlenül, mi több, azok ellenére történhetett volna. Mielőtt azonban ezen „advocatus diaboli" feltételezés realitásának vizsgálatára sor kerülne, újból egy rövid kitérő indokolt.

A „Barbarossa"-hadműveletek megindulásáig, tehát június 22-ig, mind Hitler, mind az OKW és OKH vezetői (Jodl tü. tábornok és Halder vezérezredes) — a hadműveletek előkészítésének egész ideje alatt — egységesek voltak abban, hogy (az Erdős Kárpátok vonulatának passzív biztosításán kívül . . .) a honvédség aktív közreműködésére — egyelőre (!) — szükség nincsen. „Alsóbb" szinten azonban hanghoz jutott más vélemény is.

Gerd v. Rundstedt vezértábornagy, a déli hadseregcsoport („Heeresgruppe-Süd") feje, már az előkészítő megbeszélések alatt azt vélelmezte, hogy a levegőben lógó saját jobb szárnyának biztonsága érdekében a honvédségnek már kezdettől fogva („ . . .von Anfang an . . .") cselekvően kell részt vennie a hadműveletekben. Ha egy pillantást vetünk a függelék I. 2. sz. mellékletének vázlataira, úgy megértjük Rundstedt bizonytalan érzését. Rundstedt már 1941. márc. 27-én javaslatot terjesztett az OKH (Halder) elé, amelyben a 17. német hds. jobb szárnyának biztosítására a honvédség aktív bevonását kívánta, vagy engedélyt arra, hogy a 17. hds. magyar területről (!!) egy ún. „Kárpát-csoport"-tal („Karpathengruppe") indíthasson tehermentesítő, illetve biztosító támadást. Hitler mindkét javaslatot, politikai meggondolásokból, elutasította. A 17. hds. hadinaplójának (KTB) 1941. május 2-i bejegyzése aggodalmát fejezi ki a javaslat elutasítása miatt.[14] A 17. hds. KTB-jának ezen aggodalma más szempontokból is indokoltnak tűnhetett.

Amennyiben a történészek által nem kedvelt „mi lett volna ha . ." találgatás formájában elképzeljük, hogy a vázlaton érzékeltetett 12. szovjet hadsereg helyén megfelelő erők átlépik az Erdős Kárpátokat, hogy azután északnak fordulva, a Beszkideken át a 17. német hds. szárnyába-hátába kerüljenek, elméletileg Rundstedt egész arcvonalát felgöngyölítés fenyegetheti. Persze az utakban, hágókban szegény Kárpátoknak kétszeri átlépése nem lett volna egyszerű hadműveleti feladat (bár az időjárás éppen kedvező lett volna . . .), de az emberrel, anyaggal nem nagyon takarékoskodó szovjet vezetés már keményebb diókba is beleharapott . . .

Találgatás helyett azonban beszéljenek a tények. Azok azt mutatják — és ez világosan kitűnik a már idézett OKW hadinapló bejegyzéseiből —, hogy már a hadműveletek megindulásával a 17. hds. el-

akadt, illetve nem is tudott elindulni. Nem tudott megbírkózni a számára kiutalt feladattal. A történések ezen szakaszában, a június 22-ét követő napokban, Jodl és Halder számára is kívántos lett volna, hogy a Kárpátalján felvonult — egyébként csak passzív helyi biztosításra szánt — gyenge honvéd alakulatok, (az ún. „Kárpát-csoport") offenzív fellépésükkel délről valamelyest fellazítsák, arcvonalváltozásra, illetve elmozdulásra kényszerítsék a 17. hds. útjában álló erőket. Halderék ezen hirtelen-váratlan „színeváltozása" megállapíthatóan kitűnik majd abból az ún. „Schramm-hadinapló"-ból, amelyet a XXII. fejezet kíván részletesen elemezni.

Ezen váratlan Jodl—Halder-féle hangulatváltozás kívánsága, mármint a honvédség csatlakozása a „Barbarossa"-hadműveletekhez, azonnal bekövetkezett volna, ha azt a német politikai vonal a budapesti kormánynál — és nem a katonák útján — kezdeményezi. Bárdossy szinte türelmetlenül várt erre a politikai lépésre. A Wilhelmstrasse azonban, valamiféle megfontolásból, néma maradt. Jodl és Halder pedig, a jelek szerint, nem kívántak, vagy nem mertek Hitlernél magánál személyesen kezdeményezni. Megelégedtek azzal — ezt fogja Schramm hadinaplója érzékeltetni —, hogy a saját hatáskörükben, a saját szolgálati lehetőségeikkel próbálkozzanak a honvéd vezérkar főnökét, Werth Henriket rábírni arra, amire a Wilhelmstrasse nem volt hajlandó és amire náluk személyesen hiányzott a kurázsi.

Ezen kitérő után indokolt a következő két kérdés:

— Elképzelhető-e, hogy az OKW—OKH (más fórum eleve nem jöhet számításba) a saját hatáskörében, a „saját szakállára", Hitler megkérdezése nélkül, mint amolyan katonapolitikai „deus ex machina"-t rendezte a kassai eseményeket?

— Elképzelhető-e, hogy a szervezési adottságok és a technikai lehetőségek alapján — a rendelkezésre álló idő alatt (!!) — a kassai támadás egyáltalában megvalósítható, lebonyolítható lett volna?

Az első kérdésre határozott „nem" a válasz, egyszerű és aránylag rövid indokolással.

A kassai vállalkozás, a tervező és végrehajtó számára, felettébb kockázatos kaland volt. E dokumentáció V. fejezete igazolta, hogy az ún. „papír forma" szerint a támadó köteléknek komoly kockázatokkal kellett számolnia. Csak a szolgálati rendetlenségek halmozódásának, elsősorban pedig a helyi légvédelemért felelős parancsnok személyi alkalmatlanságának volt tulajdonítható, hogy a kötelék nem

véres orral és — amennyiben németeket feltételezünk — nem jóvá nem tehető politikai felsüléssel tért vissza kassai útjáról. A német illetékesek — elsősorban a német légierő, a „Luftflotte 4", az összes helyi szerveivel — kétségtelenül jól tájékozott volt a kassai légvédelem „papír forma" szerinti elhárítási lehetőségeiről. (Sajnos, ez volt a helyzet a honvédség valamennyi belső vonalán . . .) A német feltételezés esetén vagy a vállalkozás tervezőjét, vagy a végrehajtó kötelék parancsnokát, hadbíróság elé kellett volna állítani, hogy az ismert körülmények (kitűnő látási viszonyok), között az elhárítás számára legkedvezőbb ezer méter körüli repülési magasságban kínálta fel kötelékét a (feltételezhetően) tüzelőállásban lévő légvédelmi alakulatok leghatásosabb tüzkörletében. (Lásd a függelék VII,-1a. sz. mellékletének vázlatát). Ember lett volna a talpán az a szervező, aki a „papír forma" szerinti helyzet alapján ezt a nyilvánvaló kockázatot vállalta volna. Nem valószínű, hogy a Jodl—Halder kettős ezt bekötött szemmel megtette. A kassai vállalkozás, ha azt mint átgondolt „deus ex machina"-t tekintjük, katonapolitikai hatásában nem lett volna olyan kicsinység, mint a katonai titkosszolgálatok ilyesmihez hasonló, szokott „játékai". Nem hihető, hogy azt a Harmadik Birodalomban bárki, mint amolyan „mesterségbelileg belső ügyet" Hitler háta mögött vállalni merészelte volna. Ő ebben a tekintetben nem tűrte az „öntevékenységet". Rövid pórázon vezette az alárendeltjeit. A keleti hadjárat számos szomorú esetei között elég a 2. magyar hadsereg példájára utalni, ahol Hitler még a tartalékokkal való közvetlen intézkedés jogát is a saját személyének tartotta fenn.

Az előbb feltett második kérdésre már ismét csak több lépésben lehet válaszolni. Elsőnek a szervezési vonatkozások kerülnek sorra. Az OKW—OKH a saját törzsével, a saját segédhivatali személyzetével aligha vállalhatta az előkészítő szervezés-tervezés, még kevésbé a végrehajtás feladatát. Ez kézenfekvő. A munkát — szolgálati úton — tovább kellett adnia annak a szervnek, amely erre hivatott és képesített volt: a légierőknek és az „Abwehr III"-nak. Ez utóbbi szervezettel, a „kassai provokáció" keretében otthon annyiszor és olyan kevés ismerettel emlegetett „katonai titkosszolgálattal", e dokumentáció XX. fejezete külön és igen behatóan kíván foglalkozni. Mielőtt a végrehajtásra kijelölt szerv, a német légierő, sorra kerülne, először azzal a feladattal célszerű megismerkedni, amellyel a kassai „deus ex machina"-t elhatározók a kiszemelt szervet kellett megbízzák. Ezt a feladatot a következők úgy vázolják, ahogyan arra a „kassai provokáció" otthoni érvelői hivatkoznak, illetve úgy, ahogyan arra a ténylegesen bekövetkezett eseményekből visszakövetkeztetni lehet.

A vállalkozás előkészítésének első része, a dolgok természetének megfelelően, valószínűleg íróasztal és telefon mellett, egy halom kimutatás és táblázat segítségével bonyolódhatott le.

A támadás követően Kassán csak szovjet eredetre valló bombamaradványokat találtak. Az előkészítés első lépése tehát ilyen bombák hollétének megállapítása, illetve az elszállításuk iránti intézkedés kellett legyen. Ez még aligha lehetett bonyolult dolog, de időt kívánt.[15] A következő lépés már nem volt egyszerű. A megfelelő teljesítményű géptípust kellett megtalálni. Olyant, amely megfelelt a már kiválasztott (tehát szovjet eredetre valló) bombák típusa által megkívánt felfüggesztőberendezésnek a bombák élesreállításával, a kioldás módjával és egyebekkel összefüggő műszaki (szerkezeti) kívánalmaknak, a bombák ballisztikájához alkalmazkodó célzóberendezéseknek és hasonlóknak. Lehet — sőt ha az „advocatus diaboli" a németeket feltételezi, úgy felettébb valószínű —, hogy ezzel összefüggően bizonyos átalakítási, „adaptálási", munkálatokat is kellett végezni, ami ismét további időt igényelt.[16]

Ezután az „advocatus diaboli" német vállalkozásának tervezője, egyben szervezője, miután a bombákat és az azok szállítására alkalmas gépeket a vállalkozás kiszemelt indulási helyére irányította, a legfogasabb részletre kellett volna figyelmét irányítania, a személyzet kiválasztására, összeállítására. (Bizonyos, hogy ezen már az előbb részletezett lépések alatt is gondolkozott . . .). Olyan jól kiképzett repülőket kellett találnia, akik a kiválasztott géptípust ismerték, azt repülni tudták, illetve a gépek fedélzetén való beosztásuknak megfelelően alkalmasak voltak erre a rendkívüli — és mindenek előtt kockázatos — feladatra. A három (esetleg négy) gép személyzetét az említett szempontok szerint kikeresni, feltalálni, az indulási helyre rendelni, és ottan „eligazítani", az sem szolgálati, sem technikai vonatkozásban nem lett volna egyszerű dolog. Semmi esetre sem olyan, amelyet — ahogy mondják — „kapásból" lehetett volna elintézni. Semmi esetre sem egy-két nap, vagy pláne órák alatt . . .

A kötelék kiszemelt parancsnoka, ha volt valamiféle felelősségérzete, valószínűleg ragaszkodott volna ahhoz is, hogy indulása előtt a teljes személyzetével próbarepülést végezzen. Ez a legkevesebb, amihez a kapott feladat komolysága, de mindenek előtt a kötelék biztonságával kapcsolatos felelőssége miatt önmagának tartozott. Mindent egybevetve az a szolgálati szerv, amely valahonnét

„felülről" — az „advocatus diaboli" feltételezése szerinti — utasítást kapta, a megkívánt köteléket aligha indíthatta útjára az utasítást követő hét-nyolc napnál előbb —, inkább később. Ennek felismerése, elfogadása, elsőrendű fontosságú a további következtetések számára.

Az előbbi felismerést a következő meggondolással kell kiegészíteni.

Az eddigiek alapján a kassai „deus ex machina" ötlete semmiképpen sem születhetett előbb, mint a támadás megindulását követő második napon (csak ekkor lettek érezhetők a 17. hds. nehézségei . . .), konkrétan június 23-án! A kassai bombák azonban már alig három nappal később, azaz június 26-án a déli órákban robbantak.

Az időszámvetés további részletezése nélkül is, csupán az előbbiek alapján, emberi, szervezési és technikai képtelenség az „advocatus diaboli" azon előbb taglalt feltételezése, amely szerint a kassai kaland gazdáját a német katonai vezetés berkeiben kell keresni. Ez a dokumentáció eddigi legfontosabb sarkköve.

Mielőtt a meggondolásokat a megkezdett vonalon folytatnánk, tanulságos lesz egy bizonyos „közjáték" beiktatása. Ha az e fejezetben előadott körülményeket — amelyek realitásához alig férhet kétség — mérlegeljük, akkor már önmagában polémiának, mi több csúfolódásnak tűnik ha az V. fejezetben említett egyik tanulmányra, az 1946-ban a Kossuth kiadónál megjelent „Emlékezések és valóság Magyarország második világháborús szerepéhez" című, tudományos igényű történelmi munkára utalunk. E munka illusztris szerzője, a rendszer egyik megbecsült történésze, bizonyosan alapos megfontolások után, a következőket véli „lehetségesnek". (Ez a feltételes mód a munka egész szelleme szerint a bizonyossághoz közel járó valószínűséget kíván éreztetni . . .) A kassai támadást az OKW-t a magyar honvédségnél képviselő Himer német tábornok és Werth Henrik a honvéd vezérkar főnöke „fehér asztal"-nál határozták el, még pedig nem korábban, mint pontosan 24 órával a kassai bombák tényleges robbanása előtt, tehát június 25-én délben, zónapörkölt és sörözés közben. (A szerző, természetesen, nem használ ilyen alpári kifejezéseket, hanem hivatalos jellegű villásreggeliről ír . . .)[17]

Az említett munka, amely címében a „valóság"-ra hivatkozik, kiáltó példája annak, hogy hazánkban a „kassai provokáció" témáját milyen célzatosan és milyen felelőtlenül kezelték, — még akadémikus szinten is.

E közjáték után kanyarodjunk vissza a kassai támadás szervezési

kérdéseire, még mindig az „advocatus diaboli" németekre vonatkozó feltételezése alapján.

Bizonyosan akadnak a kassai „casus belli" iránt érdeklődő, de egyébként mind a katonai repülés általános, mind a honvédség belső szervezési kérdéseiben tökéletesen tájékozatlan olyan „történészek", akik egyoldalú fontoskodásnak vélik mindazokat a meggondolásokat, amelyeket a kassai „deus ex machina"-t végrehajtani feltételezett kötelék anyagi és személyi összeállítása, valamint az időszükséglet kapcsán voltak szükségesek. Úgy vélik, hogy a német „katonai titkosszolgálatnak" csak ki kellett mondani valamiféle „abra-ka-dabra" varázsszót és a készenlétben álló kötelékek valamelyike máris startolt — bombákkal megrakva — Kassa felé. Így gondolkodik például Thomas L. Sakmyster, az amerikai Cincinnati Egyetem történésze, akinek ilyen értelmű felfogását már a XIII. fejezet ismertette. Ez és az ehhez hasonló vélelmek indokolják a feleletet a következő két kérdésre:

— Volt-e a német légierőnek olyan különleges feladatokra szánt alakulata, amely minden előzetes körülményeskedés nélkül, egyszerű utasítással a kassai útra indítható lett volna?

— Lehetséges lett volna-e, hogy a német légierő — célszerűen a kelet-európai légtérben illetékes „Luftflotte 4" (a 4. légi hadsereg) — valamely hadrendi alakulata kapja és hajtja végre, mint a szokásos hadműveleti feladatot, Kassa bombázását?

Amennyiben az a háborút követően lehetséges volt, a német légierő főparancsnoksága („OB-Luftwaffe"), valamint az illetékes minisztérium („Reichs-Luftfahrtministerium" RLM), úgyszintén az alárendelt szerveik papírjait összegyűjtötték és azok — beleértve az angolok és az amerikaiak részéről maradéktalanul visszaszolgáltatott zsákmányanyagot is — a nyugatnémet levéltárakban betekinthetők. Semmit sem titkolnak. Ilyen módon bizonyos, hogy a német légierő egész szervezetében csak két különleges feladatokra szánt alakulat létezett.

Az egyik Rowehl ezredes felderítőcsoportja volt, a másik a „KG—200" fedőnevű és a háború idején „Gespenst—Geschwader"-ként emlegetett rejtélyes alakulat.

A Rowehl-csoport az „Abwehr III", tehát a „titkosszolgálat", a Canaris-szervezet hírszerzést végző 1. osztálya számára végzett nagy magasságból fényképfelderítési feladatokat. További érdekes körülmény, hogy e csoport egyik működési alapja a Budaörsi repülőtér volt. Rowehl köteléke szóba került a Nürnbergi Törvényszék előtt

is.[18] A mindig egyenként és fegyverzet nélkül repülő gépek, akkor még igen nagynak számító magasságokban végezték feladatukat. Bizonyos értelemben elődjei voltak az amerikai és a szovjet fényképező mesterséges holdaknak. Különleges típusú, különleges alakú, lassú gépek voltak, teletömve műszerekkel, amelyek szóba sem jöhettek bombaszállításra, vagy bombázó feladatokra. Tevékenységüket a lengyel hadjárat megindulásáig jórészt befejezték. A Rowehl-csoportot ki lehet rekeszteni a további vizsgálatokból.

Így lehet eljárni a „KG-200" megjelölésű alakulattal is, annál inkább, mert csak jóval (14 hónappal?) a kassai események után került felállításra.[19] A német légierő más különleges alakulatát a leggondosabb utánjárással sem sikerült megállapítani. Bizonyos, hogy nem is létezett.

A német „kat. titkosszolgálat"-nak magának volt ugyan egy különleges alakulata különleges feladatokra, az ún. „Brandenburg hadosztály", de ez a hadosztály, amelyről még megemlékezik a XX. fejezet, nem rendelkezett repülőgépekkel.

Természetesen fennmarad az a mindenképpen indokoltnak tűnő kérdés, hogy a körülményeskedések helyett nem lehetett volna-e a Luftwaffe valamely célszerűen elhelyezett hadrendi alakulatát rövid úton kiadott utasítással megbízni a kassai feladattal? Az ilyesmi, úgy tűnik, esetleg csak órák kérdése lett volna.

Az ellenvetés két részből áll.

A feltételezés helyénvaló lenne, ha a gépeket nem szovjet típusú bombákkal kellett volna megrakni. Ormay József a IX. fejezetben kimutatta, hogy a német légierő hadrendi gépeibe bizonyos átalakítási munkálatok nélkül a szovjet bombákat nem lehetett elhelyezni, azokat felfüggeszteni. A Luftwaffe hadrendjében nem találunk olyan géptípust, amelynek három egysége alkalmas lett volna a Kassára dobott 30 bomba szállítására. A második indoklás még meggyőzőbb.

A kassai kalanddal kapcsolatosan feltételezett intézkedés szükségszerűen a szolgálati helyek egész sorát érintette volna. Erről az intézkedésről, akarva nem akarva tucatnyi személy értesült, vagy volt a végrehajtás személyes résztvevője. Az nem vitatható, hogy e vállalkozás minden résztvevőjét a háború alatt szigorú parancsok kötelezték *volna* hallgatásra és e tilalmat aligha merte volna valaki megszegni. De háború után?

Eltekintve attól, hogy a levéltárakban minden bizalmas intézkedés papírja zavartalanul betekinthető, nincsen olyan hét pecsét alatt tartott esemény, amelyről az egykori résztvevők — megfelelő ellen-

szolgáltatásért — ne nyilatkoztak volna széltében-hosszában. *Csupán a kassai kalandról nem akadt egyetlen papír, nem hangzott el nyugaton egyetlen közlés, riport vagy visszaemlékezés.*[20]

A következő körülmény a legmeggyőzőbb.

Ha a kassai „deus ex machina" a német légierő még olyan bizalmas feladata is lett volna, bizonyos illetékességeket, szolgálati hatásköröket be kellett volna tartani. Ilyen szempontból kell foglalkozni Kuno Heribert Fütterer német repülőtábornok („General der Flieger") személyével, illetve a Budapesten székelő parancsnoksága szolgálati feladataival.

Fütterer először mint a német légierőt képviselő katonai attasé került Budapestre, majd kinevezték a „Német Légierők Magyarországi vezénylőtábornokává" („Kommandierender General der Deutschen Luftwaffe in Ungarn"), 1941-ben, amikor még Fütterernek nem voltak közvetlenül alárendelt hadrendi alakulatai (1944-ben már más volt a helyzet...) ez a cím ugyan hangzatosabbnak tűnt, mint a valóságos hatáskör, de Fütterer így is, mint a „Luftflotte 4" egyik magasabb parancsnoki szerve, területileg illetékes volt a német légierő minden (!) olyan kérdésében — tehát hadműveleti kérdésekben is — amely területileg nemcsak Magyarországot, de a Kárpát-medence egész térségét érintette.[21] Így például a Szovjetunió elleni hadműveletek megindulásánál — a „Luftflotte 4" révén és az ún. „Sziklaközpont" útján — tudnia kellett a magyar légtérbe berepülő minden német kötelékről. Ha szüksége mutatkozott, jogában állott ezeket a repüléseket koordinálnia. Amikor június 27-én a honvéd légierő az ún. megtorló támadásra repült Stanislau térsége ellen, a vállalkozás végrehajtására a honvéd légierő Fütterertől kért és kapott engedélyt.[22]

Elképzelhetetlen, hogy a fennálló illetékességek szerint, (az „advocatus diaboli" feltételezése alapján) a kassai vállalkozás tervezéséről és végrehajtásáról Fütterer ne kapott volna szolgálati tájékoztatást!

Az Újszászy-jegyzőkönyvet ismertető XVIII. fejezetben szó volt arról, hogy a háborút követően Fütterert mind Nürnbergben, mind Budapesten (az Andrássy út 60-ban) kihallgatták. Ha elképzelhető is, hogy mind Zorya szovjet vádló, mind a budapesti kérdezők — vaj lévén a fejükön — óvatosan kikerülték a Kassával kapcsolatos kérdéseket, Fütterernek semmi oka sem lett volna arra, hogy a háborút követő müncheni találkozásunk alkalmából velem szemben alakoskodjék, titkolódzék.

Fütterrerrel, szolgálati feladataim keretében is, de szolgálaton kívül is, gyakran érintkeztem. A tábornokot általában nem kedvelték, mert rideg modorú katona volt, aki nem titkolta, hogy nem tartja sokra a honvédséget. Rajna-vidéki származása ellenére külső megjelenésében és magatartásában a porosz tisztet igyekezett mintázni. Ez volt az érem egyik oldala. A másik az, hogy nem kedvelte a Harmadik Birodalom politikai rendszerét és főleg a pártszervezet budapesti képviselői voltak szálka a szemében. Agresszíven ügyelt arra, hogy ne üssék orrukat az ő hatáskörébe. Egyenességét és korrektségét azonban általánosan elismerték. Amikor a háborút követően Münchenben találkoztunk, tőlem tudta meg Újszászy reá vonatkozó kijelentéseit (Lásd a XVIII. fejezetet) és ennek keretében érintettük röviden a kassai eseményeket. Akkor még nem bonyolódtam bele a „kassai provokáció" szövevényébe és így nem tettem fel neki részletesebb kérdéseket.

Meggyőződésem, hogy neki és törzsének semmi közük sem volt a Kassán történtekhez, ha pedig valamit tudott volna, azt velem közölte volna.

Mindez dokumentációs érték nélküli szubjektív megítélésem, amint teljesen szubjektív vonatkozású e fejezet befejezése is.

Fütterer törzséhez tartozott egy Max Ruffmann nevű őrnagy is,[23] aki Fütterer törzsében a légoltalmi szakember szerepét töltötte be és így lett amolyan összekötőtiszt a HM légo. csoportfőnöksége (később a HM 36. oszt.), illetve Fütterer között.[24] Így kerültem Ruffmannal személyes kapcsolatba. Ez a kapcsolat az idők folyamán barátsággá erősödött. Ruffmann a családjával történt tragédiák miatt gyűlölte a náci rendszert.[25] Velem ellentétben az volt (a kétségtelenül előítéletéből fakadó) gyanúja, hogy a kassai eseményekben német segítséggel a szlovákok voltak ludasok. Ezért közvetlenül a támadás után Pozsonyba, az ottani DLM-hez utazott, helyszíni nyomozás végett.[26] Több mint egy hétig volt ott, bejárta a „Schutzgebiet" repülőtereit, kiszállt Pöstyénbe, Iglóra is, de teljesen negatív eredménnyel. A Fütterer-törzsben szerzett összeköttetései révén beszerezte a Luftwaffe azon összes (bizalmas) nyilvántartásait, amelyekből a június 26-i napra vonatkozóan a Kárpát-medence légterében minden fajta német kötelék mozgását regisztrálni lehetett. Semmi eredmény. Később Fütterer megtiltotta ezt a „privát" nyomozást,[27] de azért Ruffmann a lehetőségei határain belül tovább szimatolt. A háború későbbi folyamán rezignált. Elismerte, hogy a németek, vagy a szlovákok szerepének semmiféle nyomára sem tudott akadni.[28]

Ezzel a kétségtelenül szubjektív természetű mozzanattal lezárható az „advocatus diaboli" németeket terhelő feltételezésének vizsgálata. Az eredmény teljesen negatív.

A következő két fejezet, amely a német „katonai titkosszolgálattal", illetve Himer tbk. hadinaplójával kíván foglalkozni, csak járulékos kiegészítése lesz ennek a negatív eredménynek.

Mielőtt azonban az előbb említett két tárgyra térnénk, célszerű Ormay József rövid tanulmányát megismerni.

Számos, a „kassai provokációt" az ismert hazai szellemben tárgyaló ismertetés azt a feltételezést fogadja el, hogy Kassa bombázását a németek röviddel előbb zsákmányolt szovjet, vagy más, hirtelenében előtalált géptípussal hajtották végre. Ormay József e feltételezés helytelenségét kívánja érzékeltetni.

Zsákmánygépek
(Ormay József)

A szovjet zsákmánygépekkel való bombázás lehetősége (a háború ötödik napján) hibás feltételezéseken alapszik.

Üzemképes gépeket nem szoktak az előnyomuló ellenségnek hátrahagyni. Üzemképes gépekkel el szoktak repülni, ha az ellenség megközelíti a repülőteret. Ha pedig üzemképtelen repülőgépeket hagytak volna hátra a német előrenyomuló csapatok számára, akkor meg kell kérdeznünk, hogy ki tette a rendelkezésre álló rövid idő alatt a gépeket üzemképessé?

Akik Kassa zsákmánygépekkel való bombázásának a lehetőségét komolyan veszik, azok nincsenek tisztában a repülő-műszaki szolgálat legalapvetőbb követelményeivel.

Egy „idegen" gép (zsákmánygép) műszaki kiértékelése normális körülmények között hetekig is eltart. Sürgősség esetében is napokat vehet igénybe. Egy távolsági bombázónak nagyon bonyolult a berendezése. Ahhoz, hogy valaki elrepüljön egy „idegen" géppel, legelőször is értenie kellene a motort kiszolgáló berendezésekhez és ismernie kellene a motort ellenőrző műszereket. (Fordulatszám, olajhőmérséklet, hengerfejhőmérséklet, hűtőhőmérséklet, hűtő kezelése, hűtőlemezek beállítása stb.) Ismerni kell a légcsavar beállítási szögét startnál, utazó sebességnél, motorok szinkronizálásánál stb. Ismerni kell a fékszárnyak beállítását startnál, leszállásnál; ismerni kell a trimmelők kezelését (kiegyensúlyozó szerkezet). Folytathatom to-

vább: ismerni kell a gyújtást, a motor indítás módszereit és sok hasonlót. A bombatisztnek (megfigyelőnek) ismernie kell a bomba felfüggesztést, tárolást, élesítést, célzást és kioldást. Ismernie kell a bomba-ajtó kinyitásának és zárásának a módszerét. Ismerni kell a mechanikus kioldást is, ha esetleg az elektromos vagy pneumatikus kioldó berendezés nem működne (vagy megsérülne).

A hajózószerelőnek feltétlenül ismernie kell a benzintankok kapcsolási variációit. Általában két-két benzintartály van a szárnyakban és két benzintartály van a törzsben. Szükséges az ilyen megosztás a súly eloszlása miatt, valamint azért is, hogy sérülés (találat) esetén át lehessen kapcsolni a sértetlen tankokra. Fel kell említenem a benzin mennyiség arányos fogyasztásának a szükségességét. Nem lehet csak az egyik szárnyból elfogyasztani az összes üzemanyagot. Egyensúly zavarokat okozna az ilyen fogyasztás. Arányosan kell fogyasztani a szárnyakból. Át kell pumpálni a szárnyakból a „fogyasztó" tankba, ahonnan a motorok táplálkoznak. A pilóta adja a kapcsolási utasításokat, de ezzel a szerelőnek is tisztában kell lennie. Ha az elektrikus pumpáló berendezés elromlana (sérülés, találat), akkor mechanikusan kell a pumpálást megoldani.

A navigációs műszerek ismerete nem okozna különös nehézséget. Valószínű a sebességmérőt, a variométert (emelkedés mérő) a fordulás mutatót és az iránytűt egy tapasztalt pilóta felismerné. A giroszkopikus iránytű kezelése azonban problémát okozhat.

Az az érv, hogy a szovjet légierőktől zsákmányolt bombázókkal bombázták a németek Kassát nemcsak hogy kétséges, hanem szinte lehetetlen. Ez elképzelhetetlen technikai teljesítmény lenne a rendelkezésre álló idő alatt. (Június 23-tól június 26-ig).

Azért is lehetetlen ez az elképzelés, mert a németeknek nem lehetett alkalmuk a háború első napjaiban távolsági bombázógépeket zsákmányul ejteni. A távolsági bombázógépek az ország belsejében tartózkodtak és innen rendelték őket bevetésre. Nem valószínű, hogy ezek a távolsági gépek az arcvonal közelében lévő szükségrepülőterekre szálltak volna le. Az arcvonal közelébe a rövid repülőtávolsággal rendelkező gépeket telepítik. Távolsági bombázók nem eshettek német kézre egy-egy repülőtér lerohanásánál a háború első napjaiban. Ha mégis német kézbe kerülhetett egy távolsági bombázógép, az csak azért lett volna lehetséges, mert vagy üzemzavar, vagy sérülés következtében kényszerleszállást végzett, és az ilyen gép aligha lehetett repülésre alkalmas.

A hadsereg alá rendelt repülőegységeknek nem voltak távolsági

bombázóik. A hadseregek taktikai (harcászati) feladatok megoldására alkalmas bombázókkal (SB—2 és hasonló) intézkedtek. Ezek a bombázók viszont nem voltak alkalmasak a Kassára ledobott bombamennyiség befogadására.

A háború első napjaiban elfoglalt repülőtereken készült fényképeken nagyon sok géproncs látható. Eddig még nem sikerült felfedeznem ezek között távolsági gépeket. (DB—3, Il—4-es típusokat.)

Tegyük fel, hogy a németek „lerohantak" egy-két repülőteret a háború első napjaiban. Ott nem találhattak távolsági bombázót. Nem találhattak repülésre alkalmas gépet sem, mert ezekkel a szovjet pilóták elrepültek. Csak sérült gépeket találhattak, amelyeket nem lehetett „kis" javítással üzemképessé tenni.

Lehetetlen elképzelni, hogy üzemképes gépeket hátrahagynának a pilóták és „gyalog" menekülnének. Aki a háború folyamán repülőtér kiürítési műveletekben részt vett, az ismerheti a reptér kiürítési szokásokat. A szerelők egy-egy kézigránáttal „elintézték" a sérült, de esetleg „kijavítható" állapotban lévő gépeket.

Gondoljunk a menekülés pszichozisára. Ha egy pilótának menekülnie kell, akkor el lehet azt képzelni, hogy az ott fog hagyni egy üzemképes gépet az ellenségnek? Fokozottabban áll ez a menekülési szindróm a nagyobb gépekre, amelyek több személy befogadására alkalmasak.

Összefoglalva az előbbieket határozottan állíthatom, hogy a háború első napjaiban elképzelhetetlen a zsákmány valamint a „lopott" gépekkel való bombázás lehetősége.

Ráadásul nem szabad elfelejteni, hogy a bombázók zárt kötelékben repültek Kassa felett. A zárt kötelékben való repülést pedig nem lehet a gépek kezelésében nem gyakorlott személyzettel rögtönözni.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XIX. FEJEZETHEZ

1. Hitler egykori tábornokai az emlékirataikban ezt így mondják: „Um die rechte Schulter frei zu halten . . .“

2. A Pruth-tól délre, illetve keletre a 3. román, a 11. német és a 4. román hadseregek sorakoztak fel, Antonescu román marsall névleges főparancsnoksága alatt. (A német 12. hds. Romániába szállított részeit már régen Görögországba irányították.)

3. E politikát részletesen ismertetik:
A freiburgi MGFA „Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg“, (Stuttgart 1983) 4. kötetének 347–365, ill. 883–894. oldalai; Martin Broszat: „Deutschland–Ungarn–Rumänien (Hist. Zeitschrift 1968 206. sz.); valamint Andreas Hillgruber számos munkái közül különösen a „Deutschland und Ungarn 1933–44“ (Wehrwissensch. Rundschau 1959-11.) és a „Hitlers Politik und Kriegsführung“ (Frankfurt 1965) címűek.

4. A következőkben közölt hivatkozások forrásai (az előbbi 3. alatt említetteken kívül): Az OKW KTB-nak (1982 Herrsching) II. kötete, különösen 420–423 és 494–497 oldalak; Franz Halder KTB-nak II. kötete (Arbeitskreis für Wehrforschung, Stuttgart 1965); Paulus személyesen előadott és felolvasott közlései a NPI VII. kötetében („Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Int. Gerichtshof“, Nürnberg 1947–1949); Paulus személyes feljegyzései és közlései W. Görlitz kiadásában (Bonn 1964)

5. Az a körülmény, hogy mindez a trianoni szerződés korlátozásainak, valamint a nyersanyagforrásaitól megfosztott ország elégtelen gazdasági (ipari) teljesítőképességének volt eredménye, magyarázatul szolgált ugyan, de nem változtatott a megítélésen.

6. Amíg a német gyalogság fegyverzete 80, a löveganyag több mint 90 százalékban 1925 után került rendszeresítésre, addig a honvédség fegyverzetének 95 százaléka, vagy az első világháború idejéből származott, vagy ekkor került rendszeresítésre. Érthető, hogy a honvédség vezetői aggodalommal figyelték (az országon keresztül) Románia felé gördülő korszerű német hadianyagszállításokat.

7. Ez a vélelem elsősorban Szent-Iványi Domokos visszaemlékezései révén terjedhetett el. (Lásd a XV. fejezetet).

8. „M–114–119“

9. „M–117“ és „Fr. 44638/41 gh Chef WFSt“

10. „Magyarország a második világháborúban“. A Tört. Tud. Intézet kiadványa Budapest 1961; a 140. sz. okmány.

11. NPI VII. kötet 286–289 oldalakon. Ennek a bejegyzésnek van egy nem mindennapi érdekessége. A „Heeresgruppe-Süd“ ezen arcvonalszakaszán nem volt „12. német hadsereg“! A 12. és 17. hadsereg számozásainak felcserélése (amely megismétlődik!) nem lenne több sajtóhibánál, vagy nyelvbotlásnál, ha Hitler szóban forgó intézkedése óráiban nem a 12. szovjet (!) hadsereg birtokában lett volna ez a térség. (Lásd a függelék I. 2. sz. mellékleteinek vázlatát.) Ilyen körülmények között az „elírás“ más színezetet kap. Említésre méltó az is, hogy ezt a feltűnő bakklövést eddig egyetlen hazai történész sem vette észre . . . A „12. hds.“-re való téves utalás még azt is bizonyítja, hogy a NPI szövegét nem lehet feltétlenül „szentírás“-nak tekinteni; az ott közölt adatok ellenőrzése indokolt.

12. Az OKW–KTB-jának júl. 1-i feljegyzése (503. old.) ugyancsak kiemeli a Drogobytsch-i térség birtokbavételét. Az OKW említett hadinaplója egyetlen utalást sem tartalmaz a kassai támadásra, bár a jún. 26-i bejegyzés (495. old.) megemlíti az ugyanazon napon Konstanzát, Bukarestet és Jasit ért szovjet légitámadásokat. A német légierő napi jelentése, a „Lagebericht“ („Fr RL 211–246“, illetve „L–XVI. 3047“, másolata a függelék III. 1. sz. mellékletében) hat sort szentel – téves, illetve hiányos adatokkal – a kassai, ill. a tiszaborkúti eseményeknek. Az OKW idézett hadinaplója először jún. 27-én (421. old.) említi a honvédség „Kárpát-csoport“-ját, amennyiben a „Heeresgruppe–Süd“-et arra utasítja, hogy a magyar és román egységek közvetlen érintkezését akadályozza meg és a honvédek igyekezzenek minél nagyobb szovjet erőket lekötni. Utána, július végéig, még 12 alkalommal – kommentár nélküli rövid félmondatokban – közli, hogy a gyorshdt. aznap milyen vonalakat ért el. A Pruth mögül előnyomuló német és román erők helyzetét viszont naponta kommentálja. A jún. 27-i bejegyzés (497. old.) egy zászlóaljnyi szlovén alakulat eredményét kiválónak („hervorragend“) nevezi.

13. Otto v. Erdmannsdorf, Hitler budapesti követe, jún. 24-én, tehát két nappal Kassa bombázása előtt, 606 sz. alatt, ezt a sürgönyt küldötte berlini minisztériumának: „ . . . A Führer azon írásában, amelyet a hó 22-én átadtam a kormányzónak, szó sincsen arról, hogy a magyarok cselekvő fellépését kívánnák a Szovjetunióval szemben . . .“ („M–120“)

14. Lásd: „Heinrich Uhlig: Das Einwirken Hitlers Planung und Führung des Ostfeldzuges. Frankfurt a.M. 1965“ 214–215. oldalak. Azt csak találgatni lehet, hogy a honvédség „Kárpát-csoport“-ja az elnevezését a Rundstedt által javasolt „Karpathengruppe“ nyomán kapta-e, vagy sem?

A Freiburg-i MGFA-ban folytatott tájékoztató megbeszéléseim keretében ismételten utaltak Rundstedt ezen aggodalmára, valamint arra is, hogy a kapcsolatos körülményeket maga Halder is mérlegelte, bár ezért az eredeti elgondolások („ . . . a magyarokra – egyelőre – szükség nincsen . . .“) módosítását nem tartotta szükségesnek. Ez a felfogása, mint az a Schramm-feljegyzésekből kitűnik, csak június 23-val módosult alapjaiban . . .

15. A „kassai provokáció“ néhány hazai kommentátora szerint a Kassára dobott szovjet bombákat a németek a támadásuk első egy-két napján zsákmányolták. Ez a számos okból kézenfekvő képtelenség nem kíván külön kommentárt.

16. E fejezetet Ormay József rövid tanulmánya követi a „zsákmánygépekről“. E tanulmánynak nincsen ugyan közvetlen köze az előbbi feltételezés által megkívánt tevékenységekhez, de jól érzékelteti a nagyon hasonló természetű helyzet problémáit.

17. A szerző – bizonyos értelemben – igyekezett a munkája címében szereplő „valóság“-hoz alkalmazkodni. Az említett hivatalos villásreggelire ugyanis valóban sor került. Arról Himer német tábornok parancsőrtisztje, (prof.) Schramm kapitány, az általa vezetett napló (KTB) 21. oldalán beszámol. Ezen a déli „reggelin“, a nevezetteken kívül, Miklós, Major és László honvéd tábornokok, valamint különböző (magyarországi) náci nagyságok vettek részt. Utóbbiak egy, a hazai népinémetek által alakítandó „szabadcsapatról“ kívántak Himerrel tárgyalni, de a tábornok ez elől kitért. A kassai támadás természetesen szóba sem került. Ilyesmi képtelenség lett volna.

18. A NPI II. kötetében az 515–517. oldalakon, Lahousen német vk. ezredes, az „Abwehr III.“ 2. osztályának vezetője tanúkihallgatása alkalmából. A megkér-

dezést, a Törvényszék 1945. nov. 15-i ülésén Amen amerikai ezredes végezte. A NPI szövege – tévesen – „Rowohl"-nak mondja a nevet.

19. A „KG–200" egyik volt beosztottja, R. W. Stahl, a „Geheim–Geschwader KG–200" (Motorbuchverl. Stuttgart 1975) című munkájában részletesen beszámol erről az egységről.

20. „M–133"

21. Ezt a körülményt behatóan megbeszéltem a freiburgi MGFA szakértőivel. Maradéktalanul osztották felfogásomat.

22. Tudomásom volt arról (erről a később említendő Ruffmann német őrnagy tájékoztatott...), hogy Fütterer ezen „engedélye" a német vezetés magasabb szintjein „hatásköri" vitákhoz vezetett. Ribentrop szerint az engedély megadása előtt a minisztériumát kellett volna konzultálni. Fütterert a főhadiszállásra rendelték, de Halder és Dessloch vezérezredesek melléje álltak és így a vita elsimult. Ez az eset bizonyítja, hogy a magyarok váratlan beavatkozása a hadműveletekbe nem egyezett a német vezetés egyes részeinek elgondolásával.

23. Ideiglenesen ténylegesített légvédelmi tü. őrgy. volt. (A német lgv. tü. a Luftwaffe-hoz tartozott). A baltikumi Memel-ből származott, az anyja litván volt.

24. Fütterer egyik különleges feladata volt a magyar légoltalom (különösen a németek számára elsőrendű fontosságú ipari légoltalom...) kiépítésének szorgalmazása, támogatása. Ez magyarázza Füttererrel való személyes kapcsolataimat is. (Az ipari légoltalom osztályom feladata volt.) Fütterer közbenjárása nélkül az ipartelepek védelmére hivatott különleges mű.zlj.-ak (Sodró ezds. alakulatai) felállítására (német mű. anyaggal és járművekkel való ellátásukra) valamint a nagyteljesítményű tűzoltófecskendőknek Németországból való szállítására sohasem kerülhetett volna sor. Én magam hiába próbáltam Speer birodalmi miniszternél (hivatalosan) eljárni.

25. Úgy tudom, hogy egyik nővére férje zsidó orvos volt. Gyermekükkel együtt KZ-ben pusztultak el.

26. Egyik közeli rokona a pozsonyi DLM 1a vk. tisztje volt.

27. Fütterer amolyan „faux pas"-nak, a magyar vezetéssel szembeni tapintatlanságnak ítélte Ruffmann ezen tevékenységét, amely lényegében kétségbe vonta azt a hivatalos magyar felfogást, miszerint Kassát a szovjet légierő támadta.

28. A háború után, amikor nekifogtam a kassai szindrom kibogozásának, egyik első dolgom volt a Ruffmann személye utáni kutatás. Sokat reméltem a segítségétől. Sajnos csak a haláláról értesülhettem.

XX. AZ ÚN. „NÉMET KATONAI TITKOSSZOLGÁLAT", AZ „ABWEHR III" FELTÉTELEZETT SZEREPE A KASSAI ESEMÉNYEKBEN

Ha a „kassai provokáció"-val foglalkozó hazai közlemények — gyakran a tudományos igényűek is — nem térhetnek ki az 1941. június 26-i események tervező, szervező és végrehajtó (illetve végrehajtató) intézményének név szerinti megnevezése elől, akkor a „német katonai titkosszolgálat" megjelölést használják. Annak sehol sem akadtam nyomára, hogy hazánkban valaki, valahol, valaha is megkísérelte volna konkrétan meghatározni e rejtélyesen hangzó szervezetet, annak mibenlétét. Erre a kötelező dogmák által körülhatárolt világukban sem szükségük, sem lehetőségük sincsen. A hazai médiumok az olvasóik képzeletére bízzák, hogy a „német titkosszolgálat"-ra való utalásnál, olyan, csupa amolyan Rasputinokból álló valamire gondoljanak, amely gonoszságában még a szovjet KGB-t is felülmúlva — mint állam az államban — hivatásszerűen foglalkozik a kassai „deus ex machina"-hoz hasonló merényletekkel.

Miután a mi vizsgálatainkat semmiféle dogma sem korlátozza, először ezt az odahaza rejtélyesen kezelt szervezetet magát kell megismernünk. Azután megállapítanunk, hogy ennek a szervezetnek lehetett-e és ha igen, mennyiben köze a végzetes kassai eseményekhez.

Először azzal a megállapítással kell kezdenünk, hogy a hitleri Német Birodalomban nem is egy, hanem két úgynevezett „titkosszolgálat" létezett. Az egyik a katonai-, a másik a pártvonalon. A pártvonalét már érintettük a Bamler Rudolf NVA-tábornok szerepét tárgyaló XVIII. fejezetben. Először erről pár szót. Az ún. „Harmadik Birodalom" legbefolyásosabb és lehetőségeiben a fegyveres erőkkel majdnem egyenrangú intézményének, az SS-nek, Heinrich Himler volt a feje.[1] Himler egyik legelső feladatának a Birodalom minden személyét, intézményét és mozgalmát szemmel tartó hivatal, az „RSHA"[2] kiépítését tekintette. Az „RSHA"-ból fejlődött azután — SS Gruppenführer Reinhard Heydrich vezetése alatt — az ugyancsak mindenható „SD", a „Reichssicherheitsdienst", illetve ikertestvére a „Gestapo", a „Geheime Staatspolizei". Heydrich, Himler támogatásával, igyekezett e szervezetein belül az állam és párt érdekeit szolgáló hírszerzőszolgálatot is kiépíteni, még pedig mind a belföl-

det, mind a külföldet felölelő tevékenységgel. Ezzel elkerülhetetlennek látszott a katonai hírszerzés ágai (a „Canaris-szervezet") valamint a Heydrich féle „SD" közötti hatásköri (egyben hatalmi) összeütközés.[3] Amint azt a XVIII. fejezet röviden már említette, elsősorban Bamler Rudolf ügyeskedésének volt köszönhető, hogy egy Canaris és Heydrich között létrejött, tíz pontból álló, megállapodás[4] elhatárolta a működési területeket. Heydrich hatalma és befolyása ezáltal nem lett ugyan kisebb — inkább ellenkezőleg —, de Heydrich a katonai szektorról teljesen és véglegesen lemondott —, valójában is.[5]

Még egy olyan körülményt kell említeni, amely feleslegessé teszi, hogy a Heydrich-féle pártvonal esetleges kassai szerepe részletes vizsgálatra kerüljön.

Nem kétséges, hogy a kassai „deus ex machina" végrehajtója, amennyiben elfogadjuk az „advocatus diaboli" németekre vonatkozó feltételezését, csak a német légierő, a „Luftwaffe" lehetett volna. Minden más lehetőség kizárt. Általánosan elfogadott tény, hogy a német légierő feje („OB-Luftwaffe", személy szerint Göring . . .) mindenkor és minden vonalon megakadályozta pártszervek — elsősorban az ún. „különleges feladatokkal" foglalkozó Heydrich-féle „SD" — beavatkozását a légierők igazgatási és hadműveleti feladataiba. Maga Himler sem próbálkozott soha ilyen vonatkozásban.

A következőkben tehát teljes figyelmünket a katonai vonalnak szentelhetjük. Nehogy átlépjük a kereteket és megmaradjunk a „kassai—vonalon", vizsgálatainkat az 1938. évi helyzet alapján kezdjük.

A sokszor idézett „német katonai titkosszolgálat" hivatalos elnevezése „Amt Ausland/Abwehr", vagy röviden „Abwehr III" volt, népszerűen és általánosan pedig — nagyhírű vezetője után — „Canaris-szervezet"-nek nevezték.

Canarisról magáról csak annyit, hogy az első világháborút követően, röviddel Hitler hatalomátvétele után, az egykori tengerésztiszt a berlini hadügyminisztériumban („Reichswehrministerium"-ban) már a hírszerzés és kémelhárítás osztályát vezette. Az ez utóbbi osztályból kiépített „Abwehr III"-at 1934 elején vette át és rövidesen hatásos intézménnyé fejlesztette. A saját hatáskörében ő készítette elő, még a „Reichswehrministerium"-ban való szolgálata alatt, a Rajna-övezet megszállását, valamint az általános védkötelezettség bevezetését, ezzel — gyakorlatilag — a Versailles-i szerződés hatálytalanítását.[6] Ezért kapta 1935 május elsején az ellentengernagyi kinevezést. Ezért szerepel mint „Canaris admirális". Működéséről

tucatnyi könyvet írtak, filmeket forgattak. Minket azonban nem a személye, hanem a szervezete érdekel.

Az „Abwehr III" a fegyveres erők főparancsnokságának, az OKW-nak (mondhatjuk így is: a Hitler-i főhadiszállásnak) volt közvetlenül alárendelve. Innét kapta az utasításait és ide jelentett. *Semmi esetre sem volt tehát olyan „állam az államban", mint például az „SS"!*

Canaris a „Barbarossa-terv" kidolgozása idején havonta egyszer, néha kétszer — mindig Jodl, esetleg Halder jelenlétében — tájékoztatta Hitlert a hatáskörét illető eseményekről és kapta Hitler utasításait. Egy, a Koblenz-i levéltárban lévő feljegyzés szerint Canaris a keleti hadjárat megindulása előtt utoljára június 8 és 10 között referált Hitlernek. Semmi nyoma annak, hogy Magyarország valamiféle formában szóba került.

Az „Abwehr III" alárendelését és általános tagozódását, majd a részletes felépítését a függelék XX. 1 és XX. 2. sz. táblázatai mutatják. Ez a dokumentáció a továbbiakban, a XX. 2. sz. táblázattól eltérően az egyes osztályokat nem római, hanem arab számokkal jelöli.[7])

Az „Aufbau des Amtes Ausland/Abwehr" feliratú vázlatnak ez a magyarázata.[8]

Az „Amtsgruppe Ausland" elnevezésű részleg, mint az egész szervezet elnöksége szerepelt. Ezen osztály járulékos feladata volt a teljes szervezet munkájának kiértékelése, valamint e kiértékelés eredményéről a katonai vezetés magasabb szintjeinek folyamatos tájékoztatása. Az „Abteilung Z" pedig a személyi és igazgatási feladatokat látta el. Ezzel a két osztállyal tehát a továbbiakban nem kell foglalkozni.

A hadműveleti feladatok szolgálatában álló hírszerzés és felderítés az 1. osztály feladata volt. Ő irányította a külföldön tevékenykedő ügynököket. A feladatainak és a földrajzi adottságoknak megfelelően nem kevesebb, mint tizenegy alosztályból állott. Az egyiknek, az „1 L Tw" (Technik—Luftwaffe") megjelölésűnek — amint azt a XIX. fejezet már érintette — volt bizonyos magyar, pontosabban magyarországi vonatkozása is. A „Luftwaffe" egy részlege, Rowehl repülőezredes parancsnoksága alatt, külön erre a célra épített és felszerelt gépeivel, igen nagy, néha húszezer métert meghaladó magasságokból végzett fényképfelderítést az „Abwehr III/1." osztálya számára.[9] A lengyelországi hadjárat megindulása előtt az egyik működési alapjuk a Mátyásföld-i repülőtér volt. Miután ez a repülőalakulat sem a

bombaszállításra alkalmatlan (műszerekkel zsúfolt) gépeik, sem feladatuk és szervezetük alapján (a gépek mindig egyenként repültek . . .) nem lehetett volna a kassai feladatra alkalmas, az „Abwehr III/1." osztállyal sem kell a továbbiakban foglalkozni.

Lényegében ugyanez mondható az 1939 elejéig Bamler Rudolf ezds. vezetése alatt álló „Abwehr III/3." osztályról is. Bamler személye maga — amint azt a XVIII. fejezet kifejtette — szoros tartozéka ugyan a „kassai provokáció" hazai szövevényének, de ennek a vonatkozásnak semmi köze sincsen az „Abwehr III/3." osztálya ügykörszerű feladataihoz. (Bamler a háború utáni és az osztálya munkájával semmi összefüggésben sem álló nyilatkozataival lett tényleges szereplője a „kassai provokáció"-nak). Osztálya feladata a kémelhárítás volt, méghozzá „offenzív" értelemben is. Nemcsak a Birodalom területén működő ellenséges hírszerzést és propagandát kellett leküzdenie, de feladata volt ügynökeivel az ellenséges hírszerzés központjait is megbénítani. Eltekintve attól, hogy Bamler maga már 1939 elején, tehát majdnem két és fél évvel a kassai események előtt megvált az „Abwehr III"-tól és attól mind földrajzilag, mind szolgálati illetékességeit illetően igen messze került, osztályának később sem lehetett valamiféle köze a Kassán történtekhez. Bamler 3. osztálya ezzel ugyancsak kizárható az „advocatus diaboli" feltételezésén alapuló vizsgálatokból.

Most következik a vizsgálat magva.

Az eddigiekkel ellentétben a Canaris-szervezet 2. osztálya az, amely, mint úgynevezett „titkosszolgálat", a kassai „deus ex machina" tervezésére és végrehajtásának irányítására egyedül tekintetbe jöhetne. A végső feleletet itt kell keresni. Az Abwehr III/2". osztály szervezetszerű rendeltetése szabotázs cselekmények, valamint a Harmadik Birodalom határain kívüli, gyakran a hadműveleti területen fekvő különleges (ún. „kommando-vállalkozások") tervezése, valamint azok végrehajtásának irányítása volt. Sokszorosan nagyobb keretekben és sokszorosan nagyobb hatással ugyan, de lényegében ugyanolyan természetű feladatokkal foglalkozott, mint a honvéd vezérkar 2. osztályának ún. különleges csoportja, Kollényi György (1941 júniusában vk. szds.) vezetése alatt. Mindkettő, ha merőben más értelemben is, bizonyos vonatkozásokba hozható a kassai eseményekkel. Ismét egy kisebb kitérő szükséges.

Az „Abwehr III/2." osztályának, az OKW által kiutalt különleges feladatainak végrehajtására volt egy különleges szervezet is, az ún. „brandenburgiak". (Lásd a függelék XX. 2. sz. mellékletének táb-

lázatát.) A „brandenburgiak" ismertetése külön, bőséges — és bizonyos értelemben drámai — fejezetet kívánna, de ez a dokumentáció megelégedhet a következőkkel:

A különböző szabotázs- és kommandó-vállalkozások céljaira, először 1938-ban, öt-hat főből álló különlegesen kiképzett és felszerelt kis egységeket szerveztek: „Kampftruppe" („K-Trupp") elnevezés alatt. 1939 októberében ezeket az egységeket először „Baulehrkompanis z.b.V. — 800" név alatt századokba,[10] majd ugyanazon év decemberében zászlóaljakba foglalták össze. 1941-ben az alakulatok ezreddé, majd 1942-ben hadosztállyá bővültek. Brandenburg alakulatok akadályozták meg a nyugati hadjárat első szakaszában a Maas- és az Albert-csatornák hídjainak felrobbantását. Ők szálltak le vitorlázógépekkel a belga Eben-Email erőd páncélkupoláinak felrobbantására,[11] működtek azután Észak-Afrikában, sőt 1941 után a Szovjetunióban (a Kaukázusban) is.

A kassai események kapcsán a brandenburgiak két — bizonyos értelemben negatív vonatkozású — körülménye érdemel említést. Az első az, hogy a brandenburg egységekhez soha semmiféle repülőalakulat sem tartozott. Semmiféle vállalkozásuk keretében sem működtek együtt a „Luftwaffe" valamely különleges, vagy hadrendi kötelékével. (Eben-Email esetében sem.) Már ez a körülmény is kizárja, hogy a brandenburgiaknak a kassai eseményekkel valamiféle kapcsolatuk lehetett volna. A másik körülmény megerősíti az utóbbi állítást.

Canaris 1939 elején az „Abwehr III/2." osztálynak a következő, három pontos rendelkezést adta ki:

— A különítmények emberei megtévesztő (idegen) egyenruhát és ilyen jelzéseket, stb. csak a feladatuk számára kijelölt térség eléréséig, az ellenfél területén való áthatolásnál használhatnak. Csak addig, ameddig az ellenséggel való közvetlen érintkezésre, tűzmegnyitásra sor nem kerül.

— Amint az ellenséggel harcba keverednek az egység parancsnokának gondoskodnia kell arról, hogy az ellenfél tisztában legyen a vállalkozást végrehajtó egység hovátartozásával, német voltával.

— Az említett intézkedések betartása révén a brandenburgiak minden vállalkozása a hadviselés számára megállapított nemzetközi jogok keretei között marad. A rendelet előírja, hogy az említett szabályokat az „Abwehr III/2." osztály minden más természetű tevékenységénél értelemszerűen alkalmazni kell.

Az említett előírások betartása eleve kizárja, hogy az „Abwehr

III/2." osztályának köze lehetett volna olyan légi rajtaütéshez, amilyen a kassai bombázás volt —, akár a brandenburgiakkal, akár nélkülük.

A következő lépésekben a 2. osztály két vezetőjével kell megismerkednünk. Először Helmuth Groscurt vk. őrnaggyal, aki az 1938—39. években állott az osztály élén, majd utódjával, Erwin Lahousen vk. ezredessel, aki a kassai eseményeket megelőző, majd követő esztendőkben — és természetesen a támadás napján — vezette az osztályt. Mindkettő a szolgálati naplója révén jutott kulcsszerephez a „kassai provokáció" körül folyó vitában.

E dokumentáció XIII. fejezete — többek között — Thomas L. Sakmyster, az Egyesült Államok-beli Cincinnati-i egyetem történészének néhány tanulmányát ismerteti. Sakmyster előszeretettel foglalkozik hazánk háborúbalépésének kérdésével, jelesül egykori katonai vezetésünknek az ország sorsára gyakarolt befolyásával és ennek keretében, természetesen, a „casus belli" hátterével. Valamennyi tanulmányában azt a felfogást képviseli, mint (az általa valószínűleg nem ismert) Ölvedi Ignác a hazai sajtóban, ti. azt, hogy a kassai bombázás a német és magyar vezérkarok közös terve volt, ahol — Sakmyster szerint — a kezdeményezés a magyar fél „érdeme". Sakmyster állításának bizonyítására Helmuth Groscurth naplójára hivatkozik.[12] Ebben a naplóban a következőkről van szó.

1938 szeptemberében, Horthy kormányzó berlini (kieli) látogatását követően, Homlok vk. alez. — a későbbi berlini kat. attasé — megjelent Groscurthnál és beszámolt a német—magyar megbeszélések eredményéről. Arról volt szó, hogy a honvédség miként viselkedjék egy Csehszlovákia elleni német vállalkozás esetében. Beszámolója során Homlok — a honvéd vezérkar főnöke nevében (!) — azt javasolta *volna* Groscurthnak, hogy a németek szolgáltassanak ürügyet ahhoz, hogy a honvédség — a németekkel egyidejűleg — léphessen fel Csehszlovákia ellen. Ez úgy történhetne — javasolta Groscurth naplója szerint Homlok —, hogy a németek az első cseh repülőterek megszállása után, dobjanak cseh bombákat magyar területeken fekvő célokra.

Tudvalevően ilyesmire nem került sor, de Sakmyster egészen kézenfekvőnek véli, hogy a német titkosszolgálat Homlok ezen javaslatára emlékezve, 1941. június 26-án — kisebb módosításokkal — ezt a javaslatot alkalmazta. Sakmyster ezen véleményének vizsgálata előtt Groscurth személyét és naplóját kell szemügyre venni.

Groscurthot az „Abwehr III" egyik legtehetségesebb tisztjének

mondják, aki Canaris kevés bizalmasai közé tartozott. Főleg Hitler és rendszere elleni érzései fűzték Groscurthot főnökéhez. A szervezetnél alig két esztendőt töltött. 1939 elején már ismét a csapathoz került. A keleti arcvonalon szovjet fogságba jutva tifuszban elhunyt. Hátrahagyott írásait — nemcsak naplóját — elsősorban mint a nácirendszer élesszemű bírálatát és bátor kiállást kezelték. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a feltalált írásai sajtó alá való rendezésénél ezekre a szempontokra és nem a szolgálatával kapcsolatos bejegyzések tárgyi helyességére ügyeltek. Ezért számos az ellentmondás.

A kézzel írott napló két részből állott. A személyi feljegyzésekből és — a háború megindulása után — a szolgálati naplóból. (A Homlokra vonatkozó bejegyzés, tehát a személyi, az ún. „privát" naplóhoz tartozik . . .). A papírok, a háborút követően, egy ideig el voltak ásva, azután az Egyesült Államokba kerültek, majd ismét Németországban azokat Groscurth volt titkárnője lemásolta. Ez a gépírásos másolat lett a nyomtatott kiadvány alapja. A kiadók a naplót kiegészítették Groscurth néhány egyéb írásaival, így a Szudétaföldről Canarisnak küldött beszámolóival stb.[13]

Azok számára, akik a kiadványt a maga összességében történelmi forrásként kívánják használni, ajánlatos a munka létrejöttének körülményeit is mérlegelni. A napló kinyomtatott szövege lehetővé teszi az egyértelmű következtetéseket.

Az első — felületes — olvasás után az a benyomás, hogy Sakmyster helyesen idézte a Groscurth naplót és a levont következtetése nem ésszerűtlen. Csak közelebbi vizsgálat után tűnik ki a csalafintaság. Sakmyster nem nagyon figyelmesen olvashatta el a Groscurth-napló összes fejezeteit és kétségtelen, hogy édes-kevés fogalma van (vagy volt) az egykori honvédség szolgálati viszonyairól. A Sakmyster által hivatkozott szöveget a Groscurth „privat" naplójában az 1938. szeptember 2-i bejegyzés tartalmazza a 108—109. oldalakon. E szöveg fakszimiléjét a függelék XX. 3. sz. melléklete mutatja. Magyar fordítása a következő:

„Szeptember elsején fél tizenkét órakor, két és fél óra késéssel megérkezik Homlok alezredes. A magyar vezérkar főnökének megbízásából beszámol a magyar kormányzó berlini látogatásának eredményéről. Ezek szerint ez a helyzet.

1. Németország szept. 15. és okt. 15. között megtámadja a CSR-t.
2. Ehhez Magyarország csatlakozik.
3. Az időpont attól függ, hogy Anglia, Franciaország és a Kisentente miként viselkednek.

4. Németország hadicélja (‚Kriegsziel') az Alacsony Kárpátok.

5. A hadművelet végrehajtása a német légierő révén biztosított (szavatolt B. J.) miután (utóbbi) a németek közlése szerint erősebb (lenne), mint az angol, francia és belga (légierő) együttvéve.

6. Német felfogás szerint Anglia és Franciaország nem fognak beavatkozni, ezért tehát Jugoszlávia sem."

7. Közös hadműveletekről nem esett szó.

Ezután Groscurth, mint saját naplóbejegyzését, a következőket fűzi a Homlok által előadott hét ponthoz és ez a lényeg!

„A magyar vezérkar főnöke kéri (az ‚erbittet' szót valószínűleg helyesebb ‚kérelmezni' szóval fordítani . . .), hogy a CSR elleni támadáshoz azáltal teremtődjék (Magyarország számára . . .B.J.) háborús ürügy, miszerint az első cseh repülőterek birtokbavétele után német repülőgépek cseh bombákat dobjanak magyar területre. Ennek időpontját a magyarok kívánják meghatározni."

Ezen szöveg után, amelyet Groscurth kétségtelenül Homlok közlésének éreztet, a naplóban a következő — a vizsgálat szempontjából döntő fontosságú — két rövid mondat következik:

„A magyarok sem tartanak velünk. Micsoda fecsegés ez!"[14]

A napló most közölt részében annyi a zavar és ellentmondás, hogy meg kell elégedni a következőkkel.

Homlok látogatása napján Groscurthnak — mint az „Abwehr III" egyik vezető személyének — már tudnia kellett, hogy a kormányzó, valamint a kíséretében lévő államférfiak (közöttük a honvédelmi miniszter is . . .) az előző napok tárgyalásai folyamán egyértelműen (és szenvedélyesen!) visszautasították Hitler felszólítását a Csehszlovákia ellen tervezett fegyveres vállalkozásban való résztvételre. Efelől nem lehet kétség! Groscurthnak tehát elcve tudnia kellett, hogy a Homlok közlések 2. pontja nem felel meg a tényeknek. Ez magyarázná Groscurth utolsónak idézett (kétmondatos) naplóbejegyzését, amely értelmileg szögesen ellentétes a Homlok-közlés 2. pontjával? (Egyébként mind katonai, mind katonapolitikai szempontból teljes értelmetlenség a Homlok beszámoló 4. pontja is, akár „háborús célt", akár „hadműveleti célt" értünk a német szöveg „Kriegsziel" kifejezése alatt.)

Groscurth azt sem hihette, hogy a honvéd vezérkar főnöke más utakon jár, mint a magyar államvezetés. Napokkal előbb már megismerhette Werth személyes felfogását is.

Tíz nappal a Homlok-látogatás előtt, augusztus 20 és 21-én Groscurth, Canaris kíséretében, Budapesten járt, ahol részben a vezérkar főnökével, részben az Abwehr III" magyar megfelelőjének, a vkf. 2. osztálynak vezetőjével (Újszászy István alez.) tárgyaltak. A Groscurth-napló 102—103. oldalain lévő, aug. 20-i bejegyzés szerint már ekkor hivatalosan tudomásul vették, hogy a honvédség nem kíván, mert nem tud a németek egy esetleges CSR-elleni katonai vállalkozásában részt venni.

A 115. oldalon, a szept. 6-i bejegyzés szerint ezen a napon Werth Henrik személyesen (!) járt az „Abwehr III"-nál. Ebből az alkalomból a honvéd vezérkar főnöke megismételte és megerősítette azt a kijelentését, amelyet a napló 102. oldala említ, azt ti., hogy a honvédség nem avatkozhat egy CSR-elleni esetleges vállalkozásba, mert az (a honvédség számára) végzetes lehetne.[15] Elképzelhető-e ezek után, hogy a honvéd vezérkar főnöke egy vk. tisztje útján arra a provokációra biztatta, sőt kérte a németeket, amelyet azután háborús ürügynek használt volna? Ez nem hihető.[16] Sajnálatos, hogy Sakmyster, a történész, nem jutott idáig a napló olvasásával.[17]

Annak a vizsgálata helyett, hogy Homlok mondott-e értelmetlenségeket (Groscurth szerint „Mätzchen" . . .), vagy Groscurth szövegezése, illetve a másoló vagy a sajtó alá rendezők munkája megtévesztően pontatlan-e, fontosabb a következő körülmény.

Az attasék a vkf. 2. oszt. útján tartoztak a vezérkar főnökéhez. Minden utasításukat ezen az osztályon keresztül kapták, ennek az osztálynak jelentettek. Sem technikailag, sem ügykezelés, sem az előírt szolgálati út szempontjából nem lett volna más lehetőség. (Ezt, természetesen, Sakmyster nem tudhatta . . .) Ezért, ha Homlok az említett utasítást, megbízást kapta, az csak a vkf. 2. oszt. útján történhetett volna. A legkevesebb, hogy arról — akár utólag is — az osztályvezetőnek tudnia kellett volna. Ezért kell a következőt mérlegelni.

Ha mindez a fentiek szerint történt volna, akkor a vkf. 2. oszt. egykori vezetője, Újszászy István, a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék előtt felolvasott közlésében (lásd a XVIII. fejezetet) erre az igen fontos körülményre hivatkozott volna. Annál inkább, mert ezzel az átlátszó valótlanságok halmazára épített nürnbergi közléseinek a valóság látszatát adhatta volna. Újszászynak eszébe sem jutott a vezérkar ilyen szándékaira utalni.

Ezzel nemcsak a Groscurth-napló 109. oldala szerinti kezdeményezést (Werth Henrik „kérelmét") kell a képzelet birodalmába utalni, de azt az elgondolást is, hogy ez a nem létező elképzelés a kassai események mintájául szolgálhatott volna. „De strigis qui non sunt . . ."

Az előbbiek szerint az „advocatus diaboli" által feltételezett kassai kalandnak csak az „Abwehr III/2." osztály lehetett volna a „gazdája". A kassai események idején Groscurth már második esztendeje megvált az osztálytól. A vizsgálatot tehát utódjára, Lahousen vk. ezredesre kell kiterjeszteni, aki 1939 elejétől 1943 végéig állott az „Abwehr III/2." élén és akit nemcsak kihallgattak Nürnbergben, de aki ugyancsak naplóban rögzítette osztálya minden fontosabb feladatát.

Az 1897. évi bécsi születésű Erwin Lahousen Edler von Vivremont még Ferenc József alatt kezdte katonai pályáját. Wienerneustadtban, 1915-ben avatták hadnaggyá. Az első világháborút követően az osztrák haderőben szolgált tovább, vezérkari tiszt lett s mint ilyen ő lett az új osztrák hírszerzőszolgálat megszervezője és vezetője. Az Anschluss után ezen a réven került az „Abwehr III"-hoz és a 2. osztály élére.

Nemcsak Gert Buchheit a 8. jegyzet alatt említett és a Canaris szervezetet kimerítően ismertető munkájában, de mindenki, aki Lahousennel személyi vagy szolgálati érintkezésben állott, kiemeli egyéniségének és jellemének meg nem alkuvó természetét. Mi több, Amen amerikai ezredes, aki 1945. november 30-án a Nürnbergi Nemzetközi Törvényszék előtt Lahousen tanúkihallgatását végezte és Lahousen szolgálati naplóját is említette, utalt Lahousen ilyen értelmű megbízhatóságára.[18] Ez a körülmény a vizsgálataink keretében azért kíván említést, mert az „Abwehr III/2." osztály hatáskörébe tartozó szabotázs- és kommandóvállalkozásokért személy szerint Lahousen volt felelős. Ezen vállalkozások végrehajtása, a dolgok természete alapján, könnyen átléphette volna a hadviselésre megállapított nemzetközi egyezmények (az ún. „konvenciók") határait, de Lahousen ügyelt arra, hogy különleges különítményei betartsák az alkalmazásuk számára Canaris által elrendelt (és az előbbiekben már említett) „három pont" elveit. Hitler több olyan utasítását — pl. Weygand és Giraud francia tábornokok „eliminálását" — amelyet lelkiismeretével nem tartott összeegyeztethetőnek, Lahousen nem hajtotta végre.

A legutóbbi világháború befejezését követően Lahousen két kötetből álló szolgálati naplója — amely annak idején „szigorúan bizalmas" szolgálati írásnak számított — az amerikai katonai hatóságok kezébe került. A két kötetben több mint huszonöt olyan vállalkozásról van szó (vagy történt azokra utalás), amelyeket a nürnbergi vádhatóságok azután felülvizsgáltak. Ezek között szerepel az ún.

„Pastorius"-vállalkozás,[19] a Gibraltár és Malta kikötőiben elkövetett hajórobbantások (a hajók fedélzetére csempészett pokolgépekkel, vagy búvárok által a hajótestre tapadó aknákkal...), a Jeges-tengeri csatornában lévő szovjet berendezések elpusztítására tervezett vállalkozások és hasonlóak. Kassáról szó sincsen. Nürnbergben mindezeket felülvizsgálták és egyetlen esetben sem kifogásolták Lahousen, illetve osztálya, vagy az osztálya által bevetett alakulatok tevékenységének mikéntjét. Lahousen (vagy az osztálya) ellen Nürnbergben semmiféle vádat nem emeltek. Lahousen azután mint tábornok (attaséi beosztásokban) az osztrák szövetségi véderőben folytatta, nyugdíjazásáig, szolgálatát.

Lahousen szolgálati naplóját 1955 decemberében az illetékes amerikai szervek a németek rendelkezésére bocsátották. Az eredeti feljegyzések a müncheni „Institut für Zeitgeschichte"-ben, „F 23/1a" szám alatt vannak lajstromozva. E példány fénymásolata a freiburgi katonai levéltárban fekszik. („RW 5-v 498" sz.) Az iratok mindkét helyen, a szokásos feltételek között, betekinthetők. (Lásd a függelék XX. 4. sz. mellékleteit).[20]

A napló 2. kötete, a 130—231. oldalakon, az 1941. ápr. 13. és az 1943. aug. 3. közötti időszakot öleli fel. Ha tehát Lahousen osztályának valamiféle köze lett volna a kassai eseményekhez, akkor ennek, ezeken az oldalakon, nyoma kellene legyen. Az ugyanis józan ésszel aligha lenne elképzelhető, hogy Lahousen mindenféle — még olyan „kompromittáló"-nak tekinthető — eseményt gondosan feljegyzett, csak éppen a kassai kalandot hagyta volna ki. Miért tette volna?

Sehol semmiféle utalás Kassára.

A napló 2. kötetében csak egészen mellékesen történik két alkalommal említés magyar természetű vonatkozásokra. A 130. oldalon Lahousen feljegyezte, hogy 1941. ápr. 13-án, Canaris társaságában, Berlinből Belgrádba repülve, Mátyásföldön megszakították az útjukat és Újszászyval ebédeltek. Ezt követően, a 132. oldalon azt olvassuk, hogy visszafelé jövet április 16-án, ismét Mátyásföldön leszállva, együtt vacsoráztak a vkf. 2. oszt. tisztjeivel. Lahousen feljegyzi, hogy a magyarok nagyon szurkolnak attól, hogy belekeveredjenek akár a Jugoszlávia elleni német akcióba, akár egy Szovjetunió elleni háborúba. Más magyar utalást nem találunk a kötetben.

Hasonlóan nincsen a kassai eseményekre valamiféle hivatkozás a NPI II. kötetében, amely Lahousen nürnbergi meghallgatásait tartalmazza. Alig hihető, hogy a szovjet vádhatóság elmulasztotta volna

Lahousent ebben a tekintetben megkérdezni, ha annak valamiféle alapja illetve értelme lett volna.

Még egy körülmény érdemel említést.

Kapcsolatba kerültem Wagner Otto ny. német ezredessel,[21] aki talán az utolsó élő, magasabb rangú tagja az egykori „Abwehr III" szervezetnek. Az ezredes Lahousen osztályában szolgált. A munkaköre a kelet- és délkelet-európai térség volt, tehát szolgálati feladata volt a magyarországi eseményeket is figyelemmel tartani. Írásban fordultam az ezredeshez. Válaszát a függelék XVII. 3. sz. melléklete mutatja. Magas kora (túllépte a 90. évet) és tartós betegsége megakadályozták a további levélcserét.

Mindent egybevetve:

Az előbbiek szerint lefolytatott aprólékos vizsgálat alapján nem lehet kétség afelől, hogy az „Abwehr III"-nak, a hazai forrásokban előszeretettel említett „német katonai titkosszolgálatnak" (értsd: a német vezérkarnak . . .) semmiféle köze sem volt az 1941. jún. 26-án Kassán történtekhez.

Mielőtt következetesen továbbmenve a „kassai provokáció" egy érdekes fejezetére, az ún. „Schramm hadinapló"-ra kerülne a sor, Gosztonyi Péter rövid hozzászólását kell közbeiktatni.

Dr. Gosztonyi Péter, a berni Kelet-Európai Könyvtár vezetője (lásd az „Előszót"), a magyar nyelvterület nyugaton élő legtermékenyebb és valószínűleg legismertebb történésze, akinek a hazai rendszerrel szembeni tárgyilagos mérsékletét remélhetően otthon is méltányolják. Gosztonyi elsősorban a legutóbbi világháborúval és ezenbelül a honvédség szerepével foglalkozik, mind magyar, mind német nyelven. Esztendőkön keresztül kutatta a legutóbbi háború okmányait őrző német levéltárakat. Alig van nevezetesebb német tábornok, akivel ne folytatott volna szóban, vagy írásban eszmecserét. Az alapvető kérdésünkhöz aligha lehetne hivatottabb hozzászóló mint ő.

A következő fejezetben (XXI.) azt mondja el rövidre fogva, hogy kutatásai folyamán akadt-e olyan nyomra, amely a német katonai vezetés (ahogyan otthon mondják: „a német vezérkar") valamiféle kassai szerepét, kezdeményezését igazolná? Véleményt mond a casus belli kapcsán otthon olyan gyakran említett „német—magyar katonai cinkosság" realitásáról, illetve irrealitásáról is.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XX. FEJEZETHEZ

1. Himler volt Hitler mellett az egyedüli, aki címében hivatalosan a „Führer" megjelölést, mint „Reichsführer SS" viselhette.

2. „Reichssicherheitshauptamt", némileg szabadon fordítva: a birodalmi biztonság főhivatala.

3. Ezen hatásköri harc összes drámai részleteit „Heinz Höhne: Canaris" című 600 oldalas munkája (Bertelsmann, München 1976) részletezi. A „Spiegel" folyóirat 1976/34–37. számai éppen ezeket a részleteket ismertetik bő kivonatban.

4. A „Zehn-Gebote" (a tízparancsolat) név alatt ismert megállapodást először ideiglenes alakjában 1935 januárjában, majd végleges formában 1936 márciusában írták alá egyrészt Canaris, másrészt Himler és Heydrich. (H. Höhne)

5. Jóval Heydrich halála után, Canaris 1944 februárjában történő letartóztatását, majd a Flössenburg-i KZ-ben való meggyilkolását követően Himler a teljes katonai vonalat a saját szervezetébe olvasztotta.

6. Az „előkészítést" úgy kell érteni, hogy Hitler Canaris tájékoztatásai alapján volt biztos abban, miszerint vakmerő lépéseit sem a franciák, sem az angolok nem merik megakadályozni.

7. Hogy a megjelölésben mit jelent a „III." számozás, nem sikerült megállapítanom. A Harmadik Birodalom idején a szervezet hivatalos neve „Amt Ausland/Abwehr" volt. Az „Amt" megjelölést azok az intézmények viselték, amelyek nem állottak valamely minisztérium, mint kormányhatóság, felügyelete–irányítása alatt. Így például a birodalmi belügyminisztériumnak nem volt felügyeleti joga az „RSHA" felett, amint Canaris sem tartozott hatáskörben (csupán anyagi vonatkozásokban) a hadügyminisztérium alá.

8. A Canaris szervezet történetének és működésének legismertebb és legilletékesebbnek elismert leírása a „Gert Buchheit: Der Deutsche Geheimdienst" (List, München 1966) című munka. E fejezet közlései zömben Buchheit könyvére támaszkodnak.

9. Rowehl ezds. csoportja az „Abwehr III/1." oszt. számára, tehát az oszt. igénylése szerint végzett ugyan felderítéseket, de szervezetszerűen a légierők, a „Luftwaffe" egyik alakulata volt – minden tekintetben. Ebben különbözött a később említendő és szervezetszerűen az „Abwehr III/2." oszt.-hoz tartozó „Brandenburg" egységektől.

10. A „z.B.V." rövidítés („zur besonderen Verwendung") különleges rendeltetést, alkalmazást jelent. G. Buchheit az említett munkájában a 307–310. oldalakon foglalkozik a „brandenburgiak"-kal.

11. E vállalkozás érdekessége, hogy Eben-Email robbantásánál használtak a hadviselők először ún. „üreges töltet"-et. („Hohlladung")

12. „Helmuth Groscurth: Tagebücher eines Abwehroffiziers" (Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1970). Összeállították (szerkesztették): Helmut Krausnick és Harold C. Deutsch, Hildegard v. Kotze közreműködésével.

13. Az egyik ilyen mellékletből kitűnik, hogy Groscurth nem nagyon lelkesedett az akkori magyar politikai törekvésekért a „közös magyar-lengyel határ", valamint Kárpátaljának Magyarországhoz való csatolásának gondolatáért. Éppen ellenkezőleg. Groscurth – mint az „Abwehr III" 2. osztályának vezetője (!) – Kárpátalján és Galíciában a Szovjetuniótól független ukránokat szervezte, ellentétben Homlokkal, aki akkor a vkf. 2. oszt. keretében (Homlok csak 1940-ben lett berlini

kat. attasé) a magyar politikai törekvéseknek megfelelően a felvidéki szabadcsapatok, valamint Kárpátalján az orosz-ruszin irányzat támogatásával foglalkozott. Ilyen értelemben Groscurth és Homlok szolgálati tevékenységei keresztezték egymást. Talán ez is befolyásolta azt a módot, ahogyan Groscurth a naplófeljegyzéseiben Homlokot szerepelteti.

14. A „Mätzchen" értelmét nehéz egyetlen szóval kifejezni. Nemcsak fecsegést, hanem szándékos megtévesztést szolgáló összevissza beszédet is jelent. A „Mätzchen" ide illő német szinonimája „Unfug" lehetne, amit ebben (!) az esetben „értelmetlenség"-nek kellene fordítani.

15. A naplóban Groscurth ezt ezekkel a szavakkal rögzíti: „Das bedeute für sie das Ende!"

16. Sakmysternek legkésőbben a napló ezen részénél kellett volna látnia, hogy a napló 109. oldalán lévő bejegyzést nem használhatja arra a célra, amire használta.

17. Sakmyster a német monográfiám ismertetése kapcsán (lásd a XII. fejezetben) a valóságnak megfelelően kiemeli, hogy én — vele ellentétben — nem vagyok „történész". Ettől (és egy lekicsinylő jelzőtől) eltekintve egyébként elismerően kezeli a monográfiát.

18. A NPI II. kötete.

19. Lásd a napló II. kötetében az 1942. május 29-i, illetve június 28-i bejegyzéseit a 183—184. oldalakon. E vállalkozás keretében német búvárhajók több mint húsz személyt tettek partra az Egyesült Államokban. Ipari, főleg hadiipari berendezések robbantása lett volna a feladatuk. Az amerikai biztonsági szervek (FBI és CIA) egy kivételével valamennyit elfogták. Hatot halálra ítéltek.

20. A függelék XX. 4. sz. mellékletei egyrészt a naplót annak idején átvizsgáló és ellenőrző amerikai katonai hatóságok bélyegzőjét, valamint a mi vizsgálataink számára elsősorban tekintetbe jövő 143., illetve 151—154. oldalakat mutatják.

21. A kapcsolat felvételét dr. Gosztonyi Péternek köszönhetem.

XXI. DR. GOSZTONYI PÉTER ÁLLÁSFOGLALÁSA A NÉMET KATONAI VEZETÉS FELTÉTELEZETT KASSAI SZEREPÉHEZ

Van-e reális alapja annak a hazai történettudományi állításnak, miszerint Kassát 1941. június 26-án a német és magyar vezérkar titkos összeesküvése következtében német gépek bombázták?

Eddigi kutatásaim szerint erre a feltevésre személy szerint csak nemleges lehet válaszom.

A hatvanas évek első felétől, tehát több mint két évtizede foglalkozom itt Nyugaton Magyarország második világháborús katonai történetének kutatásával. Ezen tevékenységem során megfordultam egy sor külföldi levéltárban, így pl. a német Külügyi Levéltárban (Bonn), a német Szövetségi Levéltárban (Koblenz) és a német Katotonai Levéltárban (Freiburg). Washingtonban módom volt betekinteni a hatvanas években még az ottani National Archivban őrzött 1941—1945-ös német és magyar katonai és politikai iratokba, amelyeket 1945-ben az US-hadsereg Németországban zsákmányolt. Miután Kassa titokzatos eredetű bombázásának kérdése kezdettől fogva érdekelt, mindig is megkülönböztetett figyelmet szenteltem e téma iránt. Kerestem a Kassával kapcsolatos iratokat, amelyek az általam még 1956 előtt ismert budapesti „tézist" — a felvidéki magyar várost Hitler a német és magyar vezérkar titkos megegyezése alapján azért bombáztatta, hogy Horthyt belekényszerítse a Szovjetunió elleni hadjáratba — valamilyen módon alátámasztanák, illetve megerősítenék. Semmi ilyesfajta iratra nem találtam, jóllehet, ha a fenti hazai állítás megfelelne a valóságnak, erről — ilyen irányú tapasztalataim alapján — valamiféle német feljegyzésnek vagy dokumentumnak már rég elő kellett volna kerülni.

Ugyanilyen sikertelenek voltak Kassa ügyében történt puhatolódzásaim különböző német katonai vagy polgári (egykor fontos politikai pozíciót betöltő) személyeknél. Így pl. Adolf Heusinger tábornok, 1941-ben a német szárazföldi hadsereg hadműveleti osztálya vezetője és Halder vezérezredes egyik közvetlen munkatársa, 1974-ből származó levelében Magyarország hadbalépésének előtörténetéről a következőket írta nekem:

„Számunkra Magyarország kizárólag ‚átvonuló területként' jött számításba. Vagyis úgy, ahogy mi Magyarországot a balkáni had-

járatunk során igénybe vettük. Magyar csapatoknak az Oroszország elleni hadjáratában való felhasználásra részünkről csak 1941/42 telén került a sor: a tervbe vett 1942-es nyári hadjáratunkhoz nem igényeltünk Magyarországról csapatokat . . ."

Mindezekhez még hozzáfűzte:

„Meg kell mondanom, hogy mi a magyar hadipotenciált nem valami nagyra becsültük a vezérkarban. Eltekintve a honvédség felszerelésének gyengeségeitől, hiányzott a magyaroknál a jó altiszti kar és ennek következtében a tisztek kiesése esetén, alig volt tartalék kéznél . . ."

Walter Warlimont altábornagy, a Wehrmacht-főparancsnokság vezetési törzsének helyettes parancsnoka 1941-ben és mint ilyen Jodl vezérezredes közvetlen munkatársa, 1975-ből származó levelében ugyancsak leszögezte, hogy Hitler „szigorú utasításának" megfelelően a Szovjetunió elleni hadműveleti tervek kidolgozásánál a németek csupán Finnországot és Romániát tekintették a keleti arcvonalon jövendőbeli szövetségeseiknek. Amikor ennek okairól kérdeztem, az időközben már elhunyt tábornok egy másik levelében kifejtette, hogy Hitler sem Horthyt, sem a magyarokat nem kedvelte különösebben, azonkívül, hogy a rövidre tervezett keleti hadjárathoz a magyar honvédségre nem is volt szükségük. Egyébként a Horthyval szembeni ellenszenv a Führernél az 1938-as kieli találkozó után alakult ki, amikor is a magyar kormányzó megtagadta, hogy a németek Csehszlovákia ellen készülő katonai akciójában a honvédséget amolyan „faltörő kos"-ként felhasználja.

S valóban: 1941. április 24-én, a Jugoszláv királyság szétzúzása utáni Hitler—Horthy találkozón, amely a Führer mönichkircheni főhadiszállásán zajlott le, a kormányzó kérdésére: hogyan is áll a szovjet—német viszony, és igaz-e „amit mondanak", miszerint e téren „hamarosan" német kezdeményezésre „döntő változásra" kerül a sor, Hitler kitérő válasszal szolgált. Szerinte a két ország kapcsolata egymással „korrekt". A Német Birodalom semmiféle akcióra nem készül a Szovjetunió ellen. (Hat nappal e beszélgetés után Hitler pontosan rögzítette az Unternehmen Barbarossa megindításának végleges idejét: június 22. hajnalát!)

Összefoglalva: eddigi kutatásaim alapján szinte kizártnak tartom, hogy német kezdeményezésre és német technikai segítséggel egy Kassa elleni provokatív támadásra sor került volna abból a célból, hogy a Magyar Királyi Hadsereget így belekényszerítsék német oldalon a Szovjetunió elleni háborúba.

XXII. HIMER NÉMET TBK. HADINAPLÓJA (KTB)

(Mint kiegészítés: Schramm prof. személyi feljegyzései)

1. A hadinapló (KTB)

Amikor 1941 első hónapjaiban a német kat. vezetés tisztában lett azzal, hogy Jugoszlávia, illetve a balkáni térség ellenőrzéséért hadműveleteket kell folytatnia, részben a parancsoló katonaföldrajzú helyzet alapján, részben azért, mert a hadműveletek első szakaszában a honvédségnek is aktív szerepet szántak, a magyar kat. vezetéssel még szorosabbra fűzték az ún. „együttműködés" szálait. Ez utóbbiak közé tartozó legfontosabb intézkedés egy különleges rendeltetésű és kivételes hatáskörű összekötő törzs kirendelése volt a honvéd kat. vezetés mellé. E törzs élére Kurt Himer német tábornokot nevezték ki, a „kir. magyar honvéd főparancsnoksághoz beosztott német tábornok" hivatalos megjelöléssel.[1]

A német vezetés eredeti szándéka szerint Himer megbizatása mind feladata tárgyát, mind időtartamát illetően pontosan meghatározott és ezáltal időben korlátozott volt. Elsődleges feladata volt a Bánátból (részeivel) operáló 12. és az Ausztrián, illetve Dél-Magyarországon át előnyomuló 2. német hadsereg (pontosabban az ezeket irányító OKH), valamint a honvéd legfelső vezetés között a hadműveleti természetű együttműködést biztosítani. Himer közvetlenül az OKH-nak, Halder vezérezredesnek volt alárendelve. A feladata tulajdonképpen befejeződött, amikor az említett két német hadsereg mind utánszállítási, mind egyéb hadműveleti szolgálati vonatkozásban a magyar térségtől, illetve a honvédséggel való szoros igazgatási együttműködéstől független lett. Ez 1941 augusztusában következett be. A törzs feloszlott, Himer elhagyta Budapestet.[2]

A Himer-törzs működése valószínűleg még előbb ér véget, ha a „Barbarossa" hadműveletek megindulásával kapcsolatos magyarországi fejlemények nem juttatják Himert újabb — a mi szempontunkból történelminek nevezhető — szerephez. Úgyszólván akarva-akaratlan.

Mivel az események úgy alakultak, hogy „Barbarossa" megindulását követően az OKW és OKH vezetőinek különös figyelmet (még inkább gondot) kellett fordítani a honvéd katonai vezetéssel való jól

működő és szoros (tehát helyszíni) kapcsolatokra, a szerencsés véletlen úgy hozta, hogy ezt a feladatot már az OKW—OKH szerveként jól bevált budapesti Himer törzs vehette át. Ez az első körülmény, amely a történéseket rögzíteni kívánó krónikásokat jól segítheti. A második ebből következik.

Ugyancsak szerencsés véletlen, hogy Himer tábornok szolgálati hadinaplóját („Kriegstagebuch" — „KTB") vezető parancsőrtiszt[3] erre a feladatra különösen rátermett történész volt, névszerint dr. Ernst Percy Schramm professzor[4] százados, a német terminológia szerint „Rittmeister" azaz „kapitány".[5]

A háború után a napló a Koblenz-i levéltárba („Bundesarchiv"), majd innét a Freiburg-i kat. levéltárba került, de fénymásolattal rendelkezik (többek között) a müncheni „Institut für Zeitgeschichte" is.[6]

A Freiburgban lévő példányhoz mellékelt és Schrammtól eredő kézírásos jegyzet szerint ő (Schramm) egy példányt Budapestre is eljuttatott. Valószínűleg e példány alapján közölte a „Századok" c. folyóirat 1965. évi 6. száma a teljes napló fordítását.[7] Ez a szöveg maradéktalanul tartalmazza Schramm feljegyzéseit. A nyelvtani értelemben helyes fordítás általában helyesen értelmezi a német katonai terminológiát is. Néhol, a nyelvtani szabályok kára nélkül, többféle kifejezés használata volt lehetséges, a fordítás magyar szövege igyekszik a „kassai provokáció" szellemének és célzatainak megfelelő változatot használni. Ezt nem lehet kifogásolni.

Minket, a vizsgálataink szempontjából, csak a „Barbarossa" megindulását követő és a kassai támadásig terjedő napok bejegyzései érdekelnek, azaz a több mint 50 gépírásos oldalt kitevő szövegből csupán nyolc oldal (17—26. oldalak). Éppen ezért megelégedhetünk azzal, ha a függelék XXII. 1. sz. melléklete csak az említett oldalak fakszimiléit tartalmazza és mi a következőkben — zömben — ezekre a szövegrészekre utalunk.[8]

Ezen oldalak által keltett benyomás kétségtelenül nem mindennapi. Nem mindennapi elsősorban azért, mert a Schramm-napló feljegyzései híven tükrözik az OKW—OKH által képviselt német katonai vezetés (amelyet az otthon használatos „német vezérkar" kifejezéssel helyettesíthetünk . . .) valódi (!) hangulati viszonyát a honvéd vezérkar főnökéhez, Werth Henrikhez — ahhoz a Werthez, aki a „kassai provokáció" otthoni szóvívői a „német vezérkar kassai cinkosának" neveznek.

A Schramm feljegyzéseiben vázolt kép jobb megértéséhez először

néhány mondatban ismét összefoglaljuk azt a helyzetet, amely meghatározta az OKW—OKH magatartását Werth-el szemben.

A „Heeresgrupp—Süd" jobb szárnya, a Kárpátokra támaszkodó (valójában a levegőben lógó . . .) 17. hds., a hadjárat megindulását követő második napon még egyetlen lépéssel sem jutott előre a szemben álló szovjet 6. és 26. hadseregek erőivel szemben. Az OKW-OKH számára — máról-holnapra (!!) — kívánatos lett az, amiről eddig hallani sem akartak és ami ellentétes volt Hitler elképzeléseivel: Az Erdős Kárpátokon kizárólag biztosítás céljaira felvonultatott — teljesen elégtelen hadműveleti értékű — honvéd erők azonnali (!!) offenzív megmozdulásával fellazítani azt a szovjet védelmet, amely Witzleben német tábornok útját álta.

A Himer-féle hadinapló Schramm feljegyzéseiben mint vörös fonál húzódik az a fáradhatatlan — és tisztességesnek semmiképpen sem nevezhető — mesterkedés, amellyel Himeren keresztül Jodl és Halder Werthet arra kívánták rábírni, hogy az alkotmányos kormánya háta mögött, függetlenül a „legfelsőbb hadura" akaratától, valamiféle katonai államcsíny formájában, az OKW—OKH szájaízének megfelelően viselkedjék.

A Schramm feljegyzések egyidejűleg azt is tanúsítják, hogy Werth — aki egyébként meggyőződéses szószólója volt a szovjettel szembeni német—magyar katonai együttműködésnek — erre a kívánt magatartásra nem volt hajlandó. *Egészen a kassai támadás napjáig.*

A Himer napló olvasása alapján így állhatott elő odahaza az a vélelem, hogy Halderék, miután Himeren keresztül Werthet a megkívánt lépésre rábírni nem tudták, a kassai „deus ex machina" megrendezéséhez folyamodtak.

Az említett hazai következtetés az első pillanatra ésszerűnek tűnik. Persze, csak azok számára, akik ideológiai okokból nem kívánják látni azt az alapvető körülményt, amelyet összefoglalva így ismételhetünk meg:

1941. június 22-e előtt a német katonai vezetés legfelső szintjén senkinek — legkevésbé Hitlernek magának — eszébe nem jutott a honvédséget *már* a „Barbarossa" első napjaiban (!) bekapcsolni a szovjet elleni hadműveletekbe. Ez a gondolat legkorábban június 23-án merülhetett fel. Kétséget kizáróan bizonyított, hogy technikai valamint szervezési lehetetlenség lett volna a kassai „deus ex machina"-t a rendelkezésre álló három nap alatt megtervezni—megszervezni és végrehajtani, még akkor is, ha ezek a kassai események végeredményben és tagadhatatlanul az OKW—OKH legújabb elképze-

léseinek kezére játszottak. Kétségtelen az is, hogy Jodl és Halder aligha merték volna a kassai kalandot Hitler háta mögött — mi több: tervei ellenére — lebonyolíttatni.

Az előadottak alapján elfogadhatjuk, hogy a német és magyar katonai vezetés között, Himer közvetítésével, június 23. és 26. között folytatott tárgyalások — Schramm professzor feljegyzéseinek tanúsága szerint — drámai hangúak voltak ugyan, de a június 26-i kassai eseményekkel *semmiféle okozati összefüggésben sem állottak!* Ha a következőkben a Schramm feljegyzések konkrétabb vizsgálatába kezdünk, ezt a megállapítást pillanatra sem szabad szem elől téveszteni.

A napló konkrétumai előtt néhány általános vonatkozás.

A június 23. előtti bejegyzésekben még nincs ugyan sürgető formában szó a honvédség csatlakozásáról, de a napló nem hagy kétséget afelől, hogy Hitler a szovjet kérdést fegyveresen kívánja megoldani. Nem konkrét kívánság, de ajánlás formájában emlékeztetik a honvédség vezetőit arra, hogy célszerű lesz erre az eshetőségre „felkészülni".

Ami Werth személyét illeti, ő — Himer felé — nem (az általa is szükségesnek ítélt) részvételt kifogásolja, hanem azt, hogy a német politikai vezetés részéről nem hangzik el a világos felszólítás. A német katonai vezetők Werth nyakába akarják varrni azt a feladatot, ami tulajdonképpen a német katonai (és politikai) vonal dolga lenne.

A Schramm-napló minket érdeklő oldalaiból nem kevesebb, mint öt alkalommal kitűnik, hogy a honvéd vezérkar illetékes osztályai (vezetői és beosztottjai) sietve teljesítették a német partner minden kívánságát, olyanokat is, amelyek természetéből máris kitűnt, hogy a szovjet elleni vállalkozásban előbb-utóbb a honvédség is részt vesz. Schramm jún. 24-i bejegyzésének utolsó mondata nem hagy kétséget aziránt, hogy a németek nemcsak ismerték a tisztikar általános hangulatát, de azt — mint tényezőt — számításba is vették.

A 17. oldal jún. 14-i bejegyzése szerint Sáska alez. (a vk. 1. azaz hadműveleti oszt. vezetője) bemutatta Himer tábornoknak a szovjet—magyar határ támadó („offenzív") jellegű terveit. (Ezt a közlést a XXIV. fejezet kapcsán ismertetendő ún. „Sáska-levél" számára indokolt megjegyezni.)

A Sáska által bemutatott tervekről Himer azonnal értesíti az OKH hadműveleti osztályát. Igaz ugyan, hogy a napló jún. 22-i bejegyzése szerint (18. old. utolsó bekezdés) Himer tbk. Paulusnak küldött tájékoztató jelentésében ugyanezen határ „deffenzív" szellemű védelmi tervéről beszél.

A napló további részleteire térve, ezeket érdemes feljegyezni.

A május 29-i naplójegyzet szerint (16. old.) Himer tábornok Werthnél utalt ugyan a helyzet olyan lehetséges alakulására, amely kívánatossá tehetné azokat az intézkedéseket, amelyek lerövidítik a honvédség mozgósításához megkívánt 20 napot, de sietve hozzáteszi, hogy csupán felsőbb felhatalmazás nélküli magánvéleményt nyilvánított. Ezt megelőzően, május 27-én (16. old.) Himer László Dezsőnek, a honvéd vezérkar hadműveleti csoportfőnökének is ajánlotta a honvédség előkészítését arra az esetre, hogy Hitler fegyverrel rendezi a keleti kérdést.

A 19. oldal jún. 22-i bejegyzésének utolsó mondata az egyik Halder és Werth közötti megbeszélésre utal (a napló nem említ időpontot), amelyen Halder kijelentette, miszerint a németek *nem* kívánják („nicht gewünscht") Magyarország közreműködését.

Az utóbbi naplójegyzet kapcsán figyelmet érdemel a 17—18. oldalakon, a jún. 19-i bejegyzés közlése, amely szintén nem egészen világos. Ez a jegyzet azt a Werth és Halder között, a mátyásföldi repülőtéren (egy ebéd keretében) lefolytatott beszélgetést említi, amelyet a XXIII. fejezet (szintén a „Sáska-levél" kapcsán) még említeni fog.

E beszélgetésen — így mondja a Schramm napló — Halder, „négyszemközött" tájékoztatta Werthet, de anélkül, hogy a német kat. vezetés konkrét szándékait megmondta volna. Ez áll a napló eredeti szövegében. A háború után (!) Schramm a Budapestre küldött példányában, utólagos kézirati kiegészítéssel hozzáfűzte azt, amit ő (Schramm) a háború után magától Haldertól hallott.[9] E kiegészítés szerint Halder a „szükségeset" mégis Werth tudomására hozta volna („gab . . . das Erforderliche zu verstehen (!) . . ."). Azt persze, találgatnunk kell, hogy mit értsünk a „szükséges" alatt . . .

A német vezetés ezen „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes . . ." játéka azután június 23-al zsaroló agresszívitásba csapott át. Schramm professzor feljegyzései e tekintetben nem hagynak kétséget. A napló olyan részleteiről lesz szó, amelyeket a hazai tanulmányok és a „kassai provokáció" szellemét szolgáltató zsurnalisztika már annyiszor hangoztatott, hogy azok szinte közhelyekké váltak.

Jodl és Halder a Himer tábornok által tolmácsolt üzeneteikben nem titkolják, hogy szükségük van a Kárpátok gerincén felvonuló, szerény hadműveleti értékű honvéd erők mielőbbi, offenzív meg-

mozdulására. „Szó sincs arról, mintha nem kívánnánk a magyar segítséget. Nem követelünk, mert azért nem tudunk fizetni, de minden támogatást — különösen gyorsan mozgó alakulatok formájában — köszönettel veszünk" olvashatjuk Halder üzenetét a napló jún. 23-i bejegyzésében a 20. oldalon.[10]

A hadinapló 20. és 21. oldalai világosan érzékeltetik Halder és Werth ellentétes álláspontjait. Ez a két álláspont egészen június 26-ig, a kassai bombák robbanásáig, egyetlen milliméterrel sem közeledik egymáshoz.

Schramm professzor bejegyzéseiből kitűnik, hogy Werth távolról sem ellenzi a honvédségnek a „Barbarossa"-hadműveletekben való részvételét, de a *miként* illetően nem osztja az OKW—OKH felfogását. A magyar politikusok a német államvezetés egyértelmű felszólítása nélkül nem fognak beleegyezni a csatlakozásba, miután az országnak nincsen mit követelnie a Szovjetuniótól, közli Werth. Hitler azonban, a jelek szerint, nem gondol a magyar kormány felszólítására, mondta a napló szerint ugyancsak Werth. Ha ő négy hét előtt megkapta volna a megfelelő utalást (a német szöveg szerint: „Wink"), akkor a honvéd alakulatok már „tegnap" átlépték volna a határt, közölte Werth Himerrel, a jún. 23-án 13 órakor lefolyt megbeszélésen. Számára — mondotta Werth Haldernek —, kizárólag a kormányzó, a legfelső hadura, nézete a mértékadó. *Ezt és így rögzíti a napló 19. oldalának utolsó három sora.*

Halder válasza — amely azóta ugyancsak közhely a „kassai provokáció" érveléseiben — nemcsak meglepő, de azt magyarázni is nehéz.

Amint azt a napló 20. oldalán az első és az utolsó sorokban olvashatjuk, Halder véleménye szerint az adott helyzetben a katonák feladata a politikusokat megmozgatni és „most a katonáké a szó".

A Halder-vélelem kapcsán két kérdés merül fel. Az egyik az, hogy miért nem tudták ők, az OKW és OKH, a saját politikusaikat megmozgatni, miért várták ezt a magyar katonai vezetéstől? A másik kérdés még kellemetlenebb. Miként képzelte Halder azt, hogy egy alkotmányos, parlamenti rendszerben a katonák irányítják az államvezetés elhatározásait? Államcsíny útján?[11]

Schramm professzor feljegyzései szerint Werth egy tapodtat sem engedett felfogásából. Ez magyarázhatja Himer tbk. azon kijelentését, amellyel tetőpontját éri el a német kat. vezetés nem nagyon épületes gondolkodásmódja (mondjuk így: *arroganciája* . . .), amelyet Schramm a jún. 23-i bejegyzés (21. old.) utolsó mondatában

rögzített és amelyet a „Századok" ismertetése így vél fordítani: „Werth gytbk. nem képes megbirkózni a pillanat nagyságával."[12]

A nyelvtan szabályai és a szótár szerint a fordítás helyes lehet, de az eredeti német szöveg szelleme sokkal lekicsinylőbb, lényegesen kihívóbb semmint azt az idézett magyar fordítás érzékelteti.

Áttörve a nyelvtani szabályok korlátait és inkább körülírva, semmint fordítva, Himer azt kívánta kifejezni, hogy a honvéd vezérkar főnökének (emberi, katonai, jellembeli) adottságai eltörpülnek a (Himer szerinti) történelmi jelentőségű pillanat nagysága mellett.

Az OKW—OKH felfogására még egy körülmény jellemző.

A hadinapló csatolt oldalain, ott ahol a honvédség esetleges aktív (offenzív") beavatkozásáról van szó, háromszor fordul elő Halder és Himer azon figyelmeztetése, hogy a honvédség (általuk szorgalmazott) esetleges megmozdulásának semmi esetre sem szabad a Romániával fenntartott német katonai vasúti forgalmat zavarni. Utóbbinak elsőbbsége van.

Kérdeznünk kell:

A német kat. vezetés részéről olyan agresszívan szorgalmazott magyar „csatlakozás" katonapolitikai értéke a romániai vasútforgalom hadműveleti fontossága mögött sorol? Ha igen, mire volt jó a nagy hűhó!?

A honvéd kat. vezetés magatartásával a jún. 26-i bombatámadás *után,* e dokumentáció következő (XXIII.) fejezete kíván kimerítően foglalkozni. A jelen fejezet Schramm professzor feljegyzéseinek ismertetésével és kommentálásával azt a légkört igyekszik érzékeltetni, amely a „Barbarossa" hadműveletek megindulását követően a kassai bombák *robbanásáig* jellemezte Werth Henrik kapcsolatait az OKW—OKH vezetőivel.

A Schramm feljegyzések ismeretében nem kell tovább bizonygatni, hogy a vázolt légkörben képtelenség olyan bensőséges „cinkosságot" elképzelni, amely azután a kassai „deus ex machina"-t — annak közös német—magyar tervezését — eredményezi.

Befejezésül egy személyi beszámoló.

A Himer hadinaplót, helyesebben Schramm professzor feljegyzéseit a Freiburg-i kat. levéltárban igen alaposan átvizsgáltam. A professzor a feljegyzéseit *kézírással* (néha nehezen olvasható gótbetűkkel), rossz minőségű, közben elsárgult sárga papírra rögzítette. Az anyag tehát nehezen olvasható, de ez nem okoz nehézséget, mert a kézírásos lapokhoz csatolt, a jelek szerint egyidejű (a prof. kézje-

gyével ellátott), írógépelt tisztázat pontosan egyezik a kézirattal és jól olvasható. Két körülmény mégis említést kíván.

A kézirásos példányon, a jelek szerint maga Schramm professzor áthúzta (kihúzta) az 1941. jún. 26-tól július végéig terjedő anyagot (ugyancsak irónnal). Miután ezek a „kihúzott" szövegrészek mégis változatlanul szerepelnek a prof. által kézjeggyel hitelesített írógépelt másolatban, ennek a körülménynek (valószínűleg) nincsen gyakorlati jelentősége. A következőnek már talán inkább.

A naplónak a Freiburg-i levéltárba való átadása alkalmából, a Koblenz-i levéltárban „Reg. Oberinspektor" Zieggel, 1961. jún. 21-i keltezéssel a következő (értelem szerinti) megjegyzést csatolta a naplóhoz:

Schramm professzor a napló átadásánál 39 oldalt visszatartott. Ezek az oldalak Schramm professzor személyes megjegyzéseit[13] tartalmazzák a jún. 23-tól júl. végéig kiterjedő időszakra. A professzor nem indokolta meg a visszatartás okát, de közölte, hogy esetleges kérdésekre szívesen ad felvilágosítást.

Ennyit mond a Koblenz-i levéltár kísérőakta jegyzete.

Miután a vizsgálatainkat érintő legfontosabb események napjairól van szó, a bizonyosan fejlett kritikai érzékkel rendelkező neves történész esetleges kommentárja a drámai napok eseményeihez, magyar szempontból elsőrendű hisztoriográfiai jelentőségű lehet. Megkíséreltem tehát a visszatartott anyagnak utánajárni.

Felkérésemre egy hazai történész barátom,[14] aki a naplóvezető néhai Schramm professzor fiának, az ugyancsak történész dr. Gottfried Schramm egyetemi tanárnak jó ismerőse, utóbbival érintkezésbe lépett. Megkérdezte, hogy tud-e a szóban forgó papírok sorsáról? Az igenlő válasz kelte 1984. január 17.[15] volt.

A fiatalabb Schramm közölte, hogy a szóban forgó írások egy hamburgi levéltárban fekszenek.[16] Megígérte, hogy legközelebbi hamburgi útja alkalmából utánanéz a kérdésnek, esetleg mikrofilmet készíttet az anyagról.

Lehet, de nem bizonyos, hogy a szóban forgó feljegyzések új, meglepő adalékokat szolgáltatnak. Én magam már aligha fogok e közléseknek utánajárhatni.

2. Schramm prof. kiegészítő (személyi) feljegyzései

Ez a fejezet már nyomdában volt, amikor a legutóbbi bekezdés időszerű lett. A jó szerencsének köszönhető, hogy ez a váratlan „időszerűség" egyetlen betű változtatását sem kívánja e fejezet előző oldalainak szövegén. Ez történt: Dr. Gosztonyi Péternek, a Bern-i SOEB vezetőjének, sikerült időközben Hamburgban fénymásolatokat kapnia Schramm prof. azon 39 oldalt kitevő személyi (!) feljegyzéseiről, amelyeket a prof., a háborút követően, az általa vezetett KTB hivatalos szövegével együtt, átadott ugyan a Koblenz-i szövetségi levéltárnak, de azután — valószínűleg az ötvenes évek végén — jónak látta azokat visszavenni.[17] *Halála után fia helyezte el újból a feljegyzéseket a hamburgi levéltárban.*[18]

A szóban forgó 40 oldal kortörténeti szempontból elsőrendűen érdekes, a „casus belli"-vel összefüggő vonatkozásai pedig még ennél is lényegesen jelentősebbek. Talán nem elsietett túlzás, ha ezek a részek — a „kassai provokáció" elcsépelt jelzőit használva — bizonyos értelemben a „perdöntő" és „dokumentum erejű" megjelölést kapják.[19]

Schramm e „privát" feljegyzéseit a „Barbarossa" megindulásának napján, 1941. június 22-én kezdte el. A jún. 26-i kassai eseményekre *közvetlenül* vonatkozó gondolatai (kommentárjai . . .) alig terjednek túl az első tíz oldalnál, de (katonapolitikai és „ideológiai") szemszögének helyes megítéléséhez hasznos a feljegyzések többi oldalainak áttanulmányozása is. E dokumentáció számára azonban elégséges a jún. 26. és 28. közötti eseményekre vonatkozó közlések elemzése. A következőkben ezekről lesz szó. A lényegre vonatkozó pontonkénti kiértékelés előtt szükséges a feljegyzések általános természetét megvilágítani.

— A szóban forgó közel negyven oldal közlései ugyan időrendben alkalmazkodnak a KTB feljegyzéseihez, de attól merőben különböző természetűek. A KBT az események kommentár nélküli feljegyzése. A személyi napló pedig az eseményekre vonatkozóan a történész—krónikás *egyéni* észrevételeit rögzíti. Nyíltan, minden más körülményre való tekintet nélkül.[20]

— A történész professzorból lett parancsőrtiszt nemcsak a német katonai vezetés azon központjából[21] végezte megfigyeléseit, ahol a tervek születtek, de belátott a színfalak mögé is.

— A feljegyzések nem hagynak kétséget afelől, hogy Schramm teljesen azonosította magát a Jodl—Halder—Himer vonal katona-

politikai felfogásával (érdekeivel) és helyzetítéleteivel. Mi több, a nemzetközi hírnevű történész — akinek forráskritikai érzékében aligha lehet kételkedni — pozitívan értékelte (sőt magáévá tette . . .) a Wilhelmstrasse „Deutschland über alles" expanziós politikáját és pillanatig sem kételkedett a célok realitásában.[22]

— A következő kiértékelés néha csak a feljegyzések egy-két mondatnyi közlése, néha csak („magától értetődő" körülményként kezelt) utalásai alapján mond ki ugyan alapvető („perdöntő") megállapításokat, de ezeket az általánosításokat az összefüggések egésze igazolja.

Ezek után a „casus belli" hátterével összefüggő megállapításokat így lehet összefoglalni.

1.

A jún. 26-i támadás teljes meglepetésként érte a német katonai vezetést. — Schramm egy megjegyzéséből következtetve, még az „Abwehr" embereit is. Semmi kétség: ha a kassai eseményekben a németeknek bármely szinten, bármely formában és mértékben részük lett volna, az az események központjából („Schaltzentrale") figyelő, „bennfentes"[23] professzor előtt nem maradhatott volna titokban és annak feltétlenül nyoma lenne a feljegyzésekben is. (Példa erre Schramm kendőzetlen beszámolója arról, hogy a németek miként „manipulálták" — hatalmi szóval — a harctéri eseményekre vonatkozó *magyar* sajtótájékoztatást.) Hogy ez a teljesen váratlan „deus ex machina" mégis kapóra jött a Jodl—Halder—Himer együttesnek, az kitűnik majd a 4. sz. alatt foglaltakból.

2.

A „casus belli" kutatói számára a kiemelkedően legjelentősebb — „perdöntő" — része a feljegyzéseknek Schramm véleménye a támadás magyarázatáról. Világosan ki kell mondani, hogy csak a prof. véleményéről, *feltételezéséről* van szó, de ugyanekkor kétségtelen az is, hogy ez a feltételezés olyan reális alapokon nyugszik, amelynek valószínűsége a bizonyosság érzetét kelti.

A prof. számára a támadók nemzetisége felől nem lehet kétség: A bombákat a szovjet légierő egy köteléke dobta Kassára.

A támadás magyarázata: navigációs tévedés.

A támadás eredeti célja: a német hadvezetés felettébb fontos eperjesi hadműveleti hírközpontja.

Ezt az utóbbi mondatot, az eperjesi híradóközpont mibenlétét, rendeltetését és jelentőségét, néhány szóval meg kell világítani.

Schramm feljegyzésének ez a része az eperjesi központot mint általánosan ismert hadműveleti berendezést kezeli. Tudtommal az akkori honvéd vezetés számára Eperjes ezen jelentősége nem volt ismert. Mi több, valószínű, hogy Schramm ezen (némileg futólagosan odavetett . . .) közlése először nyújt alkalmat feleletet kapni egy régi kérdésre.

A legutóbbi háború alatt a honvéd illetékesek tudták ugyan azt, hogy a németek, a keleti arcvonaluk „infrastruktúrájában", valahol a Kárpátok ívének belső oldalán, valószínűleg Szlovákiában, telepítették azt a híradóközpontot, amely a Finn-öböltől az Égei-tengerig terjedő hatalmas térségben a német hadvezetés híradórendszerét működtette, a pontos földrajzi helyet azonban nem ismerték. Napjainkig az volt sok magyar szakértő vélelme, hogy a németek ezt a központot Kassán telepítették, ami a szovjet bombatámadást is indokolta volna. Ez a feltételezés nyilvánvalóan téves.[24]

A Schramm-feljegyzésben foglaltak szerint viszont a szovjet vezetés (hírszerzése, valamint rádióiránymérés stb. révén . . .) tudomással bírt az eperjesi berendezések hollétéről, természetéről. A Szlovákia hadbalépését követő napon igyekezett azt megsemmisíteni. Mindez — bár egyelőre csak feltételezés — kézenfekvőnek tűnik. A Kassa és Eperjes felcseréléséhez vezető navigációs hiba lehetőségét a XXVI. fejezet kívánja részletezni.

3.

Schramm szóban forgó feljegyzései úgy magyarázzák (igazolják) a Halder—Himer vonalról Werth Henrikre (a honvédség aktiválása érdekében) gyakorolt nyomást, valamint Werth ellenállását ezzel a nyomással szemben, ahogyan azt e fejezet előző részei leírták. Schramm legújabban megismert közlései ezeken a megállapításokon semmi módosítást sem kívánnak. Nem szükséges semmit sem hozzátenni, vagy elvenni.

Talán két körülmény kíván még említést Schramm sok érdekes közlése közül.

Meglepő, hogy a professzor—parancsőrtiszt pár szóval milyen

találóan jellemzi a honvédség azon vezető személyeit, akivel neki, mint Himer jobbkezének, dolga akadt.

Elsősorban László Dezsőt dicséri, akit betegsége fékez aktivitásában. Werth Henrik jellembeli tulajdonságait többre értékeli, mint katonai képességeit. Sáska Elemért nem sokra tartja. Hiányolja „nem tökéletes" német nyelvtudását. Ez a körülmény egyébként jelentős befolyást kap akkor, ha Schramm a magyar partnereit értékeli.

Többször szóvá teszi a kormányzó környezetének azon részét, amely őt (a kormányzót) elszigetelni igyekszik a német befolyástól. Ezen a téren Keresztes Fischer Ferenc belügyminisztert véli a német befolyás legnagyobb akadályának.

4.

Schramm elismert történésztekintély volt, de a harcászat és hadászat valószínűen csak a tartalékos tisztek szintjéig volt a kenyere. Ha tehát ezeken a tereken véleményt nyilvánított, úgy feltehető, hogy közvetlen előljárói, Halder—Himer nézeteit tolmácsolta. Hiszen — mint a KTB vezetőjének — naponta volt alkalma érveiket, nézeteiket megismernie. Ezért figyelemre méltóak a következő közlései.

Schramm véleménye szerint — ez a vélemény ma már általános — a „Barbarossa" hadjárat sikerének alapvető feltétele gyors előretöréssel a szovjet főerőket még Ukrajna és Fehéroroszország nyugati felében megsemmisíteni, mielőtt azok kitérhetnének az európai SzU végnéküli keleti térségeibe. Ennek az elgondolásnak ingatag része a Rundstedt vezértábornagy p.sága alatt álló „Heeresgruppe-Süd" gyenge jobb szárnya, a Kárpátokra támaszkodó (levegőben lógó) 17. hds. volt, amint azt egyébként a XIX. fejezet is kimerítően vázolta. A 17. hds. nem jutott előre, sőt — mondja Schramm feljegyzése — a vele szemben álló 6. szovjet hds. átmenetileg átvette a kezdeményezést. Ezért lett volna Rundstedt vezértábornagy számára elsőrendű fontosságú, hogy az Erdős Kárpátok gyenge (inkább jelképes) biztosítása helyett komolyabb erők induljanak meg a Kárpátokon át kelet felé, ezzel fellazítva azt a nyomást, amelyet a 6. szovjet hds. gyakorolt a német 17. hds.-re.

Schramm ezen feljegyzéseinek pár sora magyarázata annak a nem nagyon tisztességes nyomásnak, amellyel a Jodl—Halder—Himer együttes június 23. és 26. között arra igyekezett Werth Henriket rábírni, hogy a honvédség — a kormány hozzájárulását kierőszakolva — a Hitler által kívánt határbiztosító helyzetéből, immár támadásba

lendüljön a szembenálló 26. szovjet hds. ellen. Ezen kívánság politikai feltételei körül folyt június 22-e óta a huzavona Halder—Himer, valamint Werth között.

Ezen körülmények folytán lélegzett fel Halder és naplójában Schramm is, amikor a kassai bombák „deus ex machina"-ja kiváltotta a napok óta szorgalmazott katonapolitikai fordulatot.

Így érthető Schramm azon naplójegyzete, amely szerint a szovjet „bombázókötelék kiérdemelte" a legmagasabb német katonai kitüntetést a „lovagkeresztet a tölgyfalevekkel és kardokkal." Schramm ezen bejegyzése — ha egyszer a negyven oldal nyilvánosságra kerül — valószínűleg „szárnyas szó" lesz a hazai kommentárokban.

5.

A X. és XIX. fejezetekben már utalás történt a pesti Kossuth kiadónál 1964-ben megjelent „Emlékezések és valóság . . ." című munkára. E történelmi tanulmány illusztris szerzője azt valószínűsíti, hogy a kassai támadás „deus ex machina"-ját, alig 24 órával a támadás előtt, „fehér asztalnál" határozhatták el (és beszélhették meg részleteiben . . .), Himerrel és Werthhel az élen, német és honvéd tábornokok.

Nos, Schramm a naplójában pontosan leírja e villásreggeli lefolyását, az annak keretében szóba került témákat. Schramm feljegyzései nyomán még világosabb lesz a különbség a „valóság" és a „kassai provokáció" szellemében szült „emlékezések" között. Kassáról, vagy valamiféle hasonló államcsínyről természetesen szó sem volt az említett „villásreggelin".

6.

Ha igaznak bizonyulna a Schramm által említett eperjesi német hadműveleti hírközpont létezése, akkor az „Eperjes—Kassa-i tévedés" hihető magyarázata lehetne. A XXVI. fejezet kimutatja, hogy a feltételezetten Eperjes ellen kirendelt kötelék kassai „tévedés"-ét reális lehetőségként lehet kezelni. Schramm feltételezésének azonban van két bökkenője.

Legkésőbben június 26-án délután a szovjet illetékeseknek már tudniok kellett volna, hogy az Eperjes ellen kirendelt kötelék célját tévesztette. Ésszerű feltételezni, hogy a szóban forgó szovjet p.ság

— már csak a Pozsonynak szóló tüntető figyelmeztetés kedvéért is — igyekezett volna (most már a helyes célra . . .) mielőbb megismételtetni az eperjesi vállalkozást.[25] Erre nem került sor.

Az sem valószínű, hogy a szlovákok hadüzenetét követő eperjesi támadást — mint demonstrációt! — felségjel nélkül repülő kötelékkel végeztették volna. Erről a XXVI. fejezetben még bővebben lesz szó.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXII. FEJEZETHEZ

1. „Der Deutsche General beim Oberkommando der k. ung. Wehrmacht" címmel.

2. Utána a 46. sz. gyal. ho. p.-ságát veszi át. 1942 márciusában — a keleti arcvonalon — súlyos harctéri sérülésébe belehal.

3. Hazai ismertetésekben (Schrammal kapcsolatosan) „parancsőrtiszt" helyett gyakran a „segédtiszt" megjelölés szerepel. A két fogalom nem azonos. A segédtiszt szolgálati szerepe inkább igazgatási, a parancsőrtiszté személyi természetű. Polgári fogalmakat használva a parancsnok személyi titkárának mondható. Ennek megfelelően vezette Schramm prof. Himer tbk. helyett a „KTB"-t.

4. Dr. Schramm professzor mint „ideiglenes ténylegesített" tiszt szolgált a 2. világháború alatt. Előtte Göttingenben volt a középkori történelem nemzetközi hírű tanára. A Himer-törzs feloszlatása után — háború végéig — magasabb p.-ságoknál (Berlinben) teljesített a képességeinek megfelelő szolgálatot.

5. A legutóbbi háborúig a német haderőben a lovas fegyvernemnél a századosi rendfokozatot hivatalosan is „Rittmeister"-nek nevezték úgy mint a OM. Monarchiában az első háború végéig a huszárok, dragonyosok, ulánusok (sőt a „lovas–tüzérség" a „Reitende Artillerie") századosait.
A „Századok" cikke Schramm professzort „huszár szds."-nak titulálja. Megerősítést kívánó értesülésem szerint Schramm eredetileg egy bajor nehéz lovas ezrednek („schwere Reiter") volt a tartalékos tisztje, tehát semmi esetre sem „huszár".

6. Freiburgban „KH 31 v/1" szám alatt. Nálam „Cs XV"

7. Még négy hazai időszaki lapban találtam többé-kevésbé helyes részleteket (néha önkényes változtatásokkal . . .) a „Himer KTB"-ból. Megbízható és teljes fordításnak azonban csak a „Századok" szövegét tekintem.

8. E fejezet néhol a függelékben mellékelt anyagot közvetlenül megelőző vagy követő napokra (tehát már 1941 május végének illetve július elejének bejegyzéseire) utal ugyan, de ezt — éppen a „Századok"-ban hozzáférhető és megbízhatóan teljes anyagra való figyelemmel — megengedhetőnek tartottam.

9. A kiegészítő bejegyzést lásd a függelékben lévő naplótöredék 18. oldalának lábjegyzetében. A „Századok" ismertetése azonos értelemben számol be a kézírásos kiegészítésről.

10. Az üzenetek szövegezéséből egyértelműen következtethetünk, hogy az

üzenetgetés az OKH amolyan „privát akciója" volt, minden bizonnyal Hitler háta mögött.

11. Csodálom, hogy ezt a kérdést sem maga Schramm professzor (a háborút követő beszélgetés keretében . . .) nem tette fel Haldernek és nem akadt magyar történész sem, aki ezt a nagyon fontos részletet — szóban vagy írásban — Schrammtól megkérdezte volna. Én — bár nem vagyok történész —, amikor először olvastam Schramm feljegyzéseit, ezt meg kívántam tenni; sajnos, már későn. A prof. közben elhalt.

12. Eredeti szövegben: „. . . Gen. Werth (ist) der Grösse des Augenblickes nicht gewachsen . . .". Himer lekicsinylő jelzőjét olvashatjuk az egykori német külügyminisztérium irataiban ti. Himer OKW-hez intézett 1941. jún. 23-i igen részletes jelentésében is. („Akten zur deutschen auswärtigen Politik" van den Hoeck et Ruprecht Göttingen, 1970)

13. „. . . persönliche Eindrücke, Erlebnisse und Kommentare . . ."

14. Nevet nem kívánok említeni.

15. „L–XVII. 3267"

16. A Schramm család hamburgi patriciusok, akiknek zöme ma is Hamburgban él.

17. Erre vonatkozik „Reg. Oberinspektor Zieggel" már említett 1961. jan. 21-i aktajegyzete a Freiburg-i levéltárban.

18. Én Gosztonyi Péter szívességéből kaptam az első húsz oldal (a többi már semmi összefüggésben sincsen e fejezet mondanivalóival . . .) fénymásolatait.

19. Tájékozottságom szerint e naplófeljegyzések kiértékelő feldolgozása Gosztonyi Péter szándékában áll, de ez a feladat kétségtelenül időt és valószínűleg bizonyos magánjogi kérdések előzetes tisztázását kívánja.

20. Így is mondhatnánk: a KTB és a személyi napló két egymástól eltérő „műfaj".

21. Schramm szavai szerint: „Aus der Schaltzentrale . . ."

22. Ez némileg enyhítsen Werth Henrik (otthon) „kontárnak" minősített „derűlátó" felfogásán, amikor a „Barbarossa"-hadjárat „hathetes" tartalmáról beszélt . .

23. A használatos, találó angol kifejezés erre: „insider".

24. Héderváry-Konth János (híradó-) százada több mint egy hétig dolgozott a kassai központ kárt szenvedett vezetékes berendezéseinek helyreállításán. A nálam tett látogatása alkalmából a kassai postapalota részletes vázlatán, az egyes helyiségek rendeltetésszerű felhasználásának magyarázatával igazolta, hogy az egész tömbben nyoma sem volt valamiféle német szolgálati helynek. — A német katonai vezetés számára a kassai postapalota vezetékes hírközlőberendezése nem volt fontosabb (vagy kevésbé fontos), mint a budai Krisztina-központé, vagy a munkácsi postaközponté.

25. Erre a meggondolásra Zolcsák István (lásd a XXIV. fejezetet) hívta fel a figyelmemet.

XXIII. A HONVÉD VEZETÉS VALÓSÁGOS SZEREPÉNEK ÉS FELELŐSSÉGÉNEK TISZTÁZÁSA A KASSAI ESEMÉNYEK, MINT „CASUS BELLI" KAPCSÁN

és ennek keretében annak megállapítása, hogy

a) Milyen vizsgálatok előzték meg a kormány döntését valamint

b) Miképpen áll a „kassai provokáció" propagandája fontos kérdések tisztázása útjában?

Ez a fejezet érkezett el a dokumentáció központi kérdéseihez: Lehetett-e szó a német—magyar vezérkarok olyan összjátékáról, amely a „kassai provokáció" hazai értelmezői szerint, a kérdéses bombatámadást mint okozatot eredményezte?

Volt-e a katonai vezetésnek, elsősorban a vezérkar főnökének, olyan önálló kezdeményezése, amely — akár közvetlenül, akár közvetve — az 1941. június 26-i eseményeket eredményezte, azaz volt-e szerepe a „casus belli" céljait szolgáló események tervezésében, illetve végrehajtásában?

Végül, terheli-e és ha igen, mennyiben a honvéd vezetést felelősség azért, hogy a kassai események nyomán az ország belesodródott Hitler „Barbarossa" hadjáratába?

Az első két kérdésre egyértelműen lehet felelni. A harmadik alaposabb vizsgálatot kíván.

Ha az előbbi fejezetek érvelései és következtetései helyesek, akkor a német vezetésnek (beleértve a sokat emlegetett titkosszolgálatot az „Abwehr III"-at is . . .) semmiféle kezdeményező, vagy cselekvő szerepe sem volt a kassai eseményekben. Ha ez így van, akkor értelmetlenség lenne német—magyar vezérkari tervekről, akcióközösségről, „cinkosságról" beszélni. Az első kérdés ezzel elintézett.

Arra a feltételezésre, hogy a honvéd vezetés egyedül tervezte-e és a honvéd légierővel, mintegy a saját lehetőségein belül, végeztette-e Kassa bombázását, néhány mondattal hosszabban kell felelni, de ez a felelet sem nehezebb az előbbinél.

Ez a feltételezés annyira átlátszóan irreális, hogy ahhoz még a „kassai provokáció" legnagyobb képzelőerővel rendelkező szószólója, Ölvedi Ignác néphadseregbeli hadtörténész—ezredes sem folyamodott. A két legalapvetőbb ellenvetésre ez a dokumentáció már rámutatott.

A kir. honvéd tisztikarban az eszmei vonatkozások elsőrendű szerepet játszottak. A tisztképzés során, már esetleg zsenge gyermekkortól, „indoktrinálták" a nemzeti hagyományokat. Aki valamelyest járatos a volt tisztikar eszmevilágában az kétségtelenül elképzelhetetlennek véli, hogy ebben a tisztikarban valaki, bármely szinten és bármely okból, hajlandó lett volna „Rákóczi Ferenc városának" orv megtámadásában bármilyen szerepben részt venni. Az ilyesmire nem is lett volna szükség.

Attól eltekintve, hogy adott esetben a kárpátaljai légtérben végrehajtott (és az egyik esetben kétségtelenül agresszív természetű) határsértő berepülések ugyanúgy indokolhatták volna a hadiállapot deklarálását, mint Kassa bombázása, lehetett volna más ürügyet is teremteni: Nem lett volna boszorkányság valamely jelentéktelen célterület, műtárgy vagy település ellen olyan demostratív támadást rendeztetni, amelyet azután említésre méltó saját veszteségek nélkül a Szovjetunió számlájára lehetett volna írni, ha a katonai vezetőség ilyesmit egyáltalában mérlegelt volna és — ez fontos szempont — ahhoz meg lettek volna a lehetőségei. De, kell kérdezni, honnét vette volna a honvéd vezetés a Kassára dobott és kétségtelenül szovjet eredetű bombákat? Honnét e bombamennyiség szállítására alkalmas típusból három gépet? Méghozzá úgy, hogy ez a kaland még félszázad múltán is hétpecsétes titok maradhatott?

E dokumentáció ugyancsak rámutatott már arra is, hogy a kassai „deus ex machina", ha annak végrehajtása a „kassai provokáció" szószólói szerint történik, a légierőn belül, a szervező—tervezőkön kívül, több tucat hajózó és földi személyzet igénybevételét, a légierők felszerelésében nem is létező anyag mozgatását kívánta volna.

Még egy lényeges körülményt kell mérlegelni.

Az V. fejezet, a hozzája tartozó vázlatmellékletekkel, már érzékeltette azt a kockázatot, amellyel az alig ezer méter magasan haladó kötelék a bombák kioldásánál a 217. sz. lgv. üteg, illetve a Rozáliadombon felállított gépágyúk hatásos tűzkörletébe repült. Csak a véletlennek, ti. a 217. sz. lgv. üteg csőleszakadásainak és a gépágyúk elkésett tüzelőállás foglalásának (tehát előre nem látható rendellenességeknek, illetve rendetlenségeknek . ..) volt betudható, hogy a kassai támadók szárazon úszták meg a vállalkozásukat. Ez a kockázat, a mozgósítási tervek alapján, a *feltételezett* hazai tervezőknek ismert kellett volna legyen: a legelemibb dolog lett volna, e körülményeket tekintetbe venni. Elképzelhetetlen felelőtlenség (mi több, együgyűség) lett volna tehát a kötelékkel a bombadobást az ismert

módon és időpontban végrehajtani —, akár a magyarokat vagy németeket egyedül, akár a német—magyar együttest feltételezzük a kassai „deus ex machina" tervezőinek.

Hitler helyesen vélte, hogy a titoktartás nem magyar erény. A kicsiny honvéd légierőn belül mindenki mindenkiről mindent tudott. Elképzelhetetlen, hogy e vállalkozás részleteiről az abban résztvevők évtizedekig, kivétel nélkül hallgattak volna, hogy a hazai rendszer propagandista riporterei ne szimatolták volna ki az otthon maradt résztvevőket, hogy ne faragtak volna a Krudy szerepeltetéséhez hasonló legendát — ha ilyen résztvevők egyáltalában léteztek volna.[1]

A képzelet világába utalhatjuk tehát azt a lehetőséget is, hogy a kassai kalandot a honvéd vezetés a saját lehetőségein belül tervezte és hajtatta volna végre.

A harmadik kérdést már nem lehet ilyen könnyen elintézni, még kevésbé megkerülni.

Senki sem vitatja, hogy a honvéd tisztikar csodálattal figyelte Hitler villámháborúit és az európai határokat újra rajzoló hitleri politikától remélte a fojtogató trianoni békediktátum revízióját is. E dokumentáció céljait és kereteit túllépné e pszichózis kialakulásának vizsgálata. Az sem vitatható, hogy a kassai támadás után a tisztikar zöme helyesnek ítélte, sőt több okból bizonyos értelemben elvárta a honvédség csatlakozását a Szovjetunió elleni hadjárathoz. Ezen a tényen az sem változtat, hogy ez a hangulat a harctéri tanulságok, elsősorban pedig a német „szövetséges" magatartás miatt, mihamar az ellenkezőjébe csapott át.

Hihető, hogy az egykori honvéd vezetés magatartását ez a hangulat, a kassai események előtt, majd közvetlenül utána, bizonyos mértékben szintén befolyásolta, de helytelen lenne Werth Henrik helyzetmegítéléseit és elhatározásait kizárólag ezzel a hangulattal magyarázni. Következik a harmadik kérdés, nemcsak e fejezet, de az egész „Kassa"-szindróm lényege.

Köztudomású, hogy a vezérkar főnöke minden alkalommal minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a kormányt rábírja a hitleri Német Birodalommal olyan formális katonai szövetségre, amely a honvédséget eleve a (küszöbön álló) „Barbarossa" hadjáratban való résztvételre kötelezi.[2] Az 1941. május 6-i, május 31-i és június 14-i, részben agresszív hangú a kormányhoz, illetve az államfőhöz intézett felterjesztései, amelyeket a háború utáni hazai történelmi tanulmányok bőségesen ismertettek, feleslegessé tesznek minden további bizonyítást. Az is köztudomású, hogy mind a kormány (a

felterjesztést tárgyaló minisztertanácsok, utoljára az LHT jún. 14. ülése), mind a kormányzó elutasították e kezdeményezéseket.[3] Igen fontos az a körülmény, amelyet a Schramm-féle hadinapló jún. 23-i bejegyzésének 2. bekezdése (lásd a függelék XXII. 1. sz. mellékletének 19. oldalán) igazol. Az ugyanis, hogy Werth Henrik — a német ösztönzések ellenére — a kormányzó állásfoglalását magára nézve kötelezőnek tartotta és semmiféle „öntevékeny" vállalkozásra nem volt kapható. Ez az utóbbi körülmény azonban távolról sem jelentette azt, hogy a vezérkar főnöke megváltoztatta volna a véleményét. Ő a honvédség résztvételét a németek oldalán továbbra is szükségesnek, mert — és ez fontos körülmény — az adott körülmények között a nemzet érdekében állónak ítélte.

Ez a dokumentáció távolról sem törekszik Werth Henrik appológiájára és a később még tárgyalásra kerülő felettébb nagy politikai felelősségét nem kívánja valamiféle „szerecsenmosdatással" enyhíteni. A tárgyilagosság azonban megköveteli, hogy a vizsgálat az érem mindkét oldalát figyelembe vegye.

Azok, akik mint közvetlen alárendeltek, azaz mintegy munkatársak, valamint azok, akik Werth Henrik személyét közelről ismerték, kivétel nélkül képzett katonának, jellemes embernek és kifogástalan magyar hazafinak mondják. Ez a megállapítás ugyan az események alapján és Werth június 26-i magatartása tükrében kétségtelenül — legalább részeiben — paradoxonnak tűnik, de nem változtat az idézett megítélés tényén.[4]

Zákó András vezérőrnagy, aki 1940-ben az LHT vezértitkára volt, ezt írta a HU 1961. évi 146. számában:

„ . . . amikor a magyar kormány 1940. április 24-én német—olasz—magyar megbeszéléseket sürgetett Romániával szemben . . . Hitler ezt határozottan visszautasította . . . mert a békességet a Balkánon minden áron fenn akarta tartani. Erre a szovjet kormány, amely ekkor már elhatározta Besszarábia és Észak-Bukovina annektálását, katonai szövetséget ajánlott fel nekünk Románia ellen . . . E sorok írója (ti. Zákó) részt vett az LHT azon ülésén, amelyen Werth Henrik a szovjet ajánlatot megfontolandónak tartotta és ilyen értelemben tett előterjesztést. Werth tisztában volt a német állásponttal, de volt olyan jó magyar, hogy a nemzeti célok érdekében kész volt ilyen kockázatok vállalására is. Teleki miniszterelnök szenvedélyesen elutasította a javaslatot . . ."

Anélkül, hogy valamelyest is kételkednék az általam is igen korrektnek ismert Zákó András szavahihetőségében, kérdést intéztem a

New Yorkban élő Szent-Miklósy Istvánhoz, aki a legutóbbi háború végén, mint beosztott vk. tiszt (őrnagy) szolgált az LHT-nál.[5] Szent-Miklósy nem emlékezett arra, hogy az LHT irattárában az előadott esetről feljegyzést talált volna.[6] Ez, önmagában, természetesen, még nem cáfolja Zákó közlését.

A történészek által általánosan elfogadott nézet, hogy Werth magatartását mindenekelőtt az a versenyfutás magyarázza, amellyel a németek két szövetségese, a szlovákok és a románok igyekeztek Hitler jóindulatát az általa a háborút követően kilátásba helyezett „végső rendezésnél" biztosítani. Hitler, elsősorban Antonescu felé, ismételten hangsúlyozta, hogy a két bécsi döntéssel még nem mondotta ki az utolsó szót. Werth Henrik említett három felterjesztése félreérthetetlen nyomatékkal utal erre a körülményre. Ezen a felfogásán még a háború későbbi folyamán sem változtatott.

Tombor Jenő[7] a MN 1945. május 27-i számában egy Werth Henrikkel folytatott beszélgetéséről tudósít. Erre a beszélgetésre még 1942. dec. 12-én (tehát már Werth nyugdíjaztatása után) egy kávéházi asztalnál került sor és annak keretében az egykori vezérkari főnök kifejtette a kassai eseményekre, valamint a háborúban való résztvételre vonatkozó véleményét. Tombor azon megjegyzésére, hogy Kassát nem szovjet gépek bombázták, Werth így válaszolt:

„De igen! A gépek a Szovjetunió jelvényeit viselték, orosz gyártmányúak voltak, éppúgy, mint egy feltalált fel nem robbant bomba, jóllehet a repülők csehek voltak . . ."

Bár Tombor, az egykori vk. tiszt, szavahihető publicista hírében állott, felettébb kétséges, hogy Werth Henrik ezeket a badarságokat az említett szöveggel (szovjet jelzés, cseh repülők) mondotta volna. Ha mégis van valami igazság Tombor közléseiben, akkor még fontosabbnak bizonyul annak tisztázása, hogy 1941. június 26-nak kora délutánján Werth milyen úton, kinek révén és milyen szöveggel értesült az eseményekről. Erre még sor kerül.

Ezek után — Tombor szerint — Werth ezeket fűzte az előbb idézett kijelentéseihez.

„Különben is nem az volt a baj, hogy belementünk a háborúba, hanem, hogy már a kezdettől fogva nem elég nagy erővel. Akkor a döntés már Lemberg körül történhetett volna meg, és a háború egészen más fordulatot vett volna . . ."

Bár kétlem, hogy Werth ilyen infantilis módon érvelt, a beszélgetés egészén vörös fonálként húzódik végig Werth azon meggyőződése, hogy a honvédségnek részt kellett vennie Hitler „Barbarossa" hadjáratában. Bár Tombor egyéb közléseit — figyelemmel a közzététel időpontjára is — igen óvatosan kell kezelni, az teljesen hihető, hogy a honvéd vezérkar főnöke 1941. júniusában így gondolkodott. Kétségtelen, ezt nem könnyű mai ismereteinkkel megérteni.

1938-ban (ekkor még nem Werth volt a vezérkar főnöke), amikor Hitler felszólította a magyarokat a Csehszlovákia ellen elgondolt vállalkozáshoz való csatlakozásra, a magyar államvezetés (az államfő és kormánya) végzetes kockázatnak vélte, ha a korszerűtlenül felfegyverzett, tehát elégtelen harcértékű honvédségnek a csehszlovák haderővel kell szembeszállnia és kitért Hitler ajánlata elől.[8]

Hogyan gondolhatta akkor, alig három évvel később, a vezérkar főnöke, hogy a kezdetlegesen gépesített, zömben az első világháború tűzfegyvereivel rendelkező honvédség, említésre méltó páncélos erők és páncéltörő fegyverek nélkül megbirkózhat a szovjet hadszíntér rendkívüli hadműveleti feladataival? Nem volt eleve kézenfekvő, hogy a honvédség hadrakelt erői felmorzsolódnak, mielőtt alkalmazásuknak valamiféle katonapolitikai eredménye mutatkozhat?

Mivel Werth Henriket képzett katonának tartották, akiben tudatosnak kellett lennie saját lehetőségének határai, a helytelen megítélése csak így magyarázható.

A honvéd vezérkar hírszerzése és nyilvántartása egyes területekről, így a szovjet haderőről, készen kapta a baráti olasz és német nyilvántartás adatait. Tényként könyvelte el azokat a gyengeségeket is, amelyeket az „Abwehr III" Sztálin tisztogatásai után a szovjet erőkről feltételezett. Ezeket a gyengeségeket azonban az oroszok ismert rögtönzőképessége, valamint a hatalmas birodalom kimeríthetetlen erőforrásai (no meg az amerikai segítség . . .) mihamar kiegyenlítették.

A Nagynémet Birodalom katonai teljesítőképességéről a honvéd vezérkar igyekezett a saját lehetőségeivel is meggyőződni. Már a spanyol polgárháború alatt, majd közvetlenül a lengyel hadjárat, illetve a Compiegne-i fegyverszünet után legalább öt bizottság a helyszínen igyekezett rekonstruálni a történteket, kiértékelni a tanulságokat.[9]

Az említett hadjáratok lefolyásai, valamint saját vezérkari bizottságainak kiértékelései kialakíthatták azt a vélelmet, hogy a német hadigépezet adott esetben hat hét alatt, még az Ural térsége előtt, döntést tud kierőszakolni Sztálinnal szemben. Egyéb körülmények is erősítették ezt a felfogást.

A Budapesten akkreditált katonai attasék ún. „attasé–börzéjén", a jugoszláv és a görög hadjáratok után túltengett az a felfogás, hogy az (általuk is küszöbön állónak ítélt) német–szovjet mérkőzés Hitler győzelmével végződik, méghozzá a francia hadjárathoz hasonló rövid idő alatt.[10] Nemcsak az attasék vélekedtek így.

A New Yorkban hetenként megjelenő és a nagyvilág eseményeit, valamint hangulatát regisztráló „Facts and File" kiadvány, amely rendszeresen közölte az amerikai közvéleménykutatással foglalkozó Gallup–Intézet (dr. George Gallup Poll") adatait is, arról tudósít, hogy 1939 végén az USA polgárságának 55 %-a Hitler végső győzelmét tartotta valószínűnek. Igaz, hogy ez a felfogás rohamosan módosult. Az 1941 májusi megkérdezésnél, feltételezve a szovjet–német háborút, már 60 % úgy vélte, hogy Hitler elveszti a játszmát, ha az USA a Szovjetunió mellé áll. Az ismertetett körülmények magyarázni kívánták a vezérkar főnökének — mai szemmel alig érthető — helyzetmegítélését. A június 26-i és azt közvetlenül követő magatartását már távolról sem lehet ilyen enyhén kezelni.

Ha majd az ideológiai szempontoktól, de főleg az indoktrinációs célzatoktól mentes történetírás rögzíti a második világháború keretében a magyar tragédiát, bizonyosan megállapítja (ahogyan az „Előszó" már megemlítette), hogy olyan, a trianoni diktátummal, vagy még előbb kezdődő folyamatról volt szó, amelynek a kassai események csak esetleges kiváltói voltak, hasonlóan a szarajevói pisztolylövésekhez. Ha a kassai támadás nem következik be, Magyarországot más körülmények kényszerítik Hitler háborújába és más körülmények között, de azonos eredménnyel következik be a Kárpát-medence bekebelezése a szovjet hatalmi körbe. Ehhez aligha férhet kétség. Ez a dokumentáció azonban a „kassai provokáció" hazai kezelését, tehát magát a tragédiát kiváltó „deus ex machina"-t és az ez utóbbival kapcsolatos közvetlen felelősséget vizsgálja, nem pedig az évtizedekre visszanyúló történelmi hátteret.

Mindenekelőtt egy különleges körülményt kell kiemelni.

A „kassai provokáció" hazai publicisztikai kezelésénél a médiumok egy része — fejtetőre állítva a valóságot — a személyemet, pontosabban az egykori szolgálati tevékenységemet, az események középpontjába állította. Ilyen módon a következőkben, éppen a leglényegesebb mozzanatoknál, akarva-akaratlanul, az „argumentum ad hominem" alkalmazására kényszerültem, nem utolsó sorban azért, mert egyúttal így lesz nyilvánvaló az a módszer és moralitás is, amellyel a „kassai provokáció" hazai szószólói az otthoni olvasók

millióit — az indoktrináció érdekében — megtévesztik. A következőkben vázolandó események megértéséhez bizonyos szolgálati–ügykezelési részleteket szükséges megvilágítani.

☆

A vezérkar főnökének személyi (szárnysegédi) irodája csak kevés személyzettel rendelkezett. A főnök intézkedéseinek zömét a Sáska Elemér (akkor vk. alez.) vezetése alatt álló 1. vkf. oszt. elvi alosztályának (1a vkf. oszt.) előadói dolgozták ki, illetve a kiadott intézkedések, levelezések ezen osztály iktatószámai alatt futottak, még akkor is, ha a kiadványok csak Werth Henrik aláírását viselték.[11] Ilyen értelemben az 1. vkf. oszt. vezetője, tehát Sáska vk. alez., Werth Henriknek nemcsak egyik legfontosabb előadója, de a legközelebbi munkatársa is volt. Ez a továbbiak szempontjából fontos körülmény!

Ma már nehéz eldönteni (és arra talán sohasem kerülhet sor), hogy „a vezérkar" a kassai állomásparancsnok, Máthé tbk. azon távbeszélőjelentéséből értesült-e elsőnek a bombatámadásról, amelyet Máthé tbk. távbeszélőn közölt a HM légügyi főcsoport főnökségének,[12] vagy a I. lgv. hdt. közléséből, amely viszont a miskolci kerléköz (Kárpáthy alez.) tájékoztatásán alapulhatott. Még kevésbé valószínű, hogy e jelentések pontos szövege felderíthető lesz. Két körülmény azonban bizonyos.

A HM VI. (légo.) csoportfőnöke, Komposcht vőrgy. az 1. vkf. osztálytól kapta azt a tájékoztatást, amelyet az I. fejezetben leírt módon közölt beosztottjaival.

Sáska Elemér a hozzám intézett és később még részletesen tárgyalandó 1979. júl. 28-án kelt levelében szó szerint ezt írta: „A híreket én személyesen referáltam Werthnek." (Hogy *mit* referált azt nem sikerült megtudnom. Lásd később . . .)[13]

Tudjuk, hogy néhány órával e referálás után összeült az a minisztertanács, amelynek döntése következtében a kormány megállapította a hadiállapotot hazánk és a Szovjetunió között, annak minden végzetes következményével együtt.

Semmi kétség: Kassa bombázása brutális esemény volt, amely jogosan rázta meg az országot és keltett felháborodást. De a felelősségteljes, tehát higgadt vezetésnek nem kellett volna-e az elhatározása előtt minden kísérő körülményt mérlegelnie? Az események zűrzavarai által formált első helyszíni közlések aligha szolgálhattak volna döntések alapjául. Ehhez az idő is túl rövid volt.

Ha bizonyítottnak is tekinthető, hogy a katonai vezetésünknek semmiféle köze sem volt a kassai események tervezéséhez és végrehajtásához ugyanígy kétségtelen az is, hogy a vezérkar főnöke számára felettébb kapóra jött a bombatámadás csupasz ténye ahhoz, hogy azt — alapos kivizsgálás nélkül! — az ismert katonapolitikai törekvései megvalósítását szolgáló „casus belli"-vé alakítsa át.

Teljesen függetlenül attól, hogy kényszerítő (külső és belső) erők az országot Kassa nélkül is Hitler háborújába sodorták volna-e, vagy sem, függetlenül attól is, hogy az események magyarázói miként értékelik Werth Henrikre ható külső körülményeket, a szándékainak emberi és nemzeti tisztességét, az igen nagy katonapolitikai felelősségét az előbbi mondat fejezi ki. Ezen nem lehet sem szépítgetni, sem azt enyhíteni.

Csak itt és *csak ennyiben* lehet a vezérkar főnökének (ha úgy tetszik: az egykori katonai vezetésünknek . . .) felelősségéről, a nemzettel szemben való kétségtelen súlyos katonapolitikai felelősségéről beszélni![14]

Ezzel a kétségtelenül súlyos megállapítással azonban távolról sincsen lezárva a felelősségek (többes szám!) tisztázása. A dokumentáció következő lépéseivel két körülmény lesz érthetőbb.

Egyrészt világosabbak lesznek az illetékes vezérkari osztályok (vkf. 1. és vkf. 2.) azon „műhelytitkai", amelyek elválaszthatatlanok Werth Henrik magatartásának megítélésétől. Másrészt sehol sem lesz annyira nyilvánvaló a „kassai provokáció" vádjának természete, az indoktrináció érdekében alkalmazott módszerének erkölcse, mint a következő vizsgálatnál.[15]

Bár paradoxonnak hangzik, de mégis módosítani kell azt a vélelmet, hogy a vezérkar főnöke nem intézkedett a Kassán történtek kivizsgálásáról. Amennyiben az eddig megállapítható volt, Werth Henrik elrendelte ugyan a kassai események bizonyos értelmű „bizottsági" kivizsgálását, de ez a kivizsgálás „post festum", azaz az államvezetés döntése *után* történt, tehát eleve nem lehetett az eseményekre semmiféle hatással.

Külön érdekessége ennek a kivizsgálásnak, hogy annak dokumentuma (!) a „kassai provokáció" egyik leghírhedtebb pamfletje révén lett csak ismert. Ezt az utóbbi kiadványt e dokumentáció XI. fejezete már említette: Pintér István és Szabó László: „A hóhérok nyilatkoznak" című ún. „riportkönyve".[16]

Az említett riportkönyv kimondottan propagandát szolgál, így az lenne vélelmezhető, hogy az abban foglaltakat egy történettudomá-

nyi igyekezetű vizsgálatnál nem szabad az ún. „patika mérlegre" tenni. Ez azonban nincsen így. Figyelembe kell ugyanis venni, hogy a könyvet német és angol nyelven is kinyomták és ezeket a változatokat a magyar külképviseletek (!) ingyen osztogatták. Ilyen értelemben a pamfletben foglaltak a hazai rendszer részéről mintegy hivatalos igazolást kaptak, így tehát fokozott figyelmet érdemelnek.[17]

A magyar kiadás egyik oldalszámozás nélküli melléklete fakszimilében közli az 1. vkf. osztály egyik előadóívének első, belső oldalát — azokkal a magyarázatokkal együtt, amelyeket a pamflet szerzői fűztek a szóban forgó ügydarabhoz. (Lásd a függelék XXIII. 1. sz. mellékletét.) Igen bőségesen értelmezte még a szóban forgó aktát a pamflet egyik szerzője, Szabó László, a különböző ismertetéseiben. Ezek az ismertetések olyan módon és mértékben „manipulálták" azután a dokumentumként közölt előadóívet, amelynek aligha van párja a „kassai provokáció" módszerekben egyébként nem válogatós irodalmában. Erről még részletesebben lesz szó. Előbb azonban magát a dokumentumként kezelt (valóban az . . .) ügydarabot, az 1. vkf. osztály egy ún. „kék—aktáját" kell pontosan szemügyre venni.[18]

Mivel a függelékben közölt másolat nehezen olvasható — másolatról készített másolatról lévén szó — a következők megismétlik és magyarázzák az akta szövegét.

A fakszimilében közölt ügydarab első, belső bal oldalán, az ügykezelési előírásoknak nem egészen megfelelő alakban, ez áll:

„Pro domo!
A kassai eset kapcsán hivatalos bizottság
kirendelése szükséges a sajtó és külképviseletek
bevonásával.
Feltétlenül tisztázni és igazolni kell, hogy
a szovjet—orosz repülők, a nemzetközi jog durva megsértésével bombatámadást hajtottak végre magyar felségterület ellen.
A bizottság elnöke minden tekintetben
megfelelő személy legyen."

Majd, az ügykezelés szabályai szerint, az előadóív első, belső oldalának jobb felében ez áll:

„Lássa 2. vkf. oszt. elgs. csop. VI. 27."[19]

Az előadóív szövegét lezáró aláírások sorrendje a következő: Első az ügydarabot — bizonyosan a kapott utasítások szellemében —

szövegező Árvay László vk. szds. aláírása.[20] Utána a kiadványozó Sáska Elemér vk. alez. osztályvezető. Alatta Werth szárnysegédjének dr. Rakolczai László vk. alez.-nek kézjegye.[21] Lezárja a sort Werth Henrik kézjegye „l!" („láttam!") betűvel, amely az ügydarabban foglaltak jóváhagyását jelenti, illetve a végrehajtást ilyen értelemben elrendeli.

Alaki szempontból az ügydarab kifogásolható.

A vkf. 1. oszt.-nak nem lett volna joga (illetékessége) a vkf. 2. oszt. egyik alcsoportjával (a szabotázs és egyéb különleges feladatokkal foglalkozó „klgs. csoport"-tal, amelynek vezetője Kollényi György vk. szds. volt . . .) közvetlenül intézkednie. Legfeljebb ilyen értelemben kereshette volna meg a vkf. 2. oszt. akkori vezetőjét, Újszászy István vk. alez.-t, aki megfelelően utasította volna a „klgs. csop."-ot, azaz Kollényit.

Persze, a szóban forgó aktát úgy is lehet értelmezni, hogy azzal Werth Henrik a szokott szolgálati módján, tehát a vkf. 1. oszt. útján, adta ki az utasítását. Bizonyosan így fogták azt fel Sáska is, Újszászy is.

Valószínű, hogy az ügydarabot szerkesztő előadó (Árvay vk. szds.) nem nagyon szerencsésen fogalmazta a „pro domot". Ezt a szöveget azonban Sáska is, Werth is aláírták, elfogadták. Éppen ezért jogos a következőket megállapítani.

Szó sincsen arról, mintha Werth a támadók kilétét, nemzetiségét kívánta volna „bizottságilag kideríteni". Mi értelme lett volna ennek „post festum", egy nappal a kocka elvetése után? A p.d.-ból világosan kitűnik, hogy annak szerkesztője a támadók „szovjet—orosz" voltát már mint *tényt* fogadta el; ezt a *tényt* kellett volna utólag, *formailag* egy bizottságnak igazolni. Még világosabban: a sajtóval és a külképviseletekkel Werth Henrik állásfoglalásának helyességét, a már elrendelt katonai intézkedések indokoltságát kellett volna elhitetni. A p.d. különlegesen hangzó utolsó mondata máris felkelti a gyanút, hogy nem egészen „tiszta" dologról volt szó.

De vajon nem hamisított-e (akármilyen okból . . .) Szabó Lászlóék által valahonnét kiásott, a sajtóban infantilis módon manipulált, majd rejtélyes gyorsasággal szőrén-szálán újból eltűntetett 1. vkf. oszt.-beli előadóív —, amint azt a 2. vkf. oszt. klgs. csop.-jának akkori vezetője (Kollényi vk. szds.) most véli (lásd később)? Véleményem szerint semmi esetre sem.[22] Az aláírások és kézjegyek hitelesek, vagy megtévesztően azok. A feltételezett hamisító kitűnően ismerte a szervezetszerű helyzetet. Bizonyos szakértői gondossággal járt volna

el és nem követi el azokat a pongyolaságokat, amelyek — a munkatársai szerint — éppen Árvay Lászlóra voltak jellemzőek.

A véletlen (amely ez alkalommal szerencsésnek alig lenne nevezhető . . .) úgy hozta, hogy a szóban forgó ügydarab három fontos személyével sikerült kapcsolatba kerülnöm, azokat (egyik esetben közvetve . . .) megkérdeztem. Ez volt az eredmény.

A Stuttgart környékén igen gyenge egészségi állapotban élő, idős Sáska Elemér tbk. egy közös ismerősünkhöz írt levelezőlapon kifogásolta a HU-ban megjelent és a „casus belli" kérdését tárgyaló ismertetésemet. Erre hivatkozva 1972 áprilisában megküldöttem Sáskának a Pintér—Szabó könyvben közzétett és az ő aláírását is viselő ügydarab fénymásolatát. A következő kérdéseket tettem fel.

1. Hitelesnek tartja-e a küldött másolatokat és emlékszik-e annak körülményeire?

2. Mikor, honnét és milyen formában (szöveggel) értesült a kassai támadásról?

3. Az előbbiek alapján mit referált főnökének, Werth Henriknek?

4. Az ő (Sáska) előadásának alapján mi volt Werth állásfoglalása?

A késői, 1972. július 28-án kelt válaszát a függelék XXIII. 2. sz. melléklete fakszimilében tartalmazza. Miután e levél mind Sáska az eseményekkel kapcsolatos beállítottsága, mind a további, ezirányú kutatási lehetőségek megítélése szempontjából elsőrendű fontosságú, annak részletes tanulmányozása elengedhetetlen azok számára, akik a vezérkar főnöke helyzetmegítélésének hátterét megismerni kívánják. Itten elégségesnek tűnik a következőket kiemelni.

A levélnek az a része, amely a Mátyásföld-i találkozót említi, hiteltérdemlő. Az eseményt azonosan vázolja Halder naplója, valamint a Schramm KTB is.

A levél közvetve, de egyértelműen, elismeri a Pintér—Szabó-féle „riportkönyv"-ben közölt ügydarab valóságát. Nem cáfolja, mi több, megerősíti a vkf. 2. oszt. klgs. csop.-jának a „bizottsági kivizsgálásra" adott utasítást.

A levelem fent említett 2. pontjában foglalt igen fontos kérdést levegőnek tekintve, azt választ és megjegyzés nélkül hagyta.

Sáska levele világosan elismeri, hogy az eseményeket ő referálta Werth Henriknek. Ez bizonyítja szerepének kulcsfontosságát!

Amit Sáska magáról a kassai eseményekről ír (levele 2. oldalán az első bekezdésekben . . .) az meggondolatlanul felületes. Az a közlése, hogy a moszkvai kat. attasénkat utasítani kívánták, tájékozatlansá-

gomat feltételezi. A vkf. 1. oszt. vezetőjének tudnia kellett, hogy a kassai támadás napján már megszakadt a diplomáciai kapcsolat Budapest és Moszkva között, így nem volt lehetősége annak sem, hogy kat. attasénk a Kremlnél eljárjon.

Hasonlóképpen — Werth már említett három kormányfelterjesztésének ismeretében — szépítgető, naivan kioktató „mellébeszélés"-ként hatnak Sáska levelének azon részei, amelyek elhitetni kívánják, hogy a Sáska—Werth együttes, a kassai eseményeket követően, a honvédséget távoltartani kívánta Hitler „Barbarossa"-hadjáratától.

Az idézett levél bizonyítja, hogy a jelenleg mintegy „elefántcsonttorony"-ban élő Sáskának fogalma sincsen arról, hogy azóta a történelmi kutatás, nemzetközi értelemben is, miket fogadott el, mint köztudomású tényeket.[23]

Válaszként a fentiekre megküldöttem Sáskának a Werth szerepét tárgyaló legfontosabb német és magyar tanulmányok jegyzékét, valamint (a vkf. 1. oszt. iktatószámát viselő!) azon három kormányfelterjesztést, amelyekben Werth a szovjet-ellenes német—magyar katonai szövetséget sürgeti. Egyúttal megismételtem kérdéseimet. Sáska a kérdéseimre nem reagált.

Levelei[24] hangja mind ingerültebb és fölényesebb lett. Azt a kezdeményezésemet, hogy üljünk össze egy „kerekasztal" megbeszélésre, visszautasította. Ezzel megszakadt közöttünk a kapcsolat.[25]

Természetesen nem elégedtem meg Sáska megkérdezésével.

Kézenfekvő volt magához az ügydarabot szerkesztő előadóhoz, Árvay László vk. szds.-hoz fordulni. Az eredményt a függelék XVII. 11. sz. melléklete tartalmazza. Semmire sem tud (kíván) emlékezni. Miután Budapesten él, magatartása, a hazai viszonyok ismeretében érthető és nem kíván kommentárt.

Annál komolyabb reményeket fűztem a vkf. 2. oszt. klgs. csoportja egykori vezetőjének, Kollényi György akkori vk. szds.-nak felvilágosításához. Kollényit, aki közelemben, Bajorországban lakik, igen megfontoltnak, komolynak ismerem. Megküldtem neki — kérdéseimmel együtt — a szóban forgó ügydarab és Sáska levelének másolatait is. Kollényi sem emlékszik az ügydarabra és arra sem, hogy csoportja utasítást kapott volna az eset kivizsgálására. Mi több, a riportkönyv fakszimiléjét (velem ellentétben . . .) hamisításnak tartja.[26] Állítja, hogy semmiféle vizsgálatban sem vett részt. Ugyanekkor ezzel teljes értelmi ellentétben, közli,[27] hogy a vkf. 2. oszt. vezetése alatt álló csoportja a budapesti Nemzetközi Vásáron kiállított, állítólag Kassáról származó és cirill felírásokat viselő

bombamaradványokat. Erre emlékszik, de arra már nem, hogy a csoportja miként jutott e repeszekhez.[28] Tulajdonképpen itt jutottunk el a fejezet csattanójához.

Ha a Pintér—Szabó riportkönyv fakszimiléje nem hamisítást ábrázól, akkor az eredeti előadóívnek, az ügykezelés akkor érvényes szabályai szerint, tartalmaznia kellene a vkf. 2. oszt. részéről, a kapott utasítás végrehajtását tudató közlést (esetleg az előadóív külső borítólapján, az erre szolgáló helyen . . .), valamint az elrendelt „bizottsági kivizsgálás" jegyzőkönyvének egy példányát is. Ez kétségtelen.[29, 30]

Szabó László a NSz egyik 1960 februári számában utal a szóban forgó ügydarabra és közli, hogy az „birtokunkban van". Ez a közlés (kivételesen . . .) hiteltérdemlő, hiszen 1962-ben, a riportkönyv nyomtatásánál, az ügydarabról (ill. a feltételezett „hamisított" oldalról . . .) fakszimile is készült. Gyerekjáték lenne tehát egyrészt hozzáértők pártatlan vizsgálatával megállapítani, hogy hamisításról, vagy dokumentumértékű papírosról van-e szó, másrészt azt, hogy megtörtént-e, miként zajlott le és mit eredményezett (a Sáska Elemér levelével is elismert . . .) „bizottsági kivizsgálás". Elsőrendű hisztóriográfiai érdek lenne e két körülményt megvizsgálni, még akkor is, ha Werth csak „post festum" rendelte el a kivizsgálást!! Ezt azonban könnyebb leírni, mint megvalósítani.

Az történt ugyanis, hogy az 1. vkf. oszt. említett történelmi fontosságú előadóíve szőrén-szálán eltűnt, a két riporter kezén nyoma veszett. A felkutatására vonatkozó minden felszólítás — és egyéb igyekezet — eredménytelen maradt. Otthon nem akadt történész, aki ennek a lényeges kutatási kérdésnek utánajárni kívánna (vagy merészelne). Vajon miért? Kinek és minek az érdekében történt az eltüntetés?

Ez utóbbi rejtélyes körülmény indokolja annak megvizsgálását, hogy elsőnek a Pintér—Szabó riportkönyv, majd utána Szabó László a különböző sajtóismertetéseiben miként igyekezett a most tárgyalt előadóív, illetve ügydarab rendeltetését „manipulálni". Ez a vizsgálat még akkor is indokolt, ha ezzel az „argumentum ad hominem" területére kényszerülünk.

Az első kérdés az, hogy minek a bizonyítására közölte a riportkönyv az 1. vkf. oszt. ügydarabjának fakszimiléjét? A kísérőszöveg alapján mihamar megállapítható, hogy a pamflet szerzőit édeskeveset érdekelte az elrendelt vizsgálat, illetve annak eredménye. Ők azt kívánták bizonyítani, hogy a bizottság elnöke én voltam, tehát Werth

(és Bárdossy!!) számára én szolgáltattam az igazolást ahhoz, hogy a szovjet légierő gépei támadták Kassát. Azt, hogy miért éppen az én személyemet választották erre a szerepre, a XI. fejezet megmondja.[31] A bizonyítékuk szintén nem mindennapi.

A riportkönyv szóban forgó oldala (lásd a függelék XXIII. 1. sz. mellékletét) tartalmazza az egykori tiszti minősítésem egy részét is. E lap 6. („Jellemzés") rovatában többek között ez áll: „ . . . minden tekintetben igen használható." Az Árvay által megfogalmazott pro domo utolsó bekezdése pedig ezt mondja: „A bizottság elnöke minden tekintetben megfelelő személy legyen." Annak alapján, *kizárólag* annak alapján, hogy a két különböző, hét év időkülönbséggel szerkesztett okmányon a *„minden tekintetben"* szavak azonosak, a riportkönyv szerzői bizonyítottnak vélik, hogy én voltam a vezérkar főnöke által elrendelt bizottság elnöke. Nem törődve azzal, hogy az ügydarab „expressis verbis" a vkf. 2. oszt. klgs. csoportját utasítja erre a feladatra. Azzal sem törődnek — hiszen az olvasóik ezen a területen tökéletesen tájékozatlanok —, hogy a vkf. 2. oszt. (még kevésbé annak egyik alcsoportja . . .) velem semmiképpen sem intézkedhetett volna, hiszen én a HM VI. csoportfőnöksége műszaki és ipari osztályának voltam a vezetője, akit még a vezérkar főnöke is csak a honvédelmi miniszter útján bízhatott volna meg valamiféle feladattal. Az ilyen részletekre azonban a „kassai provokáció" szószólói keveset ügyelnek. A riportkönyv szerzői rólam, a kassai szerepemben, mint alezredesről és a HM 36. osztály vezetőjéről szólanak. Az események idején szds. voltam, a HM 36. osztályt pedig 1944 tavaszán állították fel . . .

Mindezeken azonban túltesz az, ahogyan a szerzők egyike, név szerint Szabó László, a különböző kommentáraiban a szóban forgó ügydarab célját és értelmét „manipulálja".[32] Szabó azt közli, hogy Bárdossy miniszterelnök maga (értelemszerűen a tiszti minősítési lapom tanulmányozása után . . .) *már régen* kiszemelt engem arra, miszerint (ismét értelemszerűen: adandó alkalommal . . .) a szovjet légierő agresszióját igazoló jelentést készítsek számára. Ilyen értelemben adott azután (Bárdossy) *személyes utasítást* (sic!) a vezérkar főnökének, Werth Henriknek. Ezt követően én Werth *szó szerinti írásbeli utasítása* (ez lenne az 1. vkf. oszt. szóban forgó ügydarabja) alapján végeztem a kassai kivizsgálást és készítettem el a jelentésemet. Bárdossy végül — mondja Szabó — *ezzel a jelentéssel a zsebében* (sic!) lépett azután 1941. jún. 27-én a parlament elé.

Bizonyosan felesleges a közölt állítások értelmetlenségét elemezni.

Habár hihetetlennek tűnik, hogy a badarságok ilyen halmazát a párt lapjában (ünnepi számban!) ki lehetett nyomatni, emlékeztetni kell arra is, hogy a „kassai provokáció" szolgálatában álló „tanulmányok" legtöbbje alig magasabb színvonalú és nem több igazságtartalmú még akkor sem, ha nevesnek számító történész neve alatt jelent meg. Ezt kívánta a X. fejezet kimutatni és ennek érzékeltetése indokolta, hogy a dokumentáció ezen fejezete személyi természetű utalásokkal zárult.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXIII. FEJEZETHEZ

1. A VIII. fejezetben már utalás történt egy olyan Kanadában élő volt honvéd repülőtisztre, aki feltételezte, hogy Kassán az én személyes közreműködésemmel tűntek el a támadást követően azok a bombamaradványok, amelyek elárulták volna a támadók (német) nemzetiségét. Ugyanez a volt repülőtiszt egy 1981. jún. 1-i keltezésű hozzám intézett levelében („L–VIII. 1045") azt kívánta (bajtársi közlések alapján . . .) elhitetni, hogy Kassát egy Nyíregyházáról francia zsákmánygépekkel felszállt német kötelék bombázta, ami természetesen bizonyítható valótlanság. E példa kívánja érzékeltetni, hogy még a nyugatra került bajtársak között is akadt volna olyan, aki nem hallgatja el a honvéd légierő ilyen vállalkozását —, ha ilyesmiről szó lett volna.

2. Tulajdonképpen az ún. honvédelmi törvény (1929: II. t.c.), amely a bonapartista ízű politikai törekvésű Gömbös Gyula szellemi hagyatéka volt, tette lehetővé Werth számára ezeket a politikai kezdeményezéseket, sőt mintegy késztette őt ezekre. (A XIII. fejezet, Wagner Ferenc közlései alapján, érinti ezt a kérdést.)

3. Bárdossy miniszterelnök a kormányzóhoz intézett és ugyancsak szenvedélyes hangú feliratában nemcsak tiltakozott az ellen, hogy a vezérkar főnöke megsérti a kormány alkotmányos illetékességét, de rámutatott a Werth-felterjesztések nemzetpolitikai irrealitásaira is. Sajnálatos, hogy a hazai történelmi tanulmányok ezt nem méltatják eléggé . . .

4. A XIII. fejezet már említette a Torontói Egyetem azon kiadványát, amely több tanulmányt szentel a kassai „casus belli" vonatkozásainak. E kiadvány könyvszemléjében Thomas L. Sakmyster a cinncinati (USA) egyetem történésze a német monográfiámról mond véleményt. Egyéb negatív észrevételei között főleg azt kifogásolja, hogy Bárdossy Lászlóról és Werth Henrikről, mint emberekről, igyekeztem rokonszenves benyomást keltetni.

5. Szent-Miklósy István, a nyugdíjaztatásáig a New York-i Columbia Egyetem Kelet-Közép-Európai Intézetében (Institute on East Central Europe) tanított és mint történész is foglalkozik a kérdéses időszak eseményeivel.

6. „L–XVII 3359". A levél kelte 1984. április 6.

7. Tombor Jenő az első világháború alatt kiválóan minősített vk. tiszt volt. A proletárdiktatúrát követő nyugdíjaztatása után hadtörténelmi és katonapolitikai publicisztikával foglalkozott.

8. Lásd a XX. fejezetben a Groscurth naplófeljegyzéseit. Lehetséges, hogy a

magyar államvezetés húzódozását Hitler agresszív természetű kívánságaival szemben, a honvédség elégtelen harcértékén kívül – részben – az éppen akkor megkötött Bled-i megállapodás is magyarázhatta.

9. Én ötről tudok, de lehet, hogy több is volt. Az egyikben, amelynek Magyarossy Sándor altb. volt a vezetője, Paletta Jenő vk. alez., valamint Csettkey László vk. szds. a tagjai, magam is részt vettem. Feladatom volt kiértékelni a légierő hatását mind a hadműveletre, mind a hátországra (légoltalom). A hathetes út, német vezetéssel, a Colmar-i átkelés helyén kezdődött és az (akkor még álló . . .) hadtestkörletről hadtestkörletre haladva Dünnkirchennél fejeződött be. A jelentősebb események lefolyását a hdt. vkf.-ök a helyszínen ismertették. Magyarossy altb. terjedelmes jelentésének lényege az volt, hogy „nincsen a kontinensen olyan hatalom, amely a német hadigépezettel szembeszállhatna . . ."

10. Így tájékoztatott a Fütterer-törzshöz tartozó (és a XIX. fejezetben említett) Max Ruffmann őrgy., akit Fütterer a nyelvtudása miatt küldött rendszeresen az attasék összejöveteleire. Hasonló hangulatról számolt be Harry Wester svéd őrgy. kat. attasé is, aki többször volt házam vendége. (Wester először Bécsben és Budapesten, majd az „Anschluss" után Rómában és Budapesten volt egyidejűleg akkreditálva. (A Münchenben elhunyt Kern Károly vk. alez. olyan, a vkf. 2. oszt.-tól származó (lehallgatott ill. megfejtett számjeltáviratokon alapuló) feljegyzésekkel rendelkezett, amelyek az attasék hasonló véleményét tükrözték –, egy kivétellel. Az angol és az amerikai attasék kezdettől fogva azt vélték, hogy Hitler hatalma megdől, ha az USA is hadviselő fél lesz. (Az angol attasé feladatait később az amerikai vette át . . .)

11. Ez áll azokra az 1941. máj. 6-i, máj. 31-i és jún. 19-i keltezésű felterjesztésekre is, amelyekben a vezérkar főnöke formális német–magyar kat. szövetség megkötését, illetve Hitler katonai tervei mellett való elkötelezettségünket sürgette.

12. Lásd a függelék I. 4b, sz. mellékletében az első mondatot.

13. A körülmények ismeretében feltételezhető, hogy a levél idézett közlése helytálló, ami aligha érvényes a levél minden kijelentésére.

14. Miután ez a dokumentáció a „kassai provokáció" állításainak vizsgálata keretében csak a honvéd vezetés felelősségét kutatja, a kormány kapcsolatos felelősségének fontos kérdését figyelmen kívül hagyja.

15. A most következőket már mind a német monográfiám 149. és 235. oldalai, mind az UL 1970. évi 5–6., valamint az 1983. évi 2. számai részletesen tárgyalták. A két utóbbi „Ki bombázta 1941. jún. 26-án Kassát?", illetve „Kassa és a casus belli" címek alatt.

16. Kossuth könyvkiadó, Budapest 1962.

17. A német változat címe „Unbestrafte Kriegsverbrecher", az angolé „Criminals at large". Mindkettő 1961-ben (tehát vélelmezhetően még a magyar nyelvű előtt . . .) a budapesti Pannónia kiadónál – azonos rajzú borítólappal – jelent meg.

18. A „kék" színű előadóívek elvben a „bizalmas" kezelés alsó fokát kívánták, ellentétben a „fehér" előadóívekkel, amelyek teljesen nyíltak voltak. (Sárga színű előadóívet kaptak a csak tisztek által kezelhető szervezési, hadműveleti stb. tárgyak.)

19. Az „elgs.-csop." rövidítés értelemszerűen „ellenséges csoportot" jelentene, ami itt teljes értelmetlenség. Elírásról, gépelési hibáról van szó, „klgs. csop.", „különleges csoport" helyett.

20. Árvay László a légierőktől származott, így ő volt az osztályon belül a légierővel (a légierőkkel) kapcsolatos ügyek, tehát a kassával összefüggően elintézendők előadója. Ezért szerkesztette ő, Sáska utasításának megfelelően, a szóban forgó ügydarabot is (amennyiben az nem hamisítvány . . .)

21. Ezen ügydarab első ismertetésénél, az UL 1970/6. (decemberi) számában, az „Ra" kézjegyet tévesen a hadműveleti csoport főnökének véltem. Rakovszky azonban jún. 27-én már a Kárpátalján felvonult erőkben volt dandárparancsnok. Dr. Rakolczai László vk. alez., akit személyesen jól ismertem, a háború utolsó éveiben Bernben volt kat. attasé, majd Dél-Amerikába disszidált. Korán elhunyt, ezért nem tudtam a történtek felől megkérdezni.

22. A hamisítás („manipulálás") feltételezése nem alaptalan. Elég Szabó László ismertetésére utalni a NSz 1983. márc. 12-i számában.

23. Jellemző a levél utolsó bekezdése, amelyben (anakronisztikus) fölénnyel kioktat–megdorgál azért, hogy „kihoztam" egy „hivatalos magyar aktát".

24. A teljes levelezést lásd „Cs–VI" alatt.

25. A Sáskával és Kollényival történő levélváltásomat (hasonló okból és célzattal mint a Szent-Iványi leveleket, lásd a XVI. fejezetet . . .) megküldöttem Bernbe dr. Gosztonyi Péternek, a SOEB vezetőjének, mint a 2. világháború egyik legismertebb nyugaton élő magyar krónikásának. Tudomásom szerint Gosztonyi (úgy vélem, hogy a neki megküldött írások alapján . . .) megkísérelte Sáska személyes megkérdezését, de az idős tábornok igen rossz testi- és lelki állapota miatt erre nem kerülhetett sor. (Utalok Gosztonyi: „Hitlers fremde Heere" című munkájának 87. oldalán foglaltakra is . . .)

26. „Nem árva gyermekek csinálják ott ezeket a dolgokat", írta Kollényi a hozzám intézett válaszlevelében.

27. Kollényivel folytatott levelezésem ugyancsak „Cs–VI"-ban.

28. Lásd a VIII. fejezet erre vonatkozó részét.

29. A riportkönyv fakszimiléje csak az előadóív első, belső oldalát mutatja. A klgs. csop. esetleges közléseit az előadóív második, belső oldalán, esetleg egy ún. „betétlapon", vagy az előadóív borítólapjának megfelelő rovatában kellene keresni.

30. A riportkönyv szerzői a Saarbrückenben megjelenő „Hídfő" c. lapból értesültek, hogy a támadást követően hivatalos minőségben jártam Kassán. A lapot pedig a velem együtt Kassán járt Molnár Endre ezds. tájékoztatta.

31. Célszerűségi okból, az érthetőség kedvéért, az ismételt utalásokat elkerülendő, ez a fejezet több helyen megismétel az előző XI. fejezetben már közölt részleteket is.

32. Szabó László ezen sajtóközleményeiről van szó: „Magyar Hírek" (a Magyarok Világszövetsége lapja) 1960. febr. 1-i, valamint a NSz 1960. febr. 28-i és 1983. márc. 12-i számaiban.

XXIV. ZOLCSÁK ISTVÁN KÖZLÉSEI A ROMÁN LÉGIERŐ KASSAI SZEREPÉRŐL

A „kassai provokáció" kérdései után érdeklődő hazai újságolvasót bizonyosan meglepte a MH két 1981. évi tudósítása.

Az elsőből, a június 28-i számból, amely Vincze Péter beszélgetését közli Ölvedi Ignác ny. hadtörténész-ezredessel, némileg ködösen ugyan, de már kiviláglott, hogy az ezredes — alapvetően változtatva a „kassai provokáció" azon kezelésén, amelyet a XI. fejezet részletesen ismertetett — két vonatkozásban új lehetőséget hirdet. Egyrészt valahol a romániai Moldovában keresi a Kassát bombázó gépek kiinduló támaszpontját. (Lásd Ormay ismertetését a XII. fejezetben.) Másrészt feltételezhetőnek véli, hogy a kötelék személyzete vegyesen német és román repülőkből állhatott. Ölvedi nem titkolja, hogy egyelőre csak elképzelésről, tehát spekulációról nyilatkozott.

Ez a lehetőség azután konkrét formát öltött a lap öt hónappal későbbi, november 27-i számában. Itt — most már a saját neve alatt — Ölvedi[1] a „kasasi provokáció" merőben új felismeréseiről tájékoztat. Erről van szó:

1947-ben, a SzU egyik, Kazán melletti fogolytáborának kórházában, egy Ion Cernaianu nevű román ezredes jegyzőkönyvbe mondotta, hogy „Kassa bombázására Antonescu adott utasítást és azt a román légierő Suceavából felszállott gépei hajtották végre. — Ennyi van erről a jegyzőkönyvben" — írja Ölvedi. A közlemény olvasójának az a kétségtelen benyomása, hogy Ölvedi maga olvasta (az általa „okmánnyá" előléptetett) jegyzőkönyvet és a közöltek az ő személyes megállapításai, kutatásai eredményei. Erről természetesen szó sincsen. A hadtörténész ezredes mindezekről egy Brazíliában, Sao Paulóban élő hazánkfia, a nemzeti magyar feladatok terén bőkezű mecénásnak ismert Zolcsák István szerszámgépgyáros leveléből értesült, amit a MH tudósítása (még) elhallgat.[2]

Zolcsák István azonban — az Ölvedinek küldött levelével egyidejűleg — megküldötte közléseit, egy hitelesített aláírású jegyzőkönyvben, az oshawai múzeumnak, pontosabban Ormay Józsefnek is. A múzeum Ormay által szerkesztett évkönyvében, a MSz 1981. évi kiadásában,[3] pedig Zolcsák leírja, hogy a háború utolsó heteiben miként került — egy Fieseler-Stroch típusú futárgéppel végrehajtott

éjszakai vállalkozás során — a Garam mentén szovjet fogságba, majd egy Kazán melletti fogolytáborba.

E tábor kórházában ismerkedett meg Zolcsák Ion Cernaianu román ezredessel. Pár esztendeje ez a név, a Suceava nevű moldavai mezőváros határában lévő repülőtérrel együtt, elválaszthatatlan a kassai események legfiatalabb változatától, az Antonescunak tulajdonított — és egyelőre csak feltételezett — román kassai kaland vizsgálatától. A Cernaianu ezredessel való ismeretségét, a fogolytáborban történteket, a tábor kórházában a kassai események körül folytatott vitát, végül e vita jegyzőkönyvi rögzítését, Zolcsák aprólékos részletességgel közölte az Erdélyi Magyarság című időszaki lap 1982. június 15-i számának 7. oldalán.[4] Annak, aki a hazai sajtóban Ölvedi által felvetett román változat vizsgálatával foglalkozni kíván, elsőnek Zolcsák ezen közleményét kell ismernie. Miután e beszámoló eredeti terjedelme túllépi e dokumentáció kereteit, Zolcsák Istvánt felkértem ismertetése rövidített összefoglalására. Ez megtörtént. Zolcsák István ezen szövege szó szerint így hangzik:

„A kazáni jegyzőkönyv

A hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején több magyar újságcikk jelent meg arról, hogy Magyarország azért üzent háborút 1941-ben a Szovjetuniónak, mert az a Kassa nevű magyar várost bombázta.

A bombázásról nekem az újságokban közöltektől — homlok egyenest ellenkező — még az orosz hadifogságom idejéből származó értesüléseim voltak és ezért az értesüléseimet egy közjegyző által hitelesített jegyzőkönyvbe (‚Vallomás a Kassa bombázás ügyében') 1981. októberében leírtam és azt elküldtem v. dr. Ormay Józsefnek, az emigrációban megjelenő egyes újságcikkek — általam már ismert írójának és egy másolatát dr. Ölvedi Ignác ezredesnek, egy magyarországi katonai akadémia hadtörténész tanárának, akit személyesen nem ismerek.

A jegyzőkönyv szövegét szóról-szóra idézem:

VALLOMÁS A KASSAI BOMBÁZÁS ÜGYÉBEN

Egy általam vezetett repülőgépet — három fővel a fedélzeten —, Garamlőd magyarországi község felett, 1945. március 27-én, éjjel 22 óra 15 perckor a szovjet tüzérség lelőtte. A szovjet katonai ható-

ságok először a váci fegyházba zártak, majd Jászberény—Focsáni táborokon keresztül a Kazán-környéki (Szovjetunió) 119-es hadifogolytáborba internáltak.

1947 telén, vesegyulladással a Kazán városi hadifogoly kórházba kerültem, ahol felépülésem után a kórház főorvosnőjének voltam az orosz—magyar—német—román tolmácsa, és mint ilyen rengeteg szolgálatot tettem Jon Cernaianu román ezredesnek —, akivel ebben a kórházban ismerkedtem meg.

Az ezredes saját állítása szerint Bucarest katonai parancsnoka volt, vagy a helyőrség v. k. főnöke — 1944 augusztus 23-án, a román átállás után került hadifogságba és a háború előtti és alatti időkben jó barátságban volt Antonescu román államelnökkel.

Mivel mindketten „járóbetegek" voltunk és fekvőhelyünk egymás mellett volt, hosszú vitáink és beszélgetéseink voltak Erdély birtoklását illetőleg.

Cernaianu lekicsinylőleg nyilatkozott Magyarország háborús erőfeszítéseiről és állította, hogy Magyarország kétszínű politikát folytatott Németországgal szemben.

A vádaskodásra megemlítettem, hogy nem voltunk lelkesítve a katonai vezetés által és politikusaink meg egyenesen szabotálták a háborút és még a tábori levelezőlapjainkon is azt juttatta eszünkbe a magyar vezérkar, hogy „nincsenek területi igényeink a Szovjetuniótól". (Valami ilyen volt nyomtatva a fronton lévők tábori lapjaira.) Cernaianu a vita alatt azt mondta, hogy „Ti még akkor sem akartatok Németország mellé állni, amikor a németek nektek visszaadták Erdélyt. Antonescunak kellett bombáztatnia Kassát, hogy részt vegyetek a kereszténységért folytatott harcban . . ."

Én ekkor hallottam először Kassa bombázásáról. (A bombázás idején alig voltam húsz éves. Nemigen törődtem az üggyel, a vita idejekor már elvesztettük a háborút és mert majdnem minden várost bombáztak Európában.)

A beszélgetés után pár nappal Cernaianu éhségsztrájkba kezdett és én neki titokban éjszakánként cukrot és kenyeret adtam. Az ezredesnek nyújtott támogatásom miatt egy Jon Popescu nevű főhadnagy kettőnket feljelentett az N.K.V.D.-nél, aki kihallgatott bennünket. A kihallgatást vezető hadnagy először engem, majd Cernaianut hallgatta ki. Cernaianut ebben az esetben egy román—orosz tolmács segítette. A kihallgatás után, kb. egy hónapra Cernaianu „A-vitamin hiányból" eredő betegségben (vizes fej és lábdaganat) meghalt. Halála után pár napra ismét kihallgatásra vittek, hogy mint

az ezredes barátja aláírjam az ezredes „hagyatéki" jegyzékét — jegygyűrű, óra, hegyivadász bakancs, feljegyzések), hogy ezeket az apróságokat az N.K.V.D. hadnagy szerint, elküldjék Cernaianu feleségének.

A „hagyaték" jegyzék aláírása után a hadnagy felolvasott előttem egy jegyzőkönyvet az éhségsztrájkról és a Popescu által adott információkról, amelyeket Cernaianu a kihallgatáskor kiegészített. E jegyzőkönyvben Cernaianu megerősítette, hogy *Antonescu utasítására egy kommandóvállalkozás keretében Suceavaról a román légierők bombázták Kassát.*

A rossz tolmácsolás, vagy félreértésből eredőleg a hadnagy azt hitte, hogy én az egyik gép pilótája voltam és alá akarta iratni velem a kommandóban való részvételemet, amit természetesen megtagadtam azzal érvelve és tiltakozva, hogy én magyar és nem román pilóta voltam és hogy csak a bombázás után egy évvel kerültem a pilótaiskolára. A félreértések és nemzetiségem tisztázása után a vallomásom, illetve védekezésem a hadnagy jegyzőkönyvbe vette és azt velem aláíratta. A hadifogságból 1947 nyarán szabadultam.

A Cernaianu-féle jegyzőkönyv és a kassai ügyre fontos utalás a Kazáni hadifogolykórház iratai között meg kell hogy legyen.

Valószínűnek tartom, hogy a hadifogolykórház N.K.V.D. hadnagya ma is él (ma kb. 60 éves lehet) és talán emlékszik az általa levezetett „Cernaianu-féle éhségsztrájk" részleteire.

Zolcsák István s.k."

Az e dokumentáció céljaira küldött Zolcsák-közlések valójában nem érnek véget a fenti aláírással. Az aláíró az előbbiekben idézett szövegét még kiegészítette olyan részletekkel is amelyekkel felelni kívánt a kazáni beszámolója nyomán támadt bíráló visszhangokra. Miután ez a polémia zavarta volna a dokumentáció tárgyalási vonalát, annak közlésétől, Zolcsák hozzájárulásával, eltekintettem. Ugyanezen okból megjegyzés, illetve helyesbítő kiegészítések nélkül maradtak Zolcsák közölt nyilatkozatának azon részei is, amelyek esetleg kisebb átfogalmazást kívántak volna, de semmiféle összefüggésben sem állottak a román ezredes szerepével.

A következő lépés annak mérlegelése, hogy mennyiben lehet a Sao Pauló-i közléseket történelmi vizsgálatok alapjainak tekinteni? Mielőtt erre sor kerülne, egy fontos megállapítás esedékes.

A feltételezett kassai román kaland mérlegelésénél el kell választani mindazt amit Zolcsák István maga a nyilvánosságnak (vagy

akár Ölvedinek és Ormaynak) szánt közleményeiben (leveleiben) állított, azoktól, amelyek Ölvedi I. tollából akár a Repülés folyóirat 1983–84. évi sorozatában, akár az ezt kiegészítő közleményekben jelentek meg. Ide tartoznak a Bustyaháza-i vadászszázad észleletei (ezekkel Ormay J. kimerítően foglalkozott a XII. fejezetben . . .), valamint a Suceava-i repülőtér minőségének, illetve Suceava „erődítésének" kérdései.

Bustyaházával kapcsolatosan kézenfekvő az a kérdés, hogy az oda kitelepített és „szigorú készültséget" tartó vadászszázad miért csak a „visszarepülő" kötelékre lett figyelmes és miért nem észlelte 15–20 perccel előbb, teljesen azonos látási viszonyok (felhőzet, stb) között, a Kassa felé tartó gépeket? A Suceava-i repülőtér minőségének, úgyszintén a városka erődített jellegének kérdése pedig semmiféle okozati összefüggésben sem áll azzal az alapvető vizsgálattal, amelyre a következő (XXV.) fejezetben kerül sor.[5] Ugyancsak ezen vizsgálat szempontjából teljesen mellékes, hogy a szóban forgó időben repült-e valaki Bustyaháza felett, vagy sem, hogy megfelelnek-e a valóságnak a Repülésben közölt észleletek, vagy nem. Ezek a részletek csak „elterelnék a figyelmet"[6] a lényegre irányuló vizsgálatokról, ezért tehát a következőkben mellőzhetők.

Visszatérve ahhoz a deklamatórikus kérdéshez, hogy Zolcsák István negyven évre visszatekintő emlékezései megbízható alapjai lehetnek-e az ebben az irányban folytatott vizsgálatoknak, megnyugtató valószínűséggel „igen" lehet a válasz. Ebben a vonatkozásban két körülmény érdemel említést. A MSZ 1981. évi kiadásának megjelenése után, a Zolcsák lelövését, valamint fogságba jutásának körülményeit ismertető beszámoló tárgyában, 1981. nov. 10-én levelet küldöttem a Regensburgban élő Keksz Edgár volt repülő ezds.-nek.[7] Megkérdeztem, hogy saját hatáskörében hallott-e valamit a Zolcsák által leírt nem mindennapi vállalkozásról? Miután nem kaptam választ, az év utolsó napjaiban felhívtam az ezds.-t. Ekkor tudtam meg, hogy súlyos beteg. Csak a felesége közvetítésével tudtam vele beszélni. Kekszné közölte, hogy férje a MSZ szóban forgó számának mindkét Zolcsák-közleményét olvasta, tehát a Garamlőd-i repülést is. Utóbbit rendben levőnek találta és részletesebb írásbeli választ ígért. Erre, a pár nap múlva bekövetkezett halála miatt, már nem került sor. A másik körülmény ez.

Zolcsák István által az előbbiekben említett 1981. októberi levelében, valamint az Erdélyi Magyarság 1982. június 15-i számában közölt konkrét adatokat (a zelenodolszki 119-es tábor és a kazáni

„írógépgyár" táborának létezése, a kórházi viszonyok, az említett táborok nemzetiségi összetétele, stb.) illetően kérdést intéztem a Német Vöröskereszt keretében működő, a hadisírok és az egykori hadifoglyok nyilvántartását vezető Bonn-i szervezethez.[8] Az 1983. március 16-án kapott válasz részben egyenként és konkréten, részben általánosságban igazolta az általam (illetve Zolcsák által) közölt adatok helyességét.[9] A Zolcsák István által előadott történések hátterét és kereteit tehát mint realitásokat fogadhatjuk el.

A következő lépés Cernaianu ezredes személyének, úgyszintén a közléseit tartalmazó jegyzőkönyv természetének és az esetleges feltalálásával összefüggő körülmények vizsgálata. Célszerű a tárgyalást a jegyzőkönyvvel kezdeni. Feltéve, hogy a körülmények szerencsés alakulása folytán a „kazáni jegyzőkönyv" előkerül és Cernaianu közléseit úgy tartalmazza, ahogyan azt az eddigi közlemények ismertetik, mit bizonyítana ez a történészek számára?

— „Semmit" — mondotta Gosztonyi Péter, mint történész, az e dokumentáció számára Bernből megküldött 1984. szeptember 10-i keltezésű állásfoglalásában.[10] Nem jelent semmit addig, amíg pontos, hisztoriográfiai értelemben is elfogadható megállapítást nem nyert Cernaianu szolgálati beosztása (ezzel együtt Antonescuval való személyes kapcsolatai . . .) 1941-ben, valamint fogságba jutásának körülményei 1944-ben. Mindezzel magam is egyetértek, de visszatérve magához a jegyzőkönyvhöz, a következő fontos körülményt kell leszögezni.

Kizártnak vehető, hogy a szovjet hatóságok eltűrnék, miszerint egy ilyen tartalmú írás valaha is előkerüljön és azt a nemzetközi történetírás mint hisztoriográfiai értékű okmányt elismerje. A következő okból. 1946. február 12-én, a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék délutáni ülésén Zorya v.őrgy., szovjet segédvádló, egy jegyzőkönyvet olvasott fel, amelyet a szovjet hatóságok Újszászy István honvéd vőrgy-al vettek fel a Krasznojarszk-i 27. számú szovjet hadifogolytáborban. E jegyzőkönyv, amelyet a XVIII. fejezet behatóan ismertetett, a kassai bombatámadás hátteréről, a támadást előkészítő német–magyar vezérkari összeesküvésről számolt be — Újszászy István előadásában. Ha valamiképpen valószínűsíthető, hogy az a kazáni jegyzőkönyv, amelyben Cernaianu az ő „kassa"-i változatát mondja el a valóságos történéseket vázolva, úgy az egyértelmű annak a beismerésével is, hogy a szovjet vádhatóság által Nürnbergben felolvasott írás az első betűtől az utolsóig valótlan. Páratlan felsülés lenne ez a nemzetközi világ történészei előtt és nem

hihető, hogy ilyesmihez a szovjet hatóságok segítséget nyújtanának.[11] A kazáni jegyzőkönyvre azonban nincsen is szükség.

Ha Zolcsák István eddigi közlései (és a közlések kiegészítései . . .) alapján Cernaianu román ezredes létezése, úgyszintén szolgálati munkaköre tisztázható, valamint az is, hogy e beosztása révén tudomást szerezhetett Antonescu kassai terveiről (ha voltak ilyen tervek . . .), továbbá kimutatható, hogy az 1941. évi romániai szervezési, technikai és egyéb adottságok alapján a román légierő valamely egysége végrehajthatta a kassai támadást úgy, ahogyan annak körülményeit ismerjük (erről lesz szó a következő fejezetben), akkor a „román változat" az összes alternatívák között, a valószínűség terén, az első helyre kerül. Akár feltalálható lesz a kazáni jegyzőkönyv, akár nem. A következő szükséges lépés tehát Cernaianu személyi körülményeinek tisztázása. Ez a feladat nem tűnik lehetetlennek, de könnyűnek sem.

Kézenfekvőnek tűnt megkísérelni a többszázra rúgó, nyugaton élő román emigránsok közül megkérdezni azokat, akiktől koruk és egykori munkakörük alapján remélhetőnek látszott, hogy hasznothajtó felvilágosítást közölhetnek. Tucatnál több ilyen személyhez fordultam, de a kapott válaszok csak két konkrétumot eredményeztek.[12] Bizonyos az, hogy 1941 és 44 között Bukarestnek nem volt sem Cernaianu nevű állomásparancsnoka, sem ilyen nevű „helyőrségparancsnoka".[13] Erről minden kétséget kizáróan meggyőződtem.

A függelék „XXIV. 1a és b." sz. mellékleteiben a román hivatalos lap két fakszimiléje bizonyítja, hogy 1933 áprilisában egy „Cernaianu Gh. Ioan" nevű gyalogsági őrnagyot, majd 1938 februárjában egy „Cernaianu G. Ioan" nevű gyalogsági alezredest előléptettek.[14] Ha e két (majdnem azonos) név ugyanazon személyt jelöli[15] akkor az évszámokból következtetve megnyugtatóan valószínűsíthető (de a hivatalos lapok közölt fakszimiléivel még — önmagában — nem bizonyított . . .), hogy a hivatalos Monitorul Oficial 1933. évi 92. és az 1938. évi 25. számai a „kazáni" ezredest említik.

Mi lenne tehát a további tennivaló?

Én magam kimerítettem a lehetőségeimet. Elvben lehetséges, de gyakorlatilag nem valószínű, hogy nyugati magyar kutató ezen a nyomon tovább jutna. Annál kézenfekvőbb, hogy magyarországi történészeknek kellene átvenni ezen a vonalon a kezdeményezést. Így véli ezt Gosztonyi Péter is Bernből: „A hazai történészekre a következő feladat vár. Testvéri, kommunista elvbaráti országról, a Román Szoc. Köztársaságról lévén szó: 1. Bukarestben fel kellene

pontosan deríteni, hogy ki volt a szóban forgó ezredes és mi volt a funkciója; 2. A román Hadtörténeti Intézetben utána kell nézni az 1941. évvel kapcsolatos adatoknak." Kiegészítésül ezt írja Gosztonyi:

„Mivel Magyarország és Románia egy politikai tábor tagja és mindkettő baráti, sőt testvéri viszonyban van egymással, nehéz innét a kapitalista nyugatról megérteni, hogy miért ne lehetne magyarországi történésznek Romániában a negyven év előtti „királyi", majd „fasiszta" Románia dolgai után kutatni?"

Kétségtelen: Hazai történészek bukaresti utánjárása helyénvalóbb (és talán hasznothajtóbb . . .) lehetne, mint nyugatról kapott közlések „saját" kutatási eredményként való tálalása. A „kassai provokáció" egyik legismertebb kolumnista történésze megkísérelte Kassán a helyszíni utánjárást. Az eredmény nem volt nagyon dicsőséges. Bukarestben talán jobb lesz.

☆

Zolcsák István révén még egy figyelemreméltó hozzászóláshoz jutottam, amelyet hiba lenne elhallgatni. A Budapesten élő, erdélyi születésű, Karácsony Imre ny. tanár közléseiről van szó.

Karácsony, olvasva a „História" 1982. évi 1. számában dr. Borus József történész rövid értekezését „Kassa bombázásáról" (Borus Ölvedi Ignác Suceava-i közléséhez fűzött észrevételeket . . .), egy, a „História" szerkesztőségéhez intézett levél kíséretében „írásos visszaemlékezésben" hozzászólt Borus írásához. Bár tudtommal a szerkesztőség nem közölte Karácsony visszaemlékezéseit, azokról, a felvetett kérdés kapcsán, a következőket érdemes megjegyezni.

Karácsony Imre (valamint az apja), mint a brassói „Kim és Lexen" építési vállalat szakértői, a helyszínen vettek részt azon munkálatokban, amelyekkel a románok 1938 januárjától kezdve (tehát még a besszarábiai és észak-erdélyi határrendezések előtt!) az erődrendszerek, repülőterek, készültségi állások, lőszerraktárak és hasonlók sűrű hálózatát létesítették részben a Suceavától Focsani-ig terjedő — tehát a Beszterce és Szeret folyókat követő — sávban, részben Brassótól északra. (Megjegyzem, hogy Karácsony beszámolójának egyes közlései nem mindenben azonosak a Freiburg-i BA—MA kapcsolatos adataival, így például e fejezet 5. jegyzetében foglaltakkal. A közlést ennek ellenére a maga egészében figyelemre méltónak ítélem . .)

A Karácsony-tanulmány súlyt helyez annak érzékeltetésére, hogy a román államvezetés már előzetesen tájékozott volt a 2. bécsi döntés új határvonalairól és azokkal mint adott katonapolitikai tényező-

vel számolt. Karácsony azután felsorolja azon meggondolásait, amelyek igazolni látszanak, hogy Antonescu igenis foglalkozott a Kassával kapcsolatosan feltételezett vállalkozás gondolatával. Nemcsak kiemeli, hogy Suceava (mint általában Észak-Moldava térsége) igen alkalmas volt mint az ilyen vállalkozások kiinduló térsége, de példákkal érzékelteti, hogy széles román körökben — abban az időben — elevenen élt a készség olyasféle, Budapestet a hitleri háborúba kényszerítő vállalkozáshoz, mint amilyennek a kassai bombatámadás bizonyult.

Igaz, hogy a Karácsony-féle „visszaemlékezés" nem járul — mert nem járulhat — hozzá konkrétumokkal Cernaianu ezredes személyi körülményeinek tisztázásához, valamint azonos okból nem szolgáltat — mert nem szolgáltathat — konkrét tárgyi adatokat a kassai bombatámadás egyébként reálisan feltételezhető román változatának előkészítésére, vagy végrehajtására vonatkozóan —, mégis sajnálatos, hogy a „História" folyóirat elzárkozott Karácsony Imre „visszaemlékezéseinek" közlése elől. Könnyen lehetséges, hogy a beszámoló ösztönzően hatott volna olyanokra, akik más részletekkel járulhattak volna hozzá a szóvá tett események kiegészítéséhez. Egyes, elszigetelt mozaik kockák alapján nehéz megállapítani az összefüggéseket. A kockák összessége azonban egésszé rajzolhatja a képet.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXIV. FEJEZETHEZ

1. A tudósítás címe: „Vallomás a kazáni hadifogolytáborban. Suceavából szálltak fel a Kassát bombázó repülőgépek." Aláírás: „Ölvedi Ignác ny. ezredes, hadtörténész."

2. Ölvedi a Repülésben közölt sorozata 4. részében már megemlíti Zolcsák nevét.

3. Az Évkönyv 32–33. oldalain „Gólya hozta a világra, gólya vitte a fogságba" címmel. Ugyanezen füzet az 50–52. oldalakon ismerteti Zolcsák István brazíliai pályafutását („. . . meteorként emelkedett a brazíliai nagyiparosok sorába . . ."), úgyszintén a repülőmúltját is.

4. Az Erdélyi Magyarság (Transylvanian Hungarians) című időszaki „erdélyi tájékoztató" az Egyesült Államokban (Los Angeles) és egyidejűleg Brazíliában (Sao Paulo) kerül kiadásra. Szerkesztik Wass Albert, Zolcsák István és Füry Lajos. A szóban forgó tudósítás címe: „A kazáni jegyzőkönyv. — A román légierők bombázták Kassát, Antonescu utasítására."

5. A lehetőségeim határáig utánanéztem a Suceava melletti repülőtér kérdésének, részben egykori Suceava-i lakosok és volt román repülőtisztek megkérdezése, részben (főleg) a Freiburg-i kat. levéltár adatainak betekintése révén. Ezek szerint a városka határának mocsaras–vizenyős részében fekvő szükségrepülőtér csak

száraz nyári hónapokban volt használható és semmiféle műszaki berendezésekkel sem rendelkezett. A német „Luftflotte — 4" Sagow-i összekötőtörzse (Bassange vk. ezds.) 1941. április 16-i keltezéssel légifelvételekkel kiegészített tájékoztató kimutatást készített a 3. román és 11. német hadseregek mögötti térségben a kényszerleszállóhelyek számára alkalmas területekről. Suceava környéke a 17. és 18. számú felvételeken szerepel, a kényszerleszállóhelyek leggyengébb (3. sz.) minősítésével. Valamiféle erődítést sejtető műtárgynak a felvételen semmi nyoma. Ilyenekre semmiféle utalás sincsen.

6. Így jellemezte a Repülés-sorozat szerzője (más közleményeiben) a nyugati kutatás vizsgálatait a „szlovák-változat" területén.

7. „L–IX. 1245a". Keksz Edgárt 1944 végén — valószínűleg a németekkel való kapcsolatai miatt — a honvéd légierőn belül a „repülőerők parancsnokságával" bízták meg. Mivel ugyanekkor nála rangidősebb repülőtisztek is teljesítettek csapatszolgálatot, e megbizatás (kinevezés) hátterét, természetét nem ismerem, de feltételezem, hogy Keksz — ezen szolgálati hatásköre alapján — annak idején tájékozott kellett legyen Zolcsák e különleges feladatáról.

8. „Deutsche Kriegsgräberfürsorge und Kriegsgefangenen Nachweis"

9. „L–XIV. 2781". Zolcsák 1980 folyamán mind az oshawai múzeumnak (Ormay J.-nak), mind Ölvedinek megküldötte az amerikai Ford és General Motors, valamint a (brazíliai) Volkswagen és Mercedes cégek elismerő leveleit Zolcsák cége és személye megbízhatóságáról. Ezeket az írásokat én is megkaptam.

10. „L–XIX. 3625"

11. Az illetékes szovjet hatóságok felfogását jól megvilágítja az a történet, amelyet egy mindenképpen szavahihető és „bennfentes" hazai történetíró közölt: „Andics Erzsébet, az ismert marxista történész, az 1945. évi eseményeket követően szovjet állampolgársággal tért vissza a Szovjetunióból Magyarországra és rövidesen vezető tagja lett a Tudományos Akadémiának. Ebben a minőségében kívánt kutatni szovjet levéltárakban az 1848/49-es magyar szabadságharc kérdéseiben, Paskievics hadműveleteivel összefüggő százesztendős cári papírokban. Az illetékes szovjet hatóságok — indoklás nélkül — megtagadták az engedélyt." („Si non e vero, bon trovato"). Hihető-e ezek után, hogy Moszkva hozzájárulna, segítséget nyújtana a kazáni jegyzőkönyv felkutatásához? Bizonyosan nem!

12. Tizenöt kérdőlevelet postáztam. Valamennyire úgyszólván postafordultával kaptam udvarias választ, három kivételével semmitmondóan kitérő tartalommal. Mivel zömben az egykori királyi Románia emigránsairól volt szó, feltételezhető, hogy nem kívántak az Antonescu-rendszer esetleges kompromittálásához valamiféle felvilágosítással akaratlanul is hozzájárulni.

13. Valószínű és egyben érthető, hogy Zolcsák István nincsen tisztában az „állomásparancsnok" és „helyőrségparancsnok" fogalmak közötti különbséggel és azzal sem, hogy egyiküknek sincsen — mert nem hadműveleti egységek — „vezérkari főnöke". Ez Románia (jelesül Bukarest) esetére is áll. Erről meggyőződtem.

14. A Zolcsák-közlések egyik mellékes megjegyzéséből arra is lehetne következtetni, hogy Cernaianu tüzértiszt volt és nem gyalogos.

15. Az írásmódban egymástól valamelyest eltérő „Gh Ioan" és „G. Ioan" keresztnevekre, valamint a nevek mellett szereplő évszámokra vonatkozóan nem tudtam (a megkérdezett egykori román tisztektől . . .) egyértelmű magyarázatot kapni.

XXV. A KIR. ROMÁN LÉGIERŐ ESETLEGES KASSAI SZEREPÉNEK VIZSGÁLATA

A „Studia Hungarica 16" sorozatának német monográfiája az ún. „román változat"-nak csupán 16 sort szentelt.[1] Megemlítette, hogy nem lehetett román érdek a szovjet térség végtelenjében elvérezni, amíg a honvédség lábhoz tett fegyverrel várakozik Erdély határának kapuinál. Rámutatott arra is, hogy a román légierő hadrendjében fellelhetők voltak olyan géptípusok, amelyek alkalmasak lehettek volna a kassai kaland végrehajtására,[2] bár tisztázatlan, hogy miképpen juthattak volna a románok — *1941. június 26-a előtt* — 100 kg. súlyú, szovjet gyártású bombákhoz? Nincsen olyan konkrét körülmény, amely a románok esetleges kassai szerepének vizsgálatát indokolná —, mondja a bekezdés zárómondata.

Azóta két körülmény időszerűsíti a román kérdés alaposabb szemrevételét. Az egyik — és ez a fontosabb — a Zolcsák István révén nyilvánosságra jutott ún. Cernaianu-féle nyilatkozat. A másik — e nyilatkozat által indítva — Ölvedi Ignác közlései a MH-ban, illetve a Repülés folyóirat „Bustyaháza"-i sorozatában. Ezekben Ölvedi azt véli, hogy a román légierő (feltételezett . . .) kassai kalandját az általa annyiszor emlegetett „német katonai titkosszolgálat" a románokkal kéz a kézben hajtotta végre, természetesen (hogyan is lehetne másképpen), a honvéd vezérkar hallgatólagos passzív beleegyezésével. Tehát, nevekkel kifejezve: Canaris, Antonescu és Werth.

A „Cernaianu"-témával az előbbi (XXIV.) fejezet kimerítően foglalkozott. Ez a fejezet, a technikai és szervezési adottságok vizsgálatával igyekszik majd teljessé rajzolni a Zolcsák István által felvetett lehetőség valószínűségét. Előtte azonban célszerű Ölvedi beállítását szemügyre venni. Elsősorban Antonescu személyét. Hajlandó lett volna-e a román marsall és államvezető az „Abwehr III" 2. osztályával (csak ez az osztály jöhetett volna tekintetbe a XX. fejezetben előadottak alapján . . .) „összeszűrni a levet", méghozzá passzív együttműködésben az általa annyira gyűlölt honvéd vezérkarral?

Gosztonyi Péter, a legutóbbi háború német—román katonai kapcsolatainak kitűnő ismerője, ezt a hozzám intézett írásában kizártnak véli.[3] Hasonlóan nyilatkoztak — kivétel nélkül — az általam megkérdezett nyugaton élő románok is.[4] Antonescu kétségtelenül a legönérzetesebb volt Hitler ún. „kis szövetségesei" között és köztudomású, hogy ezek között Hitler csak Antonescut kezelte egyenrangú partnerként.[5]

Ha Antonescu ötlete volt a (feltételezett) kassai vállalkozás amit én magam teljesen reálisnak tekintek, akkor abba Antonescu semmi esetre sem avatott be (az ő szempontjából alárendelt) német szerveket. Erre semmiféle szüksége sem lévén, mindezeket a saját kezdeményezéséből és a saját lehetőségein belül hajthatta végre. A lehetőségei elvben megvoltak hozzá és elgondolásait nem kellett a németek orrára kötnie. Független volt. A német szövetségeseivel mindenkor annyit közölt, amennyit jónak látott. Mindez azonban egyelőre csak lélektani motívumokra támaszkodó feltételezés. Vannak reálisabb, sőt bizonyítható szempontok is.

Az előző fejezetekben közölt szervezési adatokból nyilvánvaló, hogy amennyiben (az OKW—OKH-tól kapott utasítások alapján és csakis így!) az „Abwehr III"-nak olyasféle elgondolása lehetett volna, mint a román légierő felhasználása a kassai „deus ex machina" céljaira, ebben a kérdésben csak a német légierő, a „Luftwaffe", pontosabban a „Luftflotte 4" útján kereshetett volna a románokkal kapcsolatot. Ezzel a megkötéssel valamennyi német szakértő—történész egyetért!

A német légierő legfelső (inkább politikai, katonapolitikai természetű) képviselője Romániában 1940 októberétől 1942-ig, Wilhelm Speidel altábornagy volt, mint a Bukarestben székelő DLM feje. Elvben a német légierő legfőbb parancsnokát („OB-Luftwaffe"-t, tehát név szerint Göringet . . .) képviselte a legfelső román kat. vezetésnél (tehát magánál Antonescunál . . .)

A gyakorlati együttműködés szempontjából azonban, nemcsak igazgatási, szervezési és természetesen hadműveleti vonalon, de katonapolitikai tekintetben is, a legfontosabb szerv Gerhardt von Bassange vk. ezds. törzse volt a Bukaresttől 20 km-re északra fekvő Snagowban. (A német és román légierők vezetési szerveinek tagozódását és kapcsolatait a függelék XXV. 2. sz. mellékletének táblázata érzékelteti).[6] Bassange ezds. alárendelése kettős volt. Igazgatási (adminisztratív) tekintetben a bukaresti DLM-nek is kellett jelentenie, de hadműveleti szempontból (tehát a légierők egységeinek alkalmazását illetően . . .) ő képviselte *közvetlenül* a Románia teljes légtere felett illetékes „Luftflotte 4"-et a románok felé! Ez a továbbiak tekintetében lényeges körülmény!

Speidel altb. 1941. április 28-án kelt, több mint ötven oldalra terjedő összefoglaló jelentése („Lage- und Tätigkeitsbericht") kiemeli

ugyan, hogy csapatvonalon (tehát a reptereken, lgv. támaszpontokon, stb.) semmi sem zavarja az együttműködést, de kifogásolja, hogy felső szinten (valószínűleg hatásköri féltékenységből —, jegyzi meg a jelentés) hiányzik a szükséges bizalom. A DLM egy 1941. jún. 29-i közlése[7] kifogásolja, hogy a németek késve értesülnek (néha egyáltalán nem . . .) román rep. alakulatok bevetéséről és így azok — mert nem részesülhetnek a szükséges német vadászvédelemben — felesleges veszteségeket szenvednek.

A legjellemzőbbek azonban Bassange ezds. törzsének a Freiburg-i katonai levéltárban fellelhető ilyen tárgyú iratai. 1941. jún. 30. és augusztus 15. között Bassange ismételt géptávíró és távbeszélő üzeneteiben kérte „legfelső szinten"[8] az intézkedéseket az együttműködés megjavítására. Igen jól világítja meg az állapotokat, ti. az együttműködés, valamint a bizalom hiányát az a levél, amelynek fakszimiléjét a függelék XXV. 3. számú melléklete mutatja. Ezt a levelet Bassange magához a kir. román nagyvezérkar főnökéhez, Jacobici hdt. tbk.-hoz intézte. Igaz, hogy a levél kelte 1941. okt. 1. (tehát három hónappal későbbi, mint a kassai események . . .), de a bevezető sorok hangsúlyozzák, hogy *állandóan megismétlődő* jelenségekről van szó.[9] A lényeget a levél 2. és utolsó bekezdései érzékeltetik. Ezek szerint Bassange ezds.-nek *csak ritkán* és csak *nehézségek árán* sikerült az államvezető[10] azon értekezletein részt venni, amelyeken alapvető intézkedésekről[11] történik döntés. A levél azt is világosan kimondja, hogy ilyen kérdésekben csak ő (Bassange ezds.) illetékes a német légierő felfogását képviselni.[12]

A romániai DLM, valamint a Snagow-i összekötőtörzs fellelhető (tagadhatatlanul igen hiányos) iratai között[13] nyoma sincsen olyasminek, amiből arra lehetne következtetni, hogy a német és román légierő legfőbb képviselői között valaha is felmerült volna olyan tárgyalási téma, melynek valami köze is lehetne a jún. 26-i kassai eseményekhez. Az is teljesen valószínűtlen, hogy ilyesféle papírok (jegyzőkönyv, jelentés, feljegyzés stb.) itten nyugaton valahol léteztek volna, de azután az idők forgatagában eltűntek, „elkeveredtek". Valahogyan úgy, ahogyan Werth Henrik elkésett, „post festam" rendelkezése a kassai események kivizsgálására (lásd a XXIII. fejezetet) szőrén-szálán eltűnt a „kassai provokáció" propagandistáinak kezében. Ehhez hasonlóra nyugaton nem kerülhetett volna sor.

Az „US Airforce Historical Division" azon két részletes tanulmánya (beszámolója), amelyről e fejezet 6. sz. jegyzete már kimerítően megemlékezett,[14] kétségtelenül szóvá teszi a „német—román együttműködés" ezen nem mindennapi formáját, ha arra valóban sor került volna. Botorság lenne feltételezni, hogy az amerikaiak kutatása elhallgatja, ha ilyesminek a nyomára akad. Miért is tette volna?

Semmi kétség, a kassai bombatámadás olyan német—román vállalkozásként való feltűntetése, mint amelyről a honvéd vezérkar is „hallgatólagos jóváhagyással tudomásul bírt" éppen olyan, minden alapot nélkülözően légből kapott állítás, mint a „kassai provokáció" számos más — a „calumniare audacter . . ." szándékából kolportált — irrealitása.

Ez az utóbbi megállapítás azonban még távolról sem kívánja azt bizonyítani, hogy a Kassát bombázó kötelék nem szállhatott volna fel romániai repülőtérről, hogy nem a román légierő gépei, román pilótákkal szállíthatták volna a Kassára dobott bombákat, hogy maga a terv ne lehetett volna jól megfontolt román elgondolás.

Én magam úgy vélem, hogy az ún. „román változat" valamennyi feltételezés között a legkézenfekvőbb. Ugyanekkor elismerem, azt is, hogy a valószínűsítés, ha még olyan reálisan—meggyőzően hangzik is, távolról sem hisztoriográfiai értékű bizonyítás. Elismerem, hogy az általam említett valószínűsítésnek még egészen alapvető elemei várnak beható vizsgálatot igénylő igazolásra.

Anélkül, hogy megkísérelném a történetkutatás érveivel és módszereivel perbeszállni a világháborús német—román viszony kitűnő ismerőjével, Gosztonyi Péterrel, aki vitatja, hogy a kassai bombázás román érdekeken alapuló román terv lehetett volna, én ellentétes szempontokat is látok.

Meggyőződésem szerint a hadba induló román erők háta mögött ugrásra készen várakozó honvédség olyan lélektani tényező volt, amelynek gyakorlati hatását nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Azt a körülményt, hogy a „Barbarossa"-hadműveletekhez (Kassa által kényszerűen) csatlakozó honvédség „jó pontokat" szerezhetett Hitlernél, valamint a feltételezett „Hitler—Antonescu jóviszonyt", amely feleslegessé tehette a kassai „deus ex machina"-t, egy másik elgondolás gyengíthette. Kétségtelenül emlékeztek a román politikusok (és katonák . . .) arra, hogy a budapesti kormány céltudatosan makacs magatartása által kierőszakolt második bécsi döntés[15] nélkül a honvéd erők valószínűleg megindultak volna az erdélyi-kérdés fegyveres rendezésére.[16] Nem hihető, hogy az illetékes románok ezt elfelejtették volna.

De — kérdezi helyénvalóan az „advocatus diaboli" szelleme —, rendelkezett-e a román légierő a szükséges technikai lehetőségek-

kel, olyanok voltak-e a (feltételezett) vállalkozás körülményei, ahogyan azokat a Kassán történtek elemzése alapján megismertük? Ez a kérdés — részletezve — a következő technikai lehetőségekre és körülményekre vonatkozik:

A Kassát DK-ről megközelítő hármas kötelék, amelynek gépein az észlelők nem tudták a felségjelet megállapítani, de amelyen, néhányan, valamiféle sárga színezést érzékeltek. A gépek hasonlítottak a német légierő „He—111" gyorsbombázóihoz. A három gép összesen harminc darab egyenként száz kilogramm körüli súlyú bombát dobott a városra. Ezek a bombák — az eddig meg nem cáfolt nyugati kutatási adatok szerint (lásd a VIII. fejezetet . . .) — kétségtelenül szovjet gyártásúak voltak.

Ezeket a felsorolt elemeket kell tehát a következőkben sorra venni.

Feltételezve a Románia területén fekvő kiinduló repülőteret, a DK-i megközelítési irány máris adott. Legfeljebb az kérdéses, hogy valóban Suceavát kell-e a vállalkozás kiinduló pontjául elfogadni?[17]

A felségjel hiánya (amennyiben az valóban hiányzott . . .) könnyebben magyarázható a „román változat", semmint szlovák, vagy pláne szovjet gépek feltételezése esetében. Ezt bizonyosan felesleges magyarázgatni annak, aki a körülményekkel tisztában van. A felségjel hiányának, vagy a sárga színezésnek észlelése (vagy vélt észlelése . . .) azonban kézzelfoghatóbban is magyarázható.

A függelék XXV. 4. sz. színes mellélete a román légierő egy „LOS" mintájú bombázóját mutatja úgy, ahogyan ez a gép (amely egyedül jöhet a kassai feladatra tekintetbe —, lásd később . . .) 1941 nyarán az ukrajnai hadműveletekben repült.[18] A gép teste és szárnyai olyan barna színűek, ahogyan azt Héderváry-Konth János, valamint Szabó János (a „földmérő") a IV. fejezetben előadottak szerint látni vélték. A géptörzs farok felöli részén, a kereszt alakú felségjelben, valamint az e mögötti jelzésekben a sárga szín „kiugrón" uralkodik. Könnyen feltételezhető, hogy a kiképzetlen és gyakorlatlan figyelők (ha egyáltalában tudatosan érzékeltek valamit . . .) később csak ezen domináló sárga szín észlelésére emlékeztek.

Megjegyzendő még, hogy a román légierő tarka burkolófestésű gépein (ilyen festésűek azok a gépek, amelyeket a függelék IX. 2. sz. mellékletének fekete-fehér ábrái mutatnak) a sokféle szín között a sárga ugyancsak szembeszökően domináló. Ami pedig a sokat emlegetett „hasonlóságot" illeti. A függelék IX. 1. sz. mel. összehasonlító táblázata meggyőzően érzékelteti, hogy a kassai támadásra tekintetbe jövő *valamennyi* hadrendi kétmotoros, egyfedelű gép hasonlított egymáshoz. (Valamennyi valamennyihez „hasonlított".) Főleg ha olyan kiképzetlen, gyakorlatlan, esetleg csupán „műkedvelő" megfigyelőkről volt szó, mint amilyeneket például a kassai állomásparancsnok sokat idézett jelentése „több szemtanú" szavakkal jelölt.

A következő konkrét kérdés: A román birtokban lévő kétmotoros egyfedelű bombázók között volt-e olyan típus, amely harmadmagával harmincszor száz kiló bombasúlyt Kassa fölé tudott szállítani?

A függelék XXV. 5. sz. melléklete azt a táblázatos kimutatást tartalmazza, amelyet a Bassange-törzs 1941. július 6-i keltezéssel terjesztett fel a Luftflotte 4"-nek. A táblázat első függőleges rovata a román birtokban lévő gépeket sorolja fel típus és darab szerint —, az 1941. június 22-i napon, tehát a „Barbarossa" hadműveletek megindulásánál. Feltételezhetjük, hogy ez volt a helyzet négy nappal később, a Kassa elleni támadás napján is.

Hozzávetőleg egy héttel a „Barbarossa" megindulása előtt a DLM (kézenfekvően Bassange adatai alapján), június 14-i keltezéssel, ugyancsak táblázatos kimutatást készített, amely a német és román légierők Románia területén lévő alakulatainak hadrendjét mutatja, szervezési tagozódás, állomáshely, géptípus és gépállomány feltűntetésével. Ezt a hadrendet mutatja a függelék XXV. 6. sz. mellékletének táblázata.

Mindkét táblázat adatainak összehasonlítása olyan számszerű eltéréseket mutat, amelyek pontos egyeztetése és magyarázata további ellenőrző vizsgálatot kívánnának,[19] de erre a vizsgálatra — a felvetett kérdés szempontjából — nincsen szükség. A keresett feleletet így is megkaphatjuk.

Ormay József a IX. fejezetben, jórészt a XXV. 5. és 6. sz. mellékletében foglalt táblázatok kiértékelése alapján, felsorolja a román légierő kétmotoros bombázóit —, az 1941. júniusi helyzet szerint. Részben ezen közlés alapján, részben azt kiegészítve, román birtokban négy olyan típus volt, amelyek gépenként ezer kilót meghaladó bombasúly szállítására voltak alkalmasak. (A szovjet 100 kg.-os bombák „kiszolgálására" azonban — átalakítás nélkül — *egyik sem!*) E négy típus: a németek által szállított „Heinkel He—111", a francia gyártású „Marcel—Bloch MB—210", valamint a lengyel eredetű „P. Z.L.P.—23 Karas" és a P.Z.L.P.—37 Los" bombázók.

A Zilesteaban állomásozó román V. bombázóosztály 21 darab „He—111" gépét (más román alakulat nem rendelkezett ezzel a típussal . . .) azonban kihagyhatjuk a további vizsgálatból. Ez az osztály, mint tanalakulat („Lehrgeschwader") 1941 július elejéig né-

met—román tisztekkel és altisztekkel vegyesen képzett egy csoportot („Kampfgruppe") az ugyancsak Zilesteaban állomásozó és „He—111" bombázókat repülő III. német osztállyal. A freiburgi BA—MA-ban több 1941 június keltezésű irat említi azt a német—román csoportot. Nem hihető, hogy Bassange ezds. törzse ne tudott volna arról, ha ezen csoport gépeiből hármat átalakítanak, majd személyzettel együtt bevetnek a kassai vállalkozáshoz. Nem hihető, hogy ennek ne maradt volna nyoma. (A „He—111" bombázókra egyébként is az a korlátozó megkötés érvényes, mint a lengyel Los gépekre. Lásd később.) A „He—111" gépekkel tehát nem kell tovább foglalkozni.

Törölni lehet még két gépet. A „Marcel—Bloch MB—210" bombázókat a IX. fejezetben már említett okokból. Bár ez az elavult gép a DLM hadrendi táblázatában, a XXV. 6. sz. mellékletben, még szerepel a Sihleában állomásozó 2. román bombázóezrednél, de a pár héttel később keltezett Bassange-kimutatásban már nem. A németek valószínűen nem tartották nyilvántartásra érdemesnek. A „P.Z.L. P.—23 Karas"[20] megjelölésű felderítőbombázó egymotoros gép volt, így biztosan nem repült Kassa felett.

Marad a „P.Z.L. P.—37 Los" jelű bombázó.[21] Ez a lengyel légierő „parádés" bombázója volt és a lengyel repülőgépipar „mesterdarabja", amelyet elismeréssel emlegettek német és szovjet szakemberek is. A „B" gyártási sorozat gépei 2200 kg bombateherrel 3400 méter magasságban, óránként 445 km max. sebességgel repültek és az említett bombasúllyal 1600 km távolságot tudtak áthídalni.[22]

A 22. jegyzetben említett Aircraft Profile adatai szerint (139—141. old.) az 1939-ben, a német—lengyel háború utolsó szakaszában, a Romániába áttelepült gépekből később három osztályt alakítottak, amelyek a román bombázóerők harmadát alkották. (Erre nem lehet a DLM említett hadrendjéből következtetni . . .) Ezek a Los-bombázók azután — mondja az angol füzet — igen eredményesen vettek részt az 1941-i őszi ukrajnai hadműveletekben.

Akármint is volt, az eddig előadottakból kétségtelen, hogy ez a lengyel gyártású bombázógép mindenképpen alkalmas lehetett volna arra a feladatra, hogy 1941. június 26-án harminc darab száz kilós bombát szállítson Kassa fölé.

A lefolytatott vizsgálat szerint a „román változat" minden eddig ismertetett elemét pozitív értelemben lehet tudomásul venni. Annál nagyobb kérdőjel az utolsónak hagyott fontos részlet, a Kassára dobott szovjet bombák problémája a most tárgyalt Los-gépek esetében.

Miután az eddig — soha sehol meg nem cáfolt — megállapítások szerint minden Kassára dobott bomba nemcsak szovjet mintájú, de szovjet gyártmányú is volt, nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy szállíthattak-e, dobhattak-e a tárgyalt lengyel Los-gépek szovjet mintájú száz kilós bombákat?

Amint az a IX. fejezetben Ormay J. ismertetéséből kitűnik, a lengyel gépek eredeti „PuW" 100 kg-os bombája teljesen eltérő formájú volt a szovjet lőszertől.[23] Egyébként is teljesen irreális lenne az a feltételezés, hogy a német—lengyel háború végén az ellenség elől „disszidált" lengyel gépek bombaterheléssel repültek Romániába. Még irreálisabb az az elképzelés, hogy az áttelepülő lengyel gépek szovjet bombákat hozhattak magukkal. Honnét vették volna? A háború első napjaiban még maguk a németek sem juthattak zsákmányolt szovjet repülőbombákhoz. A románok annál kevésbé, mert június 26-ig az egyesült német—román hadseregek egyetlen lépéssel sem jutottak előre. A kisebb előretöréseket, hídfőket, a szovjet erők azonnal visszanyomták, felszámolták.

A románok a birtokukba került lengyel bombázókat azonnal módosították. A gépek bombafelfüggesztő és elektromos gyújtó berendezéseit átalakították a német bombák „igényei" szerint. Átalakítások nélkül a szovjet bombákat sem lehetett volna a Los-gépekben elhelyezni. Elméletileg az ilyen átalakítás megoldható technikai feladat. A gyakorlat — elsősorban a Kassával kapcsolatos körülmények esetében — más. Ezekre a körülményekre mutatott rá Ormay a IX. fejezetben, „P.Z.L. P.—37 Los"-bombázókat tárgyaló rész utolsó bekezdésében. Ehhez nincsen mit hozzátenni.[24]

A „román változat" ennél a kérdésnél akadt el: Hogyan juthatott a román légierő 1941. június 26-a előtt szovjet gyártású bombákhoz? Lett volna-e módja, *elsősorban ideje*, a szovjet bombák szerkezeti kívánalmai szerint végrehajtani a Los-bombázókon a szükséges módosításokat? Mi legyen tehát ebben a helyzetben a tennivaló, a kutatás további idő- és munkarendje?

Mindenekelőtt Cernaianu ezredes személyi körülményeit, beosztását, munkakörét, fogságba jutásának hátterét, annak részleteit és hasonlókat kell *okmányszerűen* tisztázni, ami a hazai történészek számára — a testvéri román elvtársak megértő együttműködésével — nem lehet problematikus. Tisztára adminisztratív feladat. Az a bizonyított konkrétum, amit eddig odahaza a kassai események hátteréről tudnak, zömben és igazoltan nyugatról származik. Nyugatról

azonban nehéz a bukaresti levéltárakban lapozgatni. Ez a feladat most már a hazai kutatásra vár.

Kétféle eredmény lehetséges: Esetleg a „kassai provokáció" hazai érvelői — a szokott módszereikkel — kimutatják, hogy Cernaianu ezredes személye, a közléseivel együtt, képzelet szülötte. Ebben az esetben a „kassai provokáció" jelenlegi otthoni zászlóvivője, Ölvedi Ignác is eltemetheti a Repülés folyóiratban közölt érveit.

Esetleg és remélhetően nemcsak Cernaianu személyének és fogságba jutása körülményeinek háttere tisztázódik, de beigazolódik az is, hogy a román ezredes szolgálati beosztása révén igenis tudhatott Antonescu kassai elgondolásairól —, amennyiben ilyen elgondolások léteztek. Ebben az esetben nemcsak Zolcsák István közlése nyert súlyában, de ezek a közlések jelentékenyen hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy a „kassai német—magyar cinkosság" hazai propagandameséjének hitele tovább gyengüljön.

Cernaianu személyi körülményeinek esetleges okmányszerű igazolása önmagában még természetesen távolról sem jelenti a leglényegesebb, a döntő körülmény, a feltételezett román kötelék által Kassára dobott szovjet bombák rejtélyének megoldását. Ez az utóbbi semmi esetre sem lesz gyors folyamat. Jó adag tárgyilagosságot és nem mindennapi bátorságot, ún. „Zivilcourage"-ot kíván majd a hazai történészektől. Nem utolsó sorban azért, mert a „román változat" ezen a fokon aligha lesz elválasztható a következő fejezetben sorra kerülő szovjet kérdéstől. Nem kétséges végül, hogy ezen vizsgálat folytatása csak a hazai kutatás révén lehet eredményes.

Mindenképpen türelemre van szükség.

Ne feledjük, hogy esztendőkbe került, amíg a hazai kutatás fanyalogva elismerte a „Krudy-legenda" *eleve* átlátszóan—valótlan részleteinek ezen természetét. Ezt is csak a nyugaton közölt érvek kényszerítő hatása alatt.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXV. FEJEZETHEZ

1. „M–170". A második bekezdésben.

2. Amint azt a függelék XXV. 5. és 6. sz. mellékletei mutatják, a román légierő 1941 júniusában rendelkezett olyan bombázókkal, amelyek elvben alkalmasak lehettek volna egyenként ezer kilogrammot meghaladó bombasúlyt Kassa fölé szállítani, de semmi esetre sem a monográfiában említett német „Ju–86" típusok. Akkor még nem ismertem sem a Freiburg-i levéltár vonatkozó okmányait, sem Ormay tanulmányait.

3. Gosztonyi, az ezt a kérdést vizsgáló és nekem megküldött rövid állásfoglalásában úgy véli, hogy Antonescunak — egyéb körülményektől eltekintve is — katonapolitikai meggondolások alapján sem lehetett volna érdeke Magyarországot „beugratni" Hitler háborújába. Gosztonyi ezen véleményét nem hallgathatom el, bár a felfogást — lásd később — nem osztom.

4. Érdekes, hogy az általam megkérdezett nyugaton élő tucatnál több román között (zömben volt katonatisztek, politikusok, újságírók) három olyan is akadt, akik beismerték, hogy az 1941-es adott viszonyok alapján, elsősorban a lélektani hangulatot és a román természetet mérlegelve, a kassai kaland megfelelt a román felfogásnak. Ők maguk is kizártnak vélték azonban, hogy Antonescu az ilyesféle „összeesküvésben" hajlandó lett volna német szolgálati helyekkel „közösködni", pláne, ha a vállalkozásban — akár hallgatólagosan — a honvéd vezérkar is szerepet kapott volna. Neveket sem most, sem később nem kívánok említeni.

5. Ellentétben a honvédség vezetőivel, holott Antonescu csak törve beszélt németül és Hitlerrel tolmács útján érintkezett. Ugyanekkor a honvédség tábornokai általában tökéletesen, idegen hangsúly („akcentus") nélkül uralták a nyelvet. Werth maga népi német volt, amit a német tábornokok emlékiratai gyakran kiemeltek. Hitler Jányi Gusztávot, a 2. hds. pk.-át lefitymálta, hatáskörét, intézkedési lehetőségeit megnyirbálta. Antonescu — ha csak névleg is — az egyesült német–román erők (3., 4. és 11. hds.-ek . . .) parancsnoka volt.

6. Figyelmet érdemel az amerikai légierők hadtörténelmi kutatócsoportja („US Air Force Historical Division") által az ötvenes évek végén kiadott két tanulmány. Az egyik címe „The German Air Force versus Russia", a másiké „The German Air Force Monograph Project" („GAF. MP."). Utóbbi 40 tanulmány összefoglalása. Mindkettő a német Luftwaffe szerepét, történelmét vázolja a spanyol polgárháborútól a 2. világháború befejezéséig. Ezen belül nemcsak jól érzékeltetik a romániai német és román légierők „együttműködését" utóbbi konkrét eredményeit, de rövid utalásokban kimutatják a két légierő felső vezetésében megállapítható diszharmóniát, a hatásköri féltékenység által kiváltott bizalmatlanságot. Mindkét munka betekinthető a Freiburg-i kat. levéltárban, valamint a MGFA könyvtárában. Én Ormay Józseftől kaptam mindkettőből bő kivonatokat.

7. Egyike az időszakos „Tätigkeitsbericht"-eknek. Valószínűleg Bassange ezds. jelentésének továbbításáról van szó. A címzettet nem tudtam megállapítani. Feltehetően a „Luftflotte 4".

8. „Auf höchster Ebene . . ." Valószínűleg a Göring–Antonescu vonalra gondolt.

9. „ . . . „immer wieder eintretende Umstände . . ." majd „Nur mit Schwierigkeiten, gelegentlich . . ."

10. „Staatsführer . . .", azaz Antonescu marsall.

11. „grundsätzliche Besprechungen . . ."

12. A levél 2. oldalán a 11. sorban: „Andere Dienststellen sind hierzu nicht berechtigt . . ."

13. A romániai (bukaresti) DLM, valamint a snagowi összekötőtörzs NSzK-ban elfekvő iratai nem Romániából, hanem az iratok (jelentések, stb.) „elosztójában" szereplő egyéb német szolgálati helyek irataival együtt kerültek a szövetségi levéltárakba, ahol azok — a szabályok betartásával — szabadon betekinthetők.

14. A két tanulmány egyikét (a „Historical Division" számára és felügyelete alatt . . .) a negyvenes évek végén a német légierő egykori altábornagya, Hermann Plocher állította össze. Értesülésem szerint Plocher altbn. felügyelete alá tartozott az „OB-Luftwaffe" nyilvántartó és kiértékelő szolgálata. A kassai vállalkozás olyan katonapolitikai fontosságú és szokatlan esemény lett volna, amely semmi esetre sem kerülheti el Plocher figyelmét.

15. A románok „bécsi diktátumnak" nevezték (nevezik).

16. Ezt a lehetőséget a freiburgi MGFA azon munkája, amelyre a XIII. fejezet 5. bekezdése utal, mint a bizonyosság határán álló valószínűséget kezeli. — Azok a román beszélgető partnereim, akikkel megkíséreltem (nem sok eredménnyel) a kassai problémát megvitatni, kivétel nélkül elismerték a körülmények (akkori) lélektani realitását, még akkor is, ha meggyőződésük szerint Antonescunál a kassai bombázás kezdeményezését nem lehet feltételezni.

17. Megkérdezett egykori román repülőtisztek szerint kézenfekvőbb és célszerűbb lett volna a (feltételezett) köteléket vagy a Suceava-tól DDK-re 130-km-re, a Beszterce és Szeret összefolyásánál fekvő Bacau-ból, vagy a Kárpátok DK-i lejtőjén, a Ploesti és Braila közötti Buzau-ból indítani. Mindkét helyen — egyébként is hadrendi rep. alakulatok állomáshelyein — kitűnő repülőtéri, híradó és egyéb műszaki berendezések állottak rendelkezésre. A titoktartás nem lehetett döntő körülmény, hiszen a románok egyébként sem tűrték, hogy a németek mindenbe beleüssék az orrukat. Szempont lehetett volna viszont a távolság. Kassától mért légvonalban Suceava 380, Bacau és Buzau 500 illetve 600 km távolságra fekszik.

18. A felvétel az Aircraft Profile kiadványok 258. sz. füzetének 128—129. oldalairól származik. E füzetet illetően lásd a 22. sz. jegyzetet.

19. A függelék XXV. 5. sz. táblázatának 2—6. függőleges rovatai nyilvánvalóan a június 22. utáni (július 5-ig terjedő) helyzetre vonatkoznak —, a hadrendi táblázatban feltűntetett gépállomány pedig az illető alakulat birtokában lévő gépek számát jelzi, az állományfelvétel napján. Valószínű, hogy mind a DLM, mind a snagowi törzs a gépszámokat csak úgy ismerhették, ahogyan azokat a románok velük közölték, illetve amint azt a támaszpontokon (repülőtereken) közvetlenül megállapíthatták. Így például a hadrendi táblázatban feltűntetett gépállomány eltér a 22. jegyzetben említett Aircraft Profile 258. sz. füzete adataitól. Ezeknek a részleteknek azonban nincsen semmi közvetlen közük a fejezetben tárgyalt kérdéshez. Csak a teljesség kedvéért kerültek említésre.

20. A „Karas" szó lengyelül pontyot jelent.

21. A „Los" szó jelentése: jávorszarvas.

22. A Profile Publication kiadóvállalat (Windsor, Anglia) nagy gonddal összeállított füzetekben, Aircraft Profile cím alatt, az első világháborútól a második végéig terjedő időszak (zömben katonai) géptípusait, azok történetét és szerkezeti valamint repülőtechnikai tulajdonságait ismerteti. Az 1973-ban kiadott 258. sz. füzet a „P.Z.L. P.—37 Los" gyorsbombázót, keletkezését, történetét, műszaki- és teljesítményadatait írja le, igen részletesen.

23. A függelék VIII. 1. sz. mellékletének vázlata a 100 kg súly körüli szovjet bomba méreteit és alakját, míg a IX. 2. sz. melléklet C—3 jelű vázlata a lengyel 110 kg-os PuW bombát érzékelteti. Már a vizuális összehasonlításból is nyilvánvaló, hogy az utóbbi (a lengyel) bombák számára szerkesztett felfüggesztő, stb. berendezések nem lehetnek alkalmasak a szovjet mintájúak számára.

24. Véletlenül olyan román repülőszakemberrel is összekerültem, akivel szerkezeti rajzok alapján lehetett vitatkozni a szóban forgó Los bombázók felfüggesztő, stb. berendezéseinek átalakíthatóságáról, az átalakítás megkívánta technikai műveletekről. Kitűnt, hogy a kívánt módosítások — a megkívánt műhelyadottságokat feltételezve — több napot kívántak volna. 1941. június 23. előtt senkinek sem juthatott eszébe a románok oldalán, hogy 26-án a kassai „deus ex machina"-ra szükség lehet . . .

XXVI. MILYEN KÖRÜLMÉNYEK SZÓLNAK A SZOVJET LÉGIERŐ KASSAI SZEREPE MELLETT ÉS MELYEK ELLENE?

E vizsgálatok sereghajtójának maradt az a téma, amelyet az észszerűség bizonyos szempontjai az élre kívántak volna: a szovjet légierő esetleges szerepe a június 26-i kassai eseményeknél. A támadást követő hivatalos budapesti nyilatkozatok kételyt nem tűrő egyértelműséggel szovjet vállalkozásról szólottak. Ezen a címen sodródott az ország történelme egyik legnagyobb szerencsétlenségébe. Mindenképpen ésszerű lett volna a történések fonalának legombolyítását ezzel a vizsgálattal kezdeni.

Az előszó megindokolta, hogy miért nem áll a támadók nemzetisége utáni kutatás e dokumentáció előterében, illetve középpontjában. Ormay József tanulmánya a IX. fejezetben sem kívánt egyebet, mint utat mutatni ahhoz, hogy az ún. kiválasztás (szelekció) módszerével miként lehet — okmánytárak dokumentációja nélkül is — közelebb jutni az említett kérdéshez. Bebizonyította, hogy a „tengelyhatalmak" oldalán — a zsákmánygépeket is beleértve — az általa bemutatott (akkor tekintetbe jövő) kétmotoros bombázógépek közül egyik típust sem lehet, minden további nélkül, a kassai támadásnál feltételezni. Ebben a közvetett értelemben a IX. fejezet máris a SzU felé fordította a figyelmet.

A legutóbbi két fejezet (XXIV. és XXV.) egy, a román légierő 1941. évi hadrendjében lévő és a kassai feladat kívánalmainak — a bombaterhelés, valamint a műszaki teljesítményei alapján — megfelelő bombázógépből kiindulva feleletet keresett arra, hogy mennyiben lehet, vagy nem lehet, a kassai támadás tervezőit, illetve végrehajtóit a románok oldalán keresni. Egyoldalú eljárás lenne a vizsgálat ezen módjából a szovjet légierőt kirekeszteni.

Olyan részletes műszaki analízisre, mint a IX. fejezetben, a szovjet légierő esetében nincs is szükség. Kézenfekvő, hogy minden hadrendbeli szovjet bombázó alkalmas volt a rendszeresített szovjet ejtőlőszer „kiszolgálására". Amellett vannak a megfontolásra érdemesebb körülmények is.

Arról szó sem lehet, hogy — az eddigi tárgyalásainkhoz hasonlóan — konkrét, tényekkel és dokumentumokkal alátámasztott választ keresnénk a szovjet szerep bizonyítására, vagy cáfolatára. Az ilyesmire még hosszú évekig nem gondolhatunk. Addig, ameddig a történészeknek módjuk nem nyílik a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió levéltárait betekinteni, amíg áttekinthető nem lesz az az összevisszaság, amely közvetlenül Hitler támadása után a szovjet légierő vezetési berkeiben uralkodott, addig meg kell elégednünk azzal a találgató megközelítéssel (spekulációval), amelyet e fejezet címe kifejez.

Eddig semmi (megbízható) nyoma annak, hogy Kassán, a támadást követően mást találtak volna mint kétségtelenül szovjet *gyártású* bombák maradványait. Ezt a VIII. fejezet már meggyőzően kimutatta, ami azonban még távolról sem jelenti azt, mintha a bombákat kioldó gépek szükségszerűen a szovjet légierőhöz tartoztak volna. Mindenképpen fennáll az elméleti és a technikai lehetősége annak, hogy esetleg más, nem a szovjet légierőnél rendszeresített gépanyaga volt, tehát a „Tupoljev SB—2", a kassai feladathoz eleve darab egyenként száz kiló súlyú szovjet bombát szállítani tudta volna, ezen bombák felfüggesztésére, illetve kioldására átalakítsák. Az megint más lapra tartozik, hogy ez az átalakítás a legtöbbször nem lett volna egyszerű dolog és egy-két nap alatt aligha lett volna rögtönözhető.

A szovjet légierő azon „standard" gyorsbombázója, amely a hadseregparancsnokságoknak közvetlenül alárendelt repülőalakulatok gépanyaga volt, tehát a „Tupoljev SB—2", a kassai feladathoz eleve nem jön tekintetbe. Ez a gép legfeljebb 600 kg bombasúly szállítására volt alkalmas. A három gépből álló kötelék a valóban ledobott harminc bomba helyett csupán tizennyolcat tudott volna Kassáig szállítani.[1] Ezen műszaki természetű körülményen kívül van még más szempont is.

A „Barbarossa" megindulását követő 36 órán belül a szovjet hadügyi népbiztosság két egymást követő „direktívájában" a légierő feladatait is megszabta: Támadások ellenséges csapatösszevonások (főleg páncélosok és tartalékok), repülőterek, folyóátkelőhelyek, közlekedési berendezések és hasonlók ellen —, nem távolabb mint 100—150 km mélységig az ellenség területén. Figyelmet érdemel még a „direktíva" azon része, amely a Stülpnagel német tbk. 17. hds.-vel szemben álló 5. és 6. szovjet hds.-et támadásra utasítja, de a magyar határral szemben álló 26. hds.-nek csak védelmi feladatot rendel el.[2] (Ez utóbb említett, a magyar határra vonatkozó utasítás nem ellentétes azzal a ténnyel, hogy a szovjet 26. hds. légi felderítése — kétségtelenül a Tisza-völgyben felvonuló Kárpát-csoport mozgásainak

ellenőrzésére — a Kárpátokon át 20—30 km mélységig terjedő, a magyar légteret ténylegesen megsértő, repüléseket végzett.)[3]

Érdemes még megjegyezni azt is, hogy június 24-én a szovjet légierők parancsnoksága — a bombatámadások hatásosságának (a találati valószínűségnek . . .) fokozására — a célterületek felett 800—1000 méteres repülési, azaz bombakioldási magasságot rendelt el. Ez magyarázata lehet annak a körülménynek, hogy a kassai bombadobók (ha azok a szovjet légierőhöz tartoztak . . .) a kitűnő látási viszonyok ellenére kockázatosan alacsonyan repültek.

Az általános képhez tartozik az is, hogy a szovjet légierő, a „direktívák" utasításait követő támadásainál alig elképzelhető veszteségeket szenvedett. Az ellenségeskedések első napjától, a kassai támadásig a németek a földön és a levegőben több mint négyezer szovjet gépet semmisítettek meg, míg ők maguk alig háromszáz gép veszteséget szenvedtek.[4]

Mindent egybevetve: Az elégtelen bombaterheléstől eltekintve is, kizártnak vehető, hogy a „Heeresgruppe-Süd"-del szemben álló szovjet hadseregeknek szervezetszerűen alárendelt és az említett „SB—2" bombázókkal rendelkező repülőalakulatok valamelyikének egysége lett volna a kassai támadó.

Természetesen a szovjet légierő távolsági (stratégiai) alakulatai bőven rendelkeztek olyan géptípusokkal, amelyek alkalmasak lettek volna egyenként ezer kilogrammot meghaladó bombasúlyt Kassa fölé szállítani. Ilyen típusok voltak az „Iljushin II—4" („DB—3F"), vagy a „Petljakov P—2". Ilyen típusú gépek dobták a bombáikat — a kassai támadás napján, azt megelőzően és követően — Bukarestre, Konstanzára és egyéb romániai célokra.[5]

Azt nem sikerült megállapítanom, hogy a szovjet 5., 6., 26. és 12. hds.-nek volt-e közvetlenül olyan bombázóalakulat alárendelve, amely a „DB—3F" vagy ahhoz hasonló teljesítményű gépekkel rendelkezett, amelyek megengedhető bombaterhelése tehát megfelelt volna a kassai támadás körülményeinek. Bizonyosnak vehetők viszont a következő körülmények. Ha a Kassát bombázó kötelék a felsorolt hadsereg rendelkezési egységének számító repülőalakulathoz tartozott volna, akkor ennél a (ti. a június 26-i) bevetésnél is alkalmazkodnia kellett volna a hadügyi népbiztosság alig három nappal előbb kiadott direktíváihoz. A kassai bombázók azonban ezt nem tették. Repülési útvonaluk alatt (sőt Kassa felett is . . .) érintetlenül hagytak olyan célokat (műtárgyakat, stb.), amelyeket a direktívák

általános intézkedése a hadműveleti bombázóbevetések számára elrendelt.

A jelek szerint a Kassát jún. 26-án támadó kötelék — amennyiben az a szovjet légierőkhöz tartozott — *a hadügyi népbiztosság direktívájától eltérő, más konkrét feladatot kapott. Feltehetően a németekkel szemben álló hadseregek feletti magasabb szintről.*

Ez utóbbi lehetőség mérlegelése előtt, de azzal szerves összefüggésben, egy másik körülmény vizsgálata indokolt.

Ha a magyar—szovjet diplomáciai viszony 1941. június 23-án történő megszakítását követően lefolyt Molotov—Kristóffy beszélgetés, valamint Kristóffy követ erre vonatkozó jelentésének betű szerinti szövege még vitatott is, afelől már nem lehet kétség, hogy a szovjet államvezetés a budapesti kormányt a legutolsó lépéstől, ti. a fegyveres beavatkozástól, visszatartani kívánta. Mi több, ennek érdekében azt helyezte kilátásba, aminél aligha lehetett volna valami csábítóbb a magyar politika számára: a Kreml támogatását az erdélyi kérdés további rendezésénél. Több körülmény alapján bizonyosra vehető, hogy Molotov (tehát a SzU) komolyan vélte az ajánlatát, figyelmeztetését.[6]

Elképzelhető-e, hogy ugyanekkor a Kreml (pontosabban a Stavka) a stratégiai légierejének egy kötelékével olyan provokációban részes, amely Budapesten a németekkel való katonai együttműködés szószólói malmára hajtja a vizet és így az országot — *elkerülhetetlenül* — Hitler oldalán a háborúba kergeti? Ezt igen nehéz elképzelni.

Szinte kényszerűen kínálkozik annak mérlegelése, hogy itt valamiféle — kihatásaiban történelmi méretű és egyúttal Magyarország számára végzetszerű — félreértésről, véletlenről lehet szó. Ez utóbbi kétféle formában lehetséges. Az egyik ez:

A legfelső szovjet vezetés — a Kreml utasítására, vagy annak egyetértésével, a kat. vezetés stratégiai légiereje — a 24 órával előbb Hitler hadjáratához csatlakozó Szlovákiát demonstratív módon figyelmeztetni kívánta lépése következményeire, mikor is a még szlovák Kosiče-nek vélt Kassa ellen, mint a legközelebb fekvő jelentős szlovák város ellen, hajtatott végre tüntető támadást. A bécsi döntéssel beállott változást az események zűrzavarában nem mérlegelték. Felmerül a svájci Schaffhausen angolszász (ugyancsak félreértésből származó) bombázásának párhuzama, bár az alapvető és kísérő körülmények merőben eltérőek.[7]

A második lehetőség meggyőzőbb. Az igaz, hogy ez a feltevés már eleve egy másik feltevésen nyugszik. A XXII. fejezet részletezte

a Himer német tbk. hadinaplóját (KTB) vezető dr. Schramm prof. személyi feljegyzéseit, amelyekkel ő a szolgálati KTB-ben rögzített eseményeket (mint történész prof. a saját számára . . .) kommentálta. Schramm ebben a naplójában kézenfekvőnek véli, hogy a szovjet kat. vezetés számára a szlovákok hadbalépését követően mi sem volt sürgősebb, mint kikapcsolni, megbénítani a német keleti arcvonal infrastruktúrájának azon stratégiai fontosságú szervét — *az Eperjesen telepített német híradóközpontot* — amely egy egész földrész híradórendszerét működtette. *Az erre a feladatra kirendelt kötelék Eperjes helyett egyszerűen Kassa fölé repült — véli rövid megjegyzésében Schramm.*

Minden mástól eltekintve, gyakorlatilag lehetséges-e a félreértések láncolatának ezen mértéke?

Ha nem is bizonyítani, de okmányszerűen valószínűsíteni lehet, hogy „igen". A függelék XXVI. 1. sz. melléklete a freiburg-i kat. levéltárból származik. Egy egész sor hasonló tárgyú jegyzőkönyv közül azért érdemel figyelmet, mert olyan szovjet bombázógépek személyzetének kihallgatásáról, illetve e kihallgatás kiértékeléséről van szó, amely személyzet a kassai támadás időpontja körül és a magyar határ közelében (a Kárpátoktól északra, a 17. német hds. mögött . . .) került fogságba.[8] A szóban forgó melléklet jegyzőkönyvének 2. oldaláról azon szövegrész magyar fordítását indokolt közölni,[9] amely alátámasztja azt a feltevést, hogy a szovjet bombázókötelékek hajózó személyzete a kiutalt feladat végrehajtásánál könnyen követhetett el vaskos tévedéseket.

„ . . . A szóban forgó bevetést (ebben az esetben) sem előzte meg a célra vonatkozó adatok ismertetése, térképek, légifelvételek stb. alapján. Az ezzel kapcsolatos kérdéseket (a kihallgatottak) nem tudták megérteni. Önálló gondolkodás (ítéletalkotás) helyett arra voltak „sülykolva",[10] hogy együtt repüljenek a kötelék vezetőjével és akkor oldják ki a bombáikat, amikor ő ezt teszi. Amennyiben egyedül repültek, egyszerű („primitív") feladatokat kaptak: egy fasor mentén repülve csapatmozgásokat, vagy pályaudvarokat stb. támadni. Térképekkel nem rendelkeztek, így a határról (országhatárról) nem volt fogalmuk.[11] Az elhárítótűzből érzékelték, hogy ellenséges légtérbe érkeztek . . . A sebtében összeállított alakulatokat elhamarkodottan („überstürzt"), átgondolt terv nélkül vetették be . . ."

A freiburgi BA—MA-ban még legalább féltucat hasonló tárgyú irat bizonyítja, hogy a háború ezen szakaszában bevetett szovjet

repülőalakulatok hajózó személyzeténél az említett kiképzési hiányosságok reálisan feltételezhetők, azaz általánosíthatók voltak.[12]

A Schramm prof. feljegyzéseiben foglalt vélelem még akkor is igen kézenfekvő, ha egyelőre nem minősíthető többnek és másnak, mint egy, a helyzettel igen ismerős „bennfentes" („insider") egyéni nézetének. A Schramm-féle feltételezés elfogadásánál nem szükséges a szovjet külügyminiszter felszólításának, ígéretének (ajánlatának) őszinteségében, illetve politikai tisztességében kételkedni. Ugyanekkor meggyőző magyarázattal szolgálhat a kassai támadás okára, hátterére is. A magyarázatot alátámasztó — és az előbbiekben ismertetett — jegyzőkönyvet még a freiburgi MGFA is — igaz, hogy általánosabb érvénnyel — hisztoriográfiai értékű, okmányszerű igazolásnak fogadja el.[13]

Bár az eddig előadottakkal hisztoriográfiai értelemben még távolról sincsen véglegesen tisztázva a „kassai rejtély", de úgy tűnik, hogy Schramm prof. személyi naplója, valamint az elfogott szovjet repülőkkel felvett BA—MA jegyzőkönyvek, igen reális — talán a legreálisabb — valószínűség felé mutatnak.

Sajnos, ennek az utóbbi vélelemnek is van gyenge oldala. Még hozzá igen gyenge.

A IV. és VII. fejezetekben foglaltak szerint valamennyi megfigyelő — egyetlen kivétellel — egyetértett abban, hogy a támadó kötelék gépein semmiféle felségjel sem volt megállapítható.[14] Ilyen értelemben nyilatkozott Chirke Jenő, Ledényi József, a Heringes-dombon felállított 2. sz. helyi figyelőőrs, a Dóm tornyának figyelője, a lőszerraktár parancsnoka, Héderváry-Konth János Trux Hugóval, Szabó János a „földmérő", amint nem tudtak felségjelet felfedezni a tüzelő üteg azon személyei sem (beleértve az üpk.-t), akik a kötelet, annak feltűnésétől az eltűnéséig optikai műszereikkel figyelték és követték. (A kötelék alacsonyan — 1000—1200 m magasan — repült, igen jó látási viszonyok mellett . . .). Végül a felségjel hiányát említi a kassai állomásparancsnok azon jelentése is, amely a Honvédelem folyóirat némileg infantilis interpretálása révén lett úgyszólván nemzetközi vonatkozásban is ismert. (Lásd a VII. és XI. fejezeteket.)

Egyetlen beszámoló, Csejtey alez., említi csak a kötelék egyik gépén a szovjet csillagot. Az V. és VII. fejezet (utóbbi a 16. jegyzetében is . . .) rámutatnak arra, hogy Csejtey közléseit miért kell felettébb óvatosan kezelni.

Elképzelhető-e azonban, hogy a „Kassa—Eperjes" — feladatra

kirendelt köteléket — valamiféle rejtélyes okból — felségjel nélkül (átfestett, eltakart felségjellel . . .) küldötték útjára?

A legutóbbi háború alatt egyetlen egyszer sem fordult elő, hogy a szovjet légierő gépei (a németeké sem . . .) a nemzetiségüket jól érzékelhetően feltűntető felségjel nélkül repültek volna a kapott hadműveleti feladatuk végrehajtására. A háború hatalmas irodalmában hiába keresnénk ilyen eset után. Mi késztethette volna akkor erre — kivételesen — éppen azt a köteléket, amely akár kapott utasítás alapján, akár valamiféle félreértésből, Kassát bombázta? Az ilyesmi főleg azáltal tűnhet valószínűtlennek, mert éppen a feltételezett eperjesi, vagy akár a kassai alternatíva esetében egyúttal a szovjet légierő jelenlétének és lehetőségeinek érzékeltetése, demonstrációja lehetett volna az egyik cél. Ehhez pedig szovjet voltuk érzékeltetése volt szükséges.

Így állott elő az a bizonyos „két cset van" helyzete. Az egyik ez: A kötelék gépein volt (szovjet) felségjel. Ez annyit jelent, hogy *valamennyi* (e dokumentációban felsorolt) megfigyelő tévedett. Még azok is, akik jó látási viszonyok között optikai műszerekkel figyelték *tartósan* a gépeket.

A második eset ez: A kötelék gépein valóban nem volt felségjel. Ez egyértelmű azzal, hogy a Kassát támadó gépek *nem* tartoztak a szovjet légierőhöz.

Van-e harmadik lehetőség? Ha van, melyik az?[15]

☆

A román légierő lehetséges kassai szerepét tárgyaló legutóbbi (XXV.) fejezet befejezése az említett téren szükséges kutatás módjait, feladatait említette. Az egyenlő arányok érdekében ezt kell tenni ebben a fejezetben, a szovjet légierő feltételezett szerepének vizsgálatánál is. Az így felmerülő feladatok, a természetüknél fogva, alig oldhatók meg nyugaton. Azok az otthoni kutató történészekre várnak.

Az első a legkönnyebb és inkább deklamatórikus jellegű: feleletet adni az előbb feltett két kérdésre, illetve ha van egy harmadik lehetőség, úgy megfogalmazni azt.

A következő feladat gyakorlatibb: Nem lehet boszorkányság az ugyanazon szocialista táborhoz tartozó „testvéri" CSR-ben utánajárni annak, hogy valóban volt-e Eperjesen olyasféle hírközpont, mint amilyent Schramm prof. naplója említ? Ha a szovjet vezetés

állítólag tudott róla 1941-ben, talán van valami nyoma a prágai, brünni vagy pozsonyi levéltárakban? A nyolcvanas évek elején egy pesti „hadtörténész" már megpróbálkozott Kassán személyesen nyomozni, de csak a LK 1941. évi júl. 15-i számának két felvételével tért vissza. (Lásd a IX. fejezetet.) Kissé több szerencsével — és főleg hozzáértéssel — egy eperjesi utánjárás eredményesebb lehet. Különösen összehasonlító (Kassa—Eperjes) légifelvételek lehetnének hasznothajtóak.

A harmadik feladat lenne a legkézenfekvőbb. Sajnos ez a legkilátástalanabb. Akár Kassa, akár Eperjes lett légyen a június 26-án támadó kötelék célja, olyan katonapolitikai, illetve hadműveleti jelentőségű vállalkozásról lett volna szó, amelynek a megfelelő szovjet szolgálati feljegyzésekben (hadműveleti és eseménynaplókban stb.) nyoma kellett maradjon, főleg azért, mert alig 24 óra alatt kiváltotta egy újabb ellenfél csatlakozását Hitler arcvonalához.

A tapasztalatok alapján teljesen kizárt, hogy — éppen úgy, mint az ún. „kazáni-jegyzőkönyv" esetében — az illetékes szovjet hatóságok eltűrnék egy ilyen dokumentum utáni kutatást, vagy ahhoz segédkezet nyújtanának. Ezen lehetőség felemlítése csupán elméleti, azaz „akadémikus" természetű volt. A teljesség kedvéért.

Ha azonban a kutatás ideológiai nehézségeiről van szó, nem kell a SzU-ig menni. Közelebb sem könnyebb a helyzet. Feltűnő az az allergiára emlékeztető érzékenység, az a türelmetlen idegesség, amellyel a Moszkva — esetleg csak vélt — érdekeit képviselő hazai „helytartó-párt" tollforgatói felszisszennek, ha a kassai események kutatói — akár csak a felsorolás teljességének kedvéért — felvetik a szovjet légierő kassai szerepének elméleti lehetőségét. Elég Ránki György kioktatását említeni az ÉS 1979. április 21-i számában megjelent tanulmánya miatt. A hasonló felhördülések egész sora ismert.[16] Ez a beteges érzékenység arra a következtetésre *kényszerít*, hogy — ilyen, vagy olyan okból — mégiscsak van valami takargatni való a szovjet vonalon. Pedig talán semmi sincsen, ami ne tűrné el a tárgyilagos történelmi kutatás nyilvánosságát.

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXVI. FEJEZETHEZ

1. Ez a rendszeresítése idején kitűnőnek minősített gyorsbombázó repülő műszaki értelemben *azonos* volt a CS-légierő azon „B–71" megjelölésű gépével, amelyet a IX. fejezet részletesen leírt.

2. A szovjet légierőre, illetve a háború legelső szakaszában végzett tevékenységére vonatkozó adatokat a következő forrásokból vettem: a freiburgi MGFA „Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg" című munkájának 4. kötetéből; a freiburgi BA–MA „RL 2 II/246" sz. helyzetjelentéséből („Lagemeldung"); Alexander Boyd: „The Sov. Air Force since 1918" (1977)-ból; Kenneth Munson: „Die Weltkrieg II. Flugzeuge" 1983-ból; az angol nyelvű forrásokat, valamint több angol nyelvű töredéket Ormay J. bocsátotta rendelkezésemre.

3. A Munkács, Huszt stb. 1941. jún. 26-i szovjet bombázását az OLP valamint a lgv. hdt. (a kassai támadást követő . . .) ellenőrző vizsgálata nem igazolta. (Lásd a IV. fejezetet.)

4. A „Barbarossa" megindulásának napján a Kesselring (később Löhr) p.-sága alatt álló „Luftflotte 4" teljes állománya 1860 gép volt.

5. Ormay J. közlése. Egy, július első napjaiban Ploesti ellen végrehajtott szovjet repülőtámadás alkalmából német vadászok – többek között – két „Iljushin II–4" mintájú bombázót is lelőttek. (A Bassange-törzs július 7-i jelentése. BA–MA „RL 2 II/312" sz.) A. Boyd munkája szerint (lásd az előbbi 2. alatt) a szovjet stratégiai légierő jún. 22-én 800 nehéz (távolsági) bombázóval rendelkezett.

6. Azok az okmányok (diplomáciai iratok), amelyeket Péter János közöl „A magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéből" (Budapest, Kossuth kiadó, 1979) című könyve függelékében, nem hagynak kétséget Molotov kijelentéseinek komolysága felől. A XIII. fejezetben említett Wágner-beszámoló szerint, Wágner Ferenc, mint a Küm. hivatalnoka, már 1941 júniusát megelőzően két ízben is feldolgozott olyan ügydarabokat, amelyek a szovjet külügyminiszter hasonló értelmű nyilatkozatait tartalmazták.

7. Ennél az elsőnek említett feltevésnél még számos egyéb kérdés merül ugyan fel, de ezek egyenkénti elemzése zavarná a gondolatmenet áttekinthetőségét.

8. A kihallgatottak a Bobruiskban állomásozó 125. bombázóezredhez tartoztak. A három „SB–2" gépet Messerschmidt vadászok kényszerítették leszállásra.

9. A fordítás, a jegyzőkönyv eredeti, némileg darabos nyelvezetének fellazítása végett, nem szó szerinti.

10. A német szövegben „dressiert" (idomított) kifejezés szerepel.

11. A freiburgi BA–MA-ban betekinthető „Heeresgruppe-Süd", valamint „Luftflotte 4" irataiból ismételten megállapítható, hogy a szovjet alakulatok (vezetési törzsek) térképein sem a lengyel határ 1941 júniusi helyzete, sem a Kárpát-medencében a bécsi döntésekkel bekövetkezett határmódosítások nem voltak feltűntetve.

12. A szovjet repülőszemélyzet alacsony kiképzési fokának érzékeltetésére a freiburgi MGFA-nak a megelőző 2. jegyzetben említett munkája 4. kötete (a 665. old. második bekezdésében, illetve a 760. lábjegyzetben) ugyanezt a jegyzőkönyvet említi.

13. Ránki György tehát fején találta a szöget, amikor az ÉS 1979. évi április 21-i számában elképzelhetőnek vélte, hogy „Kassa–Kosice"-t valamiféle félreértés alapján bombázhatta a szovjet légierő egy köteléke.

14. Talán az egyetlen konkrétum, amelyre a figyelőszolgálat személyzetét „sülykolták", a felségjel – elsősorban a „szovjet csillag" – ismerete, felismerése volt. Valamennyi kiadott segédletben ez szerepelt az első helyen.

15. Nem hallgathatom el, hogy Ormay József nem ért egyet a vázolt gondolatmenettel, pontosabban e gondolatmenetből szükségszerűen adódó kérdésekkel.

16. Módom volt egy ismert hazai történész – egyébként magánjellegű – lektori véleményét olvasni. E lektori véleményben, többek között, Ormay József azon módszerére utal, amely feltalált „tárgyi bizonyítékok" (pl. bombamaradványok . .), valamint a tekintetbe jövő géptípusok szelektálása révén igyekszik konkrét feleletet találni a kassai támadók nemzetiségére. Az említett történész, a szóban forgó lektori véleményében, már most csatasorba hívja marxista kollegáit minden olyan kezdeményezés ellen, amely az Ormay-módszer alkalmazását a szovjet légierő géptípusaira is kiterjeszteni kívánná . . . Az ismert német mondás szerint: „Es darf nicht wahr sein, was nicht wahr sein soll."

XXVII. ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉS ZÁRÓSZÓVAL

A tartalomjegyzékben „A"-val jelölt csoport fejezetei tartalmazzák — valószínűleg — az utolsó lehetőséget a kassai események számottevőbb szemtanúinak megszólaltatásához. Magyarországi kutatóktól aligha remélhetők e téren további, tárgyilagos, kiegészítően tisztázó adatok. Az ilyen remények hiábavalóságát a hazai „Repülés" folyóirat 1984/12. és 1985/2. számaiban a kassai eseményekkel foglalkozó beszámolók érzékeltethetik. A beszámolók szerzője — a „kassai provokáció" egyik legismertebb hazai hadtörténész szóvivője — ugyanis 1983-ban maga kívánt a több mint negyven év előtti eseményeknek a helyszínen, tehát Kassán, utánajárni. Megállapításaival a XI. fejezet foglalkozik. Félő, hogy csak ilyen természetű és ilyen színvonalú kiegészítésekre számíthatnánk a jövőben is —, ha egyáltalánban . . .

Az ugyanezen csoporthoz tartozó és az ún. „sárga csík" bonyodalmaival foglalkozó VI. fejezet általános érvényű közlései függetlenek ugyan a kassai helyszíntől, de a kassai állomásparancsnok odahaza gyakran hivatkozott jelentése révén célszerű volt a kérdés vizsgálatát ebbe a csoportba iktatni.

Némileg polemikus hangja miatt meggondolásokat okozott a „kassai provokáció" hazai sajtóvisszhangjával foglalkozó XI. fejezet kidolgozásának mikéntje. A hisztoriográfiát szolgálni kívánó tanulmányok általában nem vizsgálnak napi politikai hangulatokat tükröző riportokat. Esetünkben két körülmény indokolt kivételt.

A „kassai provokáció" azon riportjainál és közleményeinél, amelyek a hatvanas években jelentek meg a nagyközönségnek szánt hazai médiumokban, egészen kétségtelen a pártpolitikai irányítás. Elég a XI. fejezetben ismertetett „A hóhérok nyilatkoznak" című "riportkönyvre" utalni. Ezt az írást, amelyet még neves hazai történészek is nyilvánosan „pamflet"-nek minősítettek, német és angol változatban (amely előbb jelent meg, mint a magyar eredeti . . .!) külföldön a magyar külképviseleti hatóságok terjesztették. A „félhivatalos" jellege felől nem lehet kétség.

A másik körülmény ez: Csak a „kassai provokáció" dogmává történő ilyen „hivatalos" előléptetése révén érthető, hogy azok az egyébként kétségtelenül színvonalas hazai történészek, akiknek „kassai" munkáival a X. fejezet foglalkozik, az eseményeket a forráskritika legelemibb alkalmazása nélkül, a politikai propaganda torzító tükrében tárják a hazai olvasók elé. A XI. fejezet indokoltságát pedig még ez a példa is igazolja: Dr. Szabó Miklós ezredes, az egyik legjobb hazai hadtörténész, a kétségtelenül színvonalas Hadtörténelmi Közlemények 1984. évi 3. számában ismételten hivatkozik Ölvedi Ignác azon közleményeire (Repülés, Honvédelem), amelyek átlátszóan célzatos ferdítéseit a XI. fejezet meggyőzően kimutatta.

Ésszerűen következetes volt azután a XIII. fejezet, amikor érzékeltette, hogy az angol nyelvterület egyes történészei miként vették át — ugyancsak elégtelen forráskritikával — nemcsak a „kassai provokáció" érveit, de az érvelés szellemét, sőt annak moralitását is. Nem lett volna nehéz kimutatni, hogy a XIII. fejezetben említett ezen angol nyelvű tanulmányok szerzői nem kutatás és tárgyilagos mérlegelés révén jutottak a „kassai provokáció" politikai szándékaival rokon megállapításaikhoz —, hanem fordítva. Előítéletük igazolásához keresték és alakították érveiket. Ezen eléggé feltűnő körülmény okának közelebbi vizsgálatával az említett fejezet nem foglalkozott —, azt az olvasóra bízta. Az olvasót, elsősorban az érdeklődő történészt, bizonyosan meglepi, hogy a XVII. fejezet a kassai események kutatói számára milyen sok (eddig sehol nem említett . . .) adatot tartalmaz. Ezen összefoglaló kiértékelés keretében indokolt két körülményre újból rámutatni.

A „Honvédelem" — kizárólag a Néphadsereg tisztjei és tábornokai számára kiadott tájékoztató (ún. „belső terjesztésű") folyóirat — ezt írta: „ . . . Az egész szlovák változat egy dokumentum nélküli (sic!!) koncepció", amelynek kizárólag az a célja, hogy elterelje a figyelmet az igazi tettesekről (ti. a volt honvéd vezérkarról). Kell-e meggyőzőbb bizonyíték ahhoz, hogy a „kassai provokáció" egész szindromja a megtévesztésre alapított politikai indoktrinációt szolgálja?

A második — némileg paradox — körülmény ez: A nyugati kutatócsoport véleménye szerint sem az egykori szlovák államvezetésnek, sem a szlovák légierőnek nem volt szerepe a kassai eseményekben. Ennek ellenére a XVII. fejezet adatai ezen a vonalon is indokolnák az ellenőrző további kutatást. Ez azonban már csak a hazai történészek feladata lehet. Itten, nyugaton, kimerültek a lehetőségek.

A további fejezetek — a román és szovjet alternatívákat tárgyaló három kivételével — sorra vették azokat a „bizonyítékokat", amelyekkel a X. fejezetben felsorolt, a „tudományos" jelzőt igénylő tanulmányok szerzői a kassai „német—magyar katonai cinkosságot" vélték „formailag" igazolhatni. A „formai" jelző azért indokolt,

mert a hazai történelmi tanulmányok szerzői eleve nem helyeztek gondot álláspontjuk hisztoriográfiai értékű bizonyítékokkal való alátámasztására, a történettudományi munkákban szokásos módon való meggyőzésre. Eleve úgy kezelték a kérdéseket, hogy a „kassai provokáció" esetében az olvasóikat is kötelező dogmáról lévén szó, a forráskritika alkalmazásától eltekinthetnek.

Ezért volt azután e dokumentáció számára egyszerű akár a Krudy-legenda, akár az állítólagos Krudy—Bárdossy üzenetváltás, akár a Csekme—Csekmek mesék, vagy a nürnbergi ún. „Újszászy-jkv.", úgyszintén a „Bamler-közlések" eseteiben rámutatni azokra a könnyen ellenőrizhető körülményekre, amelyek az őket megillető szintre szállítják le a „kassai provokáció" ezen „formai" érveinek hisztoriográfiai értékét.

Más vonatkozásban viszont elkerülhetetlen volt a beható vizsgálat. Valószínű, hogy a szlovákok vélt szerepével, vagy az ún. „német titkos kat. szolgálattal", illetve a Schramm-jkv.-el foglalkozó fejezetek, főleg a függelékben (gyakran elsőnek) közölt mellékletek, okmányok, sok olyan körülményre mutatnak rá, amelyek talán még a hazai kutatók előtt sem voltak ismertek, illetve számukra tudatosak.

Itt azonban egy kisebb kitérő indokolt. Az előszó már említette azokat a nehézségeket és akadályokat, amelyeket e dokumentáció szerkesztésénél, kiadásánál le kellett győzni. Lényegében, főleg a munka utolsó szakaszában, minden anyagi támogatás nélkül teljesen magamra maradtam. Magas korom és igen gyenge egészségi állapotom arra késztetett, hogy a munkát mielőbb tető alá hozzam. A kézirat elkészítésének kezdetétől annak befejezéséig alig másfél év telt el és ezt az időt kétszer szakította meg komoly betegség. A magyar nyelvű szöveg (pontosabban e szöveg szedésére alkalmas szakemberek hiánya) miatt ismételten merültek fel nyomdai nehézségek.

Ezek a körülmények jól érzékelhető nyomot hagytak a munkán. Az előadási mód nem egyenletes, gyakoriak a kétségtelenül zavaró ismétlések. Nem ritkák a téves utalások sem, amelyeket az említett nyomdai nehézségek miatt már nem volt lehetőségem helyesbíteni. Ugyanezen okból több olyan lényeges tényt sem tudtam a kéziratba iktatni, amelyek annak szerkesztése közben értek el.

„Qui s'excuse, s'accuse" — mondja a francia közmondás, de ez a megállapítás mégsem vonatkoztatható erre a dokumentációra. A kézirat — kétségtelenül felettébb kívánatos — átdolgozása újabb esztendőt, talán esztendőket kívánt volna. Erre már aligha lett volna időm. Választani kellett: a kézirat vagy így kerül a nyomdába, vagy

le kell mondani erről a dokumentációról.[1] Én az előbbit választottam. Az említett gyengék tehát tudatosan kaptak nyomdafestéket.

A felsorolt okokból tárgyi hibák sem kizártak. Ez a munka nem tart, mert nem tarthat igényt hézagmentes helyességre, amint a szerző sem a hivatásos „történész" jelzőjére. Ha a hazai szakemberek, illetve az érdeklődő olvasók elfogulatlan vizsgálattal megállapítják e dokumentáció esetleges téves adatait, vagy következtetéseit, a munka már elérte egyik legfontosabb célját: a „kassai provokáció" érvelésével való tárgyilagos foglalkozást, a történések átgondolását — az előzményekkel és következményekkel együtt.

Lehet-e erre elsősorban a hazai történészek körében számítani? Kétségtelen, hogy hazánkban a legutóbbi esztendőkben érezhetően változott a légkör, mintha gyengülne a dogmák hatása. A felvetett kérdés szempontjából mégsem biztatóak a jelek. Inkább ellenkezőleg. Kétségtelen, hogy a „casus belli" hátterének, körülményeinek legújabb bizonyítható ismeretei nyugatról származnak. Attól a kis kutatócsoporttól, amelyet a Honvédelem folyóirat „a fasiszták és nyilasok egykori kiszolgálóinak" nevezett.

Én magam a kutatásaim és munkám során személyes kapcsolatba kerültem a TTI egyik munkatársával. Nevezettnek kifogástalan a „kádere". Meggyőződéses kommunista volta felől nincsen kétség. Ugyanekkor nemcsak elsőrendű szakmai ismereteit, széles általános tudását kell elismernem, de a szakszerű, nyugati értelemben is tárgyilagos vizsgálatra való készségét is. Éppen azért — a TTI számára!! — úgyszólván frissiben megkapta tőlem összes kutatási eredményeinket. Mi több, közleményeimet még kézirat állapotában. Soha, semmiféle nyilvános reakció!

A müncheni Magyar Intézet (UIM) a 12. évkönyvében[2] már húsz oldalon közölte ezen dokumentáció lényegét. Bár a tanulmány különlenyomatát számos hazai történész megkapta (mi több, a különlenyomat után érdeklődő hazaiak hosszú sorát már nem tudtam kielégíteni . . .), arról hazánkban soha, sehol említés nem történt.[3]

Az UIM hazánk háborúba lépése körülményeinek megvitatására kész volt 1985 nyarán Münchenben szimpóziumot rendezni és arra hazai történészeket meghívni. Az előzetes érdeklődésre visszautasítás volt a válasz.

Nem találok találóbb zárószavakat, mint azokat, amelyeket a kassai események 40. évfordulója alkalmából a Münchenben megjelenő Új Látóhatár 1981/1. száma közölt. A cikk Anatole France a „Fehér kövön" című bölcseleti regényének egy részét idézi:

„Desaix tábornok, Napóleon egyiptomi hadjáratában, a piramisoknál vívott csata után elérte Dzsirzsét, ahol egy, a tudásáról és jövőbelátásáról messzeföldön híres dervis élt. A tábornok, aki tudománykedvelő ember volt, magához hívatta a muzulmánt. Történetesen éppen napfogyatkozás volt. Tudtam, hogy jöttök — mondotta a dervis —, mert Gábor arkangyal eltakarta a Napot. A napfogyatkozásra gondolsz — mosolygott a francia tábornok —, én majd elmagyarázom neked a dolgot. Ezzel a homokba rajzolni kezdett: ez itt a Nap, ez a Föld, ez a Hold —, és így tovább. A dervis feszülten figyelt és minduntalan egyetértőleg bólongatott. Tudod most már, hogy miért lett sötét? — kérdezte befejezésül a tábornok. Tökéletesen — mondotta a szent ember —, Gábor arkangyal eltakarta a Napot."

Nagy dolog lenne, ha a dogmák Gábor arkangyala nem sötétítené el a kassai események hátterét, nem akadályozná azok tisztázását.

Van erre remény?

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK A XXVII. FEJEZETHEZ

1. Nehéz lett volna olyan valakit találni, aki az egykori körülmények személyes ismeretével átveszi a munka befejezését, a kiadás irányítását. Én például nyugaton csak *egyetlen* személyt tudok, ki mint kortanú (tehát nálam nem sokkal fiatalabb) még közelről érzékelhette az eseményeket és ismeri a háttér körülményeit. A dokumentáció ismételten hivatkozott közléseire.

2. „Ungarn Jahrbuch Band 12. Jahrgang 1982–83." Kiadó: dr. dr. Trofenik, München.

3. Lásd az előbb említett évkönyv 177. oldalán a 2. bekezdést, illetve a 32. lábjegyzetet.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

alez.	alezredes
altbn.	altábornagy
áp.	állomásparancsnok-ság
ÁVK	Államvédelmi Központ
BA-MA	Bundesarchiv-Militärarchiv
BM	Belügyminisztérium
CS (R)	Csehszlovák(Köztársaság)
def.	deffenzív
DHM	Deutsche Heeresmission
DLM	Deutsche Luftwaffen-mission
ÉS	Élet és Irodalom
eln.	elnöki, elnökség
ezds.	ezredes
fhgy.	főhadnagy
gá.	gépágyú
gk.	gépkocsizó
gv.	gépvontatású
gytbk.	gyalogsági tábornok
hdgy.	hadnagy
hds.	hadsereg
hdt.	hadtest
hír.	híradó
hír. zlj.	híradó zászlóalj
HK	Hadtörténelmi Közlemények
HM	Honvédelmi Minisztérium
ho.	hadosztály
honv.	honvéd-ségi
HSR	Hungarian Studies Revue
HU	Hadak Útján
jkv.	jegyzőkönyv
kat.	katona-i
ker.	kerület-i
kerléköz.	kerületi légvédelmi központ
kik.	központi irányító készülék
kir.	királyi
klgs.	különleges
Küm.	Külügyminisztérium
koluft.	Kommandeur der Luftwaffe (valamely hadseregnél vagy handseregparancsnokságnál)
KSzV	Központi Szállításvezetőség
KTB	Kriegstagebuch
légo.	légoltalom, légoltalmi
lgv.	légvédelem, légvédelmi
LK	Légoltalmi Közlemények
M	mintájú
MGFA	Militärgeschichtliches Forschungsamt
MH	Magyar Hírlap
MHi	Magyar Hírek
MN	Magyar Nemzet
MSz	Magyar Szárnyak
mű.	műszak-i
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
né.	német
NPI	nürnbergi periratok
NSz	Népszabadság
NSzK	Német Szövetségi Köztársaság
OB	Oberbefehlshaber
OBlw	Oberbefehlshaber der Luftwaffe
OKH	Oberkommando des Heeres
OKW	Oberkommando der Wehrmacht
OL	Országos Levéltár
OLP	Országos Légvédelmi (Légoltalmi) Parancsnokság
olpk.	országos légvédelmi (légoltalmi) parancsnok
om.	osztrák–magyar
oszt.	osztály
őrgy.	őrnagy
pc.	páncélos
pk.	parancsnok
pság	parancsnokság
rep.	repülő
SzER	Szabad Európa Rádió
SzI	Szent-Iványi
SOEB	Schweizerische Osteuropa Bibliothek

szolg.	szolgálat-i
szolg. szab	szolgálati szabályzat
szds.	százados
szkv.	szakaszvezető, esetleg: szolgálaton kívüli viszonyban
szov.	szovjet
SzU	Szovjetunió
t.	tartalékos
tbk.	tábornok
tbn.	tábornagy
TTI	Történelem Tudományi Intézet
UIM	Ungarisches Institut München
UL	Uj Látóhatár
ü.	üteg
üpk.	ütegparancsnok
vh.	világháború
vk.	vezérkar-i
vkf.	vezérkari főnök-ség
vmk.	visszamaradó különítmény
vörgy.	vezérőrnagy
vtbn.	vezértábornagy

NÉVMUTATÓ

Almásy Pál 142, 222–223, 231
Ambrózy Arnold 114
Amen US. ezds. 295, 306
Andele, Ondrej 210, 255, 257, 259–260, 262
Andics Erzsébet 355
Andorka Rezső 249
Antonescu, Ion 183, 191, 252, 279, 294, 332, 346–352, 354, 356–357, 359, 364, 365, 366
Apostaghy András 27
Arimond, Hans 54, 58, 266, 275
Aszódy Zoltán 186
Ádám Magda 160, 269
Árvay László 95, 115, 338–340, 342, 344

Balogh István 233, 237
Balogh János 192, 194, 196–199
Bamler, Rudolf 160, 162, 163, 166, 167, 252, 264, 269, 270–277, 297–298, 300, 380
Bartha Károly 245
Bassange, Gerhardt 94, 355, 357–361, 365
Bácskai László 174, 232
Bánfalvy István 127–128
Bánfalvy Ottó 128
Bánhidi Antal 127, 198–199
Bárczy István 53, 162, 189, 204, 222, 224, 228, 237, 238, 243, 245, 247, 250
Bárdossy László 48, 50, 61, 91, 160, 161–163, 166, 167, 171, 173, 176, 189, 209–210, 215, 218, 225, 228, 233, 241, 243, 246, 278, 283, 342, 343, 380
Bárdossy Lászlóné 243, 249
Bereznai Aurél 27
Béres Elek 129
Bihary Mihály 158
Bisztray György 217
Bognár Kálmán 232
Bogyay Tamás 26, 258
Bór Jenő 27, 133, 139
Boog, Horst 27
Boross ezds. 55
Borus József 353
Bottló Károly 62, 68, 79, 80, 172, 225, 227
Boyd, Alexander 76, 376
Brenner Jenő 63–66, 69, 79, 107, 125–126, 127, 132, 139
Broszat, Martin 217, 294
Buchheit, Gert 275, 306, 309
Buschenhagen tbk. 265

Canaris, Wilhelm 212, 264, 270, 272, 298, 299, 301, 304, 306, 307, 309, 356
Čatloš szlovák hadügymin. 94, 217, 254
Cernaianu, Ion 184, 191, 346–355, 356, 363–364
Chamberlain, Arthur Neville 279
Chirke Jenő 59–63, 68, 79, 80, 97, 104–106, 112, 113–114, 120, 172, 186, 194, 225, 226–227, 230, 373
Czapáry Zoltán 127, 128, 139
Czeke Sándor 72, 229
Czigány Lóránt 235
Csáky István 207
Csejtey Béla 36, 39–40, 42, 54, 81, 82–89, 91, 92, 112, 115–116, 119, 179, 185, 262, 373
Csekmek (Csekme) László 167, 233–236, 380
Csettkey László 344

Darnóy Pál 27
De Rivo Zoltán 185
Deseő László 268
Dessloch vezds. 296

Deutsch, C. Harold 309
Dezsényi Miklós 186
Dióssy Miklós 69
Dobozy István 86
Dóczy Lóránt 138, 141
Dombrády Lóránt 117, 161–162, 167
Dreisziger Nándor 201–206, 217
Durcsánszky, Ferdinand 257

Erdélyi József 258, 260, 263
Erdmannsdorff, Gottfried 270
Erdmannsdorff, Otto 26, 248, 250, 295

Farkas Ferenc 83
Fábry Dániel 239
Fenyő D. Mario 203, 208–210, 215–218, 220
Fintor Sándor 69, 80
Fónagy János 116
Förster, Jürgen 27, 274
Főző János 68
France, Anatole 381
Franco, Francisco 272
„Frimond" 265, 266
Füry Lajos 354
Fütterer, Kuno Heribert 33–34, 40, 57, 127, 128, 160, 173, 177, 265–267, 274, 289–290, 296

Gaál Gyula 17
Gaáli Zoltán 125, 126–127, 146
Gazsi József 167
Gerlóczy Gábor 245
Giraud, Henri-Honoré 306
Glassl, Horst 26
Goralik szlov. őrmester 150
Gosztonyi Péter 25, 26, 30, 40, 50, 52, 117, 139, 142, 167, 223, 237, 248, 249, 262, 267, 308, 310, 311–312, 321, 327, 345, 351, 352, 356, 359, 365
Gömbös Gyula 207, 249, 343
Göring, Hermann 51, 276, 298, 365
Groscurth, Helmuth 211, 302–306, 309–310, 343
Gudman Ernő 68
Gyenes László 109
Gyiressy Sándor 235

Hajdu Tibor 167
Halász őrmester 62
Halder, Franz 208, 244, 276, 280, 282–284, 294–296, 299, 311, 313, 315–319, 321–325, 339
Hambach László 125
Hennyey Gusztáv 248, 250
Heusinger Adolf 311
Heydrich, Reinhard 270, 276, 297–298, 309
Héczey István 69
Héderváry-Konth János 23, 68, 72–75, 76, 79, 96, 104–106, 223, 226–229, 232, 243, 258, 263, 327, 360, 373
Hillgruber, Andreas 209, 217, 247, 250, 294
Himer, Kurt 159, 163, 166, 205, 261, 286, 291, 295, 313–319, 321, 323–325, 327, 372
Himmler, Heinrich 164, 297, 298, 309
Hitler, Adolf 207–209, 244, 252, 277–282, 284, 304, 306, 309, 311–312, 315–316, 330–333, 359, 365
Hollós János 222
Hollóssy 137
Homlok Sándor 211, 216, 302–305, 309–310
Horthy Miklós 162, 163, 194, 222, 224, 245, 247, 250, 279, 302, 311, 312
Horváth, Peter 150
Höhne, Heinz 309
Hümmelchen, Gerd 52, 276

Illy Sándor 61, 62, 79, 114, 173, 186

Jacobici hdt. tbk. 358
Jancsó Károly 68
Jányi Gusztáv 365
Jodl, Alfred 51, 282–284, 299, 312, 315–317, 321–322, 324

Juhász Gyula 160–161, 167, 217, 269
Justhy (Justy) Emil 35–37, 39, 95, 112–114, 161, 172, 177, 182
J. B. dr. szlov. orvosalezds. 206
Yakovlev 76

Kammhuber tbk. 271, 274
Karácsony Imre 353
Karády Katalin 267
Karsai Elek 161, 237, 269
Kádár Gyula 141, 268, 275
Kánya Kálmán 207
Kárpáty alezds. 36, 37, 198, 335
Kátay Pál István 68
Keitel, Wilhelm 281
Keksz Edgár 222, 231, 350, 355
Kerekes János 28
Kerekes Lajos 160, 167
Keresztes-Fischer Ferenc 249, 324
Kern Károly 258, 344
Kis András 167
Kiss Lajos nádudvari 134, 141
Kiss Zoltán 61, 71, 79, 109
Kissel, Hans 188
Kolembus szlov. főhdgy. 150
Kollányi Károly 27, 258, 276
Kollényi György 137, 141, 300, 338, 340, 345
Komposcht Nándor 33, 35–36, 37, 115, 335
Kordt, Erich 159
Kostrba-Skalicky, Oswald 260, 263
Kotze, Hildegard 309
Kozma József 55
Köry Árpád 50, 137
Krausnick, Helmut 309
Kristóffy József 194, 218, 246, 371
Krompecher László 141
Krudy Ádám 43, 53, 59–63, 68, 73, 79, 80, 85, 86, 91, 97, 104, 107, 112, 113, 129, 142, 159–162, 163, 166–175, 178–179, 181–186, 189, 193–194, 199, 201, 203–206, 221–232, 241, 243, 247, 249, 250, 262, 277, 330, 364, 380
Kukorelli szlov. főhadgy. 150
Kun József 159, 162, 167, 223, 232, 238, 269, 270, 275

Lahousen, Erwin 272, 295, 302, 306–308
Lakatos Géza 205, 259
Langsfeld Géza 250
László Árpád 39, 42, 44, 46, 47, 50, 55, 104, 107, 108, 118, 119, 123–126, 131, 134, 136, 139, 140, 177, 184, 190,
László Dezső 160, 265–266, 274–275, 280, 295, 317, 324
Ledényi József 66–68, 80, 105, 225, 373
Ley, Willy 139
Litteráti Ervin 140

Macartney, Carlile Aylmer 26, 53, 66, 80, 118, 129–130, 201, 203, 209–210, 233, 247, 255, 257–259, 262–263
Madarasy 167
Magyarossy Sándor 344
Major Jenő 295
Makay Hollósy Béla 50, 108, 119, 135–137, 138, 141, 142
Makkai Ferenc 68
Malahov M. 167
Máthé Kálmán 35, 39, 41, 42, 44, 49, 98, 110, 119, 170, 180, 229, 262, 335
Medgyessy-Mitschang Miklós 119, 138, 141
Meleghy Gyula 257–258, 260
Miklós Béla 295
Milch, Erhard 276
Mocsáry István 95
Molnár Endre 35, 40, 41, 43, 46, 48, 49, 54, 57, 58, 173, 186, 345
Molnár őrmester 62
Molotov, V.M. 194, 207, 246, 371, 376
Mudrony Jenő 68, 127, 132
Munson, Kenneth 376

Nagy Gábor 167
Nagy Lajos 255, 256, 262
Nagy Vilmos 204, 212
Nagyrévi-Neppel György 27, 40, 117, 137, 232, 237, 238, 248, 257, 259, 260
Nemcek, Vaclav 155, 261
Németh Ferenc 68
Niederhauser 167
Noszky Tamás 69
Nyári Iván 170
Nyemecz Pál 192, 198–199

Ormay József 23, 24, 27, 29, 59–79, 80, 99, 113, 118, 119, 121–142, 143–158, 184, 189, 191–199, 201–216, 218, 220, 229, 250, 256, 263, 277, 288, 291–293, 295, 346, 347, 350, 361, 363, 365, 368, 376, **377**
Orosz Béla 222
Osima japán követ 281
Ölvedi Ignác 49, 85, 97–98, 100, 108, 127–130, 132–133, 137, 140, 142, 161, 167, 170, 174, 177–185, 187–190, 191–199, 221–225, 229–230, 231, 302, 328, 346, 350, 354, 356, 364, 379

Padányi Jenő 240
Paletta Jenő 344
Pap Tibor 232
Papp M. Zsuzsa 217
Partridge, Richard C. 26, 27, 80, 123, 131, 133–136, 139–141
Paulus, Friedrich 28, 241, 244, 265, 268, 279–281, 294, 316
Pálfi őrmester 62
Petur László 170
Péter János 376
Piller Tamás Ferenc 158
Pintér István (történész) 100, 112, 177, 186
Pintér István (újságíró) 29, 170, 175–176, 187, 224, 336–343
Plocher, Hermann 366
Pohl Sándor 39
Popescu, Ion 348–349
Puskás A.I. 161, 167
Rakolczai László 338
Rakolczai Sándor 50, 137, 345
Rakovszky vörgy. 186, 345
Ránki György 29, 142, 162–165, 167, 168, 177, 178, 186, 188, 215, 220, 231, 238, 269–270, 275–276, 375, 376
Ribbentrop, Joachim 207, 296
Rozwadowsky, Jerzy 158
Rowehl ezds. 287, 299, 309
Rudenko tbk. 281
Ruffmann, Max 40, 218, 254, 290, 296, 344
Rundstedt, Gerd 278, 282, 295, 324
Ruszkiczai-Rüdiger 249, 280

Sakmyster, L. Thomas 203, 210–216, 218–219, 220, 287, 302, 303, 305, 310, 343
Sárhidai Gyula 57
Sáska Elemér 38, 40, 246, 316, 324, 335, 338–340, 345
Schell Péter 259
Schlieper tbk. 252–253
Schramm, Ernst P. 166, 275, 295, 313–327, 331, 339, 372–373, 374, 380
Schramm, Gottfried 320
Seidl, Paul 276
Slavkovsky, Dusan 150, 158
Sodró ezds. 296
Somorjai Béla 27
Speidel, Wilhelm 357–358
Speer, Albert 296
Spišiak, Jan 217
Stahl, R. W. 296
Stepanek, Michael 256
Stribal, Jan 255–257, 262
Stülpnagel tbk. 369
Sulyok Dezső 162, 189, 224

Szabó János 69, 74–76, 80, 104, 106, 126, 139, 360, 373
Szabó László 29, 50, 170, 175–176, 231, 336–343, 345
Szabó Miklós 379
Szabó törzsőrm. 62
Szász István 173–174, 186
Száva Péter 167
Szentgyörgyi Dezső 109
Szent-Iványi Domokos 159, 166, 167, 204, 238–250, 294, 345
Szent Miklósy István 209, 210, 249, 332, 343
Szilvássy Nándor 260
Szombathelyi Ferenc 173, 186
Sztálin, Joszif 76, 260, 278, 333
Sztójay Döme 211, 239

Tamás András 239, 248
Tarnay István 233, 237
Tarnóy min. titkár 167
Taylor W. R. John 158
Teasdale Ottó 40
Teleki Géza 234, 237
Teleki Pál 211, 278, 331
Tilkovszky Lóránt 167
Tiso, Josef 251, 252, 271, 272, 273
Tokody 167
Tombor Jenő 332–333, 343
Tóth Sándor 167, 177, 187
Trofenik, Rudolf 382
Trux, Hugo 96, 104–106, 228, 373
Turcsányi Gyula 138

Ueberschär-Wolfram Wette, Gerd 276
Uhlig, Heinrich 295
Újszászy István 160, 162, 163, 166–168, 173, 201, 239, 264–274, 275, 277, 289, 290, 305, 307, 338, 351, 380
Ullein-Reviczky Antal 123, 131, 133–135, 139, 141, 161, 204, 210, 218
Unoka Bálint 86

Varga László 141
Varga tiszthelyettes 64, 65, 69, 126, 127, 132
Várady György 167
Veress Lajos 62, 204
Vincze Péter 180–181, 188, 191, 346
Vizy László 86
Vörös törzsőrm. 70
Vörösvári István 226

Wágner Ferenc 206–208, 217, 218, 343, 376
Wagner, Otto 275, 308
Warlimont, Walter 312
Wass Albert 354
Weygand, Maxime 306
Wester, Hary 344
Werth, Henrik 38, 117, 161, 163, 175–176, 181, 208, 215, 239, 240, 244–246, 268–269, 279, 283, 286, 304, 305, 314–319, 323–325, 327, 330–333, 335, 336, 338–343, 356, 358, 365

Zákó András 331–332
Zieggel, Reg. Oberinspektor 320
Zolcsák István 25, 183–184, 189, 191–192, 327, 346–355, 356, 364
Zorya szovjet tábornok 265, 266, 274, 289, 351

A VIII. fejezet

tartalmazza Partridge őrgy. amerikai kat. attasé (egyik jelentésének) azon véleményét, hogy a Küm részéről neki — hetekkel a támadás után — átadott és a kassai rombolásokat érzékeltető felvételeket kizárólag az ő kedvéért és csak *utólag* „pózoltatták" a fényképezőgép előtt. Ezt elsősorban a függelék II. 1. mellékletében felsorolt „17. sz. bomba" által elrombolt Kölcsey u. 3. sz. háznak a VIII. 7. sz. mellékletben közölt felvételre érti.
Ormay Józsefnek sikerült megszereznie a jelenlegi kassai telekkönyv azon lapjának kivonatát, amely igazolja, hogy a szóban forgó ház helyreállítási munkálatait már közvetlenül a támadás után megkezdték. A függelék VIII. 7. sz. mellékletének felvétele tehát semmiképpen sem készülhetett azután, hogy az amerikai őrnagy kérelmével a Küm-hoz fordult. Utólagos, megtévesztő „pózoltatás"-ról ezért szó sem lehet.
A szlovák nyelvű telekkönyvi kivonat közjegyzőileg hitelesített másolata Ormay József birtokában van.

A X. fejezet

ismerteti azokat a fontosabb történelmi tanulmányokat (elsősorban a magyarországiakat . . .), amelyek a kassai eseményekkel foglalkoznak. Ez a fejezet, technikai okokból, még nem tehette szóvá a Hadtörténeti Intézet által a Zrínyi Katonai Kiadónál 1985 szeptemberében megjelentetett „Magyarország Hadtörténete" című két kötetes munkát. A terjedelmes kiadvány kétségtelenül a legújabb „hivatalos" felfogást képviseli.
A Tóth Sándor hadtörténész-ezds. által szerkesztett második kötetben Dombrády Lóránd, tárgyilagosságra való törekvéssel, helyes ismeretek alapján, bár a rendszer által megkívánt, de alig kifogásolható szemszögből ismerteti a kir. honvédség 1921. és 1940. évek közötti helyzetét. A kassai eseményekkel maga Tóth Sándor foglalkozik a kötet 312—316 oldalain.
Tóth Sándor 1971. márc. 26-án még azt állította, hogy „ . . . a kassai

provokációt . . . László vőrgy. és Fütterer német tbk. szervezték Borsányi Julián műszaki vk. tiszt közreműködésével . . ." (lásd a dokumentáció 177. oldalát). A Hadtörténeti Intézet említett munkájában Tóth Sándor már óvatosabb.
A Krudy-szindromról egyetlen szó sincs. Nem említi szó szerint, csak közvetve (mintegy „suba alatt") érezteti a német és magyar kat. vezetés szerepének *lehetőségét.* (Különösen a 315. old. jobb hasáb első bekezdésének mindenképpen kritikátlan utolsó mondatában . . .) Igaz, hogy sem az események helyes lefolyását, mi több a HM szervezetét sem ismeri és még mindig tényként említi a „kassai provokáció" azóta régen megcáfolt érveit (Újszászy, Bamler stb.), de ez utóbbiakat már fentartással — tehát nem bizonyítást nem kívánó „axiómák"-ként — kezeli.
Tagadhatatlan a változás a kérdés előző, mereven dogmatikus kezelésével szemben. Ugyanekkor az sem vitatható, hogy e hivatalos állásfoglalást a nyugati kutatás publikációi késztették az indoktrináció enyhítésére.

Függelék

Vázlatok, helyszíni felvételek, ügyiratok,
jegyzőkönyvek, levelek másolatai magyarázatokkal

I. fejezet

I. 1.

A HM 1941. április 10-én kelt 25.000 sz., eln. 1. a. rendelete a légvédelem átszervezéséről, a hatáskörökről és az alárendelési viszonyokról. (A rendelet 1., 2. és 6. oldalai.)

Csak e rendelet ismeretében lehet megállapítani, hogy a június 26-i légitevékenységről ki-kinek volt hivatott ill. köteles jelenteni, különös figyelemmel az I. lgv. hdt., a hdt. (ker.) lgv. és légo. pk.-ok, valamint a kerléköz.-ök szolgálati útjaira a HM (lü. főcsop.) és a Vkf. (vkf. 1. oszt.) intézkedésekre hivatott személyeihez.

I. 1. sz. melléklet

IV. (391)

M.kir.honvédelmi miniszter.

Sürgős !

25.000 szám.
eln.1./a.-1941.

Szigoruan bizalmas !

Lgv.hadtest és a IX.lgv.tü. osztály felállitása.

Elosztó szerint

Budapest, 1941. évi április hó 10-én.

A KORMÁNYZÓ UR Ő FŐMÉLTÓSÁGÁNAK f.évi április hó 8-án kelt 57./M.K.I.-1941.számu Legfelsőbb Elhatározása alapján a légvédelmi hadtest felállitására, valamint az érintett alakulatok, parancsnokságok, szervek átszervezésére az alábbiakban intézkedem:

I./ ÁLTALÁBAN.

1./ A folyó évi 10.000/Eln.oszt.-1941.számu H.M. rendelettel átszervezett légierők további kiépitésére 1941. évi junius hó 1-én az

I. légvédelmi hadtest

felállitását rendelem el.-

2./ A lgv.hdt. békehadrendjét az 1.számu melléklet tartalmazza.

3./ A lgv.hdt.felállitásával egyidejüleg a H.M. VI.csoportfőnöknek az "Országos légvédelmi parancsnok" elnevezése megszünik, uj elnevezése: "H.M.VI./:légoltalmi:/csoportfőnök".

II./ RÉSZLETEIBEN.

A./

Átszervezés részletei:

1./ A lgv. hdt. pság a le. pság-hoz beosztott egyik tbk-ból, mint pk-ból,- a H.M.35./:légoltalmi:/ osztálytól elvett szakelőadókból, valamint a beleolvadó lgv. tüzér gyakorló- és kiképzőtáborból alakul meg.

Székhelye: Budapest.

Elnevezése: "m.kir.I.honvéd légvédelmi hadtestparancsnokság."

A lgv.hdt.pság. szervezési és állománytáblázatát a 2.számu melléklet tünteti fel.

A lgv.hdt.pság. egyben a lgv. tü.kik. táborparancsnokság feladatkörét is ellátja /:B./2.pont.:/.-

2./ Az I.-IX.hdt.lgv.parancsnokokat f.évi junius 1-étől október 1-ig szakvédelmi szempontból közvetlenül a lgv.hdt. parancsnoknak rendelem alá, mig légoltalmi szempontból továbbra is a hdt. pság. utján a H.M./:VI.légoltalmi csoportfőnök:/-nek maradnak alárendelve.

E kettős alárendelésből kifolyólag a hdt. lgv.parancsnok-ok elnevezését f. évi junius 1-től október 1-ig terjedő időre "hdt.légvédelmi és légoltalmi parancsnok" elnevezésre változtatom meg.

A hdt. légvédelmi és légoltalmi parancsnokok feladatköre egyébként f.é. junius 1-től október 1-ig az "A-99." jelzésü hdt.szervi határozványokban foglaltak szerint változatlan marad.

3./ Az I.hdt.lgv.tpk-ot f.évi junius 1-től október 1-ig

ti meg;

m./ a fentiek pontos szabályozást a lgv.hdt.szervi határozványaiban /:H.M.l./a.oszt.:/, illetve a táborpság-ok szerv határozványaiban /:5.vkf.oszt.:/ fognak nyerni.

3./ Ezzel szemben a honvédelmi minisztérium VI./:légoltalmi:/ csoportfőnökének, mint a megszünt országos légvédelmi parancsnok jogutódjának hatásköre módosul és az elvileg az alábbiakat foglalja magában:

a./ általában az 1939: II.t.c. ötödik részének a honvédelmi miniszter ügykörébe utalt légoltalmi hatósági ügyekben a legfelsőbb fokon való jog- és közigazgatási kérdéseket;

b./ a katonai légoltalom/:katonai épületek, létesitmények, üzemek, stb.:/ megszervezését, anyagi utánpótlását, berendezésének, felszerelésének és a légoltalmi kiképzésnek irányitását és ellenőrzését;

c./ a polgári légoltalom /:hatósági, ipari, vagyontárgyi, önvédelmi:/ megszervezését, továbbá felszerelésének, fejlesztésének, kiképzésének, berendezésének szabályozását;

d./ a légoltalmi közigazgatási ügyeket: fellebbezéseket, légoltalmi terveket, stb.;

e./ a légoltalmi költség és hitelfedezet irányzatok jóváhagyását, a szakszerü felhasználás ellenőrzését /:a polgári főhatóságokkal együttmüködve:/;

f./ a légoltalom egészségügyi és gázvédelmi vonatkozásainak irányitását;

g./ a légoltalmi propaganda irányitását és ellenőrzését;

h./ a légoltalmi liga müködésének irányitását és ellenőrzését az alapszabályok értelmében;

i./ a légoltalmi gyakorlatok vezetését, irányitását,

I. 2.

Az általános katonai helyzet az ÉK-i Kárpátok két oldalán, a „Barbarossa" hadműveletek megindulását közvetlenül követő napokban.

I. 2. sz. melléklet

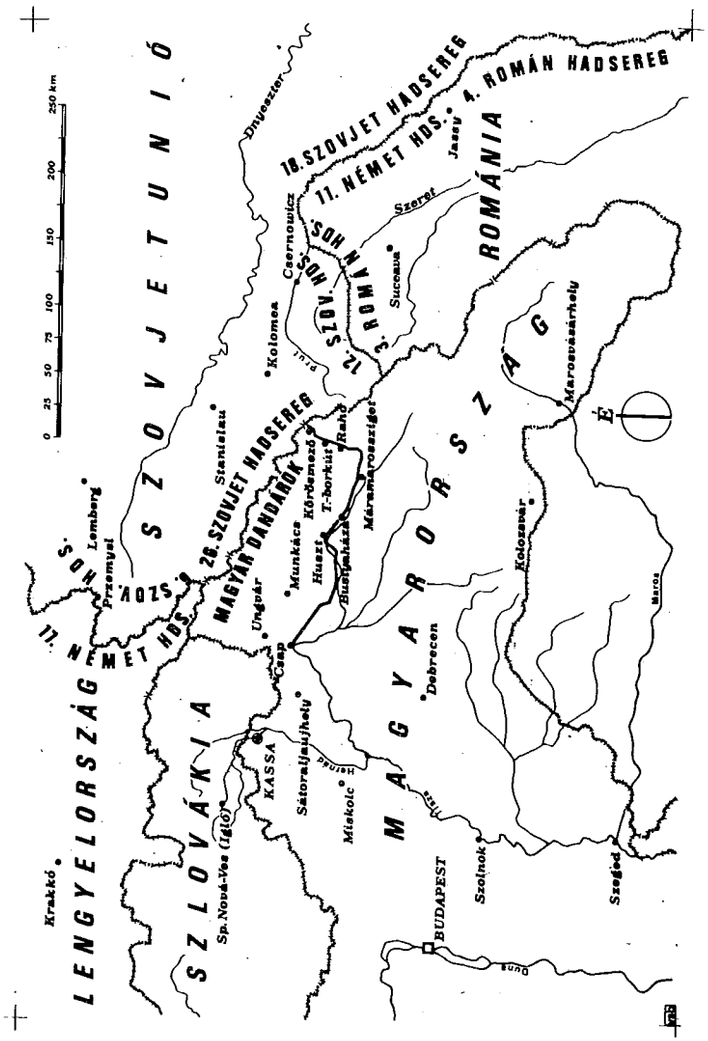

I. 3. (a)

Áttekintő vázlat a Kárpátalja légterében jún. 26-án megállapított szovjet légitevékenységhez.

Az I. 3. (b) és az I. 3. (c) vázlatok a müncheni Magyar Intézet „Studia Hungarica 16" monográfiájában (233—235. oldalakon) jelentek meg. Részben az I. 4. melléklet jelentéseiben közölt, részben az ezeket kiegészítő hazai okmányok (megbízható közlések) nyomán rögzíthető repülések útvonalait tüntetik fel. Az említett két vázlatból megbízhatóan kitűnik, hogy elsősorban felderítő repülésekről volt szó. A szovjet kat. vezetés a határai felé irányuló és kétségtelenül élénk csapatmozgásokat kívánta ellenőrizni.

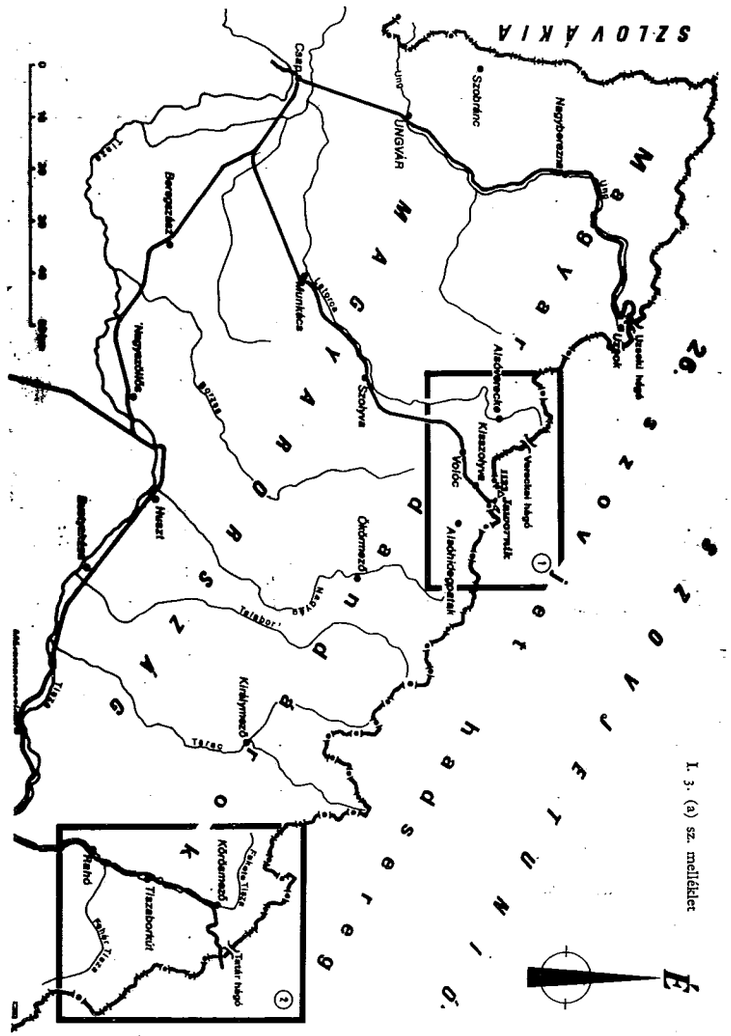

I. 3. (a) sz. melléklet

I. 3. (b)

A kárpátaljai légtér Verecke–Beszkid térségében jún. 26-án észlelt szovjet légitevékenység.

I. 3. (b) sz. melléklet

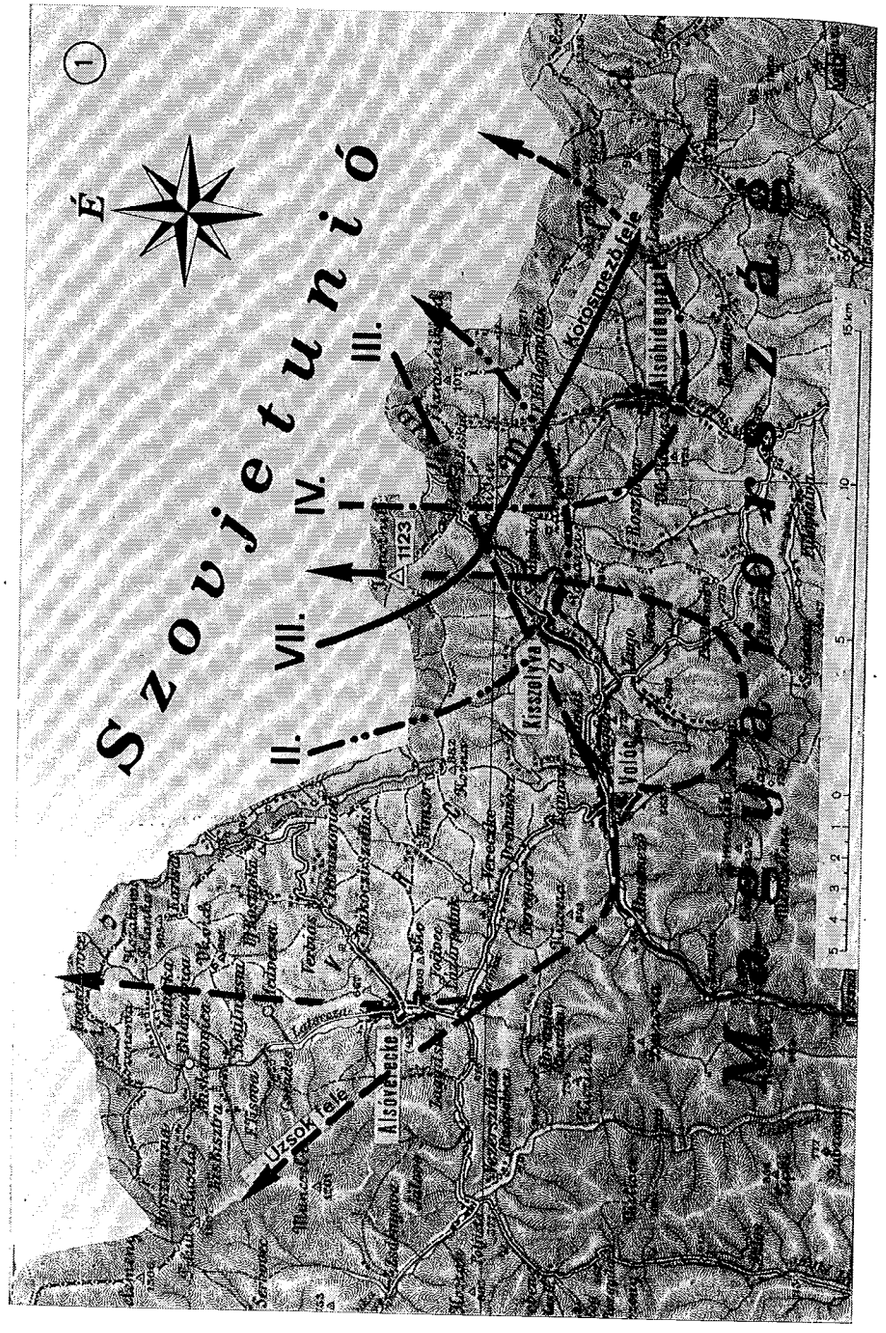

I. 3. (c)

A kárpátaljai légtér Tiszaborkút–Körösmező térségében jún. 26-án észlelt szovjet légitevékenység.

I. 3. (c) sz. melléklet

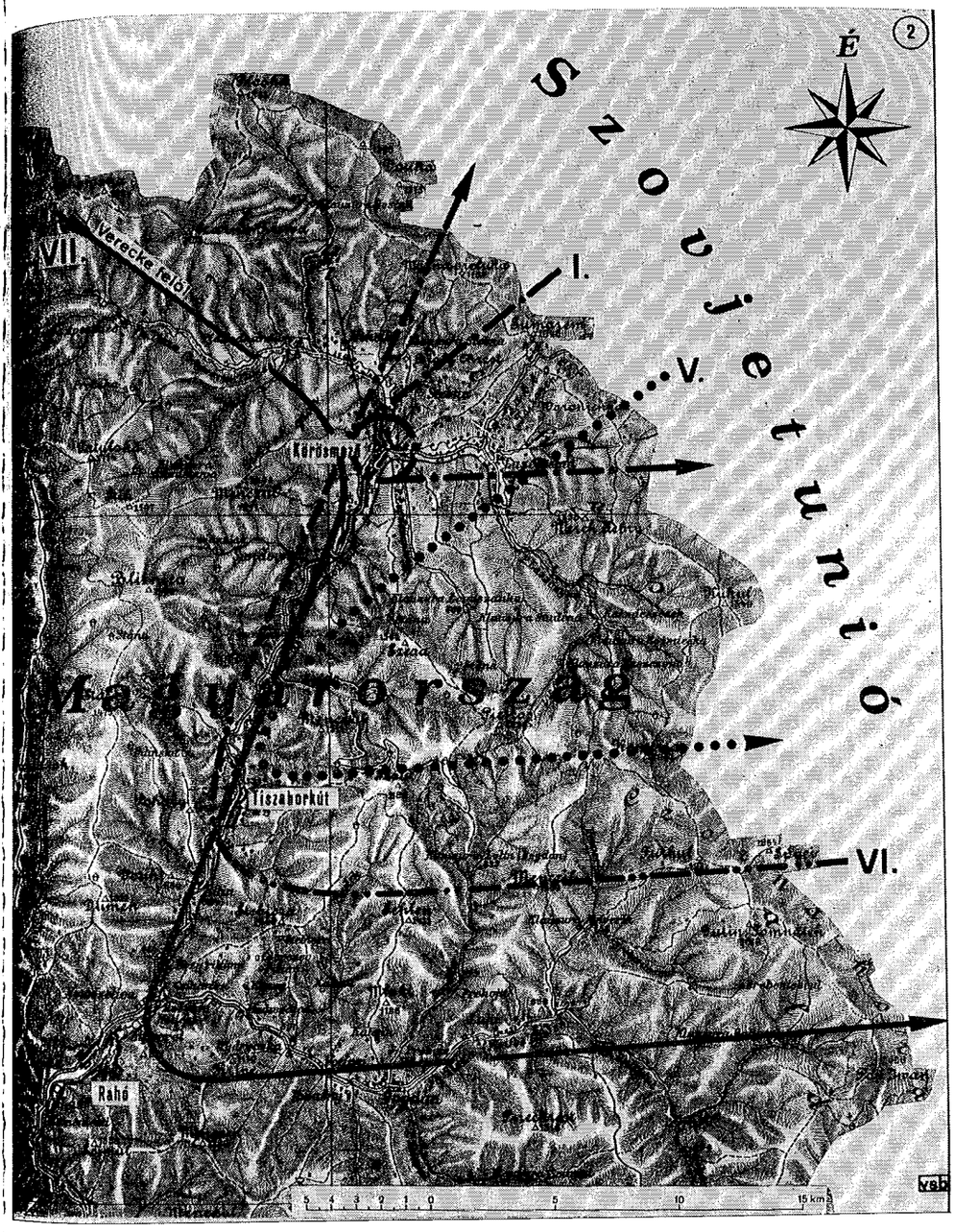

I. 4. (a)

Az 1941. jún. 26-a folyamán (részben a HM lü. főcsop. útján) a Vkf.-hez (vkf. 1. oszt.-hoz) érkezett jelentések az ország É-i, illetve ÉK-i légterében észlelt légitevékenységről.

A következőkben közölt jelentések zöme a „Studia Hungarica 16" monográfiájának 1. sz. mellékletében, a 191—200. oldalakon jelent meg és azokat (hazai levéltárak anyagából . . .) dr. Gosztonyi Péter, dr. Nagyrévi-Neppel György és hazai kutatók bocsátották rendelkezésre. A jelentések szövegeinek közlése időrendben történik.

A kassai támadást követő napokban az OLP és a lgv. hadt. által végzett közös ellenőrzés megállapította, hogy (kivéve a kassai támadást magát, valamint a kárpátaljai légtérben észlelt mozgásokat . . .) nagyrészt alaptalannak bizonyultak azok a jelentések, amelyek konkréten „orosz" gépekről szólottak. Azt ma már csak igen beható kutatással (ha egyáltalában . . .) lehetne megállapítani, hogy miként — milyen értesülések és körülmények alapján — kerülhettek a lgv. hdt. hadműveleti számai alatt ma fellelhető jelentésekbe ezek (az „elsietett", ill. nem kellően ellenőrzött . . .) közlések.

Az OLP és a lgv. hdt. említett ellenőrző vizsgálata arra a következtetésre jutott, hogy a gyakorlatlan és hiányosan kiképzett „honi lgv. fi.- és jelzőszolgálatot" a Kárpátok keleti oldaláról visszatérő, a magyar légteret bejelentés nélkül keresztező német repülések késztethették a megtévesztő közléseikre. A HM részéről az illetékes német szerveknél („Fütterer-törzs") történő erélyes közbenjárásra azután megszűntek a német gépek bejelentés nélküli átrepülései.

I. 4. (a) sz. melléklet

1.

KSzV — Királyháza
VI. 26. 14 h
Megyjegyz. A jelentést a vkf. 7k oszt.-hoz tartozó „Központi Szállításvezetőség" 3. sz. királyházai kirendeltsége valószínűleg a vkf. 7k. oszt. után küldötte a Vkf.-nek (az 1 vkf. oszt.-nak). A jelentés szövegéből arra lehet következtetni, hogy az egy megelőző jelentés kiegészítése. Ez utóbbi nem volt felkutatható.

A Rahó-i támadás 12 h 40 I-kor történt. A vonatot teljes hosszában gp.-val végigpásztázták. Nyolc sérülési nyom van a vonaton. A halott Nyisztor György Máramarossziget-i kereskedő, fejlövéssel. A 3 súlyosabb sebesültet Rahón az állomás közelében lakó orvoshoz szállították be. A sebesültek férfiak. A mozdonyvezető comblövést (húslövést) kapott, a vonatot tovább vezeti. A vonat Rahón, a légfék helyreállítása miatt, 26 percig állott.

3. KSzV — Királyháza

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 6.

2.

VIII. hdt. ps.-ág 161/1a
VI. 26 14 h 20 I
Megjegyzés: Valószínűleg a hdt. közvetlen jelentése a Vkf.-nek.

Saját helyzet: változatlan.
Elg. helyzet: az éjszaka folyamán Wyskownál szórványos puskatűz. A 2. hv. zlj.-nál erősebb harci zaj volt hallható. Ma reggel Kisszolyvánál 3 német rep. gépet 3 szovjet gép üldözött. A német gépek magyar területre való érkezésekor a szovjet gépek visszafordultak a határtól. 7 h 10 I-kor hat darab egymotoros orosz vadászgép a Beszkid határon berepült. Három gép Volócnál Alsóverecke irányába távozott. Két gép Uzsok felé, egy gép a Javornik 1123 magp. felé repült. Ez a gép az egyik üres állásra kb. 50 lövésből álló sorozatot adott le. Találatot nem ért el. Saját gység.-i elhárítótűz hatástalan maradt. 12 h 25 I-kor ismét három orosz gép lépte át a határt és Alsóhidegpatak irányába távozott. 6 h 30 I-kor a Körösmező feletti légtérben 3 orosz rep. gép jelent meg 3 000 m magasságban. Rövid tájékozódó repülés után ezek ismét eltávoztak. A 12 h-kor Körösmezőről induló gyorsvonatot 12 h 10 I-kor három orosz gép megtámadta. Amint azt már távbeszélőn jelentettem, két halott és több sebesült. Miután Volóc térségében a légtér ismételt megsértésével számolok, az 1. I. gépágyús üteget még ma délután Volócra irányítom. Az üteg e hó 27-én a hajnali órákban lesz tűzkész. Értesülésem szerint Kassát 13 h-kor légitámadás érte. A támadás következményeiről még nem kaptam kimerítőbb jelentést.
A határ egész hosszában a szovjet határbiztosító alakulatok az állásaikban maradtak, illetve oda visszatértek. A légtér megsértéseire való figyelemmel az előrerendelt csapatok visszavételét beszüntettem. Továbbra is előretolt állásaikban maradnak.

3.

Lgv. hdt. pság.
VI. 26. 14 h 20 I
Megjegyzés: A szövegből következtetve a lgv. hdt., a miskolci kerléköz. pk.-ának (Kárpáthy alez.) jelentését ellenőrzés nélkül és szó szerint továbbította a saját (lgv. hdt.) hadműveleti iktatószáma alatt. Ma már tudjuk, hogy e pongyola jelentés adatai zömben helytelenek. Továbbítás előtt tisztázni kellett volna, hogy miképpen tud a kerléköz. részleteket a támadásról, milyen alapon jelent sárgára festett orosz gépeket stb., ha Kassával nincsen összeköttetése?

A 13 h-kor Kassa városát ért bombatámadás részleteiről az alábbi jelentés érkezett:
A lgv. tüzérség a támadó gépekre a tüzet megnyitotta. Az 5/8 M lövegekből leadott három lövés után két löveg hasznavehetetlenné vált.
A gépágyúk leadtak 17 lövést. A repülőgépek keletről jöttek, három közülük nyugat felé tovább repült, egy pedig délre. Találat érte a postaközpontot (távbeszélőközpont), a légvédelmi parancsnokságot, valamint több polgári lakóházat. A tüzérlaktanyában öt halott, több sebesült.
Kassával az összeköttetést nem tudom felvenni. Távbeszélővel Alsóbaradig tudok összeköttetést tartani. Egy vadászszázadot Kassa irányába bevetettem.

Utólag beérkezett jelentés szerint a támadó gépek sárgára festett orosz gépek voltak.
Kárpáthy alez.

4.

Lgv. hdt. pság Gregorics hdgy.
VI. 26. 14 h 25 I

Munkácsról érkezett jelentés szerint négy-négy gépből álló két orosz kötelék nagy magasságban Ungvár–Szobránc irányába repül.

5.

Lgv. hdt. pság.
VI. 26. 14 h 40 I

Sárgára festett orosz gépek Miskolc felé közelednek. Miskolc riasztását elrendeltem.

6.

Lgv. hdt. pság.
VI. 26. 15 h 15 I

A Széplakapát-i figyelőörs (Kassától 8 km-re DK-re) több, nyugatnak haladó ismeretlen nemzetiségű, többmotoros gépeket jelent. Ózd és környéke riasztva.

7.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26. 15 h 25 I

Ungvárról és Munkácsról érkezett egybehangzó jelentések szerint egyenként repülő orosz gépek nagy magasságban nyugatnak tartanak.

8.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26 16 h
Megjegyzés: Aligha lehet kétséges, hogy a jelentés két utolsó mondatában „orosz"-ként említett gépek a Kassa térségébe rendelt saját vadászaink (Kiss Z. és Gyenes L. fhgy.-ok) voltak.

Ungvár jelenti 15 h 54 I-kor: Uzsokról három orosz bombázó tart Kassa felé. Az ungvári lgv. tü. lőtte és 1000 m fölé kényszerítette őket.
Munkács környéke riasztva.
15 h 25 I-kor Kassát újabb rep. támadás érte. Az orosz gépek a lgv. tü. elhárító tüzére a fütőház felett visszafordultak.

9.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26 16 h 10 I
Sátoraljaújhely és környéke riasztva.

10.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26. 16 h 15 I
Budapest riasztva.

11.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26. 16 h 30 I
Budapesten a riasztás feloldva. Elg. gép Vácnál É-felé visszakanyarodott.

12.

Lgv. hdt. pság. Gregorics hdgy.
VI. 26 16 h 30 I
Kassa és környéke riasztva.

13.

Lgv. hdt. pság.
VI. 26 17 h 05 I

Miskolci kerléköz. jelenti, hogy a bevetett rep. erők Erdőbénye közelében É–D irányába haladó négy ismeretlen rep.-géppel találkoztak. Saját erőink 400 m magasságban a gépekre gp-val lőttek, mire azok olyan gyorsan fordultak el Ny-i irányba, hogy sem utolérni, sem felségjeleiket felismerni nem lehetett.

14.

VIII. hdt. pság. Máthé tbk. 1090/12./M. 1. vkf.
VI. 26. 21 h 40 I

Kassa helyőrsége elleni 13 h 08 I-kor elg. rep. gépek által végrehajtott bombatámadást 14 h 30 I-kor a lü. főcsop. fk. úrnak távb.-ön személyesen jelentettem. Ma 20 h-ig történt eseményeket összefoglalva az alábbiakat jelentem:
Kassán 26-án 4 ízben volt légi riadó elg. rep. gépek megjelenésével kapcsolatosan. Az első légiriadó 13 h 08 I-kor volt, mikor is 3 elg. rep. gép jelent meg a város felett és kb. 14 bombát dobott le a város különböző részein. Találat érte a Bethlen Gábor laktanyát (VIII. tü. oszt.), a Görgey Arthur laktanyát (23. táb. tü. oszt.), a postapalotát, valamint a fentebb említett laktanyák szomszédságában lévő polgári lakóházakat. Több szemtanú állítása szerint a rep. gépek DK-i irányból jöttek és a honvédségnél újonnan benevezett sárga színezéssel voltak ellátva. Felségjelük nem volt megállapítható.

I. 4. (b)

A kassai állomásparancsnok jún. 26-i esti (!) összefoglaló jelentése a támadásról. (A budapesti Hadtörténelmi Levéltárban elfekvő szöveg.)

Ezt a jelentést hazai ismertetések „perdöntőnek" és „dokumentum erejűnek" nevezik. (Elsősorban a „sárga csíkkal" összefüggően...) A jelentés szövegéből, illetve annak hiányos (téves) adataiból kitűnik, hogy az állomásparancsnoknak semmiféle szolgálati kapcsolata sem volt akár a légvédelem egységeihez, akár a légoltalom (a kassai „hatósági légoltalom") szervezetéhez. Ez magyarázza, hogy a figyelőszolgálatok hivatalos közlései helyett csak „egyes szemtanúk" szóbeszédjeire hivatkozhat.

I. 4. (b) sz. melléklet

Lgv.hdt.pság. VI./26.17 h.05 I.	Miskolc-i kerlékücs.jelenti,hogy a bevetett rep.őrök Erdőbénye közelében ÉD-i irányban haladó 4 ismeretlen rep.géppel találkoztak.Saját erőnk 400 m.magasságban a gépekre gp-val lőttek,mire a gépek Ny-i irányban elfordultak oly gyorsan,hogy sem utolérni,sem felségjeleiket felismerni nem lehetett.
VIII.hdt.pság. VI./26.21 h.40 I. Máthé tbk. 1090./12./M.1.vkf.	Kassa helyőrség elleni 13 h.08 I-kor elg.rep.gépek által végrehajtott bombatámadást 14 h.30 I-kor a lü.főcsop.fk.urnak távb-ön személyesen jelentettem.Ma 20 h-ig történt eseményeket összefoglalva az alábbiakban jelentem: Kassá-n 26-án 4 izben volt légi riadó elg.rep.gépek megjelenésével kapcsolatosan.Az első légi riadó 13 h.08 I-kor volt,amikor is 3 elg.rep.gép jelent meg a város felett és kb.14 bombát dobott le a város különböző részein.Találat érte a Bethlen Gábor laktanyát /:VIII.lgv.tü.oszt.:/, Görgey Arthur laktanyát /:23.táb.tü.oszt.:/,a póstapalotát,valamint a fentebb említett laktanyák szomszédságában levő polgári lakóházakat.Több szemtanu állítása szerint a rep.gépek DK.irányból jöttek és a honvédségnél ujjonan bevezetett sárga szinezéssel voltak ellátva.Felségjelük nem volt megállapitható.

Hadtörténelmi Levéltár tulajdona

10

I. 5.

Molnár Endre 1963. április 21-i levele.

A levél írója a neki feltett kérdésekre felel. A levél fakszimiléjének közlése azért indokolt, mert érzékelteti a III. fejezetben vázolt nehézségeket. A levélíró az OLP kiképzési és szervezési előadója volt. Velem együtt járt június 27-én Kassán, résztvevője volt az állomásparancsnok (Máthé tbk.), értekezletének és ő állította össze a LK júl. 1-i és 15-i számaiban megjelent hivatalos tájékoztató közleményeket. Ennek ellenére, negyedszázad távlatából, már sem az OLP-k nevére, sem az állomásparancsnok értekezletén behatóan megvitatott körülményekre nem tudott emlékezni.

I. 5. sz. melléklet

Kedves Julián!

Folyó hó 15-én írott megbecsült leveledben foglaltakra sajnos csak a Rente ügyben tudok pozitívumot mondani. A Rentét 1959 évtől kezdődőleg visszamenőleg folyósították.–

A Kassa-i üggyel kapcsolatban:

ad. 1) A kérdéses időben emlékezetem szerint OLPK v. Jurasky Emil tbk és a VKF-e Tomasy János őrny lehetett, mint vit Szurmay tbk és Schweny Attila e háborús utolsó 2 évében szerepeltek.

ad. 2) A Kassa-i utazás a támadást követő nap, tehát június 27-én történt?–

ad. 3. Az akkori kassai tüzérség fpk. nevére nem emlékszem, sem tartózkodási helyét nem tudom.–

ad. 4. Hogy a támadásban hány gép vett részt? Úgy emlékszem hogy kettő. A támadás időtartamára nem emlékszem.–

ad. 5. Krudy Ádám rep. őrgy nevét csak leveledből tudom. Ha ő a Kassa-i rep.tér pk-a lett volna, úgy mi tőle a támadás elhárításában aktív részt vett volna, feltétlenül szóba került volna az akkori megbeszélések folyamán.–

Kedves Juhász! Ne haragudjál, hogy kérdéseidre nem tudok pontos válaszokat adni, de az akkori feljegyzéseim mind enyészetbe mentek. —

Én ez év január 1-től kezdve már nem dolgozom, élvezem a nyugdíjas élet előnyeit és hátrányait. —

Ha a Rente ügyeddel kapcsolatban valamiféle szükséged volna, úgy készséggel rendelkezésedre állok. —

Kézcsókom tolmácsolását kérve
szeretettel üdvözöl

Ludwigsburg, 963. IV. 21.

V. [illegible]

II. fejezet

II. 1.

Vázlat a „helyi" figyelőörsök telepítéséről, valamint a támadást figyelő és észleleteikről beszámoló személyek álláspontjairól.

A vázlat a „Studia Hungarica 16" monográfia 241. oldalának értelemszerű másolata. (Lásd még a VII. 1. sz. vázlatot is.) A négyzetekbe írt számok a következő személyek álláspontjait jelzik: 1. Héderváry-Konth János szds. Trux fhgy.-al; 2. a lőszerraktár őrségének pk.-a; 3. A repülőakadémia ablakában Illy ezds. és Gaáli alez.; 4. a repülőtéren tartózkodó személyek; 5. Szabó János „földmérő" (geodéta) és segédje.

A fekete körökbe zárt számok a hatósági (városi) légoltalmi szervezet „helyi" figyelőörseinek álláspontjait jelzik. A 3. sz. figyelőörs a dóm tornyában foglalt helyet. (A vázlat számozása eltér a polgármesteri „kárjelentés" vázlatának számozási sorrendjétől...)

II. 1. sz. melléklet

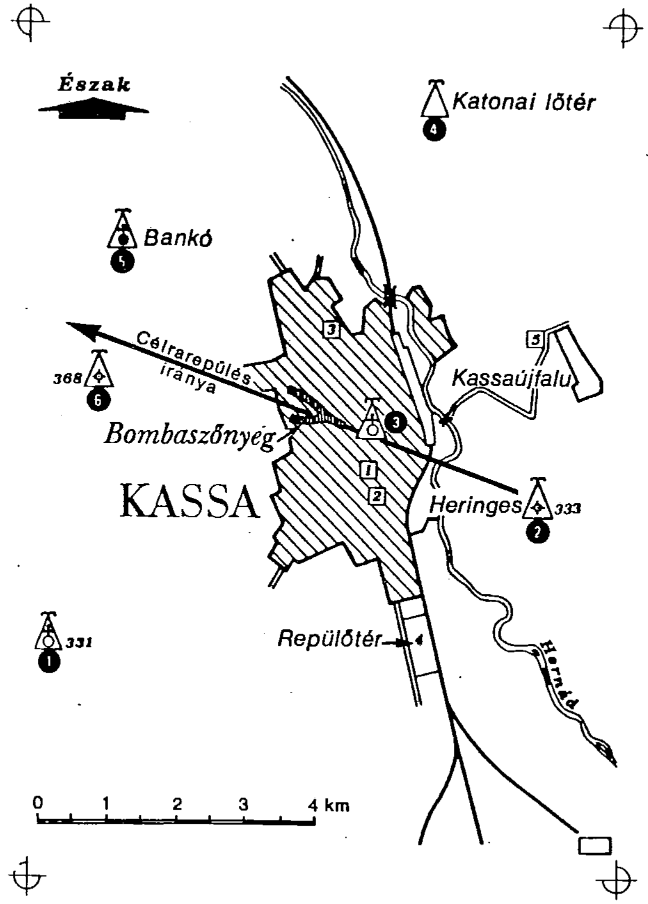

II. 2.

A város területére csapódott 29 bomba (a „bombaszőnyeg") találati képe, a polgármester „kárjelentése" alapján.

A polgármester vázlatát a LK júl. 15-i száma közölte. A kárhelyek (találatok) felvételei és az okozott hatás leírása is e vázlat számozását viselik.

II. 2. sz. melléklet

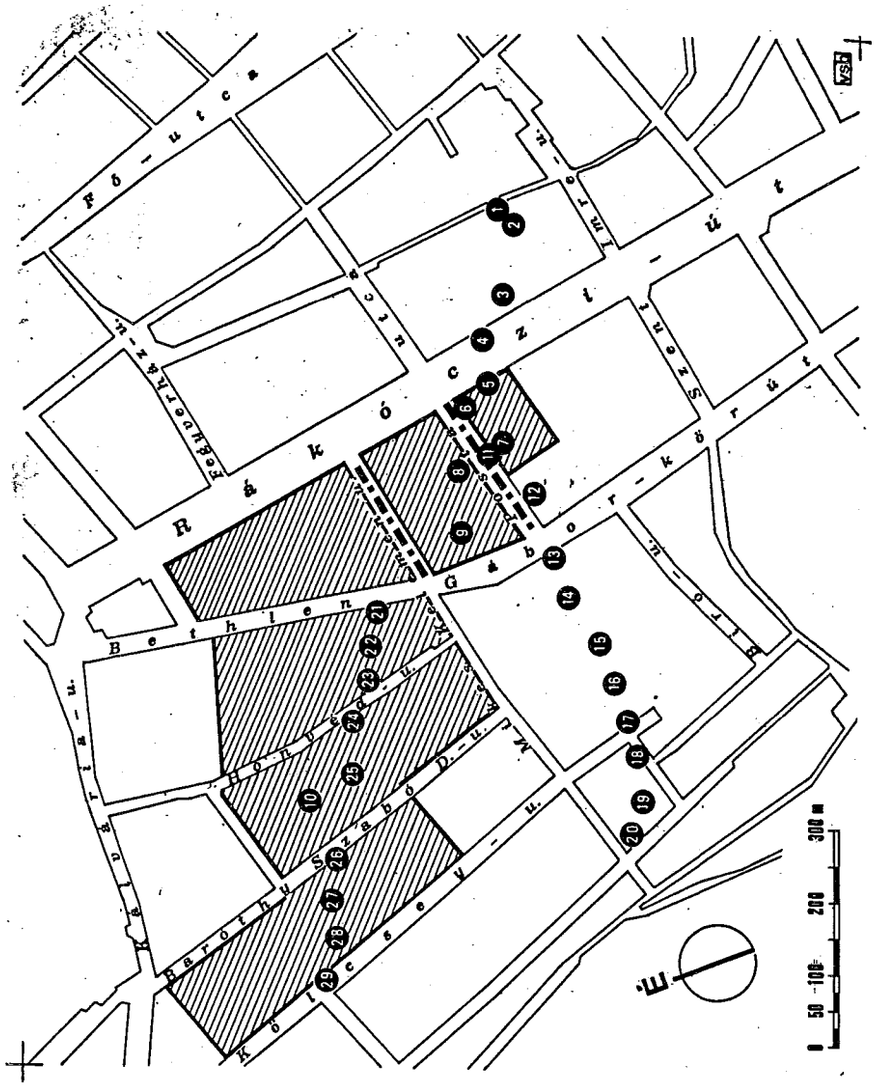

II. 3.

Az egyes bombatalálatok okozta károk (hatás) leírása a találati kép vázlatának számozása szerint.

A LK júl. 15-i számának 217—221. oldalai nyomán.

II. 3. sz. melléklet

Az egyes bombatalálatok okozta károk (hatás) leírása a találati kép vázlatának számozása sorrendjében

(A Légoltalmi Közlemények 1941. júl. 15-i számának 217—221. oldalai után)

Az első bomba a Vársánc-u. 18. sz. lakóépületet találta, a ház födémei és tetőszerkezete beomlott.

A második bomba a Vársánc-u. 14—16. számú lakóházzal szomszédos telken robbant, s egy két szoba-konyhás üresen álló lakóházat ért. A ház helyén csak egy bombatölcsér maradt.

A harmadik bomba a Rákóczi-krt. 36. sz. egyemeletes lakóház udvarán, az épület sarkában a pinceablakok előtt robbant. A földszinti és emeleti lakások berendezését, ajtóit és ablakait tönkretette. A pinceablakok és a pincének a keleti fala a bombatölcsérrel határos, ennek ellenére sem a mennyezetén sem a falán repedés nem található.

A negyedik bomba a Rákóczi-krt. 32—34. sz. házak között az úttesten robbant. Mindkét ház homlokzatát megrongálta, az utcai lakások berendezését tönkretette.

Az ötödik bomba a Postapalota Rákóczi-krt-i oldalán a II. és III. emelet közötti oldalfalat 70 m² terjedelemben szétrombolta, a lezuhanó fal a járdán tartózkodók közül 2 embert maga alá temetett. A bomba a III. emelet födémét elrombolta. Az első és második helyiségek mennyezetét átszakította a lezuhanó vasbeton tömeg, sőt a folyosó falát és az udvar felőli főfalat kb. 10 m² területen, valamint a szobák válaszfalait is kidöntötte.

A hatodik bomba a Postapalota igazgatósági főbejárata mellett a fal tövében robbant.

A hetedik bomba a Postapalota Kassa 1. sz. postahivatali épületének udvar felőli részén az I. és II. emelet közötti oldalfalát szakította ki kb. 12 m² terjedelemben és az automata távbeszélő központot megbénította.

A nyolcadik bomba a Postapalotával szemben lévő laktanya épületének tetejét átütötte, s részben a levegőben, részben a földön robbant, kissé megrongálta az épületet, valamint a szemben levő Postapalota homlokzatát is.

A kilencedik bomba az előbbi laktanya Mikes-utcai istállójának a keleti fala tövében robbant. Az istálló falát és tetőszerkezetét szétrombolta, de az istállóban lévő lovaknak semmi sérülésük nem történt. Viszont az istállótól kb. 60 m távolságra az őrség épülete előtt az éppen váltásra felsorakozott tüzérek közül néhány tüzért súlyosan megsebesített.

A tizedik bomba a Benczur Gy.-u. 24. sz. alatti laktanya udvarán az istálló tetejét átszakítva az istálló belsejében robbant.

A tizenegyedik bomba a Postapalota Kassa 1. sz. hivatalának házmesteri lakásában és a cserkészkerület részére átengedett helyiségekben a tetőszerkezet és vasbeton födémek átszakítása után robbant. Kidöntötte az épület Posta u. felőli falát.

A tizenkettedik bomba a Postapalota Kassa 1. sz. postahivatal épületének az udvara felől, a csomagkiadási osztály pincefalánál robbant. A vasbeton lebegőlépcsőt és a pince falát szétrombolta. A pincében lévő postaműszerész anyagraktárt teljesen megsemmisítette. A robbanástól mintegy hat méter távolságra egy postai csomagszállító-gépkocsiból a csomagok kirakását végezték. Egy postásnak egy szilánk a fejét leszakította, aki még ezután csomaggal a kezében három lépést tett. A gépkocsivezetőt a robbanás szívóhatása a vezetői ülésből a bombatölcsér közepébe rántotta. Ez utóbbi személy csak kisebb sérüléseket szenvedett.

A tizenharmadik bomba a Bethlen Gábor-krt. 27. sz. lakóházat szétrombolta. A Katolikus Olvasókört is teljesen megsemmisítette.

A tizennegyedik bomba és a tizenötödik a Bethlen Gábor-krt. 29. sz. ház kertjében robbant, hét méter átmérőjű tölcsért vájva.

A tizenhatodik bomba a Bethlen Gábor-krt. 31. sz. ház kertjében az előző kettőhöz hasonlóan robbant. Az utóbbi három bomba csak a gyümölcsfákban okozott kárt.

A tizenhetedik bomba a Kölcsey-u. 3. sz. lakóháznak a sarokszobáját és a fölötte lévő tetőszerkezetét rombolta szét. A házban senki nem tartózkodott.

A tizennyolcadik bomba a Kis-u. 3. sz. lakóház tövében csapódott és az alapozás alá, mint egy négy méter mélyre fúródott, de nem robbant fel. A bombát a honvédség távolította el és 28-án a gyakorlótéren robbantotta fel.

A tizenkilencedik bomba a Kis-u. 7. sz. ház kertjében robbant és 8 méter átmérőjű tölcsért vájt.

A huszadik bomba a Mikes Kelemen-u. 36. sz. lakóház udvarán egy kőműves állványraktárt talált telibe. A gerendákat a robbanás a szomszédos utcák lakóházainak tetejére dobta.

A huszonegyedik bomba a Bethlen Gábor-körút 11. sz. lakóházat telibe találta. A ház teljesen megsemmisült.

A huszonkettedik bomba a Igv. tüzérlaktanya udvari épületében lévő cipészszabóműhelyt és konyhát találta. Az épületnek ez a része megsemmisült.

A huszonharmadik bomba ugyanezen laktanya Benczur Gyula-utcai kapubejáratát semmisítette meg. A vízvezetéki hálózat csővezetékét széttépte.

A huszonnegyedik bomba a Benczur Gyula utca 16. sz. telken egy gabonaraktárt telibe talált. A gabonaraktár és szomszédos mezőgazdasági gépraktár megsemmisült. A szomszédos 14. sz. lakóház tűzfala súlyosan megrongálódott.

A huszonötödik bomba a Benczur Gyula-utca 20. sz. lakóház kertjében nyolc méteres tölcsért vájt.

A huszonhatodik bomba a Baróthi Szabó Dávid-u. 32. sz. lakóházat telibe találta, a ház teljesen megsemmisült.

A huszonhetedik bomba a Kölcsey-utca 49. sz. lakóház kertjében robbant. A bombatölcsér mellett egy IV. elemista kislány tartózkodott, de nem szenvedett sérülést.

A huszonnyolcadik bomba a Kölcsey-u. 51. sz. lakóház udvari épületrészét telibe találta. A ház megsemmisült, s a két szomszédos épület súlyosan megrongálódott. A bomba becsapódási helyétől 8 m. távolságra egy kocsin ült az épület tulajdonosa kislányával, és éppen ebédeltek. Sérülést nem szenvedtek.

A huszonkilencedik bomba a Kölcsey-u. 57. sz. ház előtt az úttesten robbant. A vízvezetéket szétrombolta, a környező házak tetőzetét repeszdarabjaival tönkretette, s az utca forgalmát megbénította.

A harmincadik bomba a kassai rádióállomás adója közelében, a Kassától délre eső Enyicke község zárdájának udvarára esett, de nem robbant.

Az okozott anyagi károk hozzávetőleges értéke — a m. kir. postaigazgatóság károkat beszámítva és a magántulajdonban lévő ingatlanokat ért károkkal együtt — egy millió pengőre tehető.

II. 4. (a–c)

Az 1–18 számú bombatalálatok (kárhelyek) felvételei.

A közölt képek a LK júl. 15-i számának 218., 219. és 220. oldalairól, nem pedig az eredeti felvételek filmjeiről (negatívjairól) készültek; ez magyarázza gyengébb minőségüket. II. 4 (a) sz. melléklet

II. 4 (b) sz. melléklet

7. ábra. A 7. sz. bomba rombolása. M. kir. kassai 1. sz. postahivatal (automata központja) udvar felőli fala.

8. ábra. A 8. sz. bomba rombolása. 23. táb. tüzér[illegible] épületének nyugati falán a repeszhatás, tetőfed[illegible] bomba becsapódási nyílása és a párkány rongál[illegible]

9. ábra. A 11. sz. bomba rombolása. Kassai 1. sz. posta hivatal házmesteri lakása. (A bomba a pincében robbant.)

10. ábra. A 12. sz. bomba rombolása. Kassai 1. sz. [illegible] hivatal csomag kiadási része, az udvar felő[illegible]

II. 4 (c) sz. melléklet

[illegible] ábra. A 13. sz. bomba rombolása. Bethlen Gábor krt. [illegible] Kath. olvasókör.

15. ábra. A 22. sz. bomba rombolása. Lgr. [illegible] cipész-szabóműhely és konyha az udvar felől (Kelet[illegible])

[illegible] ábra. A 16. sz. bomba rombolása. Kőlcsey u. 3. sz. lakóház ÉNY-i sarka.

16. ábra. A 22. sz. bomba rombolása. Lgr. [illegible] cipész-, szabóműhely és konyha kidöntött fala. Délről

[illegible] ábra. A 18. sz. bomba becsapódása. Kassa [illegible] 3. sz. [illegible] [illegible] talált fel nem robbant bomba útja [illegible].

[illegible] ábra. A 25. sz. bomba rombolása. Lgr. [illegible] [illegible] kapubejárata

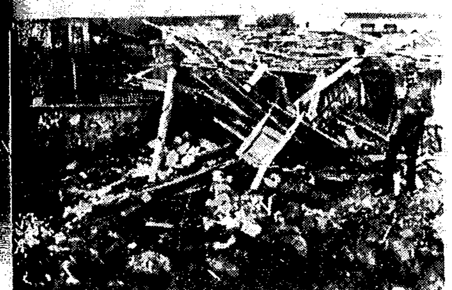

[illegible] ábra. A 20. sz. bomba rombolása. A Mikes Kelemen [illegible] [illegible]

18. ábra. [illegible]

III. fejezet

III. 1.

A német „Luftflotte 4" jún. 27-i 567. sz. („bizalmas" jelzéssel ellátott) napi helyzetjelentésében a jún. 26-i kassai és kárpátaljai szovjet légitámadásokra utaló szövegrész. (Fr. RL II. 2. – 246)

Csupán ennyi és nem több utalás található a német fegyveres erők jelentéseiben a jún. 26-án a magyar légtérben végrehajtott szovjet légitevékenységről. Ezt a körülményt a Stuttgart-i „Arbeitskreis für Wehrforschung" 1973. márc. 20-i levele is igazolja. Figyelmet érdemel, hogy a szóban forgó és 14 gépelt oldalt kitévő helyzetjelentés magyar vonatkozású hat sora nem kevesebb mint öt téves adatot tartalmaz. (Lásd még a „Canaris"-szervezet – „Abwehr III" – egykori beosztottjának, Wagner Otto ezds.-nek levélbeli közléseit a XX. fejezet mellékleteiben.)

III. 1. sz. melléklet

LAGE OST.

I. Kampfhandlungen am 26.Juni und in der Nacht zum 27.Juni 41.

a) Eigenes Gebiet (einschl. Gen.Gouvernement).

Am Tage hielt der Feind in der Luft stark zurück. 3 Aufklärer wurden im Raume Königsberg - Gotenhafen, 4 Flugzeuge im Raume Chelm - Tamasc, 1 Flugzeug bei Przemysl festgestellt. In Tamasc verursachten Sprengbomben 2 Häuserbrände, in Przeworsk (35 km nordwestl. Przemysl) wurden durch 13 Sprengbomben Rangiergleise beim Bahnhof zerstört. 10 Personen (darunter 3 Soldaten) kamen ums Leben, 9 wurden verletzt.

Auf ungarischem Gebiet wurde Kaschau durch 4 Flugzeuge angegriffen. Eine Telefonzentrale wurde zerstört, die Stallungen einer Artilleriekaserne beschädigt. 10 Personen (darunter 5 Soldaten) wurden getötet, 9 verletzt. Bei Rahó (Karpathen) wurde ein Zug mit Bordwaffen beschossen, wobei es einen Toten und 4 Verwundete gab.

In Rumänien wurde am frühen Morgen Konstanza und Bukarest, am Nachmittag Jassy und Bacau angeflogen. Insgesamt wurden etwa 60 russische Flugzeuge festgestellt. In Bukarest wurden durch Sprengbomben mehrere Häuser zerstört und beschädigt. Unter der Bevölkerung gab es Tote und Verletzte. Der Angriff auf Konstanza scheiterte an der Jagdabwehr (s. Lagebericht Nr. 656). Bei Bacau wurden bei einem Angriff auf marschierende Kolonnen 2 rumänische Soldaten verwundet.

In der Nacht trat nur bei Warschau ein Feindflugzeug auf das von der Flakartillerie ohne erkennbare Wirkung beschossen wurde.

IV. fejezet

IV. I.

Chirke Jenő 1970. augusztus 12-én kelt levele a szerzőhöz.

Ez az időben első általam ismert Chirke-nyilatkozat a támadásnál szerzett benyomásairól. Nemcsak a Krudy-féle „üldözést" cáfolja, de bizonyítja azt is, hogy sem felségjelet, sem azt a bizonyos „sárga csíkot" (amelyet ő tévesen „tengely-jelzés"-nek nevez...) nem tudták a támadó gépeken észlelni.

IV. 1. sz. melléklet

Cs-VII/

Eugene Chirke

3355 Ed. Montpetit, apt. 7.
Montreal, 250. Canada.

August 12, 1970.

Kedves Barátom,

Július-10 iki leveledre most válaszolok csak, ugyanis az itteni jelenlegi posta sztrájk miatt leveled nem rég lett csak kezbesitve.

A kassai bombázással kapcsolatban a következoket szeretném leírni szogezni:
Krudyval együtt ugyan kint voltunk a kérdéses napon a repteren és a földről együtt néztük és figyeltük a gépeket, de azó sem volt fölszállásról, annál is inkább, mivel vadász gép nem állt rendelkezésünkre, csupán iskola gépeink voltak.

Hogy a támadók kik voltak, nem tudtuk tisztán megállapitani. Déli órában leven és erős napsütés, a párás kék éggel a hátterben lehetetlen volt határozottan megállapitani, hogy volt-e sárga tengely-jelzes a gépeken.

Bajtársi üdvözlettel,

Chirke Jenő

IV. 2.
Brenner Jenő „nyilatkozata" a támadással kapcsolatos észleleteiről.

IV. 2. sz. melléklet

V Á Z L A T

az 1941 évi junius 26-i Kassa elleni légitámadás alkalmával a kis tüzérlaktanyát ért bombatalálatokról.

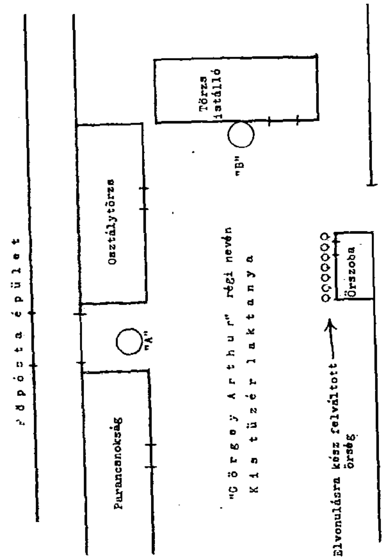

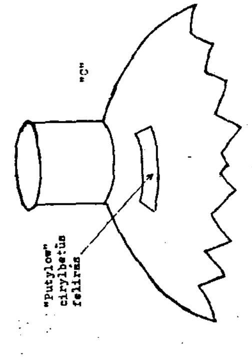

A.) Az 50 kilogrammos repeszbomba becsapódási helye.
B.) A 100 kilogrammos romboló bomba becsapódási helye.
C.) Az "A" alatti bomba tölcsérének szélén talált gyujtófej (azaz a fejgyujtó és a bomba robbanásakor vele együtt leszakadt bombafej) vázlata emlékezetből megrajzolva körülbelül természetes nagyságban.

Cleveland, 1977. julius 23-án.

Brenner Jenő szkv. alez.
Brenner Jenö szkv.tü.alezredes
3497 Warren Road
Cleveland, Ohio 44111

Mint az aláirás hitelességét igazoló tanuk:

Dr. Balló István
Dr.Balló István szkv.csö.örnagy
4202 West 215 Street
Fairview Park, Ohio 44126

Beniczky Ádám
Beniczky Ádám szkv.rep.örnagy
16907 Ferndale Ave.
Cleveland, Ohio 44111

N y i l a t k o z a t

Alulirott Brenner Jenö szkv. tüzér alezredes, mint az 1941 évi junius hó 26.-i Kassa-i légitámadás tanuja elöadom a következöket:

1.) A kérdéses időpontban a 23.tábori tüzérosztálynál teljesitettem szolgálatot mint visszamaradó különitmény parancsnok. Az osztály elhelyezése a "Görgey Arthur", régi nevén a kis tüzér laktanya volt, szemben a föpósta épülettel.

A támadást megelözö éjszaka érkeztem vissza szabadságról, ahonnan táviratilag hivtak be, igy légvédelmi készültség elrendelése és részleges mozgósitásról nem tudtam semmit, csak annyit, hogy a helyzet feszült. Másnap jelentkezés után kb. 11 óra körül hagytam el a laktanyát. A légitámadás a lakásomon ért, mely mely kb. 800 m-re feküdt a laktanyától. A heves robbanásokon kivül az ablakból jól láttam a föpósta épület irányában a felszálló füstoszlopokat, majd egy ütegössztüzet és egy gépágyu sorozatot hallottam. Erre a lakásom elött álló saját gépkocsimmal azonnal a laktanyába siettem, ahová a támadás után kb. 15 percre érkeztem meg. Itt a nyilvántartó, Varga tiszthelyettes, kivel a laktanyaudvarban találkoztam, mindjárt a kezembe adott egy bombából származó gyujtófejet és jelentette, hogy a rajta levö cyril irást a mk. ruszin tolmácsa már megfejtette és hogy az "Putylow"-ot jelent, majdpedig megmutatta azt a helyet a bombatölcsér szélén ahol találta. (Lásd csatolt vázlatot.)

2.) A laktanyára két bomba esett, az egyik a parancsnoksági épület északnyugati részén a tetöszerkezet szélét érte, majd a faltól egy három méterre robbant. A gyujtófej ezen lapos bombatölcsér szélén feküdt. Ezen bomba az 50 kgr.-os fejgyujtós repeszbombák csoportjába tartozott, repeszdarabjai, melyek a laktanyaudvar egész területén elszórva hevertek, kb. 2x3 cm. méretüek voltak. A veszteséget, ami emlékezetem szerint három halott és nyolc sebesült volt, mind ezen bomba okozta az örszoba elött sorakozott és elvonulásra kész felváltott örség tagjai közül. Épületkár csak az esöcsatorna és annak közvetlen közelében a csatlakozó tetöszerkezeten volt. A szerterepülö repeszdarabok a falakon csak karcolásokat hagytak hátra.

A másik bomba a 100 kgr.-os romboló bombák csoportjába tartozott, a törzsistálló fala mellett csapódott be, a falba akkora lukat vágott, hogy azon egy szekeret át lehetett volna tólni, a tölcsére meredek szélü, mélysége vállmagasságnak felelt volna meg, ennek fenekén feküdt egy a falból származó zománcozott zabosvályu. Magába az istállóba mégcsak egy tégla sem esett, iskolapéldája a nehéz rombolóbombák szivóhatásának. Sem emberben, sem lóban veszteség nem volt, mégcsk kisebb sérülés sem történt.

3.) A támadást követö napon, azaz 27-én reggel 9 óra körül amint az irodába beléptem, elsö kérdésem az volt, hogy hol van a gyujtófej, mert nem volt az asztalon, ahol azt elözö napon hagytam. Ekkor jelentette Varga tiszthelyettes a többi irodaszemélyzet jelenlétében, hogy az amerikai követ egy bizottsággal járt itt, körülnéztek a laktanyaudvarban, majdpedig bejöttek ide az irodába és a gyujtófejet távozáskor magukkal vitték.

Ezen bizottság látogatásának ideje 27-én reggel 7 és 9 óra között volt.

4.) Ezen "Nyilatkozat" felhasználható kinyomtatás, történelmi kutatás stb. számára.

Cleveland, 1977.julius 23án.

Brenner Jenő szkv. alez.
Brenner Jenö szkv.tü.alezredes
3497 Warren Road
Cleveland, Ohio 44111

Mint az aláirás hitelességét igazoló tanuk:

Dr. Balló István
Balló István szkv.csö.örnagy
4202 West 215 Street
Fairview Park, Ohio 44126

Beniczky Ádám
Beniczky Ádám szkv.rep.örnagy
16907 Ferndale Ave.
Cleveland, Ohio 44111

IV. 3.
A támadás alatt az Akadémia repülőterén tartózkodó Ledényi József hangszalagra mondott és jegyzőkönyvben rögzített közlései.

A felvételt Ormay József végezte. A hangszalag az oshawai Múzeum birtokában van.

IV. 3. sz. melléklet

Joseph V. Ormay
Box 1098
Niagara-on-the-Lake
Ontario L0S 1J0

XVII. (5.) (1)

1977 június 26-án.

Memorandum.

Re: Kassai Bombázás Szemtanuja.
LEDÉNYI JÓZSEF, 27 TAVERLY RD, WILLOWDALE, ONT. (416, 491-2800)

Megjegyzés: Torontói lakásomon, Ledényi Józseftől emlékezését hangszalagra vettem. Az alábbiak részletek (a nem lényeges társalgási részek elhagyásával.)

Hol voltál 1941 június 26-án, csütörtökön d.u. 1 óra tájban?
A hangár előtt állottunk, sorakozóban és akkor vettük észre hogy OPÁCKA felől jönnek idegen gépek. Láttuk hogy irányukat helyesbítik jobbra (ha Opácka felől nézzük) majd balra, majd bombáznak. (Ledényi ezeket az irányváltoztatásokat fordulóknak nevezi, de ezt tisztáztuk hangfelvétel után.)

Milyen gépek voltak? Színek? Formák? Motor hangok?
Hangjukat nem lehet összehasonlítani a mieinkkel. Különleges, egész más hangú motorok voltak.

Azt akarod mondani hogy "túl búgtak"?
Nem volt túl búgás.
- Kamuflázsolt?) gépek, felség jelzés nélküli gépek voltak

Kerestétek a felség jeleket?
Néztük, de nem volt semmi felség jel rajtuk.
- kb. 1500 méteren voltak

Színeket láttatok?
Sárga — az oldalán sárga csík látható volt, — a sárga csík, amit nem lehet felség jelnek mondani.

Szárnyain volt mi?
Nem volt. Az egész gép egy "kamuflázs" volt.
- Két motorosak voltak.
- Bombázás után csináltak egy nagy kört és ugyancsak OPÁCKA irányában — kicsit feljebb — West-re tértek

Meg tudtál Te különböztetni egy Caproni-t egy III-astól?
Persze hogy meg.

(2)

Meg tudtál különböztetni egy Ju-86-ost egy He 111-estől?

Meg, persze hogy meg.

Én magam repülő modellező voltam. Én csináltam a modelleket a Kassai Akadémiának és az „ászok" éntőlem vásároltak (modelleket), állandóan modelleztem, és így a típusokat nagyon jól ismerem.

Nem voltak ezek magyar vagy német típusú gépek?

Nem, nem. Semmi szín alatt sem. Egészen más típusúak voltak, amilyeneket még nem is láttunk.

Véredben van a repülés, tudom hogy most megint repülsz (második saját sport gépét repüli most, 1977-ben) – feltételezem hogy a típusokat ismered; lehetséges volna az hogy tévedtél és 86-osokat vagy Capronikat ~~vagy~~ vagy He 111-eseket láttál?

– No, ki van zárva. Ennyire már ismerem a típusokat.

Kik voltak Veled, melletted a bombázáskor?

Német Ferenc, Makkai Ferenc, Gutman(?) Ernő, Jancsó Kálmán.

Megjegyzés: 1939–1942-ben Kassán szolgált mint szerelő
1942 – Feribegy. 1/1. Éjjeli vadász szd: Krudy Ádám szds. szerelője. (őrmester)

– A gépek számában nem volt biztos. Három gépre emlékszik. Repeszeket nem látott, de hallotta hogy óriás bombák voltak.
– Brenner Jenő alez. (1972, febr. 28 levele, Hadak Útján) hivatkozik egy repülő szemtanúra aki „szokatlanul erős motor zajjal közeledő" gépekről nyilatkozott.
– Lényegesnek tartom szerelő szakemberek motor zajra való hivatkozását.

A hangfelvételt a Rep. Múzeumba fogom letétbe helyezni:

Dr vitéz Ormay József.

IV. 4.

Bottló Károly 1980. április 22-én kelt, Ormay Józsefhez intézett levele.

Krudy Ádám különböző közlései szerint Bottló őrmester együtt repült volna Krudyval a támadók üldözésére, azok azonosítására. Bottló közli,

IV. 4. sz. melléklet

Bottló levele Ormaynak IV. (442) 4. 22. 1980.

5 MAY 1980

Kedves Jóska!

Nagyon sajnálom, hogy ennyire megvárakoztattalak válaszommal. Sajnos, pont hiányt elutaztunk Arizonába és csak április 20-án este értünk haza. —

Ez a leveled, amit még 1977-ben írtál, már nem talált meg, mert a posta csak 1 évig tartja meg a címeket, azután minden később érkező levélre csak rávezeti a stemplit: Nem található!

Szóval így jártál Te is. Mi 1976. 6. 1. óta lakunk ezen a címen. —

Kérdéseidnek sajnos, nem tudok eleget tenni, mert én abban az időben Szertiszti tanfolyamon voltam Újvidéken. Nem tudom Krudy Ádám, hogyan írhatott cikkeket? Nem hiszem, biztos vagyok, hogy más vagy mások írták. Fényképet nem tudok küldeni, most nincsen.

Szeretettel köszöntelek:
Károly

K. Bottló
1120 W. MTN. VIEW
CARUTHERS CA. 93609
ZIP CODE

CARUTHERS CA APR 22 PM 1980 93609

IV. 5. (a)

Szabó János geodéta („földmérő") sajátkezű vázlata a támadó kötelék célrarepülési és távozási útvonaláról.

Ormay József gyűjteményéből.

IV. 5. (a) sz. melléklet

1. 1941 Jun. 26-án Kassát bombázó három repülőgép pontos iránya. Zömök testü barnára festett gépek voltak, minden felségjel vagy más jelvény nélkül. Kassaujfalu felett zárt alakzatban repültek egyszárny távolságra egymástól. Kassaujfalu légterét elhagyva Kassa fölött eltávolodva egymástól kb. 150-200 méttere bombáztak s a bombák ledobása után ilyen távolságra egymástól repültek el a Kassaujfalusi vendéglőtől nézve Kassától balra Bárca-Enyicke irányába.
2. A du. 4 órafelé berepülő felderitő gép iránya.
3. A vörös pont a Nagy féle vendéglő helye Kassaujfalun.
4. A második vörös pont az egyik bomba légcsavarjának a helye Kassán az eperjesi ut vasuti aluljárójánál.-

Kelt ideiglenesen Omahában 1981. Febr. 23-án.

Szabó János

IV. 5. (b)

Az 5. (a) alatti vázlat kiegészitve, az esemény tárgyalásánál szereplő részletekkel.

Érthető, hogy Szabó János a megfigyelőhelyéről, a Nagy-féle vendéglő mellől, így érzékelte (és arra negyven év múltán így emlékezett) a támadó gépek azon útvonalát, amelyet a VII. 1. sz. melléklet, mint valószínű repülési útvonalat tűntet fel. Gyakorlati tapasztalat, hogy a megfigyelő érzékelése szerint a magasan repülő gép a „feje felett" haladt el, holott, esetleg, a valóságos útvonal vízszintes vetülete oldalirányban egy-két kilométerrel eltérhet.

IV. 5. (b) sz. melléklet

A bombázókötelék célrarepülésének és eltávozásának iránya Szabó János geodéta szerint

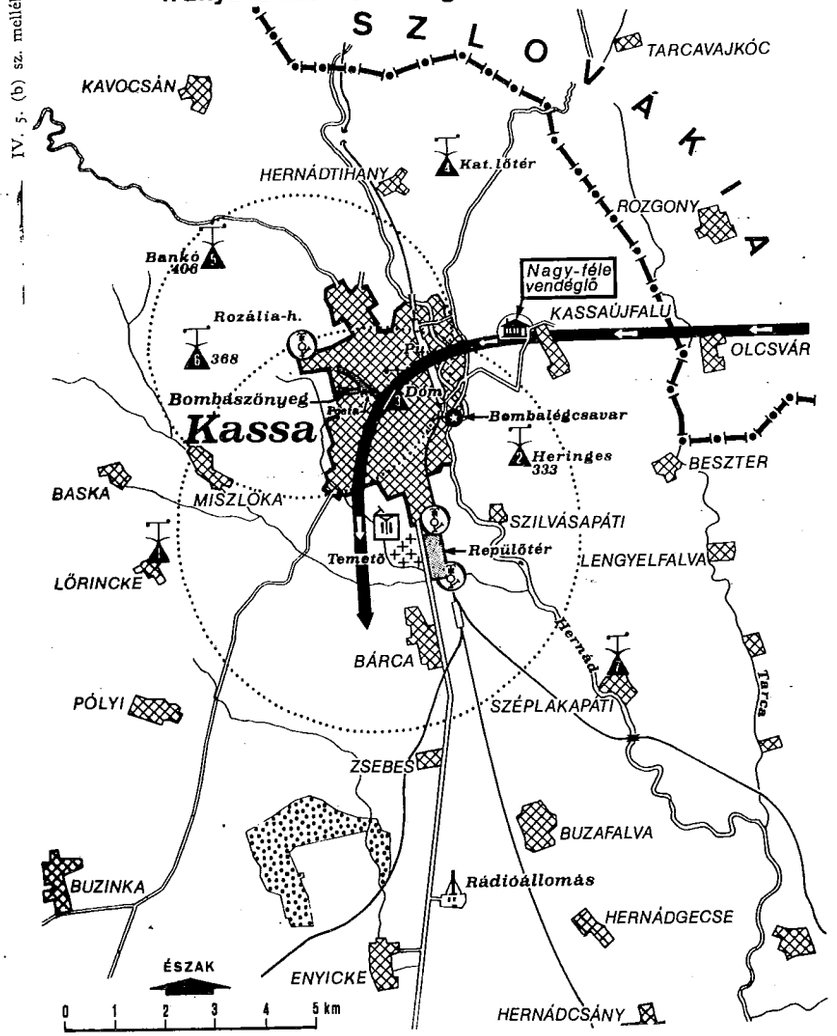

IV. 5. (c)

Szabó János sajátkezű rajza a vasúti aluljárónál általa talált, cirill jelzéseket viselő biztosító légcsavarról.

IV. 5. (c) sz. melléklet

3c

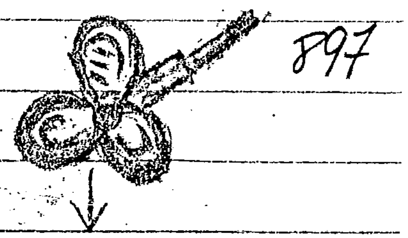

897

AZ EGYIK Bomba

légcsavarja az EGYIK LAP

Ton: HÁROM Cyrill Betű

rápréselve..

"az egyik lapáton"

V. fejezet

V. 1.

Csejtey Béla alez., a kassai honi lgv. tü. csop. pk.-nak 1974 decemberében megkezdett (és befejezetlen) hozzám intézett „beszámoló" levele.

A közölt két és fél oldal ugyan semmiféle közvetlen vonatkozásban sem áll a kassai eseményekkel, de a levélíró személyét és a kérdés általa történő kezelését illetően hasznos támpont lehet a következő V. 2. számú melléklet kiértékelésénél. Valószínű, hogy az ez utóbbi melléklet hangszalagra mondott tájékoztatása miatt vélte Csejtey Béla feleslegesnek levele befejezését.

V. 1. sz. melléklet

(1766) Xerox másolat!

(1.)

1974, dec. 6.

Dr. vitéz Csejtey Béla szkv. m. kir. honvédtüzér alezredes befejezetlen, sajátkezű levele Borsányi Júliánhoz.

Kedves Julián!

Remélem visszaemlékszel még rám, mint volt tanárodra a Kiüvösvölgyi Bocskai István intézetben. (Follért) [illegible] évfolyam 1920-25 [illegible] Béla volt, amit a vitézzé avatáskor Csejtey-re lett magyarosítva.

A Nemzetőrben „A mondvacsinált Kassai bombatámadás" cikkre kívántál felvilágosítást, amit azon elhatározásomtól eltérőleg – hogy csak halálom után közölhető – most Neked az alábbiakban írom le. Előzmények:

Az II. világháborút megelőzőleg a Pénzügyminiszterek tartották el minden honvédséget fejlesztő terv. ~~Így félig-~~ ~~meddig~~ a vezérkar a Pü. Min. által engedélyezett összeg keretében csak fél megoldásokra volt képes ~~a~~ honvédség fejlesztésben. Így pl. a kerékpáros zlj.-kat átszerelték az abesszinai háborúban az olaszok által elhasznált „Ansaldó" kis harckocsikkal, amelyek „Felderítő zlj." nevet kaptak.

Repülőgépgyárunk az „Albertfalvai" gyár ~~[illegible]~~ nem volt teljes kifejlődésben, így velünk együtt Jugoszlávia, amelynek szintén ~~nem volt~~ repülőgépgyára, Németországtól volt kénytelen vásárolni harci gépeket.

A háború első felében az Ansaldók nem váltak be az orosz harctéren. ~~és [illegible]~~ helyükbe a nehéz harckocsik léptek „Páncélos zászlóaljakká" átszervezve.

(2.)

~~Ennyi honvédség ...~~ Egy másik nagy mulasztás az volt, hogy az I. V. háború után hangzatos jelszavakkal nevelték a történelmi Magyarország határainak visszaszerzésért, de komoly intézkedés-titokban sem történt ennek érdekében. Így pl. a tiszti kiképzés is kevés. Általában csak a trianoni békében engedélyezett honvédségi létszámhoz igazodott, ami az esetleg megszállandó ~~területek~~ felriasztott honvédségi alakulatok vezetésére kevés volt és amikor a megszállásra sor került a polgári életből rángattak elő sok tekintetben hiányos harcászati erkölcsi és szakképzettségű tart. tiszteket, akik a kötelességüket igen tisztességesen teljesítették a kellő szakértelem harcászati erkölcsi nevelés hiánya miatt.

~~A légvédelmi tüzérség keretének felállítása csak az 1936 évvel kezdődött.~~

Amikor 1939. szept. az ÉNy Felvidék egy részének a visszacsatolása megtörtént, felállításra került a VIII. hdt. pkság is az összes alakulattal együtt. Így került felállításra a VIII. hdt. közvetlen tüzér 1939 szept.-ben is. Hama József őrgy. pk. én mint VMK pka. A laktanyán kívül minden egyéb felszerelésért személyesen kellett napokon át utánajárnunk, hogy valamelyest hozzá lehessen kezdeni a tényleges működéshez. Feladatom volt a ~~honi~~ már meglevő keret osztályok hadi állományú alakulatokká való megszervezése és a honi lgv. alakulatok felállításának és felriasztásának előkészítése-

(3)

A hadilétszámra való kiegészítése a kiképzett alakulatoknak, illetve szintén egy felriasztás esetén felállítandó honi lgv. gépágyús szakaszok lgv. a. lt. kezelő legénysége és tart. tiszti Kassa és Kassa környéki falvakban lakókból lettek kiválogatva, mivel a felriasztási szabályok szerint a lgv. tüzérségnek a felriasztás „O" órájától számítva 24 óra alatt a már békében kijelölt tü. állásban tüzkésznek kell lennie. Az alakulatok tart. tiszti állományát a H.M. rendelete szerint az országos különböző lgv. tü. alakulatok az állományukban levő tart. tisztekből helyezték át a VIII. lgv. tü. osztály állományába. Képzelhető, hogy a nekik kevésbé megfelelőket helyezték át.

(Befejezetlen!)

V. 2.

Csejtey Béla alez. hangszalagra mondott beszámolója.

A hangszalagfelvételt Csejtey alez. fia végezte, majd az írásban rögzített „csiszolt" szöveget megküldötte nekem. Kilátásba helyezte, hogy a hangszalagot az oshawai Múzeumban fogja elhelyezni. A nekem írásban megküldött teljes szöveg, az ifj. Csejtey által hozzáfűzött magyarázatokkal, 15 oldal terjedelmű. Irattáramban „L–II. 176" alatt van elhelyezve.

V. 2. sz. melléklet

176

Az 1941-es kassai bombázás. Dr. vitéz Csejtey Béla, szkv. m. kir. honvédtüzér alezredes előadása. Hangszalagra mondta 1974. december 22-én, Palo Alto-ban, California, USA.

1941 június 21-én, vasárnap déli egy órakor a lakásomon éppen ebédhez ültem a családommal, amikor a légvédelmi laktanya őrségének küldönce egy táviratot hozott nekem. A távirat Werth Henrik vezérkari főnök aláírásával volt jelezve, és abban el volt rendelve az összes légvédelmi alakulatoknak a felriasztása. A VIII. hadtest, amelyhez tartozott a VIII. légvédelmi tüzér osztály, békeállománnyal azonnal elvonult mozgósitási harcálláspontjára, Beregszászra, és ugyanoda hétfön elment a VIII. légvédelmi tüzérosztály is, Kozma Ferenc alezredesnek a parancsnoksága alatt. Én mint a visszamaradó különitménynek a parancsnoka, a távirat kézhezvétele után rögtön bementem a laktanyába. Az összes nyilvántartó személyeket, altisztet, Unoka Bálintot, a lakásáról behivattam, és az előre elkészitett behivó jegyeket rögtön postáztuk. A föposta személyzete szintén állando létszámmal müködött akkor vasárnap délután, s este nyolc óráig igy az összes behivó jegyeket kiadtuk a postára.

Másnap, hétfön, a tüzérosztály a békelétszámmal elvonult, és lassanként beszállingóztak a behivott tartalékosok, a honi légvédelmi alakulatoknak a legénysége is. Lassanként beszivárogtak a tartalékos tisztek is, és azoknak is a mozgósitási tervben előre kijelölt tüzelö állásba kellett vonulniok a raktárban lévö löveg anyagukkal. A mozgósitási szabályok szerint a légvédelmi tüzérosztálynak 24 óra alatt tüzkésznek, azaz tüzelöállásban kellett lennie.

Kedden délután az egyik csoport parancsnokságát megnéztem, amelynek parancsnoka akkor Vizy László hadnagy volt, és a harcállaspont nemcsak hogy nem volt berendezve, de nem volt még távbeszélöje sem. Látva ezt a rettenetes hanyagságot, szerdára tisztigyülést hivattam be a légvédelmi laktanya parancsnoki irodájába, 9 órára reggel. A gyülésen az összes tisztek jelenlétében közöltem a tapasztaltakat, hogy kedden még senki nem foglalta el a tüzelöállást, és kijelentettem a jelenlévö tiszteknek, hogy azonnal a tüzelöállásba vonulni, tüzkészeknek lenni, s amennyiben én másnap végigjárom ezeket a tüzelöállásokat és nem találok állásban egy üteget vagy egy szakaszt, az illetö parancsnok ellen tényvázlatot fogok felvenni. Kijelentettem akkor, hogy: 'Uraim, ilyen szolgálat teljesitès mellett Kassát egy szép napon összebombázzák'.

Másnap, csütörtökön reggel Dobozy István tartalékos századossal (jelenleg Braziliában él, tudtommal mint földbirtokos müködik) végigjártam az összes tüzelöállásokat. Általában véve, tüzelöállásban találtam öket mind, kivéve a Bankón, ami Kassától egy északnyugatra lévö hegytömb volt. Ott egy légvédelmi ágyus szakasz még csak állásban sem volt, csak egy örmestert, egy tüzmestert találtam ottan, se tisztje, se legénysége sehol. Én 11 órakor voltam a repülötéren, ahol két légvédelmi gépágyus szakasz volt egy föhadnagynak a parancsnoksága alatt, (a repülö-

térnek a déli részén volt két gépágyu, és az északi részén volt két gépágyu (1). A Bankó után egyenesen bevonultunk Dobozyval a laktanyába. Egy óra 5 perckor, amikor a gépkocsink befutott a légvédelmi laktanya udvarába, láttam, hogy az őrségnek a kapuőre távcsövön valamit kémlel az égen. Kiszálltam a kocsiból és felnéztem, és hirtelen láttam körülbelül ezer méter magasságban három, ék alakzatban repülö, sötét szinü, valószinü sötétzöld, de piros csillagos jelzésü repülögépet (2). A következö pillanatban azonban már recsegett minden, és egy bomba betalált a légvédelmi laktanya cipészmühelyébe, ahol délben éppen legénység tartózkodott, beszélgettek; egy másik pedig a hátsó kapunak a félfáját, téglából épitve, döntötte ki. Körülöttem repültek a repeszdarabok és kavicsok, ködarabok, ugyhogy mást nem volt mit tennem, hirtelen földhöz vágtam magamat.

Délután két órakor a hidasnémeti csendörörs közölte, hogy két repülögépet látott, amelyek valószinüleg a miskolci légvédelemtöl, illetöleg repülötérröl szálltak fel. Aznap aztán semmiféle más repülömozgás nem volt.

A kassai repülötér parancsnoka akkor Krudy repülöszázados volt; az én föhadnagyom jelentett neki és tüzelni akart a három gépre, azonban Krudy leállitotta azzal a mondattal: 'Hát nem látod, ezek német gépek'. Igen, német tipusú gépeknek látszottak (2a). Ugyanis a háboru elején, amikor áprilisban a németek lerohanták Szerbiát, a szerb légvédelem, illetve légi erök, összes gépeivel felszálltak, és a Duna fölött elrepülve, Pesttöl északra, északkeleti irányban szovjet területre repültek. Ezeket a gépeket

azok valószinüleg beállitották az orosz, illetve szovjet légierökbe, és innen magyarázható az, hogy ez a három gép is onnét származhatott.

Tudniillik, Kharkovban, a megszálló eröknek egyik föhadnagy századparancsnoka be volt szállásolva egy házba, ahol a háziasszony mutatott neki egy fényképet, és mondta, hogy ez volt bombázni Kassát. Utánna aztán megtudtuk, hogy a kassai postahivatalnak volt egy cseh származásu tartalékos pilóta föhadnagy alkalmazottja, postatiszt volt, aki amikor a Felvidék megszállása megtörtént, úgy látta, hogy Csehszlovákia összeomlott, és egyenesen átszökött a Szovjetbe. S ott természetesen szovjet szolgálatba lépett. Evvel magyarázható az, hogy ez a három gép onnét jött, és ennek a föhadnagynak a parancsnoksága alatt bombáztak, de csak egyenesen a kassai postapalotát és környékét, mást semmi egyebet (3).

A bombázás után a légvédelmi tisztek hanyagságát az akkori hadtestparancsnokság helyébe lépett kerületi parancsnokság vezérkari fönökének, aki akkor Stadler Kálmán alezredes volt, jelentettem, és kértem, hogy inditsa meg az eljárást a hanyag tisztek ellen. Stadler ezt elutasitotta azzal, hogy nem lehet, mert most éles vita folyik, hogy ki a hibás: a katonai légvédelem, vagy a polgári légoltalom. Ugyhogy semmiféle eljárást nem tudtam meginditani a kerületi parancsnokság vezérkari fönökének a rendeletére.

Borsányi Juliánnak a "Nemzetör"-ben megjelent cikkére

vonatkozólag az a megjegyzésem, hogy miszerint én a repülőtéren vártam Krudyt, amig ő állitólag a légierők főparancsnokságának jelentette az esetet, az a válaszom: én soha Krudyt nem láttam, én Krudyt soha nem is ismertem, és nem is beszéltem vele. Az is biztos, hogy semmiféle gépek ott nem szálltak fel, mert különben a légoltalmi figyelők, amelyek tornyokban, stb., Kassán mindenütt el voltak helyezve, a bombázás után már igen élénken működtek, tehát jelezték volna a repülőgépeknek a légtérben való megjelenését.

A bombázás, ez tehát ami csütörtökön volt, június 25-én, déli 1 óra 5 perckor, a postapalotára dobott bombázás, arról én jelentést nem irtam, semmiféle irásbeli jelentést; telefonon szintén nem tudtam beszélni a miskolci légvédelmi parancsnoksággal, amelyhez a kassai honi légvédelmi alakulatok tartoztak. Csak éjjel az összebombázott postapalotának az első emeletén lévő, de szintén teljesen romban volt, rádió szobájából rádiótelefonon adtam le, hogy igen, német tipusú gépeknek látszottak, de feltétlenül orosz gépek voltak, mert a vörös csillag rajta volt, mint felségjel, a szárnyakon. Semmiféle más jelentést sehova nem adtam. Hogy engem később, amikor a bizottságok megjelentek, nem hivtak meg a közös tárgyalásra, ez érthető. Hiszen ha én elmondtam volna azt, hogy a légvédelmi alakulatok állásban sem voltak az előirt időben, kétségtelenül abból lett volna egy úgy nevezett katonai botrány, amit a hadtest parancsnokság, illetve a kerületi parancsnokság el akart minden áron kerülni.

Megjegyzésül még csak annyit, hogy az eperjesi szlovák légoltalmi parancsnokság, amellyel semmiféle távbeszélő összeköttetésünk nem volt, rádión csak annyit adott le a déli időkben: 'Magyarok vigyázzatok, magyarok vigyázzatok'. A bombázó gépek ugyanis Ungvár felöl jöttek, a Hegyalja hegygerinc mögött, s csak későn lehetett észrevenni a gépeket, amikor már megjelentek a hegygerinc fölött. A repülőtértöl átló irányában, tehát délkeletről északnyugati irányban repülték át Kassát, közben bombázták a postapalotát, aztán a Bankó irányában ez a három gép eltünt. Valószinüleg megfordultak, és azután északi irányban orosz területre repültek.

Az egyik bombatölcsér körül aztán találtunk egy bombarepesz darabot, amelynek megitéléséböl szintén következtethető hogy orosz gépek voltak, mert a Putilov müveknek volt bevésve abba a repeszdarabba a neve. Putilov müvek, amelyek Leningrádtól délre voltak.

A Kassa körül tüzelöállásban lévö honi légvédelmi egységek sok parancsnokának a terhére irható még annak a szabálynak a be nem tartása, mely szerint a tüzelöállásban nincsen napi elöirt foglalkozás, hanem állandó készültség van. Ugyanis, ha a tüzelöállás területén lévö figyelö ör repülögépet jelez, vagy a légoltalmi figyelö örsök valahonnét repülögépet jelentenek, az egységet, amely a lövegek körül van elhelyezve, rögtön riasztani kell. Riasztás esetén a lövegkezelök azonnal elfoglalják helyüket a lövegek körül. A gépágyúnál a négyes számú

kezelö a négy lövedéket tartalmazó kartrizst töltésre készen tartja, az iranyzó pedig követi a repülögép repülési irányát azért, hogy abban a pillanatban, amikor bebizonyodott, hogy az a gép nem saját, hanem ellenséges gép, tüzelni tudjanak. Ez egy olyan szabály, ami alapfoka volt a kiképzésnek a légvédelmi tüzérségnél. A kassai légvédelmi tüzérosztály 1939-ben, illetve 1940-ben lett felállitva, s tényleges tiszt a parancsnokokon kivül nem volt. Az alantos tiszteket tartalék állományból, 'tsz'' és 'psz'' alapon, a miskolci és budapesti légvédelmi tüzérosztályoktól helyezték át. Az áthelyezö tüzérosztályok, hogy úgy fejezzem ki magamat, föleg kiselejtezett tiszteket tettek át állományunkba. Ezek a tisztek, valószinüleg hiányos tudásuk folytán, ezt az elöbb emlitett légvédelmi szabályt nem tartották be, és ez is egy terhelö körülmény, ami Kassa bombázásához vezetett."

A hangszalag átirójának megjegyzései Csejtey alezredes nyilatkozatához a kassai bombázásról.

1) Téves dátum. Egy 1960-ban elkezdett de befejezetlenül maradt, a kassai bombázásról szóló írásbeli nyilatkozatában Csejtey alezredes vasárnapot, 1941 június 22-ét jelent.

2) Csejtey alezredes lakása Kassán. A kassai légvédelmi tüzér laktanya a Bethlen Gábor körúton, a VIII. lgv. tüzérosztály székhelye. A nyilatkozat mindvégig Kassán, vagy közvetlen

V. 3.

Ormay József hangfelvétele a Kassa légvédelmére állástfoglalt (honi, 5/8 M) 217. gk. lgv. üteg parancsnokával.

A „memorandum"-nak címzett szöveg első két bekezdése a III. fejezetben foglaltakkal kapcsolatosan érdemel figyelmet.
Hazai segítséggel megállapíthattam, hogy az üpk. „igen jó" minősítésü lgv. tü. tiszt volt, aki „kiváló" eredménnyel végezte az (Eszterháza-i) lgv. tü. lőiskolát. Amikor a hangfelvétel írott szövegét kézhez kaptam, Ormay József útján még 19 kiegészítő kérdést tettem fel az üpk.-nak. Ezekre válaszol az üpk. 1979. június 17-i (postabélyegző kelte) levele a következő V. 4. sz. mellékletben. (Az ebben a kérdésben folytatott teljes levelezés „Cs–XVII" alatt.)

V. 3. sz. melléklet Memorandum. Toronto, 1978 nov. 26-án.

Beszélgetés egy légvédelmi üteg parancsnokkal, aki a Kassát támadó repülőgépekre lövetett.

Előzmények: Az első "interju" Dr. Fejér Imre orvos /erdélyi hazánkfia/ lakásán,/96 Gulliver Rd. Toronto/ történt 25-én délben. Hangfelvétel közben a "volt üteg pk." felesége férjét elhivatta és idegesen követelte a hangfelvétel megsemmisitését. Ezzel a további hangfelvétel abba maradt. Este, Dr. Fejér és barátai vacsora vendégeim voltak. Az "üteg parancsnokkal" külön szobában hosszas magánbeszélgetést folytattunk. Feleségére való tekintettel a hangfelvételt "kiradiroztam". Javasolta, hogy készitsek jegyzeteket és azokat használjam fel, de nevét /feleségére való takintettel/ ne használjam amig él./Ez is azt mutatja, hogy nős katona csak "fele harcértékü."/

Kijelentette, hogy a háboru óta nem hallott semmit és nem olvasott semmit Kassáról. Előző este olvasta a torontói "Krónikában" megjelent könyvismertetésemet Borsányi Julián könyvérÖl. Szabadkozva, több izben emlitette, hogy nem akar félre vezetni, de egészen biztosan lesznek olyan részletek, amelyekre nem emlékezhet "tisztán". Beszélgetésünk folyamán különösen a helynevek és a világtájakra való "nem emlékezés" domborodott ki.

A beszélgetések a következőképpen zajlottak le:

Mi volt a beosztásod 1941 juniusában?

5/8 lgv. üteg parancsnok, százados.

Hol volt a tüzelő állásod?

Kassa "mellett" egy hegy / nevét elfelejtettem/ tetején.

Mit tudsz a bombázásról?

3 felségjel nélküli gép jött a légterünkbe, a tüzelőállásunktól jobbra közelitették meg a várost. Előzetes jelentést nem kaptunk. Mikor a bombákat potyogni láttam, kiadtam a tüzparancsot.

Tisztázni szeretném az előbbieket. Pontosan mikor kezdte el az üteg a tüzelést, a becsapódások előtt vagy után?

Mikor az üteg figyelője jelentette az ismeretlen gépek közeledtét, én kb. az "állás" közepén tartózkodtam. Nagyon jó messzelátóm /hétszeres/ volt. Az egyik gépet befogtam a látószögembe" és figyelemmel kisértem. Amikor láttam, hogy az első bombák elhagyták a gépet, akkor kiadtam a tüzparancsot.

Ez azt jelenti, hogy az első "hang" az üteg lövéseitől származott?

Igen.

Hány gépet látt ál? - Hármat.

Milyen kötelékben, vagy csoportban jöttek? -A három gép egy háromszöget alkotott.

Szimmetrikus volt-e ez a "háromszög"?

Ugy emlékszem, hogy elég szimmetrikus volt.

Milyenek voltak a géptipusok? Hogy néztek ki?

Két motoros egy szárnyu gépek voltak.

Milyen magasan voltak?

1200 m-re becsültem a magasságot.

Milyen sebességük volt?

Nekem lassunak tüntek fel,de ez 1200 m-es magasságban esetleg megtévesztően hat.

Milyenek voltak a látási viszonyok?

Tiszta volt, jó látási viszonyok voltak.

Mit csináltak a gépek a lövéseid után?

A lövések /egyetlen sorozat/ jól feküdtek /lehet,hogy összetüzet mondott/ de helyesbitésre nem került sor,mert a lövegek csövei /mind a négy/ leestek. A gépek mintha 3 irányba széjjel huzódtak volna.

Visszafordultak és elrepültek amerről jöttek.

Bal vagy jobb forduló volt-e ez a rárepülési irányból nézve?

Bal forduló volt.

A rárepülési vagy a kirepülési irányt tudnád-e egy faluhoz vagy földrajzi támponthoz viszonyitani?

Nem emlékszem helység nevekre. Nem vagyok biztos az irányokban, mintha ugy emlékeznék,hogy Kassától északra lett volna az üteg.

Milyen szögben jöttek a gépek a tüzelő állásodhoz viszonyitva?

Oldalra voltak tőlünk jobbra mintegy 45 fokos szögben/vizszintes sikban/ Meredek szögben voltak "felettünk" /függőleges sikban./

Mikor lőni kezdtetek,milyen távolság lehetett a vezérgép és a kisérők között?

A gépek egészen szorosan voltak egymáshoz.

Mi történt a lövéseitek "leadása" után?

Volt tőlünk vagy 1 km.-re egy másik üteg is. Lehet,hogy azok is 5/8-ok voltak. Ezek nem tüzeltek. A mi lövéseink után a gépágyuk is tüzelni kezdtek. A hegy tetejéről láttam a bomba sorozatok becsapódását. Az elsőt,amely a Postára volt szánva, a második sorozat és a harmadik sorozat követte egyszerre. Az egyik a Vársánc utcát keresztezte, a másik sorozat ezzel párhuzamosan robban.Határozottan

meg lehetett különböztetni a sorozatokat; a középső,az első gép sorozata esett le először és akkor következett a két másik sorozat szinte egymással párhuzamosan.

Láttál felségjeleket a gépeken?

Nem voltak felségjelek. En sem láttam és az ütegem beosztottjai sem láttak felségjeleket. Ezt többször megtárgyaltuk.

Volt-e a gépeken valamilyen szembe-ötlő,domináns szin?- nem volt.

Láttál-e sárga jeleket a szárnyon,a törzsön?

Nem láttam, nem emlékszem,hogy erről magunk között beszéltünk volna.

Volt-e jegyzőkönyvi kihallgatásod?

Nem volt. Szolgálati jelentést kellett beadnom az osztály parancsnoknak a tüz megnyitásról és acsövek le-eséséről. Fékdefekt miatt történt. Nemrég kaptuk vissza a lövegeket a gyárból.

Beszélgetésünk végén megkérdezte,hogy én németeknek gondolom-e a támadókat. Nekik az volt a következtetésük, hogy németek lehettek.

V. 4.

A 217. üpk.-nak kiegészítő levele.

Ez az V. 3. mellékletben említett kiegészítő kérdéseimre adott válasz. Elismerést érdemel, hogy az üpk. kitér azon kérdések elől, amelyekre nem emlékszik határozottan. Én magam reálisnak ítélem az üpk. hivatkozását – négy évtized múltán – emlékezet hiányaira. Ezt a dokumentációt megelőző német monográfiám számos olyan elírást tartalmaz, amelyekért gyengülő emlékezőtehetségemet kell okolni.

V. 4. sz. melléklet

Kedves Sándor.

mint már említettem, nem akarok több félrevezető, hamis adatokat adni, így csak kérdéseidre válaszolok leveledből a legjobb tudásom szerint

a kassai VII. lgv. tüzérosztálynál, Koma József alezr. parancsnoksága alatt alatt szolgáltam, tényleges tiszt voltam. Lőiskolán (Esztergom-kenyérmezőn) és éles lövészeteken részt vettem.

a lőszereket a „Tüzér Szertár"-ból kaptuk vissza. Egyenesen tüzelőállásba rendeltek. a „Improvizáló action" alatt Győr légvédelmére voltam kirendelve.

Kassa: a 3 gép az első átrepülés alkalmával oldották ki bombáit.

a tűz megnyitási parancsom „ellenséges gépekre" szólt. Felség jelzés vagy sárga jelzést nem lehetett észlelni a szárnyakon.

Kis Tollbón rep. fhgy. leírása a „[illegible]"-ban valószínűleg közel áll a valósághoz:

Gyorstüzelő 40.mm-es gépágyúk pánikszerűen tüzelni kezdtek a vadászgépre, vagy gépekre (én az gépet láttam) a tüzelés kb 30 másodpercig tartott.

Ne haragudj a hiányos válaszomért.
baj[illegible] szeretettel köszöntelek
[illegible]

[PO]STA BÉLYEGZŐ KELTE:
[WE]STCHESTER N.Y. 105 JUNE 17, 1979 [illegible]

VI. fejezet

VI. 1. (a)

Rendelet a hadrendi rep.-gépek „sárga festéssel való ellátásáról".

Az eredeti ügydarab egyik „kiadványának" a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban elfekvő példánya nyomán. Bizonyosnak vehető, hogy az eredeti ügydarab „elosztója" szerint valamennyi reptérgondnokság ezt a szöveget kapta. E rendelkezés igazgatási elődjének, az utolsóelőtti bekezdésben említett 108.888 sz. rendelet hivatalos szövegének, nem tudtam nyomára akadni, de alig kétséges, hogy a VI. fejezetben foglalt közléseket, mint megbízhatókat fogadhatjuk el.

Amint azt a Freiburg-i levéltárban megállapíthattam, a pozsonyi DLM június 18-i keltezéssel hasonló intézkedést kezdeményezett a szlovák hadügyminisztériumban.

VI. 1. (a) sz. melléklet

M.kir.honvéd légierők parancsnoka. Másolat.

Hughes sürgős jelzéssel!

56.097/eln.le.mü.-1941.VI.19.

Tárgy: Hadi és futárrepgépek sárga festéssel való ellátása.

M.kir.honvéd Repülőtérgondnokság

Budapest, 1941. junius hó 19.-én. Szombathely

Elrendelem, hogy a hadi-és futár repgépek szárnyainak alsó felülete a szárny külső végétől a felségjelig a gép hossztengelyével párhuzamos határral /a felségjel nem festendő át, a kétfedelü gépeknél csak az alsószárny teljes alsó felületén/ az elmult hét alatt is használt króm-sárga szinü festékkel festtessék át. Ezenkivül minden hadi-és futár repgép törzsére, kb. a középső részre, a törzsön körben haladó, 1/2 m. szélességü sárga gyürü festendő. Amennyiben ezen gyürük pilóta ülésen, vagy lövésztornyon haladnának keresztül, ugy annyival hátrább helyezendő, hogy a sárga gyürü megszakitás nélküli egészet képezzen.

Jelen rendeletem kézhezvétel után azonnal végrehajtandó.

A Héja repgépekre ezen rendelet nem vonatkozik, tehát az említett jelzésekkel nem látandók el.

A 108.888/le.mü.-1941.sz.rendeletemet hatálytalanitom. A régi sárga jelzések azonnal eltávolitandók.

A szükséges festékanyagot még VI.19.-én igényelje a Közp.rep. jav.müh-től.

M.kir.honv.le.pk-a rendeletére

vitéz Vörös Géza vk.ezds.

254 [illegible] 163

VI. 1. (b)
A VI. 1. (a) melléklet letisztázott szövege.

Miután a szóban forgó kérdés szempontjából kulcsfontosságú iratról van szó, ez a melléklet nyomtatott szöveggel megismétli az előbbi, némileg elmosódott fénymásolatot.

VI. 1. (b) sz. melléklet

M. kir. honvéd légierők parancsnoka *Másolat.*
Hughes sürgős jelzéssel!

56.097/eln.le.mü. – 1941. VI. 19.
Tárgy: Hadi és futárgépek sárga festéssel való ellátása.

M. kir. honvéd Repülőtérgondnokság

Budapest, 1941. június hó 19-én. *Szombathely*

Elrendelem, hogy a hadi és futár repgépek szárnyainak alsó felülete a szárny külső végétől a felségjelig a gép hossztengelyével párhuzamos határral (a felségjel nem festendő át, a kétfedelű gépeknél csak az alsó szárny külső felületén) az elmúlt HÁK alatt is használt krómsárga színű festékkel festessék át. Ezenkívül minden hadi és futár repgép törzsére, kb. a középső részére, a törzsön körben haladó 1/2 m. szélességű sárga gyűrű festendő. Amennyiben ezen gyűrűk pilótaülésen, vagy lövésztornyon haladnának keresztül, úgy annyival hátrább helyezendő, hogy a sárga gyűrű megszakítás nélküli egészet képezzen.

Jelen rendeletem kézhezvétel után azonnal végrehajtandó.

A Héja repgépekre ezen rendelet nem vonatkozik, tehát az említett jelzésekkel nem látandók el.

A 108.888/le.mü. – 1941. sz. rendeletemet hatálytalanítom. A régi sárga jelzések azonnal eltávolítandók.

A szükséges festékanyagot még VI. 19.-én igényelje a Közp. r. javító műh.-től.

M. kir. honv. le. pk-a rendeletéből
vitéz Vörös Géza vk. ezds. s. k.

VI. 2. (a)
Értesítés szovjet rep.-gépek „sárga ismertetőjelzéséről".

A géptávirat küldője a Bukarest mellett székelő DLM I. c. vk. tisztje (hírszerzés). A távirat több szempontból érdemel figyelmet:
1. A keltezés csupán egy nappal későbbi mint a kassai támadás és olyan légtérre (a német 11. hds. előtti, tehát az ÉK-i Kárpátok feletti térségre . . .) vonatkozik, amely kétségtelenül mértékadó a kassai események vizsgálatánál is. 2. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a távirat szerint a szovjet gépek a sárga színezést („Erkennungszeichen") a felségjel mellett, tehát azzal egyidejűleg alkalmazták. 3. Az értesítés utolsó bekezdését azzal egészíthetem ki, hogy a Freiburg-i levéltárban még négy olyan papírt találtam (valószínűleg több is akad . . .) amely azt bizonyítja, hogy a „Barbarossa" hadműveletek megindulását követően a német „Luftflotte 4" északabbra fekvő térségeiben is hasonló megállapításokat rögzítettek.

VI. 2. (a) sz. melléklet

60/4

KR Geheim!

Fernschreiben

KR GTAI Nr.0129 27.6.41 15,55 DSZ.

An
Verbindungsstab Oberst Bassenge.

Betr.: Kennzeichen russischer Flugzeuge.

A.O.K.11 Abt. Ic meldet, daß gemäß Meldung des Gen.Kdo. XI.A.K. vom 25.6. russische Flugzeuge mit wenigen Ausnahmen einen gelben Streifen am Rumpf und gelbe Flügelspitzen haben. Außerdem auf den Tragflächen den Sowjetstern oder Sichel und Hammer. Die Feststellungen sind einwandfrei in niedriger Höhe von einem Offz. einer Art.B.-Stelle gemacht.

Koluft bestätigt am 27.6. fernmündl. an D.L.M. daß gleiche Feststellungen mehrfach bei inzwischen abgeschossenen russischen Flugzeugen gemacht wurden.

DLM Ic Nr.31/41 geh.

VI. 2. (b)

A német légierők főparancsnokságának egy rendelete vadászgépek sárga színezéséről.

E találomra (a sok hasonló közül) kiragadott rendeletnek semmi köze ugyan a kassai eseményekhez, de érzékeltetheti, hogy mennyire helytelen, alapos tájékozottság nélkül, a sárga színezést mint olyant, önmagában, a kassai „német–magyar katonai összeesküvés" bizonyítékául szerepeltetni.

Érdekes részlete a rendeletnek, hogy a „szövetséges államok" (szlovák, román, olasz) vadászgépei között a honvéd légierőt nem említi.

VI. 2. (b) sz. melléklet

Geheime Kommandosache

Deutsche Luftwaffenmission
in Rumänien

Gefechtsstand, den 29.8.1941

Ia Nr. 1333/41 g.Kdos.(Ia op 1)

70 Ausfertigungen
67. Ausfertigung

Bezug: Ifl.Kdo. 4 Führ.Abt. Ia op Nr. 5245/41 g.Kdos.vom 27.8.41

Betr.: Neues Kennzeichen aller im Ostfeldzug eingesetzten Jagdflugzeuge einschl. Jagdflugzeuge der verbündeten Staaten.

1.) Gem. Befehl Ob.d.L. haben ab 1.9.41 sämtliche im Osten eingesetzten eigenen Jagdflugzeuge und die Jagdflugzeuge der verbündeten Staaten (Slowakei, Rumänien, Italien),neben der bisher befohlenen grellgelben Kennzeichnung,(grellgelber Anstrich am äußeren Drittel der Tragfläche, grellgelber Ring von 5o cm Breite um den Rumpf) einen grellgelben Anstrich der Motorhaube zu tragen.

2.) Die Durchführung des Anstriches meldet Jafü D.L.M. bis zum 31.8.1941 an D.L.M. Ia op 1.

Von Seiten der Deutschen Luftwaffenmission
Der Chef des Generalstabes
I. A.

Oberleutnant.

Verteiler:
[illegible]

VII. fejezet

VII. 1. (a)

A június 26-i kassai helyzet vázlata a jelenlegi kiértékelések alapján.

Az eredeti vázlat méretaránya hozzávetőleg 1:7500 volt, de ez a reprodukció folyamán módosult. A vázlaton lévő lépték természetesen megtartja érvényét. A reptér É-i és D-i sarkaiban felállított két gépágyú egyesített „hatásos tűzkörletét" a teljesen kihúzott (gyengén látható) kör jelzi. A Rozália-hegyen egy teljes gá. szksz.-nak, tehát két lövegnek kellett volna állásban lennie, de amint tudjuk, a támadás idején egyik sem volt ott.

Az ún. „hatásos tűzkörlet"-et jelző körök 1300 m-es repülési magasságot feltételeztek. Ha a kötelék alacsonyabban repült, a határok valamivel tágabbak.

VII. 1. (a) sz. melléklet

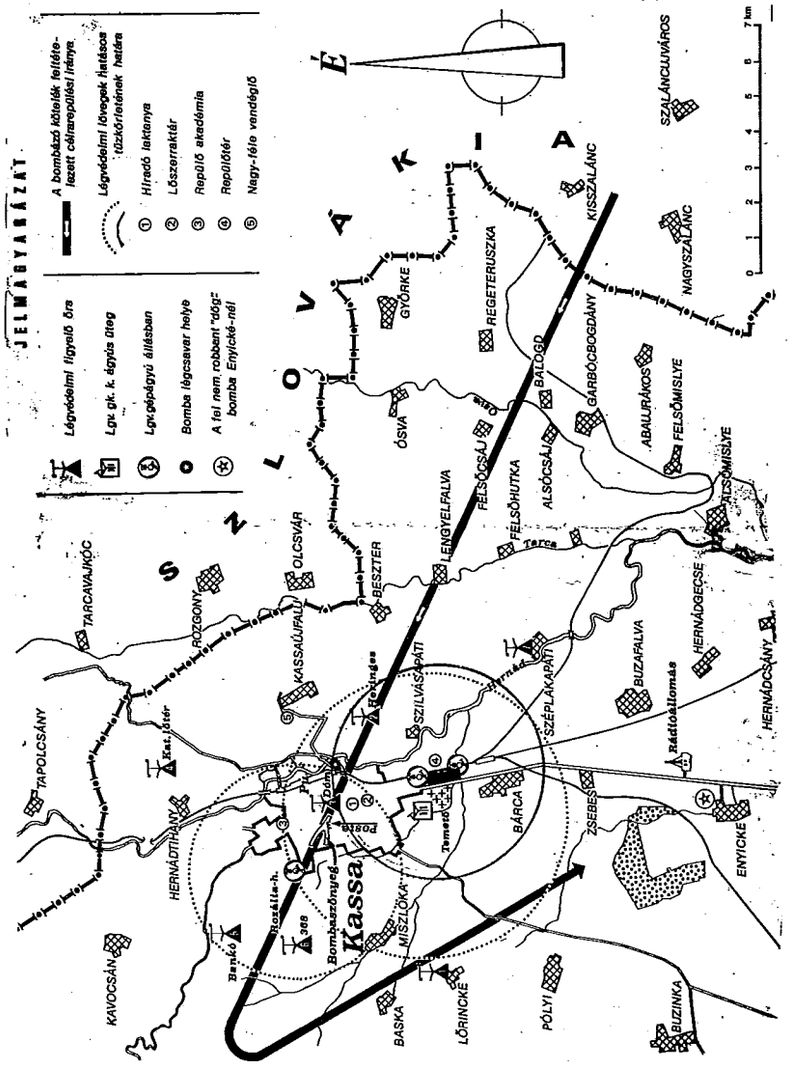

VII. 1. (b)

A célrarepülés VII. 1. (a) vázlata nagyobb mértékarányban s a város belterületén.

A vázlaton (sötéten) feltűntetett épületek, a számozás sorrendjében: Postapalota, rep. akadémia, hdt. pság., dóm, híradó lakt., lőszerraktár és reptér.

VII. 1. (b) sz. melléklet

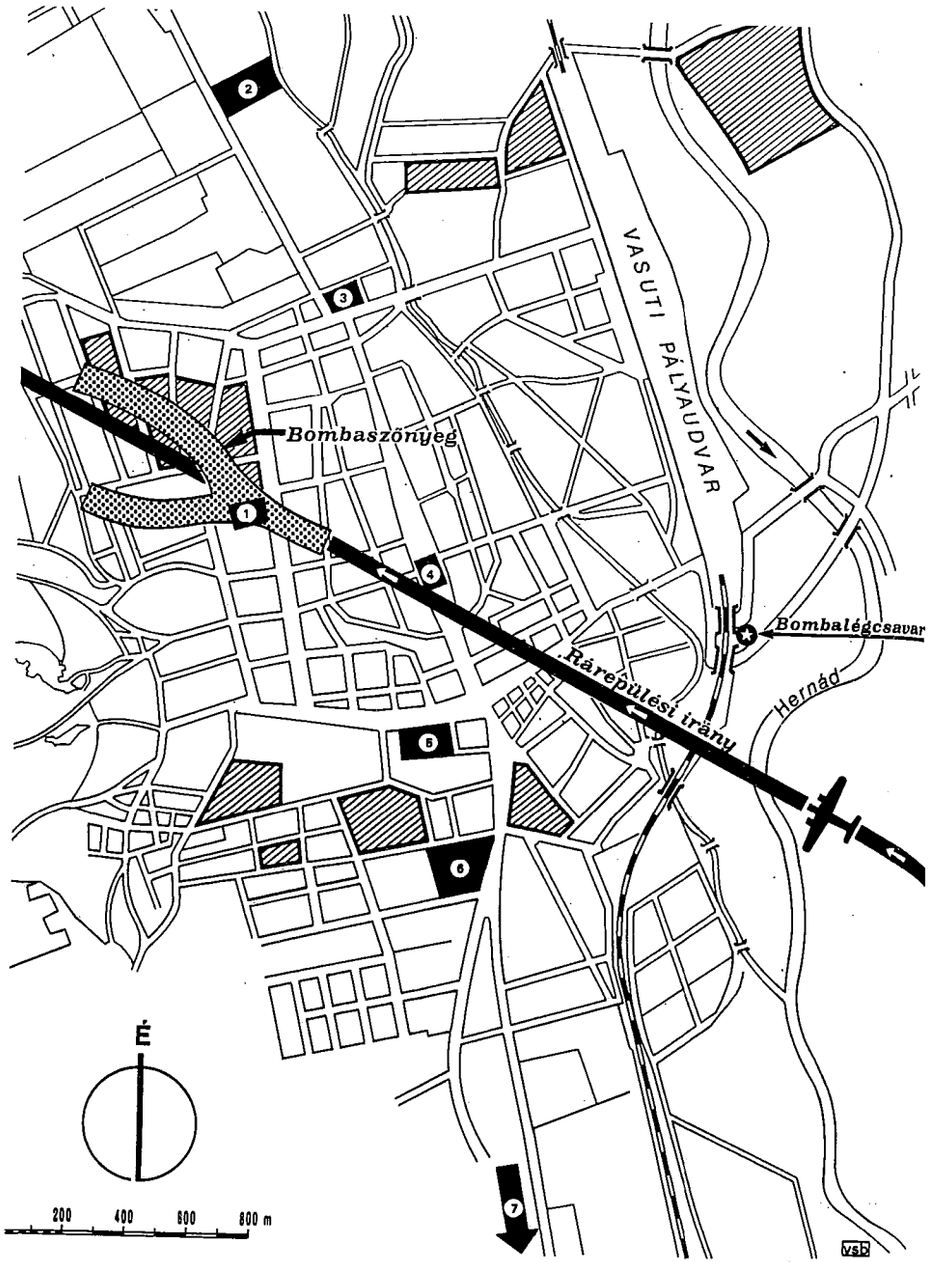

VII. 2.

Az I. lgv. hdt. jelentése a kassai támadásról (Az ún. „Justy-jelentés")

A VII. fejezet kimerítően elemezte a jelentést. Most csupán azok a megállapítások következnek, amelyekhez a szóban forgó papír szemrevételezése szükséges. A honvédség központi szervei (HM, Vkf. stb.) számára előírt ügykezelési szabályok szempontjából nem tudtunk magyarázatot találni a jelentést tartalmazó papírlap középső, bal szélén lévő „K" betűhöz, a „VI. 27"-i dátummal, a hozzájuk tartozó „8"-ashoz, vagy „S"-hez hasonló kézjeggyel.

Az egyes szolgálati szinteken döntésre jogosult előljáró az aláírása (kézjegye) elé helyezett „k" betűvel adta beleegyezését ahhoz, hogy az ügydarabban (az „aktában") foglalt rendelkezés vagy közlés (a segédhivatal által leírva, esetleg sokszorosítva) a címzetteknek „kiadható", „kiadványozható" legyen.

A konkrét esetünkben említett „kiadványozás"-i jelnek a szóban forgó ügydarab szóban forgó helyén nehéz értelmét találni. A lgv. hdt. a jelentése egy-egy példányát megküldötte az „1. vkf. o."-nak és a „Le.pság."-nak. Mindkettőt maga a hdt. pk. írta alá. Mit keres akkor itt a „kiadványozás" jele és ki lehet az a (Justynál „rangidősebb") rejtélyes előljáró, aki a hdt. pk. aláírása után (!!) a „kiadványozást", a kiadványok „kiadását" mintegy elrendelte?

Egy írásszakértő szerint lehet, hogy a problematikus kiadványozási jel Sáska Elemér alez.-től, az 1. vkf. o. vezetőjétől származik. Egy másik szakértő ezt kétli. Én magam is az utóbbihoz csatlakozom. Sáska ugyanis az ügydarabot a jobb alsó sarokban írta alá, jóváhagyva az előadó Árvay szds. általi irattárba való helyezést. Mit kereshetne ezek után Sáska kiadványozó kézjegye Justy tbk. aláírása után?

Mindez szót sem érdemlő jelentéktelen alakiság lenne, ha a szóban forgó papírt nem léptették volna elő perdöntő „dokumentum"-má. Így azonban indokolt a szőrszálhasogató vizsgálat.

Tudván, hogy Héderváry-Konth személyes kapcsolatban állt Justy utolsó vkf.-ével (Ambrózy Arnold utódával), Dénes Jenő szkv. vk. szds.-sal, Héderváry útján több kérdést tettem fel Dénesnek. Utóbbi véleményét a következő VII. 3. sz. melléklet mutatja.

VII. 2. sz. melléklet

36./I.lgv.hdt.l.a.41.VI.27. MSZMP KB PI Arch. 1.vkf.osztály

Kassa bombázása szovjetrepülők által.

Amint f.hó 26.-án 23 h-kor a Le.pság.vkf-nek távbeszélőn szóban már jelentettem,f.hó 26.-án 13 h körül Kassát ért rep.támadás részleteinek felderitése céljából Hughesen Kassa Áp-pal érintkezésbe léptem,majd a 7.lgv.ker.pk-t a részletek felderitésére utásitottam.

Csejthey alezredes, a kassai lgv.csop.pk-a,Krudy rep.szds. és Csirke rep.fhdgy egybehangzóan a következőket jelentették:

" A támadó rep.gépek felségjele a kedvezőtlen időjárás miatt nem volt felismerhető,ellenben látható volt a rep.gépek törzsén a magyar és szövetséges rep.gépekéhez hasonló sárga gyürü.A felségjelek valószinüleg be voltak mázolva. A rep.gépek typusát illetően Csirke fhdgy. jelentette,hogy azok 2-3 motorosak voltak,erősen visszahajló szárnyakkal és általában a Ju-52.-höz hasonlitották. Krudy szds. ezzel szemben azt jelentette,hogy a támadó rep.gépek a saját Savoya typusu nehéz bombázókhoz hasonlitották."

Budapest,1941.VI.27. 11 h 15 I

12196

Felterjesztem: 1.vkf.o.
Le.pság.

M. KIR. HONVÉD VEZÉRKAR FÖNÖKE
Budapest, 1941. évi VI. hó 27. n.
5617 szám
elh. 1. vkf. - 1941

P.d. bombázó

Az oresz gépeknél egyes tipusoknál a törzsön a mi és szövetségeseinkéhez hasonló gyürü van. Valószinüleg ... sárga sávnak a rep.gépeket észlelők.

A jelzésoket már a lgv.hdt.pság. és le., valamint a hdt.pság-ok megkapták.A szükséges mennyiség sokszoresitását a H.M.V.csf.végzi.

Intézkedésre szükségtelen.

1941.VI.27.

VI.28.

VII. 3.

Dénes Jenő állásfoglalása a „Justy-jelentés"-hez.

A lényeget a levél d) és e) pontjai tartalmazzák. Én magam nem tudom a d) alatti megállapításokat maradéktalanul elfogadni. Nem osztom a „hamisításra" vonatkozó felfogást. Szerintem – de ezt is csak bizonyos értelemben – legfeljebb „manipulálásról" lehet szó, erről sem az okmányszöveg megváltoztatása, hanem inkább annak szándékos „félremagyarázása" útján. Ellenészrevételeimet, újabb kérdésekkel kiegészítve, ismét Hédervány útján, megküldöttem Dénesnek. Erre – valószínűleg Hédervány váratlan elhunyta miatt – nem kaptam választ. Megszerezvén Dénes címét, közvetlenül hozzá fordultam. A levelet a posta „címzett ismeretlen" megjegyzéssel visszahozta. A „Justy-jelentés" további vizsgálatával nem foglalkoztam. A „kassai provokáció" hazai szószólói – természetesen a kötelező „dogma" szellemében – messzemenő következtetéseket vonnak le e jelentésből, anélkül, hogy a honvédség igazgatási, ügykezelési és egyéb belső viszonyairól a leghalványabb sejtelmük is lenne. Honnét is lehetne?

Dénes Jenő – H. Jánosnak

VII. 3. sz. melléklet

536-2

Kedves Janos,

Osszinte oromre szolgalt, hogy Sarasotan talalkozhattunk s hogy elbeszelgethettunk regi dolgokrol.

Kossonom a tegnapi tel. hivasodat is,nem tudtalak visszahivni, mert valahogyan egy szamjegy kimaradt, de gondolom ez a par sor majd potolja, amit beszeltunk volna.

a/ Sajnos, azota, hogy Ambrozy Arnold-ot elhelyeztek 1944-ben a legvedelmi erok parancsnoksagatol, amitol kezdve en vettem at a vkf. teendoit egesz a haboru vegeig, nem tudok róla semmit. Elottem nagyon megbecsult, alapos, megfontolt, nyugodt es magas tudasu vk. tiszt volt, akkor alezredesi rangban. Remélem meg el valahol s ha ugy van, szivesen vennem fel vele a kapcsolatokat.

b/ Sem Karpathy alez-t, sem Gregovics hadnagyokat nem ismertem. Mikor en 1943-b a legvedelmi erokhoz kerultem mint vk.beosztasu szazados (mielott atvettek a testuletbe, de mar a hadiakademia utan), egyik sem volt ott e ket Ur kozul.

c/ Nem emlekszem a varosi parancsnoksag cimere, de mialatt en voltam a vkf. a legtobb idot a Sziklakozpontban toltottunk s a parancsnokonak is, nekem is ott is volt irodank. Kettos volt 1944-tol a hap.

d/ 1941. jun.26-an nem tartoztam meg egyaltalan semilyen formaban a legvedelmi erok parancsnoksaga torzsehez. - Azonban - mint ezt szoban is emlitettem Nekd - ahogy emlekszem vitez Juszthy Emil altabornagyra es Ambrosy Arnold vk. alezredesre 1943-tol kezdve, sem az egyik, sem a masik nem adott volna ellenjegyzesek nelkul egy ilyen orszag fontossagu jelentest ilyen pongyola formaban, ilyen pongyolan fogalmazva es eros a ketelyem, hogy az alairas igazan vitez Juszthy-e ? En ezer es ezer alairasat lattam, magam referaltam neki naponta, s csak igen hosszas elomunka, megfontolas es alapos indoklas utan irt ala valamit a parancsnok es egy ilyen fontos ugyben semmikeppen sem a vkf. ellenjegyzese nelkul.- Mivel igen szoros egyuttmukodes volt mindig Juszthy es a vkf-e kozott, nem hiszem, hogy egyik a masik nelkul barmikor is barmit - kulonosen ilyen lenyeges dolgot, kiadott volna.- Ez az en velemenyem errol a papirrol: nem hiszem, hogy eredeti s olyan keszithette, aki nem volt abszolut bennfentes egy magasabb parancsnoksag lenyegi es alaki ugymeneteleben.- Nem latom a kiadvanyon egyaltalan a legv. erok segedhivatalanak a vettemezeset es kiadvanyozasat, meg a segedtisztviselo kezjegyet. Ezek nelkul, legalabb is az en idomben, nem ment ki semmifele kiadvany, jelentes, stb. Az ege dolog sokkal formaiabb volt, mint ez a pongyola "JELENTES" mutatja.- Szoval en azt hiszem, ez egy hamisitvany s ha nem az, akkor nagyot valtozott a legvedelmi erok ugymenete 1941 es 1943 kozott. Es Juszthy alairasa is.

e/ Nem tudom mi az a "K". S mivel en az egesz dolgot hamisitvanynak tartom, nem is tudom mit akar az a "K" jelenteni, hacsak nem "Kiadhato".- De ezt a mi seghivatalunk sokkal merevebb formak kozott kezelte s kiadvanyozasi belyegzo kerult ra, megha bizalmas is volt az ugyirat, mint ahogy ez feltetlenul a legerosebben bizalmas kellett legyen az ugy fontossaganal fogva, hiszen egy orszag hadbalepeset dontotte el. - Ezt Juszthy is, Ambrozy is egeszen biztosan nagyon tisztan lattak es tudtak mar akkor is.

Lenyeg: Ambrozy Arnold ellenjegyzese, a segedhiviatal belyegzoje es szama, az eloadaok dolgozatai nelkul ez az egesz papir egy kesoi hamisitvany valamilyen ismeretlen erdek szolgalataban.

Kerlek tolmacsold kezcsokjaimat, s Teged bajtarsi szeretettel olel

Jeny

U.I.: Ugyanilyen utolagos lari-fari megy 1944. okt. 15-rol is, megszerkesztve egeszen alantas beosztasban levo egyenektol, akik nem mozgatoi, hanem vegrehajtoi voltak az esemenyeknek. Meg nem lattam sehol irasban azt, ahogy okt. 15 valoban tortent az agykozpontban, a vkf-nel, azoktol a szereploktol elmeselve, akik a zsinorokat de facto huzogattak.

VIII. fejezet

VIII. 1.
Bombaalakok összehasonlító vázlatai.

Az Ormay József által közölt vázlat megjelent a M.Sz. és a Kanadai Magyarság hasábjain is.

VIII. 1. sz. melléklet

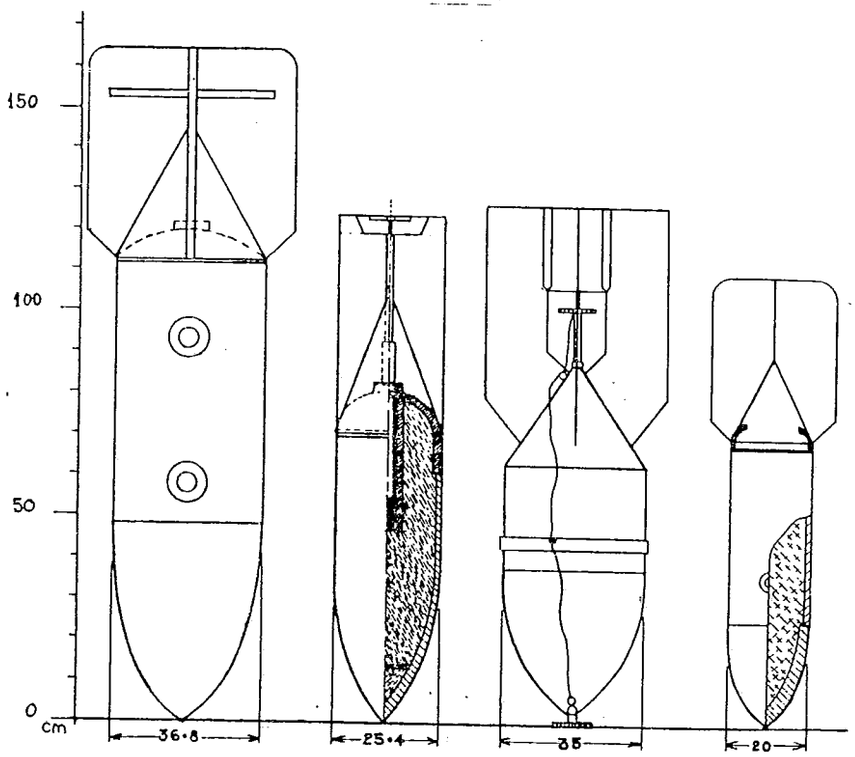

Balról jobbra: Német 250 kg-os bomba, olasz 100 kg-os bomba, szovjet 100 kg-os bomba, német 50 kg-os bomba.

VIII. 2.
Az egyik fel nem robbant kassai bomba felvétele.

A felvétel a Pest című lap 1941. aug. 7-i számában jelent meg és a Macartney hagyatékból jutott Ormay József birtokába. Kétségtelen a bombaalak hasonlósága (azonossága) a VIII. 1. sz. vázlaton feltűntetett szovjet bombáéval. (A Pest c. lap kísérő szövegét csak a dokumentáció érdekében közöljük . . .)
A felvételen látható bombát a Kis utca 3. sz. ház külső fala tövében ásták ki és az a támadás egyetlen olyan bombája, amelynek adatait (súly, hossz, átmérő) lemérték. A másikról, az Enyicke-i zárda kertjének talajába fúródott bombáról csak annyit tudunk, hogy azt később (8—10 nap múlva?) fedezték fel és ásták ki. Elszállításának, felrobbantásának részleteit nem ismerjük.

VIII. 2. sz. melléklet

Itt a bizonyíték!

A szovjetrepülők sorozatos határsértéseivel és főként a kassai orvtámadással kapcsolatosan — amelyek Magyarország hadbalépését kihívták — szovjetsajtó és a szovjetpropaganda azt az arcátlan megállapítást tette, hogy,

e támadások meg sem történtek s a kassai támadás nem szovjetrepülőgépek műve volt. Bár sem Magyarországon, sem más tárgyilagosan mérlegelő külföldi országban közvéleményében egy pillanatig sem merült fel kétség, hogy ez a cáfolat éppen olyan hazug, mint amilyen alávaló volt az idegen fogságjelvény alatt megjelent szovjetgépek orvtámadása, a teljesség kedvéért itt közöljük a kassai helyreállító munkák során napfényre került *egyik fel sem robbant szovjetbomba fényképét.* Ebből, valamint az esetről felvett jegyzőkönyvből kétségtelenül megállapítható, hogy a fel nem robbant bomba vitathatatlanul *a szovjet légierő típusbombája,* amely a rajta lévő *cirillbetűs jelzés* szerint a *Leningrád* melletti »*Putilow-művek*«-ben készült.

VIII. 3.
Partridge őrgy. US kat. attasé három jelentése a kassai támadásról.

E jelentések értelemszerű kiegészítése Ullein–Reviczky küm.-i sajtófőnök levele (a levélhez mellékelt nyolc felvétellel . . .) az amerikai őrgy.-hoz. Ez utóbbi birtokomban lévő fénymásolata azonban olyan halvány, hogy nyomdai reprodukcióra nem alkalmas. A VIII. 4. sz. melléklet viszont tartalmazza Ullein angol levelének fordítását is.

VIII. 3. sz. melléklet

MILITARY INTELLIGENCE DIVISION
WAR DEPARTMENT GENERAL STAFF

MILITARY ATTACHÉ REPORT Hungary
Country Reported On

Subject Bombing of Kassa I.G. No. 9930
Brief Descriptive Title

CSGD-G-2 AUG 7 1941

Source and Degree of Reliability:

Inspection Trip to Kassa.

Summarization of Report
When Required

On June 26 Kassa (38° 55' - 48° 40') was bombed by planes supposed to be Russian.

In Comments or Current Events Letter Item Headings Here

At a few minutes after 1:00 pm on June 26 three airplanes which had been circling over the town for some time dropped 27 bombs on Kassa, all of them falling near the post-office which was a beautiful modern building of Czechoslovak construction. Twenty people were killed and seven have since died of wounds. Nine other buildings, largely dwellings, were hit. Pictures of most of the damage are inclosed (with original only).

On July 1st I visited Kassa upon invitation of the Defense Ministry to inspect the results of this bombing. The pictures show the damage very clearly except that the post-office a large building was struck by 5 bombs in various parts. Three planes flying in formation dropped all the bombs and they had been allowed to circle over the town undisturbed for some time because they had been mistaken for Hungarian planes. Kassa is the seat of the basic Hungarian Military Aviation School and has an airfield in addition so that the presence of planes over the town is quite normal. It is reported that these three planes were marked with a yellow band on the fuselage (the sign of neutrality) and that they were otherwise camouflaged with Hungarian insignia. None were shot down because the surprise was complete and there still appears to be some doubt as to the nationality. I asked to see bomb fragments, if possible with Russian markings, but none so marked could be produced while I was there. I have been officially informed since that such marked fragments have since been found.

The Hungarian Government declared that these planes were Russian and supported the statement with accounts of Russian planes machine-gunning a train near Kassa (48° 50' - 48° 35') at about the same time. Reports

G-2 Distribution: 4, ... 5, ... 6, ...
Copy No. 1, R/S; 2, L/C; 3, Section File

From M. A. Budapest Report No. 1344 Date July 5, 1941
This line to appear on all succeeding pages

Classification

NARA ... 10-63 ... 1/4-3-7 ... 1/1-3-7 ... CSD Memo, May 3, 1952 ... 12-31-52

describe two subsequent raids on Kassa the same afternoon, one of 9 planes and one of 4 planes, but in these raids the planes were driven off without dropping any bombs. Russia has denied making these attacks.

These attacks at Kassa and at Kaho were made the basis of Hungary's declaration on June 27 that a state of war had been found to exist between Hungary and Russia. Since that time there have been Russian planes reported over Hungary, three being reported shot down over Csap (39° 50' - 48° 30') on June 29.

There seems to be no definite proof that the attacks on June 26 were made by Russian planes although that is the natural and logical assumption. The theory has been expressed, however, and is believed by some, that this attack was staged by others to force Hungary into war with Russia. I am unable to comment on such a theory except to say that it is possible but seems improbable to me.

R. Partridge
R. C. Partridge,
Major, F.A.,
Military Attache

16 photos inclosed.—Came in with letter
(with ribbon copy) #1351 Hungary

G-2 Report 9930

Subject: Bombing of Kassa.

(Supplement to Report #1344)
IG 9930

REC'D-G-2 AUG 21 1941

There have been no new sure facts adduced concerning the bombing of Kassa since the basic report was written but everybody thinks there is something fishy about it. Stories as to how the planes were marked vary, some saying that they had Hungarian insignia, some saying German, and some saying Russian.

I have been told by the Attache Group that after I left Kassa fragments of the dud that they exploded themselves had been found with Russian inscriptions but none was produced while I was there. Also, a foreign office press official told me another dud had since been found (several days later) and pictures of it were actually printed in the newspapers. He said he would arrange to show me the Russian inscription on it but he never has.

I do not now consider it as unlikely as I did that this bombing might have been done to get Hungary into the German-Russian War. I see no way of proving it now one way or another, but the way it has been handled is very suspicious.

R. C. Partridge,
Major, F.A.,
Military Attache

From: M/A Budapest No. 1368 July 31, 1941

6-1

G-2 Report 9930

Subject: Bombing of Kassa.

(2d Supplement to Report #1344)
IG 9930

Inclosed is a letter recently received from M. Ullein-Reviczky, Chief of the Foreign Press Bureau of the Foreign Office, with rank of minister. He sends pictures (with ribbon copy only) of the Kassa bombing designed to prove that the bombs were of Russian origin. Since this evidence is furnished a month after the bombing its value rests entirely on the good faith of the Hungarian Government.

Some of the pictures were obviously posed, and really the only thing that is actually proved is that the Hungarians now have some splinters with Russian lettering.

In this connection, it is stated by the Rumanian M/A that, of 60 Russian bombs dropped on Bucharest, only two exploded. At Kassa, out of 29 bombs so far discovered, 27 exploded. As far as I can see, who bombed Kassa is still an open question.

The property damage to Kassa is estimated at 3 million pengos (½ million dollars).

R. C. Partridge,
Major, F.A.,
Military Attache

REC'D-G-2 AUG 23 1941

From: M/A Budapest No. 1368 July 31, 1941

VIII. 4.
A Partridge-jelentések és az Ullein-levél fordítása.

A jelentéseket saját magyarázó szövegemmel egészítettem ki. (Az egészen nyilvánvaló tévedéseket nem kommentáltam . . .)

VIII. 4. sz. melléklet

Richard C. Partridge őrgy., a Budapesten akkreditált US kat. attasé jelentései a kassai bombatámadásról

I.

KATONAI HÍRSZERZŐ OSZTÁLY
Hadügyminisztérium, vezérkar
kat. attasé jelentése . . . . . Magyarországról

Tárgy: Kassa bombázása — I.G. szám: 9930
Forrás és megbízhatóság mértéke: — Ellenőrző út Kassára
A jelentés tárgykivonata:

Jún. 26-án oroszoknak vélt gépek bombázták Kassát

Jelentés száma: 1344 — kelte: 1941. július 5.

Június 26-án, néhány perccel délután egy óra után, három repülőgép, amelyek egy ideig a város felett keringtek, 27 bombát dobott Kassára, valamennyi a postahivatal, egy csehszlovák létesítésű, szép korszerű épületbe csapódott. Húsz személy meghalt, heten azóta belehaltak sérüléseikbe. Kilenc további épületet, részben lakóházakat, ért találat. A rombolások zömérőI készült felvételeket (csak az eredeti másolatokat) csatolom.

Az említett bombázás hatásának megszemlélésére, a Honvédelmi Minisztérium meghívására, július 1-én Kassára látogattam. A felvételek világosan mutatják a rombolásokat; kivéve a postahivatalt, egy nagy épületet, amelynek különböző részeit öt találat érte. Az összes bombákat három kötelékben repülő gép dobta, amelyek egy ideig háborítatlanul körözhettek a város felett, mert azokat tévesen magyar gépeknek tartották. Kassa a honvéd
1 repülőakadémia székhelye és repülőtérrel rendelkezik, a gépek jelenléte a
2 város felett tehát szokott dolog volt. A jelentések szerint e három gép sárga sávot (a semlegesség jelzését) viselt a törzsén és megtévesztésül magyar felségjellel voltak ellátva. Egyet sem lőttek le részben a teljes meglepetés, részben a kétséges nemzetiség miatt. Kértem, hogy mutassanak szovjet jelzésekkel ellátott bombamaradványokat, de ottlétem alatt erre nem került sor. Azóta hivatalos értesítést kaptam, hogy találtak repeszeket ilyen jelzésekkel.

A magyar kormány hivatalosan közölte, hogy ezek a gépek oroszok voltak és ezt a nyilatkozatot azzal a jelentéssel támasztották alá, hogy hozzávetőleg ugyanezen időben orosz repülőgépek Rahó közelében géppuskáztak egy vonatot. Jelentések ugyanezen délután két további Kassa
3 elleni támadásról szólottak, az egyik 9 a másik 4 géppel, de ezeknél a támadásoknál a gépeket elűzték, mielőtt azok a bombáikat ledobhatták volna. Az oroszok tagadták ezeket a támadásokat.

A Kassa és Rahó elleni támadások voltak az indoklásai annak a június 27-i kormánynyilatkozatnak, amely megállapította a Magyar- és Oroszország közötti hadiállapotot. Azóta három alkalommal jelentettek orosz gépeket Magyarország felett, a jelentések szerint június 29-én hármat Csap felett lelőttek.

Jelek szerint nincsen határozott bizonyítéka annak, hogy a június 26-i támadást orosz gépek hajtották végre, bár ez lenne a természetes és észszerű következtetés. Az az elmélet is kifejezésre jutott és némelyeknél hitelre talált, hogy a támadást mások rendezték, hogy ezzel Magyarországot a háborúba kényszerítsék. Ezt az elméletet csupán annyiban tudom kommentálni, hogy az lehetséges, de én valószínűtlennek tartom.

R. C. Partridge
őrgy., F.A.
kat. attasé

16 fénykép melléklet — Július 5

II.

G–2 jelentés — 9930

Tárgy: *Kassa bombázása*
(Melléklet az 1344 sz. jelentéshez)
IG 9930

Az alapvető jelentés óta nincsenek a kassai támadásra vonatkozó újabb bizonyítékok, de mindenki azt hiszi, hogy valami gyanús a dologban. A gépek jelzésére vonatkozó közlések különbözőek, egyesek szerint magyar jelzéseket viseltek, mások szerint németet és ismét mások szerint oroszt.

Az attasé-csoport közölte velem, hogy a dög-bombán, amelyet (a magyarok maguk) felrobbantottak orosz feliratokat találtak, de ottlétem alkalmából semmi ilyesmit nem mutattak. A külügyminisztérium sajtóosztá-
4 lyának egyik tisztviselője mondotta nekem, hogy azóta (néhány nappal később) egy másik fel nem robbant bombát találtak és valóban a képeit közölte a sajtó. Azt mondotta, gondoskodik arról, hogy orosz feliratokat mutasson nekem, de erre sohasem került sor.

Most már nem tartom valószínűtlennek, amint azt tettem, hogy a bombázás azért történt, hogy Magyarországot a német–orosz háborúba kényszerítsék. Nem látok bizonyítékot sem erre, sem arra, de ahogyan az ügyet kezelik, igen gyanús.

R. C. Partridge
őrgy., F. A.
kat. attasé

július 19.

III.

Ullein-Reviczky Antal küm.-i sajtófőnök Partridge US-őrgy.-hoz írt angol levelének fordítása

A Küm körbélyegzője — Budapest, 1941. júl. 27.

Kedves Partridge Őrnagy,
Csatoltan küldök itt néhány, a kassai bombázás után készült felvételt. Néhány ezek közül világosan mutatja, hogy a városra dobott bombák orosz eredetűek voltak. A repeszek némelyikén az orosz felírást láthatja.

Tisztelettel
ULLEIN–REVICZKY

IV.

G–2 jelentés 9930

Tárgy: *Kassa bombázása*
(2 melléklet az 1344. jelentéshez)
IG 9930

Csatolom a Külügyminisztérium sajtóosztálya miniszteri rangban levő főnökétől, Ullein-Reviczky Antal úrtól kapott levelet. Annak bizonyítására, hogy a bombák orosz eredetűek voltak, megküldötte a kassai bombák fénymásolatait. Miután ezt a bizonyítékot egy hónappal a bombázás után szolgáltatták, értékük teljesen a magyar kormány jóhiszeműségén múlik.

A felvételek némelyike kétségtelenül beállított és valójában csak annyit bizonyít, hogy a magyarok *most* rendelkeznek néhány oroszbetűs repesszel.

Ezzel összefüggésben a román kat. attasé azt állítja, hogy a Bukarestre dobott 60 orosz bomba közül csupán kettő robbant. Kassán, ahogyan azt felderítették, a 29 bomba közül 27 robbant. Ahogyan látom, továbbra is nyílt kérdés, hogy ki bombázta Kassát.

A Kassán okozott anyagi károkat 3 millió pengőre (félmillió dollár) becsülik.

R. C. Partridge
kat. attasé

Szám 1368 Kelt: 1941. júl. 31.

Megjegyzések a Partridge-jelentésekhez
a szöveg balszélén lévő számozás szerint

1. Partridge ezekkel a szavakkal említi az akadémiát: „basic Hungarian Military Aviation School"

2. Az őrgy. kétségtelenül a tengelyhatalmak gépeinek egységes sárga ismertető színezésére gondol, amely semmi esetre sem a „semlegességet" kívánta érzékeltetni.

3. Csak a támadás napjának délutánján a város légterébe repült saját vadászainkról (Kiss és Gyenes fhgy.-ok) nem pedig „orosz" támadókról lehet szó. Tévesek a gépszámok (9 és 4) is.

4. Kétségtelenül az Enyicke határában megtalált „harmincadik" bombát vélte a minisztérium tisztviselője. Erről azonban sohasem készült felvétel. A sajtóban megjelent kép a Kis utcában kiásott bombát mutatja.

5. Partridge szavai szerint: „. . . its value rests entirely on the good faith of the Hungarian Government." Ezt a mondatot többféleképpen lehet értelmezni.

6. A német „Luftflotte 4" napi helyzetjelentése teljesen hasonló számokat közölt.

A jelentésekben ismételten szerepel, a fényképmellékletekkel kapcsolatosan, a „ribon copy" megjelölés. Ez a ma már nem használatos kifejezés a felvételek negatívjairól közvetlenül készített másolatokat érti.

VIII. 5. (a)
A bomba fejgyújtójának felvételei.

Ormay József, illetve az oshawai Múzeum gyűjteményéből.

VIII. 5. (a) sz. melléklet

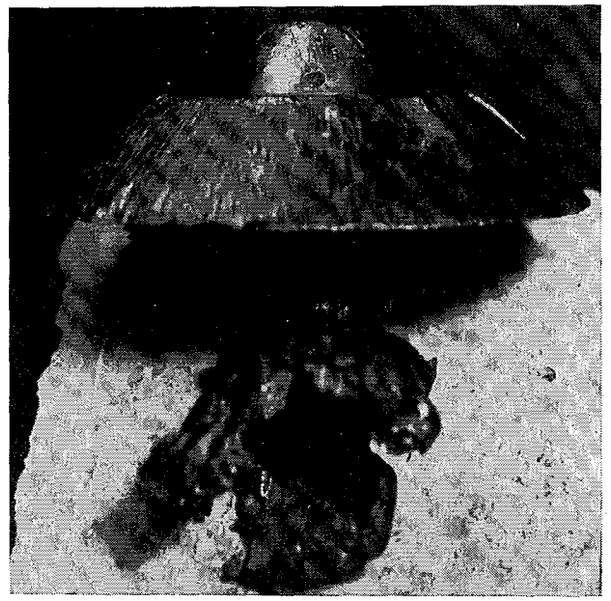

VIII. 5. b.
A VIII. (a) sz. felvételek gyújtójának vázlata.

Készítette Ormay József.

A bomba fejgyujtójáról készült vázlat, amely a nagyitóval kivehető jeleket érzékelteti, valamint a talajba való behatoláskor lesurolt betük és jelek elmosódott képeit.

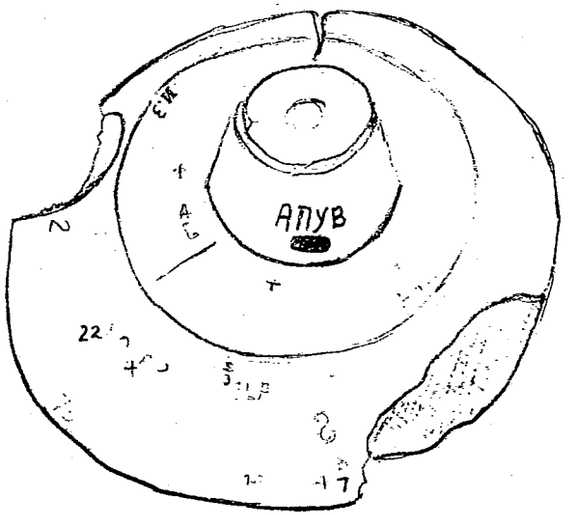

VIII. 6.
A „Repülés" 1942. decemberi és a LK 1941. júl. 15-i számaiból két-két azonos tárgyú felvétel összehasonlítása.

Lásd a VIII. fejezet 29. sz. jegyzetét.
A felső képsor a „Repülés"-ből, az alsó a LK-ből származik. A balodali felvételek aláírása („Az 5. sz. bomba . . .") betű szerint azonos.

VIII. 6. sz. melléklet

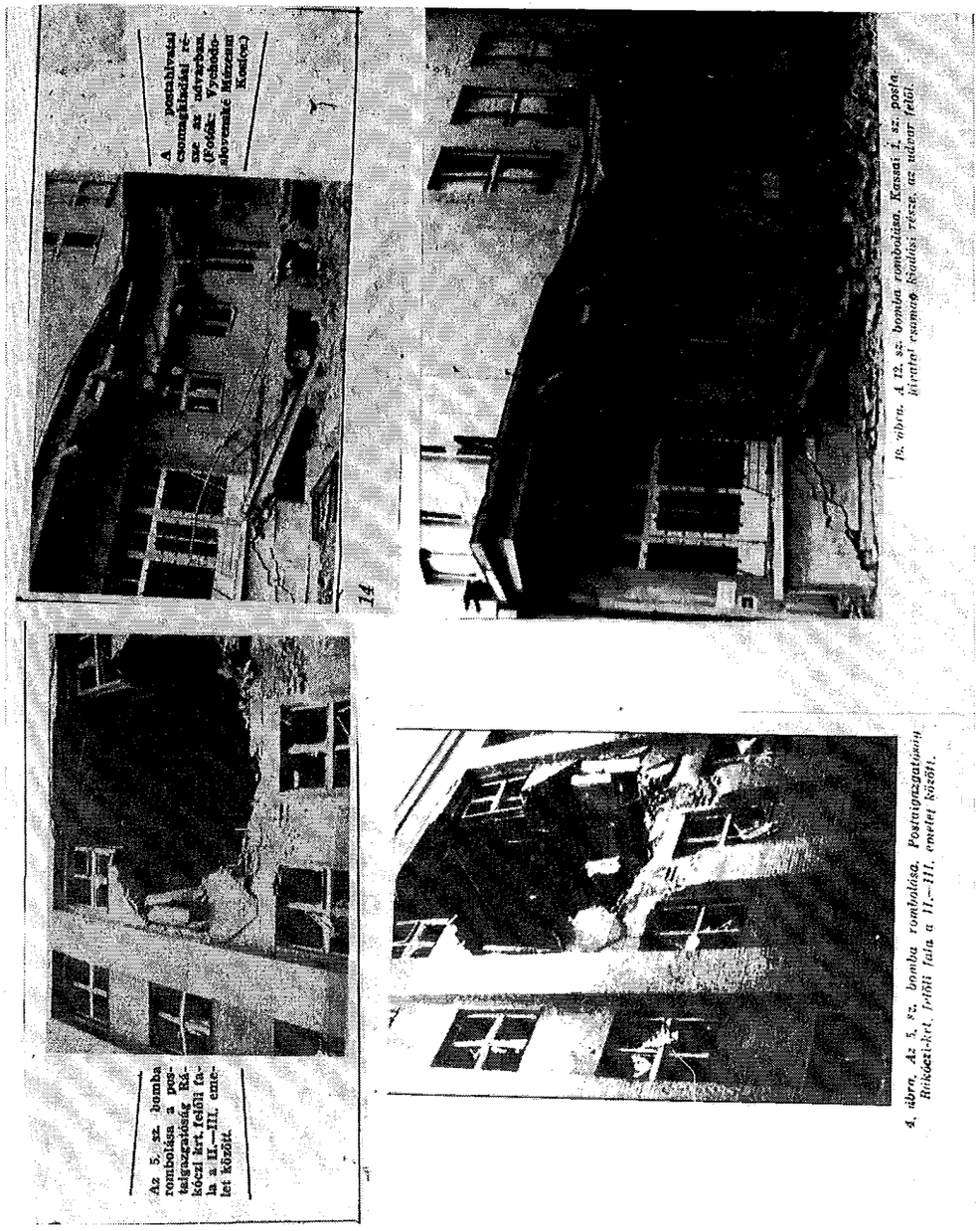

VIII. 7.

A Kölcsey u. 3. sz. ház („a 17. sz. bomba találata") két felvétele.

A felső kép (az álló személyekkel . . .) az Ullein által küldött nyolc felvétel egyike. Az alsót jún. 27-én délben (tehát a támadást követő napon . . .) a kárhelyek bejárása alkalmából készítettük. A két felvétel pontos fototechnikai kiértékelése révén (amire a nyomda sokszorosításai már nem alkalmasak . . .) bizonyítható, hogy az Ullein által küldött felvétel időben előbb (azaz pár órával a támadás után . . .) készült, mint a másik.

Igen valószínű, hogy a III. sz. (júl. 31-én kelt) Partridge-jelentés második bekezdése e felvétel benyomása alapján vélte, hogy azok „pózoltak", azaz a felvétel személyeit, mint amolyan statisztákat, csak a felvétel kedvéért állították a látható „pózok"-ba.

VIII. 7. sz. melléklet

VIII. 8. (a–g)

Az Ullein által Partridge örgy.-nak küldött felvételek.

A sorozat nyolcadik felvétele a VIII. 7. sz. mellékletben látható. A felvételek tárgya:

a) Légo. szolgálatosok romeltakarításnál.

b–c) A bombafelfüggesztő heveder.

d–g) A bomba fejgyújtójának maradványa a feltalálása helyén (valószínűen Kölcsey u. 3.) és légo. szolgálatosok kezében (utóbbi révén a természetes nagysága érzékelhető).

a

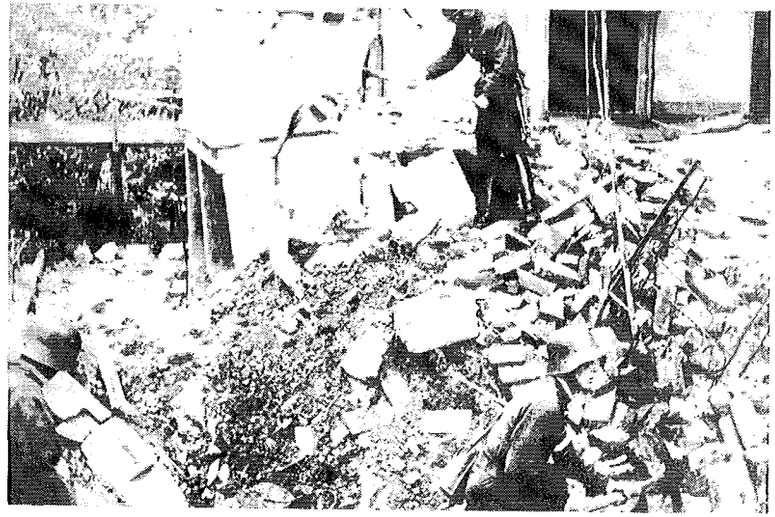

b

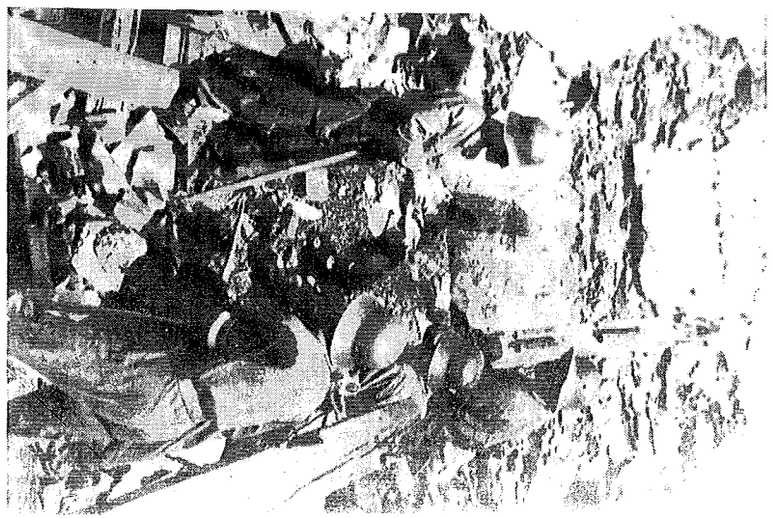

e

f

d

g

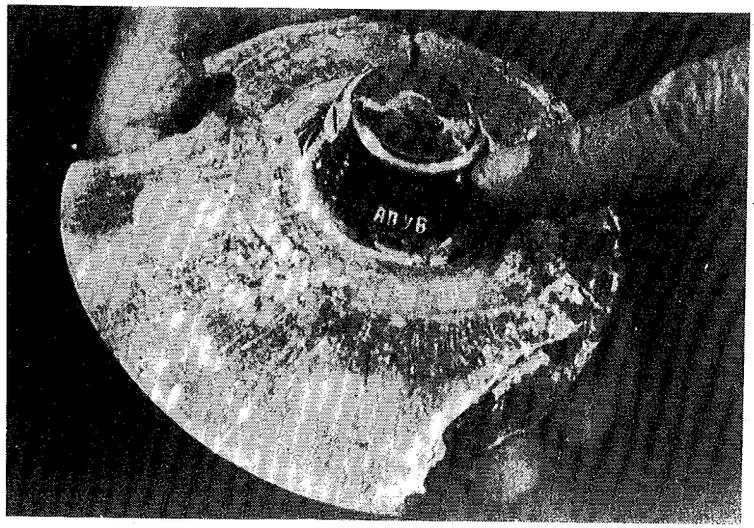

VIII. 9.
Beszámoló a HTI–OLP bizottság (júl. 5–7.)-i kassai tapasztalatairól.

A kézírásos levél eredetije „L–I. 140a." sz. alatt.

VIII. 9. sz. melléklet

Makay-Hollósy Béla 1979. július 5-én kelt beszámolója a háromtagú HTI–OLP bizottság 1941. július 4-i kassai kiszállásának eredményeiről

A levélíró 1941-ben mint hmtk. szds. a HTI műszaki szakosztályának légoltalmi előadója volt. A kézírásos, nehezen olvasható leveléből („L–I 140a") elhagytam a (számos) személyi természetű megjegyzéseket, valamint a családi körülményekre való utalásokat. A kassai helyszínnel kapcsolatos szöveg viszont szó szerinti idézet.
Ígéretem kötelezett arra, hogy a levélíró halála előtt a beszámolóját, a nevével kapcsolatosan, semmiféle formában sem használom fel.
(A levél szövegében, zárójelek között, közlöm saját, magyarázó észrevételeimet.)
Ezek a levél Kassára vonatkozó részei:

„... Igyekszem a feltett kérdések sorrendjében felelni... a közel negyven év előtti útunkról semmiféle saját feljegyzésem sincsen. Megpróbálhatnám ugyan a HTI-ben kiásni az annak idején készített jelentésemet, Könczöske azt mondja, hogy a szakosztályunk irattára majdnem sértetlen, de ezt nem akarom. Bizonyosan megértesz... Készítettem ugyan néhány „saját" felvételt, de inkább a kassai nevezetességek, semmint a szolgálati feladatunk tárgyairól... Az épületkárokról R. Sanyi és Móni (Rakolczai Sándor mérnök és Kőry Árpád tüzoltótiszt, mindketten az OLP szakelőadói, B. J.) készítettek néhány jellegzetes épületszerkezet viselkedéséről a Ti Leicatokkal felvételsorozatokat. Ezeket bizonyoson ismered, hiszen K. Laci (Krompecher László, B. J.) azokból valamiféle építészmérnöki lapban közölt is néhányat. Bizonyosan ezt is tudod... Hogy mikor volt az út? Amire biztosan emlékszem az az, hogy egy pénteki napon indultunk és Kassán hétfőn este szálltunk a vonatba. Harmos emiatt le is tólta Miklóst. (Előbbi 1941-ben a HTI személyügyi előadója volt, utóbbi Medgyesy-Mitschang Miklós, akkor hmtk. őrgy. a mű. szakosztály vezetője. B. J.) ... Ezt a lehetetlen időt Krompecher, az óvóhelyépítési kormánybiztos (Krompecher László miniszteri biztos volt és nem kormánybiztos. B. J.) erőszakolta ki, mondván, hogy munkanapon, a nagy ügyfélforgalom miatt, nem hagyhatja el az irodáját. Végül ő volt az, aki nem jött, valami bokaficam miatt. Sanyit bízta meg a képviseletével... Tehát az utazásunk 8–10 nappal lehetett a támadás után... Valóban, néhány nappal előttünk a HM meghívására az újságírók és diplomaták egy csoportja járta be a romos vidéket de erről semmit sem tudok... A mi feladatunk az volt, hogy a bomba-, illetve töltetsúlyok függvényében az óvóhelyek és az épületszerkezetek viselkedését állapítsuk meg, a robbanás igénybevétele alatt. Elsősorban a vázas, acél- és betonvázas épületek érdekelték volna Krompechert, de a sérült épületek között egyetlen ilyen sem volt, még a többemeletes postaépület sem volt az. A város legnagyobbrészt földszintes vagy egyemeletes öreg házakból állott... A bombasúlyokra a robbanási tölcsérekből következtettünk volna, ha ilyent egyáltalában találtunk volna. Valamennyit betemették, még a nyomát sem találtuk. Ebből azonban végeredményben semmi kár sem származott, mert a minket kalauzoló tűzoltó, Te mondod, hogy Lászlónak hívták, átadott egy listát, amely a talajminőség feltűntetésével az összes tölcsérméreteket, a mélységet és átmérőt, tartalmazta. Odahaza a „Schossberger: Bautechnischer Luftschutz" és „Crantz" (a ballisztika legismertebb kézikönyve, a bombahatásokkal, tölcsérméretekkel a II. kötet foglalkozik... B. J.) táblázatai nyomán Sanyival együttesen megállapítottuk, hogy a tölcséreket száz kilogramm körüli súlyú bombák vájták. Efelől nem lehet semmi kétség. Ezt így veheted számításba... Azt kérdezed, hogy láttam-e orosz eredetű bombamaradványt, illetve olyant, amelyen az orosz eredetre utaló felírás volt található? Ezt nem kerestem, hiszen egészen a háború végéig egészen természetesnek tartottuk, hogy oroszok voltak a bombázók. A bombamaradványok csak a köpenyfal vastagsága, a töltethányados kiszámítása kapcsán érdekeltek. Ettől függetlenül Sanyi is, Móni is vadásztak cirillbetűs darabokra, lehetőleg olyanokra, amelyek hamutartónak is alkalmasak és tudtommal hoztak magukkal jó néhányat... Az irodánkban, az egyik vitrinben, sokáig hevert öt–hat „kassai" repeszdarab, azt már nem tudom, hogy cirillbetűkkel-e, vagy azok nélkül. Miklós (az előbb említett Medgyesy-Mitschang Miklós, B. J.) azután ezeket Dóczy Lolónak (Dóczy Lóránt, 1941-ben a légierőktől származó hmtk. szds. B. J.) adta át, de ez már a Pestet ért éjszakai orosz repülőtámadás (1942 szeptemberében, B. J.) követően történt. Az épületszerkezetek viselkedésére, illetve az épületelemek ellenállóképességére azért sem tudtunk következtetni, mert a sérült épületszerkezeteket már mind vagy lebontották, vagy ideiglenesen pótolták, tehát a statikai viszonyokat mindenképpen megváltoztatták. Móni nagy bánatára még a törmelékeket is mind réges-régen elhordották. (Kőry Árpád a romok alóli mentés szakembere volt. B. J.) .... Annál nagyobb elégtételünkre szolgált, hogy a kiadott előírások alapján, de „házi" eszközökkel óvóhelyekké előléptetett pincék – talán egy kivételével – mind sértetlenek maradtak, pedig közöttük vagy négy volt olyan, amelyek közvetlen közelében, néha a pincefal tövében, robbant a bomba. Sanyi és Móni az egész hétfőt az ilyen pincék bejárására, felmérésére, fényképezésére fordították. Sanyi több olyan „nyílászáró-szerkezetet"* is felfedezett, amelyek kaptak ugyan repeszeket, de a légnyomás ellenére a kereteikben maradtak. Úgy emlékszem, hogy Móni is, Sanyi is kaptak ezért Krompecher hivatalából valamiféle prémiumot..."

* (Nyílászáró-szerkezetek" azok az óvóhelyek céljaira gyártott szilánk-, gáz- és légnyomásbiztos ajtók és ablakok, illetve a vészkijártok záróelemei voltak, amelyek szabványait a HTI – tehát Makay Béla – Rakolczai Sándor közreműködésével dolgozta ki. B.J.)

IX. fejezet

IX. 1.

Különböző nemzetiségű és típusú bombázógépek háromnézeti ábrái (az 1940-es évekből)

A vázlat a kassai támadásnál feltételezhető 12 különböző bombázógép alul-, felül- és oldalnézeti rajzait mutatja. Két körülményt kell hangsúlyozni.

a) Az egysíkú, kétmotoros gépek, függetlenül nemzetiségüktől és típusaiktól, annyira hasonlítanak egymáshoz (valamennyi gép valamennyihez „hasonlít" . . .), hogy azok megbízható azonosítása feltétlen szakértelmet, nagy gyakorlatot (!) és egyéb körülmények (pl. motorhang) mérlegelését kívánja. Egészen kézenfekvő, hogy azok a kassai figyelők, akik a honvéd légierők és a német „Luftwaffe" típusait jól ismerték, de más gépeket aligha (vagy ritkán) láttak, a számukra ismeretlen gépet az általuk ismert típusokhoz „hasonló"-nak ítélték.

b) Ellentétben az előbbiekkel, a kétsíkú (kétfedeles) egymotoros gépeket (pl. a szlovák légierő „Avia A–100" vagy „Letov S–328" gépeit . . .) könnyű az egysíkú kétmotoros gépektől megkülönböztetni.

Hogy azonban még ebben az esetben is a biztos felismerés (azonosítás) gyakorlatot kíván, azt éppen Kassa példája igazolja. A kassai lgv. tüzet nyitott a támadás után a város légterében megjelent saját vadászainkra, a honvédség felségjelével ellátott (és vélelmezhetően jól ismert . . .) kétfedelű egymotoros olasz gyártású gépekre.

IX. 1. sz. melléklet

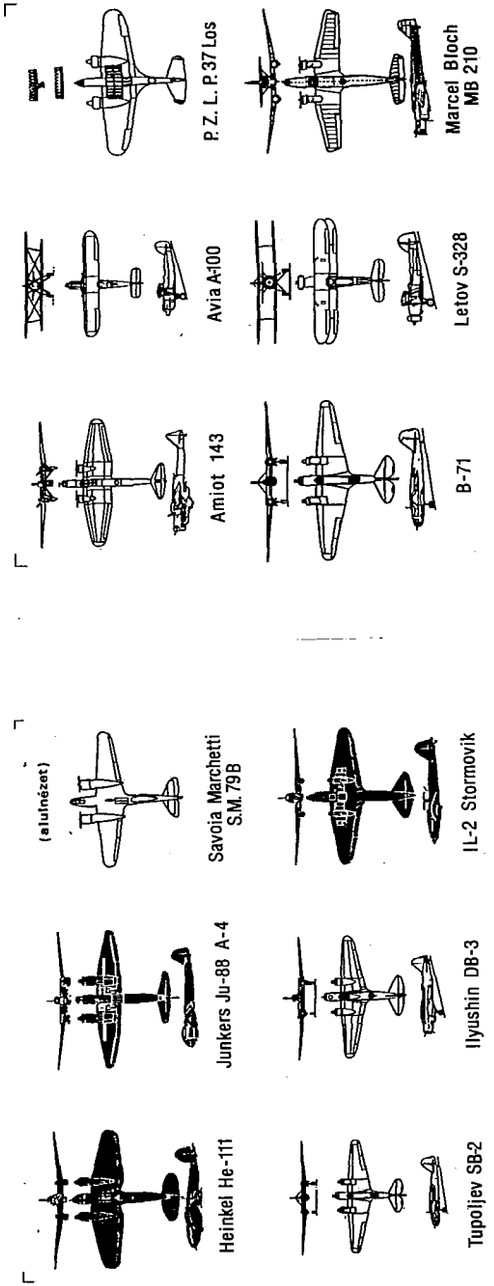

IX. 2.

Repülőgépek bombázóberendezései 1941-ben. (Ormay J. tanulmányának a MSz 1984. évi kiadásában közzétett képei.)

A 1–2

– Dornier Do 17 Z és Dornier 217 E bombázók.

– Dornier 215–B felfüggesztőberendezések felvétele, valamint az oldal- és felülnézeti metszetének vázlata.

A 1

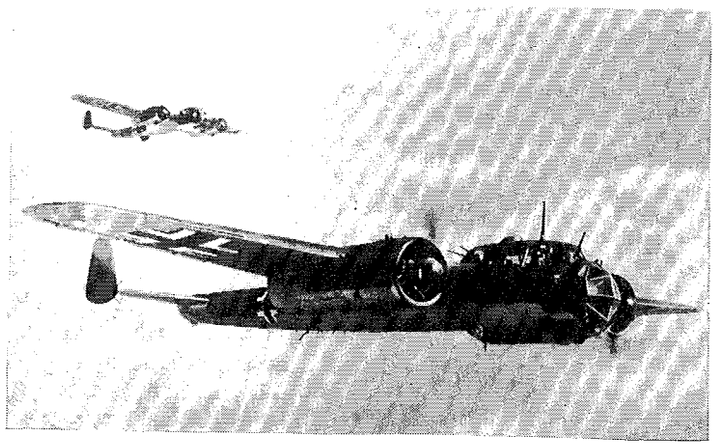

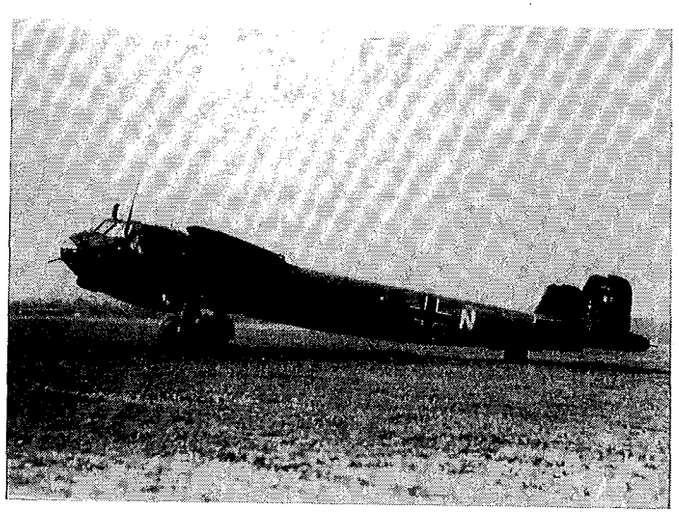

A 2

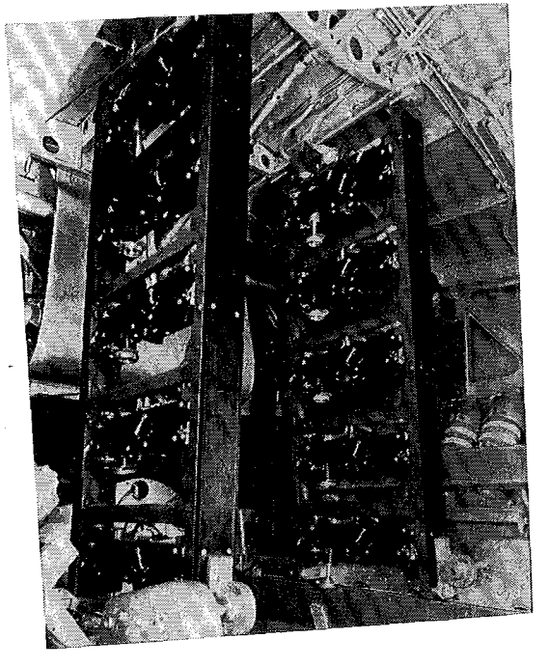

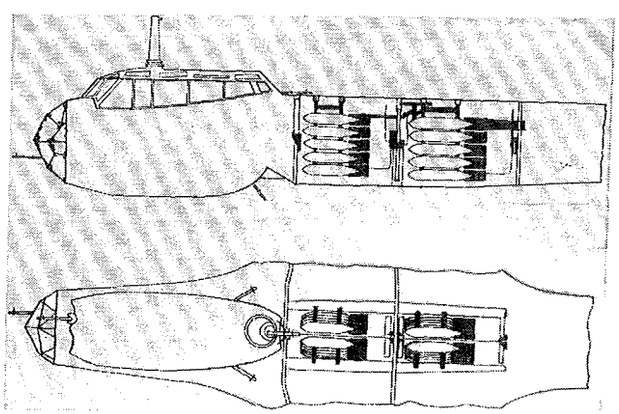

B

– A szovjet „Tupoljev SB–2" gyorsbombázó megvásárolt tervei alapján a csehországi Avia-művekben gyártott „B–71" mintájú csehszlovák bombázó (a képen német felségjellel) valamint e típus felfüggesztő berendezése 100 kg-os bombák számára.

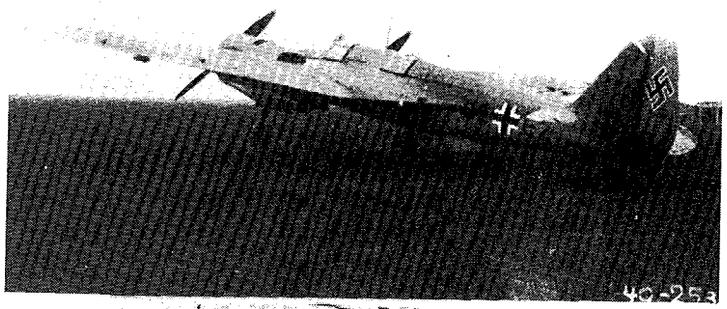

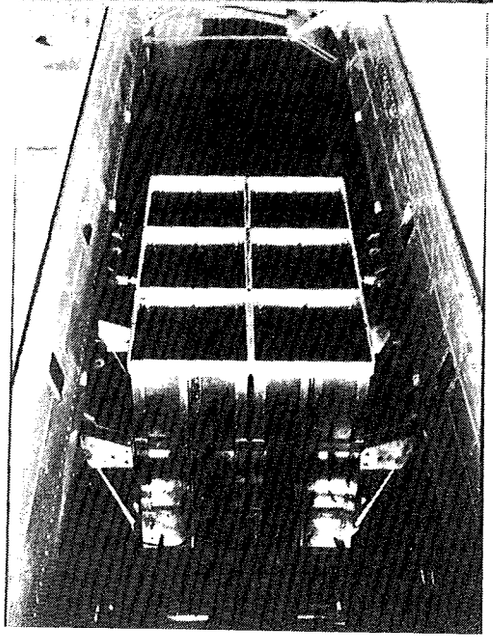

C 1–3

– (felülről lefelé sorrendben)

– Blenheim I; Savoia Marchetti S.M. 79 B (alsó lövész gondolával) és Savoia Marchetti 79 B I.A.R. (valamennyi román felségjellel).

– Marcel Bloch MB–210 (francia felségjellel).

– Ugyanezen típus rácsos bomba-felfüggesztőberendezések alulnézeti vázlata: az 1–7. számok a 100 kg-os bombák felfüggesztését és kioldási sorrendjét a 8. és 9. számok a nagyobb bombák helyét jelzik.

– A P.Z.L.P. 37 Los alulnézeti vázlata a bombaszekrény metszetével. A felfüggesztett bombákat ábrázoló kis vázlat (bal alsó sarok . . .) alsó sorának közepén 2 db. háromszáz kg-os bomba, a többi 100 kg-os.

A Los gépek számára a lengyel légierőben rendszeresített PuW 100 kg-os bomba vázlata. (Ha román birtokban lévő Los gépek repültek volna Kassa felett, ezek aligha dobhatták volna ezt a bombatípust. Ez a helyszíni bombamaradványok alapján alig lehet kétséges.)

C 1

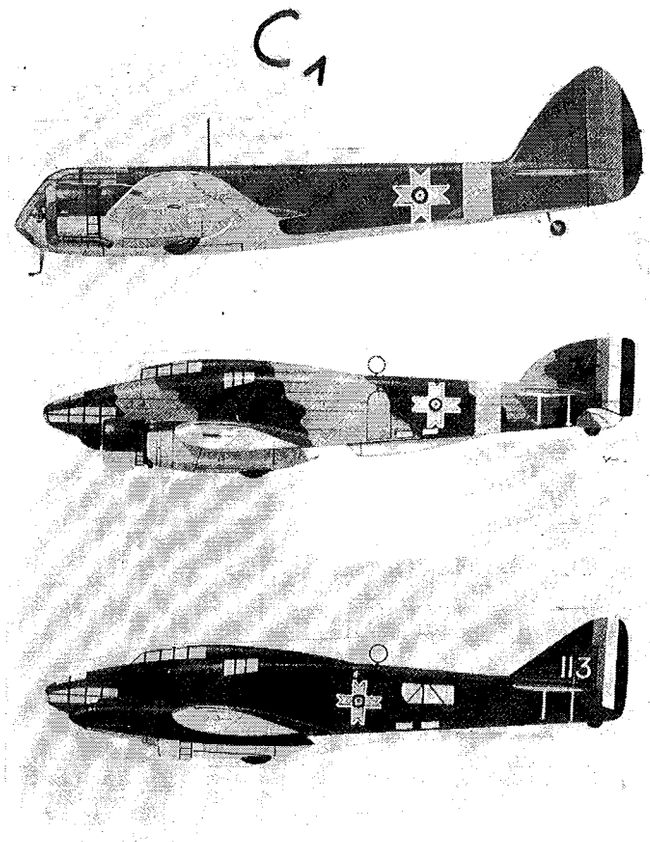

C 2

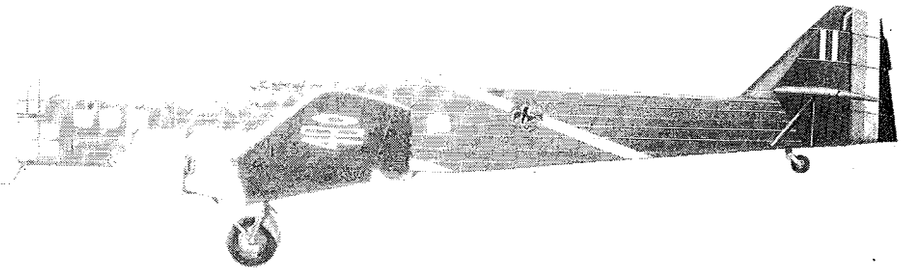

PLANCHER INFERIEUR VU DE DESSUS

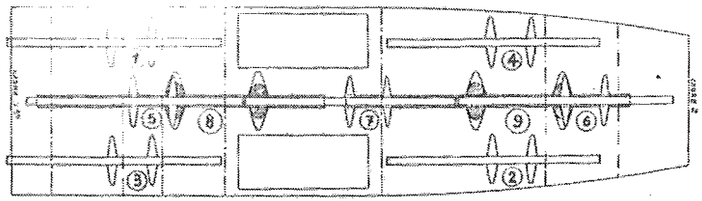

1,2,3,4,5,6,7 : G.P.U.
8,9 : T.G.P.U.

C 3

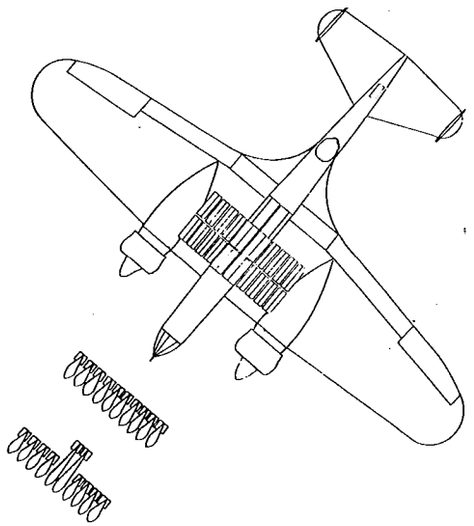

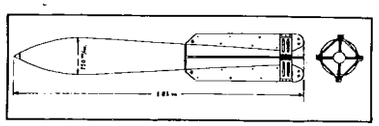

PuW 110 kg-os bomba

XI. fejezet

XI. 1.

A Képes Figyelő 1946. márc. 16-i számában Krudy Ádám és Bárczy I. nyilatkozatai az 1941. jún. 26-i kassai eseményekről.

Az interjú formájába öntött beszámolót a jelek szerint a lap főszerkesztője, Petur László (P. L.) szövegezte ugyan, de a Krudy-közlések két fontos része egészen kétségtelenül magától Krudy Ádámtól származik. Olyan részletekről van szó, amelyekhez Petur László aligha tudhatott hozzászólni. Ezek:

a) Az első oldal első hasábjában a „Martin típusú gépekre" való utalás.

b) A másik a harmadik hasáb első bekezdésében Krudy indoklása ahhoz (mentegetődzése azért . . .), hogy nem szállhatott fel és nem üldözhette a bombadobó köteléket. Többek között ezeket mondotta: „Az a vád is elhangzott, hogy mulasztást követtünk el, amikor nem szállottunk fel és nem üldöztük a bombadobó köteléket. A repülőtéren azonban csak iskolagépek voltak . . ."

Ez a két közlés avatja a „kassai provokáció" dokumentumává a Képes Figyelő tudósítását.

A lap beszámolója Krudyn kívül (a 2. oldalon) még Urbán Sándor szakaszvezetőt említi, mint az események rep.téri szemtanúját. Ez a név azóta sem merült fel.

A beszámoló azon közlései, amelyek Paulus német vezérezredesre és a pesti amerikai kat. attaséra vonatkoznak, teljesen légből kapottak.

Jellemző, hogy az ötvenes-hatvanas években, amikor a hazai médiumokban a „kassai provokáció" kampánya általános lett, mind a tudományos igényű értekezések, mind a sajtó riportjai a Képes Figyelő ezen cikkét nemlétezőnek tekintették. Még azután is, amikor egyes recenziók megemlékeztek a német monográfiáról, amely ugyancsak eredetiben közölte a csatolt fakszimilét. (A 248–49. oldalakon.)

KÉPES FIGYELŐ 1946. márc.16.

SZÉTFOSZLOTT A REAKCIÓ BÁRDOSSY-LEGENDÁJA

Hogyan készítették elő a németek Kassa aljas bombázását?

Krúdy repülőalezredes szenzációs leleplezése

Tíz nappal ezelőtt a nürnbergi tárgyaláson *Paulus* német vezérezredes bevallotta:

magyar katonai körökkel, jóval a kassai légitámadás előtt megbeszélte, hogy áltámadásokat intéznek magyar városok ellen.

Így akarták Magyarországot a háborúba beugratni.

Bárdossy László a tárgyaláson azzal védekezett, hogy meggyőződése és a vizsgálat megállapításai szerint: *orosz gépek támadták meg Kassát,* ezért kellett hadat üzenni. A Népbíróságok Országos Tanácsa előtt is hangoztatta ezt.

Paulus vezérezredes vallomása tiszta képet ad az áltámadás előzményeiről.

A *Figyelő* munkatársa előtt *Krúdy Ádám* repülőalezredes, aki 1941-ben a kassai repülőtér parancsnoka és a Repülőakadémia kiképzőtisztje volt, most *szenzációs nyilatkozatban leleplezi a hadüzenetet előkészítő aljas áltámadást. Krúdy Ádám* — később, németellenessége miatt a sopronkőhidai és a Margit-körúti fegyházak rabja — *a kassai támadás alatt a repülőtéren tartózkodott.*

— Egy óra múlt néhány perccel, — kezdi el visszaemlékezéseit *Krúdy* alezredes. Két szerelővel éppen a repülőtéren tartózkodtam, amikor minden előzetes bejelentés nélkül gépek tűntek fel Kassa felett. A négyes formációról rögtön láttam, hogy *német* gépek, mert az oroszok és az amerikaiak *hármas* formációban repülnek. Azt is megfigyeltük, hogy *Martin-típusú* gépek jönnek. De ha kétségünk lett volna, a gép orrán, szárnyán és farkán lévő *krómsárga jelzés* egymagában is meggyőzött volna arról, hogy *német* gépek érkeztek a város fölé. A német repülőerők parancsnoksága már régebben közölte, hogy

a tengelyhatalom összes gépei krómsárga jelzést kaptak.

A gépek 1500 méter magasan repültek. A németek arra gondoltak, hogy talán nem is kell átfesteni a sárga jelzést, mert ezerötszáz méter magasból nem is lehet kivenni a színeket. Mi azonban jól láttuk a jelzést. Az is amellett szólt, hogy a gépek németek, hogy *nem kaptunk jelzést berepülésről.* Ha orosz gépek lépték volna át a határt, öt perccel később már jelezték volna.

Légitámadás!

A repülőalezredes így folytatta:

— A legnagyobb nyugalommal sétáltam szerelőimmel a repülőtéren, amikor *egyszerre csak hullni kezdtek a bombák a városra.* Nyomban a telefonhoz rohantam és a Repülőakadémia parancsnokságának jelentettem az esetet. A városban óriási lett a felfordulás. Nem csoda!

Ez volt az első bombatámadás, amely Magyarországot érte.

Budapestről percenként érkeztek telefonérdeklődések. Azt kérdezték, miért nem lőttünk a gépekre. Az a vád is elhangzott, hogy mulasztást követtünk el, amiért nem szálltunk föl és nem támadtuk meg a gépeket. *A repülőtéren azonban csak iskolagépek voltak, puska nélkül. Légelhárító ágyúnk sem volt.* Később *magyar* gépek érkeztek a város fölé, *ezeket aztán ész nélkül kezdték lőni* a városban elhelyezett légvédelmi ágyúk. Szerencsére nem lett semmi baj, *a magyar ágyúk nem találták el a magyar gépeket.*

— Mit csinált ezután, alezredes úr? Ön tudta, hogy nem orosz, hanem német gépek bombázták Kassát!

„Megírtam Bárdossynak..."

— Lelkiismeretem szerint azonnal hivatalos jelentést írtam az esetről, de

jelentésemet illetékes helyről nem továbbították.

Erre levelet írtam *Bárdossynak. Bárdossyt* régóta ismertem. Amikor bukaresti követ voltam, én vittem őt repülőgépen a román fővárosba. Többször is. Ilyenkor a repülőtérről autón vittem be a követség épületébe és én intéztem el, hogy vámvizsgálat nélkül nyomban beengedjenek a városba.

Megírtam Bárdossynak, hogy nem orosz, hanem német gépek támadták meg Kassát és a hivatalos vizsgálat hamis jelentést adott.

Hivatkoztam ismeretségünkre és kértem őt, hogy, ha lehet, *mentse meg az országot a háborútól.*

Talán még vissza lehet csinálni a hadüzenetet.

— Levelem megírása előtt, — folytatja *Krúdy* alezredes — érkezett meg *egy repülőőrmester,* tüzérségi szakértő és egy nagy bizottság, amelybe az *amerikai katonai attasét is meghívták.* A tüzérségi szakértők megállapították az egyik repeszdarabból, hogy *a Putiloff-Művek leningrádi gyárában készült a ledobott bomba.*

— Valóban *Putiloff-bomba* volt? — kérdeztük.

— Az. Magam is láttam. De csak *a németek ravaszságát bizonyította.* Akkor már egész sor orosz repülőteret foglaltak el a németek, vagonszámra találhattak *Putiloff-bombákat.* Orosz bombákat szereltek a repülőgépre.

— Mikor és mit válaszolt alezredes úr levelére *Bárdossy?*

— Körülbelül két héttel később érkezett meg *Bárdossy* válaszlevele. Nagyon udvarias levél volt. De

egyben fenyegető is.

Bárdossy azt írta, hogy örült a levelemnek, de *arra kér, hogy mindenféle jelentéstől és megjegyzéstől tartózkodjam,*

ne avatkozzam bele semmibe se,

bízzam a politikát arra hivatottakra.

Mosolyogva folytatja az alezredes:

— A levél hangja udvariasan lesajnáló volt. Hogy' mert beleavatkozni egy kis repülőtiszt a nagyok politikájába? *Ettől kezdve németellenes magatartásom miatt egyre több kellemetlenségem támadt.* Szigorú vizsgálat indult akkor is, amikor egy *Bertalan* nevű akadémikusom — aki ugyanúgy gyűlölte a németeket mint én — *a repülőgép futóalkatrészével kifejezett egy német pilótát.* Tudtam Bertalan németgyűlöletéről, lehetséges, hogy szándékosan végzett a némettel. A németek szigorú vizsgálatot követeltek, kártérítést a család részére és diszlemetést. Sajnos, Bertalan barátomat a halálba üldözték a németek. *Tudták, hogy nincs kiképezve, ennek ellenére egy Messerschmidt-gépet bíztak rá.* Természetes, hogy első felszállásakor lelőtték. Engem is üldöztek, később, németellenes magatartásom és a német légierők parancsainak szabotálása miatt el is fogtak.

Beszéltünk *Urbán Sándor* szakaszvezetővel is. Ő együtt volt a repülőtéren Krúdy alezredessel, akkor még százados-sal.

— Tisztán láttuk, hogy *német formációban* jönnek a gépek. *A sárga tengelyhatalmi jelzést is láttuk.* Az egész repülőtér tudta, hogy *nem orosz, hanem német repülőgépek bombázták Kassát.*

Villámgyors minisztertanács és — hadüzenet

A *Figyelő* munkatársa ezután felkereste *bárcziházy Bárczy István,* ny. államtitkárt. *Bárczy* rendkívül érdekes részleteket mondott el arról a minisztertanácsról, amelyen *Bárdossy negyven perc alatt keresztülhajszolta a hadüzenetet.*

— Amikor megjött a kassai bombatámadás híre, *éreztem, hogy áltámadásról van szó. Bárdossy* telefonon hívatta össze a minisztertanácsot. A legkülönbözőbb helyekről kellett összeszedni a minisztereket. Így például *volt, akit a margitszigeti strandfürdőből kellett behoznunk.* Amikor együtt volt a minisztertanács, *Bárdossy drámai hangon jelentette be a kassai »orosz« támadást* és kijelentette, hogy *Magyarország ezt a durva támadást nem hagyhatja megtorolatlanul.* Kérte a miniszterek hozzászólását. *Keresztes-Fischer, Radocsay, Bánffy* és *Varga* minisztereknek az volt a véleményük, hogy a *hadüzenettel feltétlenül várjunk,* mert korai lenne a támadás napján kész helyzetet teremteni. Mind a négyen kérték, hogy *várjunk.* Bánffy azt mondta: *aludjunk rá egyet.*

— És *Bárdossy?*

— Újból hangsúlyozta, hogy példátlan eset a kassai, német szempontokat is emlegetett és BartháVal keresztülhajszolta a hadüzenetet. Olyan ellenállhatatlan és ellentmondást nem tűrő volt a magatartása, hogy amikor bejelentette, hogy — a minisztertanács hozzájárulásával — a hadüzenetet közli Oroszországgal, *egy hang sem szólt ellene.* Csak amikor hirtelen elhagyta a minisztertanács termét, csak akkor ocsúdtak fel a miniszterek. *Keresztes-Fischer, Varga* József és *Bánffy* nyomban odajöttek hozzám és *kérték, hogy vegyem be a minisztertanácsi jegyzőkönyvébe tiltakozásukat.* Bele is vettem. A jegyzőkönyvet, mielőtt legépeltethettem volna, *Bárdossy* elkérte. Előzőleg — *Keresztes-Fischer, Bánffy* és *Varga* kérésére — beleírtam a valóságot, azt, hogy tiltakoztak a hadüzenet ellen. *Bárdossy* azonban »átdiktálta« az én jegyzőkönyvemet. Meghamisította. És erről a bejegyzésről ezt mondta a népbírósági tárgyaláson, hogy »javítottam a jegyzőkönyvön«.

— A minisztertanácson egyébként Keresztes-Fischer hatszor szólalt fel a hadüzenet ellen. Varga és Radocsay, amikor Bárdossy kiment, hozzám fordultak:

— Te, hiszen ez bevisz minket a háborúba — mondták szinte egyszerre.

— Bevitt! — válaszoltam.

— Később kitűnt, hogy *a kassai vizsgálat során az amerikai katonai attasé óvatosságra intette a magyar katonai hatóságokat.* Természetesen *Bárdossy* és a némethérenc katonai körök nem méltatták figyelemre az amerikai katonai attasé szavait.

Paulus vezérezredes, *Krúdy* alezredes és szakaszvezetőjének vallomásából kétséget kizáróan kiderül, hogy

Bárdossy igenis előre tudott a kassai áltámadásról.

Magyar katonatisztek hivatalosan tárgyaltak *Paulus*-szal a támadásról. És később, amikor *Krúdy* alezredes levélben is figyelmeztette Bárdossyt arra, hogy a hadüzenet *»tévedésen alapszik«*, Bárdossy *megfenyegette* a repülőtisztet.

Tudott mindenről, mégis a *Major* Ákos elnökletével tartott népbírósági tárgyaláson és a *Bojta* Béla elnökletével tartott fellebbviteli tárgyaláson *azt hangoztatra, hogy mindenért vállalja a felelősséget,* letagadta a kassai támadás előzményeit és azt hazudta, hogy orosz gépek támadták meg Kassát.

Cinikusan jegyezte meg a »nagy hadüzenő«, hogy, ha »a minisztertanácson nem hajszolta volna keresztül negyven perc alatt a hadüzenetet, a képviselőház tagjai másnap a parlamentben még rövidebb idő alatt szavazták volna meg, mert hiszen *mindenhez hozzájárultak*«.

Ebben az egyben *Bárdossy* Lászlónak igaza is volt.

A reakció eddig azt hirdette, hogy: »Bárdossy kényszerhelyzetben cselekedett«, »nem tehetett mást, mint amit tett«, »az orosz támadásra meg kellett adni a választ«. Ezt mondták. *De ezután már nem mondhatják!* A legenda szertefoszlott. Bárdossy nem került »tragikus konfliktus középpontjába«. Józanul, megfontoltan, tudatosan ugratta bele Magyarországot a háborúba. Hazugsággal.

Megérdemelte sorsát.

P. L.

Új gyógyintézet nyílik meg Budapesten

Budapest újjáépítési programjának egyik legfontosabb feladata az egészségügyi intézmények helyreállítása. Ezen a téren fontos lépést jelent a háborús események folytán súlyos károkat szenvedett dr. *Szász*-szanatórium (v. Grünwald-szanatórium, VII., Vilma királynő-út 11/a) épületeinek teljes helyreállítása. Az új társaságnak, mely a gyógyintézet vezetését átvette, sikerült a mai rendkívül nehéz beszerzési és utánpótlási lehetőségek ellenére is nagy áldozatkészséggel, hozzáértéssel az intézetet úgy felszerelni, hogy az rendeltetésének kifogástalanul megfeleljen. Az újjáépítéssel kapcsolatban elengedhetetlenül szükséges szociális szempontok messzemenő módon érvényesülnek többágyas kórtermek létesítésével, melyek a magánbetegek ellátáslehetőségének előnyeit a társadalom szélesebb rétegei számára is elérhetővé teszik.

A gyógyintézet, új neve »Gondviselés Gyógyintézet«, a közeli napokban megnyílik.

FELLER-DUBÁN

CSODÁT TESZ, OLCSÓN AD ÉS DRÁGÁN VESZ

HANGSZERSZALON

JÓZSEF-KÖRÚT 38

HOTEL OPERA

KÖZPONTI FŰTÉS, Telefon: 123-339, 128-909

VI., Révay-utca. 24 sz. Állandó bérlet nincs

TAVASZI HARISNYATANÁCS

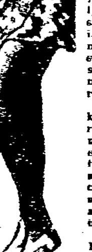

A nők öltözködésének egyik legnagyobb problémája a harisnyaprobléma. Nemcsak a tiszta selyem-, hanem a műselyemharisnyák ára is csillagászati számokat ért el. Természetesen minden nő számolja a napokat, mikor lehet már harisnya nélkül járni?

Talán soha ilyen korán nem jártak harisnya nélkül a nők, mint az idén tavasszal. Amilyen szép tud lenni harisnya nélkül a láb, olyan csúnya a gondozatlan szőrös lábszár, amit az amerikaiak a legnagyobb szépséghibának minősítenek. Egynéhány újszerű amerikai kezeléssel azonban egy-kettőre megoldja harisnyaproblémáját Fried Piroska kozmetikai intézete.

Fried Piroskához megérkeztek az új külföldi kozmetikai szerek is. A legújabb amerikai tudósítás szerint dolgozik és tanítja a kezelések alatt az új kikészítésre. Csak a szem és száj festése divatos, az arc természetes matt árnyalat marad. Ezt a hatást pastellszínű basis alappal és püderrel éri el.

Tavaszi divattanácsunk tehát: keresse fel Fried Piroskát, Teréz-krt 56.

Asszonyom! Figyelje meg arcát a tavaszi napfényben, mennyi rejtett hibát fedez fel. Ezeket elmulasztja *Permesné, Hohács Ilona* kozmetikus. Erzsébet-körút 56. I. Telefon 212-225.

Szerszámgépek, szerszámok

Vétel, eladás, bizomány!

Gerő Sándor, VI. Ó-utca 21

AMERIKAI TÁNCLEMEZEK, MŰVÉSZLEMEZEK, RÁDIÓK

békebeli választékban!

Sardzs szem

Kossuth L.-u. 11 (udvarban)

Telefon: 188—466

XIII. fejezet

XIII. 1.

Szent-Miklósy István nyilatkozata a Fenyő Márió által neki tulajdonított kijelentésről.

A levél első bekezdésének utolsó mondatával kapcsolatosan ez a megjegyzésem: Az én okt. 3-i kérdő levelemben semmiféle utalás vagy említés sincsen „német–magyar cinkosság"-ra.

A levél utolsó bekezdésének utolsó mondatára a XIII. fejezet kimerítően felel.

A levél további része családi jellegű beszámoló.

XIII. 1. sz. melléklet

L.I. 83.

QUEENS COLLEGE
of THE CITY UNIVERSITY OF NEW YORK
FLUSHING · NEW YORK 11367

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
Prof. Istvan Szent-Miklosy (ret.)
TELEPHONE: 212-520-7372

1979, oktober vegen

Mr. Julian Borsanyi
Dipl.-Ing.
Munich, West Germany

Kedves Lulu,

Datum nelkuli de Oktoberi kedves levelednek megorultem s valszolni szeretnek minel hamarabb. A kassai bombazasrol van szo es a Fenyo Mario konyveben neken tulajdonitott allitasrol, hogy meggyozodesem szerint a bombazast magyar tisztek eszeltek ki, with some German help. Ez a "nemet-magyar"cinkossag" , vagy plane a magyar katonai vezetes kassai szerepet igazolna. - Azt hiszem roviden ez a lenyege annak amit tolem kerdezel, azzal, hogy milyen alapon vagyok meggyozodve. - Nos a valaszom egyszeru: Egyszeruen nem emlekszem arra, hogy mit mondtam Marionak amikor meginterjuvolt. Most felhivtam telefonon es megkerdeztem, vajjon feljegyzesei meg megvannak-e es megnezne bennuk, mert ha ott igy van, akkor el kell fogadjam, hogy azt mondottam. O azonban eldobta az osszes jegyzeteit es o sem emlekszik egy altalan arra, hogy en neki mit is mondtottam. Marad tehat a nyomtatott betu a konyveben. Ahhoz mostani emlekezetem hataraig azt kell hozzafuzzem, hogy en sem emlekszem, de annyi maradt bennem a hosszas egyuttlet utan Krudy Adammal a nemet-nyilas fogsagban, hogy a nemetek muve volt s nem emlekszem arra, hogy magyarok benne reszt vettek volna barmilyen minosegben. Ez az utobbi allitas idegen nekem. Felhivtam azonkivul Kiraly Belat is aki egyidoben foglalkozott a kerdessel es o hivott sok sok evvel ezelott fel engem, de o sem emlekszik mirol is beszelgettunk. - Remelem, ez a kozlesem kielegit Teged s amit mondtam most, azt barhol kozolheted, hacsak azt nem allitod, hogy a "nemet-magyar cinkossag" alol is abszolvál altala megjegyzesem. Erdekes kulomben, hogy a nemet-magyar cinkossag vádja alol Te is leveledben csupan Kassat mented fel.

Egyebkent a kassai ügy engem nem erdekel, az egy reszletkerdenek tunik elottem, s ha valami, akkor az altalanos haborus felelosseg az ami nagyon is erdekelne, de az sem mint torteneszt, mert az nem vagyok. Mas a szakmam.

Fenyo Mario a telefonon meg anyyit mondott, hogy 1972 ota nem foglalkozik a temaval, de azota Dreisziger cikke (Canadian Hungarian Review?) a szovjetre haritja az egeszet. Arra azonban Sakmyster (?) nevu pittsburgi (?) tortenesz valaszolt es Nemetorszagban felfedezett okmanyokkal igazolja, hogy elozetesen volt tervezve a nemetek altal mar 1939-40-ben.. Ez egy East Central Europe nevu folyoiratben francia es angol nyelven jelent meg. Tehat Dreisziger elmelkedese van szembe allitva nemet okmanyokkal.

./.

XIV. fejezet

XIV. 1.

Szövegrészlet az Új Látóhatár 1971. évi 5. számának „Kik bombázták 1941. június 26-án Kassát?" című ismertetéséből.

Ez az egyik (lehetséges) szöveg, amelynek alapján a Honvédelem folyóirat 1981. évi 10. számában Ölvedi Ignác azt állította, hogy én Krudy Ádámot „kérlelhetetlen dühhel" támadtam, valamint „nyomdafestéket nem tűrő durvasággal vádaskodtam és rágalmaztam". (Lásd a XI. fejezetet.)

Az UL ugyanezen cikkét említi méltatlankodva Krudy azon levele is, amelynek teljes szövegét a XIV. 3. sz. melléklet mutatja.

Én az UL említett ismertetésében – a kormányzói emlékirat, valamint hazai sajtóközlemények alapján – úgy véltem, hogy Krudyt kihallgatták Bárdossy népbírósági perében. (Ezt a vélelmemet azután ismételten és kimerítően helyesbítettem, de Ölvedi mégis ezen ismertetés alapján állította a „rágalmazás", valamint a „nyomdafestéket nem tűrő durvaság" tényeit. (Lásd még a XI. fejezet 1. sz. jegyzetét . . .)

XIV. 1. sz. melléklet

a körülmény nem tisztázódott a Bárdossy-per alkalmából. Nem tudom, hogy kik segédkeztek a kormányzói emlékiratok összeállításánál, de kétségtelen, hogy a kassai támadásra vonatkozóan a könyv időben eltól és tárgyában módosít eseményeket.

Az emlékiratok szerint a kormányzó *1944-ben* tudta meg Bárczy miniszterelnökségi államtitkártól, hogy Krudy repülőezredes, a kassai repülőtér *parancsnoka*[1] már az 1941 június 20-i bombázás napján jelentette levélben Bárdossy miniszterelnöknek (és Krudy szerint géptávírón a légierők vezérkari főnökének), hogy a támadók „He-111" mintájú gépekkel repültek, tehát németek voltak. Erre a megállapításra úgy jutott Krudy, (ezt a részletet már nem az emlékiratok tartalmazzák, hanem Krudy eredeti, először a Bárdossy perben — 1946-ban — elhangzott közlése), hogy a robbanások *hallatára* harmadmagával gépbe ült, felrepült és a támadók „jellegzetesen német alakzatából, amelyet sehol máshol a világon nem használtak" — valószínűleg ezért kellett *négy* gépről szólnia! —, valamint a gépek típusából szűrte le következtetéseit.

Krudy 1941 júniusában nem volt ezredes. Eredetileg tűzérnek készült, (1930-as avatási évfolyam). Az utolsó — 1944-es — „Rangsorolás" 521. oldalán 1940 május 1-i ranggal (!) mint *százados* szerepel. (Lehet, hogy a Bárdossy-perben tett, eskü alatti vallomása jutalmául léptette elő Rákosi Mátyás.) Miután el sem képzelhető, hogy Bárczy államtitkár 1944. október 15 előtt — mert értelemszerűen csak erről az időről lehet szó — mint „ezredesről" referált a kormányzónak az akkor századosi rangban lévő Krudyról — miért is tette volna? —, kézenfekvőnek látszik, hogy a Horthy-memoárok szóbanforgó passzusához az 1946. évi Bárdossy-perben elhangzottak adták a sugalmazást.

Krudy százados nem volt a kassai repülőtér, sem a város légvédelmének parancsnoka, mint Macartney professzor könyvében, és valószínűleg az ő nyomán Ránki György a Haditörténeti Közleményekben, tévesen írja. Krudy Ádám oktatótiszt volt a repülőakadémián.[27] A Krudy-féle elbeszélésekben az látszik valószínűnek, hogy ő a délelőtti foglalkozás befejezése után, a repülőtér valamely épülete előtt[28] *hallotta* a becsapódó bombák dörejét, amint azt az akkor mellette lévő Ledényi József repülőőrmester közlése[29] igazolja. Ledényi szerint azonban senki sem gondolt arra, hogy repülőgépbe ülve kövesse a támadókat. Valóban, ezt kizárja az időszámítás. Ha a támadók „He-111" vagy „Ju-88" gépekkel repültek, hozzávetőleg *két perccel* azután, hogy Krudy érzékelhette a robbanásokat, már keleti irányban átlépték a szlovák határt. Krudynak ahhoz, hogy gépét startrakész állapotba tétesse, abba beüljön, induljon, felemelkedjen 6-700 méter magasba, legalább 10 percre, de valószínűleg hosszabb időre lett volna szüksége.

Még cifrább lesz azonban az időszámítás, ha a legfrissebb változatot vizsgáljuk, amelyet Krudy a Magyar Hírlap riporterének, Szász Istvánnak mondott el és amelyet a lap 1970. június 30-i száma mint Krudy „lelkiismeretének tiszta megnyilvánulását" közölt. Eszerint Krudy a város felől robbanásokat hallva „felszaladt a hangár tetejére", ahová

felérve (legkorábban a robbanások érzékelése után 25-30 másodperccel, amikor az egyenes vonalban repülő támadók — akár „He-111", akár „Ju-88" gépek voltak — már legalább 3-4 kilométerrel maguk mögött hagyták a célterületet) még mindig látja, hogy a gépek „egymás után dobálják bombáikat a postapalota környékére . . ." Ez még semmi. Ezután Krudynak ahhoz is van ideje, hogy a hangártetőt elhagyva „egy Csirke nevű hadnaggyal egy kiképzőgépbe vágja magát", felszálljon és annyira megközelítse a bombadobókat, hogy „még a német egyenruhás (!) pilóták arcát" is jól lássa. Ennek a beszámolónak a már említett időkalkuláció eleve elveszi hitelét és nem érdemel hitelt „Csirke hadnagy" szerepeltetése sem. Sem neve, sem rendfokozata nem szerepel helyesen az esemény 29. évfordulójára szánt interjúban. Csirke természetesen nem repült Krudyval.[30] Ha Krudy — akár egyedül, akár többedmagával, akár egy, akár több géppel — a támadást közvetlenül követően a város légterébe emelkedik, azt valamennyi figyelőőrs mindenképpen észreveszi és *feltétlenül* szóba kerül a 27-i értekezleten. Erre nem került sor. Ha Krudy — miként többször is állította — észleleteiről géptávírón jelentést tett volna a légierők vezérkari főnökének, illetve még aznap — szóbelileg — a hadtestparancsnoknak, akkor elképzelhetetlen, hogy erről a repülőakadémia jelenlévő segédtisztje, illetve a hadtestparancsnoknak szóló jelentéséről Máthé tábornok ne tájékoztatta volna az értekezletet, különös figyelemmel a körülmények rendkívüli természetére. Amihez egyelőre nem tudok hozzászólni, az Krudy Bárdossyhoz intézett állítólagos levele, amelyben közli a németekre vonatkozó megállapításait. Erre az írásra lépten-nyomon történik utalás; szövegének okmányszerű bizonyításáról nem hallottam.

Az előadottak alapján nem kétséges, hogy a bombázásnak Krudy eskü alatt tett vallomásában, majd a későbbi, részleteiben egymástól mindig eltérő előadásaiban, illetve a különböző cikkekben és tanulmányokban szereplő verzió a valósággal semmi kapcsolatban nem álló elmeszülemények, amelyekre még akkor sem lehet a németeket terhelő vádakat alapozni, ha utóbbiak szerepe egyelőre tisztázatlan is.

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

[1] V. ö. a Magyar Hírlap 1970. június 30-i számában Szász István később még ismertetendő riportját Krudy Ádámmal.

[2] Pl. Ádám Magda, Juhász Gyula, Kocsis László, Karsai Elek, Kákai Gyula, Kun József, Ránki György tanulmányai a Hadtörténelmi Közlemények, a Külpolitikai Szemle, stb. hasábjain.

[3] Mindkettő a Népszabadság riportere, akik (feltehetően belügyminiszteri megbízatásuk alapján) előszeretettel foglalkoznak emigrációs személyi és szervezeti kérdésekkel. A nyugati országok szabad mozgási és tájékozódási lehetőségeit kihasználva gyakran utaznak nyugatra „dokumentációs anyaggyűjtés" céljából. A megszerzett anyagot az újságírói etika teljes mellőzésével, gátlástalanul alakítják át propagandisztikus (legtöbbször demagóg) céljaikra.

XIV. 2.

Krudy Ádám Chirke Jenőhöz intézett 1972. febr. 14-i kézírásos levelének első oldala.

Ez a fakszimile egy igen halvány fénymásolatról készült; ez magyarázza gyenge minőségét. A levél eredetije az oshawai Magyar Aeromúzeum birtokában. A teljes szövegét a XIV. 3. sz. melléklet közli.

Én e levélről csak 1984. június 28-án szereztem tudomást.

XIV. 2. sz. melléklet

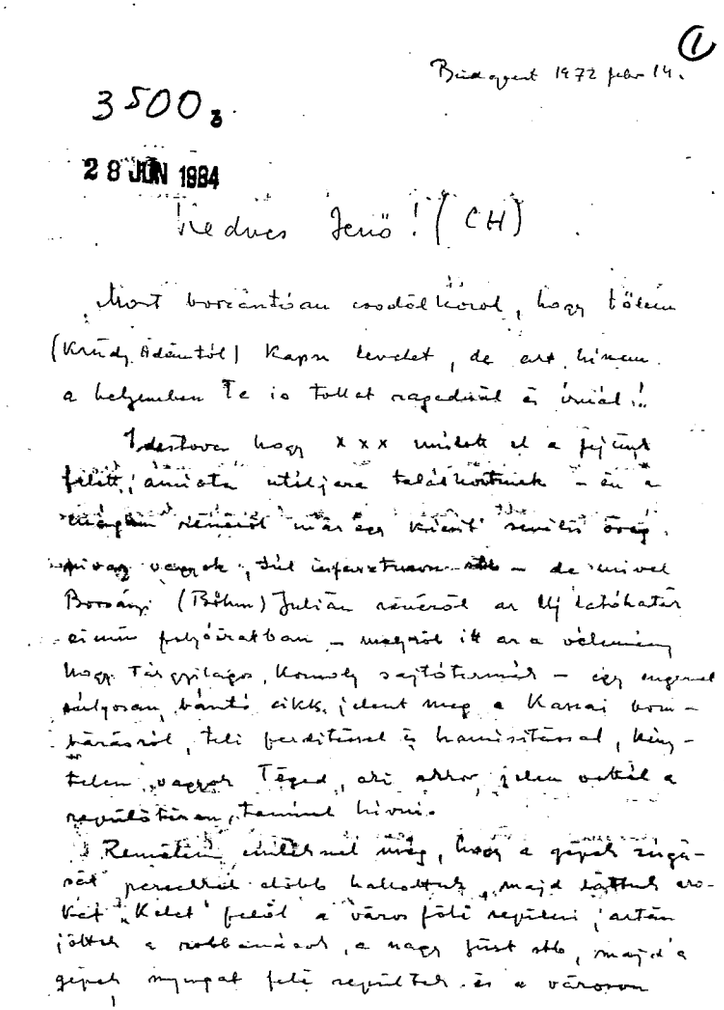

XIV. 3.

A XIV. 2. sz. melléklet teljes szövege.

A szöveg üresen hagyott részében (a kézírásos levél 2. oldalán) Krudy egy vázlaton érzékelteti, hogy ő miként látta a támadó gépek „sárga jelzéseit".

XIV. 3. sz. melléklet

Kedves Jenő! (CH) Budapest 1972. febr. 14.

Most borzasztóan csodálkozol, hogy tőlem (Krudy Ádámtól) kapsz levelet, de azt hiszem a helyemben Te is tollat ragadnál és írnál.

Idestova, hogy XXX múlott el a fejünk felett, amióta utoljára találkoztunk – én a magam részéről már egy kicsit szenilis öreg szivar vagyok, túl infarctuson stb. –, de mivel Borsányi (Böhm) Julián részéről az Új Látóhatár című folyóiratban – melyről itt az a vélemény hogy tárgyilagos, komoly sajtótermék – egy engemet súlyosan bántó cikk jelent meg a Kassa-i bombázásról, teli ferdítéssel és hamisítással, kénytelen vagyok Téged, aki akkor jelen voltál a repülőtéren, tanúnak hívni.

Remélem emlékszel még, hogy a gépek zúgását percekkel előbb hallottuk, majd láttuk azokat „Kelet" felől a város fölé repülni, aztán jöttek a robbanások, a nagy füst stb, majd a gépek nyugat felé repültek és a városon túl balra nagy kört leírva (Enyicke fölött) kelet felé távoztak.

Remélem, emlékszel arra is hogy, mivel percekkel előtte lett vége a gyakorló repülésnek, már csak a hecc kedvéért a még meleg Aradókba beugrottunk és egyenesen délnek emelkedve a gépek közelébe is jutottunk. Ha emlékezetem nem csal hárman mentünk föl *Te, Bottló és én.*

Minden bizonnyal arra is emlékszel, hogy 4 gép volt, azért is gondoltuk, hogy bevetésről visszatérő és nálunk üzemanyagot felvenni szándékozó német gépek, egészen addig, míg csak a bombák nem robbantak!

Emlékszel nyilván arra is, hogy amire mi leszálltunk kijött a légvédelmi osztály parancsnoka, Csejthey tüzér alezredes és még ő is bizonyította a gépeken látható *sárga* megkülönböztető jelzést.

Nyilván emlékszel mint a... kutyák szaladgáltunk a hadtestre, Akadémiára és a végén küldtünk közösen egy hughest Pestre, hogy a négyes alakzatot valamint a felségjelet nem viselő gépeken sárga stráfok voltak. (Erről megvan a *Pro Domo* eredetiben, hogy ezt-mi hárman jelentettük hughesen)

Végül kijelenti Böhm Lulu, hogy én akkor senki semmi, csak egyszerű repülő oktató voltam a repülőtéren, én úgy emlékszem az *Akadémiának tanára voltam* és egyben az Akadémia *repülőterének parancsnoka és a repülés kiképzés vezetője.*

Nagyon fontos lenne, ha ezekre a kérdésekre választ adnál, mert 65 éves korom dacára is úrnak érzem magamat, aki ha másként nem is, de jól alátámasztott választ tudok adni egyebek hiányában B. J.-nak.

Itteni tanú van bőségesen, de tudod hogy van az, egyszerűen azt mondják, ja nyomásra nyögte ki, stb.

Hidd el én vagyok a legdühösebb azért, amiért az újságírók, akik minden rendszerben szemetek, sok olyasmit adnak az ember szájába, amit nem mondott, arról nem is beszélve, hogy írnak interjút, anélkül, hogy beszélnének is az emberrel. Sőt regényt is – képzelheted milyen is az!

Borsányi még azt is kifogásolja, hogy egyik újságcikkben a neved „Cs" betűvel szerepel, elhihetné én jobban értek a régi magyar nevekhez mint Böhm-Bell úr. Sajtóhiba.

Azt is írja, hogy először átrepülték a várost (a tüzoltó pk. jelentésére hivatkozik), aztán visszafordulva szórták le a bombákat! A ..... fogalma sincs arról, ez milyen rizikóval járna a bombázók részéről!

Jenőkém, ha talán visszaemlékszel rá, akkor sem voltam pártember, csak magyar, ma is az vagyok ami voltam –, bár igen sok sanyarúságon estem át – így ha nem esik nehezedre kérlek Te is mint öreg Barátom magyarul válaszolj.

Címed t. Ocsédtől kértem el, előzőleg megkérdezve Ot, nem-e lehet kifogásod az ellen ha azt megadja. Megnyugtatott!

Sokat hallottam Rólatok Belgium stb., de amint hallom Katóval és a gyerekekkel rendben vagytok. Boldoggá tennél egy fényképpel, nekem mindenem elpusztult – bomba, kitelepítés stb. Sáritól elváltam, a gyerekek viszont jól megvannak. Van egy tíz éves BMW kis kocsim, ha az tönkremegy, repülőgépet veszek. Addig is:

XIV. 4.

Krudy Ádámhoz 1972. okt. 12-én intézett ajánlott levelem másolata, a feladóvevény fénymásolatával.

XIV. 4. sz. melléklet

G - XXIII.

JULIAN BORSANYI
DIPL.-ING.

D-8000 MÜNCHEN 40
SCHLEISSHEIMER STR. 268
TELEFON 089/30 66 20

1972. október 12.-én.

Krudy Ádám ny.á.alezredesnek
B U D A P E S T VI.
Benczur - utca 35/c.

Kedves Bajtársam,

Egykori közös bajtársunk, Héderváry-Konth János, beszámolt a budapesti utja során, Veled julius 17.-én történő találkozás alkalmából, a Gellért-szállóban folytatott beszélgetésekről. János elmondotta, hogy Te, az ottani illetékesektől, megkaptad az UJ LATÓHATARBAN és a NEMZETŐRBEN a kassai eseményeket tárgyaló beszámolóim fénymásolatait. Te kehezményezted, hogy közleményeim megirása előtt nem léptem Veled előzetesen érintkezésbe.

Én magam, ha csak tehetem, az"audiatur et altera pars" mondást követem. Ha én a nehezményezett esetben nem fordultam Hozzád, hanem megelégedtem az Általad szignált, vagy a szádba adott közlésekkel, annak több oka van. Az a legkisebb, hogy a cimet csak most kaptam meg Jánostól. Lényegesebb az, hogy az ilyen előzetes tájékoztatások nem szabályai a történelmi események beszámolóinak. Bevallom, a nyugati, szabad-demokratikus világtól merőben eltérő ottani politikai és sajtóviszonyokra való figyelemmel az ilyesmi -mint egzotikum- eszembe sem jutott. Ezt talán nem kell kommentálnom. Most azonban mégis Hozzád fordulok.

Az a kassai kép, amelyről eddigi közleményeimben beszámoltam, az ujabb kutatások révén lényegesen bővült, sőt módosult. A legujabb kutatások eredményeit németül kivánom publikálni. Miután az otthoni közlemények, még a tudományos igényüek is, Reád hivatkoznak, a neved alatt megjelent közlésekkel érvelnek, a Te kassai szereplésedet a tervezett német munkában sem tudom elkerülni.

Az emlitett "audiatur et altera pars" alapján viszont szivesen adok helyt a Te korrekcióidnak, megjegyzéseidnek. Ha indokolt, ezek alapján módositom tervezett mondanivalóimat. Mivel azonban

XIV. 4. sz. melléklet

ezt az eszmecserét bonyolult és célszerütlen lenne póstai uton lefolytatni, személyes találkozót javaslok. Valamilyen a határhoz közel fekvő hely, például Wien, mint semleges hely, látszik célszerünek. A magyar határtól a magyar határig terjedő tartozkodásom utazási és egyéb költségeit /szállás, stb./ készséggel viselem. Ismerve a Nálatok alkalmazott "a bizalom szép, de az ellenőrzés jobb" elvet, az ellen sincsen kifogásom, ha a javasolt találkozóra valakit Magaddal hozol /reá természetesen nem vonatkozik költségfelajánlásom../, de ebben az esetben én is meghivnék egy negyedik személyt. Talán dr.Gosztonyi Pétert, a Bern-i /svájci/ Osteuropa Bibliothek vezetőjét, a kassai események történetének alapos ismerőjét, akinek tárgyilagosságában valószinüleg Budapesten sem kételkednek.

Szabad legyen még mellékelnem a müncheni HADAK UTJaBAN megjelent sorozatomat is, amelyet H.K.János szerint még nem is mersz.

Leköteleznél szives válaszoddal. Addig is maradtam

szivélyes bajtársi üdvözlettel

Borsányi Julián
szkv.hmtk.alez.

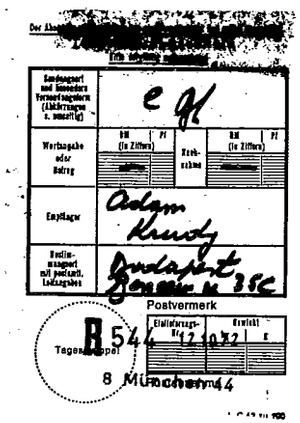

XV. fejezet

XV. 1.
Teleki Géza (New York-i) levele Tarnay min. titkár „Csekmek"-közléséről

XV. 1. sz. melléklet

1981, január 11.

777

20 JAN 1981

Kedves Mérnök Ur:

Nekem semmiféle tudomásom sincsen egy német-magyar támadásról Kassára és egy bombázásról. Nem tudom, hogy Tarnay mért állitja, hogy én ilyet közöltem vele. Es tekintve, hogy semmiféle diplomáciai irat nem érkezett hozzánk Moszkvába Pestről, mert ez lehetetlen lett volna az akkori körülmények közt, nem tudom hol olvashatott ilyesmit.

Szivélyes üdvözlettel

Teleki Géza

Teleki Geza

XVI. fejezet

XVI. 1.
Otto v. Erdmannsdorff egykori budapesti német követ levele

A feltett kérdésre a levél utolsó előtti bekezdése válaszol. Mivel az egykori követ kétségtelenül tájékozott volt a „színfalak mögötti" eseményekről is, levelének egyéb közlései is figyelmet érdemelnek, elsősorban a „kassai provokáció" állításaira („német–magyar katonai cinkosság") vonatkozóan. Erdmannsdorffnak semmi személyes oka sem lett volna ahhoz, hogy az igazságot – bármi légyen is az – elkendőzze.

A kormányzói emlékirat alapján az egykori követ is Krudy Ádám „eskü alatti" vallomását említi.

A levél utolsó mondatát illetően: A tábornok özvegyénél történő érdeklődés nem vezetett eredményre. Fütterer szolgálati kérdéseket nem tárgyalt családi körben.

XVI. 1. sz. melléklet

ander a.D.Dr.Otto v. Erdmannsdorff

8134 Pöcking bei Starnberg
Parkstr.10.
19.XI.76.

Sehr geehrter Herr Borsanyi!

In Beantwortung Ihres Schreibens vom 16.ds.teile ich Ihnen mit, dass ich erst nach Kriegsende von dem Gerücht gehört habe, nicht russischen sondern als russische getarnte deutsche Flugzeuge hätten im Juni 1941 die Stadt Kaschau bombardiert, um auf diese Weise Ungarn in den Krieg gegen die SU zu bringen. Ich kann aus eigener Wissenschaft hierzu nichts sagen, kann mir aber nicht denken, dass jedenfalls General Fütterer, falls obige Behauptung zutrifft, etwas damit zu tun hatte. Die ungarische militärische Führung erstrebte zweifellos eine baldige Beteiligung am Feldzug gegen die Sowjetunion, da sie anderenfalls für Ungarn beim Friedensschluss schwerwiegende Nachteile im Verhältnis zu Rumänien und der Slowakei, die von Anfang an am "Kreuzzug" teilnahmen, befürchtete. Das geht auch daraus hervor, dass der stellvertretende Honvédminister noch vor dem Luftangriff auf Kaschau als einziger für baldigen Kriegseintritt Ungarns stimmte. (s.Horthy:"Ein Leben für Ungarn" S.235).

Die Beziehungen zwischen dem deutschen und dem ungarischen Generalstab waren damals sehr eng. Das ist aber kein Beweis für das angebliche Komplott zur Herbeiführung einer zum Kriegseintritt führenden Provokation in Gestalt eines vorgetäuschten russischen Luftangriffs auf Kaschau, der, von den Russen und Abwehrchef Ujszászy zu Recht oder Unrecht dementiert wurde. (im Ministerpräsidium)

Allerdings schreibt Horthy auf Seite 236, Staatssekretär v.Bárczy habe ihm im Jahre 1944 mitgeteilt, dass Fliegeroberst Adam Krudy, Kommandant des Flugplatzes Kaschau, Ministerpräsident Bárdossy schriftlich unterrichtete, er, Krudy, habe mit eigenen Augen gesehen, dass deutsche Flugzeuge die Bomben abwarfen. Bárdossy habe Krudy befohlen, wegen des inzwischen eingetretenen Kriegszustandes mit der SU darüber zu schweigen und habe auch seine Mitarbeiter im Ministerpräsidium zum Schweigen verpflichtet. Krudy habe seine Mitteilungen 1946 im Prozess gegen Bárdossy unter Eid bestätigt. Horthy schreibt, es sei theoretisch nicht gänglich ausgeschlossen, aber äusserst unwahrscheinlich, dass Krudy sich bei seiner Beobachtung am 25.VI.1941 geirrt habe.

Übrigens entspricht die Angabe in Horthys"Erinnerungen" Seite 234 unten, ich hätte erklärt, der Abbruch der diplomatischen Beziehungen sei das Allermindeste, was Berlin von der ungarischen Regierung erwarte, nicht den Tatsachen. Das habe ich dem ehemaligen Reichsverweser schriftlich mitgeteilt, worauf er mir am 28.V.1953 aus Estoril antwortete, natürlich könnten sich Irrtümer einschleichen, wenn man wie er keine Unterlagen bei seiner Niederschrift zur Verfügung gehabt hätte. Diese und andere, von mir beanstandete Irrtümer würden in der nächsten Auflage seines Buches korrigiert werden.

Eine völlige Klärung der Angelegenheit erscheint mir sehr schwierig, da die meisten der damals mitwirkenden Personen nicht mehr am Leben sind. Ob die Witwe von General Fütterer, wohnhaft in München 80, Mauerkircherstr.15, über die damaligen Vorkommnisse unterrichtet ist, erscheint mir fraglich.

Mit den besten Wünschen für Ihre Genesung verbleibe ich

Ihr

O. v. Erdmannsdorff

XVII. fejezet

XVII. 1.

A szlovák légierő tagozódása (hadrendje), elhelyezése és gépállománya 1941 áprilisában.

Feltehető, hogy a táblázat adatai még 1941 júniusában, tehát a kassai eseményeket közvetlenül megelőzően is érvényesek voltak. (A háború után megjelent egyes csehszlovák adatok – a pöstyéni gépállomány tekintetében – némileg eltérnek a táblázatétól . . .)

A szlovák légierő *valamennyi* repülőterén a „Luftflotte 4" egy-egy „időjelző állomást" üzemeltetett. Ez nem tűnik ki a táblázatból. Ezen kirendeltségek feladata volt (a meteorológiai szolgálat mellett) a pozsonyi DLM-et a repülőtereken észlelt *minden* eseményről, változásról értesíteni. Ez világosan kitűnik a freiburgi levéltárban betekinthető iratokból, ezen állomások jelentéseiből.

XVII. 1. sz. melléklet

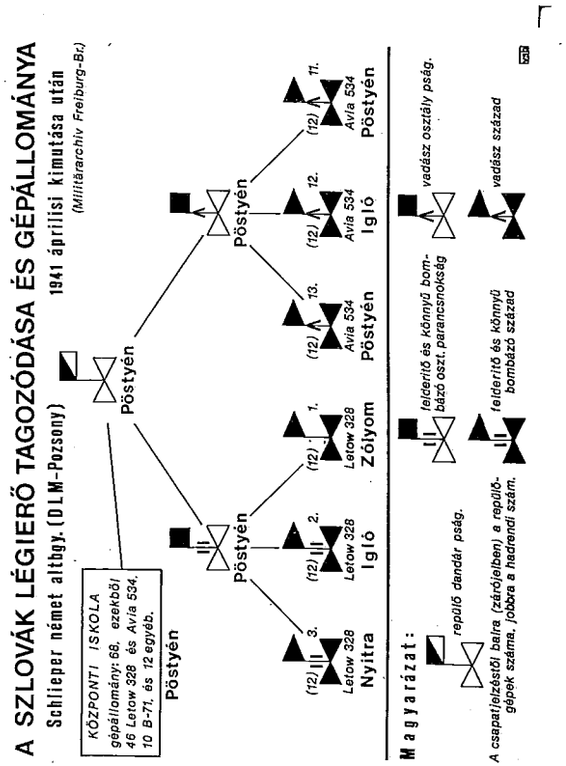

XVII. 2.

C. A. Macartney professzor 1975. december 8-án kelt levele.

A neves angol történész két évvel előbbi, Münchenben történő személyes találkozásunk alkalmából lényegileg hasonlóan nyilatkozott.

Miután a levelet a német monográfia a 113. oldalon a 94. sz. lábjegyzetben szó szerint közli, figyelmet érdemel a XVII. fejezet 20. sz. jegyzete.

A levélben felvetett kérdés érdemi elintézését a XVII. 7., 8. és 9. sz. mellékletek tartalmazzák.

XVII. 2. sz. melléklet

Hornbeams, Boars Hill, Oxford.

8.12.75

Hochverehrter Herr Dr. Borsányi

Bitte, mir nur ruhig deutsch zu schreiben. Während des Krieges war es meine ziemlich langwierige Pflicht, die ungarische Press zu lesen und regelmässige Inhaltsausgaben für das Foreign Office herzustellen. Dieselben dürften dann gedruckt und dürften noch existieren - vielleicht im Public Records Office; ich habe keine bei mir. Die Meisten meiner Kollegen haben ihre Zeitungen dann einfach weggeschmissen. Ich nicht. Ich habe eine sorgfältige Sammlung der interessanten Ausschnitte gemacht, mit einem index versehen und nachher bei der Royal Institute of International Affairs deponiert. Die Sammlung dürfte noch immer da sein und wäre für Forscher zugänglich und ich nehme mit Bestimmtheit an, dass das in Frage kommende Ausschnitt dort zu finden wäre. Ich kann nichts dafür, was man in Budapest jetzt sagt: ich habe diese Mitteilung ganz bestimmt dort gelesen, wie ich es in meinem Buch angeführt habe, Pesti Hirlap 26 Juli, 1942. Ich bin leider nicht imstande, nach London hinaufzufahren und selber der Sache nachzugehen. Vielleicht haben Sie dort einen Freund, der das für Sie machen würde. Bei mir war wie ich es damals niedergeschrieben habe.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr sehr ergebener

C.A. Macartney

XVII. 3.

Dr. Meleghy Gyula 1978. márc. 23-i kézírásos levelének első oldala.

A német monográfia már nyomás alatt állott, így az erről a levélről még nem számolhatott be.

A levél kézírásos voltának az a kézenfekvő magyarázata, hogy Meleghy vállalatában valószínűleg nem állott magyar gyors-, illetve gépírónő rendelkezésre.

A teljes szöveget lásd a következő mellékletben.

XVII. 3. sz. melléklet

XM. 1

Postabélyegző márc 23. 1978.

DR. GYULA DE MELEGHY

507 BERGISCH GLADBACH
LAURENTIUSSTRASSE 7
TEL. (02202) ~~(80 02) 5111~~ 31011

Igen tisztelt kedves Barátom!

Nagyrévi N. Gyurkával folytatott beszélgetés során jutott úgy lassan-lassan újra az emlékezetembe a kassai bombázás és evvel kapcsolatba Dniepropetrovszk.—

Kívánságodnak örömmel teszek eleget és igyekszem emlékezetemet alaposan felrázni; tehát igyekszem pontról pontra válaszolni:

a.) A m. kir. honvédség megszálló erők Kievben székelő 2. honv. haditudósító szd.-a akkor mint hdgy (klgs. kiképzéssel) szolgáltam. 1942 ápr. 19-től. (Civilben PK. Revisor!) Június elején parancsot kaptam, hogy utazzak Dniepropetrovszkba és írjak egy kimerítő jelentést a város és környékének ipari állapotáról.— Úgy emlékszem, hogy volt abban az időben valami német-magyar megállapodás, amihez az én

XVII. 4.

A XVII. 3. sz. melléklet levelének teljes szövege.

Feltűnő e levél lényegi és értelmi egyezése a XVII. 6. sz. mellékletben foglalt levéllel —, még akkor is, ha az időbeli és (földrajzi) helyi eltérések nyilvánvalóak. Amint az a XVII. fejezetből (Kollányi Károly közléseiből) kitűnik, azonos szellemű értesülésekkel rendelkezett a vkf. 2. osztálya is.

A Magyar Hírek (Magyarok Világszövetségének lapja) az 1985. jan. 19-i számában egész oldalt szentelt Meleghy Gyulának. E beszámolóból kitűnik, hogy Meleghy személyes viszonya mindenképpen „korrekt" a hazai rendszerrel. (Állítólag vándordíjat is alapított Budapesten; Nagyrévi-Neppel György közlése . . .). Kézenfekvő lenne tehát, ha a hazai kutatás Meleghy személyes segítségével igyekezne a levelében foglaltaknak utána járni.

Postabélyegző: 1978. márc. 23.

Dr. Gyula de Meleghy

507 Bergisch Gladbach
Laurentiusstrasse 7
Tel. (02202) 3 10 11

Igen tisztelt kedves Barátom!

Nagyrévi N. Gyurkával folytatott beszélgetés során jutott úgy lassan-lassan újra az emlékezetembe a kassai bombázás és evvel kapcsolatba Dniepropetrovszk.

Kívánságodnak örömmel teszek eleget és igyekszem emlékezetemet alaposan felrázni: tehát igyekszem pontról pontra válaszolni:

a) A m. kir. honvédség megszálló erők Kievben székelő II. honv. haditudósító szd.-a, ahol mint hdgy. (klgs. kiképzéssel) szolgáltam. 1942 ápr. 19-től. (Civilben pk. revizor!) Június elején parancsot kaptam, hogy utazzak Dniepropetrovszkba és írjak egy kimerítő jelentést a város és környékének ipari állapotáról. — Úgy emlékszem, hogy volt abban az időben valami német–magyar megállapodás, amihez az én jelentésem szükséges volt.

Kb. 10 napig tartózkodtam a városban. A legényem egy kárpátaljai fiú volt, tudott ukránul, csehül és oroszul. A reptéren is jártunk, mert a környéken több gyár volt. A legényem megbarátkozott egy pár ott szolgálatot teljesítő kivi-vel meg egy ukrán családdal. Ezek mind az orosz időkben is a reptéren dolgoztak. Egyik este jelentette a legényem, hogy szeretne engem elvinni ehhez az ukrán családhoz, mert az ukrán valami érdekeset tud elmondani. Másnap este elmentünk. Az ukrán a következőket mondta: Egy évvel ezelőtt kb. 1941 június végén 3 cseh vagy szlovák gép szállt itt le, az orosz akkor úgynevezett beirányító volt a reptéren, így ő került a repülőkkel először közvetlenül összeköttetésbe. Az egyik gép meg volt sérülve és a pilótája is. Büszkén mesélték, hogy a fasiszta Szlovákiából jöttek és közben alaposan beadtak a fasiszta magyarrá vált Kassának. Mondta még, ha legközelebb jövök van róluk valahol egy csoportképe is, amit alá is írtak.

Sajnos másnap hajnalban vissza kellett utaznom Kievbe. — Tanulmányom átadása után, elmondtam pk.-nak Eykler alez.-nek a fenti esetet. Másnap Padányi Jenő I. b. vk. alez.-nél voltam kihallgatáson. Részletesen beszámoltam. Padányi ezt a jelentésemet igen fontosnak tartotta. Úgy váltunk el, hogy ő erre a tárgyra még vissza fog térni.

1943. márc. 1-vel Padányi I. b.-hez helyeztek át, mint önálló felderítő csoport vezetője ekkor már mint fhdgy.

Kb. 1943. ápr. első felében kaptam újra parancsot Dnietropetrovszkba menni. Kizárólagos céllal, felderíteni lehető legpontosabban ezt a kassai ügyet. Kíséretemben volt sgt.-em dr. Szcitovszky János hdgy. és a legényem, Az utat, fontosságára való tekintettel repülőn tettük. Megtaláltuk az ukránt, rengeteg cigarettáért kaptunk két fényképet, azon rajtá az egész csoport csehszlovák repülők, ha jól emlékszem 6-an voltak, egy bekötött fejjel, azonkívül rajta volt a mi ukránunk és egy két további orosz. Házigazdánk a sok cigarettától és vodkától feloldódva rengeteget beszélt. Elmondta többek között, hogy a repülők és a gépek is oroszzá válva innen Charkovba repültek. További sorsukról nem tudott. A jelentésemet, a képekkel, amelyen egy gép is rajta látszott, alátámasztva személyesen adtam át Padányi vk. alez.-nek. Utána Bakay altbgy. külön parancsban igen megdicsért. Tudomásom szerint a HM vkf. 2. osztálya mind a két esetben Padányi Jenő I b. vk. alez.-től részletesen tájékoztatva volt. Én magam és csoportom 1944. ápr. 15-ig legszorosabban és kitűnően dolgoztam Padányi Jenővel együtt. Hazánk megszállása (márc. 19.) után úgy a Gestapoval mint az SD-vel és az Abwehr-el, úgy megromlott a viszony, hogy nagyobb, lassan ellenségessé váló feszültség elkerülése végett, az egész csoportomat Budapestre vezényelték.

Különösen ellenségessé vált a helyzet, amikor valami indiszkréció alapján kisült, hogy az én csoportom a márc. 19-i német felvonulási tervek egy hiteles kópiáját egy német futártól megszerezte. Ezt a kópiát 1943. nov.-ben Padányival közösen futárgéppel vittük Pestre a Vkf.-nek. — Visszatértünkkor még a gépen mondta Padányi nagy búsan, hogy neki az az érzése, hogy odafent egy szót se hittek nekünk.

Kedves Julián bátyám! Remélem nem eresztettem túl hosszú lére válaszom és remélem el tudsz valamit kezdeni az iratokkal!?

Szívélyes bajtársi üdvözlettel

Dr. Meleghy Gyula

XVII. 5.
Hédervár y-Konth János 1980. júl. 9-i levele Erdélyi József szkv. pc. őrgy.-hoz.

Hédervár y egy bajtársi találkozón értesült arról, hogy Erdélyi hasonló ukrajnai élményeit említette, mint Meleghy. Miután Hédervár y meggyőződött arról, hogy Erdélyi sem a monográfiámat, sem Meleghy közléseit nem ismeri, tehát ezek által nem lehet befolyásolt, előzetes telefonhívás után a másolatban csatolt és igen átgondoltan fogalmazott kérdéseit küldötte meg Erdélyinek.

XVII. 5. sz. melléklet

Copy

Sarasota, FL 1980 julius 9-én 536/4

Kedves Fiska, (Erdélyi József)

végtelenül örülök, hogy Rád találtam. Már meg is irtam Borsányi Juliánnak Münchenbe ezt és azt a keveset amit a telefonon elmondtál, beszéltünk.

Hogy röviden megismételjem Julián a fő mozgatója, bogozója a még mindig rejtélyes kassai bombázásnak és azt hiszem, hogy közlésed nagy lépés lehet a megoldás felé. Két évvel ezelőtt Julián egy 260 oldalas könyvet is adott ki "Das Rätsel des Bombenangriffs auf Kaschau Juni 26, 1941" cimmel. Azóta e könyv adatai sokban helyesbitésre vagy kiegészitésre szorulnak amire Julián máris készül egy pótkiadványra amelyet a 40 éves évfordulóra szeretne megjelentetni.

Részemről csupán lelkes segitő vagyok ebben. Annakidején a Kassa D.részén levő hir. laktanya 2.emeleti ablakából teljes, szabad kilátással a városra láttam a "casus belli"-okozó eseményt - de a minden felségjelent hiányoló gépek hovátartozóságát bár minden igyekezetem erre irányult megállapitani nem tudtam. Sőt még a rep.tisztek sem akik a gépeket távolabbról látták. - Gyanum az első pillanattól kezdve Szlovákia felé irányult ahol a repülők között megbujtak csehek is és az iglói reptér csak 58 km-re volt Kassától

A bevezető után engedd meg - ahogy megbeszéltük - hogy néhány kérdéssel forduljak Hozzád. Légy szives megválaszolni amennyiben tudod, bár tudjuk hogy az emlékezet az elmult 39 év alatt porosodott is.

1./ Ott voltál-e még Kassán ama junius 26-án déli 13h08-kor amikor a bombázás történt. Ha igen hol voltál ez időben és mit láttál? /vagyis nem hallottál innen-onnan/

2./ a 2.feld.zlj. mikor vonult el Kassáról ?

3./ Hol volt az a rendkivül fontos beszállásolásotok ahol a házigazdától legényed tolmácsolásával megtudtad, hogy ugyanott voltak a Kassát megbombázó csehszlovákok is ?

4./ Mikor történt ez ?

/:Ugy emlékezeted felfrissitésére, meg hogy az akkori időkbe kicsit beleéljed Magad itt küldöm zeroxban a Hadak Utján 33.és 34.számaiban közölt cikkeket a Kárpátcsoport és a gyorshadtest hadmüveleteiről. Sok helynév van megemlitve és időpontok is.:/

5./ Hogy folyt le a beszélgetés? - azaz hogyan közölte a házigazda /Ukrán, vagy oros ami bennünket igen érdekel? - Mi volt a foglalkozása? - Egyáltalában még ha inteligensebb ember volt is, nem tételezhető fel az, hogy Kassa város létezéséről tudott volna eredetileg - hogyan került szóba?

6./ Kifejezetten csehszlovákokat mondott? Hányan voltak? Megmondta-e a nevüket, vagy egyesekét?

7./ Hogyan kerültek oda? - Odáig repültek, vagy más uton? - vagy esetleg már a Szovjetben élő csehszl-ok voltak és onnan járták meg Kassát?

8./ Kinek /mely parancsnoknak/ jelentetted ezt az értesülést?

9./ Ki volt akkor a 2.gk.dd.pk és a vkf.?

10./ Lenne esetleg még valami amit nem kérdeztem, de gondolod, hogy jó lenne megirnod?

Elnézésed kérem, hogy ennyi kérdéssel előállva ezeknek megválaszolásával fárasztalak. Eddig bizonytalan forrásokból mende-mondaként tudtunk ugyan valamit, közlésed azonban komoly konkrétum lenne és igy a részletekre igen várom válaszod és előre is hálásan köszönöm.

A régi bajtársi szeretettel üdvözöl és ölel

János

XVII. 6.
Erdélyi József 1980. júl. 25-i válaszlevele Hédervár yhoz.

Erdélyi a levele végén (ez hiányzik a fakszimiléből) tudatja, hogy az esetre vonatkozó összes szolgálati feljegyzéseit a 2. pc. gk. szd. őt követő pk.-nak, Dorner Dezsőnek (címe 1980-ban: 436 Crestwood, Akron OH. 44302 USA) adta át. Hédervár y megkísérelte felvenni az összeköttetést Dorner Dezsővel, de további kutatásainak váratlan halála vetett véget.

XVII. 6. sz. melléklet

Erdélyi József pc.őrgy. - Aurora, illinois, levelének másolata 536-8

Postabélyegző: 1980 jul 25

Kedves János, -

mint előző levelemben jeleztem, itt küldöm - amire emlékezetem engedi - feltett kérdéseidre a választ, hogy Borsányi - még több rejtélynek adjon helyet.

ad 1./ A kassai bombázáskor Esztergom táborban voltam mint a különböző fegyvernemektől átvett tisztek, altisztek páncélos átképző tanfolyamán előadó. Onnét azonnal visszarendeltek Kassára, átvenni a mozgósitott 2.feld.zlj-nál a pcgk.szd-omat. A budaörsi reptérről a Kassa-ungvári rep-vel mentem, s érkezve du.- a kassai reptérre az első amit láttam egy tgk-ra szerelt "ú.nevezett" légvédelmi elhárító löveg, aminek a csöve elrepült tüzelés közben. - Az értem küldött pk-i gk-in láttam pár helyét a bombázásnak, mielőtt az elhelyezési körletbe mentem - még aznap /késői/ du.-

ad 2./ A 2.feld.zlj. ha jól emlékszem 27-én vonult el - határvédelemre, - amiből megállás nélküli előretörés lett. - Sok felesleges kiképzési anyag volt emiatt még érkezésem előtt felpakolva. Az egyik nagy Rába-lőszeres a hegyi uton még a határ elérése előtt felborult, etc.-etc. tulterhelés miatt.

ad 3./ Ez lesz az a pont most ami lényeges, de napló, térképeim a 2.pc.gk.szd-nál hagytam amit később Dorner Dezső vett át.

A város lehetett a Donyec folyótól vissza Izjum és Vinnyca között, de legvalószinübb Vinnyca, ahol vártuk a dec 24-én megkezdődött bevagonirozást - vasuti szállitással innét. - Ugyanis az 1. -s 2.feld.zlj-ak még működőképes pc-os jármüveit Borhy J.őrnagy és jó magam parancsnoksága alatt visszatartották. Ezen városban egy régi, cári időkbeli emeletes épületben voltunk beszállásolva. Itt egy intelligensebb orosz család /ukrán/ is lakott, kikkel Kassa környéki szlovák, magyarul törve beszélő tisztilegényem, Andrasik János összebarátkozott - aki különben is tolmács volt előnyomulásunk alatt, mert térképeink elég pontatlanok voltak tájékozódásra. - Öreg asszonyok kiabálását is ő értette egy alkalommal, hogy ne fussunk rá egy aknásitott kis falusi hidra. - Tüzelő nem volt a házban s az ukrán férfi felajánlotta, hogyha adunk tgk-t, ő tudja a fatelepet. Hoztunk vele együtt nekik is s érkezési maradékot nekik adva, jól fütött meleg szobában felengedtek velünk szemben. Egy esti beszélgetés családjuk körében közölte a legényemmel, hogy az oroszok kivonulása előtt hosszabb ideig repülők voltak itt beszállásolva. - S miután megtudta azt, hogy mi kassaiak vagyunk - emlitette, hogy az azokkal való beszélgetés közben, ezok mondták neki, hogy egy alkalommal azt a nevü várost mentek bombázni. - S ezek nem oroszok voltak, hanem az oroszokkal együtt jöttek onnét.

ad 8./ Ezt én Kassán a hdt.parancsnoknak - Szombathelyi személyi sgt-jének Nádasdy hu.fhdgy-nak jelentettem s kértem /valószinüleg kérte/ hogy ezt mélyesen /valószinüleg személyesen/ adjam elő az illetékes osztálynak. - Azonban minket mint leprásokat kezeltek, mert ekkor már a gyors hdt. megtartotta fényes bevonulását Bpesten, s Kassán is, ugy hogy ezen késő januári napokban a szalmacsutakkal tüzdelt, mosatlan jármüveinkkel nem engedtek a városon át bevonulni, hanem a kertek alatt a városon kivül kellett a fertőtlenités után éjjel, világitás nélkül a garage-ok s végül az elhelyezési körletbe menni.

ad 9./ A 2.feld.zlj.pk. akkor egy Török /?/ nevü, H.M.iróasztalától kiszabaditott /gyorstalpalón átképzett pc-os/ alez.volt, aki épen kiérkezett a X./30 kivonás előtt - harctéri szolgálatot szerezni. Ott kint azonnal összekaptunk, mert első vi lágháborus alapon előörsöket szervezett, fegyveres ... nélkül, sötétben nem közlekedett, papiron dolgozott egész nap, ti sztigyüléseket hivott össze s ezért maradtam vissza hagyatva mint az ő rendelkezésére.

Nem is maradtam csak pár napig Kassán, mert felvezényeltek a H.M-be ahadianyag és felszerelési táblázatok átszerkesztésére Hennyey altbgy.alá. - 1939-ben különben is a Panzer 7-nél voltam Stuttgart mellett Waihingen Field.- Paul Kemp dandárnál, akikkel kint találkoztunk is az umani kitörési katlannál.

Budapestről a Haditérképészeti Int-től külön összenyomásu térképen küldtem vissza a

XVII. 7.

A londoni „Királyi Külügyi Intézet“ 1978. szept. 22-i levele.

Macartney prof. halála után dr. Bogyay Tamás, az UIM helyettes igazgatója, megkereste a történész hagyatékát kezelő londoni intézetet és Macartney XVII. 2. sz. mellékletben foglalt levele utolsó előtti mondata értelmében felvilágosítást kért. A meglepő választ a melléklet tartalmazza.

XVII. 7. sz. melléklet

The Royal Institute of International Affairs

Chatham House 10 St James's Square London SW1Y 4LE
Telephone 01 930 2233 Cables Areopagus London

Patron Her Majesty the Queen

22 September 1978

Mr T von Bogyay
Ungarisches Institut
800 München 40
Clemensstrasse 2

Dear Mr von Bogyay

Your enquiry regarding the late Professor Macartney's sources for his account of the bombing of Kassa in 1941 has led my colleagues on a most interesting search. Professor Macartney's cuttings were certainly deposited in our care, along with those of all the other sections of the Foreign Press Review Service, but their organisation and indexing were a little less adequate than he had indicated to you!

We feel sufficiently certain that the larger enclosed photocopy is of the article required to send it to you straight away, without waiting for a Hungarian-reading former colleague to come in and translate it. If we are right, then I am afraid Professor Macartney was for once inaccurate in his footnote, and your hunt through Pesti Hirlap a wild goose chase. Two identical copies of this item appear in different files, both dated 27 June 1942, not 26 July. This copy bears the initials MO which I think stand for Magyarország - a newspaper which Professor Macartney's section certainly received regularly at that time. The other copy bears the initials RM; but unfortunately I can find no evidence as to what these might stand for amongst other cuttings or in the Review of the Foreign Press. I very much hope you have easy access to a file of Magyarország and will find this piece in it.

Enclosed is a separate invoice for £2.60 for search fee and copies. (The smaller item caught my eye as yet another later eyewitness account of the bombing which might interest you - even though Professor Macartney had written "Rubbish" in the margin.) I would just add that there are quite a number of contemporary cuttings in the files dealing with the incident, including accounts and photographs of an unexploded bomb in the ensuing weeks. If any of these might be of interest to you, please let us know fairly quickly. We should be happy to let you have copies without charging a further search fee.

Yours sincerely

Miss S J Boyde
Press Librarian.

3 Encs.

Chairman Lord Harlech PC KCMG
Vice-Chairman Professor Michael Howard CBE MC
Hon Treasurer David Rae Smith CBE MC

Director David Watt
Director of Studies Dr William Wallace
Administrative Director Eileen Menzies

XVII. 8.

A „Reggeli Magyarország“ budapesti napilap 1942. június 26-i tudósítása.

Ezt, a Macartney professzor hagyatékában foglalt újságkivágás fénymásolatát csatolta a londoni intézet a XVII. 7. sz. alatti levélhez.

Egészen nyilvánvaló, hogy még a nemzetközi hírnevű történészt is cserben hagyta – több mint három évtized távlatából – az emlékezete és a „Pesti Hírlap“-ot, amelyet rendszeresen kiértékelt, összecserélte az ugyancsak naponta olvasott „Reggeli Magyarország“-gal.

A lap beszámolójának időszerűsége a támadás első évfordulóján Kassán megtartott ünnepély volt. A Kassán megjelent „Felvidéki Újság“ *ugyanaz* napi száma, lényegében *ugyanezt* a beszámolót *azonos* adatokkal közli. Kézenfekvő, hogy a két lap tudósítója ugyanazon helyről kapta a riportja adatait: a kassai hdt. (ker.) pság. illetékes osztályáról. (Lásd a XVII. 11. sz. mellékletet.)

Megkíséreltük a „Reggeli Magyarország“ egykori főszerkesztőjétől, a háború után Budapesten (Liptai-u. 7. sz.) élt Kassai Zoltántól a közölt beszámoló körülményeire vonatkozóan további felvilágosítást kapni. Sajnos, Kassai elhalt, mielőtt érdeklődő levelünk elérhette volna.

XVII. 8. sz. melléklet

Andrie Ondrej volt kassai rendőrtiszt vezette egy évvel ezelőtt a Kassát bombázó szovjet repülőket

Dnyepropetrovszkban talált adatok bizonyítják az azonosságot

27 JUN 1942 MO (M)

Kassa, június 26. (A Reggeli Magyarország kassai tudósítójától.) A Kassa elleni légi orvtámadás első évfordulóján módunkban áll nyilvánosságra hozni azokat a szenzációs adatokat, amelyek világos választ adnak arra a Kassán egy év óta lappangó kérdésre, hogy ki *vezette a Kassát megrohant szovjetorosz repülő alakulatot*. A *Reggeli Magyarország* rendelkezésére bocsátott és a magyar ujságírás történetében *mintegy* egyedülállóan érdekes és értékes adatokat az alábbiakban közöljük:

1941. novemberében történt, amikor magyar csapatok megszállták *Dnyepropetrovszkot*, a nagy ukrajnai várost. A magyar tisztek természetesen nagyrészt magánlakásokban kerestek szállást. Így egy ottani *orosz tanár* házába is magyar tisztek kerültek. A tisztek összeismerkedtek a tanárral és gyakran beszélgettek vele.

Egy alkalommal, amikor szóbakerült a német-orosz háború kitörése, a tanár megemlítette, hogy *a magyar csapatok bevonulása előtt lakott nála egy szovjet repülőtisztnek*. Ez a főhadnagy a háború kitörése után néhány nappal elmondta nekünk, hogy *ő volt az, aki Magyarország ellen az első szovjet repülőtámadást vezette*. Lerí rajz a *Kassa* nevű várost bombázta. Megemlítette azt is, hogy a magasból megfigyelte, hogy a ledobott bombák a *polgárságban* és más célpontokban komoly károkat okoztak.

Az árulló fénykép

E beszélgetés után a magyar tisztek a szovjet pilótafőhadnagy volt szobáját tüzetesen átvizsgálták. Miután az orosz hadsereg kivonulása Dnyepropetrovszkból igen gyorsan történt, a szovjet tiszteknek nem volt arra idejük, hogy minden holmijuknt összeszedjék és magukkal vigyék. Ebben a szobában is maradtak különböző tárgyak, amelyek az illető repülő-főhadnagy tulajdonát képezték. E tárgyak közül *elkerülte egy fénykép: a szovjet repülőfőhadnagy fényképe!*

A lakásadó orosz tanár a honvédtisztek érdeklődésére elmondotta azt is, hogy a szovjet repülőtiszt nem volt orosz származású, hanem *cseh* és azelőtt a volt *Csehszlovákiában élt*.

Az egyik honvédtiszt mappájába vette a fényképet s amikor visszatért Magyarországra, illetékes helyen azt a szóbeli adatokkal együtt átszolgáltatta.

Az érdekes adatok alapján folytatták a vizsgálatot a megállapítási nyert a fénykép és egyéb adatok alapján, hogy a szóbanforgó szovjet repülőfőhadnagy a cseh megszállás utolsó éveiben *Kassán, a cseh rendőrségen teljesített szolgálatot, mint pedig a rendőrség oszlopaiban*. Az illető neve: *Andrie Ondrej*. 1896-ban a csehországi Kosicevecdomasiliczán született. Eredetileg *legionárius* volt, azután a cseh hadseregben teljesített szolgálatot mint *pilóta-szakszervező*. Később kilépett a hadseregből és a *rendőrség* szolgálatába lépett. A felszabadulás előtt távozott el Kassáról. Azóta senki sem tudja, hogy mi történt vele.

Cseh altisztből szovjet tiszt

Valószínűnek látszik az, hogy amikor Kárpátaljáját a magyar hadsereg megszállotta, a német csapatok pedig Csehországba vonultak be, akkor menekült ki Andrie Ondrej Szovjet-Oroszországba. Köztudomású az, hogy akkoriban *igen sok cseh keresett menedéket szovjet földön*. Valószínű az is, hogy Andrie, aki a cseh hadseregben is repülő volt, repülőszolgálatra jelentkezett a szovjet hadseregbe. Arról sajtónk sem lehet, hogy milyen érdemeiért került ott a volt cseh altiszt a tiszti állományba.

Azt sem lehet megállapítani, hogy Andrie főhadnagy az egykori cseh szakszervező és kassai rendőrségi szolgálatában tulajdonképpen miért bombázta éppen Kassát. Az orosz tanár előtt erről nem beszélt. Valószínűnek látszik, hogy nagy nehezen képzelhető el, hanem parancsot kapott arra, hogy magyar várost bombázzon. Az viszont örök rejtély marad, hogy Andrie szovjet főhadnagy kifejezetten *Kassa bombázására kapott-e parancsot*, vagy pedig csak arra, hogy légi fejjel valamelyik magyar várost támadja meg. Ez utóbbi esetben csak azért választotta volna támadása célpontjául Kassát, mert *ezt a várost közelről ismerte*. Andrie további sorsáról természetesen semmit sem tudhatunk.

A Dnyepropetrovszkból hozott adatok *és az illeni vizsgálat eredményei kétségkívül hitelesek és megfelelnek a valóságnak*. Az orosz tanár állításaiban oktalanság volna kételkedni, mert hiszen ő azelőtt *nem is tudta azt, hogy Kassa cseh megszállásában létezik a világon* és ha nem jön össze a csehszármazású Andrie főhadnagyról Kassa bombázásáról sem szerzett volna tudomást. Közlésünk helytállóságát alátámasztja a meglelt fénykép, amelynek alapján megállapítást nyerhetett a szovjet pilótafőhadnagy személyazonossága. A Kassa elleni légitámadás körülményei is arra mutatnak, hogy *a támadást egy olyan valaki vezette, aki Kassát jól ismerte*.

XVII. 9.

A „Felvidéki Újság", kassai napilap, 1942. június 26-i tudósítása.

A fakszimile minőségét a XVII. fejezet 25. jegyzete magyarázza. A melléklet csupán érzékeltetni kívánja, hogy lett volna mód az eseményeknek utána járni, ha a hazai kutatók valóban a tárgyilagos felderítéssel törődtek volna. Egészen nyilvánvaló, hogy a 8. és 9. sz. mellékletek riporterei azonos helyről (VIII. ker.) kapták a tájékoztatásaikat.

XVII. 9. sz. melléklet

FELVIDÉKI UJSÁG

XII.

Andrle Ondrej volt kassai rendőr vezette az egy év előtti repülőorvtámadást

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaaltiszt, aki a szovjet hadseregben repülőfőhadnagy lett — Egy Dnepropetrovskban talált fénykép oldotta meg a rejtélyt

Valóság lesz a legendából...

Egy dnepropetrovszki fénykép

Cseh rendőrből szovjet repülő

ANDRLE ONDREJ

A magyar légierő megtorolta a Kassa elleni orvtámadást

Kassáért — Sztaniszlau

Megtorlás Kassáért!

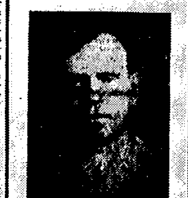

ANDRLE ONDREJ

Kormányzósértésért elítéltek egy kassai gépkocsivezetőt

XVII. 10.

Oswald v. Kostrba-Skalicky állásfoglalásának két oldala a „Reggeli Magyarország"-ban, illetve a „Felvidéki Újság"-ban közölt Ondrej Andelere vonatkozó adatokat illetően.

A levélíró, több éven át a SzER csehszlovák szerkesztőségének volt igazgatója. Mint a volt CS-légierő egykori tisztje nemcsak a CSR belső viszonyainak alapos ismerője, de nemzetközi vonalon az egykori CS-légierő elismert szakértője is.

XVII. 10. sz. melléklet

27 JAN

Oswald v.Kostrba-Skalicky

A-1040 Wien 4
Prinz Eugen Strasse 18

24.1.1979.

Sehr geehrter Herr Oberstleutnant,

vielen Dank fuer Ihr Schreiben v.21.11.v.J. Bitte,entschuldigen Sie die ungebuehrliche Verspaetung meiner Antwort.Zuerst die vorweihnachtliche Unruhe und hauptsaechlich anschliessend eine ausgedehnte Abwesenheit von Wien. Erst jetzt kam ich dazu,mich mit Ihren Zeilen zu befassen und -insofern zugaenglich- in einigen Unterlagen nachzusehen:

Mir persoenlich erscheint die Lebensgeschichte des Ondrej Andrle -wie in Ihrer Abschrift des Artikels des Reggeli Magyarorszag geschildert- recht unwahrscheinlich. In Boehmen (Domazlice -rein tschechische Gegend) 1896 geboren -also Tscheche- war er 1914 18 und bei Kriegsende 22 Jahre alt. Als Legionaer genoss er bevorzugte Avancemoeglichkeiten.Auch wenn er einer der wenigen Legionaere gewesen waere,die nicht Offiziere wurden,kann man sich zwar eine Unteroffizierslaufbahn (sog."Militaergagisten",d.h. "aeltere und gehobene Uffz") bei den Fliegern vorstellen,aber kaum mehr den Uebergang eines unter den positivsten Bedingungen dienenden "Legionaers" zur Polizei und das noch "in die Schreinerwerkstatt".Der Artikel laesst ja vermuten,dass Anderle "aktiver Flieger",d.h.Angehoeriger des "fliegenden Personals" gewesen war. (Andererseits wissen wir beide,dass es atypische Schicksale gibt).

~~Um keine Moeglichkeit~~ auszulassen,habe ich in meinen Unterlagen und im hiesigen Kriegsarchiv nachgesehen,ob Anderle nicht aus der k.u.k.Fliegertruppe kam.Da gab es einen Anderl,Rudolf (k.u.k.UO-Pilot),einen Anderle,Karl (k.u.k.Feldwebel,UO-Pilot,nach 1918 Testpilot b.d.Prager Flugzeugfirma "Letov" - was ein typischer Werdegang fuer einen tschechischen UO-Flieger war).

Meine Zweifel an der Richtigkeit des Lebenslaufs von "Ondrej Anderle" fussen aber auf Folgendem:

Nehmen wir an,er verliess Kassa,bzhw.auch die CSR und ging nach der UdSSR. Der Angriff auf Kaschau erfolgte knapp nach dem Eintritt der UdSSR in den Krieg,also zu einer Zeit,als tschechische Fluechtlinge in der UdSSR noch nicht zum Militaerdienst zugelassen waren.Die Erfassung von Tschechen und Slowaken fuer den Wehrdienst in der Sowjetunion,sei es in einer tschechosl.oder sowjetischen Einheit,erfolgte erst nach dem Kriegsausbruch.Bis dahin ging es diesen Leuten eher schlecht (Interniert, unter Polizeiaufsicht - keine Aktivitaeten,um nicht gegen den Berlin-Moskau-Pakt zu verstossen). Wenn wir wieder ein aeusserst atypisches Schicksal voraussetzen,haette ein aktiver und guter Militaerpilot vielleicht (aber auch das unwahrscheinlich) in

sowjetische Dienste uebernommen werden koennen,aber Anderle war ja seit Jahren aus dem Flugbetrieb draussen (Schreinerwerkstatt-Polizei). Da scheint es nicht zu stimmen.

Auf Ihre Frage: natuerlich ist die "Andrle-story" moeglich -denn nichts ist unmoeglich- aber sie ist,meiner Meinung nach,unwahrscheinlich.

Ich wuerde empfehlen,an Dr.M.Stepanek (Tel-Aviv) -den Sie in Ihrem Buch erwaehnen- schreiben,ob ihm "Anderle" ein Begriff ist. Natuerlich waere es das Einfachste,in den Prager Archiven nachzusehen, aber dieser Weg ist Ihnen und mir versperrt.

Das ungarische Luftfahrtmuseum in Oshawa ist mir ein Begrif Ich korrespondierte mit ihm vor einigen Jahren.Aus allen mir zugaenglichen Unterlagen ist nicht ersichtlich,fuer wieviel Bomben Aufhaengevorrichtungen vorhanden waren.Aber das scheint mir nicht der wesentliche Punkt zu sein,denn die koennen relativ leicht umgebaut worden sein. Aus meinen Unterlagen geht hervor,dass an den gelieferten SB-2 (B-71) recht viel herumexperimentiert wurde (z.Beisp.Kuehler).Doch sind sich nichteinmal tschechische Quellen einig,wieviel SB-2 aus der UdSSR geliefert wurden (anscheinend um die 6o Stck) und wieviel bzhw.ob ueberhaupt tschechische Lizenzbauten bis zum 15.3.1939 erfolgt sind. (Da gehen die Angaben stark auseinander: von Null bis 4o - 5o).Falls in Lizenz gebaut wurde,haetten andere Aufhaengevorrichtungen vorhanden sein koennen,insbesondere da das Flugzeug fuer taktische Zwecke vorgesehen war und mit 6 Bomben in so einem Fall nicht viel anzufangen ist bzhw.war (Fuer Eingriffe in den Erdkampf,bzhw.zum Bekaempfen von Erdzielen gab es in der CSR Bomben ab 1o Kg).

Feststellbar ist nur einer: die B-71 hatte ein Abfluggewicht von 6ooo kg und die "maximale Bombenlast betrug 6oo kg" (angefuehrt in "Umlodne Zbrane" -/"Zum Schweigen gebrachte Waffen"/,Kapitel "Letadla",erschienen in Prag 1966. Weiters: seine Maximale Geschwindigkeit von 42o Km/St erreichte das Flugzeug mit einer max.Bombenlast von 3o9 Kg" (angefuehrt in "Die Ruestungsindustrie der CSR 1933-1939", erschienen im Sammelband "Wirtschaft und Ruestung am Vorabend des Zweiten Weltkrieges",Droste-Verlag,Duesseldorf 1975.

Wenn die "slowakische" bzhw."deutsche" Alternative wegfaellt,dann stellt sich die Frage,womit die Sowjets angeflogen kamen? Da muesste ja die SB-2 Variante ueberhaupt fallengelassen werden,oder?

An die deutsche Variante glaube ich ueberhaupt nicht.Da gab es doch andere Mittel (politische),Ungarn in den Krieg zu bringen,als eine so technisch komplizierte und kaum geheimzuhaltende Raeubergeschichte aufzubauen. Mir scheint die "slowakische" Variante plausibler: eine emotionelle ad hoc Entscheidung,vom Einzelnen abhaengig,keine grossen Gedanken,was dabei herauskommt etc etc. Ich habe immer wieder festgestellt,dass bei episodenhaften Geschehen,das beinahe Irrationale eines Einzelnen oft eine grosse Rolle gespielt hat.

Die sowjetische Variante entzieht sich beinahe meiner Beurteilung,aber da haben Sie in Ihrem Buch,durch Abwaegen aller Umstaende und Motivationen,das Wesentliche schon gesagt.

XVII. 11.

Nagyrévi-Neppel György beszámolója Szilvássy Nándor ezds.-nél tett látogatásáról.

A levél 2. pontjához:

Szilvássy Nándor 1940 és 1944 közötti időben a VIII. kassai hadt. (ker.) azon osztályát vezette, amely – mellékes feladatául – bizonyos sajtótájékoztatást végzett, de elsősorban az ún. „deffenzív" természetű kémelhárító nyilvántartást vezette. Kétségtelen, hogy szolgálati (hatásköri) illetékessége alapján ez az osztály dolgozta fel a Meleghy- és Erdélyi-közlésekhez hasonló jelentéseket, értesüléseket is. Az is kétségtelen, hogy mind a „Reggeli Magyarország", mind a „Felvidéki Újság" tudósítói Szilvássy osztályától kapták a beszámolóikban közölt adatokat. Senki sem lehetett volna tehát illetékesebb a kérdés hátteréről nyilatkozni, mint Szilvássy Nándor. Említést érdemel még, hogy felesége (akit Nagyrévy közlése említ...) Kassán Szilvássy titkár- és gépírónője volt. Bizonyos, hogy a hazai kutatók érdekes részleteket tudhattak volna meg, ha az ezds.-sel érintkezésbe lépnek. Szilvássy 1982-ben hunyt el.

A levél 1. pontja a XXIII. fejezettel áll összefüggésben. Ott történik majd a ráhivatkozás.

XVII. 11. sz. melléklet

(623)

ak. I 8.

Borsányi Julian urnak,
szkv. hmtk. alezredes

Schleissheimer str.268
München, 40

1980.okt.6.

Kedves Julian !

Szives felkérésedre korábbi közléseimet megismételve Árvay vk.szds. és Szilvássy ezds. urakkal folytatott beszélgetéseimre vonatkozó emlékeimet a következőkben kisérlem ujból felidézni:

1./ Árvay vk.szds-t, okl.g.mérnököt kivánságodra egyetlen alkalommal, 1956 v.1957.-ben kerestem fel. Felesége jelenlétében szivesen fogadott Attila-utcai lakásán. Felmutattam az aláirásával megjelent fénykép-nyomatot. Határozott feleletet nem adott, - sem nem tagadta, sem nem vállalta a szöveget, illetve aláirást, -nem emlékezett semmire, -lehet, hogy az ő aláirása de semmit arról, hogy milyen körülmények között történt az aláirás, nem emlékszik. Azután se mondott semmi többet, hogy közöltem, számodra és hogy milyen célból kérem feleletét.

2./ Szilvássy ezds.-t 1980 márciusában kerestem fel. Cimét Rejthő Jenő szkv.pc.őrgy.-tól kaptam meg. Pasaréti uti egyszerü, szobakonyhás lakásán felesége igen barátságtalanul fogadott, Szilvássy törődöttneklátszott, kérdéseimre felesége felelt: Ha valamit Kassa bombázásáról tudni akarok, menjek a könyvtárba, keressem ki, Krudy Ádám erről mit mondott? Ők semmire nem emlékeznek. Szilvássy még kérdezősködött: Hol élek, hová, milyen lapnak irok,min dolgozok? - ám ezek inkább csak udvariassági kérdéseknek látszottak. Egyébként még csak hellyel sem kináltak Szilvássyék! A 85 éves Szilvássy ezds.-től sajnos, különben sem várhattam sokat!

Feljegyzést nyomban a látogatások után, ahogyan talán kellett volna, nem készitettem, mivel az eredmény mindkét helyen a semmivel volt egyenlő.

Igaz tisztelettel

Nagyrévi Neppel György

U.i. A többi általad kivánt iratot is kutatom, küldöm, szives türelmedet és elnézésedet kérem!

N.

XVIII. fejezet

XVIII. 1.

Otto Wagner német ezredes 1980. május 2-i levele.

Az ezds-nek elsősorban Bamler személyével összefüggően tettem fel kérdéseket. Wagner erre vonatkozó – alig lényeges – közléseit a levél utolsó előtti bekezdése tartalmazza. Figyelmet kíván Wagner azon véleménye, hogy Bamler aligha referálhat az „Abwehr III"-on belül nyert „saját" szolgálati élményei alapján a kassai eseményekről.

A levél egyéb részletei annál lényegesebbek az „Abwehr III" feltételezett kassai szerepét illetően.

Otto Wagner Canaris alatt 1940 végéig a szervezet 1. osztályában, a háború befejezéséig pedig a Lahousen vk. ezds. vezetése alatt álló 2. osztályban szolgált. Mindkét osztályban a Magyarországot és a Balkánt érintő kérdésekben dolgozott. (Lásd a XX. 2. sz. melléklet.) Ha tehát az „Abwehr III"-nak, az ún. „német kat. titkosszolgálat"-nak, valamiféle köze is lett volna a kassai eseményekhez, arról – *elsősorban* – Otto Wagner ezds.-nek kellett volna tudnia. A levél azonban azt bizonyítja, hogy sem Wagner, sem az „Abwehr III" azon egykori beosztottjai, akiket Wagner megkérdezhetett, soha semmit sem hallottak erről a vállalkozásról. Wagnernek bizonyosan semmi oka sem lenne, négy évtizeddel a történtek után, elkendőzni a valóságot.

Az ezds. egészségi állapota kizárta a vele való további levélváltást.

XVIII. 1. sz. melléklet

Otto Wagner
Oberst a.D.

7880 Bad Säckingen, 2.5. 1980
Hauensteinstr.31

444
erk. 5.V

Herrn
Dipl. Ing. Julian Borsanyi
Schleissheimerstr.268
8000 München 40

Sehr verehrter Herr Borsanyi:

Ich wollte Ihnen schon vor Wochen schreiben, aber eine böse Krankheit setzte mich ausser Gefecht. In dieser Zeit reduzierte sich die Sehkraft meiner Augen derart, dass ich Mühe habe, mit Hilfe von Lupen aller Kaliber lesen und schreiben zu können..

Ihre ausgezeichnete Dokumentation über den Fall Kaschau habe ich noch vor meinem physischen Versagen eingehend gelesen. Ich habe im Bereich der wenigen alten Herren der deutschen militärischen Abwehr (Canaris) mich informiert, doch niemand hatte auch nur die geringste Ahnung von den Hintergründen dieses merkwürdigen Luftüberfalles. Auch über die Existenz des zitierten Geheimgeschwaders bestehen in Abwehrkreisen keinerlei Kenntnisse. Ich kann mir kaum vorstellen, dass - wäre das sagenhafte Geschwader ein Instrument der Abwehr gewesen - heute niemand mehr etwas darüber sagen kann.

Ich möchte Sie darum bitten, mir Zeit zu lassen, bis ich wieder einigermassen fit bin, um mich mit den von Ihnen gestellten Fragen befassen zu können.

Zu Rudolf Bammler im Moment nur so viel:-

Er war von 1936 bis 1940 Chefder Abt. III (def. Abwehr u. Gegenspionage) des Amtes Ausland/Abwehr im Oberkdo. der Wehrmacht. Er war einer der intelligentesten Generalstäbler, die ich je kennen lernte, ein ausgezeichneter Chef und sehr kameradschaftlich. Was er aussagt über Kaschau sollte mit Vorsicht genossen werden. Dieser Fall liegt doch weit nach seiner Zeit als Chef Abw. III. Ich denke, dass seine Aussage unter Zwang erfolgte, oder dass er der kommunistischen Ideologie erlag, wie vordem der nationalsozialistischen.....

Ich habe das Gefühl, dass wir die Urheber des Falles Kaschau ganz wo anders suchen sollten..., aber ich taste völlig im Dunkeln nach einer Spur, und derzeit bin ich einfach schachmatt. Haben Sie bitte Geduld.

Mit freundlichen Grüssen

I h r Otto Wagner

cc: Herrn Dr. Peter Gosztonyi, Bern
mit herzl. Grüssen

XVIII. 2.

A „NDK és a SzU történelmi bizottságának" 1958. évi Leipzig-i egyhetes szimpóziumának előadásait összefoglaló kiadás II. kötetének címlapja.

Az előadások ezen gyűjteménye tartalmazza Rudolf Bamler azon referátumát is, amelyre a „kassai provokáció" érvelői ismételten hivatkoznak. A címlap szövegezéséből világosan kitűnik, hogy a rendezvény nem történeti-kutatási, hanem kizárólag ideológiai, pontosabban propaganda célokat szolgált.

XVIII. 2. sz. melléklet

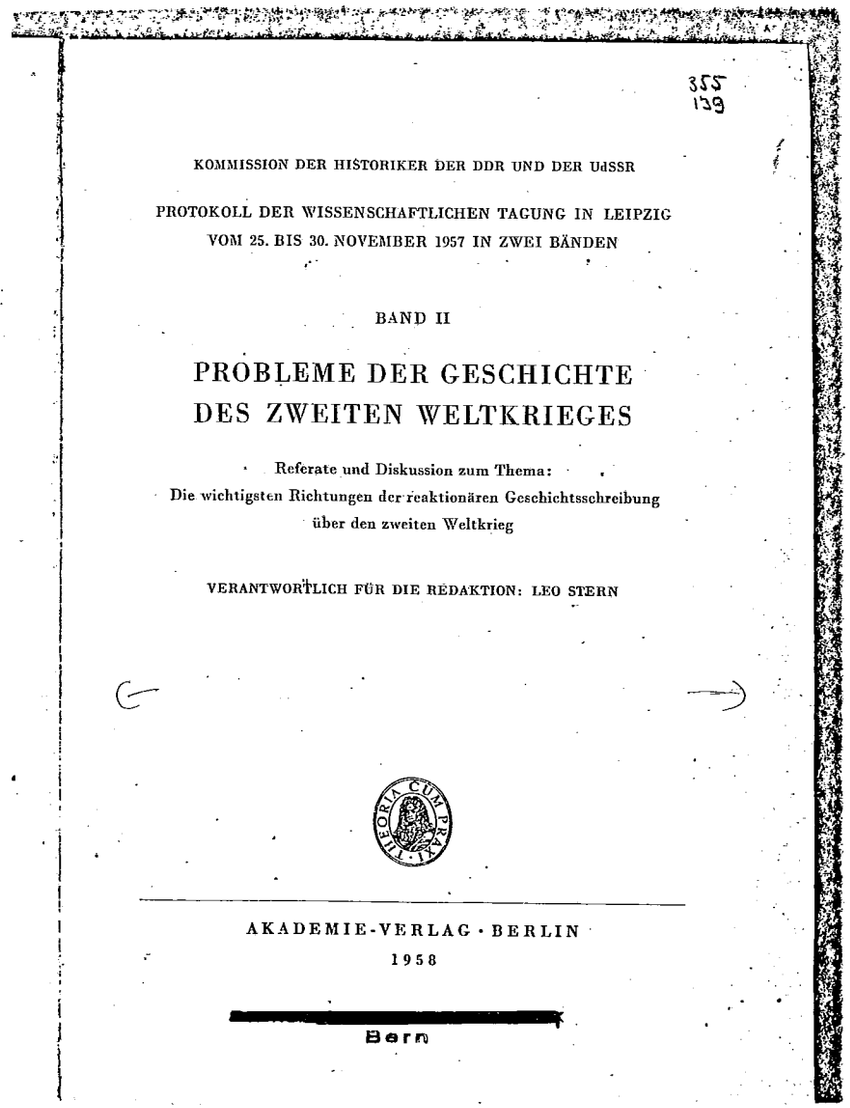

355
139

KOMMISSION DER HISTORIKER DER DDR UND DER UdSSR

PROTOKOLL DER WISSENSCHAFTLICHEN TAGUNG IN LEIPZIG
VOM 25. BIS 30. NOVEMBER 1957 IN ZWEI BÄNDEN

BAND II

PROBLEME DER GESCHICHTE
DES ZWEITEN WELTKRIEGES

Referate und Diskussion zum Thema:
Die wichtigsten Richtungen der reaktionären Geschichtsschreibung
über den zweiten Weltkrieg

VERANTWORTLICH FÜR DIE REDAKTION: LEO STERN

AKADEMIE-VERLAG · BERLIN
1958

Bern

XVIII. 3.

Rudolf Bamler előadásának az a szövegrésze, amely a kassai eseményekkel foglalkozik.

A 300 nyomtatott sort kitevő ismertetésből csupán 14 foglalkozik a „kassai provokáció" magyarázatával. (Egyébként Bamler maga is – az első bekezdés utolsó harmadik sorában – a „provokáció" megjelölést használja.) A szöveg nem hagy kétséget aziránt, hogy Bamler távolról sem a német és magyar vezérkarok „összeesküvését" kívánta igazolni, hanem azt, hogy Tiso szlovák államelnök ugyanúgy az „Abwehr III" ügynöke volt, mint a spanyol Franco, vagy a szudétanémet Heinlein.

XVIII. 3. sz. melléklet

Als im Jahre 1941 der Überfall auf die Sowjetunion vorbereitet wurde, war es wieder der deutsche militärische Geheimdienst, der feststellte, daß die hitlerhörige ungarische Regierung bei einer evtl. gemeinsamen Kriegseröffnung nicht die Zustimmung breiter ungarischer Kreise finden würde. Es waren also starke Mittel notwendig, um die ungarische Bevölkerung für den Krieg gegen die Sowjetunion umzustimmen. Das geschah mit Hilfe einer Provokation, indem der deutsche militärische Geheimdienst deutsche Flugzeuge ohne Hoheitsabzeichen auf slowakischen Flugplätzen starten ließ, die ungarische Ortschaften im ungarisch-sowjetischen Grenzgebiet mit Bomben bewarfen. In Rundfunk und Presse wurde die Sache aber so dargestellt, als ob es sich um sowjetische Flugzeuge gehandelt hätte. Und das geschah mit Wissen und Hilfe des V-Mannes der deutschen Abwehr, des Staatspräsidenten Tiso. Im übrigen erfolgte diese Provokation nach dem Vorbild, das der General Kammhuber, jetziger Oberbefehlshaber der Luftwaffe in Bonn, mit seinen Bombenangriffen auf Freiburg im Breisgau gab, die den Franzosen in die Schuhe geschoben wurden.

Von den Ereignissen, die sich bei Beginn des Feldzuges gegen Polen im Jahre 1939 abgespielt haben, ist die Öffentlichkeit dank der polnischen Aufklärungsarbeit besser unterrichtet. Ich erwähne nur den Überfall auf den Sender Gleiwitz, zu dem der deutsche militärische Geheimdienst der SS die polnischen Uniformen geliefert hat, und die Provokation der Bromberger Bevölkerung durch die SS, die zu der berüchtigten „Bromberger Blutnacht" geführt hat, mit der dann die Vernichtungsaktion gegen die polnische Bevölkerung begründet wurde.

Mit diesem kurzen Beitrag wollte ich die Geschichtsforschung auf die Bedeutung und Rolle der Geheimdienste bei der Vorbereitung des zweiten Weltkrieges hinweisen. Ich weiß natürlich auch, welche Schwierigkeiten sich der historischen Forschung gerade auf diesem Gebiet entgegenstellen, denn Quellen und Archivmaterial sind wahrscheinlich für Historiker meist nur schwer zugänglich. Aber nur die Erforschung dieses weißen Flecks der Geschichte der Vorbereitung des zweiten Weltkrieges kann die Antwort geben auf manche den Laien zum Staunen zwingende Erscheinung der Gegenwart. Wie anders kann man sich denn die antinationale, kriegsprovokatorische Rolle mancher Politiker im Westen unseres Vaterlandes vorstellen und erklären, deren Wirken oft im Dienst und Interesse fremder Mächte, zum Unheil unserer Nation erfolgt? Ich erinnere nur an den „Schmeißer-Prozeß" vor gar nicht langer Zeit in Hannover, der unwiderlegbare Beweise für die langjährigen Beziehungen des französischen Geheimdienstes zum damaligen Oberbürgermeister von Köln und Führer der rheinischen Separatistenbewegung, dem jetzigen Bundeskanzler Dr. Adenauer, gerichtsnotorisch festgestellt hat.

XX. fejezet

XX. 1.
Az „Abwehr III" (az ún. „né. kat. titkosszolgálat") szervezeti felépítése.

XX. 1. sz. melléklet

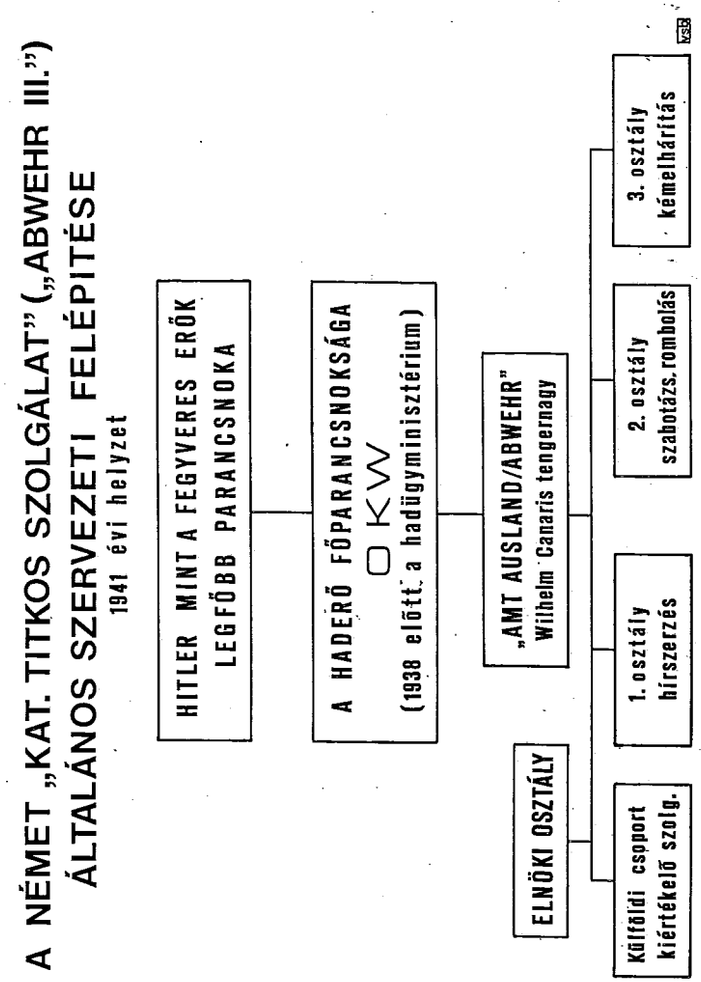

XX. 2.
Az „Abwehr III" részletes tagozódása.

A közölt táblázat G. Buchheit könyve (lásd a XX. fejezet 8. jegyzetét) egyik mellékletének másolata. A vázlat szövege értelmében az ún. „kommandó vállalkozások" (a kassai támadás kétségtelenül ilyennek minősül . .) előkészítése *csak* az 1941 júniusában E. Lahousen ezds. vezetése alatt álló 2. osztály („Abteilung II") feladata lehetett volna –, minden bizonnyal a táblázaton „Südost" megjelölésű csoporté. Ez utóbbi vezetője Otto Wagner ezds. volt, akinek levelét a XVIII. 1. sz. melléklet fakszimiléje mutatja.

XX. 2. sz. melléklet

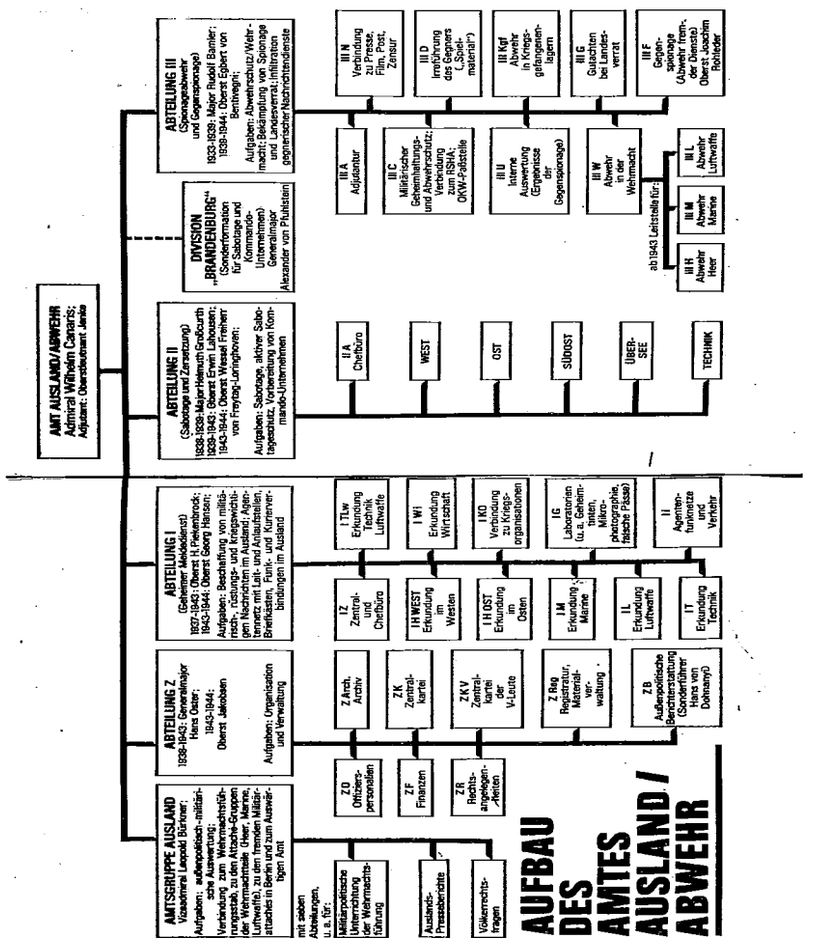

XX. 3.

Helmuth Groscurth né. vk. őrgy. magánnaplójának egyes oldalai.

Groscurth 1938-ban, a kormányzó Kiel-i látogatása, valamint az ennek keretében (a CS-kérdés rendezése tárgyában ...) folytatott katonapolitikai tárgyalások idején volt az „Abwehr III" 2. osztályának vezetője. A melléklet a személyes (tehát nem szolgálati) napló címlapját és azon oldalait mutatja, amelyek Homlok Sándor ezds. látogatását rögzítik. A napló ezen közléseivel véli Th. Sakmyster, a Cincinnati-i egyetem történésze bizonyíthatni, hogy honvéd tisztek készek lettek volna a kassai támadás előkészítésére és végrehajtására.

Lásd a XIII. fejezetet.

(Mivel a kinyomtatott napló nehezen hozzáférhető, ez a dokumentáció az olvasó ítéletének megkönnyítésére közli az eredeti oldalak fakszimiléit.)

XX. 3. sz. melléklet

HELMUTH GROSCURTH

TAGEBÜCHER EINES ABWEHROFFIZIERS 1938-1940

Mit weiteren Dokumenten zur Militäropposition gegen Hitler

Herausgegeben von

Helmut Krausnick und Harold C. Deutsch

unter Mitarbeit von Hildegard von Kotze

1970

DEUTSCHE VERLAGS-ANSTALT

STUTTGART

15. 8. Besuch des Admirals[16] am 15. 8. 38 bei Minister von Ribbentrop, der auf das Heer schimpfte und erklärte, alle Angaben des Generalstabes seien falsch. Er hat den Generalstabschef Beck noch nie gesehen, den Oberbefehlshaber des Heeres[17] nur einmal flüchtig[18]. Man denke: Bismarck – Moltke!!! England und Frankreich greifen in den Krieg nicht ein[19]!!

17. 8. Besprechung beim Gruppenkommando 3 in Dresden bei Generaloberst von Bock, Generalmajor Felber, Oberst Hauffe.

19. 8. Am 19. 8. 38 Besprechung beim Arbeitsstab Leeb in München. Mancherlei Mängel beim Aufmarsch. Erklärung des Ia, Oberstlt. Blumentritt, daß Führer in alle Einzelheiten des Aufmarsches hineinredet. Generaloberst Leeb ist ausgeschlafen und hat gute Nerven.

20. 8. Reise nach Budapest. Abflug am 22. 8. Ungarn erklären, daß sie nicht in den Krieg eingreifen können. Das bedeute für sie das Ende[20]. Sie waren sehr empört, daß ihr Generalstabschef[21] nicht mit nach Deutschland eingeladen ist. Der Reichsverweser[22] ist fest entschlossen, beim Führer gegen den Krieg Einspruch zu erheben[23].

25. 8. In der CSR werden erstmalig Waffen von uns beschlagnahmt und ausgebildete Leute verhaftet[24]. Abends kommt Vater von Halle.

24. 8. Parade vor Horthy. Viel Bluff! Nachmittags Schlußbesprechung des „Kriegsspieles" Generalmajor Student. Erschütternd[25]! Angriffe Görings gegen das Heer. Grauenvoller Byzantinismus gegenüber Göring.

---

mit Staatssekretär von Weizsäcker suchte Canaris daher die Ungarn in diesen Bedenken zu bestärken, um den für Deutschlands eigene Existenz bedrohlichen Kriegsabsichten Hitlers in der Sudetenfrage entgegenzuwirken. (Vgl. Abshagen, Canaris, Stuttgart 1950, S. 187, 189f.; E. v. Weizsäcker, Erinnerungen, München 1950, S. 168.)

[21] General Lajos Keresztes-Fischer.

[22] Admiral von Horthy.

[23] Horthy stattete, begleitet von Ministerpräsident von Imrédy, Außenminister von Kanya und Verteidigungsminister Rátz, vom 21.–27. 8. 38 Deutschland einen Staatsbesuch ab, der von Kiel (Taufe des Kreuzers „Prinz Eugen") über Helgoland und Hamburg nach Berlin und Nürnberg führte. Sowohl Horthy wie vor allem Imrédy und Kanya äußerten sich dabei über eine militärische Beteiligung Ungarns an einem deutsch-tschechoslowakischen Konflikt der Sache nach zurückhaltend, ließen insbesondere den Zeitpunkt eines Eingreifens offen (ADAP II, S. 485f., 497, 499, 501, 519f.; vgl. dazu Groscurths Eintragung vom 2. 9. 38).

[24] Gemeint sind natürlich tschechoslowakische Maßnahmen gegen die geheime Tätigkeit der deutschen Abwehr. – Dazu die Erwähnung der „Verhaftung von 26 Sudetendeutschen im Zusammenhang mit der Einfuhr von Waffen aus Deutschland" im Telegr. Nr. 474 des britischen Geschäftsträgers in Prag vom 26. oder 27. 8. 38, in: Documents on British Foreign Policy, Third Series (künftig zitiert: DBFP), Vol. II, S. 176, Fußnote 3 (in der das Datum des Telegr. fehlt). Der tschechoslowakische Abwehrchef, Oberst Ingelj, hatte dem britischen Militärattaché bereits vor Mitte August 1938 von eingeschmuggelten deutschen Waffen gesprochen, die für einen sudetendeutschen Aufstandsversuch mit der Konsequenz einer deutschen Intervention bestimmt sein könnten, und hatte eine überraschende Beschlagnahme-Aktion seitens der tschechoslowakischen Polizei in Aussicht gestellt: DBFP II, S. 90f. (dazu die französischen Informationen über die erwähnte Geheimtätigkeit: S. 134). Ferner die Aussage Karl Hermann Franks v. 10. 12. 1945 über Schmuggel von Waffen aus Deutschland: IMT, Bd. XXXII, S. 12.

Von dem genannten Oberst Ingelj wurde mit der erwähnten Verhaftungsaktion der u. a. von K. H. Frank gesteuerte Aufruf der Sudetendeutschen Partei an ihre Angehörigen vom 26. 8. 38 erklärt, bei „marxistischen Terrorakten" von dem gesetzlichen Notwehrrecht Gebrauch zu machen (DBFP II, S. 167, 171, 176, 183; ADAP II, S. 517). Dazu die Andeutung Franks gegenüber den deutschen Geschäftsträger in Prag v. 25. 8. 38 (unter Hinweis auf angeblich drohende tschechische Terrorakte), daß durch die Parole, der tschechische Staat könne seine sudetendeutschen Bürger nicht schützen, „vielleicht Grundlage für deutsches Eingreifen geschaffen werden könnte" (ADAP II, S. 492; vgl. auch Celovsky a. a. O., S. 290).

[25] In dem geplanten Feldzug gegen die Tschechoslowakei sollte sich (vgl. unten, S. 122, sowie Tagebuch des Gen.Obersten Jodl, IMT, Bd. XXVIII, S. 377) die 7. Fliegerdivision unter Student auf von der Abwehrabtlg. II erkundeten Landeplätzen in der Nähe von Freudenthal (ehem. Österreichisch-Schlesien) mit dem VIII. AK (2. Armee) vereinigen. Vgl. dazu unten, S. 135, sowie Anm. 113.

[16] Gemeint ist Canaris.

[17] Generaloberst von Brauchitsch.

[18] Laut E. Kordt a. a. O., S. 225f., hatte Brauchitsch auf Veranlassung von Canaris und Oberst Oster (dem Chef der Zentralabteilung der Abwehr) am 21. 5. 38 Ribbentrop besucht, der nach der über einstündigen Unterredung zu Kordt „ziemlich deprimiert" äußerte, Brauchitsch habe ihm „gerade gesagt, daß wir im Augenblick nicht einmal in der Lage seien, es mit der Tschechoslowakei aufzunehmen. Wir seien in fast allen Waffen absolut unterlegen. – Wenn diese Angaben zutreffen, dann betreibe ich ja eine ganz falsche Politik. – Ich muß sogleich mit dem Führer sprechen." Die oben berichtete Kritik Ribbentrops an den „Angaben des Generalstabs" ist wohl eine Auswirkung späterer Äußerungen Hitlers, den Ribbentrop am Tage nach seinem Gespräch mit Brauchitsch in München aufgesucht hatte, nach Angabe Kordts (a. a. O.) allerdings, „ohne Direktiven erhalten zu haben". Am 28. 5. 38 folgte dann aber die bekannte Besprechung in der Reichskanzlei, bei der Hitler seinen Entschluß verkündete, die Tschechoslowakei zu „zerschlagen" und nach der Ribbentrop „wieder sehr selbstsicher" gewesen sei (Kordt a. a. O., S. 228f.).

[19] Hiermit gibt Groscurth entsprechende Äußerungen Ribbentrops wieder. Hitler hatte im Hinblick auf die geplante Aktion gegen die Tschechoslowakei bereits bei der erwähnten Besprechung in der Reichskanzlei (28. 5.) erklärt, „Frankreich und England wollten keinen Krieg"; W. Foerster, Generaloberst Ludwig Beck, München 1953, S. 88f., auf Grund der Aufzeichnungen des anwesenden Generals Beck; vgl. Kordt a. a. O., S. 228, sowie den „Entwurf für die neue Weisung" (betr. „Fall Grün" – Tschechoslowakei – und „Fall Rot" – Westen) vom 18. 6. 38: IMT, Bd. XXV, S. 446; Ribbentrop selbst bemerkte am 19. 8. 38 zum Staatssekretär des Auswärtigen Amts, Freiherrn von Weizsäcker: „Die anderen Mächte würden sich bestimmt nicht rühren, und wenn doch, so würden wir es auch mit ihnen siegreich aufnehmen." (Weizsäcker führt fort: „ich widersprach, wie schon früher, dieser ganzen Theorie ...".) ADAP II, S. 475.

[20] In Ungarn, das nach mehreren Seiten von potentiellen Gegnern umgeben war, bestanden gegen eine Beteiligung an einer deutschen Aktion gegen die Tschechoslowakei angesichts der Gefahr einer britisch-französischen Intervention starke Bedenken. Im Einvernehmen

XX. 4.

Erwin Lahousen né. vk. ezds. szolgálati naplójának egyes oldalai.

1941-ben, tehát a kassai támadás idején is, Lahousen volt az „Abwehr III" 2. osztályának vezetője. A közölt naplótöredék Lahousen 1941 június közepétől a hó végéig terjedő bejegyzéseit tartalmazza.

E dokumentáció kimutatta, hogy az ezds. osztályának feladata lett volna a kassai támadás előkészítése, ha ahhoz az ún. „né. kat. titkosszolgálat"-nak bármi köze is van. A napló bejegyzéseinek természetéből szükségszerűen következik az is, hogy Lahousen nem hagyja ki a naplójából a kassai feladatot, ha arra megbízást kapott. Miért éppen a kassai vállalkozást titkolta volna, amikor nemzetközi politikai- (illetve történelmi) szempontból nem kevésbé „kompromittáló" feladatokat a naplójában hűen feljegyzett? Ezt az elkendőzést nem lehetne megmagyarázni.

XX. 4. sz. melléklet

Abschrift

- 150 -

13.6.41 Anordnung, dass aus Gründen der politischen Rücksicht gegenüber den Vereinigten Staaten von Nordamerika einstweilen die Entsendung von V-Leuten nach Canada für J-und S-Aufgaben nur noch dann durchgeführt werden soll, wenn direkte Einreise unter Vermeidung der USAmöglich ist.

18.6.41 Befehl des Amtschefs an KO Finnland, Unternehmen "Erna" unter verantwortlicher Leitung der dortigen militärischen Stellen durchzuführen.

Die beiden beim Luftwaffenführungsstab angeforderten Flugzeuge stehen am 19.6. in Pillau bereit.

21.6.41 In der in der Abendmeldung vom 20.6. gemeldeten Besprechung in Gegenwart des LO mit Oberst Yamamoto wurde vereinbart, dass die japanischen Vertreter, die sich noch im Vorderen Orient befinden (die Militärattaches in Ankara und Teheran) (sowie die Japanische Gesandte in Bagdad) um laufende Berichte über die Lage im Vorderen Orient gebeten werden sollen.

Der bisher beim Jap.Mil.Attache in Berlin tätige Mitarbeiter Dr.Kakao,der sich in Ankara befindet,wird für deutsch -japanische Zusammenarbeit in Fragen des Kaukasus eingesetzt werden.Hinsichtlich der seit einiger Zeit ins Auge gefassten deutsch-japanischen Zusammenarbeit im indischen Raume soll eine grundsätzliche Vereinbarung zwischen der japanischen Mil.Attache in Berlin und dem Amtschef angeregt werden.

Abschrift

- 151 -

Ast Königsberg meldete, dass lt.Auskunft des See-Flieger-Horstes Pillau der Sdf. Schwarze vom Lehrregiment am 19.6. um 21.oo Uhr mit zwei Wasserflugzeugen unter Mitführung des von Abw.II gelieferten S-Materials in Richtung Turku (Abo) gestartet sei.Diese Wasserflugzeuge sind für die Durchführung des Unternehmens gegen den Eismeerkanal bestimmt. Dieses Unternehmen trägt den Decknamen"Erich". Es wird auf Wunsch der Seekriegsleitung mit Genehmigung der Abt. L. durchgeführt, umdurch Sprengungen den Verkehr auf dem Eismeerkanal zwischen Ostsee und Weissem Meer mindestens zeitweilig lahmzulegen.Chef OKW ist von der Durchführung unterrichtet worden.

21.6.41 12.oo Uhr DurchAusgabe des Stichworts "Dortmund" wurde der Auslösungsbefehl für den Fall "Barbarossa" gegeben.

Entscheidung nach Rücksprache mit dem Sonderbeauftragten des Reichsaussenministers Dr.Veesenmeyer, dass in Zukunft alle Unternehmungen nach Irland nur noch im Einvernehmen mit Dr. Veesenmeyer in Gang gesetzt werden sollen.

23.6.41 Rittmeister Jary, der seit langem als V-Mann der Abw.II tätig war und sich jetzt als Oberst der OUN und Führer der Gruppe Süd bezeichnet, richtete ein Telegramm an den Führer und bat um Einreihung der Org.ukrainischer Nationalisten (OUN) in die Formation der deutschen Wehrmacht, um für die Befreiung der Ukraine mitzukämpfen.

30. 8. Der Führer hat mittags Bürger empfangen. Henlein soll kommen[44] am 1. oder 2. 9. Ich orientierte eingehend Oberst Hoßbach.

31. 8. Anscheinend leichte Entspannung der Lage. Eingehende Besprechungen mit Ia des Generals Student und den II-Referenten der Gen. Kdos. IV, VIII und XIII[45]. Befehl, daß Panzerschiff „Deutschland" und ein Transporter sich für längere Zeit gefechtsklar machen sollen, um am 15. 9. auslaufbereit zu sein nach Spanien. Von dort Tätigkeit im Atlantischen Ozean!! Das ist der ganze berühmte Kreuzerkrieg. Kreuzer „Emden" wird zurückbeordert von den Bermudas. – Amtsgruppenchef entscheidet, daß Waffen nach Kuweit nicht auf dem Luftwege, sondern mit Hansa-Dampfer gehen sollen, ohne Rücksicht darauf, daß Dampfer erst am 30. 9. den Suez-Kanal passiert. – Orientierung an Oberst Hoßbach. Er teilt mit, daß in Berlin offen vom 28. 9. als Angriffstag gegen die CSR gesprochen wird[46].

2. 9. Am 1. 9. trifft um $^1/_2$12 Uhr mit $2^1/_2$ stündiger Verspätung Oberstlt. Homlok ein. Er berichtet über das Ergebnis des Berliner Besuches des ungarischen Reichsverwesers im Auftrage des ungarischen Generalstabschefs. Danach steht folgendes fest:

1. Deutschland greift zwischen dem 15. 9. und 15. 10. die CSR an.
2. Ungarn schließt sich an.
3. Der Zeitpunkt hängt davon ab, was England, Frankreich und die Kleine Entente machen werden[47]!!!
4. Kriegsziel Deutschlands sind die Kleinen Karpaten.
5. Die Durchführung der Operation ist gesichert, zumal durch die überlegene Luftwaffe, die nach deutscher Aussage stärker als die Englands, Frankreichs und Belgiens zusammengenommen sein soll.

[44] Übereinstimmend hinsichtlich des in Henleins Auftrag eingeholten Einverständnisses Hitlers mit dem von Ashton-Gwatkin angeregten Besuch Henleins: Bürger (alias W. Schmidt) selbst in seiner retrospektiven Aufzeichnung (vgl. Anm. 27, Rönnefarth a. a. O. II, S. 229, Anm. 18).

[45] Es handelt sich um die mit Abwehr-II-Fragen befaßten Referenten der an die Tschechoslowakei grenzenden Wehrkreise (IV: Dresden; VIII: Breslau; XIII: Nürnberg). Vgl. Anm. 13 und die entsprechenden Informationen des tschechoslowakischen Generalstabes: Bilek a. a. O., S. 105. – Unternehmen Student: s. Anm. 25.

[46] Vgl. Celovsky a. a. O., S. 329. – Der 28. Sept. 1938 (14 Uhr) war als Termin der geheimen Mobilmachung bzw. der endgültigen Entscheidung über eine Gewaltlösung vorgesehen: vgl. außer Weizsäcker a. a. O., S. 187, und ADAP II, S. 748 und 750, mit G. Ciano, Tagebücher 1937/38 (zit.: Ciano I), Hamburg 1949, S. 236, das Faksimile der Allg. Zeittafel v. 4. 7. 38; IMT, Bd. XXV, S. 451 f., 454, 462 f. Am 27. 9. 38 befahl Hitler „das Einrücken der Sturmabteilungen . . . in die Ausgangsstellungen", mit der Maßgabe, „so einsatzbereit [zu] sein, daß die Aktion gegen „Grün" ab 30. 9. möglich ist . . ." (ebd., S. 485 f.). – Von Hitlers „Termin des 28. 9." hatte Lord Lloyd auf Grund eigener Nachrichten Lord Halifax bereits Mitte August informieren können (DBFP II, S. 684)! – Über die praktisch höchst mangelhafte Geheimhaltung im Dritten Reich: Weizsäcker a. a. O., S. 204.

[47] Vgl. oben, Anm. 23 (insbes. ADAP II, S. 499 u. 520).

6. England und Frankreich greifen nach deutscher Ansicht nicht ein, damit auch nicht Jugoslawien.
7. Über gemeinsame militärische Operationen ist nicht gesprochen.

Der ungarische Generalstabschef erbittet Schaffung eines Kriegsgrundes zum Angriff gegen die CSR durch Abwurf tschechischer Bomben auf ungarisches Gebiet durch deutsche Flugzeuge nach Inbesitznahme der ersten tschechischen Flughäfen. Den Zeitpunkt des Abwurfes wollen die Ungarn bestimmen.

Also Ungarn geht auch nicht mit. Was sind das für Mätzchen!

Mittags berichtet Bürger über seine Unterredung mit dem Führer am 30. 8. Dieser glaubt, daß England blufft und Zeit gewinnen will. Er will keinen englischen Minister empfangen. Eingreifen Englands ist nicht zu erwarten, und wenn – dann steht Deutschland gerüstet da. England hat keine Jagdflugzeuge, die den schnellen deutschen Bombern etwas anhaben können. England hat keine Schiffe, mit denen es die deutsche Küste angreifen kann. Die englischen Flaks schießen 3000 m kürzer als die deutschen. Die deutsche Versorgung ist durch die Kartoffeln und die neue Kartoffelrebe (??)[48] gesichert. Greift Frankreich an, so wird im Westen „eine kleine Korrektur" vorgenommen. Die Westbefestigungen stehen und sind ungeheuer stark. (Völliger Unsinn!)[49] Der Zeitpunkt zum Angriff gegen die CSR ist jetzt der günstigste – im Dezember ist es zu spät – „da haben sie mir Henlein festgesetzt"[50]. Henlein ist nach dem

[48] Die Fragezeichen im Original.

[49] Hitler erklärte sich bei Abschluß seiner Reise durch die Westbefestigungen (vgl. Anm. 56) im engsten Kreise der Teilnehmer als „sehr beeindruckt von der geleisteten Arbeit, . . . er sei überzeugt, daß eine deutsche Truppe aus dieser Stellung nicht herausgeschossen werden könne", hatte jedoch vorher „auch in der vorderen Linie . . . noch Lücken" festgestellt und befohlen, „bis zum ersten Schuß" weiterzuarbeiten (ADAP VII, S. 554 f.). – Oberst Jodl (damals Chef der Abt. Landesverteidigung im OKW) bezeichnete in seinem Tagebuch „das, was in der kurzen Zeit geschaffen" worden war, als „grandios", jedoch mit dem Zusatz: „Schade, daß wir nicht 4 Wochen früher beginnen konnten." In Nürnberg bemerkte er: „Es war ganz ausgeschlossen, mit fünf aktiven Divisionen und sieben Reservedivisionen in einer Westbefestigung, die nur eine große Baustelle war, 100 französischen Divisionen standzuhalten. Das war militärisch unmöglich." (IMT, Bd. XXVIII, S. 375; XV, S. 397.) Göring wiederum äußerte in seiner (öffentlichen) Rede auf der Tagung der Deutschen Arbeitsfront im Rahmen des Nürnberger Parteitags am 10. 9. 38: „Hier kommt keine Macht der Erde mehr durch in deutsches Land." (Schulthess, Europ. Geschichtskalender 1938, S. 135.)

[50] Nach der in Anm. 27 erwähnten Aufzeichnung vom 5. 6. 58 von W. Schmidt (= Fr. Bürger) riet Hitler Henlein selbst, bevor dieser nach dem Nürnberger Parteitag noch einmal nach Asch zurückkehrte, bei dessen Telefonanruf aus Selb, „er möge auf der Hut sein, damit er nicht den Tschechen in die Hände falle". – Dazu Hitlers Bemerkung zu dem engl. Journalisten Ward Price vom 17. 9. 38: „Wenn Henlein verhaftet wird, bin ich der Führer der Sudetendeutschen, und ich will dann sehen, wie lange Dr. Benesch noch seine Dekrete herausgeben kann." (Schulthess, Europ. Geschichtskalender 1938, S. 145). – Im Original des Tagebuchs finden sich nur die abschließenden Anführungszeichen.

Abschrift

23.6.41 Gemäss Meldung der KO Shanghai ist der Beauftragte der Abw.II,Dr.Gehr (Unternehmen "Taifun") in Shanghai eingetroffen. Die Tatsache, dass in Kaunas eine litauische Regierung gegen die Sowjets gegründet wurde, führte zu Rückfragen des A.Amts bezw. des Reichssicherheitshauptamtes an Abw.II, ob von Seiten des OKW mit den litauischen Aufständischen im politischen Sinne zusammengearbeitet wäre.Es wurde ausdrücklich und eindeutig festgestellt, dass Abw.II nur militärische Aufgaben habe und sich aus allen politischen Fragen heraushielte.

Ast im Wehrkreis I wurde in Wiederholung der früher gegebenen Befehle insbesondere angewiesen, dass in allen politischenFragen äusserste Zurückhaltung zu wahren sei und keinesfalls irgendwelche politischen Zusicherungen oder auch nur Aussichten an eingesetzte V-Leute zu machen wären. KO Finnland erhielt fernschriftlich bezw. durch Funk dieselbe Anordnung.

24.6.41 Auf Grund einer telefonischenRückfrage des zur Heeresgruppe "Nord" entsandten V.O. der Abw.II, Major von Eschwege, wurde nach Rücksprache mit der Abt.Ausland und dem A.Amt folgende Weisung ausgegeben:

"Die Ausrufung der Regierung Skirpa ist ohne Mitwirkung deutscher amtlicher Stellen erfolgt. Jede Unterstützung dieser Regierung ist daher zu unterlassen. Diemilitärischen Instanzen müssen sich jeder Einmischung in die allein der politischen Führung vorbehaltenen Entscheidungen enthalten."

Abschrift

25.6.41 Der aus 16 V-Leuten bestehende Sondereinsatz für Unternehmen "Erich" funkte mit dem mitgenommenen Gerät in der Nacht vom 23. zum 24.6., dass die Durchführung des Sprengauftrages zurzeit wegen Alarmzustandes noch nicht möglich sei.Günstige Gelegenheit würde im Waldversteck abgewartet.

26.6.41 KO Finnland teilte durch Fernschreiben mit, dass der Befehlshaber der deutschen Truppen in Finnland mit der Durchführung des Unternehmens "Erna" einverstanden sei. Chef II führte das Einverständnis der Dienststelle Rosenberg herbei, wobei seitens Abw.II die Zusicherung gegeben wurde, dass alles geschehen würde, um die eingesetzten V-Leute daran zu verhindern, aus ihrem militärischen Einsatz irgendwelche politischen Folgen zu ziehen. Eine Gewähr für das Verhalten der V-Leute könnte nicht übernommen werden, wovon Dienststelle Rosenberg Kenntnis nahm.

Sodann wurde der Wehrmachtführungsstab um die endgültige Genehmigung gebeten. Diese wurde fernmündlich grundsätzlich erteilt, jedoch blieb Bestimmung des Termins noch vorbehalten. Der Einsatz des Unternehmens "Erna" soll erst beginnen, sobald kampfkräftige deutsche Truppenverbände die Duena überschritten haben werden. WFSt übernahm es, zeitgerecht an Abw.II den Auslösungsbefehl zu geben.

Abschrift

28.6.41 Gemäss Meldung des V.O. der Abw. II bei Heeresgruppe Nord, sind eine Reihe von wichtigen Brücken, darunter auch Brücken in Duenaburg durch Verbände des Lehrregiments rechtzeitig besetzt und gehalten worden, z.T. allerdings unter stärkeren Verlusten. Bisher gemeldet: 23 Tote, darunter der Führer der 8. Komp., Oblt.Knaak, 27 Verwundete, darunter schwer verwundet Lt.von Leipzig. Ferner wurden von Aktivisten der Minderheiten eine Anzahl wichtiger Objekte im baltischen Raum vor Zerstörung durch die sowjet-russischen Truppen geschützt.Hierbei besonders schwere Verluste der Aktivistengruppe, bisher gemeldet: 16o Tote.

29.6.41 Gemäss einer Meldung des V.O. der Abw.II beim AOK 16 (Obstlt.Grasbe) haben die litauischen Aktivisten im grossen und ganzen entsprechend den ihnen erteilten Aufträgen mit gutem Erfolg gearbeitet. Mit Ausnahme der Memel Brücken,die zu stark von roten Truppen besetzt waren, sind 24 wichtige Brücken auf den bisherigen Vormarschstrassen des AOK 16, sowie der Tunnel von Kowno und der Sender Kowno erhalten geblieben. Nach bisherigen

CAMERA OPERATOR'S REPORT AND CERTIFICATE

JOB NO. B-100 — REEL NO. 1462

PRODUCTION DATA	DATE	HOUR	INDEXING DATA		CHECK
			BEGINS WITH	Abschrift (Lahousen Diary)	
STARTED			1	Index zur Abwehrserie	
FINISHED			2		
TOTAL NUMBER OF HOURS			3		
TOTAL NUMBER OF IMAGES		151	4		
APPROVED — SIGNATURE OF SUPERVISOR			ENDS WITH	Index zur Abwehrserie	

CERTIFICATION

I HEREBY CERTIFY THAT THE MICROPHOTOGRAPHS APPEARING IN THIS REEL OF FILM ARE TRUE COPIES OF THE ORIGINAL DOCUMENTS DESCRIBED ABOVE.

12 DECEMBER 1955 — DATE — Helen McCrehan — SIGNATURE OF CAMERA OPERATOR

TAGO FORM 0747 (Formerly SD 400) 1 JULY 46 — D 8078

Hergestellt im BUNDESARCHIV - Militärarchiv - Bestand: RW 5/v. 451
Weitergabe dieser Aufnahme nicht gestattet; Reproduktion nur mit schriftlicher Genehmigung des

XXII. fejezet

XXII. 1.
Kurt Himer német tbk. hadinaplója (KTB) 17–22. oldalai

A tbk. első parancsőrtisztje (dr. E. P. Schramm prof. t. kapitány) által vezetett szolgálati feljegyzések azon oldalai, amelyek a kassai eseményekkel (a „casus belli"-vel) összefüggésben állanak és amelyekre a XXII. fejezet szövege hivatkozik.
A kézírásos betoldások, lábjegyzetek, Schramm prof. személyes kiegészítései.

14.6. Oberstlt.Saska orientiert den General über die inzwischen zusamnegestellte Ausarbeitung für eine offensive Abwehr an der russ.Front. Der General teilt das Ergebnis dem Oberstlt.v.Grolmann (OKH/Op.Abt.) mit.

15.6. Der General, begleitet von Hptm.v.Lorx und Oberlt.v.Zimmermann, fährt zur Erkundung über Klausenburg in die Karpathen.

16.6. Keine bes. Ereignisse.

17.6. Major v.Radtke meldet sich in Vertretung des Generals um 8^{15} in Wiener-Neustadt bei Generaloberst Halder, der mit ihm den Einsatz von Funkstellen in Ungarn bespricht. Mittags kehrt der General zurück und bespricht um 16^{00} mit Oberstlt.Martini (OKW/Amt Ausland die Einrichtung einer Grenzsperre, die Absperrung des Op.gebiets, die Festsetzung politisch Verdächtiger usw. für den Fall eines Krieges mit Rußland. Hptm. Dr.Kraushold erläutert die Absichten, den bisherigen R-Ausweis durch einen Süd-Ost-(S.O.)Ausweis zu ersetzen, und bittet die ung.Genehmigung dazu herbeizuführen.
Abends Vortrag des Rittm.Schramm über Erfahrungen und Erlebnisse in diesem Krige, im Vergleich mit dem Weltkriege vor etwa 80 Gästen im Deutschen Wiss.Institut (vgl. Referat des Feldmarschallt. v.Suhay im Pester Lloyd, Abendausgabe vom 28.6.41).

18.6. Besprechung mit Major Pächter (OKH) und Major Auber (NachrStab Budapest) über den Einsatz deutscher Funkstellen in Budapest, Marmarossziget und Ungvar mit Zentrale in Szatmarnemeti, besetzt durch eine Funkkomp., die am 19.6. von Belgrad herangeführt wird, und verbunden mit einer ung.Funklinie von Budapest nach Szatmarnemeti und kleineren ung.Funkstellen nordwestl. des letztgenannten Ortes.
Auf Vortrag des Generals gibt Exc.Werth sogleich deine Einwilligung.

19.6. Auf dem Rückflug von Bukarest trifft 13^{15} mit Verspätung Generaloberst Halder auf dem Flugplatz Matyasföld ein und

nimmt als Gast des Ung.Generalstabes an einem Frühstück teil, zu dem auch der General und Major i.G. Radtke geladen sind. Nach einer Besprechung des Generalobersten mit Exc.Werth unter vier Augen (bei der er diesem, wie sich später ergibt, über die Absichten der deutschen Führung keinen Aufschluß gewährt[x)]) wird der Flug um 16^{30} fortgesetzt.

20. und 21.6. Keine besonderen Ereignisse.

22.6. Um 3^{15} ruft Major i.G. Radtke auftragsgemäß bei OKW/Abwehr III an und bekommt von dort die Nachricht, daß ab 4^{00} die Grenzsperre in Kraft trete und das OKW die Verhandlungen mit dem ungar.Generalstab freigegeben habe.
Der General nimmt vormittags mit Begleitung am Reitturnier der Kriegsakademiker teil und bespricht mittags die neue Lage mit General Laszló. Dieser beklagt persönlich, daß Ungarn nicht mitmache; doch sei im Gespräch des Generalobersten Halder mit Exc.Werth Ungarns Teilnahme nicht gewünscht worden. Ungarn müsse deshalb auf Entscheid des OKH warten.
Inzwischen hat der deutsche Gesandte dem zu einem Polospiel von seinem Landsitz aus eingetroffenen Reichsverweser ein Handschreiben des Führers überreicht. 13^{15} Major i.G. Kuthy teilt als Vertreter des Obersten Ujszászy (Chef des Evidenzbüros) mit, daß die ung.Grenzsperre bereits angeordnet sowie der Fernsprech- und Eisenbahnverkehr mit Rußland unterbunden sei. In Munkacs ist eine Untersuchungs- und Abwehrstelle eingerichtet, ein Internierungslager für russ. Überläufer und Flüchtlinge ist vorbereitet.
17^{15} orientiert der General den General Paulus über die ung.Absichten: Zur defensiven Abwehr wird der dem Chef des Gen.Stabes unmittelbar unterstellte Stab des VIII.A.K. bestimmt. Falls notwendig können fgde Friedensbestände eingesetzt werden: 1) die Verbände des VIII.AK, 2) die Teile der 2.Mot.Brigade im Raume des VIII.AK, 3) die 1.Kav.Brig., 4) die westl. der Linie Tihuca-Besterce-Pudatelka untergebrachten Grenzverteidigungsbtt.e, sowie

x) 1) Nach Mitteilung des Generaloberst H. (nach dem Kriege) gab er Exc. Werth die Erfordernisse zu verstehen. (!) a.d. Verfasser

die Inf.- und Art.Verbände des IX.AK. Der General teilt mit, was bereits betr.Absperrung, Verdunkelung usw. veranlaßt ist, und bittet um Ablösung, wenn für ihn und seinen Stab nichts mehr zu tun sei.
18^{21} Orientierung des Generals Jodl im Führerhauptquartier, der bereits informiert ist. Auf die Mitteilung des Generals, daß Ungarn Weisungen erwarte, gibt er die Antwort: "Jede ung.Hilfe wird jederzeit akzeptiert. Wir wollen nichts fordern; aber alles, was freiwillig angeboten wird, wird dankbar angenommen. Es ist keine Rede davon, daß wir etwa eine Teilnahme Ungarns nicht wollten".
18^{38} übergibt General Himer dem General Laszlo den Wortlaut dieser Mitteilung schriftlich. Dieser fährt sogleich zum General Wert, muß aber um 19^{00} mitteilen, daß dieser nicht anzutreffen war. Gegen 21^{00} sucht General Laszlo, der inzwischen mit General Werth gesprochen hat, General Himer im Hotel auf und teilt mit, warum Ungarn nichts tun könne: der Reichsverweser habe dem Führer dreimal seine Unterstützung angeboten, und dieser habe geäußert, er werde ihm mitteilen, wann und in welchem Umfange er Ungarns Hilfe in Anspruch nehmen wolle. Inzwischen habe noch die Unterredung des Generalobersten Halder mit General Werth stattgefunden, in der eine Hilfe Ungarns nicht gewünscht worden sei.

23.6. Besprechung General Himers mit dem deutschen Gesandten, der sagt, er könne von sich aus nichts veranlassen. Das Handeln liege beim General. Als General um 10^{00} mit General Werth sprechen will, erhält er die Mitteilung, dieser sei mit Oberstlt. Saska nach Stuhlweißenburg gefahren und werde erst gegen Mittag zurückerwartet.
11^{50} Anruf des Generalobersten Halder, der inzwischen über die ung.Auffassung ins Bild gesetzt worden ist. Er sagt, Gen.Wert habe ihn fühlen lassen, daß die ung.politische Leitung auf offensive Maßnahmen gegen Rußland keinen Wrt lege und daß für ihn die Ansicht sienes obersten Kriegsherrn, des Reichsverwesers, bindend sei. Der Generaloberst erklärt, jetzt käme es darauf an, daß die ung.

Militärischen Stellen die politischen in Bewegung setzten, damit diese sich von allein anböten. Auf die Mitteilung über das Gespräch mit General Jodl, präzisiert Generaloberst Halder noch einmal den deutschen Standpunkt: man stelle keine Forderungen, weil man solche bezahlen müsse; aber man sei für jede Unterstützung besonders durch schnelle Truppen, dankbar. Jedoch dürften die deutschen Bahntransporte auf keinen Fall gestört werden. Der Generaloberst will wissen, wann und in welcher Stärke ung.Truppen gestellt werden; Einzelheiten werde die Heeresgruppe Süd regeln, denn dieser würden gegebenfalls die ung. Verbände unterstellt werden.
12^{30} Mitteilung des deutschen Gesandten, Ungarn beabsichtige am gleichen oder folgenden Tage die diplomatischen Beziehungen zu den Sowjets abzubrechen. Dieser Schritt wird dann in der Tat im Laufe des Tages getan.
12^{50} bis 13^{15} kommt es endlich zu der angestrebten Unterredung des Generals mit General Werth, General Himer legt ihm unter Berufung auf seine Aussprechen mit General Jodl sowie mit Generaloberst Halder noch einmal persönlich den Standpunkt der deutschen Führung dar. General Werth erklärt, den Inhalt des dem Reichsverweser übergebenen Führerbriefes noch nicht zu kennen. Falls darin nicht die Aufforderung an Ungarn, sich am Kampfe zu beteiligen, enthalten sei, würden die Politiker schwerlich mitmachen; er bedauere, nicht bereits vor 4 Wochen von polit. Seite einen Wink bekommen zu haben. Denn dann stände es jetzt mit der Armee besser, und er hätte mit ihr bereits am gestrigen Tage die Grenze überschreiten können. Auf seine Veranlassung sei vor 10 Tagen auf dem polit.Wege eine Anfrage wegen der Teilnahme Ungarns erfolgt, doch scheine der Führer Ungarn nicht beteiligen zu wollen! Seinem wiederholten Hinweis auf die mangelnde polit.Vorbereitung der Angelegenheit hielt General Himer entgegen, daß jetzt die Soldaten sprächen; auch erinnerte er General Wert an seine persönl.Auffassung, die er ihm 29.5. vorgetragen habe. General Werth bezog sich ferner darauf, daß Ungarn

XXIII. 1.

„Pintér I. – Szabó L.: A hóhérok nyilakoznak" című ún. „riportkönyv" egyik (számozás nélküli) oldalának fénymásolata.

A lap felső része az 1. vkf. oszt. azon ügydarabjának (ún. „kék-aktájának") első, belső oldalát mutatja, amellyel Werth Henrik „utólag" elrendelte a kassai támadás helyszíni kivizsgálását.
A lap alsó fele a „minősítési táblázat"-om egy része.
A reprodukció gyenge minőségét az magyarázza, hogy (egy már eleve gyenge) fénymásolat fénymásolatáról van szó. Éppen ezért a XXIII. fejezet megismétli a szóban forgó ügydarab teljes szövegét.

XXIII. 1. sz. melléklet

Pro domo!

A kassai eset kapcsán [illegible] ... szükséges, a [illegible] ... feltétlenül tisztázni és igazolni kell, hogy ... orosz repülők a nemzetközi jog ... bombatámadást hajtottak végre ... állott ellen.

A bizottság elnöke feltétlenül minden tekintetben megfelelő személy legyen.

Kassai 2. vkf. oszt. alga. csop.
VI/27.

Részlet a kassai provokációs bombatámadás kivizsgálását elrendelő aktából. „A bizottság elnöke feltétlenül minden tekintetben megfelelő személy legyen."

6	Jellemvonása, katonai temperamentuma és képességei	Jó kedélyű, igen megfontolt és lovagiasan gondolkodó, becsvágyó tiszt. Kiváló szellemi képességekkel, ... által bővített nagy általános ismeretekkel és alapos elméleti szaktudással rendelkezik. Kiváltságos ... hivatása iránt nagy szeretettel viseltetik és arra elsőrangú rátermettséget mutat, igen jó és megnyerő fellépésű ügyes lovas. Kiváló elméleti és gyakorlati tudással rendelkezik a tüzérségi légvédelem terén. Rendkívül törekvő derék tiszt és minden tekintetben igen használható.
7	Magatartása szolgálatban és szolgálaton kívül; a tisztikar (alárendeltjei) nevelésére, vezetésére és megítélésére való alkalmassága	Mint elöljáró igen erélyes és igazságos, szolgálatkövetelő és következetes, de emellett jóindulatú, alárendeltjeiről gondoskodó. Mint alárendelt igen szolgálatkész és fegyelmezett, szerény és tisztességtudó. Szolgálaton kívül kiválóan jó modorú, igen jó és kedvelt bajtárs.
8	A lefolyt évben betöltött szolgálati állásában való alkalmassága	Mint a légvédelem tüzéranyagának szakelőadója mellé beosztott kiválóan felel meg.
9	Legközelebbi magasabb parancsnokságra való alkalmassága	Igen jó szakelőadónak ígérkezik. Önhibáján kívül az ehez szükséges magasabb képesítést még nem igazolhatta be.
0	Különös képzés, vagy ... felsőbb alkalmazásra ... való alkalmassága	Okl. gépészmérnök.

Borsányit jellemzése szerint felettesei „rendkívül törekvő és minden tekintetben igen használható" tisztnek tartották a minősítése szerint. Nyilván ezért esett rá a választás, lett ő annak a bizottságnak a vezetője, amely szentesítette a provokációt

- 21 -

keine Forderungen habe und in seinem Gespräch mit Generaloberst Halder keine Forderungen erhoben worden seien; jetzt käme Ungarns Hilfe sowieso zu spät. Demgegenüber wies General Himer darauf hin, es sei noch kurz vor 12 Uhr und Ungarn könne noch immer – in einer sonst lückenlosen Ostfront – an dem Kreuzzug gegen den Bolschewismus teilnehmen.

General Werth teilt den Inhalt der Unterredung der Regierung mit; nach Rücksprache mit dem Generalstabchef und dem Honvedminister fährt der Min.-präsident zum Reichsverweser, der auf seinem Landsitz weilt. General Himer teilt seinerseits den Inhalt des Gesprächs um 20,00 Uhr fernschriftlich an OKW/L sowie OKH/Op.Abt. mit und faßt dabei seine Eindrücke dahin zusammen, daß General Werth der Größe des Augenblicks nicht gewachsen sei.

24.6. Da sich aus einer Unterredung mit dem dtschen Gesandten ergibt, der Min.-präsident habe die Mitteilung General Himers dahin ausgelegt, die Teilnahme Ungarns sei "erwünscht", stellt dieser den Sachverhalt gegenüber dem Gesandten, dann auch gegenüber OKW/L sowie OKH/Op.Abt. richtig (da Ferngespräche unmöglich, fernschriftlich um 00,35). Der Min.-präs. hatte die Übermittlung der deutschen Auffassung auf dem polit. Wege nicht ausreichend angesehen und deshalb den Gesandten gebeten, seinerseits beim Ausw. Amte anzufragen. Bei dieser Gelegenheit hatte der Min.-präsident die Gründe für die bisherige Zurückhaltung Ungarns dargelegt. Es verstärkt sich dadurch der Eindruck, daß die Regierung [illegible] aufgefordert worden möchte. Gegenüber dieser [illegible] Haltung drücken ung. Off.e ihren deutschen Kameraden vielfach offen ihre Mißstimmung aus.

25.6. Mittags gibt der General ein Frühstück für die Generale Werth, Miklós, Major [illegible], den Gesandten, den Landesgruppenleiter in [illegible] Herren. Anschließend übernehmen es [illegible] und Professor [illegible], Direkt r des [illegible], mit der volksdeutschen Führung [illegible] Freikorps zu [illegible]. Da der [illegible] Dr. Basch, in [illegible], will sich [illegible] Dr. [illegible], Schrift-

- 22 -

ter der Deutschen Zeitung, in diesem Sinne telegraphisch an Dr. Basch wenden. Sein von Herrn Esp überbrachtes Telegramm ist jedoch in der eingereichten Form nicht dienlich.

26.6. Nach Rücksprache mit dem Gesandten, der seinerseits vor O... stellung der Volksdeutschen warnt, meldet der General um 13^{10} fernschriftlich an OKW/L sowie OKH/Op.Abt., ihm sei bekannt, daß in verschiedenen ungar. Kreisen der Gedanke eines Freikorps erörtert werde, da die Regierung sich noch nicht zu einem Entschlusse aufgerafft habe. General Himer erbittet Weisung, wie er sich verhalten solle, und fragt zugleich an, ob er gegebenenfalls mit seinem Stabe Organisation und Führung des Freiwilligenkorps übernehmen könne.

Dieser Plan erweist sich sogleich als nicht mehr nötig, denn bereits am Vormittag beschließt der Ministerrat die Mobilmachung a) der Fliegerverbände, b) der Flak, c) des schnellen Korps (2 mot., 1 Kav.Brig.). Außerdem eröffneten die Sowjets ihrerseits den Krieg gegen Rußland, indem rote Flieger um 12,00 3 Bomben auf einen Zug bei Rahó, um 13,00 eine Anzahl Bomben auf Kaschau (hier vor allem auf Kasernen und das Post- und Fernsprechgebäude) werfen, die mehrere Zivilisten töten (in Kaschau allein 27) und eine große Anzahl verletzen (da die Flieger gelbe Abzeichen aufweisen, laufen in der Folgezeit umdeutende oder zweifelnde Gerüchte herum, die noch durch die Feindsender verstärkt werden; ihnen wird der Boden entzogen, als bei den Aufräumarbeiten ein Blindgänger mit der Marke der Putilow-Werke in kyrillischen Buchstaben gefunden wird). Daraufhin faßt der Ung. Generalstab sofort Vergeltungsflüge ins Auge; Honvedminister und Generalstabschef begeben sich zum Reichsverweser.

27.6. Nach Vereinbarung mit dem deutschen Luftattaché morgens ung. Bombenabwürfe auf Stanislau mit 3 Bomberstaffeln, ferner durch Aufklärer auf Punkte dicht jenseits der Grenze.
10^{10} gibt der ung. Rundfunk bekannt, daß Ungarn sich im Kriegszustand mit den Sowjets befinde.

XXIII. 2.

Szabó László tudósítása a „Népszabadság" 1960. február 28-i számának 10. oldalán.

A riporttöredék 2. hasábja utolsó bekezdésében Szabó László elismeri, hogy „birtokában van" az az ügydarab, amelynek egy részét az előbbi XXIII. 1. sz. melléklet fakszimilében mutatja – és amely akta – az akkori ügyviteli előírások szerint – kétségtelenül tartalmazta a vezérkar főnöke által „post festum" elrendelt formai kivizsgálás eredményét. Ezt az okmányt – történelmi fontossága ellenére – nem lehet fellelni, holott legalább Szabó Lászlónak tudnia kellene, hogy azt a reprodukcióhoz való felhasználás után hová tette?

A közölt riporttöredék egyébként is hemzseg a valótlanságoktól. Így például az első betűtől az utolsóig koholmány a 2. hasáb dőlt betűkkel szedett Krudy-idézete stb.

Nemcsak szellemében, de tartalmilag is azonos Szabó beszámolója a „Magyar Hírek" (a „Magyarok Világszövetsége" lapja...) 1960. febr. 1-i számában.

XXIII. 2. sz. melléklet 1960. febr. 28.

10 NÉPSZABADSÁG

A kassai bombázás cinkosa

A napokban kezembe került az Ausztráliában megjelenő *Független Magyarország* című lap 1960. február 15-i száma, amelyben — Budapest felszabadulása alkalmából — *Budapest ostroma* címmel szerkesztőségi cikk jelent meg. Furcsa a gondolatvezetése, de ez az ő dolguk. Am a cikk egyik mondata különösen megütötte a szememet.

„...Mert köztudomású, hogy jól-rosszul, de a magyar kormányok mindegyike mindent elkövetett, hogy Hitler háborújában ne, vagy csak a legsúlyosabb fenyegetéseknek engedve, tessék-lássék vegyünk részt"

— írja. Mondom, megütötte a szemem e mondat. Ámbár tulajdonképpen nem is kell csodálkozni azon, hogy a Nyugaton megjelenő magyar disszidenslapok ilyen állításra vetemednek. Hiszen ezeket olyan emberek írják, szerkesztik, mint például *Borsányi-Böhm Julian*, volt horthysta alezredes, a Szabad Európa-rádió hírhedt Bell ezredese. Bizony, tudna ő mesélni arról, hogy milyen „tessék-lássék" módon vettek részt Horthyék a Szovjetunió elleni háborúban.

Egy sürgős jelentés

Hogyan is lépett be Magyarország a második világháborúba? Ezzel kapcsolatban néhány érdekes dokumentum, vallomás került napvilágra a közelmúltban.

Minden felnőtt magyar emlékszik még *a kassai bombázásra*, Magyarország hadbalépésének erre az aljas „nyitányára". 1941. június 26-án négy, felségjel nélküli repülőgép szállt Kassa fölé és bombákat dobott le. Az ország közvéleménye — noha a kormánysajtó azonnal a Szovjetuniót rágalmazta a bombázással — már akkor sejtette, hogy itt valami nincs rendjén. Másnap, június 27-én délelőtt fél 11-kor Bárdossy László akkori miniszterelnök a parlamentben bejelentette, hogy a kassai bombázás következtében „Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott". S miközben a miniszterelnök a parlamentben e szavakat mondta, táskájában ott lapult két jelentés: az egyik a kiküldött vizsgáló bizottság „ténymegállapító" levele, a másik, Krúdy Ádám repülőezredesnek, *a kassai repülőtér parancsnokának* sürgős jelzésű jelentése!

Mi is történt? [illegible] *...pültünk. Kénytelenek voltunk visszatérni támaszpontunkra. A repülőtérről — géptávírón, sürgős jelzéssel — azonnal jelentést küldtem a légierők vezérkari főnökének, aki jelentésemet, mint később megtudtam, továbbította a vezérkar főnökének. Egy óra múlva választ kaptam, hogy szigorúan hallgassak. Ennek ellenére nyomban levelet írtam Bárdossy László miniszterelnöknek, akit régebbről személyesen ismertem. Amikor Bárdossy bukaresti követ volt, többször utazott oda az általam vezetett repülőgépen. Megírtam neki, hogy Kassán provokáció történt, nyilván Magyarország hadbalépésének kikényszerítésére. A levelet futárrepülőgéppel küldtem Pestre. Éjjel kaptam meg Bárdossy üzenetét: hallgassak, nagyon hallgassak, mert minden elszólásom végzetes lehet rám nézve. Az üzenet szövegéből kicsendült, hogy ők tudtak a dologról...*"

Borsányi-Böhm Julian színrelép

Hogy Krúdy Ádám milyen kellemetlen tanú volt, különösen a németek számára, arra jellemző, hogy deportálták és csak 1945-ben tért haza a koncentrációs táborból...

Tehát ez volt az egyik jelentés, amely Bárdossy zsebében lapult. És a másik? Mint már említettük, a repülőgépek felségjel nélkül jöttek Kassa fölé. Ha másért nem, legalább a látszat kedvéért ki kellett küldeni egy vizsgáló bizottságot. A bizottság vezetőjét már régen kiszemelték erre a feladatra, *Borsányi-Böhm Julian* m. kir. alezredes, a Honvédelmi Minisztérium 36. osztályának vezetője személyében. Jól tudták a vezérkarnál, ki fogja nekik azt a jelentést hozni, amelyet ők elvárnak... Birtokunkban van Werth Henrik vezérkari főnök szó szerinti írásbeli utasítása, amelyben a „fentről" kapott utasítások alapján ezt írja: „A bizottság elnöke feltétlenül minden tekintetben megfelelő személy legyen." És birtokunkban van Borsányi Böhm korabeli *tiszti minősítési lapja*, amely sok egyéb mellett ezt tartalmazza: „*Rendkívül törekvő, derék, becsvágyó tiszt és minden területen igen használható...*" Ez esetben arról volt szó, hogy néhány óra alatt *be kellett bizonyítania:* a szovjetek bombázták Kassát. És „bebizonyította". Még azt is megállapította, hogy „a bombák Leningrádban készültek..." Ez a rendkívül törekvő, mindenre használható Horthy-tiszt meg is kapta Hitlertől a jutalmat: már 1941 végén kitüntette a náci vezér a Sas-rend érdemkeresztjével.

A „használható ember" pályafutása

Tehát Borsányi jelentése volt a másik dokumentum Bárdossy zsebében. Ő, Bárdossy adott személyes utasítást a vezérkarnak Borsányi-Böhm vizsgálóbiztos „kioktatására", és ugyancsak az ő kezéhez jutott a megrendelt „hivatalos" hazugság is.

Ezek a tények. S a tényeknek, úgy látszik, fittyet hányva akadnak még szerecsenmosdatók, akik fehérre szeretnék mosni azokat, akik gaz provokációkkal véres háborúba taszították az országot. Véletlen-e, hogy *ugyanaz* a Borsányi-Böhm, aki vizsgálóbiztosi minőségében már 1941-ben a maga obulusaival is hozzájárult a magyar nép meggyötréséhez, szenvedéseihez — 1956-ban is megjelent a színtéren, mint a hírhedt Szabad Európa Bell ezredese. Lázító rádiófelhívásaiban annyira leleplezte a Szabad Európa-rádió közvetlen irányító szerepét az 1956-os ellenforradalmi lázadásban, hogy még kenyéradó gazdái is alig-alig tudták megtartani.

A közelmúltban hazatért Arday Géza volt horthysta tüzéralezredes, az úgynevezett Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének volt tiroli elnöke, aki jól ismerte Borsányit, elmondta, hogy csak nagy nehézségek árán sikerült a Szabad Európánál megtartani Bell ezredest. De megtartották.

Elvégre ez a *minden területen használható* fasiszta még a jövőben is sok szolgálatot tehet bizonyos nyugati köröknek — a „szabad" nyugati világ nagyobb dicsőségére.

Szabó László

XXIII. 3.

Sáska Elemér vk. alez. hozzám intézett első (1972. júl. 28-i keltezésű) levele.

Ez az írás válasz az 1972. április 16-i levelem kérdéseire és több szempontból érdemel figyelmet.

Sáska, mint az 1. („hadműveleti és elvi..." vkf. oszt. vezetője, a vezérkar főnökének közvetlen referense volt és mint ilyen a főnök legközelebbi munkatársának számítható.

Sáska – a XXIII. fejezetben felsorolt – kérdéseimre nem válaszol konkréten és közvetlenül, de mégis igazol három lényeges körülményt:

1. Elismeri – ha közvetve is – a XXIII. 1. sz. mellékletben foglalt ügydarab tényét.

2. Elismeri, hogy a vkf. 2. oszt. klgs. csoportja (azaz Kollényi György akkori vk. szds.) kapott utasítást a kivizsgálásra.

3. Egészen kétségtelenül igazolja, hogy ő (Sáska E.) referálta főnökének, Werth Henriknek, a kassai eseményeket, azaz formailag feltételezhető, hogy a vezérkar főnöke ezen tájékoztatás alapján képviselte a – döntő – minisztertanácsban (az ismert) álláspontját.

XXIII. 3. sz. melléklet

Kedves Barátom! 1972.Julius 28.

Leveledre csak most későn válaszolok.

Azért,mert nagyon meg kell gondoljam hogy mit irok le.Főképen azért mert nem tudom hogy az akkori események szereplőiből kik élnek még és senkit sem akarok személyesen tanunak idézni.

Én körülbelül 10 éven át szolgáltam a "vezérkar"-nál./!Ahogy az emberek azt aposztrofálják:/Állandóan a volt VI-1, később a Vkf.1.osztályában a szervezési és hadműveleti alosztálynál,később pedig Werth és Szombathelyi alatt mint osztályvezető.Mint ilyen személyesen referáltam náluk.Ilyen minőségemben szereplője voltam az akkori nehéz időknek.Lehet hogy már csak mint utólsó tanuja élek még az akkori eseményeknek.

Itt most egészen röviden két dologról irok.Bővebben majd halálom után -ha egyáltalában megirom az "Emlékirataimat"-olvashatnak az emberek.

1./Már a Balkánhadmüveletek alatt aggodalommal figyeltük a német-orosz határeseményeket,a mindkét oldali csapatfelvonulásokat ott.Indokolt volt az aggályunk egy ujbóli két arcvonalas háborutól.

Egy napon Halder repült át Romániából jövet fölöttünk.Kérte Werthet találkozóra Mátyásföldön,ahol leszáll.

Egy autóban Werthel és László Dezsővel mentünk ki Haldert fogadni.Én tele aktatáskámmal az esetleges szükséges adatokkal.

Utközben beszélgettem Werthe,illetve udvariasabban ő beszét velem.Werth nézete volt0 Stalin engedni fog Hitlek követelésének hogy csapatait vonja vissza az Ural mögé,mert nem fogja a két arcvonalas háboru kockázatát vállalni.-Én ellentmondtam.Véleményem az volt,hogy Hitler vállalni fogja ezt a kockázatot,mert az eddigi "villámháboru"tapasztalatai erre fogják kisérelni.Kb.félóráig tartó autóuton Mátyásföldig csak erről beszéltünk és arról hogy akárhogy is nekünk ki kellene maradnunk a háboruból.

Ott Halder csak Werthel beszélt.

Visszafeléjövet még az autóban elmondta Werth hogy a németek támadni fognak.Tölünk nem kivánnak résztvételt a háboruba,csak azt hogy a Kárpáti határainkat biztositsuk,nehogy az oroszok ott betörve délről átkarolva a németek oldalába támadjanak.

Visszaérkezve Weth azonnal tájékoztatta a Vkf. csoport osztályvezetőit és azonnal a Kormányzóhoz ment,akit ugyanigy tájékoztatott.

Ennek eredménye volt a Kárpáti határaink megerősitése a VIIIhdt-csapataival.

A "vezérkar" ekkor tehát nem akart a háboruban résztvenni és nem akarta Magyarországot ebbe a háboruba beletaszitani.

./.

2./Kassai bombázás.

A háboru megindult.Mint köztudomásu, egy napon Kassára egy repülő bombákat dobott, később egy repülő a Rahói vonatot géppuskázta.

A hir - majdnem azt irom hogy a rémhir - ugy szóllt hogy "Orosz repülő bombázott és géppuskázott".E hir alapján megbiztuk a Klgs.csop-ot a helyzet tisztázásával.

A hireket én személyesen referáltam Werthnek.

Referálásom lényege: Lehet,sőt valószinü is hogy tényleg orosz repülők voltak.Ez azomban semmi szin alatt nem lehet " casus belli"-nek venni.Ezért őrizzük meg hidegvérünket,utasitsuk a Moszkvai attachénkat a helyzet tisztázására és arra hogy a jövőben ilyen ne történjék.

Mert? Az oroszok alig röviddel ezelött jöttek fel a Kárpáti határainkra, nekik addig teljesen ismeretlen vidékre.Addig a Kárpáti területek,soha orosz repülőtevékenységet nem észleltünk.A terület előttök teljesen ismeretlen volt.Nem csoda hogy egy orosz repülő a háboru első ideges napjaiban nem tudott a Kárpáti erdős-hegyes rengetegében tájékozódni és igy véletlenül dobhatott egy városra -Kasára- bombát és géppuskázott egy a határtól néhány km-re futó vonatot./:Én magam többször átrepültem a Kárpátokon és tudom hogy milyen nehezen tudtuk a Kolomei volt orosz szükségrepülőteret megtalálni és hogy mennyire izgultunk,nehogy az arcvonalon tul egy orosz reptérre szálljunk le.:/

A fontos lényeg az,hogy Werth elfogadta a helyzetmegitélésemet.

Utánna volt a koronatanács,ahol Werth is részt vett.

Azt persze én nem tudom hogy Ő ott mit és hogyan adott elő.Erről Ő nekünk utánna nem nyilatkozott.De én ahogy az Ő nyugodt,higgadt gondolkozásmódját ismerem /:parancsnokom volt a Hadiakadémián és évekig szolgáltam alatta:/nem hiszem hogy ott a koronatanácson Ő lett volna,aki Magyarországot a háboruba beugratta, - azok után,hogy délelött az én helyzetmegitélésemet és javaslatomat elfogadta.

/:Most itt csak amugy suttogva mondom,hogy a koronatanács után éjjel bennünket tájékoztatott.Persze:háboru. Nos és mit gondoltok, - kérdezte töllünk -hogy ki hogyan szavazott a háboru kérdésében?Tippeltünk.Mosolygott: sokban tévedtek,mert X. mellett Y ellene foglalt állást.Neveket itt és később sem fogok mondani,mert nem tudom hogy kinek élnek hozzátartozói.-Kérlek ezt tartsad meg magadnak szigoruan titokba - amig én élek.:/

Kedves Barátom! Ennyi az egész.Ezt Neked irom. Kérlek ezt kezeld igen bizalmasan és óvatosan,mert Neked kell ott a legjobban tudnod,hogy mit lehet nyilvánosságra hozni manapság és mit nem.Ha ezt mégis felhasználod,kérlek a nevemet ne emlitsed.Eléggé kellemetlenül érintett az hogy a nevemet a hozzájárulásom nélkül nyilvánosságra hoztad és még hivatalos magyar aktát is kihoztál.Ez hiba volt és senkinek sem használt,csak nekem ártott.Ezért kérlek fékezd a tolladat legalább is személyemet illetőleg.

Őszintén beszéltem, mint bajtárssal.Remélem nem veszed zokon.

Bajtársi üvözlettel.

Sáska Elemér

XXIII. 4.

Sáska vk. alez. hozzám intézett utolsó (1976. febr. 17-i keltezésű) levele.

Az 1972. és 76. közötti négy év alatt öt levelet (az első és utolsó kivételével valamennyi pár soros ...) kaptam Sáska Elemértől. Ez a levél zárta le iratváltásunkat. Miután Sáska 1985 elején elhunyt, már sohasem fogjuk megtudni, hogy Sáska, mint az illetékes vezérkari osztály vezetője, milyen értesülések alapján mit referált főnökének, Werth Henriknek, illetve utóbbi milyen szolgálati tájékoztatás alapján alakította ki ismert álláspontját. A levél 2. bekezdésében foglalt dátum (1966 január) elírás, 1976 január helyett. Jellemző a 3. bekezdés utolsó mondata is.

XXIII. 4. sz. melléklet

1976.Február 17.

Tisztelt Bajtárs!

Az 1972-ben hozzám intézett leveledből azt hittem, hogy talán valami nehézségeid vannak a Kassa-i bombázás kifürkészése körül.Azt gondoltam,hogy néhány személyes élményem leirásával segitségedre lehetek és csak azért irtam, hogy a levelemben foglaltakat nevem említése nélkül felhasználhatod.Akkor nem irtad,hogy könyvet akarsz irni,mert ha tudtam volna,hogy levelemet nyilvánosan fel akarod használni akkor nem irtam volna,illetve a sajtótörvényeknek megfelelő klausurát füztem volna hozzá.

Az 1966.januári leveled annál inkább meglepett,hogy levelemet nem a fentmondott szempontól fogtad fel,hanem azt mondatonként félremagyarázva boncolgatod és soraimmal perbeszállsz.

Én a levelemben nem akartam "történelmet" irni, hanem csak magán élményeiemet és véleményemet irtam le,ami ilyen történelmi fontosságu kérdésben nem perdöntő,ezért nem alkalmas történelemirásoddal szembeállitani,mert avval semmit sem bizonyithatsz sem pro sem kontra.Az én beszélgetésem és referálásom Werth-el semmi hivatalos aktában nem szerepel és ezért nem szolgálhat kutfőként.

Az 1972.julius 28-i levelemhez nincsen semmi kiegészíteni és semmi revideálnivalóm.Ezért hát levelemtől függetlenül folytasd történelmi eszmefuttatásodat.Az akkori események további kivizsgálásáról és feljegyzéseimről többet nem nyilatkozom.Esetleg majd a könyved megjelenésekor fogok arra reflektálni.

Hogy leveled szerint"....kiértékelésed nem lesz. nagyondicsőségteljes dolog...."nem vall tárgyilagos történelemirásra,hanem inkább fenyegetésféle intelemre,ami nem vall egy volt honvédtiszt bajtársadra illően.

Bajtársi üdvözlettel

Sáska

XXIV. fejezet

XXIV. 1. (a) 1. (b)

Egy Cernaianu nevű román (gyalogos) tiszt őrgy.-i és alez.-i előléptetése a román hivatalos lapban.

Az, hogy a hivatalos lap („Monitorul Oficial") 1933. évi 92. sz.-ban említett „Cernaianu Gh Ioan 31. III. 1924" és az 1938. évi 25. számban szereplő „Cernaianu G. Ioan, 1914, 15. IV. 1933." azonos személyek-e, még tisztázásra vár. Az 1938. évi lap felsorolásából következtetve majdnem bizonyos, hogy a Cernaianu név után következő évszám („1914") a születési évszámot jelenti. Ha ez így van, akkor ez a Cernaianu 1944-ben (a fogságba jutása évében . . .) harminc esztendős volt. Valószínűtlen, hogy ebben a korban, mint ezredes Bukarest állomás-, vagy városparancsnoka, vagy hasonló lehetett volna. Ez a Cernaianu aligha lehetett a Kazán-i táborban Zolcsák István beszélgető partnere.

A mellékletben közölt két hivatalos lap fakszimiléje természetesen még távolról sem zárja ki, hogy az „igazi" Cernaianu a hivatalos lap más évfolyamában, annak valamely más oldalán ne szerepelne. Ennek azonban már nem volt módom utána járni . . .

XXIV. 1. (a) és 1. (b) mellékletek

24 MAR 1964 XXV. 3336/

02 Aprilie 1933 MONITORUL OFICIAL Nr. 92

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1930/1931, publicați și rămași neînaintați

Georgescu Alexandru, 1.IV.1921; Mănafu Marin, 10.V.1925; Radu Teodor, 1.X.1925; Renescu Victor, 15.III.1926; Dimitropol Ștefan, 15.III.1926; Cocoràscu Traian, 15.III.1926; Viișoreanu Alexandru, 15.III.1926; Vernescu Ioan, 1.IV.1921; Cantea Mitinie, 15.III.1926.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1931/1932, publicați și rămași neînaintați

Popescu Victor, 30.IX.1924.

Artileria

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1931/1932, publicați și rămași neînaintați

Ionescu C. Ștefan, 1.X.1925; Bădescu A. Marin, 1.I.1926; Stavrescu Gheorghe, 15.III.1926; Radovan Gheorghe, 15.III.1926.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Bianu Mircea, 1.I.1926; Porumbaru Vasile, 1.IV.1926; Potopeanu T. Gheorghe, 1.VII.1927; Stoenescu Sc. Nicolae, 1.VII.1927; Ioanițiu Alexandru, 1.VII. 1927; Schmidt Carol, 1.VII.1927; Tomescu Ioan, 28.IX.1926; Nicolaiă I. Ioan, 28.IX.1926; Glogojanu Ioan, 28. IX.1926; Goliei Cezar, 28.IX.1926; Vărgolici M. Constantin, 1.IV.1926; Popescu D. Nicolae, 28.IX.1926.

Genie

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Pantelimon P. Constantin, 28.IX.1926.

Marina Regală

Căpitani-comandori

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1930/1931, publicați și rămași neînaintați

Constantinescu D. Gheorghe, 1.I.1926.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Dumitrescu St. Gheorghe, 28.IX.1926.

Aeronautica

Căpitani-comandori-aviatori
Combatanți-naviganți

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Ghiosan Harnlamb, 1.IV.1926.

Combatanți nenaviganți

Pleniceanu Sever, 1.IV.1926.

Serviciul sanitar

Medici locotenenți-colonelі

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1930/1931, publicați și rămași neînaintați

Ionescu B. Mircea, 31.III.1924; Dumitrescu G. Nicolae, 10.V.1925.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1931/1932, publicați și rămași neînaintați

Ioan V. Vasile, 31.III.1923.

Intendența

Intendenți-locotenenți-colonelі

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1930/1931, publicați și rămași neînaintați

Neagu C. Ioan, 10.V.1925.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1931/1932, publicați și rămași neînaintați

Angelescu I. Constantin, 15.II.1925.

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Grigoroviei Vasile, 31.III.1923; Mirceseu Ioan, 28.IX.1926.

Infanteria

Maiori

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1932/1934

Beldiceanu S. Ioan, 24.XI.1923; Vlădesen N. Nicolae, 24.XI.1923; Cămărașu Mihail, 24.XI.1923; Dumitrescu C. Dumitru-Polihron, 24.XI.1923; Crețulescu I. Ilie, 24.XI.1923; Mardare D. Socrat, 1.I.1924; Cernăianu Gh. Ioan 31.III.1924; Dumitriu A. Ioan, 31.III.1924; Bardaș Ștefan, 31.III.1924; Sisinaky Gilbert, 24.XI. 1923; Bădănoiu Constantin, 24.XI. 1923; Georgescu P. Marin, 24.XI.1923; Simionescu S. Constantin, 24.XI.1923; Opresen Spiridon, 24.XI.1923; Vlădoiaun Traian, 24.XI.1923; Blănaru Ioan, 24.XI.1923; Ilie M. Radu, 24.XI 1923; Zappe Ioan, 24.XI.1923; Pantic Alexandru, 24.XI.1923; Iordăchescu Constantin, 24.XI.1923; Constantinescu I. Aurel, 24.XI.1923; Pârvu S. Anton, 24.XI.1923; Pascu N. Vasile, 24.XI. 1923; Ioanovici Gh. Nicolae, 1.IV.1920; Botez C. Mihail, 24.XI.1923; Negru P. Gheorghe, 24.XI.1923; Zăbuliche A. Constantin, 24.XI.1923; Langa P. Ioan, 24.XI.1923; Pilat M. Vintilă, 24.XI.1923; Năsturaș I. Constantin, 24.XI.1923; Pătrulaiu Nicolae, 24.XI. 1923; Balaban I. Ștefan, 24.XI. 1923; Rarinca C. Constantin, 24.XI. 1923; Moloiu Dumitru, 24.XI.1923; Niculescu I. Gheorghe, 24.XI.1923; Săndulescu Ștefan, 24.XI.1923; Pandele V. Ioan, 24.XI.1923; Geanolu Dumitru, 24.XI.1923; Bădulescu C. Mircea, 24.XI.1923; Bădescu C. Constantin, 24.XI.1923; Iliescu O. Aurel, 24.XI. 1923; Constantinescu N. Nicolae, 24.XI. 1923; Petrescu N. Ioan, 24.XI.1923; Diaconescu Nicolae, 24.XI.1923; Mariniescu G. Gheorghe, 24.XI.1923; Madgearu Alexandru, 24.XI.1923; Strătesen A. Constantin, 24.XI.1923; Jianu C. Dumitru, 24.XI.1923; Polcovnicu Gh. Gheorghe, 24.XI.1923.

Cavaleria

Caracterizați: „Meritã a înaintа" pe anul 1933/1934

Plasnilă Nicolae, 1.IX.1917; Brătescu I. Constantin, 24.XI.1923; Codreanu V. Ioan, 24.XI.1923; Cantuniar Cristu, 31.III.1924; Petrojanu Romulus, 24.XI.

24 MAR 1964 XXV. 3336c

MONITORUL OFICIAL Nr. 25 1 Februarie 1938

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

CAROL al II-lea,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al Românieі,

La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale sub Nr. 51.205 din 31 Ianuarie 1938,

Având în vedere dispozițiunile art. 15 din legea corpului tehnic militar, precum și avizul Direcției contenciosului din Ministerul Apărării Naționale Nr. 176 din 28 Ianuarie 1938 și hotărîrea Consiliului Superior al Armatei luată prin procesul-verbal Nr. 17 din 27 și 28 Ianuarie 1938,

Am decretat și decretăm:

Art. I. Se aprobă de Noi, trecerea pe data de 3 Septemvrie 1937, din infanterie în corpul tehnic militar, a colonelului Dobre M. Gheorghe, vechimea în grad 1.X.1927.

Art. II. Ministrul Nostru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale este însărcinat cu executarea decretului de față.

Dat în București la 31 Ianuarie 1938.

CAROL

Ministrul apărării naționale,
General de divizie I. Antonescu

Nr. 288.

Se aprobă,
CAROL

Tabel cuprinzând ofițerii superiori din corpul tehnic militar, admiși la înaintare pe anii 1935/1936, 1936/1937 și 1937/1938

Caracterizați „Meritã a înaintа" pe anii 1935/1936, 1936/1937 și 1937/1938.

Conform articolului 60 din L. I. A.

Specialitatea „Servicii tehnice și stabilimente tehnice"

Colonelі

Dobre M. Gheorghe, 1.X.1927.

Ministrul apărării naționale,
General de divizie I. Antonescu.

Nr. 51.206. 1938, Ianuarie 31.

CAROL al II-lea,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al Românieі,

La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale sub Nr. 51.207 din 31 Ianuarie 1938,

Având în vedere hotărîrea Consiliului Superior al Armatei luată prin procesul-verbal Nr. 17 din 27 și 28 Ianuarie 1938,

Am decretat și decretăm:

Art. I. Înălțăm la gradul de general de brigadă, conform art. 60 din legea asupra înaintărilor în armată, specialitatea „Servicii Tehnice și Stabilimente Tehnice", pe data de 24 Ianuarie 1938 și cu vechimea dela 16 Octomvrie 1935, pe colonelul Dobre M. Gheorghe din Corpul tehnic militar, vechimea în grad 1.X.1927.

Art. II. Ministrul Nostru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale este însărcinat cu executarea decretului de față.

Dat în București la 31 Ianuarie 1938.

CAROL

Ministrul apărării naționale,
General de divizie I. Antonescu.

Nr. 290.

Se aprobă,
CAROL

Tabel cuprinzând ofițerii superiori și inferiori, combatanți, asimilați și specializați, admiși la înaintare pe anul 1937/1938.

Infanteria

Locotenenți-colonelі

Caracterizați „Meritã a înaintа" pe anul 1937/1938

Pentru completarea seriei publicată în Monitorul Oficial Nr. 81 din 7 Aprilie 1937

Beldiceanu S. Ioan, 1913, 15.IV.1933; Vlădesen N. Nicolae, 1913, 15.IV.1933; Cămărașu Mihail, 1913, 15.IV.1933 Budeanu Ioan, 1910, 1.VIII.1927.

Caracterizați „Meritã a înaintа" pe anul 1937/1938

Dumitrescu C. D. Polichron, 1913, 15.IV.1933; Crețulescu I. Ilie, 1913, 15.IV.1933; Mardare D. Socrat, 1914, 15.IV.1933; Cernăianu G. Ioan, 1914, 15.IV.1933; Dumitriu A. Ioan, 1914, 15.IV.1933; Bardaș Ștefan, 1914, 15. IV.1933; Pastia Alexandru, 1913, 15.IV. 1933; Iordăchescu Constantin, 1913, 15. IV.1933; Constantinescu I. Aureliau, 1913, 15.IV.1933; Pârvă S. Anton, 1913, 15.IV.1933; Pascu N. Vasile, 1913, 15. IV.1933; Pilat M. Vintilă, 1913, 15.IV. 1933; Pătrulaiu Nicolae, 1913, 15.IV. 1933; Muloiu Dumitru, 1913, 15.IV. 1933; Nicolescu I. Gheorghe, 1913, 15. IV.1933; Pandele V. Ioan, 1913, 15.IV. 1933; Bădescu C. Constantin, 1913, 15. IV.1933; Petrescu N. Ioan, 1913, 15.IV. 1933; Diaconescu Nicolae, 1913, 15.IV. 1933; Fernenghel Alihail, 1910, 1.VII. 1927; Pădurariu Ananie, 1910, 1.VII. 1927; Gealep Gheorghe, 1910, 1.VII. 1927; Benelek Ernest, 1910, 1.X.1927.

Cavaleria

Locotenenți-colonelі

Caracterizați „Meritã a înaintа" pe anul 1937/1938

Brătescu I. Constantin, 1913, 15.IV. 1933; Codreanu V. Ioan, 1913, 15.IV. 1933; Cantuniar Cristu, 1914, 15.IV. 1933; Munteanu F. Gheorghe, 1913, 15. IV.1933; Andronescu Leon, 1910, 1. VII.1927.

XXV. fejezet

XXV. 1.

Románia (1954. évi romániai kiadású) térképe, Suceava, Bacao, Buzau és Snagov feltűntetésével

XXV. 1. sz. melléklet

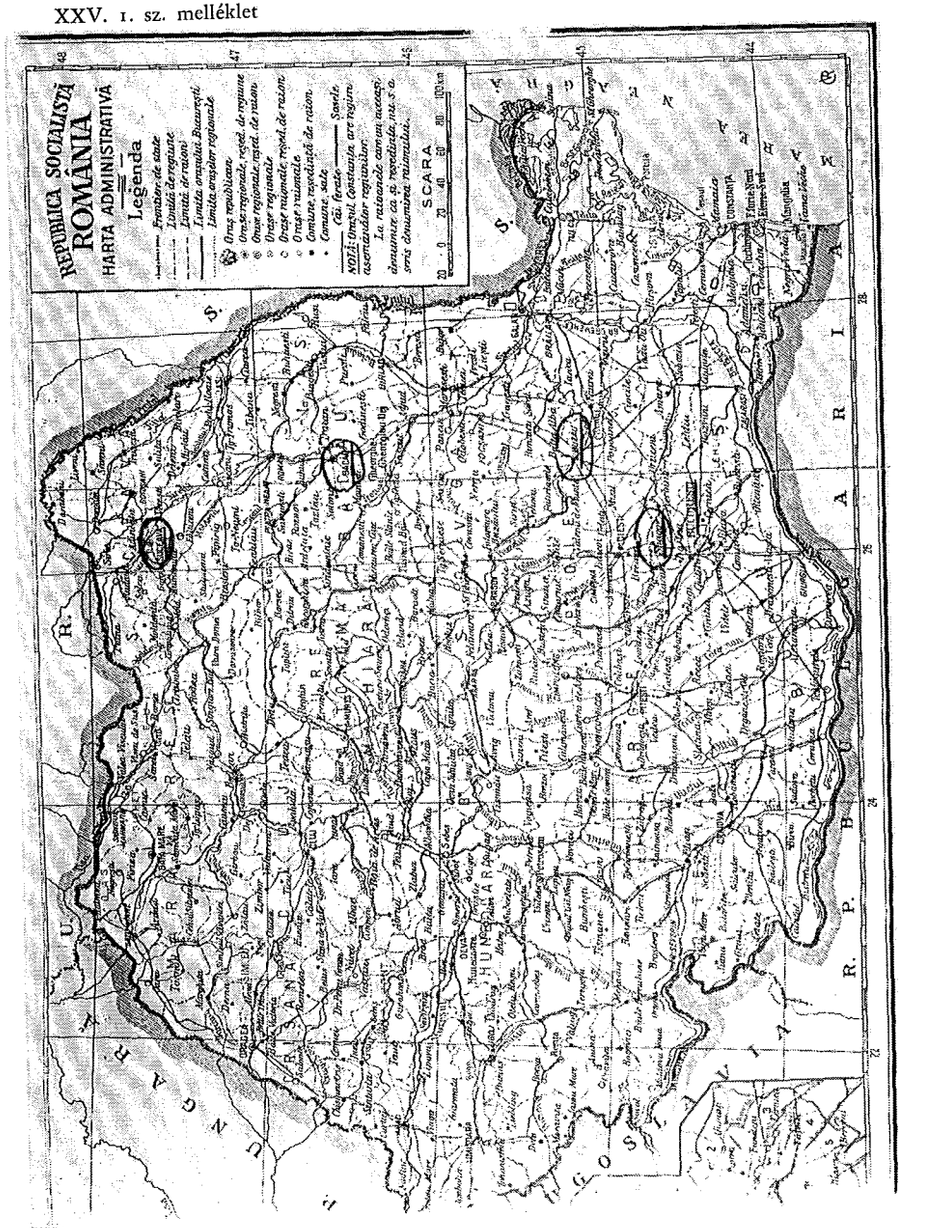

XXV. 2.

A német és a román kir. légierő Románia területén állomásozó erőinek szervezeti (alárendelési) tagozódása a romániai DLM 1941. évi június 14-i nyilvántartása szerint.

XXV. 2. sz. melléklet

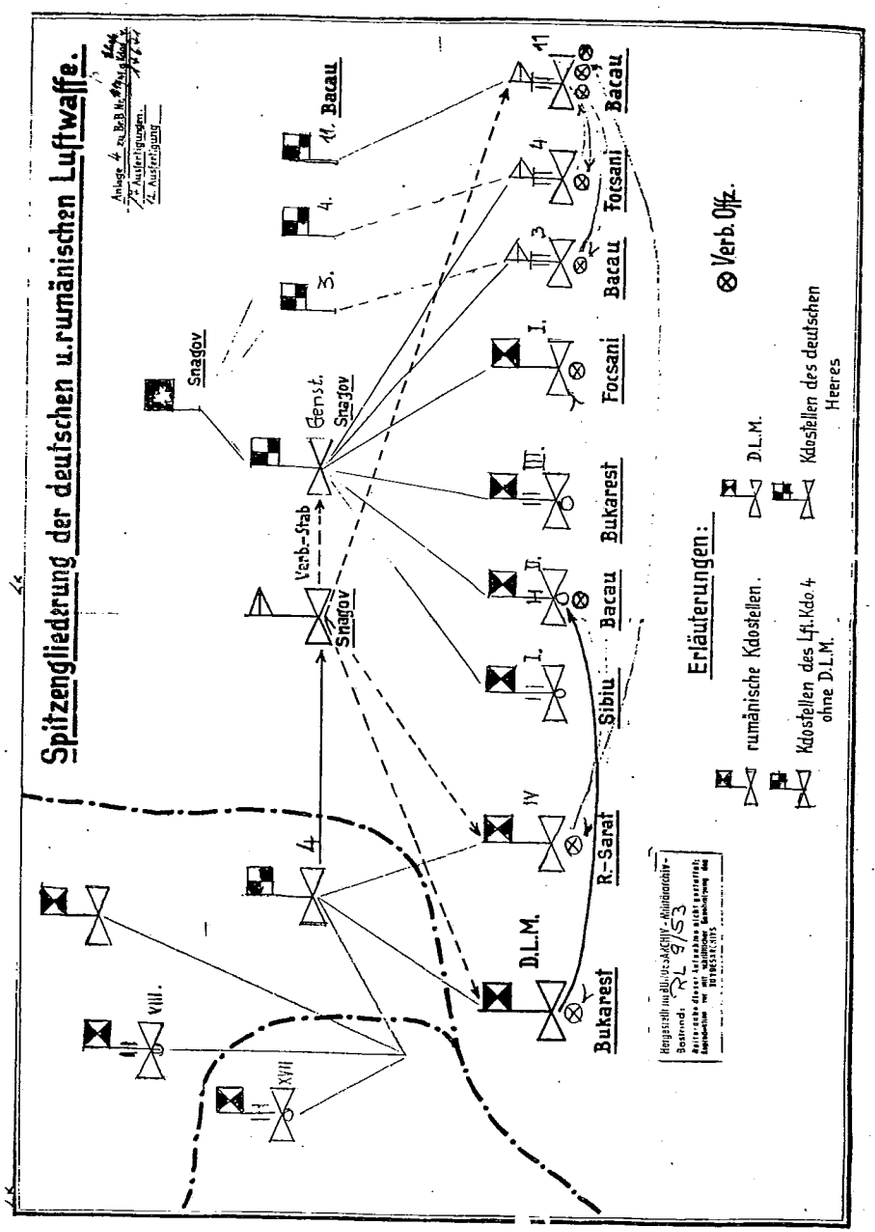

XXV. 3.

Bassenge német vk. ezds. levele Jacobici román hds. tbk.-hoz, a kir. román nagyvezérkar főnökéhez.

Bassenge ezds. a Románia légterében (hadműveleti szempontból) illetékes német „Luftflotte 4" képviselője volt a legfelső román kat. vezetésnél. Bassenge törzse (a Bukaresttől kb. 25 km-re É-ra fekvő) Snagov-ban székelt. Itt volt a legfelső román vezetés harcálláspontja is. Nem a földrajzi távolságon múlott tehát ha a német légierő illetékes romániai (hadműveleti) képviselője, valamint a legfelső román kat. vezetés között nem volt meg az a szoros „bizalomteljes együttműködés", amely egy feltételezett közös kassai vállalkozás *elemi* feltétele kellett volna legyen. A freiburgi BA–MA-ban tucatnyi hasonló szellemű papír (okmány) igazolja, hogy – eltekintve a Hitler és Antonescu közötti személyes kapcsolattól – a felső vezetés színtjén, különösen igazgatási-formai tekintetben, beszélni sem lehetett német–román „bizalomteljes együttműködés"-ről.

XXV. 3. sz. melléklet

Entwurf
Geheim

Verbindungsstab
Oberst Bassenge
Kr.1219/41 geh.

Gefechtsstand, den 1.10.1941.

An
den Chef des Kgl.Grossen Generalstabes
Herrn Korpsgeneral J a c o b i c i .

Hochzuverehrende Exzellenz!

Gewisse immer wieder eintretende Umstände zwingen mich dazu, Eurer Exzellenz folgende Bitte zu unterbreiten:

Es gelingt mir leider nur mit Schwierigkeiten, gelegentlich an den grundsätzlichen Besprechungen, die der Herr Staatsführer mit dem Chef der D.H.M. über die Führung der Operationen führt, teilzunehmen. Fast nie werde ich hinzugezogen und bin nur nachträglich auf Umwegen über die Abmachungen orientiert worden. Dieses widerspricht nicht nur meiner Mission, sondern stellt in hohem Umfang auch die Durchführung der mir gestellten Aufgaben in Frage.

Auch glaube ich annehmen zu müssen, dass über meine Aufgabe sowie über meine Stellung zur D.H.M. -General Hauffe- vielleicht nicht völlige Klarheit besteht. Ich bitte daher, diese Eurer Excellenz unterbreiten zu dürfen und wäre Euer Exzellenz dankbar, wenn Eure Excellenz hierüber gelegentlich auch mit dem Herrn Staatsführer sprechen würden.

1. Gemäss Dienstanweisung der Luftflotte 4 bin ich Verbindungsoffizier der Luftflotte 4 bei dem Herrn Marschall Antonescu – abgekürzte Bezeichnung: Verbindungsstab Oberst Bassenge –.

In dieser Eigenschaft obliegt mir im Grossen:

a. Sicherstellung des Zusammenwirkens der kgl.rum.Luftwaffe mit den in Südostraum eingesetzten Teilen der Luftflotte 4.
b. Sicherstellung des Nachrichtenaustausches zwischen der kgl.rum.Luftwaffe einerseits und der Luftflotte 4, dem IV.Fliegerkorps und Koluft A.O.K.11 andererseits.
c. Übermittlung der Wünsche der kgl.rum.Obersten Führung bezgl.Unterstützung der rum. Armee durch Eingreifen der deutschen Luftwaffe bei Operationen – z.Bsp. in Bessarabien, Odessa –.

Aus diesen Hauptaufgaben, besonders zu a. und c. geht eindeutig hervor, dass ich von Anfang an über beabsichtigte Operationen, soweit sie in irgend einem Zusammenhang mit der deutschen Luftwaffe stehen oder stehen können, orientiert sein muss. Eine derartige sofortige Einweisung ist vor allen Dingen notwendig, damit ich Gelegenheit habe, Wünsche und Vorschläge der Luftflotte 4 rechtzeitig und umfassend unterbreiten zu können. Daneben bin ich aber auch verpflichtet, schon bei der ersten Besprechung einer Operation die Mitwirkungsmöglichkeit der deutschen Luftwaffe darzulegen. Andere Dienststellen sind hierzu nicht berechtigt. In diesem Sinne darf ich erinnern, dass im Gegensatz zur Organisation der rumän. Wehrmacht die deutsche Luftwaffe ebenso wie das deutsche Heer ein absolut selbständiger Wehrmachtsteil ist und auch auf dieser Basis meine Dienststelle aufgebaut wurde.

Zusammenfassend bitte ich, Eurer Exzellenz also ergebenst zur Ermöglichung der mir gestellten Aufgaben gerade auch im Interesse der Operationen der kgl.rum.Wehrmacht die automatische Hinzuziehung meiner Dienststelle bezw. meiner Person zu allen grundsätzlichen Besprechungen, soweit sie in irgendeinem Zusammenhang mit der Führung des Luftkrieges stehen oder stehen können, erwirken zu wollen.

Oberst i. Genst.

Hergestellt im BUNDESARCHIV - Militärarchiv -
Bestand RL 7/479
Weiterverbreitung [illegible] nicht gestattet;
Reproduktion [illegible] mit [illegible] Genehmigung des [illegible]

XXV. 4.

A P.Z.P. 37 Los gép olyan színezéssel (és nemzetiségi jelzéssel), ahogyan 1941 júniust követően a kir. román légierőnél a szovjet arcvonalon bevetésre került, valamint ugyanez a gép az eredeti lengyel nemzetiségi jelzéssel.

(A felvétel az „Aircraft Profil" angol-amerikai folyóirat 258. számának 129. és 133. oldalain jelent meg.) A géptest színe megfelel annak, ahogyan azt Héderváry-Konth, valamint a „földmérő" érzékelni vélték. Ha feltételezzük – amire egyébként semmi bizonyítékunk sincsen –, hogy a kassai kaland céljaira a kötelék három gépén, a törzs végén és a szárnyak alsó felületén lévő román felségjelet eltűntették, akkor, többé-kevésbé, magyarázni lehetne az 1941. jún. 26-i szemtanúk észleleteit. Elképzelhető az is, hogy a gyakorlatlan (vagy kiképzetlen) figyelők (szemtanúk) egy része csak a domináló sárga színezést jegyezte meg. Ha pedig feltételezzük – amire ugyancsak nincsen semmi bizonyítékunk –, hogy a kassai kaland három gépét az eredeti lengyel felségjel (lásd az XXV. 4. (b) ábrát) eltűntetésével küldték útjaikra, úgy még reálisabbnak tűnik egyes megfigyelők (pl. a 217. lgv. ü. személyzete) észlelete.

XXV. 4. sz. melléklet

5

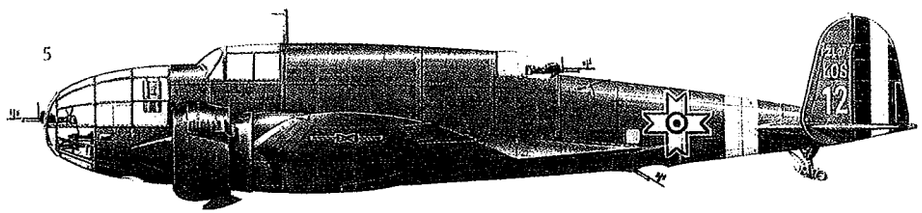

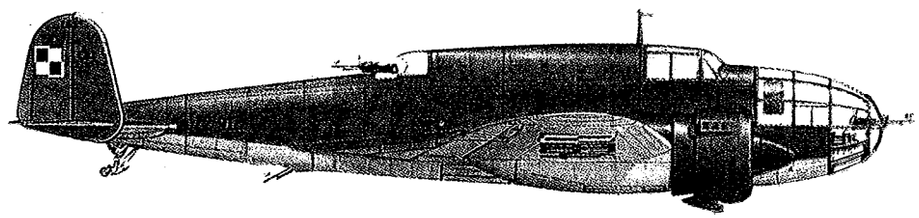

XXV. 5.

A Bassenge-törzs táblázatos kimutatása a kir. román légierő gépállományáról, darab és típus szerint.

A táblázat a freiburgi BA–MA birtokában van. Pontos kelte nem ismert. Kapcsolatos egyéb ügydarabokból, valamint a táblázat 3. függőleges („Gesamt-verluste" feliratú) rovatából következtetve 1941 június vége – július eleje lehet. A táblázat 2. függőleges rovata a jún. 22-i, tehát a hadműveletek megindulásának napján megállapított számokat mutatja.

XXV. 5. sz. melléklet

Anlage 6

Flugzeunmuster.	Bestand am 22.6.1941	Gesamt-verluste.	Rest-. bestand	In Reparatur.	Einsatz-bereit.	Bemerkungen
I.A.R. 38	46/6+	8	44	14	30	
I.A.R. 39	77/13	20	70	19	51	
Blenheim	28/3	11	23	8	15	3 aus Yugoslavien
I.A.R. 80	55/3	21	79	39	40	42 geliefert.
I.A.R. 81	-	-	15	-	15	15 geliefert
Me. 109	35/13	9	39	29	10	
He. 112	24/3	5	22	5	17	
Hurricane	10/3	2	11	10	1	
P.Z.L. 24	23/5	4	24	18	6	
P.Z.L. 11 F	56/12	18	50	30	20	
P.Z.L. 11 C	23/5	2	26	16	10	
He. 111	26/2	7	25	11	14	4 geliefert
Savoia 79	18/4	6	37	14	23	21 geliefert
Potez 63	15/3	5	22	7	15	9 geliefert
P.Z.L. Loos	13/3	4	12	7	5	
P.Z.L. Karas	10/1	1	10	10	-	
I.A.R. 37	14/1	2	13	3	10	
Cant Z 501	10/0	4	6	6	-	
Savoia 55	5/0	-	5	3	2	
Savoia 62 bis	5/0	-	5	2	3	
Fleet	69/15	17	74	17	57	‡ 7 geliefert
Fieseler Storch	3/3	1	8	2	6	‡ 3 geliefert
Focke-Wulf	6/3	-	9	6	3	

+ Einsatzbereit/nicht einsatzbereit

‡ Eine weitere Maschine wurde für Marschall Antonescu geliefert.

‡ Weitere Fleet welche in vorliegender Übersicht nicht erfasst sind dienen als Schulmaschinen und werden nicht als Frontflugzeuge eingesetzt.

XXV. 6.
A románia területén 1941. jún. 14-én állomásozó német és román légierő kötelékeinek hadrendje.

XXV. 6. sz. melléklet

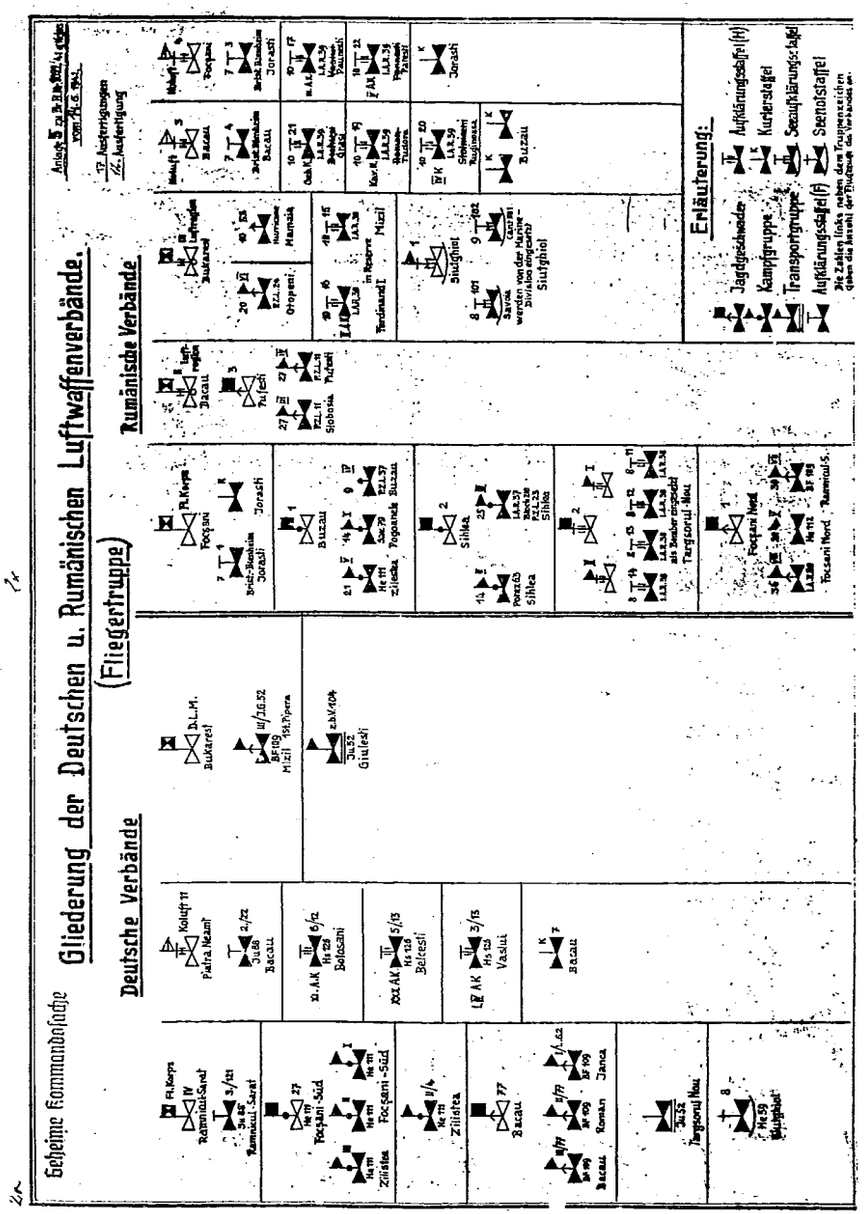

XXVI. fejezet

XXVI. 1.
Elfogott szovjet repülőkkel felvett jegyzőkönyv.

Ezt a jkv.-et – a freiburgi BA–MA-ban – tucatnyi hasonló és azonos eredményt igazoló közül azért választottam ki, mert a kihallgatott személyek gépeit a háború második napján, tehát négy nappal a kassai támadás előtt lőtték le –, a Kárpátok túlsó oldalán a magyar határhoz közel fekvő térségben. Kézenfekvő ezért azt feltételezni, hogy a jkv. megállapításait a Kassát támadó kötelékre is – ha az a szovjet légierőhöz tartozott volna – érvényesíteni lehet.

XXVI. 1. sz. melléklet

Anlage 5 zum Lagebericht
Nr.655 vom 25.6.1941. 156

XVI/3096

Ergebnisse aus einer Vernehmung russischer Gefangener 8 NOV 1963

am 23.6.41

1.) Persönlichkeit der Vernommenen.

Erdtruppe:

Oblt. Ewan Kolabin, 32 Jahre 444.Inf.Regt. 145.Div.
Gefangengenommen in Brest-Litowsk.
Seit Ende 1936 Soldat.
Früher Bauer.

Luftwaffe:

Hptm.Lironoff, Flugzeugführer, Flugleitkommissar für weltanschauliche Schulung, 34 Jahre. Seit 1933 Soldat.
Früherer Beruf: Dreher.

Lt. Fadoroschin, 27 Jahre, Flugzeugführer.
Früherer Beruf: Untergrundbahnarbeiter.

Lt. Kryloff, Beobachter, 23 Jahre.
Seit 1938 Soldat.
Gymnasial-Reife.

Lt. Tanbulatonf, Flugzeugführer, 31 Jahre.
Seit 3 Jahren aktiv.
Früherer Beruf: Elektriker.

Lt. Marusin, 28 Jahre,
früherer Beruf: Untergrundbahnarbeiter in Moskau.

Lt. Maslow, Flugzeugführer, 20 Jahre,
früherer Beruf: Arbeiter.

Lt. Kapenos, Beobachter, 26 Jahre,
früherer Beruf: Schlosser.

Lt. Schalunoff, Beobachter, 24 Jahre,
früherer Beruf: Tierpfleger.

Lt. Iwanow, Beobachter, 27 Jahre, seit 4 Jahren Soldat,
früherer Beruf: Schlosser.

Lt. Kiesiljow, Beobachter, 21 Jahre, seit 2 Jahren Soldat,
Gymnasial-Reife.

Az 1941. június 26-án Kassát ért légitámadás, amelyet gyakran mint „casus belli"-t emlegetnek, nem kényszerítő oka, csupán ürügye volt Magyarország hadbalépésének. A szerző, mint az egykori HM VI. csoportfőnökség (Országos Légvédelmi-Légoltalmi Parancsnokság) műszaki részlegének vezetője, közvetlenül a támadást követően a helyszínen végzett megállapításokat. Nagyrészt ezeken alapult a Müncheni Magyar Intézet. „Studia Hungarica" sorozatában megjelent német monográfiája.

Ez a dokumentáció az azóta elfogyott monográfia helyesbített, a legújabb (nyugati) kutatási eredményekkel tetemesen bővített magyar változata.

A szerző csak közvetve foglalkozik a kassai támadók nemzetiségének, szándékaik vizsgálatának kérdésével. Az ilyen hisztoriográfiai kutatásnak még hiányzanak az elemi feltételei. Nem kívánta részletesen tárgyalni az egykori katonai vezetés esetleges politikai-történelmi felelősségét sem az ország háborúba sodrodásáért.

A szerző mind a német monográfiájával, mind ezzel a dokumentációjával elsősorban azt bizonyítja, hogy azok az érvek, amelyekkel elhitetni igyekeznek, hogy az egykori kir. honvédség vezetésének, akár a kassai támadás tervezéséhez, akár annak végrehajtásához, akár egyedül, akár a német katonai vezetéssel (annak ún. „titkos szolgálatával" . . .) egyetértőleg bármiféle köze is lett volna, a tárgyilagos, az ideológiai szempontoktól mentes vizsgálat fényében nem állják meg a helyüket.

Ilyen értelemben nem helytelen az a hazai vélemény, hogy e dokumentáció szerzőjét a kutatásaira elsősorban a „mundér becsületének" tisztázása ösztönözte.

Ugyanakkor ez a munka — a „sine ira et studio" szellemében — a tárgyilagos kutatók számára rendszerezve összefoglalja a kassai események lefolyására és hátterére vonatkozó eddigi nyugati felismeréseket.

BORSÁNYI JULIÁN

A MAGYAR TRAGÉDIA KASSAI NYITÁNYA